УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 11477

БРОЈ 1.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, ЈАНУАР 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

КУЛТУРНА ЗАЈЕДНИЦА ЈУЖНИХ СЛОВЕНА

Драги Ристо,

Желео си да ти напишем, шта мислим о поновном покретању „Нове Искре“, и какав би правац и програм требало да има, па да још боље, но раније, одговори потреби и намени. Ја ти се радо одазивам и саопштавам шта мислим.

Ми живимо у времену, кад се крши са старим укорењеним традицијама и предрасудама, а улази у зрело појимање садашњости, преко које се мора ићи у стварну будућност. Идејама таквога времена треба да изађе на сусрет и „Нова Искра“. Треба ли да ти кажем да је једна од главних идеја нашега времена идеја о југословенској културној узајамности?

Најкултурнији синови Јужних Словена већ су давно рашчистили са традиционалним, локалним и племенским патриотизмом, који је тако карактеристичан за ниске културе, у којима се не зна за велике заједнице и крупне заједничке интересе. Тај је ситни патриотизам данас изумро и за шире културне слојеве. Он је на умору већ и код широке масе народне. Оно што је некад реметило љубав у свем пространству југословенских земаља, баш и међу деловима једнога народа, не осећа се више ни између тако крупних целина, какве су четири југословенска народа. Ишчезла су не само ситна племенска имена и надимци, да уступе место именима Србин, Хрват, Бугарин и Словенац, но чак ни ова имена не означавају већ више ништа друго, до делова једне велике југословенске целине. За Србе, на пример, име Бугарин није више непријатно, већ на против; Католик и Шокац не значи већ више ништа; а Хрват и Словенац су што и брат. Време је донело своје. Међу Јужним Словенима формиран је план, који треба да буде водиља. У тако срећној ситуацији није тешко одредити правац једном илустрованом часопису.

Није довољно имати добру идеју и план за њено остварење. До остварења треба и мушког рада. Да се пак дође до остварења идеје, коју је само време пројектовало југословенској будућности, Јужни Словени треба да се на првом месту добро упознају, да буду једни другима ближе и да је међу њима већа узајамност. У томе правцу има и књижевност да приложи свој, не безначајни, део. Књижевност је најизразитији представник духовних тековина и културног нивоа једнога народа, најмоћнији посредник за духовне везе и зближења и најјефтиније средство за стварање узајамности. На жалост југословенске књижевности до сада нису ни из далека биле у томе правцу оно, што су могле и требале да буду. И ако ни границе националне нису томе никаква сметња, јер југословенски језици стоје тако један према другоме, да сваки Јужни Словенин може без великих тешкоћа читати и разумети на свакоме југословенском језику, и ако ни границе политичке не чине никаквих тешкоћа, ипак и Словенци, и Хрвати, и Бугари и Срби стоје у књижевном погледу једни према другима затворени као кинеским зидом. Чак је и најстручнијим људма врло тешко да преко тога зида загледају, кад год би желели, у плодове суседних књижевности. Књижарске везе нису никакве, нема ни добрих и потпуних, стручних или општих, каталога, и што их има, остају само на ограниченом терену једнога народа; нема ни специјалних централних часописа за потпуно праћење свију југословенских књижевних појава, нема ни потпуних општих, још мање специјалних, библиографија, нема ничега што би књижевности стајало на руци, да се једнаком снагом види целокупна, у свима деловима Јужних Словена. Отуда долази да слабо познајемо књижевну продукцију и књижевни ниво својих једнородних суседа, да не знамо ни шта од њих можемо добити, нити шта треба од свога њима дати.

Јужни Словени не би требало да имају много разлога да се жале на малу књижевну производњу и на малобројну књижевну робу. Кад се све скупи у једно, већ представља нешто. Кад се још зна, да је то заједничко, без муке јасно, онда би од тога може бити корист била очевидна. Исто тако ни југословенски књижевници не би требало да се жале на малобројност публике. Седамнаест милиуна Јужних Словена може да чини већ једну велику књижевну публику. Сва је ствар у томе, да и Јужни Словени експлоатишу своју књижевну производњу и књижевници целу публику. Али то је оно што се још не уме и не зна, и од тог је незнања штета не само што се недовољно користимо заједничким тековинама и што узак круг читалаца, у свакој књижевности посебице, не може да обезбеди пространо пролаз књизи и пристојну награду књижевницима, но још више, што то не води ни нашим директним и битним интересима: упознавању, зближавању и узајамности, без чега Јужни Словени, сваки посебице, мало вреде. Па не само то, већ од тога свака југословенска књижевност за себе има и велике материјалне штете, јер се, подвојеношћу и из незнања, врло често води међу Јужним Словенима једна несвесна конкуренција, која узајамно омеће и рад и књижевни промет. Има ствари које за све Јужне Словене треба само један пут урадити, па да се задовољи књижевна потреба свију; сваки двоструки рад, не само што је дангуба око истог посла, већ је на узајамну штету. Ово се најбоље види на преводима из страних литература. Док је један добар превод довољан да задовољи целокупну потребу свих Јужних Словена, а да други преводиоци преводе, из истих разлога, друге ствари, међу Јужним Словенима се дешава, да се једна иста ствар јави на два или три језика југословенска, да сваки преводилац извуче мало користи и награде за свој труд, а да друга, исто тако корисна, дела остану непреведена, јер су се и време и средства употребили око излишне ствари, која је већ урађена. Да је више међусобног познавања, до ових ствари не би долазило.

О идеји југословенске књижевне и културне узајамности почели су да се старају Српска Књижевна Задруга и Матица Хрватска тиме, што ће прва у своја годишња издања стављати по једно хрватско а друга по једно српско дело. Још ће више учинити „Југословенска Енциклопедија“, кад буде иставила Југословенство као целину. Но то још није све што треба и што мора да буде. Још је пуно рада потребно до остварења идеје о јединству југословенске књижевне и културне узајамности, преко којих треба да се реализира и право јединство, које данашњица будућности намењује.

Не би ли „Нова Искра“ могла са своје стране нешто да учини; не би ли могла да буде централни часопис југословенске књижевне и културне узајамности? Као илустровани часопис, она може много да допринесе идеји, коју сам изразио. Она то може чинити и својим чисто књижевним делом, али је у илустрованом часопису слика оно што је главно. Слика је међу тим свакоме ближа и милија него текст, на њој се задржава пажња и интерес пре но на тексту, и она може лакше и брже да популарише оно, што је као карактеристично потребно популарисати но текст. И кад се у „Новој Искри“ буде непрестано, са једнаком љубављу за све Јужне Словене, скупљало и стављало оно што је најлепше, највредније да се истакне и види у Јужном Словенству, и кад она са истом љубављу буде скупљала на својим странама све уметнике југословенске, не може бити да од тога не буде користи. Пространа територија од Јадранскога до Црнога и Егејског Мора има пуно ствари на којима ће се зауставити интерес свију, има уметника који ће све загрејати и свима мило износити; а то и јесте главно, да се сви на свему као на заједничком заустављамо, сви да о свему једнако мислимо и осећамо. Нека „Нова Искра“ буде југословенски илустровани часопис, то јој је најлепши програм. Он води директно љубави и солидарности у идејама, а кад се до тога дође, брзо ће се увидети, да што кроз векове није могла да учини мржња, може за деценије да учини љубав.

О Божићу 1910.
Београд.

Твој,
Т. Р. Ђ.

НАД ПЕПЕЛОМ

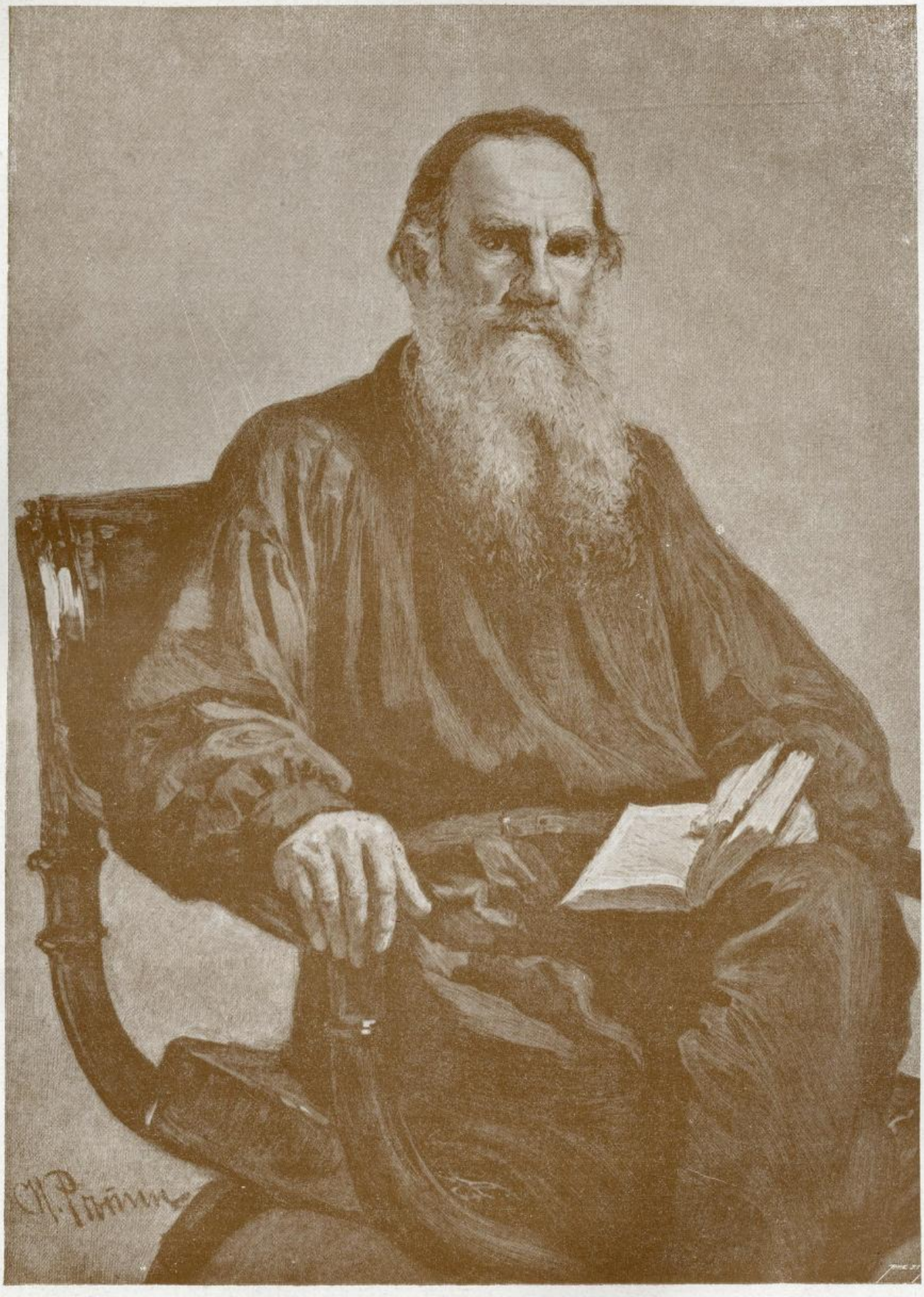
Умрла је у јесен очајну,
Под бременом сумње и живота;
Не обасја среће је лепота,
Нити сними икад тугу тајну;
Умрла је убога сирота.

Није било погреба ни пратње
За несталу љубав тужног дâна,
Нити сузе за њезине патње,
Нити песме, сем грактање врâна.
Горка јесен узела је рâна.

Охлађене, разболеле груди
За њу више немаху топлине.
Умрла је када цвеће гине.
Остављену не знаше је људи, —
Она боле осећаше њине.

Како ми је пусто, празно сада!
Срце суво; груди тако празне
Очајања змије море разне;
А на душу вече што сад пада
Осећај ми страшне носи казне.

Сима Пандуровић.

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

Л. ТОЛСТОЈ

Р. ВУКАНОВИЋ:
ПОЧЕТАК БУНЕ НА ДАХИЈЕ.

ОТИНА * СВЕТОГРАД

ЈЕДНА НОЋ У КРЕНТИ

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

Нема ништа досадније него кад вас као путника намерника сустигне у путу влажна и ситна јесења киша, а село, ма како оно било, још далеко. Потуцати се по раскаљаним путевима, газити преко безброј надошлих планинских поточића и свакога часа бити на опрези, да мршаво кљусе не стрмекне у дубоку провалију, — све су то незгоде, које се, истина, покадшто исплате богатим накнадним уживањем, али којих се човек, обнављајући их у својим успоменама, брзо не зажели.

И ето, таког једног дана, пошто смо за собом оставили два три потпуно бедна и јадна сеоцета, скоро на самој бугарској граници, ишли смо ја и мој чувар шуме Мита, једним од раскаљаних узаних сеоских путева, малом и сиромашном селу Крени, мети нашег преноћишта.

Ситна и досадна кишица, мека као паперје, а оштра као безброј иглица, беше се спустила од самога јутра, пратећи нас целога дана. Она се упијала у наше одеће, влажила их; пробијала се до голе коже, да су и саме кости морале озепсти. Увијен у своју дугачку кабаницу и опустивши потпуно узде своме коњићу да ме носи, куда га очи воде, ја сам ћутке посматрао ону грдну гомилу брда око себе, које као да су се откидала једна од других и узвишавала на свима

странама. Оштар и гô камен избијао је свуд уоколо; местимично пак појављивала се крљава растова шума, са дрвећем без грана и лишћа, са многобројним гукама и кргама, као живим ранама на телу каквог несрећника. Овде онде укаже се стадо коза, које се пењу на највише висове, скоро под сама небеса, те изгледају као мале црне тачке, што се покрећу тамо-амо.

Све је под притиском туге и усамљености; са високих брда и далеких гора, са опустошених рудина и црних узораних њивица, ода свуда, са свију страна, као да је пустош била раширила своје тешко крило и јад савио своје гнездо. Ни птица ни њихова прижељкивања. Само велика јата врана, што од ранога јутра гачу, као весници скоре зиме и смрти у природи, залепршају се и опет падају испред нас, као да су оне једине које се ничега на свету не боје.

Најзад уђосмо у село. Оно је мало, са кућама распоређеним на самој падини једног овећег брда. Кроз сутон, који поче наступати, кућице неокречене и необељене једва се назираху; из нахерених димњака слабо се извијали колути модрога дима.

„Има ли бар овде механе?“ упитах чувара.

„Не; нема.“

„Зар ни овде?“

„Такав је скоро цео Заглавак: ретко је село у њему, где се бар пристојно може преноћити.“

„А овде?... Хоће ли бити боље него ли на бугарској граници?“

„Преноћи ћемо код кмета Сибина. Још јуче сам му јавио.“

Мокар и прозебао до саме сржи пропустих чувара напред; коњи су лено и тромо ишли једва се одржавајући по клизаву и каљаву путу; пси залајаше и узбунише цело село. Пред неком мрачном, неокреченом кућицом, чији прозори беху залепљени хартијом, чувар застаде и скочи са коња. Ја га немо погледах.

„Зар ништа боље?“ упитах као у недоумици.

„То је најбоље у целом селу.“

Махнух главом и скочих с коња.

Посред широког дворишта, које беше све у блату и влази, стајала је ниска кућица, мрачна и тамна, чија спољашност не уливаше ни најмање поверења; испред ње широка диванана са наслаганим врећама хране и пространи дугачак ходник са безброј букових клада набацаних једне преко друге. Ту у самом ходнику неки мушкарац од 9—10 година хранио је неколико прљавих прасади, која су досадно цикала и отимала се о храну; спазивши стране људе, дечко остави прасад и побеже унутра, у кућу.

„Дедо, о дедо!“ чух га где викну уплашеним плачним гласом.

Ушавши кроз мрачну кухињу, у којој је на пространом огњишту још тињала слаба ватра, чувар Мита отвори врата и ми се нађосмо у нешто већој неосветљеној соби. Силна јара и устајали ваздух обвише нас од једном.

„Али је то запара!“ узвикнух.

„Није, рођаче, није; још данас на подне ложено је, него ти с поља долазиш“, рече неко изнутра.

Чувар отвори прозор и запали светлост. Кроз отворени прозор уђе струја чиста, свежа ваздуха и ја дођох к себи. Почех се скидати и разгледати своје ново преноћиште.

Соба у коју уђосмо била је прилично пространа, са зидовима који су некад били окречени; ну како је од тада прошло доста времена, то је дим од пећи учинио своје, и они су сад изгледали прљаво жути; на средини собе стајао је велики масивни сто од грубо отесаних растових дасака; унаоколо исто тако прљаве клупе са наслоном; на њима такође вреће са храном, кукуруз у шуми и мноштво разбацаних паприка. Ближе зиду велика плехана пећ, од које је бйло топло и загушљиво, а одмах до пећи на земљи неколико просто снојених дасака, што је представљало кревет. Од једног до другог зида везана љуљка и у њој мало дете около годину две дана старости. Све у соби мирисало је тмоло и влажно, на устајалост и непроветреност.

На клупи поред прозора седео је неки седи старац, а између његових ногу стајао онај исти дечко, који мало час беше побегао испред нас.

„Ко је то дошао, Ивана?“

Мислећи да се старац обраћа некој од жена у кухињи, ја ћутах.

„Ej, ко је ту?“ понови старац.

Зачуђен ја га упитах:

„Зар ме не видиш?“

Он не одговори ништа, већ се поче окретати, као да је хтео устати. Тек сад бејах приметио, да је старац потпуно слеп.

„Седи, седи“, рекох му: „немој се због мене узнемиривати.“

„Ако сте намерници, добро ми дошли!“ Ја се казах, ко сам.

„Ех, ех! Мило ми је и радујем се добрим људима. Није у нас као тамо доле у вароши, али на овом времену и колеба је добра... А видиш, Сибин ми о томе ништа не рече; заборавио је за цело. Е хајд, Милене, иди зовни Ивану! Ви би ракије, уморни сте?“ Дечко се полако извуче из старчевих ногу и нестаде га у кухињи.

Отпочесмо разговор. Старцу је било око шездесет, а ослепео је пре четири године. Био је још снажан, високог раста, са седом као иње косом и великим зулуфима. И ако је био лишен онога што је човеку најдрагоценије, ипак као да је био весео и свим задовољан. „Да би се човек могао помирити са таквим животом, и још од њега нешто очекивати, морао би бити умно ограничен“, помислих у себи. Па ипак се у својој оцени преварих. Старац је био веома разговоран, лако схватао и појимао ствари око себе; био је, дакле, са судбином потпуно измирен.

„Богу нека је слава!“ рече ми. — „Здравље ме још добро служи; пожалити се не могу.“

„А очи?“ упитах га. „Ти зацело ништа не видиш?“

И. МРКВИЧКА:
БУГАРСКА СВАДБА.

„Не видим. Пре четири године било је прилично, и ако се вид још онда почео гасити; али тек назирало се. Сад живим тако од данас до сутра и тешим се оним што је некад било.“

Нека остарија жена, у зубуну и забрађена, приђе те се поздрави и на сто остави суд са ракијом и једном чашицом.

„О Ивана!“ викну старац непознату. „Страни су људи, видиш, пали к нама; нађи се ту докле Сибин не дође.“

Она даде знак главом и нестаде је у кухињи.

„Тешко је то, рођаче, кад у кући нема женске главе. Није друге, него крила подсечена! Па бар да могу видети! Него тако седим по вас дуги боговетни дан и једва ако се смем помаћи. Мука је то, рођаче, велика мука.“

„Како, зар никога од женскиња нема; а домаћица Сибинова?“ упитах.

„Ех, боље и да не питаш.“

„Шта је било; зацело је умрла?“

Старац махну главом.

„Камо да је; бар би лакше било! — Отишла је!“

„Како то?“

„Како?... Побегла је од нас, оставила и мужа и децу своју.“

„Ах, Боже мој, како се то могло десити?“

„Е, то и јесте оно што ја овако стар никако не могу да разумем. Па бар да је било онда у своје време, кад је млада младина!... Али овако.....“ Старац хукну и махну главом.

„То мора тешко пасти Сибину?“

„А коме је пријатно, кад му жена побегне? Али хајде де: побегла — побегла; ђаво нека је носи! Значи крст ту удари, и доста!.... И друга се може наћи; зар их је мало у овом широком свету..... Али ето видиш, онај мој се избезумио, као да му није главе на раменима. Можда је и малодушан, ко ће га знати..... А ја бих, рођаче, све то друкше.... Зар због жене главу изгубити? Ако је једна отишла, друга ће доћи, и мир. Ој, ој, колико гнезда познајем ја у околини, из којих би радо коке прхнуле у Сибинову кућу.... А он тако, друго мисли: она, па она! Па најзад, нека му тако и буде!“

Старац ућута. Дете у љуљци отпоче плакати. Онај мали бата приђе ближе и стаде га љуљати.

„Није ми за Сибина, за мене још мање; ја сам иначе једном ногом у гробу, а он ће већ себи друга наћи, само док се истутњи и заборави.... Шта се на свету неће још заборавити? — Али за тога црва, рођаче, јест за њега ми је да се заплачем. Шта је оно Богу згрешило, и како мора бити тврдо то срце, да се њему не сажали?“

„А коме је отишла?“

„Ту у друго село, у близини; писару, драгоману шта ли је?... Ех, ех, женска главо!.... Оставити све овде“.... Старац љутито махну главом и хракну. „Тако, а сад још те нешто молим, рођаче: испричао сам ти све као своме рођеноме, али не питај Сибина и ништа му не говори.... Прек је и осион, па бој се, наљутиће се“.

У собу ступи човек од својих тридесет и пет година, висок и снажан растом, озбиљна, натмурена лика. Испод густих, растресених и на повијама сраслих обрва мрко су погледала два сјајна црна ока, а кад нам назва Бога, испод дугачких, на ниже опуштених бркова, блеснуше два реда белих и крупних зуба. То је био домаћин, кмет Сибин.

Поздравивши се с нама, он седе такође на клупу покрај прозора и отпоче разговор. Беше дотерао стоку одозго са планине, да је отпочне из плевње хранити.

„Ех, да грдна времена на пољу!“ рече он, тешким промуклим гласом, отресајући воду која се беше накупила на његову гуњу.

„Јест, велика је измаглица данас навалила“, рече Мита.

„Да хоће само ова кишица престати; ни мраз ни снег нису тако досадни као она. — Али вране већ круже над пољем и скоро ћемо снег добити“.

„Стиже зима као тешка мóра“, рече старац: „и сад завуци се у јазбину и у њој нека трају дани без сунца и ноћи без сна. У осталом, мени је све право, јер и иначе не знам за зрак Божји.“

„Тхе, шта се ту може радити; погни главу и носи крст свој путем, што ти га Усуд определи; противу њега није борити се“, додаде тужно Сибин.

„Истина, патња је човеку судбина, и његов цели живот није ништа друго до велика борба. И благо оном који не сагне плећа своја под теретом те борбе! Свет не зна за милост, јер преко оних који падну корача се даље. Зато увек главу напред, пошто је човек и створен за ову борбу.“

„Лако је теби тако говорити, господине; млад си и снажан, и све стоји пред тобом отворено и све ти се смеје.... Чему год руку пружиш, неће ти остати празна. Па зашто онда да не желиш и да се не надаш; зашто да се не радујеш животу?... А кад тако чиниш, верујем, да ти живот мора бити лак и угодан, верујем да његова врата неће остати за те затворена....“ Сибин је говорио мирно, прибрано, без икакве промене у гласу. Тужно осмехивање његова мрачног лица пратило би кад и кад овај уједначени говор.

„А шта ми имамо и чему се ми надамо од живота?“ настави малочас даље. „Скриле су нас ове планине и гудуре као у гробу каквом, престало је небо да нам се смеје, а отврдле су коре наших груди, да их зрак светлости и топлоте може озарити.... Све је тамо тамно и пусто као у мрачној ноћи.... Видиш и сам, како живимо: у мраку, јаду и невољи; притисла нас тешка мора и све је суморно пред нашим очима. Нигде људски сести, нити се одморити. Ој, ој, тежак је и мучан живот то, којим се живи од данас до сутра за комад круха и ништа више....“

Он тужно махну главом и жалосно се погледом упи у шкиљаву, прљаву светлост нечисте лампе.

Хтедох му и даље говорити о његовој малодушности, али се сетих историје, коју ми час пре беше испричао отац његов и оћутах.

У собу ућоше неколике нове придошлице, носећи у рукама по боцу ракије. То све беху Сибинови суседи, сељаци, тужна и испивена лица, и грубих, отврдлих руку, које је свакодневни тешки рад тако ожилавио. Они се снебивајући сви поздравише, спустише своје боце на сто, и исто тако снебивајући седоше један поред другог. Разговор беше застао; Сибин је мрачно и немо седео заборављајући и мене, и сељаке, и све. Бог зна, камо су и коме крају летеле његове тужне и далеке мисли. Видећи Сибина тако погружена и досећајући се јаду, старац викну ону сељанку из кухиње и нареди да спреми вечеру „оно што је Бог дао; није много, али тек да вечера не скита.“

Не знам, колико је времена било прошло; бесмо превечерали и ушли у прилично жив разговор. Тамо у кухињи зачу се неки пригушени женски крик и врата на соби отворише се лагано и без шкрипа. На њима се указа нова женска прилика, не оне сељанке што нас о вечери беше послуживала.

Висока, стројна, са белом махрамом преко као гар црне и кудраве косе, у чистој исто тако белој кошуљи, са дугачким зубуном од црнога сукна, застаде она за час на вратима, као премишљајући да ли да уђе, или зар стидећи се од толиких људи.... Али за тренут само. Седећи према њој, тако да ми је била у пуној светлости, ја успех да часком сагледам њено нешто уплашено и узнемирено лице. Била је тако око тридесет година, крупна и једра, као од брега одваљена, сва чврста тако, да су при ходу готово сви мишићи одскакали. Имала је чисто бело лице, сачувано од ветра и сунца, са чистом затегнутом кожом без и једне боре; на томе лепоме лицу испод високо извијених црних обрва, у оној полусветлости, јако су светлела два црна крупна ока, са правилним носом, чија су крила услед узбуђења нешто јаче подрхтавала, а мале, нешто напућене усне са црним приметним мљама више горње усне, биле су потпуно стиснуте, као да се бојала да их не отвори и да из њих не излети звук који ће одати сву ону преплашеност и усплахиреност, коју је иначе одавала њена цела појава.

Лако нихајући се у ходу тако, да су испуњени и заобљени кукови својом пуноћом јаче излазили на видик, сељанка брзо и сва задихана прије детињој љуљци, наже се над дететом у њој и силно, страсно, беспрекидно отпоче га љубити. Дете, и само као да се беше уплашило од њене изненадне појаве, врисну, али она у брзо покуша да се тај врисак не чује заклањајући љуљку својим целим телом.

Све се то беше догодило у трен ока. Сељаци, суседи, само се згледаше, док је Сибин, уставши са седишта, и сам неко време стајао устакљених очију и сулудаста погледа са крупним грашкама зноја по бледом челу, па се онда свом снагом баци на њу, одгурну је од љуљке, и заклонивши је свом својом појавом, задихано једва процеди:

„Куjo!... И овде ми не даш мира!“...

Досетих се. Ова крупна, наочита сељанка, што се тако жудно беше бацила на љуљку, свакако је била мати детиња, одбегла жена Сибинова, о којој ми је старац већ говорио.

Али се сељанка не даде збунити. Она се одмаче од љуљке и исправи у пуној својој величини, затим дубоко уздахну и наслонивши се леђима о зид, она оста прикована погледом у детињу љуљку, изнад које се црнела широка Сибинова леђа.... Очима својим, чиј поглед као да је хтео пркосити, она се и не обазре на нас, већ је и даље немо стајала, сва као скамењена, не могући доћи до речи.

Онај мали бата од једном се створи покрај ње, повуче је руком за дугачки зубун и насмејана лица живахно је погледа. Она као да се лако стресе при овом додиру детињем, и ма да му је хтела нешто рећи, што се видело по целом изразу њена лица, ипак не могаше отворити уста, да из њих ма и један звук пропусти. Само се брзо наже и његову малу главу сакри на својим крупним недрима; притајено јецање и нервозно дрхтање целога тела јасно су показивали свуколику тугу и јад ове несрећне жене.

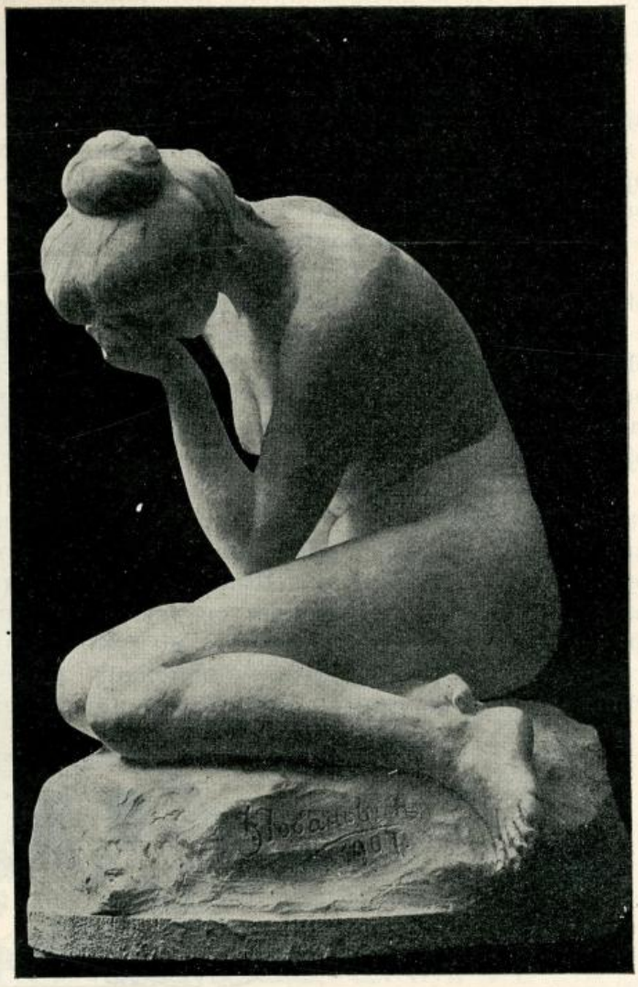
А Сибин, лагано дижући главу са детиње љуљке, и сам за тренут застаде, гледајући немо ову тужну слику пред собом. Шта ли је произилазило у томе тренутку у души овога мрачнога човека? Да ли се у његову несносном положају, у који га жена беше бацила својим бегством, могао наћи чврст ослонац, који би ипак регулисао његов положај према њој? Да ли је његова измучена душа била толико велика, да заборави сав онај срам и поругу што му их овакви односи са женом собом донеше?

За кратко време, посматрајући његово болом онакажено лице, изгледало је, као да ће се са његових бледих усана отргнути она слатка и велика реч опроштаја; изгледало је, као да ће њен поновни долазак и искреност кајања ипак бити од утицаја да заборави све оно што је било, и да са њом под старим кровом, ако не ради њега самога, а оно ради ова два црва, нов живот отпочне.

Али сећање на своју жену, која по његову схватању беше толико крива пред њим; она одвратност која му се указа из сазнања, да је ова жена, сама својом кривицом, брачне ноћи делила и са другим, њему тако мрским лицем — учинише своје. Још више намрачен и стиснутих усана, бесно и силно, одвоји је од детета и свом снагом одбаци тамо према вратима.

Сви за столом ускомешаше се. Један од сељака притрча и прихвати сељанку, која беше пала покрај врата; она га тупо и немо погледа. Па се онда понизно и молећиво окрете Сибину, и заборављајући физички бол, отпоче молити:

„Опрости ми, ако знаш шта је Господ!... Помисли на то, да сам век свој с тобом провела; помисли на младост и лепоту моју коју сам ти без прекора дала.... Заборави на онај тренутак, када ме је ђаво завео и одвео на странпутицу, на којој сам, ах, имала толико ноћи без сна, и бола који ме је давио без престанка, не дајући ми мира ни ноћу ни дању.... Помисли на децу нашу, која за све то ништа

Ђ. ЈОВАНОВИЋ: ТУГА.

нису крива!... Опрости ми!... Бићу ти робиња, а не жена!“...

Али умртвљено срце Сибиново не одмекну, нити се смилова. Он журно отвори врата на соби и промуклим, тешким гласом, као да је тежину сваке речи одмеравао, рече:

„Иди!... И да те очи моје никад више не виде да прекорачиш прага ове куће!“

Па ипак она не хтеде отићи. Њен бол био је и сувише велики, да би могла разумети сву збиљу и тежину Сибинових речи; она се и сад још увек надала, да ће јој се он смиловати и заборавити мучну прошлост њену; та кратка срећа што је могла видети своју децу, и поред понижења са његове стране, била је толико велика, да је потпуно засењивала озбиљност положаја, и она је била потпуно уверена, да је Сибин не може одагнати од себе, сада када му се она сасвим враћа, да му се поново преда са свом страшћу своје љубави и пожртвованости. И кад она остаде тако стојећи, скрушена и бедна, са молећивим погледом и утученошћу на целом лицу, Сибин само тешко понови:

„Рекао сам ти и не поричем: иди!“...

А онда и њу обузе беснило презрене и одбачене жене, завист што су оба детета около њега, мржња према томе мрачноме човеку, који

није хтео чути за њено искрено покајање, и она му се као бесна тигрица наднесе у лице и јетко и са пуно срџбе отпоче говорити:

„Е, па добро!... Кад ниси хтео чути за моје кајање, кад ниси хтео разумети, како је тешко у мојим грудима, кад нећеш да опростиш грех, који би нам обома са твојим праштањем донео нов живот, — ја ћу отићи.... Једном за свагда.... да се никад више не вратим. И немој покушати да ме икада више видиш, као што ни ја о теби нећу хтети да ишта чујем.... Да си проклет, и да никад мира више не нађеш, као што ни ја нећу имати мира без деце своје.... И нека те Господ за то казни, као што ћу те ја проклињати, што ниси хтео чути глас једне несрећнице, која је са свога греха само за бол и јад знала....“

Сељанке нестаде у кухињи. Нем и мрачан стајао је Сибин поред отворених врата. И тек након дужег времена, дошавши к себи, он поново седе на своје место. Имајући пред очима развитак целог догађаја, који се тако неочекивано одиграо пред нашим очима, ми смо седели ћутећи, појмајући сву тежину положаја. Ја покушах да га уразумим, скрећући му пажњу на децу и на потоњи живот, и да више греши онај који грех не прашта него онај који је грех учинио, али Сибин остаде и даље хладан и мрачан, и само што додаде: „Свршено једном за навек,“ и отпоче разговор о другим, сасвим безначајним стварима.

Сељаци беху већ одавно отишли. На своме бедноме кревету, који је једва осветљавала слаба светлост малог кандила, покушавао сам да заспим. Али је сан, ма како да сам био уморан, бежао са мојих очију, и по стоти пут већ ја сам прелазио целу драму, која се пред нама тако ненадно одиграла. Дете у љуљци непрестано је плакало,и ја сам целе ноћи слушао тешке уздахе Сибинове, који је седео поред љуљке и на све могуће начине покушавао да дете умири.

У јутру, ломан и неиспаван, опростих се од Сибина, који ме у неколико махова замоли за опроштење, што се то беше у моме присуству догодило. Сељанке не видех; рекоше ми, да је још оне ноћи отишла незнано куд.

Децембра 1910. год.
Ћићевац.

РЕЛИГИЈА

Не! Не дајте уму да господар буде!
Он се свему смеје сатански и стравно
И распарчан блуди попут голе луде
И раздрљив мр̏це цери се ȍгâвно,

Са детињским смехом слуша тмолу лупу
Иструлих лубања и пуст цвокот зу́бâ;
Док му висе груди и мре снага гру́ба,
Са похлапом стеже зар̏ђалу кȕпу

И густ отров пије пун трулежи смр̏адне,
И то зове пȉвом што истином пои.
А кад ледна слана изненада падне,
Нем, смућен, лешине по пепелу броји.

О, пусти да звезде иду својим током!
Нека мру небеса и сунца се гасе!
Не бешчасти небо поганичким оком:
Ти не знаш реч Вечног, не појмиш му гласе.

Усамљен на жалу спрженом и го̀лом,
Где говори талас и где олуј риче,
Или јужни ветар игра се топо̀лом,
Или гладан галеб изнад стена криче,

О, ту слушај Бога, а уму се цери
Што јауче болно гласом црног Јуде:
Тад се срце клања једној новој вери,
А љубав и мржња свој му венац нуде.

Не. Не дајте уму да господар буде!

М. Бојић.

И. МРКВИЧКА:
БУГАРСКЕ ЛАЗАРИЦЕ.

АНТРОПОГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД ЕПИРА[1)]

Због незгодне пластике, нарочито због уских долина и оскудице котлина, Епир није област погодна за земљорадњу. Само су незнатна поља засејана сијерком и кржљавим кукурузом; као у приморским медитеранским областима, и овде су парчад земљишта, згодна за земљорадњу, ограђена и испарцелисана сувомеђинама; даље су блаже стране брда често сувомеђинама у терасе рашчлањене. После катунске нахије и најкршнијих делова Херцеговине, Епир је агриколно од најсиромашнијих земаља Балканскога Полуострва. И шумом је врло сиромашан. Највећи део Епира, јањински Епир је сасвим го, док северно од Воуше има и лиснате и четинарске горе, која је још више распростртa у јужној Арбанији. Али у овој области знатних атмосферских талога, флишних стена и кречњака, који није онако чист као кречњаци динарске системе, те оставља знатне количине елувиума, има доста макија и нарочито паше. Све »вуни« су пространи сувати, који се могу поређивати с најбољим на Полуострву. Зато је Епир кроз сва историјска времена до данас био поглавито сточарски крај; у њему има највише номадских сточара, Влаха или Аромуна, који пред јесен у етапама слазе у околне равнице, нарочито тесалијску, и у равницу око Арте, а у пролеће се исто тако враћају. Ово је најповољнија област за студију сточарских кретања на Балканском Полуострву.[2)] До сада нису ни издашније руде нађене у Епиру, али можда ће се моћи експлоатисати велика гнезда хромита у серпентину северних крајева. Врло знатан је приход од печалбе. Познати су аромунски и грчки трговци, ханџије, занаџије, челници над караванима, који су велику улогу играли по целом Балканском Полуострву и свим медитеранским земљама, и не незнатним делом били из Епира; ја сам у Делвинону сусрео Цинцаре који говоре руски, јер су били у печалби у Одеси. У најновије време иду и у Америку.

У овој тешко приступачној, у се затвореној сточарској области сачувале су се највеће масе

[1)] По допуштењу писчеву, из необјављеног дела »Основе за геогр. и геолог. Македоније и Старе Србије» III књ.

[2)] Изгледа да је први детаљно описао та номадска кретања Енглез Holland (Op. cit. с. 92), који је од Арте ишао у Јањину 1812. год. за време највеће моћи Али-пашине. Срео је огроман караван и крда оваца пиндских планинских становника, јамачно Влаха, и та поворка је била дугачка две миље. Самих коња је било око хиљаду и на њима су били натоварени њихови покретни станови, посуђе и деца, док одрасли људи и жене иду пешке. Неколико коња су везани конопцима и пред њима је један пастир. Иза поворке од коња и стада иду два православна попа, који се заједно са својим верним селакају. Крећу се с Пинда крајем октобра и путују до артанске равнице 8—10 дана; враћају се у априлу. Путујући проводе ноћ под ведрим небом.

НОВА ИСКРА

ЈАНУАР 1911. Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић. ГОДИНА X.

старог балканског поромањеног становништва, које себе назива *Аромунима*. Овде је, у Пинду, она највећа аромунска група на Полуострву, око главних места Мецова и Авделе, у главноме тачно означена још на *Кипертовој* етнографској карти Епира (Ethnogr. Karte von Epirus, vorzüglich nach den Angaben von Aravandinos, zusammengestellt von Kiepert. Berlin. Dietrich Reimer), затим детаљно описивана у радовима *Вајгандовим*. Али изгледа да их је много више било у средњем веку, јер се цела ова област до тесалијске равнице звала Велика Влашка, *Мегали Влахија*, за разлику од Етолије и Акарнаније, које су се звале *Мала Влашка*. Под именом Влаха, Аромуни се помињу почетком 11. века а од 1170. г. има о њима интересантан опис *Венијамина* из *Туделе* (в. Tozer, Researches in the Highlands of Turkey. London 1869. Vol II, с. 163), по коме су они енергичан и ратнички народ, „с којим се нико не сме да упусти у рат и ни један их краљ не може подчинити". Изгледа да су кроз средњи век, све до турског завојевања, имали аутономију. Од тога времена се мењају и њихова национална осећања и карактер. Утицајем грчке цркве и грчко-византијске културе, којој су се потпуно прикључили, они су готово сасвим јелинизовани. Толико су се били претопили у Грке да их у првим деценијама 19. века ретко који путник помиње.

Познато је да је Румунија од 1860. г. почела покушавати да их врати аромунизму и за себе задобије, и нарочито су познати велики напори пропагандисте Апостолоса Маргаритиса у том правцу. Обавештавајући се код многих Аромуна, ја сам се уверио да су ти напори оставили сасвим незнатне резултате, можда поглавито због тога што је Румунија географски удаљена од Епира. Аромуни се овде осећају као Грци и хоће то да остану. Напослетку је румунска влада издејствовала ираду од 9./22. маја 1905. г., којом је признат аромунски језик у цркви и школи, право Влаха на своје школе и на самосталне црквене општине, желећи тиме да их одвоји од јелинизма; није ми познато да ли је било успеха од ове ираде. Али изгледа да се од турског завојевања у многоме изменио и карактер Аромуна. Противно Венијаминовом опису неки од новијих писаца (на пр. C. A. Bratter: Die Kutzowalachische Frage, mit einer Karte. Hamburg 1907. с. 186) тврде да су Аромуни најмирнији и најчеститији балкански народ. И ако је то претерано, несумњиво је да се код њих развио трговачки дух и неодољива тежња за тековином; као да су те особине примили од Грка. У турско време су они постали, поред Грка, главни трговци у већини вароши Балканскога Полуострва; као да су поглавито епирски Грци основали познату варош *Мускополе*, у јужној Арбанији, западно од Корче, која је у 17. и 18. веку била један од најважнијих унутрашњих трговачких центара Балканскога Полуострва. Сада се за Цинцаре у свима балканским земљама везује појам човека, који, неодољиво тежећи да заради, није тежак на избору средстава и човека, чија се мирољубивост често спушта испод обичне; али има случајева да из њихове средине изађу најсвирепији разбојници, нарочито у западној Македонији.

Сада Аромуни нису главно становништво Епира већ Грци и Тоске. Словена управо нема, али, као што су *Шлефли* (с. 7) и *А. Филипсон* приметили (op. cit. с. 233) изненађују многобројна словенска географска имена, која се простиру и у јужну Арбанију. Јамачно је то навело Шефлија да сматра све епирске Грке за грцизиране Словене, што је свакојако претерано. Османлија скоро нема, али има знатан број тосканских мухамеданаца. У тој маси разноврсног становништва има само једна оштра раздеона линија, између хришћана и мухамеданаца; та линија раздваја не само вере, већ и социјалне и економске антагонизме, јер су поглавито мухамеданци аге, бегови и повлашћена класа. Антагонизам је онако јак као што је био између мухамеданског становништва српске крви и православних Срба у Босни и Херцеговини. Православна маса је постала целина утицајем православне, грчке цркве и грчко-византијске културе, с којима је упоредо ишло ширење грчког језика. Тоске, којих у Епиру има једва што мање од Грка, готово сви говоре грчки и већином имају грчко национално осећање, и ако лабилно; нарочито је то случај по варошима. Познато је да су се Сулиоти, чисто арбанашко племе, за време грчке револуције, нарочито одликовали патриотизмом; Бочарис и Џавелас су били Сулиоти. Утицај грчке цркве на Тоске и Аромуне мени је био јасан по ономе што сам видео на македонским Словенима. Њен је утицај био неизмеран, док није добила конкурента у бугарском егзархату. И сад се један део македонских Словена осећа Грцима, због цркве, и ако мало што знају грчки. До половине 19. века тај утицај је био толико јак да је изгледало да ће се јелинизовати знатне словенске масе централних и источних делова Балканскога Полуострва. Можда је исто тако знатан и утицај грчко-византијске културе. Та стара балканска култура и сада скоро искључно влада у Епиру, а до половине 19. века превлађивала је у већини земаља Балканскога Полуострва. Њоме се највише у животу постизавало, она је била узор коме се тежило и једина мода. Ту улогу је сада у већини балканских земаља предузела или почела предузимати модерна, западно- и средњеевропска култура, која се брзо шири и захвата и области патријархалне културе. Као што је речено, у Епиру је у пуној снази утицај грчко-византијске културе: познати начин живота, рада и мишљења, нарочито поглед на свет, старобалканска чаршија и кујна. У чаршијама Делвинона, Јањине, Љасковика, па и Корче онако се живи и ради као што је то био до скора случај са варошима моравске долине у Србији. И у томе је још једна снага грцизма. Међу свима балканским народима они су ти што умеју најбоље да стварају вароши и што су, и ако мањина, свакој ва-

Ј. КОЊАРЕК: УТОПЉЕНИЦА.

роши умели да дају свој печат. Не само Јањина, где су Грци у већини, већ и Делвинон и Љасковик, где су они са Цинцарима незнатна мањина, имају грчки тип и грчке националне тежње.

Грчка способност да оснивају чаршије и узму трговину у своје руке јамачно је стара византијска способност, која је можда ојачала под вековном турском влашћу; јер хитар и жив грчки дух могао је под турском владавином да се развија поглавито у трговачком правцу; судећи по досадашњем развитку слободне Грчке, трговачки дух њихов ослаби кад има слободу да се неограничено бави о политичким и националним питањима. Трговачку снагу Грка у овим местима одржава нарочита грчка организација трговине. Сродници су поделили посао. Један или два су у Јањини, Љасковику, Корчи итд., а од осталих је неки у Цариграду, Трсту, Лајпцигу или по балканским местима, стално се дописују, обавештавају о трговачким пословима и помажу.

У епирском приморју има борбе између грчког и италијанског културног утицаја. Она се у правом смислу осећа само у Валони, јер су Тоске одмах у позадини Валоне једино под грчким културним утицајем. Али се и у Палерму и Санти Каранта, као и у пристаништима даље на Југу, разумева италијански.

Ја сам у Епир дошао из Црне Горе и северне Арбаније, после неколико дана, и зато ми је јако пала у очи разлика у расту. Становништво Епира је, без разлике народности, сасвим ситно, нарочито кад се пореде с Црногорцима и Малисорима. Превлађују црномањасти, готово гарави и смеђи људи, али међу Тоскама има и плавих типова. Носе поглавито одело, које се овде зове тосканско: беле доколенице, епирско-тосканске опанке, које се на врху заврше чупавом кићанком, отпуштен силав, фустанелу, бео фес; имају често црне кабанице за хладније доба. Грци и Цинцари по варошима носе и познате антерије. Не носе оружја и махом га немају, осим тосканских бегова. Последњи су међу овим мирним светом једини зулумћари, али мањега реда но северни Арбанаси.

Села су ретко у равницама, и то поглавито турска. По правилу су на висинама, на странама планина, око издвојених коса и главица, често у артистичким положајима. Већином су у зеленилу, и то у приморју у зеленилу од медитеранског воћа, а у унутрашњости од лиснатог дрвећа, нарочито од неке врсте храста, чије је лишће налик на платан. Села су редовно велика, куће су од камена зидане, а покривене плочама од лапоровитог кречњака, ретко ћерамидом. У онима

што су чифлици, виде се куле тосканских бегова. Изузевши те, остале куће су онакве исте као цинцарске у Македонији, на пр. у Влахоклисури, Гопешу, Трнову, Магареву и т. д. Сва турска села се деле на махале, које су једна од друге удаљене, а у махалама су куће збијене; таква су и села мешовитог становништва. Остала су по правилу разређеног типа и на окупу, ретко на махале подељена. У овој су области и позната велика цинцарска села, као она у Загорју и око Пинда, која осим тога спадају у највиша насеља на Балканском Полуострву. У друмским селима има често ханова, познатог старо-балканског типа.

У Епиру има две главне вароши. На Северу је *Аргирокастрон* или *Ергери*, око 20.000 становника, готово чисто арбанашка, мухамеданска варош; бивши велики везир Ферид-паша, који је одавде пореклом, казивао ми је да су већина арбанашких највиших чиновника Турске такође пореклом из Аргирокастрона. У најновије време је одавде почео покрет за одвајањем и отуђивањем Тоска од Грка.

Главна варош Епира је *Јањина*. Она је скоро у центру Епира и у његовој највећој и најплоднијој котлини. Једино је она везана с морем добрим путевима, од којих један избија у Санти Каранта, а други код Салахоре у Артанском Заливу; и ако знатно удаљена, оба се ова места могу сматрати као јањинска пристаништа. Лошији је онај пут, који преко Љасковика и Колоње води на север у Македонију, а изгледа да су још лошији путеви што од Јањине воде на Исток, у Тесалију. Ипак је Јањина и комуникациони центар Епира, и у њој су концентрисани трговина и виши живот ове области. Она је на језерском рту, лако ју је утврдити, и била је и сада је главна тврђава Епира.

Јањински рт се кречњачким одсецима од 20—30 m. висине спушта у језеро. На њему је град, а с обе стране око града симетрично је распоређена варош Јањина. У њој нису куће онако збијене као у другим језерским варошима ове области. Кипарис а нарочито јабланови дају вароши лепу перспективу. У њој има доста башта и лепих отворених места. Поред познатог стешњеног и загушљивог турског базара и уских вијугавих улица, има и нових правих и ширих улица. Споља, са копна, варош је утврђена бедемима и дубоким јендеком, који су начињени за време Али-паше. Има у њој око 25—30.000 становника и сви говоре грчки. Она је после Сереза можда најлепша варош ових крајева, и чини чисто грчки утисак. Претежну већину становништва сачињавају православни Грци, међу којима има погрчених Цинцара; потпуно су јелинизовани и православне Тоске, а осећа се у неколико грчки утицај и на мухамеданским Тоскама, који сви разумевају грчки. Има и знатан број шпанских Јевреја, који станују поглавито око кастрона (града). Одржало се неколико суданских Црнаца, који су овде као робови доведени за време Али-паше, а 1860. год., их је било још око 150 (Schläfli c. 26).

У јањинској котлини је око Кацике било додонско пророштво. Доцније је на језерском рту подигнута у византијско време данашња Јањина, назвата по своме заштитнику Св. Јовану Крститељу. Помиње је византијски писци 11. века, нарочито Ана Комнена. Турци су је заузели 1431. г.; 1788. наименован је Али, Тоска из Тепелена у јужној Арбанији за јањинског пашу, и настаје његова сила и насиље, због чега се Јањина у Европи поглавито прочула. Он је од 1807. год. скоро неограничено владао Епиром, Тесалијом и знатним делом Арбаније и јужне Македоније; по процени испитивача онога времена (Пуквиља и Холанда) у његовој држави је било $1^1/_2$—2 милијона становника. На његовом двору у Јањини имали су своје представнике Енглеска, Француска и Русија. У Јањини је тада било око 35.000 становника. Али-пашина је сила сломљена 1822 г. и он је убијен на источној обали језера; то се место зна и путницима обично показује. Број становништва је у Јањини после тога опадао и око 1860 г. је износио 22.000—25.000 (Tozer Op. cit. II. c. 185), али се око 1869 г. према процени G. Lejean-a попео на 28.000 душа. Поменули смо данашњи број становника, народности и вере.

Из описа старијих путника се види да су раније, као и данас, главни трговци у Јањини били Грци. Извози се жито, дуван и вуна, а раније и дрво за гориво, затим чувене јањинске филигранске израде у сребру, ћилими и везови. Увозе се исти еспапи, као и у осталим варошима европске Турске. Изгледа да су раније, нарочито за времена Али-паше, трговачке везе са европским државама биле разгранатије но данас, и то нарочито с Немачком, Италијом и Русијом. Даље је до ослобођења Грчке Јањина била знатно просветно и књижарско грчко средиште. У њој је још у 17. веку основана виша грчка школа, нека врста гимназије, која се и до данас одржала и која се, као и основне школе, издржавала завештањима и прилозима богатих јањинских Грка, који су махом у иностранству радећи стекли. И за време Али-паше било је знатних књижара, које су растурале књиге по Грчкој, Епиру и Македонији (Holland c. 151).

Д-р Ј. Цвијић.

П. П. МОРОЗОВ:
НА ОДМОР.

БОЛ

У ноћ ову дугу бол ми срце такô,
Те жалим за оним што некада беше.
Ћутим. Па бих онда целом душом плакô:
Зашто тако брзо све наде помреше?

У собици мрачно. А са свију страна
Јецање се чује језиво и дуго,
И пред очи ступа слика прошлих дана,
Када смо у срећи знали једно друго.

— И ја лутам с тобом далеко од света,
По пољима иза плавкастих брегова,
И водим те гордо од цвета до цвета,
Уз веселу песму пуну младих снова.

И кроз црни покров, који прошлост скрива,
Видим наш врт мали, како сетно ћути,
И удишем мирис поораних њива,
Докле прво лишће по дрвећу жути. —

Вај! под силним болом груди ми се ломе
И ја бежим у ноћ, да бежим од јада,
А душа се мучи у заносу зломе
И све више тоне и у очај пада.

Ћутим. Око мене све лениво спава.
Само ми се чини да од некуд струји,
Док сањиво дрхти месечина плава,
Један болан уздах, који дуго брује.

Момчило Милошевић

КАКВИ СУ МУШКИ

НАПИСАЛА КН. К. Т.

Ко је живео у гостионицама другог реда, добро зна да млађи немају обичаја пријављивати посетиоца. Ма колико вам био непријатан гост или гошћа, простодушно млађе никад вас неће запитати: желите ли их примити или не.

Једном у вече седео сам у својој самачкој соби и бавио се лежањем на дивану, старајући се да се што мање крећем. Ја сам човек врло марљив, енергичан, и овај посао није ме ни мало умарао.

По пустом ходнику зачуше се звонки кораци, шушањ женских сукања, и нечија рука куцну изненада јако на моја врата. Ја бесвесно рекох: уђите!

То беше скромно обучена, постарија женска, у црнини, с црним велом на шеширу. Скочим са дивана, корáкнем три корака према њој и запитам је зачуђено:

— Чим могу служити?

Она ми упре поглед у лице.

— Дакле такав је он на очи — промуца она. — Нисам га овако замишљала. Леп је... леп, па још и сад, и ако је од то доба прошло око шест година.

— Не познајем вас, госпођо! — рекох зачуђено.

Она се тужно осмехну.

— И ја вас, господине, не познајем. А ето, случај је хтео да се сретнемо. Мораћу се с вама подуже разговарати.

— Седите, молим вас. Много ми је за чудо... Ко сте ви?

Госпођа у црнини уста са столице, на коју беше мало час села, и држећи се за наслон, рече тужно и свечано:

— Ја сам мати оне женске, која вас је волела пре шест година, која је због вас изневерила мужа и која... Ништа, о том ћемо говорити доцније. Знате ли сад ко сам?! Ја сам — мати ваше љубазнице.

Госпођа ућута, уверена без сумње да је то, што је рекла, довољно па да ми буду јасни наши узајамни одношаји. А за мене све то није било довољно и типично. Очекнух мало у нади да ће она рећи бар како се презива њена кћи или како јој је име. Она ћуташе, тужна и жалостивна.

— Сад знате ко сам! — понови она уздишући. — И сад ћу вам рећи, шта је даље било: моја ћерка, а ваша љубазница, умрла је недавно у мом наручју, са вашим именом на хладним уснама.

Смислио сам да ће најбоље бити, ако, као одговор на све ово, лупим длан о длан, скочим с дивана и, тужан и претужан, ухватим се за главу.

— Умрла?! Боже мој, то је страшно.

— Дакле још нисте заборавили моју дивну ћерицу? — гануто прошапута госпођа, неприметно бришући сузу крајем од мараме. — А растали сте се с њом пре више од пет година... Због вашег неверства, као што ми је признала у тренутку кад ми се исповедила.

Ћутао сам, али ми је било ужасно тешко, гадно и горко. Осећао сам да сам страшна хуља. Да сам имао више храбрости, дужност би ми била да кажем тој доброј, наивној старици: — Добра душо! Роман удате жене са младим нежењом, то је теби огроман догађај у животу, који се никад не заборавља и који, по твојим појмовима, треба да траје све до гроба. А мени... ја се никако не сећам о којој удатој госпођи ти говориш: да ли је то била Асја Званцева, или Јерина Николајевна, или Вјера Михајловна Березајева, или... или...?

Неодлучно се почнем мешкољити на дивану, затим бацим на госпођу продирљив поглед, а затим, оборивши главу, опрезно је замолим:

— Испричајте ми штогод о својој кћери.

— Шта да вам причам?... Као што знате, муж и она нису се слагали. Он њу није разумевао, није разумевао њезину душу и захтеве... У то се појависте ви, млади, занимљиви, заношљиви. Целог свог века сећала се речи које сте рекли кад сте јој први пут изјавили љубав... Сећате се?

— Сећам се, — неодлучно климнух главом. — У осталом, поновите их да видим, да ли вам их је тачно рекла.

— Тог вечера њезин муж не беше код куће. Дођосте ви, некако особити, „сјајни“, као што она рече. Опазисте да су јој очи уплакане и дуго навађиваste да вам каже, зашто плаче. Она не пристајаше... Тада је обухватисте око паса, привукосте је к себи и рекосте јој тихо: „Срећо моја! Видим, нико те овде не разуме, нико не цени твоје дивно, бисерно срце, твоју кристалну душу. Сасвим си сама самохрана. Има само један човек који те је оценио и чије је срце потпуно у твојој власти.“

— Да, то је мој начин, осмехнух се замишљен. — Сад већ поступам друкчије.

— Шта? — запита старица.

— Ја велим: да! То беху баш оне речи које сам јој рекао.

— Ето видите. Затим, чини ми се... почесте је љубити.

— Јамачно, — сложих се с госпођом. — Не може бити друкчије. А шта вам је даље причала?

— После неколико дана шетали сте с њом по парку. Почесте је молити да сврне к вама на тренутак, на шољу чаја. Она не пристајаше, правдајући се како то није обичај да удата жена иде к младом нежењеном човеку и како би тај њен поступак био морално издајство према њезином мужу. Ви се нађосте увређени и читаву алеју прођосте ћутке. Она запита: „Срдите ли се?“ „Да“, рекосте ви и додадосте, како вас вређа тај њен одношај према вама, како вам је уопште врло тешко и како душевно патите. Онда она рече: „Па лепо, сврнућу к вама, дате ли ми поштену реч да ћете се пристојно владати“. Ви слегосте раменима. „Вређате ме“, рекосте јој. После пола сата била је већ код вас, а после једног сата већ беше ваша.

И дигавши се опет са столице старица запита свечаним гласом:

— Сећате ли се?

— Сећам се, — потврдих.

— А шта је рекла кад је одлазила од мене?

— Рекла је: „Сад ћете ме, без сумње, престати поштовати“, а ви, притиснувши је на срце, одговористе јој: „Никад још у свом животу нисам никога тако волео као тебе.“ А сад... она је умрла, моја голубица.

Стара госпођа заплака.

— О! — узвикнух са силином, у нападу великодушности. — Живот бих дао, кад бих вам је могао вратити!

— Не... ништа је више оданде не може повратити, — разборито одговори старица.

— А да вам није још штогод говорила о мени?

— Причала ми је да сте се из почетка виђали сваког дана, затим сваког другог дана, затим на једанпут искрсну вам неки посао који је требало на време свршити, па се састајасте само једанпут недељно. А једном, кад она изненада дође к вама, затече код вас другу женску.

Оборих главу и почех збуњено гладити боре на узглављу.

— Сећате ли се? — запита госпођа.

— Сећам се.

— А кад она бризну у плач, рекосте јој: „Нико није господар од свог срца!“, и предложисте јој да останете добри пријатељи.

— Може ли бити да сам јој то предложио? — запитах с неповерењем. Јер то уопште не беше налик на мене. Добро сам знао да ни једна женска на свету не би на то пристала, па зато никад после љубави нисам нудио пријатељство. Просто сам говорио: „Чини ми се, ми смо охладнели једно према другом?“ Свака женска има своје специјално женско самољубље. Она скоро никад неће рећи: „Како то говориш „ми“? Ја нисам никад бивала хладнија према теби“, — него ће оборити главу, почутаће два три минута и рећи ће: „Да! због ом!“ Према том биће да је стара нешто побркала.

— А да ли ми покојница није што поручила на самртном часу?

И по трећи пут свечано се диже старица, и по трећи пут рече свечано:

— Да! Поручила ми је да вам предам њену ћерчицу.

— Мени? — узвикнух зачуђено. — А што?

— Као што знате, њезин муж умр̏о је пре четири године, а ја сам стара и често поболевам.

— Па забога што мени.... што баш мени?

Старица се тужно осмехну.

— Одмах ћу вам испричати нешто — рече она — што нико не зна, тајну коју је покојница свето чувала од свију и само ју је мени поверила на самрти: прави отац њеног детета — то сте ви!

— Боже мој! Не може бити? Јесте ли уверени да је то тако.

— На самрти људи не лажу. Отац сте ви, и ви се морате бринути о својој кћери.

Пребледех и стиснух усне. Дуго сам тако седео оборене главе, а различита осећања комешала су се у мени.

— А можда се она преварила? — упитах бојажљиво. — Можда то није моје дете, већ њеног мужа.

— Господине! — рече величанствено старица. — У такој прилици женска се никад не вара. Инстинкт!

Размишљао сам сневешељен. С једне стране убрајао сам себе у поштене људе, поштовао сам сâм себе, и зато сам мислио да ми ваља учинити оно што ми налагаше савест. То дете, које сам имао с љубљеном женском (разуме се, онда сам је љубио), мора ми бити драго. С друге пак стране, с погледом на мој начин живота, то неочекивано, тешко бреме сасвим ме је избацивало из обичног колосека, налажући на мене најсложеније и најзамршеније дужности у будућности. Ја — отац! Ја имам кћер!...

— А како јој је име? — запитах раскрављен.

— Шура, као и матери.

— Лепо! — рекох одлучно. — Пристајем. Примићу је као кћер. Нека се презива Двуутробњикова као и ја.

— А што Двуутробњикова? — погледа ме стара у недоумици.

— Па даћу јој своје презиме. Та ја сам Двуутробњиков.!

Н. МАРИНОВ: СКИЦА.

— Ви сте... Двуутробњиков?!!

— А да шта?

— Боже мој! — ужаснуто викну моја чудноватa гошћа. — Па онда нисте ви то?!

— Шта нисам ја?

— Па зар ви нисте Класевич? Моја кћерка говорила је о Класевичу и дала ми је овај адрес.

Неочекиван, буран вал радости обли ми срце.

— Класевич! — ударих у смех. — Којешта! Па ви нисте закуцали на права врата. Класевич седи у соби бр. 11. А моја је соба бр. 10. Хајд'моте, хајд'моте, да вас одведем.

Опет живахан и весео узех смућену и стужену старицу за руку и повукох је за собом.

— Дабогме, дабогме! — чегртао сам. — Ја се зовем Двуутробњиков, бр. 10., а Класевич је даље. Он је у бр. 11. Он одавно станује у овој гостионици, ево овде, до мене. Да како! Класевич... Врло симпатичан човек. Одмах ћете се с њим познати... А ви место да одете у бр. 11. набасасте на бр. 10! Хе-хе!... Погрешка, мала погрешка! Да како! Ево овде је Класевич. Хеј, Класевичу!! Јесте ли код куће? Тражи вас једна дама, ствар је важна. Изволите, госпођо! Хе-хе... А ја слушам, слушам...

С руског превео

Р. Кошутић.

НАШЕ ПОКОЛЕЊЕ

(С. Ј. НАДСОН)

Наше поколење за младост тек чује,
Она је сад бајка — дошао јој крај.
Мисао нам данас врло брзо трује
Првих сила размах, првих чувства сјај
Ко љубљаше од нас сав свет презирући?
Ко својих богова не бејаше сит?
Ко нѐ пада духом, ропски премирући?
Пред лицем душмана ко не баца штит?
Мал' не од колевке својим срцем мремо,
Безверје нас тишти, туге чемер свак;
Ни пожелет' страсно данас не умемо,
А мрзити знамо из потаје чак!..

Проклет сан што уби снагу нашег доба!
Ваздуха, слободе, силних речи гром, —
Живот' рад живота, а не ради гроба,
Свим болом нерава, огња страшћу свом!
Проклети јауци поколења гњила!
Туге мртвих дана зацариће студ!
Запламтите очи, ширите се крила,
Нек бујицом превре уздрхтала груд,
На посао сложно, с пороком у борбу,
Нек се срце срцу, рука руци дâ,
Да не може нико поменути корбу:
„Што у прошло доба не живех и ја?“

Р. Ј. Одавић.

У́МИР ОСВЕТЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

— В. М. Г. МЕДАКОВИЋ —

— ИНСЦЕНАЦИЈА —

ЛИЦА

Главар од стране умирникове
Главар од стране крвникове
Поп
Домаћин
Крвник
Осветник (умирник)
Главари, браственици, пријатељи.

ЦРНОГОРСКО СЕОСКО ДВОРИШТЕ

У дворишту је трпеза у́мира, која је од дасака, а место столица служи камење. Вино је у каци; ракија у меховима. Служе се боцама.

Улази главар од стране умирникове, за њим: осветник, главари браственици и пријатељи њихови, сви су под капама и под оружјем. Дочекују их: главар од стране крвникове и његови браственици и пријатељи, сви гологлави и без вељих пушака.

Главар умирников: Помага Бог.

Главар крвников: Добра ви срећа!

(Исто овако здраве се, скоро у један мах, и остали преставници обе стране).

Главар крвников: У колико је зла и разурна освета за људе, ми опет знамо *како* се прекраћује. — Убио је Црнòгорац Црнòгòрца и сада су крвници. Крвник се крио, а осветник га тражио да га убије. Крвник је, као што ви је знано, настао око нас, својијех пријатеља, да га умиримо са осветником.

Главар умирников: Знâно нам је.

Главар крвников: Настављали смо се око осветника и молили га да се склони на умир; а кад смо видјели у њега òмечицу, — носили смо му и дар. Прво јутро носило је дванаест жена дванаест колијевака и у њима дванаест ђетића. Пред колијевкама је ишло нашијех дванаест главара, а када дођоше кући умирника, стадоше на праг, у кућу не улазећи. И изиђе увријеђени, а главари повикаше: „Прими дванаест кума, прими Бога и Светога Јована и прими благо које ’оћеш!“ Кичељив је био, те не шћеде ни прво ни друго, већ чак треће јутро прими ку́ме. За три јутра су му на праг од куће долазили и кумили га Богом и Светијем Јованом. И рече нам: „Пристајем, ’оћу продат мојег брата, да се смирим и да ми дате десет цекина за вјеру од ми́ра, и ’оћу да моју крв суде главари које ја ’оћу. ’Оћу бират за моју крв пушку, цевердан крвникова оца и ’оћу паре стотину тридесет и три цекина и по, и грош и по, и пару и по“. И по обичају пришао је и цјеливао ђетића у колијевци. Браственици његови и својта такође су приступили и гологлави цјеливали осталијех једанаест ко-

Р. ВУКАНОВИЋ:
МОЈА МАТИ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

лијевака. — Данас је уречени дан, када се са умирником глáвило да прими благо.

Један од главара крвникових (тихо, мирно и са стидом): Наша браћо, ево смо наредили да вам све испунимо, ваш куштум што ве рèдйти.

Неколико главара крвникових: Ѣе је крвник?

(Општи покрет. До сада је крвник стојао једнако скривен у кући. Јављање крвника мора преобразити срце људско. Двојица од крвникове стране улазе у кућу).

— ПАУЗА —

(Крвник, као страшило које носи прави печат убице на себи, излази са обешеном пушком крвницом о грлу и иде поколеничке).

Главари крвникови (гледајући умирника): Прими, куме, Бога и Светога Јована!

(Крвник гмиже, док се не примакне близу умирника. Умирник приступа крвнику на цјелив. Крвник цјелива умирника у руку и у колѣно, а овај га привати и подигне, па га цјелива у образ, а скине му са грла пушку крвницу, па му је опет поврати. Крвник се са покорношћу повуче према својијема).

Један од главара: Дајте четир кýме!

(Четири куме доносе четири колијевке су четир ѣетића и положе их пред умирника. На једној од кума десет је уговореније цекина за вјеру од мира. Умирник прими куму, цјелива њезина ѣетића и метне му у њедра таљир, а са ње узме десет цекина и метне их у своја њедра).

Један од главара умирникових: Је ли десет?

Осветник: Десет. (Једном од својијех браственика): Прими куму! (Браственик приђе, цјелива другу куму и дарива ѣетића). — (Другом браственику): Прими куму! (Браственик уради што и први). — (Трећем браственику): Прими куму! (Трећи што и прва двојица).

Главар од стране крвникове: Ево сад свршисмо и ово.

(И са једне и са друге стране излазе један по један и један према другом, и љубе се говорећи: «За побратимство!»).

Домаћин: Хвала ви, браћо. Изволите за трпезу.

(За овим сви седају за трпезу. Два најстарија главара, један од стране умирника а други од стране крвника, сједну у чело трпезе. Донесе се ракија, коју пију, а неколики људи устану, те исијеку пециво и леб, нудећи).

Главар умирников: Ви главари, који сте судили, измирујте ми ову крв поздраво и потпуно!

Судници од стране крвникове (изваде иза паса оружја, те га метну пред главара умирничког): Је ли ти намирено?

Главар умирников: Јест намирено добро.

Један од стране крвникове: Држ' ту нâмиру, сад ћемо прочаћет сетенцу.

Поп (устане и чита из спремљене сетенце. Сви скину капе): „Ва име Риста, десетог августа хиљаду осам стотина педесете године, амин! Како се ми скуписмо и сабрасмо и име Боже међу нама призвасмо, ми двадесет и четир главара и главарски синови, који сједосмо на обично мјесто и по кȳштуму земаљскоме ову сетенцу, у прву судисмо покојњега Јанка и сетенцијасмо стотину и тридесет и три цекина и по, и један грош и по, и једну пару и по".

(Домаћи доносе вино, те га мећу пред главара умирничког који благо прима).

Главар крвников (положивши новац пред главара умирничког): Сви ми главари молимо те, али ти не можемо заповиједат ни силоват, што ти не да твоја добра воља, да му што дарујеш.

Главар умирников: Крв је легла, нека му је све даровано Богом просто.

Главар крвников (примивши натраг новац): Нека ти је на част, а ми ти сви захваљујемо на томе дару. Сконтали смо, ево, да је опрошћено све и да се николико не намирује. Хвала је Богу и Светом Јовану!

Главар умирников: Богу и Светом Јовану!

Један од главара крвникових (домаћину): Дај откупуј ти ово оруже!

Домаћин (даје у готову нешто новаца главару умирникову): Јесте ли подмирени за цијелу крв?

Главар умирников: Јесмо.

Један од главара крвникових: Е, дајте сетенцу, да прекинемо пару како је подмирено.

(Поп даје крвнику сетенцу и ножице. При сетенци је пришивена, висећи на црвеном свиленом концу, турска сребрна пара. Умирник довати за пô паре а крвник за друго пô паре и сетенцу, те пресијече ножицама пару, од које половинну узме умирник а друга половина остане при сетенци крвнику).

Један од главара крвникових (умирнику): Је ли пола паре у тебе?

Умирник: Јесте.

Један од главара умирникових (крвнику): Је ли друга пола у тебе?

Крвник: Јесте.

Један од главара умирникових (крвнику): Држи је и чувај. И ако нам је образ поштен, да не би никада помислио, да би те умирникова страна могла дȳжити за крв, када би ти нестало ово пô паре.

(Из крвникове куће излазе снахе и даривају умирникову страну марамама или цванцикама).

Главар умирников: Умир је свршен.

Крвник (прије умирнику и пружи руку): Хвала ти за Бога и Светога Јована. Мој си умирник и нека сам ти вазда покоран! Кумство у мојему дому — само је твоје и твојијех.

Умирник: Моје и мојијех.

Главар умирников (својој страни): Ваља полазити! (Једном од својијех): Јави! (Овај метне из пиштоља).

(Полазе и здраве се са крвниковом страном: „Због ом!" Ови одговарају: „Због ом!").

Главар крвников (крвниковој страни): Хвала ви, браћо!

Главар умирников: Богу и Светом Јовану!

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

НАПИСАО И. Н. ПОТАПЕНКО

I

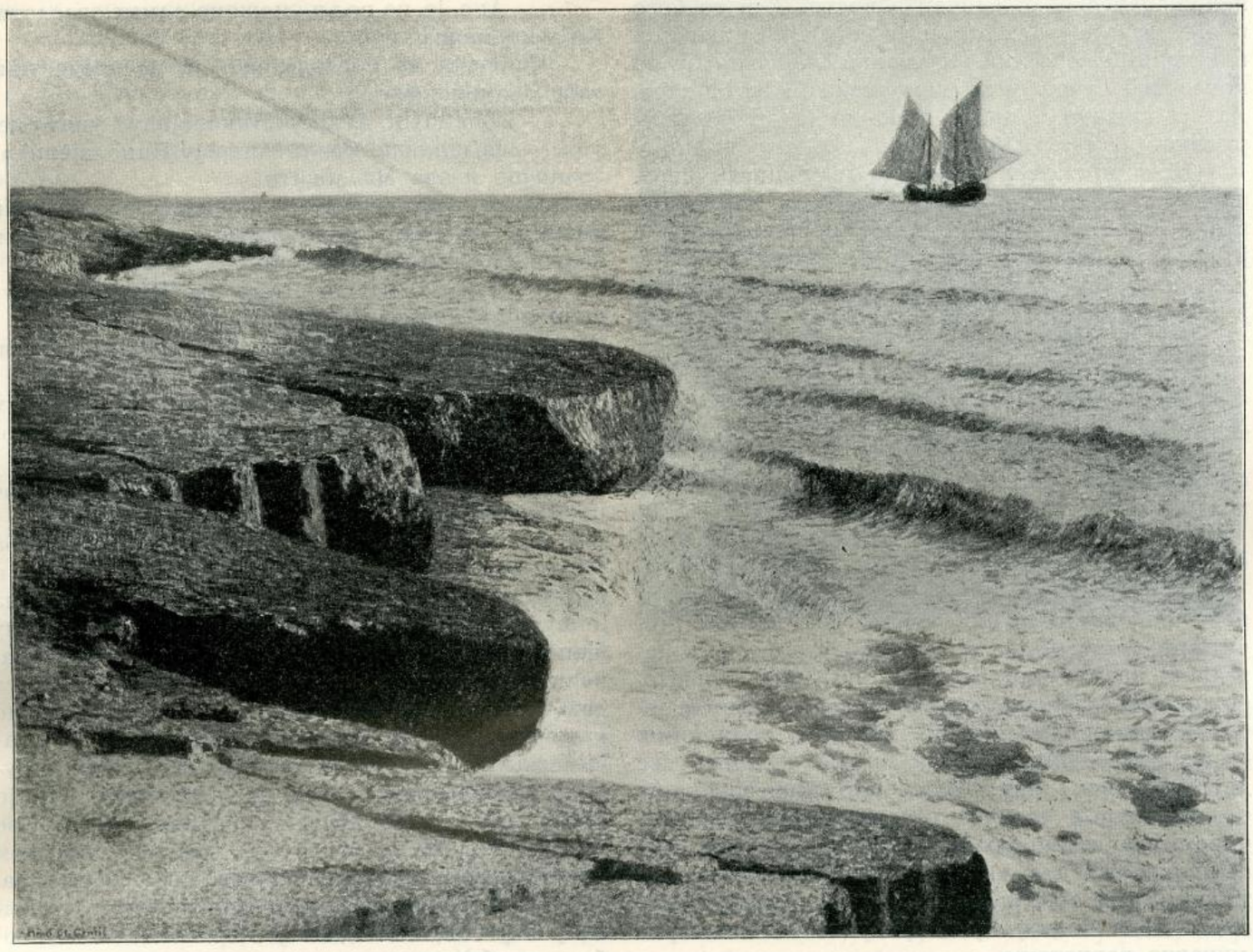

а један дан пре тога прељоше Турчанинови у летњиковац.

У отвореном вагону летњиковачког воза седели смо ја и Оленьина, на две клупе, једно према другом. Ишла је на једну од најближих станица и за часак два требало је већ да сиђе. Бледа девојка била је тужна, говорила је мало и непрестано у мене гледала. Њен изглед, чак и кад је бивала весела, потресао ме до дна душе. Знао сам, да јој је судбина одредила још највише годину две дана живота. Била је туберкулозна.

— Посећујте нас, Андреја Николајевићу! рече ми када се воз беше зауставио.

Оно „нас" значило је „мене", јер је она живела сама, ако се не узме у рачун потпуно онемоћала тетка, која је изгубила и ноге и вид и слух. Био сам дужан рећи јој, да ћу доћи, и ако ми, право да кажем, није било до тога. Већ је три месеца како опажам да ме Оленьина из-

К. ЦРНЧИЋ: САСА ЈАДРАНСКОГ ПРИМОРЈА.

двоја. Према свему се понаша презриво и стара се, пуна неког болесног задовољства, да то свима покаже. Са мном се понаша благо, као са човеком који не личи на друге. Заљубљена је у мене, — а то ме растужује.

При растанку опет ме позва: „Неизоставно долазите! Чујете!“ и гроз густу сенку туге осмехну ми се и климну главом. Њено бледо и мршаво лишће живахну, по посунулим образима изби руменило, испод дугих трепавица погледаху велике тамне очи, блиставе и дубоке. У овој девојци било је много загонетнога, али ја̂ сам себе сматрао за позваног да ту тајну одгоненем. Она отвори свој црни чипкани сунцобран и пође машући ми главом. Њена висока појава повијала се као танко стабло младе брезе.

Кад воз пође, изгубих је с очију. Прођосмо још две станице — свака после два-три минута. Брзо сам је заборавио.

Било је тихо, у најмањој мери прохладно вече. Сунце је залазило, а на високим вратницама раскошне виле Масловитога озрцаваху се његови руменкасти зраци. Кад сиђох са воза и успех се на брежуљак, потпуно сам сагледао малу плавичасту вилу са малом градином, у којој је било много цвећа а врло мало поврћа. Женска нека у сивом оделу замајала се нешто око округлог белог стола. У њој сам познао Ану Гавриловну и необично ми се прохте укуснога чаја, који је само она умела вештачки да сипа. Још свега пет корака, и преда мном се указа суседна вила Масловитога, она иста на чијим су вратницама играли руменкасти зраци сунчева смирања. Усред раскошнога парка стоји каменити дом фантастичне архитектуре. И ако у овој згради није било ни каквог чистог стила ни утанчаног укуса, ипак је из сваке ситнице вирило три милиона, којима је владао господин Масловити, а то увек и у свему изазива пријатан утисак. Слушао сам, да је имао диван улазак у море, тих, удобан, поплочан чистим гранитом. Никада нисам био у том парку, нити сам видео тај улазак. Господин Масловити, који је долазио Турчанинovима и врло добро видео, да ја нисам њихов кирајџија него њима близак човек, није ме ни једном позвао к себи. У осталом, ја добро знам и зашто.

„Боље би било када овај замак са парком не би био Масловитога него Турчанинових!“ помислих у себи, и осетих како ме подухвата неки

непријатан осећај, сличан зависти. Али то брзо прође, јер ја, уопште, не трпим да се подајем постидним осећајима. У толико пре, што би то могло већ сутра бити, само када бих то и хтео. Да, ја сам врло добро знао да је то у мојим рукама.

Када прђох вратницама плавичасте виле, на округлом столу, застрвеном белим чаршавом, већ је шиштао самовар. Ана Гавриловна сипала је чај, Нађењка се нагнула над неким цветићем у градини, да сам јој видео само леђа. Поред ње је стајао и вртео у рукама један букетић цвећа — власник суседне виле.

— А ја већ и вама насула чај! довикну ми Ана Гавриловна. Видите ли како предосећам ваш долазак!

— Одлично! Страшно ми се прохтео чај! одговорих јој, затварајући за собом врата од градине.

Изгледа, да мој долазак није изазвао баш особито задовољство господина Масловитога.

— Нисам знао да ћете и Ви овде летовати! рече он, жмиркајући својим, већ и без тога, ситним очима. Тиме је хтео показати своју нехатност према мени, али није био успео. Уопште, он је веома рђаво владао својим округлим и дебелим лицем, оивиченим проседим залисцима. Израз добродушног телета био је потиснуо све друге на овом лицу. То је било лице човека не одвећ умног и потпуно задовољног својом судбином. Чак и искрена љутња, коју је на том лицу обично изазивала моја присутност, избијала је тек као лаки осенак, који је одмах затим уступао место обичном изразу добродушности и потпуне душевне равнотеже.

Масловити је био прилично дебео и омањег раста. Према њему сам изгледао као џин, јер сам прилично висок и увек се право држим. Имао је алватно листерско одело, па му је ипак било топло, као што би мени у сукненом, и ако је био тек 12. маја.

Нађењка, са пуно живахности, пође мени у сусрет, па ме одмах пријатељски и просто узеде под руку. Запазио сам, да се некако нарочито изразно прижимала мојој руци. За чајним столом, не знам откуд, поведосмо разговор о риболову. Ја тај занат никако не трпим, а Масловити је страстан рибар, и кад га не би одводила потреба да ма како траћи свој годишњи доходак од триста тисућа, он би непрестано седео на чамцу с удицом у руци. Опазио сам, да ми је Ана Гавриловна указивала и нарочиту предусретљивост. С њом сам увек био у великом пријатељству; у мени је гледала поуздани ослонац своје породице.

Али овога пута она ми је угађала некако извештачено, из чега сам изводио закључак да се о мене ма чим огрешила. Ја скоро нисам ни суделовао у разговору о риболову. Посматрао сам их све троје и старао се да дознам, пре него што ми то сами кажу, шта ли се то без мене догодило. Масловити је причао о некаквом комбинованом апарату за хватање морске рибе, па додаде:

— Ако је по вољи, можемо одмах огледати. Хајдемо мени!

Нађењка ме погледа, као да ме хтеде упитати за мишљење.

— Хоћемо ли, Андреја Николајићу? упита ме.

— Ја покорно молим Андрејy Николајевића! званично позва Масловити.

Ја се само поклоних и рекох, да ћу доћи доцније, јер сам рад да разгледам своју собу и да распоредим разне ствари.

— Хајдемо заједно, Андреја Николајевићу! са молбом понови Нађењка.

— И ја вас врло молим! понови и Масловити.

Зато и ја понових, да ћу их стићи.

— Доћи ћу с Аном Гавриловном! рекох им и тиме посредно замолих старицу да остане. Нађењка намршти обрве и устаде.

— Хајдемо! рече Масловитом и брзо пође према изласку.

А он, без обзира на своју гојазност, ужурба се, те умало не обори сто са свим посуђем, и одбатрга за Нађењком. Ана Гавриловна седела је ћутећи и удубљено се загледала у своју чашу непопивеног чаја. Сркала га је полако и развлачећи. Знао сам да су у чаши остала још свега два три гутљаја, али она га је пила капљицу по капљицу, као из бојазни да не остане без занимања. Уз то јој и дисање постаде споро и дубоко. Једном речи, било је несумњиво, да је преда мном силно згрешила. Пошто ми је све било јасно, одмах сам у том тренутку, по свом обичају, имао одређен и јасан план свога рада, те сам због тога и могао говорити мирно о предмету који би, изгледало је, требало да ме необично узбуди.

— Је ли вам већ била прошевина? упитах је уједначеним гласом, без и једне сенке прекора, подсмеха или чуђења, као да сам то и ја сам очекивао.

Чаша, која је била у рукама узбуђене Ане Гавриловне, место да буде спуштена на свој подметач, лупну о сто и остаде на чаршаву. Ана Гавриловна никако није очекивала тако непосредно питање и била је за њега у толикој мери неспремна, да је изговорила реч која није имала никаквог смисла:

— Нама?

Ја се ипак само осмехнух без икакве љутње и рекох јој тоном обичне пријатељске шале:

— Дабоме, једној од вас, али, рекао бих, не Ани Гавриловној...

Она ме само дотаче погледом, желећи, вероватно, да ми на лицу прочита право душевно расположење; али је моје лице показивало или, како сам био уверен, требало је да покаже најобичнију радозналост. Она затвори очи, што је, по свој прилици, требало да олакша, по њезину мишљењу, изговор страшних речи:

— Просио је!

Из дубине душе њезине оте се у тај мах дуг и дубок уздах, као да ми је саопштила вест о смрти каквог драгог бића.

— Али зар ми можемо примити? — додаде она и поче испирати посуђе.

— А зар сте ви — одбили? упитах пређашњим мирним гласом.

Ана Гавриловна опет замуца и, уместо тачног одговора, поче неодређено:

— Ето питање... Зар не, Андреја Николајевићу?

Ана Гавриловна, у самој ствари, слагала ме је већ десет пута и лицем, и покретом, и чајном чашом, али има смелости да ме и језиком слаже.

— Хоћемо ли ићи, или не?

Понудих јој руку, она остави посуђе и крпу, па ћутећи, сасвим расејана, изиђе са мном из градине. Њу је, нема сумње, много мучило, што сам ћутао и после тако важног саопштења. Њојзи је, дабоме, морало изгледати, да сам ја дужан праснути тисућом пребацивања и оптуживања. Али пошто сам непрестано ћутао, чак и када смо ступили на имање Масловитога, то поче она сама:

— Видите, Андреја Николајевићу, он већ одавно наговештава. Данас ми рече: ја сам човек сасвим сâм; после моје смрти, имање ће развући Бог зна какви рођаци, које никад ни видео нисам... Ја бих хтео да га оставим онима које волим... Ја сам, каже, просто полудео за Вашом Нађењком... Тако је мени казао, а Нађењки сасвим отворено: пружите ми, вели, неколико дана среће, будите моја жена... Па се онда и засмејао: ја, вели, разумем да ће Вам тешко бити живети са старцем... Али ја Вам јемчим, да дуго нећу живети. То су ми, каже, доктори казали.

После овог обавештења поче Ана Гавриловна мирније дисати. Лакнуло јој, дабоме, јер ми је поверила терет што је мучио. Чекала је. При вечерњој светлости горњи део виле Масловитога — доњи је био сав у густом зеленилу — имао је фантастични изглед. Биљке широких листова, пресађене у дивне порцеланске вазне на отвореном балкону, изгледале су као распламтели огњеви. Полукружни испусци, обложени разнобојним стаклима, опоминьали су на угао ма каквог старинског храма. Негде у дубини густог зеленила чуо се жубор пуштених водоскока, а издалека је допирао развучени шȗм каскаде што је хитала мору. Ишли смо кроз чувену багремску алеју, у којој никад није било сунчаних зрака. Изгледало је, као да алеја води некуд у подземље; напред није било ни најмање прозрачности, сваким кораком бивала је све тамнија, да скоро ударисмо у лиснату ограду, те брзо окренусмо у десно, где се у даљини видео крајичак плавичастог неба. Кад стигосмо до краја, пред нама се указа бескрајно море, којему су водиле широке гранитне степенице.

Застадох, уживајући у дивној слици. На десној страни жури и брује каскада; ситне капљице њезина прскања допираху и до нас; на левој је стрма падина, пуна густе зелене траве, што подједнако расте, као да се коси. Доле се оцртава жути пешчани брег, раскошни пâрни бродић и купатило — читава кућа. Око мостића љуљушка

З. пл. ПРЕРАДОВИЋ: ПРЕД УЛАСКОМ.

се дванаестак разнобојних чамаца; један од њих био је пун сваковрсних рибарских направа.

— Ана Гавриловна! Па да видите, не би баш било рђаво владати свим овим! узвикнух ја.

Моја сапутница направи неодређени израз. Као нити се слаже са мном, нити хтеде рећи, да о томе не може бити говора. Уопште, моја будућа ташта понашала се сасвим двосмислено. У сваком случају, њој на част, могу рећи, да је у њој било више благородства него ли памети. Нисам сумњао, да би врло радо хтела завладати раскошном вилом Масловитога, а то је било и сасвим природно. Па ипак, није осећала и прáво, да ми то каже. Разуме се, она би понајвише волела, кад ја не бих говорио о тој теми, јер кад поштен човек почне лагати — пати и страда. Али ја сам, и поред тога, налазио потребу да још једном збуним своју ташту, те јој поставим непосредно питање, које сам, истина, пропратио осмехом, да бих му тиме дао форму пријатељски отворене шале:

— Реците ми, кад би Нађењка... Па дâ, кад ме не би волела и кад не би била у обавези, да ли бисте је дали?

— Размислила бих! замишљено гледајући у море, одговори Ана Гавриловна. Несумњиво је, да је и у том тренутку о том размишљала.

— А размисливши, да ли бисте благословили?!..

Она за тренутак затвори очи, као желећи да у један мах представи себи сву слику и стање ствари.

— Па... Иван Јевсјеић човек је добар и... миран!

Иван Јевсјеић име је Масловитога. У том тренутку угледасмо сламни шешир Нађењкин са

широким ободом, а одмах иза њега белу качкету Масловитога. И шешир и качкета кретали се паралелно према зеленој трави, на падини са леве стране, у правцу према гранитним степеницама, а то ће рећи ка нама. Тек смо тада видели, да на тој страни има вијугаста стаза према мору, ископана у земљи. То је била фантазија Масловитога, а циљ јој није био познат ни самом њему.

Значи, дакле, да су већ били на обали и да је Масловити показивао свој чувени апарат за хватање морске рибе. Нема сумње, да је он демонстровао врло рђаво, јер је вече било необично чаробно, уз то су били усамљени, а он је сагоревао и кад би само угледао Нађењку.

— Зашто нисте дошли да видите? упита Масловити још издалека, када тек стигоше до степеница.

Сишавши једно двaестак степена, сретосмо се на широкој тераси, поплочаној широким и полираним гранитним таблама. Погледах Масловитога — био је црвен, а са лица му текао је зној. Можда је у тим тренцима размишљао, како је тешко старијем дебељку пратити младу и живахну девојку. Скиде качкету и обриса ознојену ћелу. Нађењка ме окачи погледом, али одмах окрете лице према мору. Још се љутила на мене, што нисам с њима пошао и што нисам омео Масловитога да јој говори о својој љубави и о томе како ће јој оставити све своје огромно имање. Када се попесмо уза степенице и када стигосмо пред здање, пламенови на балкону другога спрата беху се већ угасили, сунце је зашло. Домаћин зовну слуге, којих је у њега била читава гомила, да осветле дом.

— Надам се да ћете свратити! рече он, обраћајући се само дамама. Али пошто му даме ништа не одговорише, очекујући, по свој прилици, мој одговор, он додаде: Дабоме, и Ви, Андреја Николајевићу!

Овај је простак мислио, да сам ја готов примити његов позив. Није био ни толико паметан, да би могао сакрити своје нерасположење према мени, због чега ме је увек и издвајао од друштва, упућујући ми нарочити позив. Али ја сам налазио и мислио, да ми као госту у његову замку не би било Бог зна какво указивање части, те, уопште, никад не стављам ни себе ни друге у незгодан положај, кадгод је то некорисно.

— Нажалост, морам одмах сести за лекције... Ви знате, да ми се примичу испити!

— Како ми је жао! (Јадни дебељко, није се умео уздржати, као што је било потребно, те своје „Како ми је жао!“ изговори као кад се каже: „У толико боље!“). Онда ћу ја сам испратити даме... Нема пет корака!

Ја им се поклоним, и ако сам био уверен да даме неће остати без мене. Ана Гавриловна, без сумње, страдала је због неодређености положаја, те је страсно желела да се што пре разјасни. Нађењка се спремала да ми приреди бурну сцену и покаже своје незадовољство због мог понашања. Ја сам то знао, јер то увек тако бива. Добро сам ја њих проучио, иначе не би били моји пријатељи.

Даме рекоше, да имају посла: још нису довршиле намештање виле. Масловити и опет скиде качкету и отр ознојену ћелу. Ништа друго и није могао. Можда је рачунао, да ће, ако даме остану без мене, успети да им измами макар само и добри наговештај, макар само и сенку наде на пристанак. Имао је пуно разлога да има свој нарочити поглед на ствари и своје нарочито гледиште о свему, па због тога, дабоме, није ни могао допустити, да перспектива за добијање три милиона неће саблазнити жену нити је нагонити да заволи свим љубавним жаром. Овај педесетогодишњак нагледао се за свога века, како људи и свете ствари жртвују за добре новце, па је са свога гледишта и био у праву.

Када пођосмо, он пожеле и мени, дабоме, нарочито, лаку ноћ, али са толико мржње у погледу колико је само могла допустити добродушност дебелог човека. Глупост његова положаја појача се још и том околношћу, што се, баш у тренутку када се упутисмо према изласку, засија његова раскошна вила силним осветљењем.

II

Ишли смо у троје, ја поред Нађењке, напред, а Ана Гавриловна иза нас, на приличном растојању. Нађењка се љутила и не хтеде ми прихватити руку; ја сам се правио као да то не опажам, те сам сасвим мирно разгледао украсно биље, на које сам успут наилазио, и исказивао своја опажања. У то доба занимало ме питање: да ли ће разумети Нађењка, да сам ја све разумео? А тиме сам хтео одредити, колико смо ми обоје, уопште, проникнули једно друго. Увек ми је изгледало, да је Нађењка баш онаква жена каква је мени потребна, и да сам ја управо онакав човек какав је потребан Нађењки.

Пролећни сумрак допуштао је да се можемо врло добро видети. Нађењка ми је тога тренутка изгледала необично привлачна. Танка, права, довољно високога раста, ишла је лако и уједначено, без оштрих покрета, без махања руку, што иначе тако квари ход складних жена. Њена дивна главица са подсеченим и развијеним плавим косама (била је скинула шешир и држала га у руци), чудно беличасти врат, оштри израз детињски простог и милог лица, — све то заједно пленило ме тога вечера и некако нарочито. На лицу Нађењкину допадао ми се више свега израз детињске простоте, а нарочито због тога што је то била уметничка природина игра. По свом карактеру, по начину мисли, по целом своме створу Нађењка није ни по чему била проста; њене крупне плаве очи, које су исказивале вечито питање, вечиту недоумицу, виделе су, знале и разумевале много. Било је врло тешко читати са тога лица; изгледа, да сам једини ја знао ту азбуку. Таква су лица ретка, и ја сам то ценио.

Нађењка је била у простом цицаном оделу љубичасте боје, без убора, која је у широким наборима падала наниже. Широки кожни опасач присно је грлио њен танки струк. Пуначке јој груди лако су подрхтавале при сваком њезину покрету.

Кад изиђосмо на улицу, окренух се и видех да је Ана Гавриловна тајанствено ишчезнула. То је било врло пажљиво, али не и паметно. Пошто је неочекивано отишла, нисам могао бити уверен, да није ма где у оградном заклону. А у то сам врло лако веровао, јер сам познавао дипломатске наклоности своје будуће таште. Али у овом случају о томе нисам водио рачуна, јер ме ни могућност тајног присуства Ане Гавриловне није ни најмање бунила.

— Нађењка, олакшајте души! Готов сам примити све Ваше оправдане прекоре, у колико брже у толико боље, јер нас очекује веома озбиљан разговор!..

Све сам то изговорио својим обичним шаљивим тоном, па сам је чак ословио и са „Ви“, што ми иначе, кад смо насамо, радимо једино из шале.

— Оставите, молим Вас!

Ово њено „Ви“ већ није било у шали. Нађењка је доиста била љута, а ја сам знао да нипошто неће ући у правилан разговор, догод ја за то не предузмем и нарочите мере. Зато јој и рекох:

— Искрено се кајем за свој поступак, Надежда Алексјејевна! Ја потпуно разумем, у чему је моја погрешка: нисам се одазвао Вашем наваљивању и нисам пошао. На тај начин нагонио сам Вас да слушате бескрајне приче господина Масловитога о његовој страсној љубави према Вама. Но то не би још ништа било, — зашто да не говори о својој љубави, кад ником није забрањено да воли, зар не? Ја Вас, например, волим због Ваше дивне спољашности, због прекрасних очију, паметне главице и не баш врло злога срца. Па зашто не допустити и господину Масловитом да у Вама воли то исто? Али он није говорио једино о својој љубави, него Вам је за све време доказивао и, што је најглавније, врло глупо доказивао потребу да му постанете жена.

У том тренутку већ прођосмо поред своје виле и, махинално окренувши удесно, пођосмо широким путем између два каменита зида, који ограђиваху виле.

Нађосмо се над провалом. У дубини су слабо запљускивали лаки вали, лено и мирно испливавајући на пешчану обалу. У свежем ваздуху владала је тишина. Небо се већ осипало честим звездама и озрцавало у достојанствено љуљушканом огледалу морском. Месечева светлост давала је свему одсјај неке тихе нежне сете, и мору, и оштром камену што је стрчало овде онде из брежуљка и јоргованском грању што је извиркивало иза камених ограда.

Застадосмо над провалом, где је почињала стрма стазица, што је водила ка обали. Нађењка стаде испред мене, загледа ме у очи својим дубоким напрегнутим погледом и метну ми руку на раме.

— Зашто ме тако мучиш, Андреја? промуца гласом у којему запазих искрену патњу.

Уздрхтах. У један мах осетих неисказану нежност, срце ми поче брже ударати а дисање учеста. Нађењка је у том тренутку била необично лепа, — силан огањ засија у њеним очима, заражљиво задрхташе њене танке усне. У тренутку изгубих веру у своју моћ. Изгледало ми је да сам неподобан остварити свој план, који сам, за тренутак пре тога, сматрао као потпуно сазрео. Требало је да размишљам у тренуцима када ме је страст била свега обујмила; осећао сам да волим ту девојку и да би за мене било велико искушење да је се одрекнем.

— Зато, јер те волим, лепото моја! — одговорих јој не гласом, већ скоро једино страсним дахом својим.

Она, сва уздрхтала, припила се уз мене свим телом својим. Ухватим је за руке и, сам не знајући зашто, пођем са тим теретом доле по стрмој стази. Већ после неколико тренутака били смо на обали. Спустих је, као дете, на меки песак и припих јој се уснама својим. Лице је њено пламтело; обгрлила ми врат, привијала се уз моје груди и тепала неповезане, искидане нежности. Видео сам њену готовост да ми се сва пода, и могао сам с њом учинити све штогод бих хтео.

Свежи морски поветарац подухну својом прохладном струјом, и то је било као наручено. Јер ми је та помоћ ван мене доиста била потребна. Тргох се и прибрах. Полако уклоних њезине руке, а своје јој ставих на главу и за тренутак заклопих очи, да бих нагонио мозак да се забави о своме послу.

— Нађа! позвах је пажљиво. Она се полако придиже и ослони на лакат.

— Ја смо и ти увек били паметни! наставих, а тон ми постаде приметно разборит.

— Андреја, налазим да си и сувише благородан! рече ми она осмехнувши се.

— И разборит, — додадох ја смејући се, — а што жене никако не трпе!.. А да ли знаш колико ме то стаје?.. Бити разборит у оваквој ноћи, у загрљају тако чаробне жене, као што си ти!.. Јер ти знаш да те ја волим, али никад нисам могао слутити да имаш толике чари. Ја чак и жалим то. Без тога бих те могао много лакше оставити.

— Ти мислиш да ме остављаш?

— То нисам казао. О тој ствари нисам од тебе ништа чуо.

— Зар ти мислиш да бих ја могла поћи за тога господина?

— Кад би ти то предстојало сад, овог тренутка, дабоме да не би могла. Али, уопште, ту нема ничег немогућног.

— А међутим је ипак немогућно.

Онда ми реци: када те је Масловити запросио, зашто му ниси казала своје категорично „не“, како више не би могао ни привирити к вама?

Нађењка је ћутала. Али мени одговор и није био потребан, јер је сам га већ знао. Зар је могућно рећи „не“ када се три милиона сама нуде? Турчанинови су увек живели у некој полусиротињи. У њих је било само оно што је најпотребније, а у наше доба само се дивљак задовољава најпотребнијим. Културном човеку, напротив, *најпотребније* иде на други план, јер је сва лепота живота једино у излишном. Отац њен био је чиновник, и оставио им само пензију, малу вилу крај мора и нешто мало готова новца. Али све је то било тако мало, да је Нађењка морала напустити своје снове о даљем школовању и с времена на време давати приватне часове. Међутим, то је била развијена природа, у којој су живели пространи захтеви за живот. Скромна судбина раднице била је њој, у суштини, одвратна; ја сам то већ одавно запазио. И када се, у таквим погодбама, јави могућност да се живот докопа у своје руке, престаје и потреба да се са одбијањем пожури. Одбити се може увек.

Али Нађењка, дабоме, није тако расуђивала. Она је, вероватно, мислила, да је то немогућно и да се ту нема шта говорити. Она једино што није смела непосредним одбијањем увредити такву поштовања достојну величину — три милиона...

И тако Нађењка не одговори на моје питање. Сматрала је за потребно да се љути и њене напућене уснице проговорише:

— Ти би, чини ми се, хтео да одеш од мене? Изволи, ако ти то прави задовољство. Ја ћу поћи за њега!..

— Ха — ха! Разуме се, то је — шала. Али ако би у самој ствари... Хајде, замислимо, ти би хтела да ми се ма за што осветиш, — да ли би могла поћи за Масловитог?

— О, разуме се... За првога који наиђе. Јер ја сам ђаволски самољубна!

— А погледај само, како је дивно ово море! Просто, не могу да га се довољно науживам...

Променио сам разговор, јер нисам хтео да га настављам са пуном искреношћу. Када смо се пели по истој стази, којом сам, у наступу заноса, снео Нађењку на обалу, Нађењка је изгледала веома уморна. Тешко се ослањала на моју руку и ћутала је. Говорио сам о оном једном испиту који ме чека и да ћу морати, ради удобности за спремање, провести у граду једну недељу дана. Такође јој рекох, да ћу одсести код Кремчатова.

— Зар се он још није оженио? упита она сасвим равнодушно. Она Кремчатова није трпела и увек се чудила, како ја с њим одржавам познанство.

— Намерава кроз месец дана; дабоме, само ако не лаже.

— А лаже ли као и пре?

— Мислим. То је његова органска махна.

Овим прозним диалогом завршила се наша шетња, која је почела онако песнички. Признајем, да сам тај правац нарочито држао до краја. Знао сам, да ми предстоји са свих страна озбиљно и дефинитивно размислити о стању ствари, па сам хтео, по могућности, да одстраним све што би ме могло бунити или утицати на моју непристрасност.

Ана Гавриловна, разуме се, очекивала нас је са нестрпљењем. Највише се поуздавала у мене, јер од Нађењке — она је то знала — једва би могла ма шта искамчити. Зато је и била необично задовољна, када Нађењка зевну и, рекавши да јој се страшно спава, оде у своју собу, а ми остадосмо сами.

— Јесте ли разговарали? тајанственим шапатом упита она, седнувши тако близу поред мене, као да сам јој био љубавник.

— Разговарали смо, Ана Гавриловна! одговорих јој оним полушаљивим тоном, који сам ја нарочито разрадио за своју будућу ташту.

— Па? Шта је?

— То јест, у чему је ствар, Ана Гавриловна?

На ово питање није ми умела одговорити. Ужасно се збунила. Њено питање показа ми је сву. Она је очекивала ма какво решење, надала се да Масловити није одлучно одбијен и да ће се, може бити, из тога ма до чега доћи.

— Па онако... уопште... Ваљда је било ма каквог разговора? одговори ми она неодређено.

— Ви сте, чини ми се, узнемирени, Ана Гавриловна. Али ја Вас могу потпуно умирити. Нађењка не необично воли! Масловити нема никаквих изгледа, и тако ће, за нашу заједничку срећу, све остати по старом!

Ја сам необично волео да препадам ову поштовану жену. Ана Гавриловна није била глупа, јер сам се чешће саветовао с њом и о разним животним питањима. Од Бога је била одарена великом количином лукавства, али дабоме оне најобичније, ниже вредности. Али се није умела савлађивати. Чим наиђе ма што неочекивано, она се прво згране, па тек после прозре и предузме своје мере. То ме је увек забављало.

— Но, ето, хвала Богу! Разуме се, зар би друкчије и могло бити? рече она после краћег ћутања. А то је значило да је сада схватила и пустила у обрт своје лукавство. Али сам ја, при бледој месечевој светлости, ипак видео, како се намрштише њене обрве. А како и да се не намрште! У том тренутку изгубила је бар један милион. Јадна старица! У истом тренутку осети се у ваздуху и влага, те нервозно уздрхта плећима и изјави да јој је већ време ићи у постељу.

Пожелех јој лаку ноћ, са поштовањем, па чак и са нежношћу — као будући зет — и одох у своју собу.

(Наставиће се)

ИЗ ФРАНЦУСКЕ ЛИРИКЕ

ОБЛАК

(Теофил Готје)

На обзору се пење један облачак, оцртавајући у плаветнилу свој облик: рекао би човек гола девојка, која се помаља из бистрог језера.

Усправљена у својој седефастој шкољки, она плови јасним плаветнилом, као етерична Афродита — начињена од пене ваздушне.

Види се како се угиба у меканим ставовима њен труп с неодређеном контуром, и зора сипа руже на њено раме од сатина.

Њене мраморне и снежне белине љубавнички се сливају, као, у полусенци Корећиевој, тело заспале Антиопе.

Она лебди у светлост — више од Алпа и од Апенина, одблесак првобитне лепоте, сестра »вечности женске«.

Узаман задржавана у своме телу, на крилима страсти душа ми лети ка овом облаку, и грли га као Иксион.

Разум вели: »Нејасан дим, где се човеку чини да види што је снивао; сен коју ветар по ћуди мења; водени мехур који прсне — и нестане га!«

Осећање одговара: »Свеједно! Шта је најзад лепота? — Дивна утвара коју један дах однесе, и која није ништа пошто је једном била!

Отвори идеалу своју душу, метни у своје срце много неба; воли облак, воли жену, али воли! — То је главно«.

СПЛИН

(Шарл Бодлер)

Кад небо, спуштено и тешко, притискује као поклопац дух који јечи у бескрајној досади, и кад се са зреника што обухвата сав видокруг спусти мрачни дан, жалоснији од ноћи;

Кад се земља претвори у влажну тамницу, у којој пада, као слепи миш, леће — тукући о зидове својим несмелим крилом и ударајући главом о трулу таваницу;

Кад киша, разастирући своје огромне млазеве, подражава преграде једне широке тамнице, и кад неми народ гадних паукова разапне своје мреже у дну наших мозгова,

Звона се наједанпут махнито заљуљају и подигну према небу ужасно урлање, као блудећи духови без завичаја кад стану пркосно да јечу,

— И дуги мртвачки спроводи, без добовања и музике, промичу ми лагано у души; нада саломљена плаче, а дивљачан, деспотски ропац над погнутом мојом лобањом побада своју црну заставу.

СТИХОВИ ЈЕДНОЈ ЖЕНИ

(Луј Буле)

Шта! Зар си се због ругала, кад си говорила: »Волим те!« Шта! И ти си лагала, сирото дете!... Па нашто? Ниси мене варала, варала си саму себе, јер и ако си могла имати љубав, ти сад имаш само опроштај!

Чувај га; он је широк и искрен, као што ми је и нежност била. Нек ти никаква жалост срце не мори: што сам у теби волео, била је моја властита опијеност; што сам волео у теби, то нисам изгубио...

У теби је буктиња горела зајмећи само мој плам. Као високи гост на свадби у Кани, ја сам претварао у чисто вино твоју душевну водњикавост, и то је била светковина којој се свако чудио.

Била си увек, у ретким данима свога тријумфа, само просто оруђе под мојим победничким луком, и као што ваздух звони у празноме гитару, певали су моји снови у празноме срцу твом...

Ако су они били узвишени и благи, то не беше заслуга твоја. Ја то могу рећи свету а да те и не именујем: да истргнем из ништавила њихов кратковремени сјај, довољно је било да верујем. Довољно је било да волим.

А сад због! Иди својим путем, ја се уклањам! Поспи дискретно белим прахом црвенило свог лица; гозба је свршена, пошто сам испразнио свој пехар; а ако је остало још мало вина, лакеји ће га испити.

КОД НАС

(Луј Мерсје)

Септембар. Дан је чист и провидан. Јесен изгледа као лепа летња успомена, и још не грози сазреломе лишћу.

Небо је огроман пехар светлости. Осве̂ћено лице земљино дише миром, пуноћом и обилношћу.

Срећни виногради се у реци огледају. Под тихом водом, отерећени даром отежалих чокота, нагнути брежуљци се погледају и смеше.

Тамо горе, око свог звоника, дрема једна паланка; топлота се над крововима одбија и трепери, и чује се како кокоши какоћу по двориштима.

Нигде живе душе напољу. Сад је срећно доба кад, без помоћи од људског рада, осамљено над пустим пољима, велико сунце извршује вечито чудо које нам вино даје.

ИРОД

(Луј Пајан)

Ирод је сам остао у огромној дворани. Ноћ лукаво упија дан, и похотна тишина слази у боре од застора. Каткад, у даљини, затрепти јоште шум немирних фрула и похотљивих флаута, чиј сладак пој дражи на играње.

У тешкоме мирисавом ваздуху трепере златни пламенови; а мрак, у који се постепено тишина згушњава, лагано и жалосно се пружа по дебелим простиркама. Али, са челом у шакама, осамљени деспота сања, упрвши суморне очи на свој унутрашњи сан:

„Салома, твоје љубавничке очи су ми срце раниле, и ја сам као дете на коленима крај тебе. Гледајући те како долазиш, дрхтао сам од страха пред вечном загонетком твојих јасних очију, као што путник малаксао од изнурености задрхти пред самртним миром пустиње. О, утвари, што ме у осами вребаш, хоћу да свладам жестину твоје пу̂ти. Поуздане ти руке дигле су златан вео са моје разблуде; она букти као вино у чашама, и ја хоћу да се опијем њеним фиким отровом. Бурним небом снови у нереду језде ка ноћи која се још румени на хоризонту. Салома, на знак твојих безазлених руку, бледа смрт се посадила пред нашим вратима, и кобни мач је обуставио горде свете речи на уснама пророчким. О, Салома, поврати се у ноћи што наступа и, у трагичној дражи своје игре, наклони своје врело срце мојим устима. Ја ћу ти зграбити тело својим суровим рукама, и удисаћу жудно мирис твоје косе. Ходи; нека се моје руке, дрхтаве од признања, опруже у тишини наше пожуде. — — —

цепани опанци тиње меко, травом обрасло двориште, — кроз стиснуте руке и ужагрене очи трепти слатка топлина, а унаоколо све ври и немо кличе: живот, живот!...

Зашто уздишу старе завесе?... Један озебли фантом грчи се, и увија на њима своје паучинасте удове током мојих мисли.

Како је хладно око нас кад срце зебе!....

Београд.

Жив. Девечерски.

ВЕЧИТА ПЕСМА

Узалуд си је тако бадро чувао, узалуд толико бдео над њом, ја сам је ипак нашао, — нашао сам твоју песму, добри дечаче. Она је потекла са срца, кап по кап, — можда зато и јесте угасите боје и тако нага, топла, искрена. Ти си је крио тако дуго, тако брижљиво, као што и приличи твојим двадесетим годинама и носио си је на срцу као цвет, одакле је и откинута. Али ја сам нашао ту песму која је потекла са срца, побила себе и доказала истину, твоју јесењу песму која тако мирише пролећем. Слушај, познаћеш је.

*

„Лупа још. Чује се јасно. Отуд низа страну одјекује тако силно и тоне јаругом, па се устостручи и доплива право пред вајат. Ај, како боли, како запире кроз мозак ридање тог масног, искрпљеног циганског бубња, што отуд одозго од Стопића куће сипљиво трешти кроз ноћ. Боли... Крши се кроз нерве, разрива мождане нити и усеца се у сваку помисао... И стеже силно у грлу, одјекује тупо у грудима... и кида, чупа... док сву крв не сјури испод накострешене косе у замућене очи... А тако је све глупо. Па ипак...

Лупа још. Чује се јасно... И страсни кикот неке раскалашне жене одјекује кроз ноћ. Ај, како боли, како запире кроз мозак тај лажни кикот, та лажна радост! Боли. Ту, у грудма с леве стране, шири се нешто крупно, раскидано, крваво; крваво као звук масног циганског бубња што рида, мумла и руга се свему тако дрско очајнички... док виолине цвиле тако улизички, податно...

Лупа још. Ај, како боли. А тај стари цигански бубањ мастан је и искрпљен као живот. Па ипак....

Чује се јасно. Све јасније. Тамо моја драга игра. Изнад враних јој витица лепрша нежни вал, у оку дивља радост. А она се на верност клела... Тако јој усне топле беху, очи вреле...

Ах, како трешти, мумла, рида и буни се тај проклети цигански бубањ! А тако је искрпљен и мастан као живот. И све је гнусно... Па ипак... боли, боли... боли...“

*

Песма је завршена. Минуло је све, добри дечаче...

Али и сад је ноћ. Ено и сада рида стари цигански бубањ тамо иза брда, и сада цвиле податни, улизички звуци виолине и провлаче се кроз промрзле плаве шљивике. И сада можда јеца неко под јаругом.

Али ти певаш...

Ко је малочас коло водио? Пред ким су цигани клечали?

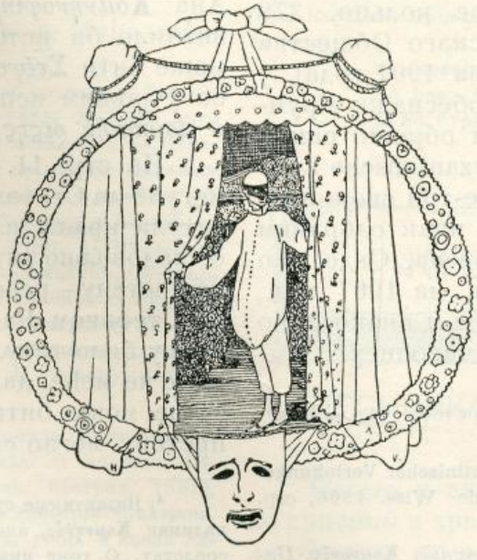
Но ти си срећан. Ко се у страсној јесењој ноћи сећа свега!

Минуло... За капом ти се лелуја румени цвет, на недру рузмарин, у оку радост, срећа. И пре је било исто. Али... минуло...

И сада стари цигански бубањ трешти, стење и ропће. Лупа и сад још. А тај стари цигански бубањ мастан је и искрпљен као живот.

Па ипак...

Жив. Девечерски.

ХРОНИКА

НАУКА

ЗАРУЧНИ ПРСТЕН КРАЉА СТЕФАНА РАДОСЛАВА[1]

Пре неколико година купљен је негде на Оријенту и донесен у Немачку један златан, врло лепо очувани прстен, на коме су, у тз. нијеломаниру, изгравирани ови грчки стихови:

Μνῆστρον Στεφάνου, Δουκικῆς ῥίζης κλάδου,
Κομνηνοφυὴς, ταῖν χεροῖν, Ἄννα, δέχου.

»Прими Ана Комненовића, својим рукама заручни прстен Стефана, огранка Дукинога корена«.

О овоме прстену написао је врло исцрпну расправу познати, сада, нажалост, већ покојни, византолог Карло Крумбахер[2]). Он је, нешто својом комбинацијом, а нешто на основу података које му је дао професор Константин Јиречек (в. споменуту расправу, стр. 446 идд.) идентификовао прстен, и са највећом вероватноћом утврдио да су личности на натпису српски краљевски пар, са истим именима, из прве половине XIII века. После Крумбахера изишла је још једна расправа, у духу Крумбахерове, од младог грчког научника Сократа *Куjеаса*[3]). Изгледало је, неко кратко време, да се на убедљиве и добро аргументисане Крумбахерове разлоге не може учинити никаква примедба, али године 1907, изађе расправа руског научника С. *Пападимитрију* (Сербо-византійское обручальное кольцо. 379 засѣданіе Императорскаго Одесскаго Общества Исторіи Древностей, 30-то Января 1907 года), у којој је учињен покушај да се обеснажи Крумбахерова хипотеза. Тим поводом објавио сам и ја у Крумбахеровом часопису (Byzantinische Zeitschrift) 19(1910), стр. 111 идд.) две-три своје примедбе, у којима сам покушао да ипак одбраним аутентичност Радослављевог прстена. Овде, као наставак чланка у Новој Искри, из 1907 год., саопштавам своје разлоге, у главном онако како сам учинио и у Крумбахеровом часопису.

Пападимитрију нарочито истиче да је српска краљица Ана, и пре и после удаје (упор. и Крумбахер, н. н. м. стр. 448 ид.) имала име Ана *Дукена*, а не Ана *Комнена* — према томе Ана на прстену не може бити Ана, жена Стефана Радослава (Пападимитрију, стр. 5 идд.). Али Пападимитрију није водио рачуна о следећим фактима: 1. И Комнени и Дуке чине *једну* породицу; једни су с другима били, у свима временима, у таквом сродству (в. о овоме *Du Cange*, Familiae augustae Byzantinae, Paris, 1680, стр. 161 идд., 171 идд.) да је једна Дукена могла бити, eo ipso, у исто време и Комнена (отац српске краљице Ане звао се Тодор Ангел *Комнен Дука*). Могућно је да се жена Радослављева у обичним случајевима називала Ана Дукена; али овде се њој обраћа неко *други*, њен заручник, и то у једном свечаном моменту, када му је свакако много стало до тога да своју невесту ослови што одабранијим речима. За једнога принца, који је васпитан сасвим у византијском духу, било је, дабогме, врло ласкаво да за своју невесту може рећи како је из најотменије византијске куће — Комнени су били много старији и угледнији него Дуке[4]) —, па зар је онда необично што он за један мах, и то још у стиховима, бира реч које нема у обичној, прозној титули његове невесте? — 2. Чак уопште није тачно да се Ана и у овом случају, на прстену, назива *Комнена* — она се ту зове ***Κσμνηνοφυής!*** Заручнику је дакле само стало до тога да са овом поетском речи каже за своју невесту из какве је породице, а очевидно је далеко од намере да јој рече тачну прозну титулу. Тврдити дакле да Ана ***Κομνηνοφυής*** не може бити Ана Дукена, значило би исто што и тврдити да Стефан не може бити ***Στέφανος ῥὴξ ὁ Δούκας*** само зато што се у јавним исправама не назива ***Στέφανος ῥὴξ ὁ Δουκικῆς ῥίζης κλάδος!***

На стр. 11. пита се Пападимитрију да ли је могуће да Стефану Радославу није изгледала већа титула краља или престолонаследника, него да се задовољио титулом једнога Дуке. Да је Стефан на прстену — резонује Пападимитрију — идентичан са Стефаном Радославом, он би сигурно метнуо какву било титулу, јер је на прстену било места; он је не меће, дакле је није ни имао — према томе то не може бити краљ. — Да ли се простор на прстену могао сматрати за довољан или не, у то

[1]) В. мој чланак »Заручни прстен краља Стефана Радослава«. Нова Искра 9 (1907), стр. 61.

[2]) Karl *Krumbacher*, Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring. Sitzungsber. d. Vgl. Bayer. Akad. de Wiss. 1906, стр. 421—451.

[3]) *Σ. Κουγέας, Ὁ δακτύλιος ιοῦ ἀῤῥαβῶνος μιᾶς Κομνηνῆς. Παναθήναια* 159 (1907), стр. 73—79.

[4]) Византијске су породице врло радо узимале у своју титулу надимак ***Κομνηνός***, ако би само биле са Комненима ма у каквом сродству. О томе има много потврда у Диканжа, н. н. м., од стр. 189 на даље.

се питање не вреди ни упуштати: баш нам сам Пападимитрију, који је на стр. 5. тврдио да је место *недовољно*, и чак претпостављао некакву „стенографску слободу“ („licentia stenographica“) најбоље доказује како су одговори скроз несигурни и субјективни. С друге стране, ми такву Стефанову титулу не бисмо могли ни очекивати из ових разлога: 1. Када вереник већ означава фамилију своје заручнице, онда је и ред, и стилска симетрија захтева да поред свог преномена метне и *своје* фамилијарно име. Тај је разлог Крумбахер сасвим добро нагласио (стр. 427); 2. И иначе, ни мало нас не би изненадило да једном српском принцу из старе државе буде драгоценије његово византијско порекло, него ли и највиши положај у једој „полуварварској“ држави. Ми у историји овог времена имамо доста доказа да су српски владаоци осећали, углавном, грчки, и да им је међу свима моралним и материјалним тековинама било најдрагоценије *византијско обележје* њиховог порекла, њиховог васпитања, њихових политичких аспирација. Полуписмени Стефан Радослав, син једне Дукене, и потписивао се грчки[5]); 3. Најзад, као краљ се Стефан Радослав није могао на прстену представити већ и због тога што тада још није био краљ: он се је оженио Аном Дукеном по жељи и *за живота* свога оца, краља Стевана Првовенчаног[6]) — дакле тада још није имао краљевске титуле.

Није Пападимитрију био срећнији ни са напоменом о употреби имена Стефан у византијском времену (стр. 14), јер тиме што по свим византијским споменицима није могао скупити више од четири примера (два од њих била су позната и Крумбахеру, стр. 449), свакако је доказао баш оно што није желео — да је т. ј. Крумбахер с правом тврдио како је име Стефан у Византинаца заиста врло ретко. Међутим владаоци Србије, почевши од Немање, зову се готово без изузетка, сви тим именом, и зато Крумбахер има несумњиво право што a priori локализује прстен на српском оријенту.

После свега овога јасно је да се Пападимитријеве замерке не могу одржати, и нама остају недирнуте све епиграфске, литерарне и историјске конзеквенције Крумбахерове.

На овом ћу месту навести још један доказ да је прстен морао постати у крају где се употребљава *ћирилица* — да је дакле *словенског* порекла. На горепоменутом Немањином печату у речи ***NEMANIA*** употребљена је за ***IA*** лигатура, која у грчким мајускулама не постоји, а на печату је постала, изван сваке сумње, под утицајем словенског писања **НЄМАНІЯ**. Овај изузетак међу печатима византијске епохе довољан је да нам потврди врло важан факт да је на *византијску епиграфику*, код споменика који су постали на словенском земљишту, *могло бити утицаја ћирилице*. На прстену међутим имамо у речи ***ХЕРОІН*** место ***N — Н***. У византијским епиграфским споменицима *нема потврде* за форму ***Н*** (в. Крумбахер, стр. 424); јасно је дакле да је и овде, као и на Немањином прстену морало бити утицаја ћирилице[7]), који ће се, разуме се, моћи најлакше да замисли на словенском делу Балканског Полуострва. Кад још додамо да због имена Стефан не могу, по свој прилици, ући у комбинацију Бугари, остају нам још једино српски крајеви, на које нас упућују и остали подаци на прстену. На овај начин морамо знатно редуцирати оно што Крумбахер говори о палеографском утицају на облик слова на прстену (в. стр. 423 идд.). Према томе имамо још мање разлога да мислимо да је ***ОІ*** у ***ХЕРОІН*** палеографска лигатура, у коме бисмо је случају, заједно са Пападимитрију (стр. 3), а против Крумбахера (стр. 423 идд), морали разложити у ***ѕі***.[8])

[5]) *Στέφανος ῥῆξ ὁ Δούκας*, на једној повељи у бечком архиву, в. *Miklosich*, Monum. Serb. (Vien., 1858) № XXIII (стр. 19 идд). Ово није усамљен пример. Између осталог, и на Немањиној повељи манастиру Хиландару налази се златан Немањин печат са грчким натписом: *σφραγὶς Στεφάνυ μεγα||λου ξουπάνον τοῦ Νέμανια*. Оригинал се налази у Народној Библиотеци у Београду; публикован је у Miklosich, Monum. Serb. № 9 (стр. 4). Миклошић — упред буди речено — (извесно по делу Д. Аврамовићъ, Описаніе древностій Сербски, Београд, 1847, стр. 18) погрешно тврди да је печата нестало („sigillum nunc avulsum“): он се налази на повељи, али је могао бити, зато што је врло скупоцен, привремено уклоњен. За ове сам податке захвалан Г. проф. Јов. Н. Томићу, библиотекару Народне Библиотеке.

[6]) В. Љ. *Ковачевић*, Жене и деца Стефана Првовенчаног. Глас С. К. Академије 60 (1901), стр. 31 идд. О женидби Радослављевој в. *Доментијан* (Изд. Ђ. Даничић, Београд, 1865), стр. 261; М. *Дриновъ*, О нѣкоторыхъ трудахъ Димитрія Хоматіана. Византійскійъ Временникъ 1 (1894), стр. 328, упор. и Јован *Радонић* у Летопису Матице Српске 208 (1901), стр. 128. — Са овим ме је подацима обвезао Г. Д-р Јован Радонић, професор Универзитета.

[7]) О облику слова Н у ћирилици, из XIII века, не могу на овом месту говорити више, јер се ствар не би могла представити без цртежа или фотографије. У Мајеровом лексикону (велико издање), s. v. Paläographie, јавља се форма Н у факсимилу једног словенског споменика мало доцнијег времена од онога из кога је прстен.

[8]) Да су српска властела у средњем веку носила прстење с натписом, види се из једне народне песме „Косовка дјевојка“ (Вук Караџић, Српске народне пјесме[3], Биоград, 1895, II, 50, 83 идд):

На, девојко, *бурму изолаћену*,
По ћему ћеш мене споменути,
А по бурми, *ио имену моме*.

В. Чајк.

ПЕСНИЧКА АНТОЛОГИЈА ЈУЖНИХ СЛОВЕНА

Нешто у засебним издањима, а много више по српским и хрватским књижевним и политичким листовима, угледао је света читав низ превода бугарских и словеначких народних и уметничких песама.

По себи се разуме да у томе броју има и слабих, можда и врло слабих превода, али је ипак несумњиво да их има довољно и зналачки одабраних и уметнички преведених.

У доба данашњег културног препорођаја и братских договора био би веома захвалан и веома потребан посао, приређивање једне песничке антологије Јужних Словена. Досадашње антологије појединих јужнословенских племена (са потребним коректурама и допунама) могле би послужити за основу, а збирка до сада објављених превода као први материјал, који би се лако могао допунити преводима новијих и најновијих песничких творевина из сва четири племена Јужних Словена.

Доказивати потребу једне овакве антологије данас је, хвала Богу, и излишно и неупутно. Једино о чему може бити говора, питање је о издавачу, јер антологија Јужних Словена не би смела ни у ком случају бити издавачко дело најобичнијих размера; она мора бити достојни и озбиљни представник песничке моћи сва четири племена.

У нашим данашњим издавачким приликама једини достојни и озбиљни представник могла би бити наша Књижевна Задруга, која би, прими ли се само овог лепог и потребног посла, умела и могла наћи најбољи пут да то и оствари.

Један, између осталих, већ готов, био би договор са Матицом Хрватском и Словеначком, да у своја редовна годишња издања унесу антологије својих песника, које би се, према договору за друге сличне послове, одмах у преводима унеле у издања Књижевне Задруге, а у накнаду за то, обе братске Матице унеле би у своја редовна издања и Антологију Српског Песништва, коју би, и с вољом и зналачки, припремио Одбор Српске Књижевне Задруге. Са Бугарима тај би се посао свршио или у договору са њиховим Књижевним Друштвом, које ће се у најкраћем времену претворити у Академију Наука, или према Бугарској Антологији, која је баш ових дана изишла под уредништвом Подврзачева и Дебељанова.

Оваква песничка антологија Јужних Словена била би и најлепша и најизразитија допуна монументалном делу „Енциклопедија Јужних Словена“, која се, на радост свих свесних и одушевљених присталица јужнословенске културне заједнице, и најпажљивије и најживље ради.

Једино у случају да Књижевна Задруга не би могла (а чему би тешко било наћи оправдања) приступити издавању Јужнословенске Антологије, ствар би морала прећи у руке приватних подузетника, чији труд не би остао ни морално ни материјално ненагрђен. Одуживати се јединој спасоносној идеји јужнословенске заједнице — утакмица је која ће, у сваком случају, имати не само довољан број утакмичара за успех него, несумњиво, и за материјалне жртве, ако би их ма каквих могло и смело бити у једном оваквом предузећу.

Узимајући слободу да ове врсте упутимо Управи Српске Књижевне Задруге, ми очекујемо од поборника јужнословенске заједнице (а њих је највећи број и у Задругиној Управи) да се ове и корисне и потребне ствари сете и о годишњем збору Српске Књижевне Задруге, која се ни до сада никада није уклањала испред послова који су кретали и унапред помицали културну заједницу Јужних Словена.

Јов.

ДРАМСКИ КОНКУРС НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА

Овогодишњи драмски конкурс нашег Народног Позоришта прошао је без додељене награде.

Из репортерских извештаја, који су за трајања овога конкурса били и врло чести и у пуној мери информативни, сазнало се и о једном одлучивању Управину т. ј. да ли ће се од добрих драма (ако их буде) наградити најбоља или ће се, без обзира на њихову просечно добру вредност, тражити једино драма трајног, да не кажемо епохалног значаја. Другим речима, да ли ће се наградити најбоља од поднесених *добрих*, или ће се тражити апсолутно *одлична* ствар?

Без претензија на потпуну обавештеност о историји овог питања за последњег конкурса, ми ћемо се задржати на самом његову резултату, уверени да ће и он сам бити довољан, да обележи неупутност онакве дефинитивне одлуке о поднесеним драмама.

Већ је довољно познато мишљење једне од старијих управа: да се драмски конкурси не расписују да би се издавале паре, него да би се добијале драме! То и такво мишљење управо је било довољно, да се драмски конкурси нашега позоришта у толикој мери дискредитују, да је било наступило доба када се више доиста нису издавале паре, али исто тако нису добијале ни драме, а најмање онакве какве су раније управе добијале и без конкурса. Па не само то, него је било наступило време када се конкурси нису више ни објављивали, из сасвим оправданих разлога, да се не би читало оно што су на конкурс слали још само поједини бербери, подофициpи и „родољуби“ без одређених занимања.

Оно нешто имéнâ што се бавило о драми, слало је своје радове радије и једино у току сезоне, а на конкурс није излазило из врло лако разумљивих разлога.

Тек за време конкурса, који је поред Нушића извео на позорницу Предића и Ненадића, Управа је сматрала за дужност, да са пуно несумњиве озбиљности обавести драматичаре да ће се награде доиста и поделити најбољим од поднесених добрих.

Са колико је успешне уверљивости такво обећање деловало, сведочи и сам број поднесених драма: на том конкурсу било их је четрдесет и седам.

Други конкурс после тога био је овај садашњи. Нешто повећани број радника, а још више пробуђено поверење у сâм конкурс, донесоше и овог пута несумњиво леп број: поднесено је било тридесет и шест драма.

Али изгледа да се овога пута врло лако расточило оно што се за претпоследњега конкурса било стекло.

Ако је доиста био тачан онај новинарски извештај о одлучивању према релативној или апсолутној вредности поднесених драма, несумњиво је да превагнуло мишљење о захтевању апсолутне вредности, јер су, по одлуци Књижевног Одбора, одбијене од награде све поднесене драме. Па ипак омакнула се једна погрешка, јер су истакнуте две које се могу представљати.

Самим тим издвајањем изабраних драма, Управа је прешла већу половину пута која је управо водила награди, а зашто је није и доделила једној од њих, питање је на које ће се врло лако одговорити после њихова првог приказа.

Т. ј. ако њихове премијере прођу како се то може очекивати после њихова избора — оне су, односно једна од њих, биле и за награђивање, а пропадну ли — јасно је да је избор био погрешан, јер нису биле ни за најобичније приказивање. Трећега не може бити.

Али и у једном и у другом случају, штета ће ићи једино на рачун оцењивачког суда, јер ће се у случају успеха показати да драма достојна награде није добила награду, а у случају пропасти, да је драма испод просечне вредности истакнута као заслужна приказивања.

Управе које су биле противу издавања награда, јер су без њих тражиле добре драме — поступале су, ако ништа друго, бар мудрије: одбијане су све драме од реда, да би доцније водиле преговоре са појединим писцима о приказивању под обичним погодбама.

У младој књижевности, као што је наша, а специјално у драматској, или не треба расписивати никакве конкурске или се мора оцењивати релативно т. ј. од доброг одабирати најбоље и нипошто не зажалити за награду коју иоле даровитији, а без изузетка сиромашан српски књижевник добије.

Тражити некакву апсолутну вредност оригиналне српске драме, значи имати (споредно је: оправданих или неоправданих) претензија на врло висок лични литерарни укус, али у исти мах значи доказивати писцима сву узалудност њихових напора да српској драми даду ма ичег просечно доброга.

И ако дељење награда изгледа веома незахвално у нашој средини, јер би српски Сарсеји могли несумњиво доказати да на Западу има много бољих драмских писаца који никад нису били награђени, мени су у нашој драматици ипак много дражи Предићи и Ненадићи од мртве славе и мучно задовољивог укуса наших неумитних судија у драмским конкурсима Народног Позоришта.

К.

* Друштво за економну и социјалну политику одржало је, 18. о. м., свој редовни састанак, на којему је д-р Мил. Ђ. Поповић прочитао своје предавање «О алкохолизму у Србији и његову економском и социјалном значају».

* Матица Хрватска (Загреб) штампала је и растурила ове своје публикације за 1910. годину: 1. Хрватско Коло. Научно-књижевни Зборник. Књига VI. — 8⁰, 384 стр.; 2. Нови електрични појави и изуми. Написали д-р О. Кучера, д-р Ст. Пливелић и Јурај Божичевић. — 8⁰, 186 стр.; 3. Повијест хрватске протестантске књижевности за реформације. Написао д-р Фрањо Бучар. — 8⁰, 246 + VIII стр.; 4. Повијест окупације Босне и Херцеговине 1878. Написао д-р Миховил Мандић. — 8⁰, стр. 100; 5. Зачуђени сватови. Роман из приморског живота. Написао Евгеније Кумичић (Јенио Сисолски). — 8⁰, 267 стр.; 6. Приповијести Матије Лисичара. — 8⁰, 124 стр.; 7. Лила Венеда. Трагедија у пет чинова. Написао Јулијус Словацки, превео Јулије Бенешић. — 8⁰, стр. 125.; 8. Пегам и Ламбергар, приповетка д-ра Ф. Детела. У словеначком оригиналу. (Заједничко издање Матице Хрватске и Матице Словеначке). — 8⁰, 191 страна. —

* Славко Клепец, словеначки књижевник, сакупио је, а књижара Клајнмаир и Бамберг издала у засебном издању: «Zbirku slovenskih citatov in aforizmov.» Књига је у јавности лепо примљена, а цена јој је 2·50 круне. Поруџбине примају све словеначке књижаре.

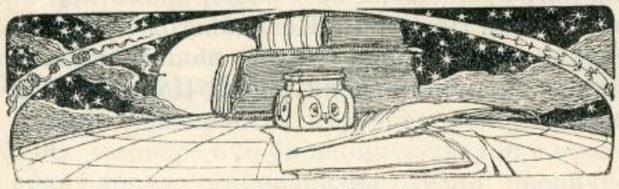
* Наш вајар, г. Јован Коњарек, довршује свој рад на надгробном споменику пок. Едуарда Русјана, словеначког авијатичара. Споменик ће бити подигнут на Београдском Новом Гробљу.

* Горичка штампарија А. Габршчека (Истра) покреће у свом власништву «Веду», двомесечник за науку и културу. Уредници су: д-р Алберт Крамер, д-р Иван Пријатељ, д-р Михаило Ростохар, д-р Богумил Вошњак. Листу је годишња цена 8 круна, а појединн свесци стају 1·50 кр. Сарадњу су обећали многи угледни словенски радници, а од Срба су се, засада, одазвали г. Гига Гершић и д-р К. Кумануди.

* «Матица Словеначка» (Љубљана) штампала је и растурила ове своје публикације за 1910. годину: 1. Устав и управа илирских области (1809.—1813.). Прилози науци о рецепцији јавног права првог француског царства, од д-ра Богумила Вошњака; 2. Војводина Корушка. II део. Историјски спис д-ра Матка Поточника; 3. Пегам и Ламбергар, приповетка д-ра Ф. Детела; 4. Јан Марија Плојхар, роман Јулија Зајера, у преводу Подлимбарског; 5. Брамбовци. Историјски роман, од д-ра Ивана Лаха. Први део; 6. Летопис Матице Словеначке за 1910. годину. —

* Љубомир Јовановић, школски управитељ и учитељ у Улми (Угарска) јавља да је изишло треће издање његова «Буквара», «с помоћу којега се, а за неколико недеља, научи лакоћом да чита и старо и младо». За 55 хелера шаље буквар са плаћеном поштарином.

* Српска православна црквена општина у Панчеву позива реflектанте да јој поднесу понуде са нацртима за споменик покојној Ружи Змаја Јована Јовановића. Споменик има да буде обелиск, пирамида или византијски крст. Предрачунска цена 1000 круна.

БИБЛИОГРАФИЈА

Просвјетни буквар. Наклада друштва «Просвјете». 1910, Српска Дионичарска Штампарија у Сарајеву. — 8⁰, стр. 54. Цена?

О игри, с нарочитим погледом на играње у колу. (Културно-историјска скица). Написао П. С. Ниш, штампано у Новој Нишкој Акционарској Штампарији, 1910. — В. 8⁰, стр. 34. Цена?

Гуслачке песме. Певао сељак Драгутин М. Мићић Брзанац, Крагујевац, Штампарија Радивоја Јовановића, 1910. — 8⁰, стр. 23. Цена 30 п. д.

Витомир А. Богић: *Народно Позориште у садашњости.* Београд, Штампарија «Меркур» Милорада Стефановића, 1910. — 8⁰, стр. 27. Цена?

Мајор Имануел: *Служба пешадијских патрола и ближе извиђање.* Ручна књига за официре и подофицире. Превео М. Мариновић, пуковник. Са једним планом околине Меца. Београд, 1910. Нова Штампарија — Давидовић. — 8⁰, стр. 148. Цена?

Јапанско егзерцирно правило за пешадију, од 8. новембра 1909. год. Са одобрењем царско-јапанског Министарства Војног превели Бајер и Стехер. Са немачког пешадијски пуковник Мих. Ј. Јанковић. Зајечар, «Ђ. Јакшић», нова Штампарија М. Деспотовића, 1910. — 8⁰, стр. 157. Цена?

Dr. Alojz Krajgher: *Školjka.* Drama v treh dejanjih. Založil L. Schwenntner v Ljubljani. 1911. — 8⁰, стр. 120. Цена брош. 2, повезано 3 круне. —

Slovenske legende. Zbral A. Medved. Izdala Družba Sv. Mohorja v Celovcu. 1910. — B. 8⁰, стр. 128.

Slovenski sokolski koledar za leto 1911. Uredil dr. Gvidon Sajovic. VI letnik. Izdal in založil vaditeljski zbor Sokola v Kranju. — M. 8⁰, стр. 159.

Wester Josip: *Tri pisma o Bosni.* Popotni spomini. Ponatisnjeno iz «Ljubljanskega Zvona» XXX. Tisk «Narodne Tiskarne». 1910. — 8⁰, стр. 29. Цена 60 хелера.

Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća. Napisao Vjekoslav Klaić, javni redoviti profesor opće povesnice u kr. sveučilištu Franje Josipa I. Treći svezak, dio prvi, sa 160 ilustracija. God. 1911, 8⁰, str. 464. Cijena 8 kruna.

На острова на блаженните. Антология. Биографиите на поетите сж написани, а стиховете преведени отъ Пенчо Славейковъ. Портртретите е рисувалъ Никола Петровъ. Издателя А. Паскалевъ печата антологията въ Придворната Печатница на Иван Кадела. София 1910 година, месецъ ноември, въ две хиляди книги на брой. — 4⁰, стр. 208. Цѣна 3 лева.

Петко Тодоровъ. *Драми.* Книга първа. Зидари. Самодива. Страхил страшен хайдутинъ. Издание на «Мисъль» 1910. — 4⁰, стр. 155. Цѣна 3 лева.

Българска Антология. Съставили Д. Подвързачовъ и Д. Дебеляновъ. Книгоиздателство «Знание», София. — 8⁰, стр. 326. Цѣна 3 лева.

Описъ на ржкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната Библиотека въ София. Състави проф. Б. Цоневъ. Изданиа на Библиотеката. Съ приложение на 18 снимки. София, Държавне Печатница, 1910. — 4⁰, стр. IX + 555. Цѣна 7·50 лева.

Читаоцима

Књижевни листови најбоље су и најверније огледало књижевнога, па и у опште културнога стања једнога народа. Зато у свих просвећених народа и поклањају велику пажњу књижевним листовима.

Ми, Срби, имамо и доста и баш добро уређиваних књижевних листова. И у том погледу ми бисмо, за овај мах, имали мало за чим још зажалити.

Али има нешто, у чему смо још заостали, и у чему су нас други претекли. Ми немамо књижевнога илустрованога листа. Већ годинама чине се у нас огледи, да се један овакав лист одржи. Па је, ето, све до сада то било немогуће. Све лепе жеље, сви напори, све жртве разбијали су се о наш велики нехат.

И ако знамо да и у будућности очекују многе незгоде и разочарања свакога онога, који би се подухватио да уређује и одржава *српски илустровани књижевни лист,* ми опет товаримо на своја плећа један велик и тежак терет и крећемо, управо обнављамо један такав српски лист. Хоћемо да попунимо једну осетну празнину у нас; желимо, ма и с великим напорима и жртвама, да учинимо још један покушај.

Од свих наших илустрованих листова „Нова Искра“ је најдуже трајала и, и то смемо рећи, највише је одговарала захтевима једнога српскога илустрованога листа. Зато и мислимо, да ће се обнављањем овога листа, који већ има велики број својих угледних пријатеља, најлакше моћи и постићи одржање једне српске илустрације.

Позивајући српске читаоце, да прихвате и својом претплатом одрже „Нову Искру“, ми нећемо давати никаква обећања. Рећи ћемо само толико, да ћемо обојица, својом удруженом снагом и заједничким средствима, све учинити, да се „Нова Искра“ одржи, и да буде оно, што треба да буде српски илустровани лист. И по ономе, чиме још сада располажемо, смемо унапред рећи, да „Нова Искра“ ни у овој години неће ни у чему заостати иза „Нове Искре“ из ранијих година.

Она ће, као и до сада, излазити, крајем сваког месеца, на четири штампана табака у фолиу (32 стране), увек украшена врло лепим репродукцијама наших, словенских и осталих великих уметника, а за сараднике имаће наше најугледније књижевнике.

Сем тога заводимо и једну, за нас пријатну, новину: уза сваки број претплатници ће добивати, на засебном листу, у великоме формату, по једну уметничку слику, која ће бити најлепши украс за сваки српски дом; а на крају године сви уредни претплатници *(који у првој половини године измире годишњу претплату),* добиће бесплатно и **Целокупна дела владике Његоша,** са сликом великога песника.

Претплата „Новој Искри“ остаје стара: за годину дана 16 динара, за пола године 10 динара (за земље изван Србије: 20 круна или франака годишње).

За ову годину одржаћемо „Нову Искру“, па ма какав био одзив претплатника. Али опет наглашавамо, да ће и даље одржање овога листа, а и његово увећање, зависити једино од уредности наших претплатника.

Надамо се, да ће српске породице поклонити овоме јединоме српскоме илустрованоме листу бар онолико пажње, колико су до сада поклањале разним страним илустрованим листовима.

У Београду, на Светога Саву, 1911. године.

Власник „Нове Искре“,
проф. **Ж. О. Дачић.**

Уредник „Нове Искре“,
проф. **Р. Ј. Одавић.**

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВА ИСКРА

ФЕБРУАР 1911. Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић. ГОДИНА X.

БРОЈ 2.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, ФЕБРУАР 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

ЈОН МАЋЕЈКО

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

Они су долазили редом, један за другим, у дугачким редовима, којима као да није било краја. Тромо и лено вукли су своје уморне ноге у грубим, поткованим чизмама, којих је тамни звук био сличан лупи добоша при спроводу заборављена покојника. Долазили су одоздо, из окна, на белу светлост топлога дана, на чисти и благи ваздух свеже вечери. И тек са изласком њиховим и рудник као да се будио. — Сакривен у јаруге и провалије последњег повијарца високе планине, са својим ниским, трошним кућицама и огромним, црним димњацима својих постројења, изгледао је он као какво огромно мрачно чудовиште, чије хладне чељусти свакога јутра приме стотинама бедних радника, да их опет у вече врате изморене, малаксале, без снаге и живота.

А радници су и даље придолазили из мрачнога окна. Мокри и каљави, поцрнела одела, пуни нечистоће и отпадака од црне и влажне земље, једва се прихватали трошних столица и седали за порабоћене столове. Крчмар, сељак Илија, стари и погурени чичица, ишао је од стола до стола и приносио им литре рђаве ракије. Сви они говорили су исто тако лагано, мрзовољно и лено, као да је и језик услед умора њихове снаге постајао непокретљив и неспособан за своју обичну функцију. И у овој чудној мешавини српског, немачког, талијанског и влашког језика ретко би који дубоки глас некога од наших сељака нарушио ову монотону и досадну тишину. И тек пошто би се литре све више празниле и у крчми почео све јаче осећати несносни задах од ракије и дувана, и говор њихов постајао је живљи, јачи и гласнији, и од нејасног мрмљања, сличног зујању пчела, достизао своју обичну висину, када се испрекрштано говорило о свему и свачему, и када више нико никога није разумевао.

У углу испред прљавог келнераја, за једним округлим столом било је много живље но за осталим столовима. Ту је седео у друштву неколико наших сељака, стари рудар, Немац, Франц. Био је то старац око шездесет година, сед и зборан, али још увек са веселим, ведрим погледом, и увек насмејаним, по готову детињим лицем. И ако је скоро цео свој век провео доле у окну, под црном и тешком земљом, на њему су се најмањи могли опазити трагови тешког и напорног рада; на против, ако је тешко расположење измучених радника ваљало разведрити шалом и живошћу, мајстор Франц је био први ту. И одиста, његова ведра шала, његово увек насмејано лице и жива и весела његова природа свагда су утицали на душевно стање ових мученика, и они су бар за кратко време заборављали сву тежину горке судбине и заједно са Францем смејали се, певали и викали као најзадовољнији људи под сводом небеским.

Само је један од њих, а који се редовно виђао у друштву Францову, седео на своме месту као какав камен, мрачан и натмурен као пуста ноћ, потонувши у своје мисли, мртав по изгледу и за свет и за људе. То је био ранији радник у руднику, сељак из оближњет села, Јон Маћејко.

За време рада у руднику, а при паљењу једне мине, буде Маћејко ужасно онакажен, оставши богаљ свог целог живота, и не могући више силазити у окно. Том приликом поломљени су му и однесени прсти на обема рукама; лице изгорело и лево око исцурело, преко десног ока пак навукла се нека бела скрама и једва да је на њ могао назирати; залисци и коса више чела спржени и однети, те је затегнута опечена кожа давала слику одвратности. Све то са његовом

вечитом натмуреношћу и сталним ћутањем пре је одбијало људе од њега него што би његова зла судбина привлачила к себи и изазивала саосећање према некадашњем другу и раднику. —

Франц, загрејан ракијом, непрестано је устајао са столице, клатио се то на једну то на другу страну, машући својим дугачким, жилавим рукама и нудећи своје друштво са још једном последњом чашицом ракије. Па се онда завали на столици, наслони на келнерај и промуклим жалосним гласом отпочне певати своју омиљену песму:

„Lustig, fröhlich springt der Floh“ песму коју су и сељаци, слушајући је редовно од Франца, научили, и ако је нису разумевали.

„Ex, ja, Kinder!“ отпоче Франц, пошто је отпевао своју песму, „тешка је то живот на земљу. Der liebe Herrgott створила живот и људе и казала да она буде тешка и мучна зато, што човек била рђава одмах, кад га Hergott створила. Ја знала да је човек била увек рђава, и да се hier auf der Erde морала само мучиш, и не прострелил сем због тога пуљу кроз главу.... Nein! Ја сем увек рекла: „Франц, der liebe Herrgott хоче твоју муку, јер така је твој Los, и ти мораш живиш и мучиш се, будеш пити и веселиш се!“.... Exa, Brüder, зар стари Франц не имала право?“

Смешећи се и гледајући на стакло са ракијом Франц се радовао, као да је угледао каквог давно жељеног друга. Он узе са стола велику чашу, напуни је, свечано се куцну са друговима, и приневши је жељно својим дебелим уснама, искапи је до дна.

„Ej, ти Јон! Зачем не пијеш? Само један Schluck!... То шлибовиц fein, sehr gut; ја тебе казала.“

Јон ћутећи махну главом. Франц погледа на стакло са ракијом, облизну се и окрете се опет Јону:

„Ти што не пила? — Лакше тебе буде, само ако пробала. А добра шлибовиц — наше спасеније... Човек би пропал, кад би је не имал.“

Јон који је иначе врло ретко пио ракију прихвати најзад понуђену му чашу, сркну мало и покуша да остави чашу на сто, али га Франц предухитри са речима:

„Пиј до долу!“

Ларма у крчми била је све већа; стари Илија једва је доспевао да услужи своје многобројне госте. Они су и даље долазили, наручивали, и опет одлазили; ни један од њих није плаћао и цео келнерај био је кредом ишаран. То су била Илијина потраживања и рачунске књиге. Па ипак суботом, кад је вршена исплата, целог тога рачуна би нестало, да се одмах сутра дан поново појави.

А Франц, пијући све чашу за чашом по своме обичају, и даље је махао својим грубим рукама, нихао се и даље говорио:

„Так по тому што живот пуно мука и мрачна, како нека велика рупа, где ништо не можеш видиш лепо, а можно је тамо пуно, jawohl, voll von Abscheulichkeit, то ми, братец мој, пијем и све заборавим.... И ђавол је био велики мајстер, по тому што он дал нам то feines Getränk, шлибовиц. И так сме се помирили са наш живот и заборавим бол на душу, jawohl, den Sahmerz, der die Seele drückt....“

Овакав живот продужавао се поготову сваког дана у Илијиној бараци. Силазећи и сам чешће, после тешких радова горе у планини, ја сам прилично познавао све те људе, више пута и сам седео у њихову друштву и интересовао се о њихову мучном животу и горкој судбини. По себи се разуме, да ме је мрачна личност Јона Мађејка највише занимала. Његова туробна појава изгледала ми је још од првог виђења као појава човека, који, и ако је утучен због изгледа своје спољашности, ипак у себи носи нешто што је много јаче притискивало његову суморну душу, нешто што је било много страшније од оног несрећног случаја, који га беше учинио богаљем за цео живот.

Узалуд сам покушавао да Јона увучем у какав опширнији говор. Кратко ми је одговарао на сва питања, која се односила на рудник, али никад ми ништа не рече о своме животу. Па и у тим кратким разговорима ја сам могао приметити, да му је све мрско, ма о чему се говор повео, а нарочито гледајући доле на рудник, из кога нам је долазио мирис на влажну земљу и скоро извађени угаљ.

Једног необично мутног мартовског дана био сам са радницима на послу, пошумљавајући једну окомиту голу страну више самог рудника. Сунце као да се беше некуд изгубило. Мноштво сивих, тешких облака као да се беше од неба откинуло и пало на тешка леђа високе планине. Увела висока, крупна дрвета, што су својим многобројним крунама стрчала у небо као какав црни непроходни зид, губила се у тешким облацима и од планине бйло је нешто црно, тамно и нејасно као од какве авети.

Поред мене на голом камену седео је Јон Мађејко и оним једним оком упијао се у рудник, који је пред нама лежао као на длану. Данас је изгледао много више ћутљив него иначе. Хотећи ма шта од њега чути, јер ми и самом беше непријатно ово дуго ћутање, ја га упитах:

„Шта ти је данас, Јоне, те ни уста нећеш да отвориш? Зашто ми најзад не кажеш, од куда је све то код тебе? Ту мора бити нешто?“

„А шта би могло бити? Данас је дан као и сваки други. Зар човек мора имати нешто нарочито, па да му уста буду затворена?“

„Неће бити баш тако! Свачему мора бити узрока, па и твојој натмурености и ћутљивости. У осталом, мени све може бити право, јер нити сам иследник нити свештеник да те на испит узимам.“

Бејах се подигао да надзорнику издам нова упутства за рад. Јон је и даље упорно ћутао и посматрао рудник, па ипак могао сам приметити, да се у њему води ужасна душевна борба. Можда је најзад о себи хтео рећи коју више, можда се

В. БУКОВАЦ: ГУНДУЛИЋЕВ САН.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

спремао за дуго објашњење о своме животу. Равнодушно седох опет поред њега.

„Знате ли,“ отпоче од једном без икаква увода: „тê тамо доле у руднику не могу никако да видим.“

И својом топаластом руком, на којој није било прстију, он ми показа на мноштво ниских белих кућица, расутих овде онде, по брежуљцима рудника.

Знајући да се Јон никад није предавао изливима страсних осећања, већ да се са бескрајним стрпљењем и равнодушношћу држао према људима и својој судбини, морао сам се изненадити овим његовим речима, у толико пре што их је он изговорио после дужег размишљања. За то га упитах:

„Како, ти не волиш оне у руднику, а зашто?“

„Ех, како ме то питате? Зашто их не волим? Можда су ми нешто учинили, што се целог живота не заборавља; можда ме подсећа на много што шта, што ми је цео живот упропастило и одвело са свим на други пут!“

Нисам могао, а да поново не погледам у Јоново ужасно унакажено лице, на коме се у црној шупљини бесно колутало оно једно скрамом превучено око. „Одиста, овај јадник има право што тако говори!“ помислим у себи.

Али Јон као да је назирао ову моју мисао, па зато рече:

„Ах, није због тога, господине. Божја је воља била, да ја тако пострадам. Ја се за то ни најмање не срдим. Што је коме суђено, то ће га постићи, па ма се он и под земљом крио.“

„Па шта онда? Зар је то мало невоље, него би још што друго хтео?“

„Не знате моју несрећу, па зато тако и говорите.... Хм, није мене само тешка судба и воља Божја постигла. И поред тога, Јон би и данас може бити био срећан и имао зашта и рашта живети. Али овако....“ Јон махну сумњиво главом. „Људи, људи су ми поред Бога много учинили и напакостили... И то тй доле пред нама!... Ах, када бих могао само! Све бих их у ваздух бацио, да им се не зна ни праха ни пепела!“

Јон је седео на камену. Окренувши своје лице према мени, ја сам видео оно бело око, како се тајанственом снагом упија у мене, а опечена кожа око уста збира у један одвратни потез. Студена мирноћа овога чудноватог човека била ми је непојмљива. И узбуђен његовом хладнокрвношћу при оваквим речима, ја узвикнух:

„За име Божје, Јоне! Јеси ли ти при себи? Како можеш само тако гадно помислити, и како те није страх од Бога, да тако страшне речи прељу преко твојих усана!“

Јон се гласно насмеја.

„Страх? — Зашто да ме је страх? И зар њих није био страх од Господа, када су ми, поред тога што сам остао богаљ за цео живот, узели и оно што ми је било најмилије и без икаква милосрђа згазили срећу моју и уништили цео мој живот?...“

„Све то може бити, па ипак ти немаш права да тако говориш. Освета је у Божјим рукама, а не у слаба човека.“

„Па ипак, ја сам се осветио, у колико сам могао. И верујте ми, ја се за то овде на земљи не кајем. А тамо, кад станем пред Божји суд, нека се испуни воља његова!... Већега пакла ни тамо не може бити него што је на земљи...“

Осећајући се некако нелагодно, хтео сам отићи. Али Јон отпоче онда своју причу. Говорио је тешко, с муком, често застајући и прекидајући дисање, као да је хтео све пажљиво и опрезно изнети из свога мрачног памћења; као да се бојао да нешто не заборави или не прекрати.

„То што ћу вам рећи и што сам имао доле са рудником, не зна нико; можда се мало стари Франц досећа, али и он се чини као да ништа није ни било. Они пак, којих се цела ствар тицала, давно више не говоре, и њихово последње склониште побусала је висока трава. Остајете једино ви. Али ја верујем, да ви никоме нећете целу ствар причати у толико пре, кад будете чули, како је текла и како се свршила.“

Јон се окрете опет руднику; на његову лицу опет се огледао онај мрачно-равнодушни изглед. Он отпоче:

„Памтим као да је јуче било, и ако је од тога доба протекло више од десет година. Ту где је сада рудник, била је наша сеоска утрина; велика чиста пољана, обрасла травом и гдекојим жбуном дивље руже и купине. Ту смо догонили стоку на пашу. Рано изјутра долазио би заједно са стадом овамо, и тек у вече враћао би се дома. Увек једно исто, свакога дана и сваке недеље. Мислио сам онда, да ми живот и не може друкчије протећи и да увек тако мора остати. А шта би га иначе и могло променити?

„Тако је то трајало све док се не замомчих. А онда стадо остаде млађему брату, а ја окретох на други, тежи посао. Наша је судбина у вечитом раду, не би ли се ма како крај с крајем саставио. А када се све то заврши и смрт се укаже по своје, увидиш тек онда, да ти је живот протекао онако и сам не знаш зашто; није други но прави пасји живот.

„У томе времену нагрнуше к нама неки страни људи, туђа језика и туђих обичаја. Отпочеше бушити и копати, превртати и преметати ову нашу земљу, по којој смо дотле ми копали. Не оставише на миру ни шуму нашу, ни широку утрину; завукоше се у наше родне воћњаке и сама дворишта, и кад се зато одупресмо, не хотећи све то допустити, дође власт и рече нам да су они у праву. Не знам шта ви о томе мислите, тек ја никако не могу да се помирим са тим, да белосветски људи имају више права на моме огњишту, које ми је од деда остало, од мене сама.

„И напослетку, ту су и остали. Рекоше да је утроба мајке земље пуна неисцрпна блага и за трен ока на нашој утрини подиже се читава колонија. Рад у руднику беше отпочео, и многи

Р. ВАЛДЕЦ: ПИТОКТОНОС.

од наших, оставши без стоке, и сами сиђоше доле на рад. Нешто са очева неразумна рада, који се у последње време беше пропио и добар део имања упропастио, нешто што у околини не беше зараде, да би се живот и потребе за њ колико толико олакшали, сиђох и ја доле у рудник, на посао. По себи се разуме, да су моју жилаву и јаку снагу, још нигде неутрошену, једва дочекали. И тако ме дадоше старом Францу за носача.

»Мучан је и тежак живот био, господине! По целе дуге ноћи не знати за мир и одмор, удисати онај тешки и отровни ваздух и гурати пуна колица материјала до одређеног места. Али на шта се све човек неће навићи и шта младост није кадра издржати? Био сам донекле задовољан и рачунао редовно на дан, када ћу поново слободно дахнути душом и бити једном за свагда само свој господар.

»Поред осталога на то су ме нагонила и два лепа плава ока, кћери мога суседа Беркењеча, вижљаве Златке. Познавао сам је још од детињства и ту пред мојим очима она је расла, заокругљавала се, да једнога дана буде потпуна девојка. И сада као да гледам њене веселе лепе очи, чији ме је поглед тако топло миловао око срца; њено мило увек насмејано лице које ме је као оно сунце озаравало, кад сам се из рудника враћао; њену стројну снагу и крупне груди, које су у ходу тако лако подрхтавале и мене обузимало неописано миље при помисли да ће једном сва та лепота бити моја. Волео сам Златку, а био сам уверен да и она противу мене нема ништа; стари Беркењеч, који и сам као да је све то слутио, не беше истина рекао последњу реч, али по свему изгледу и њему самом та веза не би била непријатна. И враћајући се одоздо из рудника у сумрак топле вечери ја сам једва чекао да се прихватим наших воћњака; ту у сенци високих дрвета чекала ме Златка. Ах, јест, то су сада само прошла времена!«....

Јон дубоко уздахну. Његово мрачно лице одавало је неописану тугу; у крају оног једног ока блистала се чиста суза.

»Давно већ био сам оставио Франца«, отпоче Јон после кратког ћутања: »и отпочео рад за свој рачун. Посао ми је ишао добро и већ сам могао оставити многу црквицу на страну. У то време дође у рудник за штајгера неки Шваба, Вагнер. Ја и сада не знам, како је то дошло, тек ми се од самог почетка нисмо могли гледати. Можда је то урођено човеку, да од првог виђења и без икаквог датог повода, извесно лице не може да трпи. Тако је с нама било.

»Па и покрај све одвратности и мржње према Вагнеру, ја сам се ипак трудио, у колико је то могуће, да моје рђаво расположење према њему не изађе на видик и да у њему и даље гледам свога првог, непосредног старешину. Али је Вагнер био човек зла срца, и окомивши се нарочито на мене, није престајао да ми на сваком кораку подмеће ногу, да ми посао одређује на најопаснијем месту, и поред свега тога још да ми закида моју крваво стечену зараду. Пожалих се Францу као старом, искусном рудару; он само сумњиво махну главом и рече ми да не терам у крајност. А кад се пожалих онима горе у Управи, дадоше ми на знање да могу ићи, ако послом нисам задовољан. Пошто ми снагу беху испили, могли су ме онда као исцеђен лимун бацити на ђубриште.

»Најзад, то још није било све. За сву муку и невољу доле у руднику, ја сам бар у селу имао Златку и њено весело лице, што је односило сав терет са моје мучене душе. Али се у последње доба беше пронео глас, како се штајгер Вагнер вија по селу врло често па и онде, где га нико не тражи и не жели. И радним даном и свечаником остављао је по својој вољи рудник и пролазио мирним и празним путевима, завиривао у сеоске куће, или се случајно налазио доле на извору и онде очекивао сељанке, које су долазиле за воду. Такве појаве не могу остати непримећене, и већ се могле очекивати последице од ових Вагнерових шетњи у толико пре, што је већ било жртава од стране друге господе из Управе. Шта се ту могло радити? Можда нам је таква судбина! Тој господи било је мало, што нам имања

одузеше; хтели су нам отети и оно најмилије и најдрагоценије: образ наших жена и девојака, и ради својих личних прохтева згазити и у прах претворити срећу и задовољство наших домова, који се само крвљу могу опрати.

»Не треба да вам кажем да сам се у првоме реду бојао за Златку. Била је сама са оцем, без мајке, и ђаво који не оре нити копа, најлакше је могао овде умешати своје прсте. Осим тога, женско срце је тако несхватљиво и пуно толико дубина, да га је тешко разумети. То је као брод пун брзака и вртлога, и опрезно прелазећи га, кад већ мислиш да си на другој обали, хоп, одједном се нађеш у води. Сачувати га за себе и бити сигуран у своју срећу, ако то већ није суђено, потпуно је немогуће. И ја сам пазио Златку као што мајка уме дете чувати, али је сачувати нисам могао. Док ме је под влажном земљом пробијао зној за коју злехуду црквицу, Вагнер је чинио своје. Он који беше одмах бацио око на њену једру лепоту, био јој се толико приближио, да је било само питање времена, када ће му плен потпуно пасти у руке.

»У томе времену деси се и експлозија доле у окну. Остадох жив, али онакажен и богаљ за цео живот, као што ме сада видите. Платили су ми моју несрећу, али ко пита за то, што је један људски живот за навек упропашћен, што је моја срећа једном за свагда уништена. Бол и сапатња других траје таман толико, колико и смена радника у окну. И онда, све се заборави, живот и даље иде својим обичним током, а тај несрећник остаје самоме себи све дотле, док смрт не дође по своје и не учини крај целој беди и јаду.

»После дугог боловања и опорављен толико да сам поново могао изићи на свет и живот, ступих међу људе. Они су при мојој појави ћутали, али онај неми ужас, који се оцртавао на свима лицима, говорио ми је речитије но икакве речи о мом страшном изгледу, о мојој ужасној несрећи. А кад ме Златка први пут после тога виде, она само јаукну, покри лице рукама и побеже од мене. Ах, шта бих све у томе тренутку дао, да само поново пред њу станем здрав и снажан као што сам негда био! Да још једном, ма и последњи пут, видим њено лепо лице, како ме са осмехом дочекује! Узаман!.... Био сам богаљ, кога су можда жалили, али чији је изглед плашио.... И у својој немоћи ја сам најзад и Бога проклињао, што ме је поред свега тога још у животу оставио....

»Златка ме избегавала. Она није више са мном говорила о нашем будућем животу, није ме очекивала у воћњаку у сенци дрвета или на зеленим рудинама у близини рудника. Зато су је пак чешће виђали, нарочито у први сумрак вечери, где одлази Вагнеру. Дошаптавали су ми све, можда зато, што су знали наше односе раније, а можда и с тога, да би само видели, како ћу ја све то примити. Људи имају ту особину, да у животу радо гледају бол других лица. А ја сам и даље волео Златку и мислио на њу; нисам се могао оставити. Зашто?.... Ко на то може одговорити, ко те ствари може расветлети? Од једном и изненада наиђе то на човека као силан врући ветар, опије га и занесе.... Не мисли се више, не чује се ништа друго, не осећа се ни топло ни хладно, очи су засењене и једна једина мисао испуњава цео живот: она, и опет она.... Онако исто као кад лептир налети на светлост и крила опржи....

»Тајна у селу постаде јавна. Златка је редовно одлазила Вагнеру, ономе Вагнеру који је можда највише крив мојој несрећи (о томе ми је стари Франц после причао, како упаљачи на динамиту, које ми је Вагнер дао, нису били исправни). И док је отац Златкин, Беркењеч, редовно остајао горе у бараци и пио на Вагнеров рачун, дотле се њих двоје осмелише да се и дању виђају и да заједно тако пролазе и поред моје куће. Он, високо дигнуте главе као славни победилац, а Златка крију̂ћи очи да не види моје онакажено лице.... Знао сам све: оно исто њено лепо лице смешило се сада на Вагнера, оне исте топле руке савијале се око његова врата, а њене румене свеже усне тражиле су и припијале се уз његове усне.... И видећи их тако, крв ми је ударила у главу, а силан бес раздирао груди, да сам од бола хтео јаукнути као пребивени пас.... Јер треба да знате да ми је у своме јаду прва брига била да нађем место њихових састанака. И ја сам га нашао.... И гледајући их тако заједно, припивене једно уз друго, ја сам после првог виђења, за дивно чудо, био много мирнији; за цело с тога, што више нисам био у неизвесности. Али је са том мирноћом дошло и нешто друго: у моме мозгу развијала се једна једина ужасна мисао у огромним размерама — један од нас двојице излишан је на свету!... То је била моја збиља! Пала ми је од једном на памет. И тада ме обузе неко ново осећање; сад ће бити, што ће бити. Ја нисам могао више како хоћу, већ како морам!....

»Најзад, могао сам му све опростити: и моје мучење од његове стране доле у окну, и закидање зараде, и оно са динамитом... Али Златку?!... Не, Златку му нисам могао оставити; с тим сам био на чисто. Ко мени Златку отима, узеће му живот и — мир!.... А зашто да не?.... Кад неко стоји као он између мене и онога, што ја морам за живот имати.... Ја нисам хтео његов новац и његово имање — то нека му је на част — али оно мало злехуде срећице.... то не треба да ми ногама гази.... Јер, зар најзад нисам и ја био човек; зар нисам и ја имао право на живот и срећу у њему као сваки други?.... И зашто да ми отима Златку, кад је она била већ моја?.... Она би мени испунила цео живот срећом и задовољством, а њему?.... Јест, њему би послужила за разоноћење месец, два, и онда?.... Онда би дошла друга.... А тако није смело бити.

»Мој је план био готов. Како су се састајали у близини рудника, одмах више извора, а како је ово место било прикривено и лежало

J. КОЊАРЕК: РАДНИК.

испод високе огромне стене, требало ми је само мало снаге да до ивице довучем један од огромних каменова и да га спустим доле. Камен би свом жестином налетео доле на њ, размрскао га свега и — мртва уста не говоре! Ту би био крај....

„И једнога од топлих летњих вечери стајао сам на своме месту горе. Срце ми је бйло да искочи. С муком морао сам прибрати сву снагу да своју мисао у дело приведем. Вагнер је већ био ту. Лепо се башкарио на мекој трави. И онда, — запнем из све снаге. Камен се одрони и ужасно пиштећи сурва се доле у провалију. Један, два крика одјекнуше у тамном сумраку, и све је било свршено....

„Сутра дан нашли су их заједно мртве. У своме слепилу ја нисам видео Златку, која је била изашла иза окомка и пошла Вагнеру. Стена је и њу погодила. Богом вам се кунем да њу нисам хтео.... Али судбина! Не бива онако како човек мисли, већ како њена ћуд хоће....

„Ето вам моје прошлости! Можете мислити како вам је драго. Али што се мене тиче, могу вам рећи, да ме савест због Вагнера ни најмање не гризе; он је своје потпуно добио.... Али Златка, ех!....“

Јон је ћутао. Пред нама се беласао рудник и високи колутови дима извијали су се више њега и губили у суморним, сивим облацима. Јон устаде са камена. И тешко корачајући он се изгуби у оближњој шуми.

Фебруара 1911. год.
Ћићевац.

ЖИВОТУ

Знам: заман тражим стазе глатке, цветне;
Из оштра крша бије жарка стéња.
Знам: нећу наић' на створове сретне —
На челу свима гори жиг трпљења.
Ал' нека други траже изван тебе
Одговор мучни о намени света,
Нек сумња плаха другим срце гребе, —
Ти, какав јеси, сам си мени мета!
И леп си увек: и кад олуј веје
И дрма густе, мирисаве горе,
И кад се сунце кроз облачке смеје
На недогледно, тајанствено море.
Јер све у теби свога смисла има,
Најмања тварка о свесноме учи;
Тек човек само међ створењма свима
Све ново тражи да свој разум мучи.

Патуљак злобни лаже себи самом,
А мисô му се непрестано врти
И колèбâ се међ сјајем и тамом,
Досадом тешком и страхом од смрти.
Ал' преко трња, по ком крв се точи,
Кријући сузе што се крит' не могу,
О, лепо ли је кад се онде рочи
Где молбе нема ни врагу ни богу.
О, лепо ли је гладит' косу плâву,
Гледати очи, миље неизмерно,
Уморну своју наслонити главу
На нежно срце што ти куца верно.
А час кад стигне, да оку уморном
За навек скрије топло, драго сунце,
Без бола, мирно, душом увек орном,
Упити поглед у ведре врхунце.

Рикард Николић.

П. ЈОВАНОВИЋ

ДОДАТАК „НОВОЈ ИСКРИ“

БОЈ ПЕТЛОВА

ИЗ МОДЕРНЕ РУСКЕ ЛИРИКЕ

* * *

(Д. С. Мережковски)

Када ружа тихо кру́нити се крене,
Кад падају звезде с неба у бескрај,
Кад се вали морски лупају о стене,
Кад на облацима мрê сунчани сјај —

Смрт је, ал' у којој мучне борбе нема,
Смрт је, у којој је све лепоте чар,
Која одмор сладак и заношљив спрема —
Природе свеблаге најмилији дар.

У ње, наставнице божанске и драге,
Научите, људи, како треба мрêт',
Како уз осмехе свечане и благе
Треба својој смрти поћи у сусрет.

ЗАВЕТ БИЋА

(К. Д. Баљмонт)

Слободном Ветру питање ставих:
„Млад бих да будем, — ко младост нуди?"
Заигран Ветар одговор даде:
„Ко дим и вихор — ветренаст буди!"

Силноме Мору питање ставих:
„У чему завет свих бића сија?"
А хучно Море одговор даде:
„У пунозвучју — исто ко и ја!"

Високом Сунцу питање ставих:
„Како бих светлост надјач'о зори?"
Али ми Сунце не рече ништа,
Па ипак душом чуо сам: „Гори!"

* * *

(Граф П. Д. Бутурлин)

Од када се плâвље очију вам сјајних
Мојим небом створи,
Свих обмана неста мојих страсти тајних
— Сад ме љубав гори.

И мисао дрска у реч се претвара
Молитвице тије,
Ко што пред божанством из тамњанског жара
Свештен дим се вије.

* * *

(Д. М. Ратхауз)

Крај реке бесмо ми, љушкане благим сном,
Рибар, уз песме глас, у свој се врâћ'о дом;
Сунчàни златни руј у тихи тоне дрêм...
Ал' ти ми не чу реч, ја тада бејах нем.

Загрме негде гром... Зле буре весник тај...
У светлом оку твом затрèпта сузин сјај...
С безумним плачем ја, пред тобом клечећ', мрем,
Ал' тй ми не чу реч, и тада бејах нем!

И сада, ко и пре, ја опет блудим сам,
Будућност нêма шта за мене још, то знам...
Живота умре звук, са празним срцем грем...
Ах, зашто, зашто пре, ах, зашто бејах нем?

СУМРАК

(Т. Л. Шчепкина — Куперник)

Алеја се мрачи, по њој ветар грца,
А у прозор лупка кишица у склад;
Вечерњача звезда све тамније мрца,
Тужно небо тамно ко мој тешки јад.
Нека сетна леност узимат' ме стала:
И рука са радом у крило ми пала.
Уз цврчање попца, уз наивни пој,
Одломци од мисли, сплићући се бујно,
Плове разбацано, маглено и нујно,
Ко јесени тужне наоблачни рој.
Ох, да ми се свити нежно крај твог срца
И одморит' слатко... Али где си сад?
Алеја се мрачи, по њој ветар грца,
А у прозор лупка кишица у склад...

ЈА МЛАДОСТИ ПЕВАМ...

(П. Јакубович — Мељшин)

Ја младости певам што је душе пуне,
Што за ближњег пати ко за себе сáма...
Муза ми је била — казаматска тама,
Окови и ланци — на лири ми струне.

Вама, забринутим уметношћу строгом,
Песницима среће, љубави и раја,
Певам бол и патње без мере и краја
Поколења нашег проклетога богом!

НЕЈАСНЕ МЕ МИСЛИ МОРЕ

(О. Н. Чјумина)

Нејасне ме мисли море
И нејасни снови плйну,
У звуке би да се слију, —
Ал' у души већ умину.

У мозгу ми забеласка
Нйз привида, несавлâда,
Маглених ко йспар водни,
Тужних као сумрак хлада.

Ја далеко нешто жалим,
Жудећи му с пуно чежње,
Ал' — на срцу јад још дубљи,
А јаснија — немоћ тежње.

Ја бих страсно све да схватим
Што не беше до сад схватно,
И вратит' бих опет хтела
Све што оде неповратно.

ОН, ШТО МИ ЈЕ ДРАГ

(Г. Галина)

То су можда били само снови сјајни:
Пут ми он показ'о, светли, моћни мâг.
И душа ми рече: „То је он... сан тајни,
Он, што ми је драг!"

Ланци му по руци, од робије дуге,
У Сибиру хладном, оставили траг...
Исто као Исус — страд'о је за друге
Он, што ми је драг.

Ја га вазда чекам... Чекам... Он ће доћи!
Његова сам душом, он ми женик благ;
У подвиг за ближње он ће са мном поћи,
Он, што ми је драг.

...Нек су ово снови који друге чуде,
Једно нек ми само даде Усуд благ:
Са њиме да умрем тамо где он буде,
Он, што ми је драг.

ЈА ТЕ ВОЛИМ...

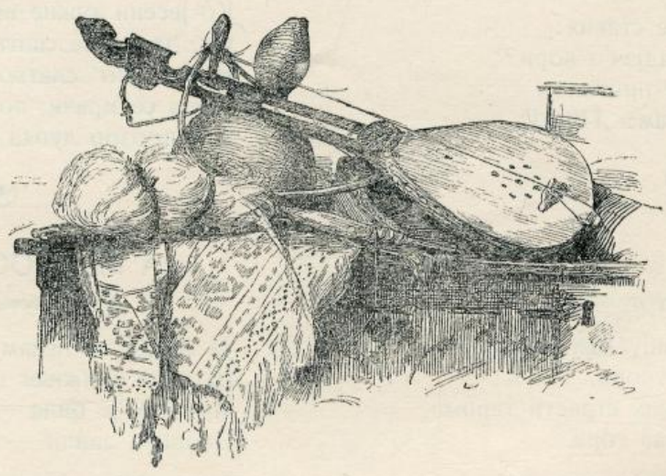
(М. А. Лохвицкаја — Жибер)

Ја те волим као море што сунчани рођај воли,
Као нарцис, вâлу склоњен, хлад и блесак тихе воде,
Ја те волим као звезде онај златни месец холи,
Као песник дело своје, чедо снова и слободе.

Ја те волим ко што воле лептирице пламен бујни!
Од љубави изнемогла и од жудњй што се роје
Ја те волим ко што воли виту трску ветар нујни,
Је те волим целом вољом, свим струнама душе своје.

Ја те волим ко што воли сањарйјâ сва дивота:
Више сунца, више среће, и пролећа и живота!

Р. Ј. Одавић.

О. ИВЕКОВИЋ:
ПОВРАТАК С ПАШЕ.

МОЈИ ДАНИ

— ИЗ ЈЕДНИХ ЗАБЕЛЕЖАКА —

... Октобра 1908.

Никако не могу да се сетим, који је дан данас. Мислио сам дуго, али баш ни по чему не могах да се опоменем. Ваљда зато што су ми сви једнаки: ређају се један за другим празни и шаблонски, као посмртни говори на погребу каквог ништавног државника.

И овај је дан освануо без сунца и светлости; небо мамурно и сањиво, као да је целу ноћ лумповало са мојим суседом, пијаним кројачем. Из прљавога дворишта, у које гледа прозор на мојој собици, подиже се неко влажно испарење, које личи на маглу и дрхти у ваздуху над опалим лишћем, љускама од лука и кромпира и другим ђубретом, што се ваља свугде по каљавом, изривеном патосу.

Прво што сам чуо од јутрос била је, као и обично, свађа у кројачеву стану. У овој дугачкој, ниској кућици са широком стрехом над прозорима, где су станови од собе и кухиње, и врата до врата, човек мора све и да чује и да види. И као свакога јутра, свађа се претварала у тучу и најзад завршила уњкавим и отегнутим јецањем кројачеве жене и плачним прекором, који су већ знала и сва деца на читавих десет улица унаоколо: „Што се бијеш! Што си такав!.. Ја сам дванаест мачића одранила, па ни једно нисам ударила. Што се бијеш!..“

Треба седети, читати и спремати се за испите, а ја још непрестано никаква импулса ни воље за то. У мојој давно неокреченој собици исто је као и напољу: мирише на влагу и осушено лишће. Газдарица ми одавно лежи болесна и готово без престанка кашље и стење у полумрачној кухињи и зато моја соба већ дуго није видела метлу и пајалицу. По поду се ваљају изгужване хартије, попушене цигарете и старе новине; на столу за којим радим пуно је мрва од хлеба; по прибелешкама пепео од цигарета и изгорела палидрвца; по књигама и између њих прашина и неколико увелих цветова, које је попао плесан; а на полици више стола паучина и по њој крила и љуске испивених мува. И усред тога нереда, што је тако далеко од свега лепога и хармоничнога, ја треба да седим и студирам предмет, у коме се готово на свакој страни говори — о естетици.

Кад опет хоћу да устанем и мало одморим око, ја немам где да погледам. Напољу гмиже мутна и туробна јесен, вуче се из дана у дан као какав болесник, каља земљу и оставља за собом разголићено дрвеће и агонију. Нигде ничега лепог и пријатног. И ја се чисто плашим да погледам кроз замагљени прозор.

А раније, док су још дани били светли и тек зарудело лишће златили сунчеви зраци, и небо се смешило, опет нисам смео никуда да погледам. Спрочу мога прозора, под стрехом уз коју се пужала закржљала дивља лоза, седео је од јутра па готово до мрака један туберкулозни болесник. То је био син мога другог суседа, некаквог камараша у солари, кога су посведневно изводили

на ваздух. Седео је на столици исплетеној од рогозине и увек био огрнут неком старом пољавицом боје као цигерица. Милије би ми било, да су ми место њега наместили под прозором какав костур. Увек сам морао да се стресем, кадгод сам погледао оно дугачко, земљасто — жуто лице, чија кожа као да је била слепљена за чеоне и виличне кости. Очи су му биле укочене и стакласте, а уста стално скупљена и дрхтава, као да му је сваки дах стварао болове. Можда је то било само уображење, али увек ми је изгледало, да му је поглед пун мржње према свему што је око њега показивало живота. Гледао сам га по неки пут како је хватао муве, што су му слетале на руке и образе, и са нарочитим уживањем откидао им главе. Једнога јутра није га било под мојим прозором, и ја сам осетио неко себично задовољство, кад сам чуо да је умро.

Немам ни мало воље, али ипак треба да читам и да се спремам за испите, да бих могао добити диплому, па онда са њом службу, — и ако бих све то најрадије послао до ђавола. Хтео бих да бежим од тога живота, што га већ целога унапред могу да предвидим: служба, разне плитке забаве и баналне пијанке; рад који треба удесити према појмовима својих савременика; па онда неколико љубави, од којих једна треба да постане брак... Како све то личи на ову туберкулозну јесен напољу!..

Ја бих хтео да бежим некуда далеко, у неку земљу где сваки дан доноси промене и догађаје, а свака година нови живот и нове светове. Хтео бих да бежим некуда где су дани увек топли и светли, а ноћи ведре и кратке. Некуда где нема скалупљеног живота и мртвих богова, пред којима још увек треба клечати. Некуда где ћу бити ма и усамљен, али само слободан.

И док се један за другим нижу тихи и монотони дани, ја треба да радим и стварам неке појмове из својих предмета, а осећам да бих најрадије рушио и обарао... И јуче, и прекјуче, па и ономад, сећам се добро, био сам у истом расположењу. Бадава, свугде има хармоније! Отуда су ваљда и дани овако једнолики, а ја, будала, називам то монотонијом. И још неки тврде, да је свет постао из хаоса!..

А кад почне сутон да пада и више не може да се чита, онда ће ми доћи мој друг, досадан као и ови јесењи дани, и ми ћемо повести исте разговоре о истим темама, као и увек дотле, само у другим варијацијама.

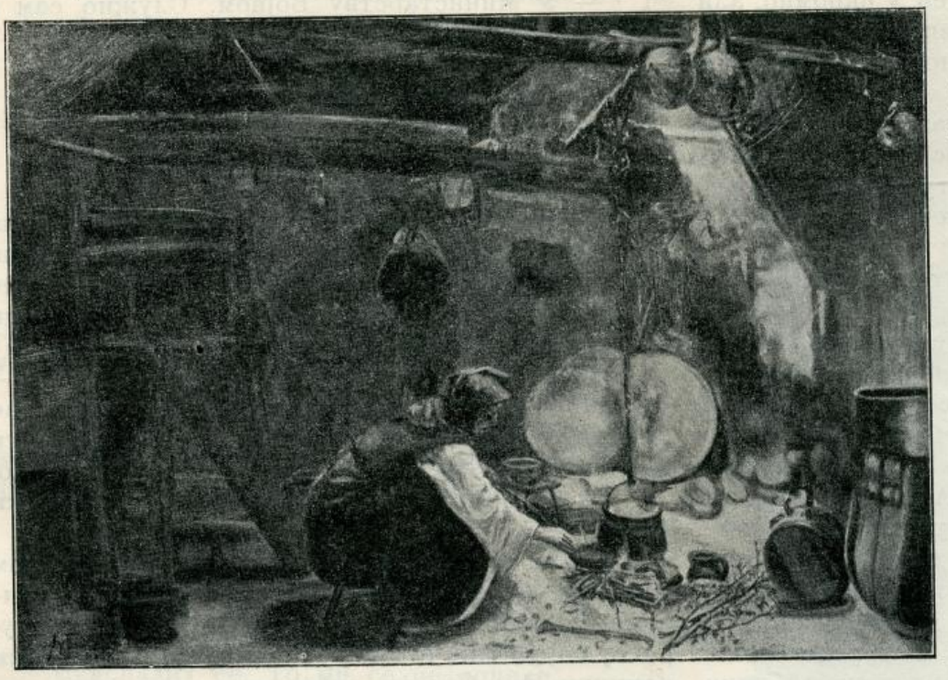
Он ће ми најпре причати, како ни данас није ништа прочитао и научио, јер још никако не може да заборави своју неверну љубав. Доказиваће, са неком одвратном резигнацијом, како је разочарање крај свију крајева, и како је тврдо решен да се жени, чим буде свршио са школом, да би прекинуо већ једном на једној страни са тим неверним љубавима, а на другој са сумњивим женскињем. А ја ћу му по својој урођеној навици опонирати и са заносом причати, како нема ничега лепшег од љубави, и ако никада дотле нисам био истински вољен. Уверавању га, како је драгана пролеће и поезија, а жена јесен и проза.

И најзад, кад падне мрак, отићи ћемо у димљиву кафаницу на крају улице, у којој имамо кредита, и ту ћемо се јефтино расположити, ма да нам Цигани свакога вечера свирају и певају исте песме, а око нас се веселе и опијају исти људи и догађају исте сцене. Ако будемо нарочито расположени и имаднемо новаца, потражићемо и »храм задовољства«, како обично у иронији називамо куће, у којима се купује љубав и прославља сирота младост.

Када се будем вратио у своју мрачну собицу, која ми ноћу изгледа као гробница, чућу неко време како ми мишеви клопарају под креветом, размишљаћу о којечему и очекиваћу да наступи »најсрећнији час срећнога човека«.

А кад се ујутру пробудим, све ће почети изнова, и ја ћу опет имати најпре да саслушам оно вечито: „Ја сам дванаест мачића одранила, па ни једно нисам ударила!..«

Д. Ненадић.

Б. МИТОВ:
УНУТРАШЊОСТ СЕОСКЕ КУЋЕ.

ПРВИ МЛАДИ БУГАРИН, КОЈИ...

— ИВАН ВАЗОВ —

Сваки мисаони ум забринуто прати у нас развитак једног друштвеног и народног зла, од којега се сваки плаши, али му лека нико не налази.

Паничан страх од рада!

Живот наш од ослобођења тако се развијао, да он то зло не само не задржава него му ствара чак и врло угодно тле. Кућа, школа, касарна, политичке партије спремају госте за државну трпезу, васпитавају умове и изазивају прохтеве у томе правцу. Широка попришта за физички, корисни и независни рад презиру се и остају само за оне којима је бугарско небо туђе. .. Жудња за лаком каријером у чиновништву, то јест за „државним јаслима", усађује се још у дечје душе. Родитељ, који воли децу своју, бледи и при самој помисли, да би му син могао бити земљорадник, занатлија или трговац, и неће зажалити никакву жртву само да би га могао спремити за чиновника. Сваког дана напушта се у нас по једно рало, испражњује се по једна занатлијска радионица, затвара се по једна трговина. Све младо и кадро бежи у службу. Држава губи здраве руке, здраве умове, здраве снаге, да би се увеличао број гладних трбуха око државног буџета.

Нека ту појаву објашњавају политички економи као природну у народима који почињу да живе новим политичким животом — то ипак остаје један тежак проблем, који плаши.

Ето због чега сам преживео неколико тренутака истинске радости, кад једном видех младог, бујног, снажног Бугарина, који...

Али да испричам по реду.

Једног празничног дана враћах се из улице Цариградске (доцније Цара Ослободитеља) из шетње по Кнез Борисовој градини и свратих у дуванџиницу према дворским вратницама да купим цигара и да мало поседим.

Са тога места поглед на улицу врло је занимљив за свакога који воли да посматра.

Ројеви аристократски обучене господе и накићених дама пролазе предвече поред дуванџинице, одлазећи у горњу градину или враћајући се из ње.

Ту је прави Босфор, кроз који протичу вали све сујете целе престонице. Ту се сусрећу, пролазе и здраве се виши редови Софијскога друштва; ту су представници моде и раскоши, изашли на уживање или показивање, погледајући се задовољно и крадом у велика изложна стакла. Ко кроз овај излог посматра Софијски свет, наћи ће да је Софија срећни Елдорадо, што превире у богаству, блиста од великолепности и красоте. Али нека буде спреман и за горка разочарања, чим се одлучи да пође дубље иза тих сјајних декорација, у забачене стране престоничког живота. Ту је једно читаво мутно море сиротиње, пропадања, срамоте и лености...

Али ја сам тада гледао само декорације.

Удубљен у посматрање те гурњаве китњастог и шареног мравињака, ја тек доцније запазих у дућану и неког непознатог господина, који нешто живо разговараше са дуванџијом.

Непознати је био младић од каквих својих двадесет и пет година, сивих очију, русав, са

ситним, мањастим лицем, обучен у скромно, али добро скројено одело. У тој физиономији не беше ничег нарочито јасног ни изразног, била је сасвим безначајна.

Са његове спољашњости пажња ми пређе на његов говор, који је водио распаљено. И даље је причао дуванџији о предмету што га је, несумњиво, много занимао. Почнем слушати и ево шта сам чуо од његова живог говора:

Тај се младић жалио на гоњења која трпи од једног аустријског Јевреjина, јединог престоничког фабриканта за војна седла и разне коњичке и јахачке прибоpe. И он је био отварао седларску радионицу. Девет месеца нарочито је учио седларски занат у некој Берлинској фабрици за такве творевине, где је био савладао и проучио све тајне те вештине. Али овај престонички фабрикант, уплашен од супарништва, поче да води сплетке у кожарском еснафу, у којему је био члан од утицаја, те изради да се затвори тек отворена радионица.

Младић беше ожалошћен и увређен због такве неправде. Имао је од Берлинске фабрике сведоџбу за мајстора и предлагао је да му радњу одмах затворе, ако се у њој нађе ма једна једина рђава израда. Али никог није било да га чује, а није имао никаква јача леђа, на која би се могао ослонити ради помоћи и заштите.

Ова проста историја беше ме заинтересовала колико и зачудила. Шта? Зар један здрав, млад и несумњиво образован Бугарин да се одлучи, са толико заузимања и напора, на занатство, када је све то могао употребити да добије службу — најлакше, најприродније, па, како се то мисли, и најчасније поприште у нас? И да се за све то тако упорно заузима, при тако немилосрдним погодбама? Од каквог ли је теста умешен тај младић? Са које ли је планете пао?

Моја недоумица била је тако велика, да нисам могао веровати, да се он одиста одлучио да буде занатлија, а да није пре тога огледао сва средства за улазак у чиновништво, и да је тек после потпуног очајавања у успех прибегао овој одлуци.

Нисам се могао уздржати, а да га не упитам, и ако сам се мучио да не издам своју горку иронију, која се крила у мом питању:

— Зашто нисте пре тога покушали да добијете какву службу, која би Вам приличила?

Он ме погледа изненађено својим живим очима:

— Већ сам био чиновник, господине, али захваљујем...

Последње две речи дода са неким нарочитим изразом на лицу, а што ми остаде нејасно.

— Â, били сте чиновник? упитах га, а у души честитах самом себи за вештину у бугарској психологији.

— Четири године.

— А где?

— У Министарству Војном. Служио сам у економском одељењу.

— Па вас отпустили?

— Не, изашао сам по својој вољи.

— Чудновато.

— А зашто? Више сам волео занат.

— Још чудноватије!

— Уверио сам се, да у чиновништву нема напретка: шта да радим са 250 лева? Можеш остати и десет година, толико ти је — више нема... А могу се једног дана наћи и на улици — јер у нас служба није ништа сигурно. Зар не?

Докле ми је говорио те невероватности — младић порасте у мојим очима. Учини ми се, као да угледах неку племениту енергију која му пламти у очима; чак му и лице постаде пријатно, лепо.

— А зашто сте изабрали баш седларски занат?

— Па кажем Вам: служио сам у економском одељењу војног Министарства. Ту сам имао прилике да видим колико се зарађује на томе послу, јер су поруџбине веома велике, купују и коњички официри. А у Софији, знате, има само једна седларница. Посла би било и за три. Са новцем, што сам га уштедео од плате, дигнем се и одем у Берлин. Нека други буду државни чиновници... Многи кавађеристи, који ме познају, обећаше да ће код мене поручивати. Ја тражим посла, господине, посла!

Не, нисам веровао својим ушима.

Тада се окрете дуванџији и настави живо:

— Али врат нећу савити... Жалим само што немам заштитника, да се за мене заузме код председника еснафа. Седларство овде није монопол само за једног туђег поданика. И ја имам права да зарађујем хлеб. Ја сам бугарски грађанин.

У мени је све више расло поштовање према овом младом Бугарину. Пронашао сам у њему једну душевну моћ, каква се ретко налази у нас; нађох први пут младића, који улази у живот храбро и са вером у себе, поуздавајући се једино у своју снагу, у поштени рад, да себи извојује независан живот. Са задовољством посматрах његове бујне покрете и ситно лице, које постаде тако умно и симпатично, лице првог младића који не жели да буде чиновник и који, ето, ради заната напушта и службу, без предрасуда и лажног стида наше омладине, кадгод је реч о раду.

Био је задобио све моје саучешће. Дође ми да устанем и да му са признањем стиснем руку. Наумим да се заинтересујем о његовој судбини и да му помогнем, чим будем са људима од којих зависи његов положај. Тај ће ми рад бити право задовољство и бићу срећан ако успем. А како и да се не заузме човек за једног таквог Бугарина, како да не помогне једном таквом огледу у неједнакој борби са злим намерама једног туђина?

Баш у том тренутку показивао је своју сведоџбу дуванџији, читајући му нешто немачки из ње.

— Ви знате добро немачки? приметих ја.
— Доста, колико ми треба! одговори он.
— А одакле сте?
— Из Софије.
— Јесу ли Вам живи родитељи?
— Умрли су.
— Ви сте самац?
— Да.

Па као да се присети, дода̀де:

— Верио сам се пре недељу дана.

— И да Вам се баш сада догоди та непријатност! Ја сам уверен, да ће се ваш посао добро упутити, и зато ћу се искрено радовати.

— Захваљујем.

— А где сте научили немачки? упитах га, када видех да мене у џеп своје немачко сведочанство.

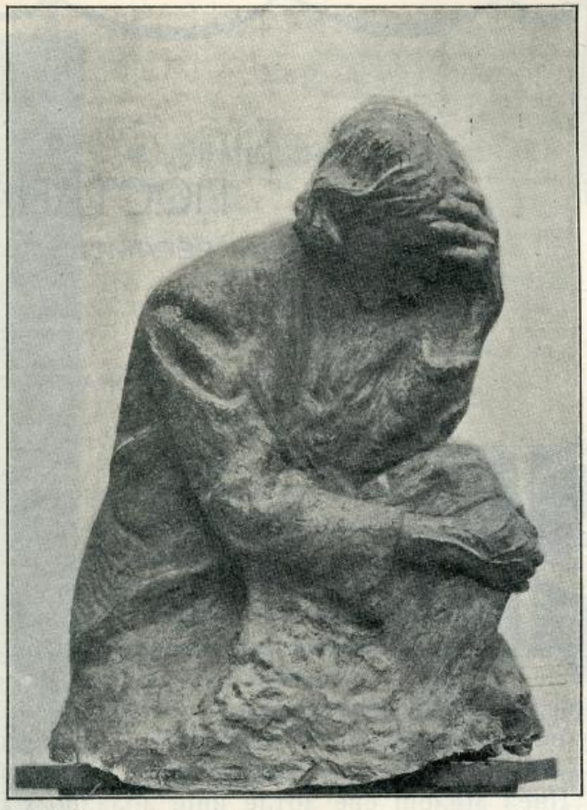
— Овде.
— Практички?
— И практички и у школи.
— То јест, у гимназији?
— Не, у јеврејској школи.

Изненадих се. То ми се не допаде.

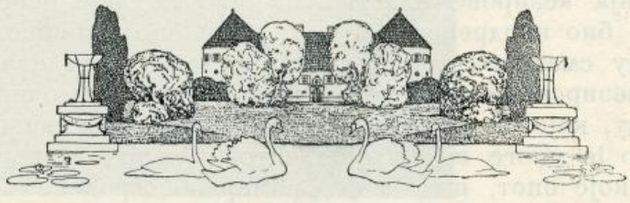
А он ме погледа зачуђено, па ми врло просто рече:

— Ја сам Јевреjин, господине.

Са бугарског превео
Н. К.

И. МЕШТРОВИЋ: СПАСИТЕЉ.

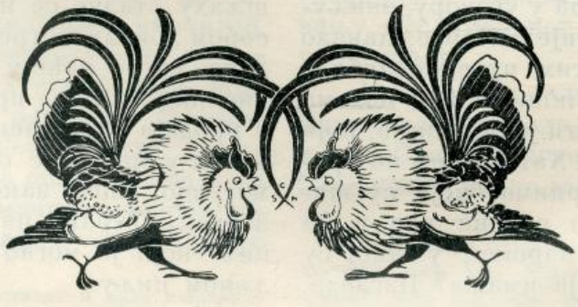

ЗИМЊЕ ЈУТРО

Буди се јутро... На ведром челу
међ светлом косом венац је сплело
руменог цвећа; по лицу белу
шири се осмех и блага румен:
од њега одсев захвата цело
небо и земљу, а као грумен
бисера чиста Даница блиста
у коси светлој.

Мир лебди гором... Док покров снежни
обвија доље, брегове, села;
док зима греде и ход јој нежни
не буди вйле, — сурови ветар
у смету спава. Природа цела
у сан је пала. Спава и ветар
снивајућ' цвеће и премалеће
у сну дубоком.

Стеван Шумкарац.

ПОСТАНАК САВАМАЛЕ

(ПРВИ ПОКУШАЈ РЕГУЛИСАЊА СРПСКЕ ВАРОШИ У БЕОГРАДУ 1834.—1836.)

АРХИВСКА СТУДИЈА

ТОДОРА СТЕФАНОВИЋА ВИЛОВСКОГ

I.

После свечаног проглашења султанског Хатишерифа од 7. ребјул-евела, године од хеџире 1246 (14. 26. Августа 1830.), којим је Србији призната државна егзистенција, и берата о постављењу Кнеза Милоша за наследног Кнеза Србије од исте године, јавља се у народу жеља, да се престоница српска пренесе из Пожаревца и Крагујевца у Београд.

Кнез Милош све дотле није долазио у Београд, него је, кад би имао у њему каква посла, свраћао у Остружницу и у Топчидер. Нарочито је волео Остружницу, која је била удаљенија, па зато сасвим изван домашаја везирове власти. Доклегод је његов положај био неодређен и доклегод су га Турци у граду сматрали као султанског, па према томе, и везирског слугу, њему се није живовало у Београду, које од страха, да му се што не деси (а имао је многе извештаје о спреманим атентатима), које опет, што га је здрав политички инстинкт упућивао на то, да се не понижава пред Турцима и ако је свагда вољан био да с њима одржава везе пријатељства.

Нужда, која га је гонила да избегава Београд, ма колико да га је волео и ма колико да је поклањао пажње његовом развитку, престала је, или се барем чинило да је престала, онога тренутка, у ком је султан потписао Хатишериф, у коме је било јасних наређења о томе: како се Муслиманима забрањује да станују у Србији, изузимајући посаде у нарочитим тврђавама и шта има да се ради са оним Турцима, који више не буду хтели имати веза са земљом у којој су дотле живели. Није ли ово султаново наређење, које је потицало из познатих одредаба у уговору, закљученом у Једрену између Русије и Порте, давало право Србима да се законитим путем ослободе Турака, који су у Београду живели ван бедема градских? Није ли морало бити јасно свима, који су год били вољни тумачити Хатишериф по правом значају речи, да је Турцима, који су живели изван тврђава, дошао суђени час и да им је ваљало селити се из вароши, у којој су дотле становали и имали своја имања? Изгледа, да су и Турци, у први мах пренераженi одредбама Хатишерифа, тако схватили ситуацију. Видећи, да им у заједници са Србима нема живота, а не хотећи се подвргавати српским властима, они су похитали да учине употребу од чл. 13. поменутог Хатишерифа, који је гласио: Турци који имају непокретних имања у Србији и који више не буду хтели имати веза са земљом, имаће годину дана времена да их продаду по праведним ценама Србима, према процени, учињеној од нарочито за то одређених лица.

То схватање Турака потпуно се подударало са схватањем Срба, који опет једва дочекаше да заузму имања турска и да се населе тамо, где су дотле становали Турци. Ово је нарочито важило за Србе Београђане, којима је у српској вароши око Саборне Цркве било тесно, те који су желели да овладају турским крајем, који се налазаше на источној страни вароши, претпостављајући благи нагиб дунавске падине стрменитој и неприступачној обали савској. Тако је намера београдских Турака, да се иселе из вароши, наилазила на најживљи одзив код Срба Београђана, који су били вољни да им откупе куће и остала имања по доброј цени. Шта више, Турци беху одлучили продати своја добра пре утврђеног времена. На сам дан обнародовања Хатишерифа закључени су многи уговори о продаји између неколико главних турских баштиника и српских чиновника. Сутрадан, гоњени примером Муслимана од највећег утицаја, по готову сви су Турци тражили да продаду своје куће. Деца беху понамештана од стране својих родитеља на капије ових кућа ради позивања Срба да их походе. Предвиђајући то, многи чиновници и посланици на Скупштини, који мишљаху стално се настанити у Београду, беху са собом донели потребан новац. На крају трећега дана, многе куће у вароши као и турска добра у околини била су продата хришћанима. Уговори о продаји закључени су у мећхеми у Београду, као и у српскоме суду, да би им се дало што је могућно више законитости. Тако је питање о изласку Турака из вароши било упућено правцем, који је могао Кнеза и народ довести жељеном циљу.

Али, на жалост, није све испало онако како се

Ђ. ЈОВАНОВИЋ:
ТУГА.

НАРОДНИ МУЗЕЈ
БЕОГРАД

мислило. Д-р Куниберт у својој познатој књизи,[1] у којој иначе хвали Кнеза Милоша и тамо где не заслужује хвале, криви нарочито њега, што је Порта ударила у инћар, када је било дошло време да се протумачи Хатишериф од 1830. године. Он каже, да је то била велика Милошева погрешка, који у место да се користи добрим расположењем Турака и да их сместа отправи, набавивши им, ако је то било потребно, средства за пренос и новчане помоћи, допусти им, да у граду остану до пролећа. Док су се они опет понамештали по својим кућама, дотле је питање о њиховој селидби у београдском Конаку и на Дивану цариградском добило сасвим нови карактер, па је на крају скинуто и са дневнога реда опште дискусије. Београдски везир Хусејин-паша, који је, као што Куниберт тврди, од Кнеза Милоша искао 250.000 гроша за учињене услуге, па их није добио, поче против Кнеза сплеткарити и на крају успе, те је Порта протумачила извесна наређења Хатишерифа онако, како се томе у Србији нису надали ни Кнез ни народ, т. ј. да београдски Турци и даље могу остати у вароши, јер је Београд место утврђено, па се они могу сматрати као саставни део посаде градске.[2] Већ после кратког времена увидело се, да се одредба, која се односила на исељавање Турака из Београда, неће примењивати на београдске Турке и да ће жеља народа, да види Београд у српским рукама, остати и на даље пуста. Уз то је питање о присаједињењу одцепљених округа било за Србију и њен даљи опстанак од толиког замашаја да је апсорбовало сву пажњу Кнежеву и његових доглавника и бацила у присенак питање о исељавању муслиманског елемента из турске вароши у Београду.

Кнез, пошто је увидео да неће моћи уклонити Турке из Београда, био је смишљао да у крају према Сави подигне нову варош, у којој Турци не би имали право да се насељавају. Кад се српска

[1] Д-р Барт. Куниберт: Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804—1850. Превео Д-р М. Р. Весник, Београд 1901.

[2] Куниберт тврди да су Порту у томе подржавале не само Аустрија, која није имала интереса, да се Београд ослободи Турака, него и Русија, која опет није желела да Србија буде сасвим задовољена. Ова тврдња пишчева, ма колико да је интересантна, треба још да се потврди документима.

варош, као што су то замишљали он и његови доглавници, није могла ширити у северном правцу због града, а у источном правцу због турске вароши, онда је ваљало српском становништву дати одушке и допустити му да пробије шанац, који је дотле опасивао варош од Саве ка Дунаву, те да се могне настанити ван Варош- и Сава капије, које на самој обали савској, које на низбрдици, на којој се још и данас налази српска варош у Савамали, а за коју се може рећи да је колевка српског Београда. Кад се није турски Београд могао добити на јуриш, ваљало га је поступно освојити културним оружјем.[1] Без двојбе, овај начин освајања није био тако лак, као што се то чинило у први мах онима који су се били дали на посао да Турке нагоне на предају мирним путем. Ваљало је много радити и у томе послу истрајати. Резултат је био добар и ако га нису више доживели они што су први ударили будаком у земљу дотле ненасељену са оне стране варошкога шанца иза Варош-капије и српскога гробља.

Кнез Милош је имао пуно разлога, када је изабрао баш овај терен, да на њему насели нову српску варош. На овоме земљишту, које је некада Марашлија уступио Милошу и које је било његова лична баштина, подигнут је био на самој обали савској мали савамалски крај, који се састојао из стопедесет бедних кућерака, у којима су живели бегунци из Бугарске и Мађарске, босански лађари и с оне стране Лимана српски Цигани. За време ћесареваца под Лаудоном, било је на овом месту неколико опалих турских кућа, које су се звале „Кавane“, те се цео овај крај по њима називаше „Кавane“ или „Савска јалија“ за разлику од „Дунавске јалије“ на источном крају вароши.[2] У прво време своје владавине Милош је био допустио заснивање ове махале и ослободио становнике њене свих врста државних пореза, обвезујући их једино на извесне кулуке, које су Срби били дужни вршити према паши. Пошто су били расправљени најглавнији послови с Портом, те тако престала ова обвеза према паши а у намери да на овом месту подигне основицу за нову варош, Милош нареди Савамалцима да се одатле иселе, замењујући им здравије и подесније земљиште поред Палилуле, да ту подигну куће, а уз то и пристојну накнаду за оне које им је требало оставити или порушити. Да би овај посао могли извршити, оставио им је једногодишњи рок, па је ставио у дужност управнику полиције Цветку Рајовићу да се брине о извршењу ове наредбе и о томе, да се Савамалци снабдеју потребном грађом из народних шума за подизање својих нових домова.

Исељавање ове сиротиње из савскога краја, вршено је споро и без воље, тако, да се морало прибећи насилним средствима. Дошавши једном у Топчидер и разабравши, да још није извршена његова наредба, Кнез Милош се ражљути на Рајовића и умало те га није зато казнио, да Савамалци нису примили на себе један део његове кривице, признавши да су и поред свих његових наваљивања, хтели да имају непосредну Кнежеву наредбу за исељавање.

Још док се Кнез бавио у Топчидеру, извршена је наредба његова. За неколико часова би поравњена Савска Јалија. За мах нестаде страћара, исплетених од прућа и излепљених земљом. Њихови власници су прешли у нове куће у Палилули, понев са собом нешто од намештаја. Требало је још да се и земљиште очисти. Али су дотадашњи њени становници замолили Кнеза за допуштење да ту гомилу потпале, како би себи уштедели посао чишћења и преношења, те је тако остатак дана употребљен на потпиривање пламенова, који су једва били у стању да прогутају дрвенарију претрпану иловачом.[3]

Кад је све ово до краја изведено и кад насељавању нове вароши није ништа више сметало, Кнез је издао заповест, да се угледни трговци и виши чиновници, који су дотле становали у чаршији и око цркве, имају селити у нови савамалски крај, па је сем тога наредио све што треба, да се премести варошко гробље, које је било иза Варош-капије, на Ташмајдан, да се исуше баре и мочари, које су се овде онде налазиле у овом крају вароши, и да се приступи откупљивању плацева и зидању нових кућа, обећавајући новим савамалским становницима извесне олакшице при разрезивању порезе и осталих дација, све док ове нове зграде не буду готове.

У исто доба закључи Кнез да у овом новом крају вароши, коју су неки прозвали *српском вароши* за разлику од турске вароши, а неки опет *Савамалом*, називом, који се одржао до данашњег дана, сагради што више „народних зданија“, у које је мислио сместити сва нова државна надлештва, а неке од њих употребити као школе, касарне и болнице. Наредба о томе изишла је 10. фебруара 1834. у ново покренутим „Новинама Српским“.[4] У њима је први пут објављена намера Кнежева да регулише српску варош и да нови савамалски крај споји са већ постојећом београдском варошком општином.

II.

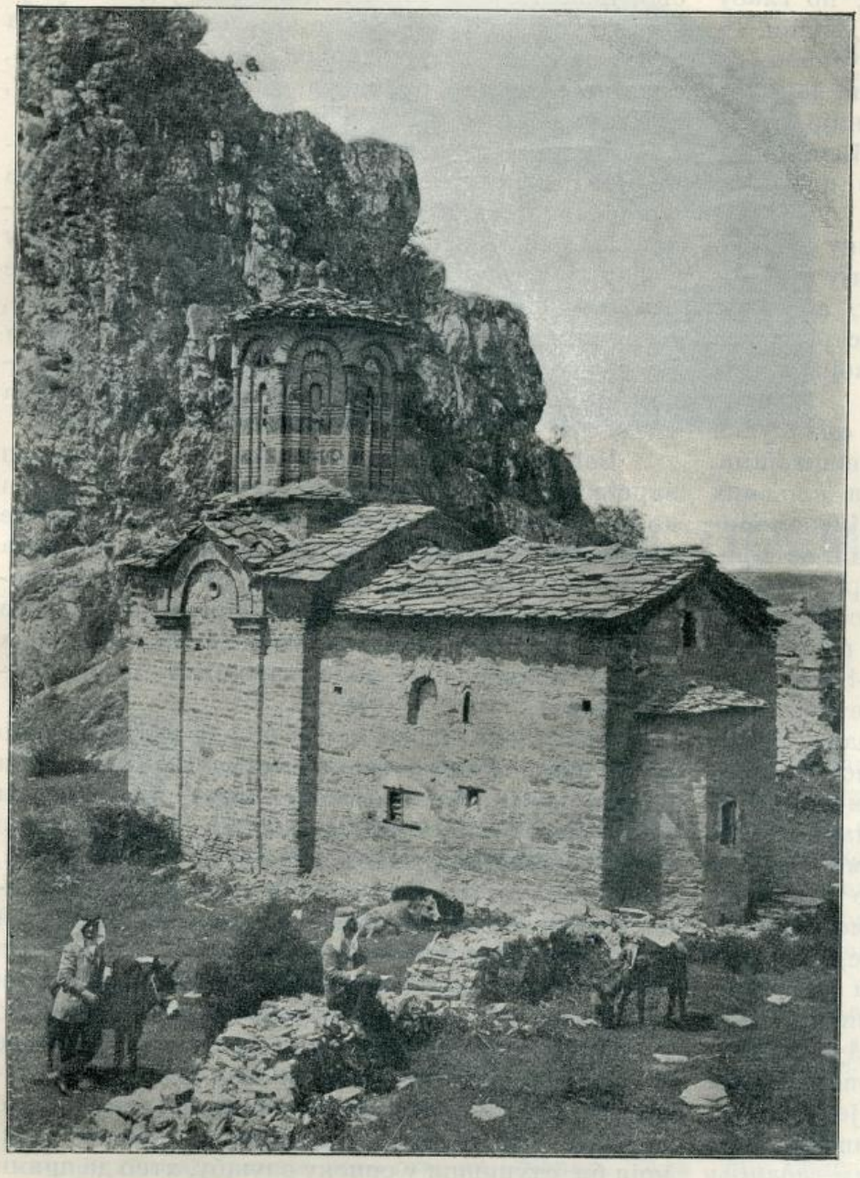
Да је Кнез Милош озбиљно мислио да пренесе престоницу из Крагујевца и Пожаревца у Београд и да је једина сметња, да изврши ову намеру, била у томе, што су Турци држали град и варош у својим рукама, види се из „Наставленија“, која је дао српској депутацији у Цариграду, повећавши број њезиних чланова и пославши свога секретара Димитрија Давидовића

[1] Види у «Књижевном Гласнику»: Стари Београд.

[2] Милићевић: Кнежевина Србија и моје архивске студије о Београду из времена Лаудонова.

[3] Куниберт.

[4] «Новине Српске» бр. 6. од 10. фебруара.

СРПСКИ МАНАСТИР СВ. НИКОЛЕ У ТРЕСЦИ КОД СКОПЉА.

и члана Великог Суда Ђорђа Протића у Цариград 11. новембра 1829.[1]

У четвртој тачки ових »Наставленија« има захтев, који се односи на нову престоницу. У њој се изреком каже: »Да се представи нуждност тврдиње за *резиденцију Правителства*. И за ово ил' да прода Порта овоме за готове паре (4—6 милиона) Београд, а ако не Београд, а оно Смедерево, (за 2 милиона), или да прими за Београд Пазарску и Старовлашку опет натраг; топове и муницију слободно да изнесе из њих. Ако ли једног, ни другог града не уступи, а оно да дозволи, или у Голубцу, или на Петки, или на Топчидеру начинити тврдињу једну не от камена, већ от земље. Реиз-Ефендији за уступленије тврдиње једне, да се обећају 200.000 гроша«. Одмах затим каже се у 5. тачки ово: »Везир да несједи у Београду већ у Нишу, и оданде тврдињама Србским да заповеда. *От овог, да се не отступи, зашто ће се со тим трошак уштедити*«.

Из ових »Наставленија« и одвише јасно провирује тежња Милошева, да по сваку цену добије право, да може на означеним тачкама подићи утврђено место. Разуме се, да би му за ову сврху најподеснији био Београд, у коме би имао већ готов град, а који је уз то већ из раније сматран као будућа престоница Србије. Пренашањем седишта београдског везира у Ниш не само да би се Београд очистио од Турака, него би издржавање Везира много јевтиније било у Нишу него у Београду, чиме би се учинила знатна уштеда у српском државном буџету. Кнез Милош пристао би и на Смедерево, па и на Голубац, Петку и Топчидер, али га све то не би толико задовољило колико би га задовољило, да му Порта уступи Београд за чији је откуп вољан платити 4—6 милиона гроша. Њему је Београд био толико прирастао за срце и толико је желео да га начини престоницом Србије, да је готов био за њега дати чак и Пазарску и Старовлашку нахију, које су се на-

[1] Мита Петровић: Финансије и установе обновљене Србије до 1842. I. књига. Београд 1901. стр. 509. Наставленија Депутацији и Секретаријату.

лазиле међу нахијама, које је Порта, по гласу једренског уговора, требала да врати Србији.

У Цариграду једва се и толико успело, да се турска превласт у Београду сведе на најмању меру, а већ о предаји саме тврђаве није могло бити ни говора. У томе погледу Кнез Милош није имао среће, и ако му је све друго полазило за руком.

Но кад се ова за српску трговину толико значајна варош није могла претворити у престоницу нове српске Кнежевине одмах, а оно је барем требало и даље поступно и истрајно на томе радити, да се кад тад, и на ма који начин, дође до жељеног циља.

Граф Боа-Ле-Конт, изасланик француске владе, јавља у својим службеним извештајима, управљеним на француског министра спољних послова г. де Рињи-а 1834[1] шта је са Кнезом Милошем говорио о пренашању престонице из Крагујевца у близину Београда, у Топчидер, и шта му је Кнез говорио о побудама које су га определиле да изврши ову своју намеру. „Сад је почео (т. ј. Кнез Милош) — ово су речи Боа-Ле-Контове — своме становању у Крагујевцу да претпоставља своју кућу у Топчидеру близу Београда, и има намеру да се у будуће настани у једноме двору, који ће дати сазидати на један топомет од Београда. Ми смо много претресали ову намеру. Ево шта ми је он о томе говорио: Ја се тиме стављам под београдски топ, али ја се чврсто уздам, да у напредак тај топ неће смети и неће моћи ништа против нас. Ако хоћу да имам војске, треба да се настаним на каквој великој реци, на отвореном месту, да бих ту војску могао сакупити о мало трошка. Све су друге позиције дуж Дунава или сувише бреговите, или су изложене поплави. Београд је за нас средишња тачка; то је један од најкраснијих положаја у погледу војничком, а и у трговачком. *Кад не могу да присвојим садашњу варош, онда хоћу да је превучем себи. Око мога двора створиће се нова варош, и у њој ћу ја наћи све што ми буде потребно за војску и за наше велике народне скупштине*“. Овим Кнежевим разлозима — тако завршује поменути дипломата свој извештај — ваља додати још један који је најзнатнији, ма да га он не казује. То је његова жеља да се стави у додир са Европом, иста она, због које се цар руски настанио у Петрограду, а Мехмед-Алија у Александрији.

Из овога разговора кнежева са грофом Боа-Ле-Контом јасно се помаља идеја која је Милоша руководила, када се био решио: да исели становнике из Савске Јалије, да насели садашњу Савамалу имућнијим становницима и да регулише сав онај крај око Саборне Цркве и Варош-Капије, па да тиме положи темељ новој српској вароши у Београду, која би временом могла на се узети карактер државне престонице и трговачког центра у Србији.

Већ је о томе говорено, шта је кнез Милош наређивао да би остварио ову своју намеру и колико је живо настојавао око тога, да се његове заповести тачно и безобзирно изврше, често пута чак и по цену своје популарности, јер се пресељавање сиромашног становништва из једнога краја вароши у други и уништавање њихових кућа и колиба није дало извршити без насилних мера.

Бригу око овога посла био је тада поверио свом бившем секретару Цветку Рајовићу, који је у то доба вршио дужност управника вароши Београда. Он је имао да исели становнике из Савске Јалије и да им означи у Палилули места, која ће заузети. Његовом је старању било поверено да поруши све заостале страћаре на Сави и да „преда пламену“ све што је остало иза исељеника, а што није вредило ништа или би стајало на путу регулисању нове вароши. У исто доба кнез му је наредио, да ступи у преговоре са „баумајсторима“ испрека и да од њих затражи савета како да се изврши регулисање вароши, као и то, да једнога од њих погоди, који би, ступивши у српску службу, хтео да прими све ове послове на себе. Нарочито је кнез желео да му Рајовић нађе каквог вештог мајстора, који би могао у новој вароши сазидати сва већа „правителствена зданија,“ која се налазе у његовом пројекту. Сем тога наредио му је, да се што боље постара за потребну циглу и да нађе људе који би вољни били да подигну циглане ван вароши, а ако буде нужно, да набавља циглу и са стране.

(Свршиће се)

[1] Стојан Новаковић: Србија у години 1834. Писма грофа Боа-Ле-Конта де Рињи, министру иностраних дела у Паризу о тадашњему стању у Србији. Споменик Срп. Кр. Академије XXIV. Београд 1894.

Ц. МЕДОВИЋ:
СВ. АНА.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКА

(НАСТАВАК)

III

Одређена ми је омања соба са два прозора, што су гледала у вртић. Жбун јоргована ослањао се својим грањем управо о прозор и гледао у моје књиге.

Кад год о чему размишљам, ја шетам по соби. Али овога пута одмах сам био легао у постељу. Собе по летњиковцима растављене су једна од друге врло танким зидовима. Сваки мој корак брижно би одјекивао у срцу Ане Гавриловне, те би, знајући моје навике, покушала да све то протумачи. То би већ био један корак одгонетки, а ја не трпим да се моје намере сазнају раније него што их објавим. Тада сам у стању да се задржим на пола пута и да ударим сасвим на другу страну, чак када би то било и глупо.

Свећу не хтедох угасити. У мраку је мозак наклоњен фантастичним одступањима. Здраве мисли рађају се једино у светлости, и кадгод што мере, обавесте се, пре свега, да ли је мера тачна. И ето, право да кажем, моја мера није се показала као потпуно тачна. Када сам остао сам, у ноћној тишини, у постељи, ја сам се — и против сваке жеље — сетио оне сцене на морској обали и живо осетио страсне загрљаје и пољупце распламтелих и уздрхталих усница. Крв ми се узбурка. И ако сам то осећање гурао и одбацивао од себе, оно ми није избијало из главе која се маглила и несвестила. Слатко осећање близине миле девојке, која ми се одаје свом страсношћу своје прве праве љубави, са пуно дирљивог поверења а у исти мах и са неким очајањем страсти, молећи пошто пото излазак из свега тога, — све је то било парализовало мој мозак, реметило моје мерење.

Скочих са постеље, брзо се умих хладном водом, изврших рукама десетину гимнастичких покрета, седох за сто и почех пажљиво читати касационе сенатске одлуке. У почетку нисам био ништа разумевао, читао сам по десет пута једну и исту фразу, једну и исту реч. Али мало помало па се утиша разбеснела бура, срце поче мирно ударати, те сам тако могао уклонити и књигу испред себе. На тај начин, и по тисући пут, доказивао сам себи, да човек може и сам себе савладати.

Оно, право да кажем, није било баш какве нарочите потребе да мучим свој мозак... Још и пре оног малог објашњења са Нађењком ја сам скоро тачно и поуздано знао шта треба да радим. Али ја необично волим да ми је у глави све, до најмањих ситница, јасно и одређено. Не могу да трпим никакву недовршеност, те никад ништа не остављам да случај одлучи. Јасност је главна особина мојега мозга. А и сам не знам, како сам до тога дошао. Вероватно, то је због тога што сам у своме животу имао најразличнијих утисака, те сам се тако научио да живот посматрам са разних страна. А то је драгоцена особина, коју немају многи. Ја знам, истину да кажем, још само једно створење које донекле има ту особину; то је — Нађењка. Биће да смо се због и нашли тако блиско једно другом.

Необично сам жалио ону своју узбуђеност на морској обали, којој сам допустио да овлада мноме. Тек ми се мозак био примирио, кад мисли опет пођоше оним истим правцем. Нерви су ми били напрегнути, осећао сам нешто слично очекивању, као да ће Нађењка сваког тренутка ући... Нађењка ми је изгледала не као какав обичан предмет мојих размишљања, већ као извор мучног

и слатког узбуђивања. Нисам је могао друкчије замислити, већ са страсно уздрхталим уснама, узбуђеним грудма и запламтелим образима. А то ме је узнемиривало и избијало из потребног мира.

Тада прибегох последњем и најбољем средству. Узмем лист хартије и перо, па одлучим да о свему пишући расуђујем. Хартија расхлађује и уразумљује човека, то сам већ запазио. Замислио сам, да Виктору пишем писмо. Пошто је он Нађењкин старији брат, има право да зна о свима променама у својој породици (још нисам имао прилике споменути, да је Ана Гавриловна имала и сина. Он је мој друг по гимназији, а учио је медицину у Кијеву). По себи се разуме, да му ја то писмо нећу послати, али ћу о свему размислити после, када већ буде готово.

Написао сам: „Драги пријатељу, Викторе Алексјејевићу! Одлучио сам се да ти поверим необично важне ствари, али те опомињем: пре тога утишај свој огњевити темпераменат. У мом ћеш понашању наћи више памети него ли племенитости.“ — То сам био нарочито написао, јер ми је било потребно да се ставим на што даљу тачку посматрања. Што се мене тиче, ја не признајем племенитост без памети. Сваки поступак постаје племенит од онога тренутка када води ка корисном резултату. Али је Виктор био племенит до изузетности. Наставио сам: „Ти већ знаш да милионар Масловити облеће око Нађењке. Јуче је приступио и самој прошевини, обећавши да ће јој оставити у наслеђе све своје имање. Ти разумеш, да та околност потпуно мења мој положај (и ако сам врло добро знао, да то Виктор не разуме). Много сам размишљао, шта да радим, и ево ово је пут којим су ишле моје мисли. У овој историји три су главна и радна лица: Нађењка, Масловити и ја“....

Али писма не доврших. Хартија је већ дотле толико благотворно утицала на мој ум, да ми је у један мах постао јасан, као и увек. Сину као муња каква и обасја пут који ме је очекивао. У тренутку сам разумео све, имао готову одлуку и план за сутрашњи дан.

Необично је пријатна сензација, осећати себе паметним човеком! Одмах легох да спавам, јер је сутра требало да устанем у шест часова. Заспао сам веома брзо: нерви су ми били потпуно умирени.

IV

Пробудиле су ме птице. Прозор сам нарочито оставио полуотворен, само да се не бих успавао. А спавао сам одлично, као и увек; ја скоро никада не сањам. Било је пет и по часа. Зраци сунчева рођаја играли су по јорговановим гранама, завиркујући кроз прозор и у моју собу. Врапци и ластавице као да су цвркутали више самих мојих ушију. Било је чаробно јутро. Тихо. По лишћу трепери роса; ваздух пун мајске свежине, умекшане сунчаном топлотом до саме нежности.

Изиђем из собе и полако прођем по стази засутој камењем, поред прозора својих дама (крила су била потпуно затворена) и лоповски пажљиво извучем се кроз вратанца на градини. Прићем вили Масловитога и погледам у решетасте вратнице. Ту је живот већ почињао. Људи у кецељама од беле мушеме већ иду са прскалицама, вртарским ножицама и лопатама. Отворим баштенска врата и уђох.

— Где је господин? упитах првога што ми наиђе: Да не спава још? — У осталом, ја сам знао да Масловити рано устаје и издржава своју дугу шетњу.

Човек у кецељи осмехну се и одмахну руком.

— Ала погодисте!.. Није ни ле́гао, целе се ноћи мувао као вампир!

— „Аха!“ помислим у себи: „баш га сасвим дотукло!“ Примим то на знање. Рекоше ми, да је Масловити у сенастој алеји. Упутим се да га нађем.

Нисам био дошао ни до првих багремова, кад угледам на двaестину корака испред себе ниску и дебелу појаву Ивана Јевсјеића, како измиче испред мене. Био је у чудном оделу — у широким шароварама од некакве плавкасте свилене материје, по свој прилици веома танке, у пругастом тесном капуту и са белим фесом на глави. Ишао је брзо и махао рукама; нема сумње да су му то доктори препоручили. А ја, напротив, нисам хитао, рачунајући да ће се окренути баш онда када ће ме срести и угледати на самом савијутку. Не хтедох му дати да ме раније примети, како се не би могао приправити. Ја, уопште, волим да посматрам, када се човек збуњује, када је у неприлици и не налази речи. Дошавши до савијутка, застанем. Напослетку се и он указа; али пре него што ме је могао угледати, успео сам да му за тренутак погледам у лице. Било је измучено; несумњиво је да целе ноћи није могао смислити ништа стварно. А то је повећавало моје изгледе на успех. Био је удубљен у посматрање своје жуте, златом опшивене домаће обуће и доиста би налетео на мене да се не уклоних у страну. Угледавши ме, он одскочи, као да је био сагледао измилелу змију. Овај одскок поштовања достојног дебељка, у онако чудном оделу, био је у толикој мери смешан, да се доиста грохотом насмејах.

— Ви? јединствено изненађен, чак и са изразом ужаса изговори Масловити.

Ја се и даље смејем. Изненађење његово и ужас од појаве човека тако мирнога као што сам ја — беху невероватно комични.

— Ви сте ме позвали... јуче, а ја, ето, дошао данас!

Али се у том већ и мој домаћин прибра. Његова забуна, разуме се, била је сасвим природна. Неочекивано је налетео на човека, којега је у току целе мучне и тешке ноћи необично мрзио.

Поврати се и узеде израз љубазног човека.

— Но, да... да... Изволите... Ала сте ме уплашили!

— Ви сте, рекао бих, тако збуњени... Као да нисте целе ноћи спавали!

— Како? Откуд знате?

— Нисам ни ја спавао, јер се обојица окрећемо око једног истог сунца. Зар не, Иване Јевсјеићу?

Он прохуњка неки неодређени звук, којим је, вероватно, хтео исказати ако не какву масну псовку, а оно јамачно велико ружење.

— Не замерите... ово је моје јутарње одело. Ја се, видите, изјутра занимам гимнастиком; па сам због тога и обучен као какав акробат.

Видело се, да није хтео говорити о предмету који га је мучио.

— Да, живот је необично смешна шала, — рекох му озбиљним тоном: покадшто и од најпоштованијих људи направи акробате.

— А зашто Ви нисте спавали? прекиде ме Масловити неочекивано и оштро.

— Да чудног питања! Отима ми невесту, а хоће да мирно спавам!

Масловити је то разумео као подсмех, па као да хтеде одговорити јеткошћу, али пошто не нађе ништа згодно — само срдито замумла.

— Па ипак, почех ја после краћег ћутања: Ви, изгледа ми, мислите да сам Вам ја дошао на шетање?

— А зашто не?

— Не волим да шетам по туђим парковима, па чак ни по најраскошнијим. Ја им претпостављам два аршина своје собе. Дошао сам Вам послом и потребно је да будемо сами.

Тешко је рећи, шта је после ових речи помислио Масловити. Људи, слични њему, на крају крајева увек достижу до жељеног циља и никад не губе наду. Да ли није помислио, да ће и овде његови милиони учинити што је потребно и да ћу му за добре новце продати и своју вереницу? Нема сумње, да ме друкчије није ни могао посматрати, већ са неким презирањем. Шта ли сам ја био у његовим очима? Најмањи пролетер, који је осуђен да цео свој живот проводи у добављању „насушног хлеба“. Јер он је, ето, рођен као богаташ, и за целог свог века није имао прилике ни најмање осетити шта је то тегоба. Примио је три милиона од свог оца, који их је стекао захваљујући невероватној енергији и предузимљивости у житарским пословима. Јевсјеј Масловити прост је паланчанин и цео свој век провео је паланачки не узвисивши се изнад неизбежне празничне „кулебјаке“ и — као изразом више раскоши — флашице столскога вина за обедним столом. Из паланачке сујете размазио је свога сина и нагонио га, против сваке жеље, да прође универзитетски курс, али умре и не остави у Ивану Јевсјеићу ни најмање преданости ма каквом послу. Иван Јевсјеић одмах уклони с очију све што га је опоминьало на комерцију; знао је да има довољно новчаних прихода, па поче, у пуној пари, „огледање живота“. Тада му је било 26 година, а сада је већ превалио педесету, — дакле имао је довољно времена да му сви могући „огледи“

А. МУХА: МАТИЦА.

обљутаве и досаде, те је сада страсно пожелео тихо породично пристаниште. А таква жеља, када се први пут јави у педесетим годинама, постаје неодољива. До педесетих куповао човек срећу на тржишту, богато је златом плаћајући, па му се, на послетку, мало прохтело и домаће среће.

Ја не знам, да ли је та жеља била изазвана познанством са Нађењком, или се Нађењка јавила када је он већ био за то расположен. Али знам, да се разнежио на првом састанку с њом; њене плаве очи и детињско невини израз њена лица одмах га гануше. Мора бити да су не може боље бити оличавали његову старачку машту.

Помислих да би ми, сумње нема, скупо откупио Нађењку.

Када ступисмо у високи улазак и уђосмо у предсобље, Масловити у један мах ишчезну негде. Два послужитеља потрчаше ка мени, као да се спремаху да ме ухапсе, али видећи да сам без огртача, задовољише се и примањем мог шешира. То је било широко предсобље са огромним

лустером у средини, са подом застрвеним ћилимима и са две фигуре у природној величини — Малорускињама, врло пажљиво израђеним, али којима овде ни по чему није било место. Доњи спрат представљао је једну претрпану галерију реткости свих уметничких грана, а које нису биле ни у каквом односу према уметности. Та је галерија била састављена потпуно хаотично; при њезину уређивању, као што се види, једини је циљ био — избегавати пошто пото уједињеност појаве за очи. Поред чудне главице италијанског сликара стајала је збирка кинеског посуђа, поред којега је био необично пажљиво израђен мозајички столић, а на њему дебела књига, велика бар пола аршина, у полуиструлелом повезу, са крајевима листова, које су изгризли историјски мишеви. И тако је то редом ишло кроз шест соба. Много је занимљивих и скупоцених стварчица било у галерији Масловитога, али су све биле распоређене безоблично, без опроштаја глупо, без сваког разумевања и укуса.

Прошавши галерију, попнем се на први спрат. Ту су биле собе за становање, али су и оне личиле на галерију, али на галерију мебла. Резбарски столови, украшени ормани и фотеље тискали се једни уз друге: било им је тесно и неугодно. Изненадило ме обиље канделабрâ са утакнутим свећама и грдан број часовника што су куцкали по свима столићима и каминима, и својим разноликим куцањем правили чудан утисак. Масловити је био страстан љубитељ часовника. Доносили му их читав неброј, а он их без одбијања куповао, сматрајући да су интересантни, само ако не личе ни на један примерак који је он имао. Требало је да пређем и кроз једну омању собу, која је била опремљена многим гимнастичким справама што су висиле овде и онде. У њој се Иван Јевсјеић свесрдно старао да свој живот продужи. Али на свему скупоценом намештају био је жиг усамљености и хладноће. Мебл је тако стајао, да је скоро било немогућно служити се њим, — а по свој прилици нико га није ни употребљавао. Напослетку нађох себи једну столицу и седох на њу очекујући домаћина.

Уђе и Масловити у свом јучерашњем рипсаном оделу. Већ се био прибрао од забуне и узеде израз љубазног домаћина.

— Опростите, молим Вас, Андреја Николајевићу... мало сам се преобукао... Молим овамо, на балкон... Види се море!

— Не треба нико да нас чује! изјавих му свечано.

— А! А! У том случају, молим у мој кабинет!

Уђосмо у омању собу, у чијој је средини био тежак сто за писање, са онижим и широким орманом за књиге, са простим цицаним канабетом, по свој прилици довољно тврдим, и неколиким сламним столицама.

Овде је, несумњиво, била намерно уклоњена угодност, по прописима доктора старог режима. По свему се могло приметити да се овај човек стално боји за свој живот; он управо и није живео, него се само чувао од смрти. А то је, мора бити, веома досадно!

— Признајем, да ову посету нисам очекивао! рече Масловити када седосмо, — он у наслоњачу поред стола а ја на тврдо канабе.

Учинило ми се као да би том напоменом хтео рећи, да му је моја посета непријатна. Зато му и не остадох дужан, него му одговорих:

— Признајем, да ми никад није ни на ум падало, да ћу с Вама имати ма чега заједничког.

У том часу, у један мах, једно дванаестак часовника изби у суседној соби шест и по часа.

— Ево у чему је ствар, Иване Јевсјеићу, — почех ја: Ви сте јуче просили Надежду Алексјејевну...

Он се упола окрете и задобова прстима по столу.

— Вама није било познато, да ме она воли, исто као и ја њу, и да се већ одавно сматрамо као вереник и вереница.

Он мало обори главу и настави добовати. Сумње нема да је себи ставио за циљ сачувати олимпијско непроницљиви изглед, који ни мало није доликовао његову простом и мало изразном лицу, пљоснатој глави са широком ћелом и свој његовој кратској и дебелој појави. Помислим — занимљиво је знати, да ли ће дуго сачувати тај израз, а признајем да ме је то веома занимало и гонило на осмехе. Наставим:

— Надежди Алексјејевној сада је двадесет и једна година, мени је двадесет и пет, а Вама, Иване Јевсјеићу, преко педесет!

Ту се он мрдну и сними плећима.

— Не разумем шта ће Вам овде аритметика! рече он промуклим гласом и јако се накашља. — Већ сам приметио да га напушта олимпијски израз.

— Ево зашто... Хоћу да Вас упитам: ако и Ви све то знате, са каквим сте изгледима ушли у ту ствар?

Без сумње, он би ми на то могао одговорити: „Поштовани господине, ко је Вама дао право да ме испитујете?“ а одмах затим и зазвонити и наредити послузи: „Изведите овога господина!“ Али он је врло добро знао, да је у мојим рукама судбина оног малог остатка његова живота, те се уздржа. Толико је силно поцрвенео, да је, раставивши се с олимпијским изразом, устао и пришао прозору.

— Изглед? То би доиста било питање, када бисте имали право на њега. Ја волим Надежду Алексјејевну, рече он, не гледајући у мене, већ у прозор.

Ја се само осмехнух. Мислио је, нема сумње, да сам врло наиван. Био сам дужан да га разуверим.

— Тај Вам је изглед таман довољан да сиђете с ума! рекох ја, али без икакве јеткости, чувајући простоту и мирноћу тона.

— Не — наставих ја: водићемо рачуна, да је ова моја данашња посета — прва и последња;

да другог разговора нећемо имати и да се морам вратити кући, док моје даме још спавају, пошто оне не треба да знају о мојој посети. Зато ћемо говорити отворено и јасно. Тај изглед није оправдан. Ваша је љубав непогодна да разбукти огањ у Нађењкину срцу. То за Вас није ништа увредљиво, јер свако доба старости има својих лепота. Али у Вас има један други, огроман изглед на успех...

Он ми се брзо окрете, а сва му појава исказиваше нестрпљиво питање. „Који? Који?“ — питале су његове ситне очи, које су се одмарале између два ужирена образа.

— Ваше богатство! одговорих му на то ћутљиво питање. Он плану, видело се да је био и увређен.

— Дакле Ви мислите, да је Надежду Алексјејевну могуће купити? изговори он тоном племенитог негодовања.

О, та он је идеалист! А ја то нисам ни по чему замишљао.

— Да, могућно је. Од мене! рекох му промишљено оштро и одсечно, да бих и опет уживао у ефекту. Требало је само видети онај необично презриви израз, у који пређе лице Ивана Јевсјеића. Брзо ми се окрете целим телом, немарно седе на ивицу мраморног потпрозорника, гурну руке у џепове од панталона, па, подигнувши главу, поче ме посматрати од главе до пете, али тако као да сам својим присуством оскврнио његов кабинет.

— А колико тражите? добаци ми затим неком одвратном немарношћу самоувереног скитнице, који тражи рачун у ресторану.

Не би било лепо да сам се због тога љутио, јер ја сам га сам дотле довео. Догод ме је сматрао за свог јаког супарника, њега су мучили општи људски осећаји; али када је видео, да и ове ствари зависе од дебљине његова новчаника, он ме одмах поче презирати, а на то је тада имао и права. Хтео сам га и мало дуже подржати у том расположењу.

— О, врло много! — рекох му.

— Е, па добро — ценкајмо се! процеди он кроза зубе, чувајући свој малопређашњи израз.

— А, не — опростите, код мене нема ценкања... Желите ли знати?

— Изволите!

У том тренутку нарочито сам га посматрао. Нашао сам да је у улози човека који презире цео свет — скоро величанствен. Кад год подигне главу, кад год му очи исказују поуздање у своје богаство — не изгледа баш тако дебео: то му подигне раст, па га чак и подмлађује. Приметио сам, да увереност у своју моћ пролепшава човека. Штета само, што ће Нађењка тешко кад имати прилике да га таквог види, јер ће он пред њом увек бити само роб.

— Изволите, изволите! понови он, сумњајући, вероватно, да се ја устежем, и желећи да ме охрабри.

— Ако се не варам, Ви имате свега три милиона? — упитам га.

Он подиже обрве са изразом лаког изненађења. Нема сумње, мислио је да ће се понизити ако би се, колико би то требало, зачудио мојој дрскости.

— Можете рачунати до три! процеди он кроза зубе, а ја, не знам зашто, помислих да му сад још само не достаје цигара.

Тада и ја устанем. Не знам због чега, али у тренутку осетим силну узбуђеност. Вероватно због тога, што је било потребно да без оклевања саопштим своју одлуку. Нађењка ми је била необично драга, и такву жену никад више нећу наћи у животу. Та два три тренутка била су за мене унутарње опраштање са оним маштањем, чије сам остварење пажљиво и разумно припремао у току шест месеца. Мењао сам најглавнију линију у плану свога живота, — а то је необично значајно. Осим тога, осећао сам да је већ време показати томе господину, скинути га са висине уображене величине, која, у самој ствари, није потицала од њега већ од његова новчаника, и нагонити га да одмах осети, како је он преда мном обично ништавило.

Испрсим се и, вероватно, узмем и сам израз презирања, презирања пролетера који осећа узрок поноса не у своме џепу, већ у својим грудима.

— Ево мојих погодаба! рекох прилично гласно према свом обичном изговору, и запазих да је по лицу Масловитога пролетела сенка колебања. Он као да је наслућивао свој пораз. — Прво, ја нисам уверен у Ваш дуги век, господине Масловити. Опростите ми, ја Вам желим још много година, али ме Ваш целокупни изглед упућује на сумњање. Затим — ја нисам дужан веровати ни у трајност Ваше одлуке и дуговечност ваших осећаја. Цео Ваш живот богатога човека био је само ћудљивост. Ви можете променити своје симпатије, после годину дана заволети своје рођаке и предати им све у наслеђе, а Надежду Алексјејевну оставити са којом тричавом стотином тисућа.

Хтеде ме прекинути, али му ја не дадох. Ударац је био на мојој страни, те наставих.

— Ја сам човек непосредних и одређених израза. Ја Вам искрено кажем, да богаство сматрам за највеће земаљско благо, јер се њиме лако достижу сва остала блага. Ако Вам ја уступам Надежду Алексјејевну, то је само због тога што је необично волим. Желео бих да буде богата, и уверен сам да ће је то више усрећити него ли моја љубав. Ево мојих погодаба: будите господар својих милиона до последњег часа. А после тога, ја мислим, Вама ће бити сасвим свеједно, у чије ће руке доћи. Због тога ћете још сада пренети све своје имање на име Надежде Алексјејевне, са напоменом да ће га добити тек после Ваше смрти. То ћете још данас учинити, разумете ли? — још данас! Ја ћу одмах после тога отићи и

Ви ћете постати њезин муж. То су моје погодбе, господине Масловити.

Али Масловитога више није било. Преда мном је стајао са свим утучен човек, у толикој мери утучен, да више није могао ни исказати колико је изненађен мојом племенитошћу. Сад му више није била потребна цигара. Па ипак, видео сам да би ме од свег срца примио у свој загрљај. Признајем, да ми то није изгледало ни мало пријатно. Јер тај је човек у самој ствари био мој непријатељ, пошто је имао огромно богаство које ме нагони да се одречем љубљеног бића.

— И Ви... Ви... зар сам смео помислити! узвикну он, збуњен до ганутости, приђе ми и поче силно стезати руку.

— То није ништа, — рекох ја: слободно је мислити штогод ко хоће. Због тога нећу бити гори.

— Андреја Николајићу! Ви сте најплеменитији човек!.. Нећу заборавити, нећу заборавити целог свог живота. То је таква жртва, незапамћена жртва!.. Допустите ми да Вас загрлим!..

Најбољи је начин да ганеш богатог човека: не тражити никакве награде. Нисам се противио загрљају, и ако је то, признајем, било веома глупо. Пошто је већ било седам и четврт, било је потребно да идем. Почех се поздрављати.

— Па како све то да удесимо? Потребне су погодбе! рече Масловити.

— Како ја мислим, ово је најбољи начин. Пошто се то ради за сваки случај, даме не треба о томе ништа да знају...

— Како је све предвидео! Дивно! Каква глава!

Он је тако мало предвиђао у свом животу, да му је моја проницљивост изгледала права генијалност. Ја наставим журним пословним тоном:

— Свршите акт код нотара Балуцког, у Црквеној улици. У исти мах дајте му пуномоћство да ми акт покаже и да ми преда копију. Ви ћете разумети, да ме то мора интересовати.

— Дабоме! Дабоме! Одлично! Даме неће знати. А и зашто би? Све се то већ разуме, а и без тога, верујте ми, ја ћу све њима оставити, све! Ах, не можете замислити, колико сам ја... просто: обожавам Надежду Алексјејевну!..

И он опет узе да ми ганутљиво стегне руку.

— Најплеменитији... Ви сте најплеменитији човек! клицао је он, готов да заплаче од разнежености.

До ђавола! А како и да ми не захваљује, кад је из руке у руку примио такву драгоценост као што је Надежда Алексјејевна. Али ја сам збиља и поступио ђаволски племенито. Могао бих га за свој рачун одерати, колико ми срце хоће.

Враћајући се кући, био сам необично задовољан собом, био сам одушевљен са свога држања. Признајем, да сам био у толикој мери занесен питањем о новцу, да нисам ни мислио на губитак драгог створења. Али ме је највише одушевљавало, што сам тако одлучно, доследно и непоколебно извео свој план.

Када ме је после пола часа упитала Ана Гавриловна, наливајући ми чаја, да ли сам добро спавао на новом месту, одговорио сам јој, задовољно трљући руке:

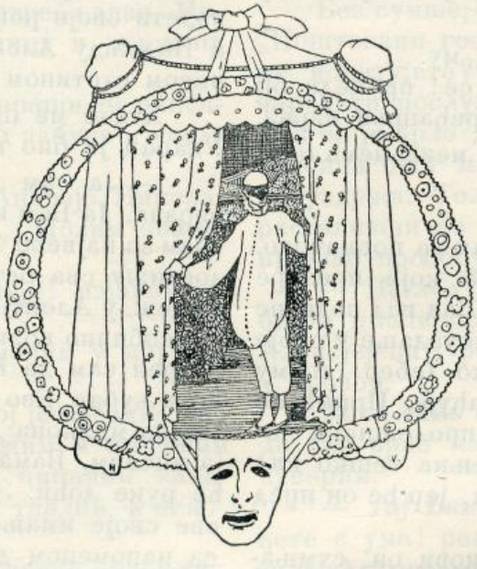
— Одлично, сјајно, величанствено!

У том тренутку једино сам и са жаљењем помислио, да ћу бити без чаја, какав, по свој прилици, нико и нигде на свету не уме боље да спреми. Доиста сам поступио ђаволски племенито!

Најењка је, преко обичаја, спавала тога дана скоро до подне.

Не верујем да је баш најбоље спавала!

(Наставиће се)

ЛИСТИЋИ

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

СЕРЕНАДА

Чудно утиче на мене једна старинска песма. Она се певала у мојој паланци кад сам био дете. Она прича чежњу двоје драгих. То је туга из младости, туга на младост. Она је нежна и лепа. Она је млаз живота минулог, одјек младости, израз душе паланке моје.

Њене речи шу́ме као лишће, жуборе као поток, звоне као име моје драге. Њена арија јеца дирљиво, јер личи на плачан глас из даљине, на крик, на врисак из ноћи.

Кад год ми на ум падне, узнемири ми душу. Сетним звуцима својим додирне ме и обавије. Срце почне да шуми. Подам јој се и утонем у снове.

Диже се нежан вео. Пред очи моје јавља се тихо мала паланка, у сенци липа, у бескрајној тишини, под плавим небом. У њој сам провео пролеће живота. Све је срећно, мирно и мило тамо, у мојој паланци и у моме детињству. Ни једне пеге и ни једне сенке тамне на оним данима, на оном небу, на оном животу.

Ја волим ту песму из свога детињства. Још као детету она је у душу моју усадила чежњу. А та се чежња данас претворила у љубав.

Чекај ме, драга, доћи ћу. Заталасаћу овом песмом једну ноћ под твојим прозором. То ће бити најлепша серенада.

П. Д. Милићевић.

ДУША

У Граду Живота часови, тренуци и јата снова били су једини становници.

Једном Душа, млада и дивна као ружин пупољак, дође у овај град и пође по њему, остављајући у траговима својим изразе утисака својих. На плећима њеним није било никаквог терета, па су зато и трагови били једва приметни, али ипак врло читки. Јасни и светли говорили су о срећи.

Дан је био ведар, а сунце љубави топло је сијало са неба младости. Дах ваздуха разносио је мирис цвећа. Над вртовима, поред којих је Душа пролазила, кружила су јата заношљивих снова, као лаке птице свиленога перја и златних боја.

Сви часови и сви тренуци вазда су и непрестано ведри и насмејани. На њима су одеће од ткива ружичастог као пролеће, љубичастог као сан љубави и лазурног као осмех неба. И сви се утркују да Душу што боље дочекају и пресретну, сви је окружују, на рукама носе и певају химне у славу њезину. Душа је осипала пољупцима и једне и друге, а они јој стоструко враћали.

Тако је тај живот кроз многе векове трајао, док једном црни облак туге није просуо кишу бола и помрчао ведро небо.

И тренуци, и часови, и снови разбегоше се куд који, као јата преплашених птица, а Душа остаде сама у суморној и неосветљеној улици, отерећена и малаксала од бола што је падао из облака туге.

Из сваке кишне капљице, што је на земљу пала, постадоше бића, која у трен нарастоше и сама себе крстише именом *људи*. И почеше гмизати око Душе, одвратни, гадни и дивље пакосни, да је једна Душа премирала и ледила се.

Отимала се јадница и бранила од њих, једва одмичући тромо и снуждено. Покуша да уђе у станове часова, тренутака и снова, али у њима беху већ људи, који је одбијаху од својих нових станишта, јер им руке беху крваве од злочина што их извршише над часовима, тренуцима и сновима. А и сама Душа бежала је од њих, јер се плашила њихових црних лица и зверских погледа.

Бежала је отерећена болом, па још и сада бежи. Куда, камо? Ко би то знао, али је једно несумњиво: бежи од људи, од душмана својих.

* * *

На улице живота спуштен је вео мрака. Само понека светиљка на́да̂, на узвишењима идеја̂, светлуца из даљине и мами Душу све даље... даље... далеко тамо иза града — у гробље.

А над њеном обореном главом музика ветра савија и плете, од црног цвећа уздаха и туге, погребни венац гробљанских елегија.

М. Маринковић.

ХРОНИКА

НАУКА

ПОЛОНИУМ И САВРЕМЕНА ТЕОРИЈА О ТВОРБИ МАТЕРИЈЕ

— Ж. ДАНИЋ —
асистент у лабораторији госпође Кири

У последње време наука се обогатила веома значајним проналаском Марије Складовске Кири, редовнога професора у Париском универзитету.

Проучавајући особине још раније пронађеног *полониума*, госпођа Кири открила је читав низ појава, које објашњавају основе савремене теорије о творби материје.

Још 1898. године занимала се г-ђа Кири о проучавању групе хемијских елемената, врло сличних урану.

Још пре тога Бекерел је утврдио, да ова тела имају извесну особину да утичу на фотографске плоче и кроз читав низ црне и непробојне хартије.

Проучавајући те појаве, г-ђа Кири, у сарадњи свога мужа, пронашла је два нова тела: радиум и полониум.

Убрзо затим и успела је да радиум добије као чисто и одређено хемијско једињење.

После читавог низа хемијских експеримената са једном уранском рудом, успела је г-ђа Кири да добије неколико дециграма хлорног радиума. Огледи за добијање полониума као ма какве чисте соли и у мерљивој количини нису у почетку довели ни до каквих позитивних резултата, јер је то тело било пронађено захваљујући једино његовим радиоактивним особинама, о којима ћемо доцније још говорити.

Оба ова новопронађена тела утичу на фотографску плочу много јаче од урана. Ако такву плочу заклонимо од светлости црном хартијом, па је тако изложимо овим телима, већ после неколико тренутака показаће се на њој светлосни утицаји, докле би за ураново зрачење требало бар неколико дана.

Убрзо после овога пронађоше се и друге, врло значајне особине ових тела, због чега их г-ђа Кири и назва *радиоактивним*.

Чисте соли радиумове, или како их обичније зову, *концентрована радиумова једињења* имају силну особину самосветлости, која је и г-ђу Кири необично изненадила када је једном, ушавши ноћу и без светиљке у своју лабораторију, видела како се стаклене епрувете, са тим телима, преливају љубичастом светлошћу, веома сличном сјају свитаца. Светлости је било у толикој мери довољно, да је могла разликовати предмете око себе и тачно видети време на свом малом џепном часовнику.

Тако је била пронађена особина самосветлости радиумових соли.

Г. и г-ђа Кири утврдише, пре свега, да су радиоактивна тела увек топлија од ваздуха око себе, разуме се у нормалним приликама т. ј. да су ова тела нека врста вечитих извора топлоте. Затим пронађоше, да свако тело, напуњено позитивним или негативним електрицитетом, губи сву ту количину када се стави чак и на неколико десетина сантиметара далеко од радиума или полониума. Том се приликом утврдило, да полониум има те моћи више од радиума.

Радиум је показао још једну веома занимљиву особину. Ако се стави у какав суд чиста радиумова со, опазиће се одмах, после неколико тренутака — да сви предмети око ње постају радиоактивни. Јер и они, исто као и радиум, добију за неко време особину да утичу на фотографску плочу, испражњују електрицитет и т. д., док у исти мах радиумова со, која је изазвала ту чудну појаву, апсолутно ништа није изгубила ни у тежини ни у сили и степену својих радиоактивних особина.

Ова се појава назива *еманација*. Ако се радиум чува у врло пажљиво затвореним судовима, не може се констатовати никаква његова еманација, и тада показује једино своје радиоактивне особине.

То су, у општим цртама, биле појаве, пред којима се, пре десетак година, нађоше физичари. Из овог низа новопронађених појава полако се створило ново учење о радиоактивности, нова област знања, којој се данас посвећују скоро сви учени светски физичари, а која нам допушта да све ближе и ближе прилазимо познавању закона о унутрашњој творби материје.

Још у прастарим временима било је људи који су мислили да је свако тело састављено од веома ситних делића који се људским оком не могу сагледати. Али су та мишљења била само теоријска, само хипотезе, а понекад ништа друго већ плод песничке уобразиље, па то и остадоше скоро све до XVII века, када то питање поново покрену Барторел.

До степена научне теорије подигоше га, тек у прошлом столећу, највећи физичари тога вре-

мена — Максвел и Клаузиус. По тој теорији, свако је тело састављено од невидљивих делића. Ако су ти делићи сасвим близу једни других, онда се узајамно врло силно привлаче и стварају такво стање, због којега се таква тела и називају *чврста*; ако ли је њихова привлачност мања, а они више растављени, тело се назива *житко*; на послетку сасвим растављени, у слободном кретању по правој линији и у међусобним сукобима, стварају *газ*.

Од пре десетак година, и та је теорија претрпела промене, па ћемо стога и изнети, како данашњи физичари замишљају ту творбу.

Свако хемијски једноврсно тело на пр. много пута предестилована вода, алкохол и др. састављено је од огромне количине са свим једноврсних најмањих делића. Ти се делићи називају молекули. Разлика између тела, на пр. разлика између воде и спирта, долази од разлике молекула што су у њихову саставу. Према томе, у природи треба да буде толико разноврсних молекула колико има разноврсних тела.

Али исто тако и сваки молекул представља сложено градиво. Они су састављени од т. зв. *атома*. У природи има око стотину различних атома. Они се могу на разне начине сједињавати и стварати више или мање сложене молекуле,

Према томе, разноличност тела̂ у природи долази од разноличности атома и разноличности њихових спајања.

Ако су атоми, који стварају молекуле неког тела, једноврсни, такво се тело назива *просто тело*, на пр. злато, железо, бакар и т. д. Ако ли су разноврсни, такво се тело назива *сложено тело*, на пр. заръђано гвожђе и зелени бакар, са којима се помешао и један део ваздуха — кисеоник.

Таква је, у општим цртама, такозвана *молекуларно-атомистичка теорија*, коју су хемичари већ одавно примили.

Али шта је то *атом*? Замишљало се да је атом граница дељивости и мерљивости масе т. ј. другим речима: *недељив* и *немерљив*; и све до најновијих дана такав појам о атому био је завршни о схватању унутрашње материјине творбе.

Данас је наука учинила један значајан корак унапред.

У савршеним теоријама о творби материје морао се појам о недељивости атома сасвим одбацити. Сада се претпоставља да је сваки атом састављен од централне језгре позитивног електрицитета, око којега су распоређени, крећући се силом узајамне привлачности, делићи негативног електрицитета, исто као што се наша земља и друге планете крећу око сунца.

Ови делићи негативног електрицитета називају се електрони, а сваки је од њих, приближно, мањи за 2000 пута од атома.

Као што се види, електрони су тако мали, да о њима не можемо имати никаквог појма.

Да би се добио појам о количини молекула извесног тела, треба знати да на пр. један кубни сантиметар воде има молекула око 10^{19} т. ј. јединицу са деветнаест нула.

Ова теорија добила је нарочиту важност од како је пронађен начин да се молекули броје.

Човек је у стању да мења удруживање и склапање молекула, али се до данас никојим начином није могао променити и атом. За то и остадоше без успеха сви напори алхемичара да нађу начин о претварању бакра и олова у злато, јер та тела, као проста тела, по садашњем веровању, треба да су састављена од три различне категорије атома.

У данашње време има података који нас гоне на помисао, да су могућне и промене самих атома. Те податке налазимо у различним појавама радиоактивних тела. Другим речима: *особине радиоактивних тела јављају се као резултати промена у творби атома.*

Савремена теорија проучава радиоактивна тела као скуп атома, снабдевених нарочитим особинама. Ове нарочите особине јављају се тиме, што у сваком од тих атома пропада сам по себи одређен, у даном периоду времена увек један једини његов делић. Од остатка увек се ствара нов, од пређашњег сасвим различан атом.

А шта собом представља тај остатак?

Узмимо за пример *радиум*. Сваки његов атом, распадајући се, ствара нов атом радиоактивног елемента — *еманације*. Еманација је газ који излази из радиума, породиље своје, и шири се око њега. После тога, са своје стране, и она се промењује и даје почетак новом радиоактивном елементу, који се означава писмом A; то је — *радиум A*. Он већ више није газ, већ чврсто тело, које лети у облику најситније и невидљиве прашине по ваздуху и пада на предмете око себе.

Само се на тај начин и може објаснити појава, о којој је малочас било речи, т. ј. да и обична тела, у близини радиума, могу добити радиоактивне особине. Та тајанствена појава постаје тако и проста и разумљива.

Иза радиума A, постаје радиум B, C, D, E и *полониум*, или радиум F.

Свако од ових новопосталих тела има своје, само себи битне физичке и хемијске особине, као уопште и свако просто тело т. ј. као сваки хемијски елемент (на пр.: злато, олово и т. д.).

Али пошто су тела, постала од радиума, — радиоактивна, то свако од њих има још и нарочите, самосвојне радиоактивне особине.

Та различност њихових радиоактивних особина јавља се код њих у т. зв. периодима распадања и испуштања светлости.

Периодом распадања извесног радиоактивног тела називамо оно време за које ишчезне увек одређени део (половина) његове количине. Тако, ако засебно узмемо једно од радиоактивних тела, на пр. еманацију, уверићемо се, да је после четири дана еманација спала на половину. На тај начин, четирдневни период — период је распадања еманације.

Периоди распадања различних радиоактивних тела различни су. За радиум тај је период — 2000 година, за радиум А — два минута, за полониум — 140 дана.

Важност закона о различности периода распадања различних радиоактивних тела јасна је сама по себи.

Придржавајући се ове теорије, у стању смо разумети и друге особине радиоактивних тела.

Већ смо поменули да радиум и уопште радиоактивна тела имају увек нешто вишу температуру од своје средине. Та се појава објашњава прелажењем кинетичке енергије у топлотну при судару ваздушних молекула са електричним делићима избаченим из атома у распадању.

Као неочекивана последица тога факта јесте и несумњивост, да радиум може не само задржавати хлађење земље него је чак полако и загревати, само ако је количина радиума доиста тако велика као што претпостављају физичарска израчунавања (неколико тона).

Пре кратког времена добила је г-ђа Кири, у сурадњи са г. Дебиерном, прилично велику количину полониума (око једне десетине милиграма). Добивен је из радиоактивне руде из које је пређе добивен и радиум.

Полониум има несравњено више радиоактивних особина од радиума, јер је период распадања полониума много краћи од радиумова (140 дана према 2000 година!).

До сада је полониум проучен са много страна; пре се о њему само толико знало, да је хемијски сличан визмуту и да испушта X-зраке, али до последњег времена није био добивен, нити га је ико видео ни мерио.

Сад је већ одређен и његов спектар и врше се најпажљивија проматрања свих промена овог радиоактивног елемента, јер није неоснована претпоставка да полониум може прећи у олово.

На тај начин студије г-ђе Кири и г. Дебиерна створили су експерименталну основу за теорију о могућности прелажења једних елемената у друге, одредивши у исти мах и механизам и форме тих прелажења.

Несумњив доказ тога прелажења био је нестанак полониума и појава хелиума око њега.

Данас наука преживљује процес накнадног оцењивања својих прећашњих тековина: стари појмови падају, место њих се јављају нове теорије. Непроменљиви, једноврсни хемијски елементи нису више то, јер прелажење једног од њих у други — сада је већ и научно утврђени факт.

Оно око чега су се узалуд мучили средњевековни алхемичари, сада постаје на наше очи; истина, ми смо још само пасивни гледаоци, јер те појаве не можемо мењати по својој вољи, као што не можемо ни кретање планета; али ипак оно што је до сада припадало области нагађања и претпоставки — сада је постало факт.

Немогућно показало се могућним.

Постигнута је још једна тајна природе.

Превео **С. А.**

ТРАГОВИ ЛЕДЕНОГ ДОБА У ЦРНОЈ ГОРИ

РАД. ВАСОВИЋ

„Годишњица“ књ. XXX, с. 168–180. Београд, 1911.

Прве трагове леденог доба у Црној Гори открио је Ј. Цвијић на Дурмитору, где их је Тице одрицао, и где их није нашао ни Хасерт, који је написао дело о физичкој географији ове земље. Пошто је Цвијић објавио своја открића, трагове старих глечера почели су налазити и остали испитивачи (Хасерт, Пенк, Кацер и др.), међу њима и Васовић, који је путовао по Црној Гори месеца јула 1909. год.

Својом Географијом за средње школе Васовић је заузео прво место међу нашим радницима на школској географској књижевности, а овим својим прилозима он је доказао, да радник солидне спреме и предан послу (као што је он) може често много боље да уочи и протумачи појаве него стручњаци и научници великога гласа. Васовић је успео да открије несумњиве глечарске трагове и у правој Црној Гори и у Брдима где их пре њега не само нису запазили, него су их чак одрицали: Тице, Хасерт, Шварц, а уз њих и други ауторитети. Детаљнија испитивања несумњиво ће потврдити Васовићево мишљење, да су све досадашње студије о леденом доба у Црној Гори врло недовољне, и ако су их радили научњаци првога реда.

Права је Црна Гора кршевита кречњачка висија, која се преко четири котлине (Његушко и Цетињско Поље, Добрска и Цеклинска Жупа) ступњевито спушта у низију око Скадарског Блата, што је лепо представљено профилом на 177. страни. Својим испитивањима Васовић је утврдио, да су две горње претворене флувиоглацијалним материјалом у права поља, док су две доње, сачуване од глечера, задржале преглацијалну пластику. За наносни материјал (крупан шљунак и песковита глина), којим је заравњено дно Цетињског Поља, Тице вели, да је речни, а Цвијић, да нема никакве везе са старим глечарима, јер је на Ловћену био само један глечер, који се спуштао према Његушком Пољу. Насупрот томе мишљењу Васовић је нашао трагове усанулог глечера над самим Цетињским Пољем, у Бјелошима, првом селу до Цетиња. Глечерско лежиште био је цирк Сњежница, између Бјелошког Сокола и Иванове Алије, а глечерски језик свршавао се над самим Цетињским Пољем у надморској висини од 800 м. Између тога цирка и Бјелоша Васовић је нашао шљунак подинске, а на бјелошком заравањку материјал крајње морене. Он је утврдио, да је бјелошки глечер отицао потоком у Цетињско Поље, чији су понори запушени флувио-глацијалним материјалом. Због

тога се поље морало претворити у језеро. Кад је нестало глечера понори су се отворили и вода је постепено отекла, највише кроз понор Ћипур, према коме се, кроз велики део Цетињског Поља, фомирало речно корито, које се и сад распознаје. Пошто је река (Цетиња) пресушила остало је суво карстно поље под флувио-глацијалним материјалом. —

Ово исто вреди и за Његушко Поље, које је засуто материјалом глечера, чије је лежиште било у цирку, где је сада језеро испод капеле владике Рада, на Језерском Врху. —

Глечерски трагови много су знатнији у околини Дурмитора него на њему самом. Испитујући пластику земљишта и остатке старих глечера Васовић је утврдио, да је пространа висораван Језера, на и. и ј.и. страни Дурмитора, било лежиште моћних глечерских маса. Она је талласаста (средње висине од 1400 м.) с облим а ниским узвишењима и благим улегнућима, од којих су нека испуњена водом (језера), а друга личе на испражњене језерске басене. Сва су та језера постала глечерском ерозијом. Свуда по Језерима има доста материјала подинских морена. Од Жабљака до Јунчевог Дола, и на заравни Ивици, Васовић је нашао *друмлене* т.ј. блага узвишења од шљунка, облог камења и песковите глине; то су подинске глечерске творевине. Долина Буковице изгледа као корутина, којом се спуштао глечер. На уласку у Буковичку Шуму находи се крајна глечер. морена, чији је фотограф. снимак изнесен на 176. страни.

Од брда Крњева, испод планине Војника, настаје талласаста зараван с подинским материјалом. Она се зове Никшићка Планина, висока је 1350—1400 м. у свему личи на Језера (само нема језера) и стоји према Војнику као Језера према Дурмитору. На тој висоравни, између Гвозда и Крстаца, било је глечерско лежиште. Глечер се спуштао на ј.з. крају Ивањске Стране; језик му је лежао у Ивановом Пољу, које је затворено двема крајним (концентричним) моренама огромне моћности. Горње Луковско Поље је типски пример за прелазни конус, којим материјал крајне морене поступно прешао у чист флувио-глацијални нанос, какав се находи у Доњем Луковском Пољу (профил на 178. страни). —

Глечерске масе из поменута два лежишта (на Језерима и Никшићкој Планини) морале су комуницирати бар за време највеће глечерске експанзивности. Ово је Васовић закључио по томе, што се материјал крајне морене састоји од песковите глине измешане с крупним (заобљеним и незаобљеним) блоковима свију стена, које се находе на Војнику и Дурмитору. Врло је вероватно, вели он, да је сав предео од Дурмитора до Крстаца (буковичког) био покривен фирном и глечер. ледом. А из те ледене масе вирили су шиљати облици Војника и Дурмитора као *нунатаки* (на гренланду), који су давали материјал површинским моренама. —

проф. **Т. Радивојевић**

* Покрај свих својих, на првоме месту хигијенских и просторних недостатака, Народна библиотека ипак, из године у годину, показује стално напредовање. — У години 1910. читало се: у читаоницама 16.044 књиге (10.770 научних; 5.724 забавне); ван библиотеке 556 књига (325 научних; 231 забавна). — Од овога читано је: српско-хрватских, свега 11.807 књига (7.884 научне; 3.923 забавне), словенских (бугарске, руске и др.) 407 књига (187 научних; 220 забавних), француских 1.878 књига (1.013 научних; 865 забавних), немачких 1.688 књига (1.548 научних; 140 забавних). Од писаца највише су читани: *српски:* Јован Скерлић (235 пута), Бранислав Нушић (220 пута), Слободан Јовановић (218 пута), Ст. М. Љубиша (49 пута), Јанко Веселиновић (42 пута), П. П. Његош (41 пут). — *Словенски* (руски): Толстој (322 пута), Достојевски (187 пута), Горки (72 пута). — *Страни:* A. Daudet (303 пута), V. Hugo (254 пута), A. France (134 пута), —

Поред овога узимано је: часописа српских 3.478 пута, часописа страних 201 пут, политичких листова 1.623 пута. — Од српских часописа читани су највише: Српски књижевни гласник (879), Дело (485), Летопис (276), Отаџбине (169). — Читалаца је било свега 22.142, и то: *Ђака:* 18.320 (16.175 мушких, 1.755 женских); *Професора:* 1.877 (1.815 м., 62 ж.); *Чиновника:* 723 (716 м., 7 ж.); *Грађана:* 500 (340 м., 160 ж.); *Новинара и књижевника:* 387 (381 м., 6 ж.); *Странаца:* 270 (216 м., 54 ж.); *Пензионара:* 217 м.; *Уметника:* 100 м.; *Учитеља:* 58 (54 м., 4 ж.); *Адвоката:* 37; *Свештеника:* 20; *Официра и војника:* 18; *Лекара:* 5 (3 м., 2 ж.).

* Свештеничко Удружење Краљевине Србије покренуло је од нове године популаран религиозни лист «Хришћанин». Излази сваког 1. и 15. у месецу. Годишња му је цена 2 динара, а штампа се у в. 8⁰, на 8 страна. Ово је шести црквени лист у Србији.

* У преводу артил. потпуковника Драгомира Ж. Стојановића изишла је из штампе «Студија о борби» од француског пуковника Ардана ди Пика. — Цена?

* У редовном издању Друштва Хрватских Књижевника (књига десета) штампане су: *Новеле Ива Војновића. Књига прва: Пером и оловком.* — Ово је ново и дефинитивно издање. Књига је у 8⁰, има 143 стране, а цена је 2 круне.

* Овогодишња скупштина Матице Хрватске донела је (10. о. м.) ове одлуке: 1. Одбор «М. Х.» Овлашћује се, да у будуће неуредно или неисправно написане рукописе једноставно одбије; 2. да се сазове анкета о јединственом хрватском језику и правопису. Имају се позвати сва друштва која издају било каква дела или часописе. Са практичне би пак стране било најупутније издати књигу о стилу и духу језика, са најобичнијим погрешкама. 3. Анкети сазваној за договор о јединственом хрватском језику и правопису препоручује се да што пре проучи питање о оснивању заједничке хрватске издавачке књижаре свих просветних друштава у сврху ширења хрватске књиге и уређења хрватских књижарских прилика.

* У Њујорку је штампан «Балкан», српски народни календар, уредио Петар О. Стијачић, штампано у Српској Штампарији. Ово је друга година календару, а цена му је 25 сента.

* У Америци данас има 15 српских црква, највећа је у Бјут-Монтани, подигнута 1905. године. Од српских установа у Америци има: 4 читаонице, 4 клуба, 2 певачка друштва, 6 штампарија, 4 књижаре, 1 Добротворна Задруга Српкиња и 1 Српски Народни Фонд. Разних српских друштава има око 200, од којих је највећи део у Српском Православном Савезу «Србобран», «Српском Црногорском Савезу», Савезу Сједињених Срба «Слога» и Српској Бокељској Заједници. Осим тога у Њујорку има Српско Одељење Словенског Усељеничког Друштва, Свега српских листова има осам. —

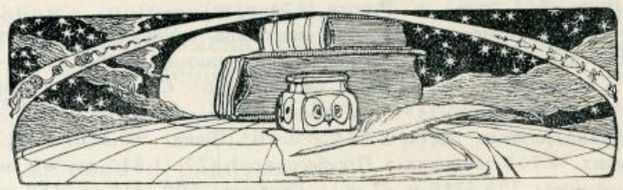
* Милан Мартиновић, школски управитељ у Бос. Крупи, јавља да је дао у штампу своје дело «Напредно пчеларство». Књига ће имати до 300 страна обичне 8⁰ и већи број слика. Цена је за претплатнике 3 круне. Скупљачима свака 11. књига на дар.

* Јован Ђ. Јовановић, професор Учитељске Школе у Јагодини, штампао је у ауторизованом преводу дело д-ра Т. Циена «Основи Физиолошке Психологије». Цена је књизи: у меком повезу 4 динара (круне), а у фином повезу од енглеског платна 5 динара (круна). Скупљачима 10%, а књижарима 25%.

* Инжињерски капетан Александар Митић (Ниш) јавља да је дао у штампу свој рад «Методички упутник за васпитање војника». Цена ће бити 0·50 динара.

* Ужичко Обласно Учитељско Удружење издало је збирку цртица из школског живота, под натписом «Ђачки криминали». Писац је учитељ Божидар С. Поповић. Књижица је у 8⁰, има 50 страна, а цена је 0.25 дин. —

* Из «Учитеља» засебно су одштампане «Напомене у школском раду наставницима основних школа». Писац је Милан Рабреновић, учитељ. Књига је у 8⁰, има 60 страна. Цена је 0.60 дин.

БИБЛИОГРАФИЈА

Црногорске јуначке ијесме. Скупио и издао Ђорђије М. Драговић-Ђуричковић, пешадијски капетан. Цетиње, Штампарија Кр. Црн. Министарства Војног, 1910. — В. 8⁰, стр. 356. Цијена 2·50 перпера.

143 издање Задужбине И. М. Коларца 143. *Радиша или какав нам учитељ треба на селу.* Написао Ј. Миодраговић. Београд, Штампарија «Штампе» Ст. М. Ивковића и Комп., 1910. — В. 8⁰, стр. 406.

Марко С. Ђуричић: *Кривично-правни чланци.* Прештампано из «Полицијског Гласника». Београд, Штампарија «Доситије Обрадовић», 1910. — В. 8⁰, стр. 78. Цена?

М. Петровић, учитељ: *Један лист из наше просветне политике.* Шабац, Народна Штампарија Драг. Милановића, 1910. — 8⁰, стр. 91. Цена?

Рационално васпитање воље. Психотерапија у теорији и у пракси. По страним ауторима написао Ђорђе А. Чокорило. Издање пишчево. Сарајево, Земаљска Штампарија, 1910. — 8⁰, стр. 112. Цена?

Илустрована Библиотека за младеж. Уређује Д-р Антоније Поп-Христић. I година, 1. књига. *Дужност и отаџбина.* Написао G. Bruno. Београд, Нова Штампарија «Давидовић», 1910. 8⁰, стр. 96. Претплата за 12 књига 9 динара или 10 круна.

Швајцарска царинска политика. Написао Д-р Јован Лончарић, ревизор Царинске Управе. Прештампано из Царинског Гласника. Београд, Штампарија «Меркур» Милорада Стефановића, 1910. — 8⁰, стр. 79. Цена 50 пара.

Гранични Сиоменик или крвави дани на српско-турској граници од 1885.—1910. год. Спевао Божидар Миличић, гранични поднаредник. Прокупље, Прва Прокупачка Штампа «Југ-Богдан», 1910. — В. 8⁰, стр. 252. Цена?

Грађа за историју српско-турског рата 1876. године. Некоја страна дела о овом рату. Приредио Иван С. Павловић, пешад. потпуковник. (Прештампано из «Ратника»). Београд, Нова Штампарија «Давидовић», 1910. — В. 8⁰, стр. 64. Цена?

Благ. Нед Кечкић: *Басне ио Доситеју Обрадовићу и другима.* Београд, Штампарија «Доситеј Обрадовић», 1910. — В. 8⁰, стр. 62.

Ђачки криминали. Белешке Бож. С. Поповића, учитеља. Издање Ужичког Обласног Учитељског Друштва. Ужице, 1910. Штампарија и књижара Љуб. М. Романовића. В. 8⁰, стр. 50. Цена?

Г. В. Гесман: *Спиритизам и његова историја.* С руског Јован Јов. Јовановић, учитељ. Крагујевац, Штампарија Рад. Јовановића, 1910. — 8⁰, стр. 62. Цена 0·60 дин.

Ђорђе Ж. Стојановић: *Практичне иоуке о гајењу винове лозе.* II издање. Београд, Штампарија «Доситије Обрадовић», 1910. — В. 8⁰, стр. 95. Цена 1 динар.

Александар Омчикус: *Босна и Херцеговина у 1910. г.* У Новом Саду, Штампарија д. д. Браника, 1910. — 8⁰, стр. 80. Цена?

Бродар. Саобраћајни годишњак-алманах, са календаром за 1911. год. VI. Уредник и власник Божа Стојиљковић-Бродар. Београд, Штампарија Наумовића и Стефановића, 1910. — М. 8⁰, стр. 224.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 136. *Поликушка.* Приповетка Лава Н. Толстога. Превео с руског Ник. Николајевић. У Новом Саду, Штампарија Ђорђа Ивковића, 1910. — 8⁰, стр. 88.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 137. и 138. *Српска и хрватска народна књижевност.* По најновијим проучавањима и књижевним историјама нашим за народ саставио и написао Јован Живојновић. Први део: Стара књижевност. С предговором, уводом и прегледом. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1910. Парна Штампарија Ђорђа Ивковића, 1910. — 8⁰, стр. 174. Претплата на сва годишња издања Матичина 10 круна, у иностранству 12 круна.

Српска Црква. Календар за редовну 1911. годину. Издање одбора госпођа «Кнегиње Љубице». Београд, Штампарска радионица Министарства Војног, 1910. — 8⁰, стр. 92. — Цена 1 динар.

Књиге Матице Српске. Број 42. *Наша народна иросвета, Задаће јој и потребе.* Написао Љубомир Лотић. Нови Сад, Штампарија учитељског д. д. «Натошевић», 1910. — В. 8⁰, стр. 103. Цена 1·50 круна.

САДРЖАЈ:

1. *Јон Мађејко,* приповетка Милоша П. Ћирковића;
2. *Животу,* песма Рикарда Николића;
2. *Из модерне руске лирике,* I—IX, превео Р. Ј. Одавић;
4. *Моји дани,* из једних забележака, од Д. Ненадића;
5. *Први млади Бугарин који...* приповетка И. Вазова, са бугарског превео Н. К.;
6. *Зимње јутро,* песма Стевана Шумкарца;
7. *Постанак Савамале* (први покушај регулисања српске вароши у Београду 1834.—1836.), архивска студија Тодора Стефановића Виловског;
8. *Здрави иојмови,* роман И. Н. Потапенка, превод с руског (наставак);
9. *Листићи:* Серенада, од П. Д. Милићевића; Душа, од М. Маринковића;
10. *Хроника:* Наука, Књижевност;
11. *Разно;*
12. *Библиографија.*

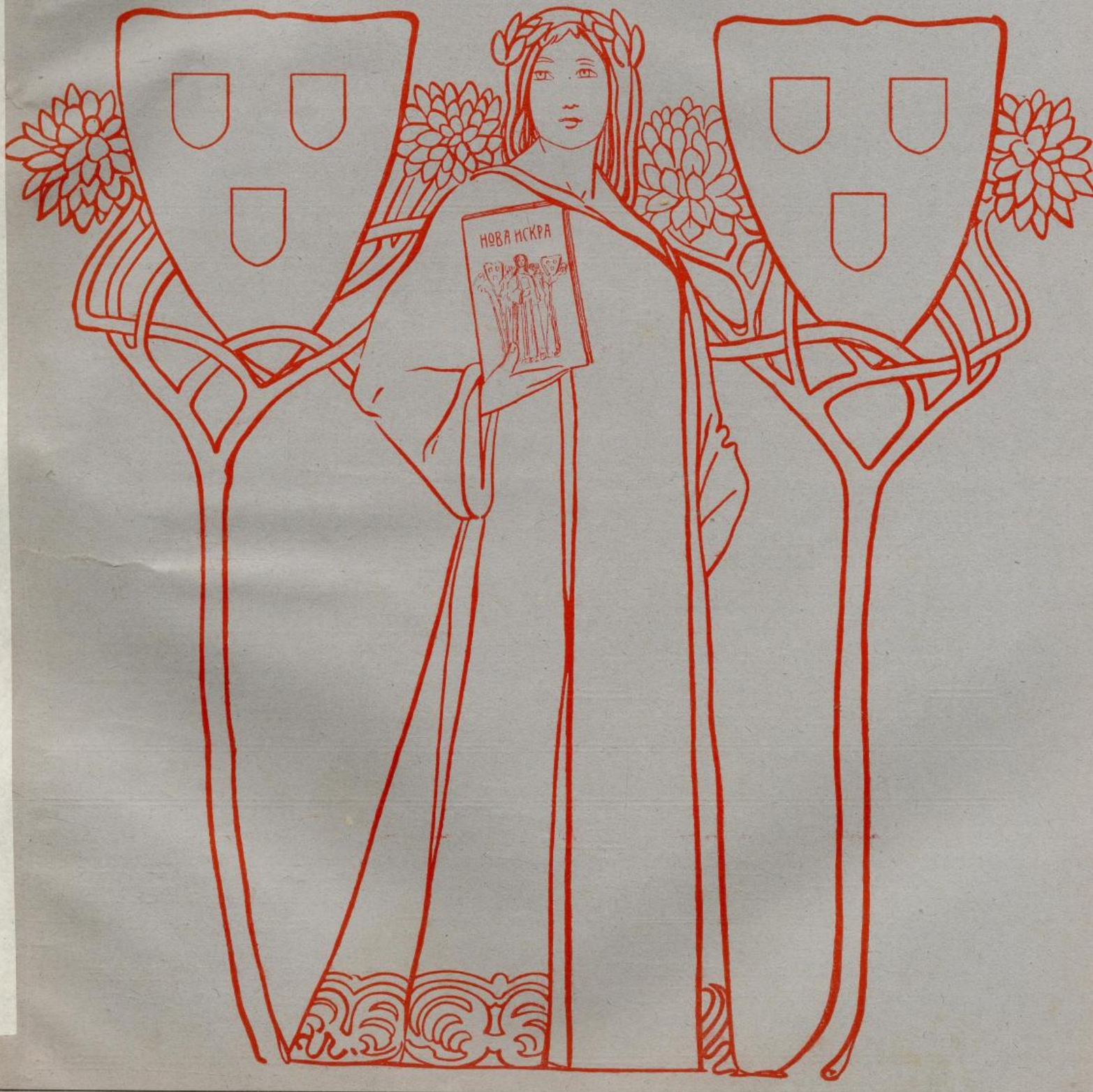
Слике. В. Буковац: *Гундулићев сан;* Р. Валдец: *Питоктонос;* Ј. Коњарек: *Радник;* О. Ивековић: *Повратак с паше;* Б. Митов: *Унутрашњост сеоске куће;* И. Мештровић: *Спаситељ; Српски манастир Св. Николе у Тресци код Скопља;* Ц. Медовић: *Св. Ана;* А. Муха: *Матица.* Додатак: П. Јовановић — *Бој Петлова.*

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВА ИСКРА

МАРТ 1911. Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић. ГОДИНА X.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ „РЕМИНТОН“

„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“

КАРБОН ПАПИРА ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЋЕ

САВИНА и КОЈОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:

ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.

СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.

ТАФТА црног и у свима бојама.

ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних тканина за прање.

АТЛАЗА *и Сатена за јоргане, Цвилиха за душеке.*

ПЛАТНА више квалитета и ширина за све употребе.

Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ И ЛЕТЊУ СЕЗОНУ СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.

РУБЉЕ: Dr Lahmann.

КРАВАТЕ: London — Paris.

МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.

РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Cie Grenoble.

БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су

ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао ЖИЛ ПАЈО, превео с француског Јов. М. Јовановић.

Цена 2·50 дин. (у фином повезу 4·— дин.). Издање књижаре С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене

ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ

од каучука и метала

израђује

ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ

Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

БРОЈ 3.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, МАРТ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

О СТОГОДИШЊИЦИ СМРТИ ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА

(26. МАРТА 1811. — 26. МАРТА 1911.)

Навршило се сто година од дана смрти великог српског родољуба и реформатора Доситеја Обрадовића. Напајан на изворима најнапреднијих и највећих духова, а нарочито свога времена, он је свој природом раскошно одарени а радом ретко оплемењени дух ставио у службу „милој нацији“ и „сладчајшем словено-сербском народу“. Данас када се све више уобличавају идеје његове и долазе до стварног израза неодложних народних потреба, његову духу већ самим тим одаје се једино и право поштовање, јер његов дух сада је део и душа наших — недељив и нераздвојан.

Арс: Теодоровић живоп: у Бечу 1794. — Ј. Анш. Зулиани резао у Млецима 1817.

Он, који је више знао и даље видео од свих савременика својих, не само да није губио веру у будућност народа свог, него му је, дубоки познавалац народног бића, пун непомућеног мира и хладне промишљености, одређивао велику и сјајну улогу међу најкултурнијим народима.

Ми, који смо душама својим сасуди предачких духова, будемо ли се и даље напајали на извору великог Доситејева духа и следовали животом и радом својим њему, великом учитељу народном, — домаћи ћемо се још ближе оној идеалној слици народне будућности која је Доситеја соколила целог његова живота, а на суђеном часу учинила да је мирно, са најлепшом вером, и ако у тешким и судбоносним данима по српски народ, заклопио далековиде очи своје, у којима се озрцавао један од највећих духова свега српског народа.

Таквом учитељу и угледу, какав је био велики покојник, нека је слава и част.

ПРИЧА БЕЗ НАСЛОВА

Седим замишљена крај прозора и посматрам како се губе златни сунчани зраци за прљави, влажни зид суседне куће. Мене узбуђује ружноћа и једноставност овог зида. Устајем са свога места и идем другом прозору, са кога се још види лепо, златно сунце. Отворим окно и дубоко удишем свежи, пролетњи ваздух. Сунчани зраци ме нежно милују по коси и лицу. Ја сам сва срећна, јер волим сунце, светлост. Зима је била дуга, несносна, те није чудо, што се стресам сећајући се ње. Теши ме, што ћу за неколико недеља оставити ове собе, које ми изгледају као затвор кад их поредим са лепим, зеленим брежуљцима и шумовитим планинама Источне Србије, краја, где сам света угледала. Кличем у души и радујем се слободи, светлости, свежем планинском ваздуху, али ми поглед пада на пуну корпу белог рубља и чарапа, које имам још да поправим, и моје се одушевљење гаси. Набирам чело и враћам се зловољна на своју столицу и продужујем механично монотони, глупи, али корисни посао. Прсти ми отказују послушност, испуштам иглу, хватам је у ваздуху и настављам рад који, чини ми се, никако не одмиче.

Чујем жагор и лупу врата: то се враћају из школе моја два синчића, улазе у собу, љубе ми руку и траже ужину. Ја их шаљем у трпезарију старој служавци Ани, која се протерује с њима, опомињући их, да не дирају своје две млађе сестрице. А ја радим даље, али ми се поглед и нехотице отима књигама, које још нове, неисечене леже разбацане по столићу. Ја бих радо завирила у њих, али нећу. И ја се заваравам у себи, да нећу читати ништа, док не свршим свој посао. Хоћу да васпитавам своју вољу. И то ми у овај мах донекле полази за руком.

Скоро се већ не види. У корпи је остало још мало рубља, али улази искушење у облику старе, добре Ане, која носи у руци лампу и нову „Њиву“. Ја бацам рад од себе, гурам корпу у орман и узимам „Њиву“. Стара Ана ме запиткује о разним пословима, које има још да доврши, а ја се једим зашто ме мучи, зашто већ не одлази. Глас ми се постепено појачава и ја сама примећујем да вичем. Мене је стид и ја се збуњено окрећем од Ане. Криво ми је на саму себе. Почињем да јој блажим гласом наређујем и она најзад одлази. Али је моје уживање покварено. Осећам грижу савести. Мучи ме, што не радим своје послове вредно и предано, јер ја скоро никад ништа не довршим на време. Немам истрајности. Колико ли сам муке поднела због тога за ово 12 година, од кад сам удата. То је била непрекидна борба са својим *ја*.

Мој муж, судија у престоници, човек је тактичан, хладан, одмерен и поштен. Он ме никад није прекорео за ово или оно, али сам ја увек осетила шта и како треба да радим, да бих њега задовољила. И он је задовољан, али не и ја. Ја знам да нисам ни добра жена ни мајка. О, колико има лажи у мојим поступцима! Ја радим и водим кућу разумно и штедљиво, али ја то чиним без воље, без духа. Ја те послове радим механично, као стока упрегнута у јарам. Ја стално тврдим, да сам задовољна, али ја не говорим истину. Моја душа је далеко. Ја знам да мој муж то не заслужује, али га због тога и држим у обмани, да би и даље остао миран и срећан.

Сећам се своје ране младости. Отац, срески начелник, човек добар и поштен, али болешљив. Мајка осетљива, вечито незадовољна и сујетна жена. Ја, јединица, чувана и мажена. Отац ми умре кад сам навршила осму годину, а мајка ми се наскоро пресели у Београд, своме брату, државном саветнику, старом особењаку и нежењи. Он није марио децу, а нарочито женску, те сам се морала чувати да му не досађујем. Све време, кад нисам била у школи, проводила сам у маминој соби. Мама се није ни с ким дружила. Ујка није волео друштво, жагор, смех. А ја бих тако радо трчала, викала и смејала се! По цео дан је лежао у својој соби на миндерлуку, читајући неке књижурине. То сам гледала кроз кључаоницу. Кад пред подне и пред вече оде ујка на своју редовну шетњу и пиво, ја улазим у његову собу, гледам са страхом око себе, али се ипак храбро пењем на столицу, скидам књиге са рафова, прегледам их, затим носим у своју

Оригинал у власништву г. Петра Ћурчића

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ

собу и читам кришом. Мама ме у вече тера да легнем, а ја са важним лицем набрајам колико предмета имам да учим. Спомињем географију, хигијену, физику, математику и још пуно других књига са страним називима. Мама се уплаши од ових страшно учених ствари, па ме зато оставља на миру. Само који пут махне главом и уздахне. Ја се застидим своје лажи и да бих поправила погрешку, питам је: да није болесна? А она одговара забринуто: „Не, дете, само се чудим нашто вам те силне науке! Боље да учите вести, плести и кувати!“ Ја се ухватим за главу и само што не јаукнем очајно: „Та то је оно, што ја мрзим силно, из дубине душе!“ али се савлађујем и одговарам мирно: „Такав је програм, зар сам ја крива и зар треба ми женске да останемо вечите незналице?“ Мама плане: „То је на моју адресу упућено. Зар сам ја незналица, ако сам мање учила од тебе и зар ћеш ти зато бити срећнија што више учиш. У осталом, мени је доста што знам читати и писмо написати!“ — „Не мама, нисам те хтела вређати, опрости ми. Сада је друго време и друге су потребе!“ објашњавам ја кроз сузе и ако ни сама не знам, које је то време и које су то потребе. Тако сам крадом читала и Робинзона и Жил Верна и Буља и Мил. Видаковића и Суботића и много разних несавремених и савремених романа и приповедака. Било је књига чак и са старим правописом, па ипак сам и њих читала и са муком се довијала шта да радим са ѣ, ь, ъ, кадгод би ми препречили пут.

То је тако трајало неколико година, док ме једног црног дана ујка не ухвати на делу. Погледа ме једним страшним погледом испод намрштених обрва, узе своје књиге и пође из собе. На вратима се окрете и рече оштро: „Кад већ хоћеш да читаш, тражи од мене!“ — али ја не затражих никад ни једне књижице од њега.

Било ми је тада 15 година. Почнем поред својих школских задатака вредно учити немачки и руски. Немачки сам већ нешто знала, а за руски језик сам се заинтересовала читајући у преводу, немачком или српском, Гоголја, Гончарова, Тургењева и друге. Колика срећа за мене читати у оригиналу „Обрив“ од Гончарова! И данас је тај роман за мене најлепши од свих које сам до сада читала.

Кад навршим 17. годину, умре ми мајка, а ја прећем својој тетки, старијој удовици без деце, која је имала доста познанстава. Тетка је била наследила од свога мужа професора лепу библиотеку, те сам читала опет врло много, али сад већ са избором.

Кад прође година жалости, поведе ме тетка први пут на игранку. Било ми је 18 година. Била сам као очарана цело вече. Стајала сам пред великим огледалом у теткиној „чистој“ соби и нисам могла познати саму себе. Зар сам збиља ја она лепа, висока девојка, кестењаве косе и црних, сјајних очију, у белој хаљини од лаке свиле, мало деколтованој, са ружама у коси. Мислила сам да сам најлепша на свету. Тетка се вртела око мене, намештала ме и дотеривала. Ја сам се смешила на своју слику у огледалу и дивила се самој себи.

Али кад уђосмо у салу, ја изгубих своје самопоуздање: очи ми засенише од сјајних накита и тоалета, фракова и блиставог официрског одела. Све се око мене окрете и ја се занесох. Глава ме заболе од силних утисака. Мириси су ме гушили. Моја ми тоалета изгледаше бедна, а ја неспретна и смешна. Дође ми да се бацим својој доброј тетки око врата, те да се исплачем као мало дете. Зажелим, да сам далеко, далеко од ове вреве, од овог хладног сјаја, да се нађем на малом имању свог покојног оца, у унутрашњости, где сам последњих година редовно лето проводила. Како бих се радовала, да се у незграпним ципелама и цицаној хаљини верем по брегoвима, слушам тице, миришем шарено планинско цвеће. Теткин ме глас трже из ових мисли.

„Маро, да ти представим г. Светозара Павловића, правника“. Ја се нагло окренем и опазим црномањастог високог младића, који ме замоли за игру. Ја му се поклоним врло неспретно примајући позив.

Играла сам више пута тога вечера с њиме, али он не учини Бог зна какав утисак на мене. Мој идеал требало је да буде плав, нежан, а г. Павловић је био обичан, црномањаст човек, ни леп, ни ружан, — као и сви остали.

После забаве г. Павловић је чешће долазио к нама, читао је са мном и шетао, а када тё године заврши права и доби место у суду, запроси ме. Ја сам се веома изненадила. На љубав и брак још нисам имала времена да мислим. Он ме је запросио, тетка ме наговарала а ја погнула главу. Обична историја!

Тетка ми да скроман мираз: препише на мене своју кућу. Ми отпутујемо у Швајцарску и вратимо се после шест недеља у гнездо, које нам је тетка наместила.

Вратимо се у Београд, али она живахна, весела и наивна Марица (како ме кадикад звала тетка) остаде у лепој Швајцарској. Кући се вратила бледа и разочарана жена. То ли је брак дакле, мислила сам. Ни једног слободног дана, ни једне испуњене жеље, ни једне слободне мисли! Моје *ја* се губи, нестаје га. Муж ме увек гледа некако укочено, хладно, озбиљно. И мој начин живота се променио. Устајем рано, спремам журно. Кувам и радим триста безначајних ситних ствари. Чак и не читам више. Живот тече монотоно, једноставно и — нигде излаза.

„Ти не знаш кувати, драга моја!“ рече ми једног дана мој муж суро, хладно: „Пиши тети да дође, па нека те научи, доста се гостила“. Мени клецнуше колена, у мало не заплаках и нехотице, кад погледах у његово озбиљно и замишљено лице. Није ми ништа добро обећавало. Није ме храбрило ни прекоревало. Мени се срце стеже од бола. Ћутке узмем мрску, започету

У. ПРЕДИЋ:
† Л. КОСТИЋ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ * БЕОГРАД

чипку и почнем бројити петљице, да бих угушила очајне мисли које силно навалише.

Од тога доба насташе моје патње. Никоме се нисам тужила, радила сам ћутећи. Мој муж је био увек коректан, увек миран и хладан. (Тетка није више живела с нама, преселила се својој сестри у Дубровник). После дођоше пороћаји, деца, болести, једном речју цео породични живот, пун тегобе, патње, болести, лекова. А ја сам била још млада, жељна сунца, ваздуха, слободе и љубави.

И љубав дође једног дана. Она дође неочекивано, дође да заталаса моју заспалу душу, да покрене на живот моје замрзле нерве. Али дође доцкан! Само зато дође, да ми живот буде још тежи, да ми остави малену пегу на савести и поред свега тога једну чежњу, једну пусту жељу, која се никад не може испунити.

Он је друг мога мужа по школи. Почео је к нама долазити тек после пете године нашег брака. Ја сам била већ мати двоје дечице.

Свако вече седео је у соби мога мужа поред чаја, разговарајући с њиме о политици, о својим плановима и књижевним радовима. Ја седим мирно у куту и плетем досадну чипку. Посматрам са љубављу његово изразито лице и бујну косу, гледам га и дивим му се. Други можда не би нашао ничега лепога на њему, али је он мени изгледао и најлепши и најмилији. Ја нисам одмах размишљала о својим осећајима, али једнога дана ухватим сама себе. Случајно, једно вече, када је он седео код нас, пролазећи поред

огледала погледам се и видим своје бледо лице и светле очи. Усне и руке су ми нервозно дрхтале. Ја се уплаших од себе. Изађем у двориште, наслоним главу на чесму, покривену снегом. Хтела сам да мучим и кињим себе. Дрхтала сам од зиме у лакој блузи и летњим ципелама, али се не макох с места.

„Маро!“ викну ме муж из предсобља и ја појурим уза степенице у кућу. Гост се праштао и ја му пружим руку. Он је прихвати и стиште силно. Хтела сам викнути од физичког бола. Погледа ме топло и нежно, а ја поруменех као шипарица и оборих очи. Није то први пут, да ми он стеже руку и да ме гледа нежно и дуго. Чини он то већ врло давно, а ја трпим, јер га волим. Његова пажња и љубазност према мени усхићују ме. Он ме стално прати кући са шетње. Говори ми пријатне ствари, доноси ми књига, препире се са мном о разним друштвеним питањима. Често се враћамо заједно из чаршије. Он држи мој разапети кишобран. Ћеретамо весело и не смета нам киша ни раскаљане улице. Ја идем поред њега сва срећна, лако скакућем преко барица. Дижем очи и сусрећем се са његовим погледом. Ватра ми пали образе и ја корачам живље. И тако скоро сваки дан.

Мој муж је знао за наше разговоре и шетње, али им није придавао Бог зна какав значај. Ја сам у кући радила као и пре, али сам се дуже задржавала пред огледалом, намештајући своју непослушну косу. Облачила сам се са већом пажњом и моја спољашност као да се променила. Моје тело као да је постало виткије, коса светлија, очи пуне топлоте. Ја сам то примећавала и стидела сам се тога. Пролазећи кроз собе, мени је нелагодно и непријатно. Осећам као да губим равнотежу. Стидела сам се од свога мужа, деце, служавке. Као кривац обарала сам очи за најмању ситницу. Скоро нисам ништа јела, а ноћу сам горко плакала и кајала се, али у јутру отварајући очи опет мислим на њега, протежем се у постељи и дочаравам његову слику и он ми се јављао увек у свом дугом капуту са шеширом у руци, нагнуте главе, гледа ме нежно и тужно. Ја се плашим тог погледа, скачем из постеље, стојим босонога и дрхћем од зиме. Када мислим, да сам себе довољно казнила, облачим се и нехотице мислим опет на њега. Ја осећам да је моја љубав бескрајна, ја сам срећна што га гледам и ништа више не желим. Ја сам чак чула, да се он жени, али ме то није бунило. Говори се о томе већ годину дана, а ништа се не свршава. Ја никад не почињем разговор о томе, а он никад не спомиње своју женидбу.

Имао је рођаку, младу девојку, која је често долазила мени. Једном приликом, када се праштала са мном, пољубимо се као и обично. (Он је био такође код нас). Скочио је одмах, полетео њој и пољубио је у уста, затим ме је погледао дугим, дугим и нежним погледом. Ја сам црвенела и бледела. Он је такође био блед, узрујан. Ходао је по соби, гледао кроз прозор, за тим узе шешир и одјури без опроштаја. Како бих радо оног тренутка привукла његову главу на своје груди и обасула је пољупцима, заборављајући на цео свет. Та зар немам и ја права, да живим и да волим. Бацим брзо огртач на рамена, метнем немарно шешир на главу и без рукавица пођем као луда каљавим београдским улицама. Фењери су жмиркали, облачно небо као да додирује земљу. Влага извире из кућа, из неба, из камена. Ја идем оборене главе, тетурајући се као пијана. Страшни очај ми кида душу. Бежала бих, али куда? Идем несвесно, станем пред којим излогом, али не видим ништа. Опет крећем даље полако, млитаво. Ветар ми мрси косу и скида шешир с главе, а ја идем, идем без циља. Дођем до Батал-Џамије, застанем и кренем натраг. Неко улично мангупче продера ми се иза леђа, ја уздрхтах од главе до пете од неког необјашњеног страха. Убрзам кораке и пођем према кући. Близу капије угледам њега. Он се не зачуди кад ме опази. Скиде шешир и поклони се.

„Тражио сам Вас“, рече промуклим гласом. „Имам да говорим с Вама“. Ја се загрцнух од узбуђења. „Изволите!“ рекох прилично чврстим гласом и пружих му руком на кућни улазак.

Он пође за мном у мрачно предсобље, где заиштем лампу од служавке и уђем с њиме у собу. Збацим једним наглим покретом шешир и огртач, загладим косу и застанем пред њиме одлучна и јака. „Стојане, шта имате да ми кажете? Реците отворено!“

Он пређе руком преко косе, поче ходати нервозно по соби, ја седнем у наслоњачу и подупрем руком своју бедну главу.

Он приђе окићеној, божићњој јелци, која је још стајала лепо украшена, чупну једну гранчицу и окрете се нагло мени. Ја сам пратила сваки његов покрет укоченим погледом, а кад се он окрете, ја се ухватих од бола за груди.

„Госпођо“ рече он, трудећи се да му глас буде што јаснији: „ја више не могу долазити к Вама. Ја Вас волим; али као поштен човек морам се уклонити. Морам то учинити због Вас, због Свете и због себе“.

Ја скочих узрујана са наслоњаче. „Ви се дакле жените?“.

„Да, ја се женим“, рече смело.

„Дакле због тога та велика дужност. Зашто се нисте пре уклонили. И Ви још тврдите да ме волите!“.

„Ја Вас волим и то силно волим, — рече он — али ствар је давно отпочета, и ја не могу натраг, не могу због девојке, због њезина оца, који ми може каријеру упропастити“.

„Не! викнем пакосно: Ви или волите ту ружну, глупу девојку или се продајете“.

Он седе поред мене и покуша да ме ухвати за руку. Отргнем руку и помакнем се даље.

„Преклињем Вас, дајте ми руку и саслушајте ме. Ја вас волим, волим силно. Да сте Ви девојка, ја бих знао шта бих. Али Ви сте жена

Н. ГИЗИС: МАЛИ ГРЧКИ МУДРАЦ.

и то жена мога пријатеља. Ја често чупам косе од туге, мислећи на Вас, знајући, да сте за мене забрањени плод. Ја мрзим сваког, ко Вам прилази. Ја сам љубоморан на све и сваког«.

Сузе му полетеше и он је опет тражио моју руку. Али ја му је не дадох. Изгледала сам и мирна и хладна.

»Ја Вам не верујем. Ако ме доиста волите, учините за моју љубав једну ситницу, једну маленкост. Немојте се женити! Учините то. Докажите ми своју љубав!«

Он ме погледа зачуђено.

»Дакле... то Ви тражите?«

»Ја! викнем подругљиво и очајно. Оставите ту девојку. Она је богата, удаће се, а Ви будите мој пријатељ, једини мој пријатељ«.

Ту ме снага издаде и ја заплаках горко, очајно. Заборавила сам да је он ту. Нисам се стидела својих суза. Он је стајао поред мене и тешио ме збуњено.

»Шта ја говорим? јецала сам. Никада ја не бих с Вама згрешила док сам код мужа, али на једну Вашу реч оставила бих и мужа и децу и отишла с Вама у свет, да се мучим, да испаштам неправду, коју сам учинила и њему и својој деци. Јер наша љубав не би била срећна. Ви бисте се брзо заситили љубави и зажалили своју пропалу каријеру, а ја бих гинула за децом. Идите, али немојте продавати своју љубав! Не жените се, сачувајте моју љубав ако Вам је драга, сачувајте је чисту и неокаљану. Ја Вас волим, ја Вас волим!« Глас ми је дрхтао, сузе су ми капале на крило, док сам ово говорила.

»Ја се не стидим те љубави. Она је засијала једно време као метеор у бесконачности мога пустог, горког живота«.

»А ја сам се бојао, како ћете Ви, слаба жена, поднети ово објашњење, јер ја као човек љуто патим, не спавам, не радим скоро ништа. Мучим се и вучем овај живот као крпу, која нема вредности. И ја и Ви — робови смо дужности«.

»Заборавимо овај дан!« прекинух га, дижући се са столице и скупљајући последњу снагу: »а сећајмо се пријатних дана, које смо заједно провели. Они се неће више вратити ни Вама ни мени«.

Он тешко уздахну и узе ме за руку.

»Ви се сећајте увек и свагда, да имате једног пријатеља и брата, који стално мисли на Вас и љуби жудно у мислима Вашу косу, очи«...

Дрхтао је и плакао.

Он пође у предсобље. Ја за њиме оборене главе, исплаканих очију. Мала лампица горуц-

кала је на дувару, а ја сам стајала сатрвена болом, гутајући сваки његов покрет и трудећи се, да ми његова слика остане вечито у памети. Знала сам да никад више неће доћи. Губим га за увек, али не зато што се жени. Не! Ја осећам да га морам изгубити. Зашто?.. Не знам... Стиснула сам усне и гушила се у сузама. Он ми приђе нагло, обгрли ме око врата и притисну ми силан и једини пољубац на усне, па побеже из предсобља.

Стајала сам као окамењена. Освестише ме тек његови кораци, који одјекиваху све слабије и слабије. Грчила сам се од бола, гризла руке и чупала косе.

Не знам колико је времена трајао тај мој бол и очајање. Глас моје служавке ме трже из овог лудила. Нагло се приберем, очистим одело и поправим косу. Уђем у дечју собу блесаста, тупа, без осећаја. Глупа, доброћудна девојка хранила их.

„Да их метнем да легну, госпођо?“ запита ме отежући. Климнем главом и, не погледавши своју децу (јер то досад нисам могла) и изађем напоље. Киша је престала, али је било хладно. Студен ветар и хладноћа ме повратише стварности. Вратим се у собу, али од тога доба зацари се поново у мојој души пустош и празнина. Ја се крећем по овој тачки земаљској као биће без воље и без духа. Читање ми је једина забава. Читајући заборављам на своју тугу...

...Прошле су године од тога доба. Њега ретко виђам. Он ми се хладно јавља и избегава ме. Мени се и нехотице намеће мисао: да ли ме је волео ма и једног тренутка само или је то можда била разонода и забава? Мене стално мучи та мисао. Ја га још волим, али тихо, са резигнацијом. Често га сањам, врло често, и у сну љубим његову плаву, бујну косу.

Мој муж никад ни речи. Он у опште заборавља, да и ја имам душу, разум, срце. Ја имам свој засебни свет од мисли и осећаја, у који он никад не улази. Али он је коректан, добар, поштен човек.

— — — — — — — — — — — — — — —

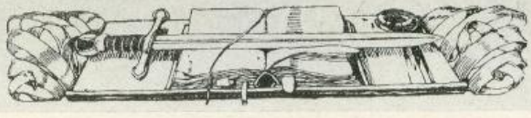
Лампа је још горела на столу. Кроз отворен прозор улазио је ваздух из моје мале баштице. Лаки, сиви облачићи покрили су до мало пре ведро небо. Кишица је ромињала тихо, сетно...

Оваке вечери ме стално сећају на онај највећи догађај у мом животу.

„Господин је дошао, изволите вечерати!“ чујем глас старе Ане из суседне собе. Ја прекидам своја размишљања, узимам маску равнодушности, затварам прозор и одлазим у трпезарију.

Београд, 1911.

В. Ј. Р.

ПРЕД ИСТИНОМ

Фијуче ветар. Беже сенке тавне.
Шумори лишће смежурано, свело.
Тај шум је тужан, тужан ко опело,
А свечан као воштанице плавне.

Сећам се дана кад сам напред хтео,
Да младу снагу о недаће морим;
Сећам се кад сам желео да створим
Велики живот, узвишен и цео.

Ко орô небу подизô сам чело
И крвљу своје натапао путе:
Вечност ми беше ток сваке минуте,
Ал' нове зоре чекао сам смело.

Све је већ прошло, прошло тако давно —
Истина дошла свирепа и гола:
Радости чаша поста чашом бола,
А сјајно око — безизразно тавно.

Вај, сада видим: све је било варка,
Лажљива игра без циља и краја;
Бог, коме клањах, далеко од раја —
Играчка глупа и комична стварка.

Па зашто онда да ми рука дршће?
Да кукавички велим себи — „сутра!“
Зашто да чекам сваког новог јутра,
Живот у кврге да ме стеже чвршће?..

О, зашто воље, а ни снаге немам,
Да стресем оков понижења, срама?
Зашто да слабост убија ме, слама
И себи нова мучеништва спремам?

*

Фијуче ветар. Беже сенке тавне.
Шумори лишће смежурано, свело...
— Тужно, широко, бескрајно опело...
Загушљив мирис воштанице плавне...

Драгослав Илић.

ГАБРИЕЛ МАКС: ЉУБИТЕЉИ КЊИГА.

ТУЂА УЧЕНОСТ

— ИВАН ЦАНКАР —

Моја је мати била сељачко дете; расла је и израсла чиста и чедна као цвет у пољу. Кад се удавала, није знала ни читати ни писати. И једно и друго учила је тек када смо ми, деца њена, почели дорашћивати: бденисала је по читаве ноћи, само да је нико не види. Писала је тешком руком, а потези су јој били необично велики. Али се и сада сећам да је њезин словеначки језик био леп и чист, и да нас је поправљала у говору.

А када се обикнусмо и читању и писању, прећосмо на словеначку и немачку граматику, а поред њих и на рачуницу. Мати је увек и заједно с нама учила. Изгледало ми је чудновато, када сам из њених уста први пут чуо немачки говор, и помислио сам: „Моја мати зна све, па зашто не би и немачки знала?“

Тако је било, докле смо сви били у кући. Али изненада дохвати нас као неки сплав вихор и разведе на све стране.

Било је лето када сам се кући вратио. Собом сам донео читаву гомилу немачких књига. Тада ми је, мислим, било тринаест година. Прве ноћи заспао сам мртав уморан, али се пробудих око поноћи, јер ми је у затворене трепавице ударила нека светлост. Полусањив и уплашен погледах у собу: мати је седела за столом држећи пред собом моје књиге.

— Мати, али те ствари нису... узвикнух јој, али ми реч, од неког стида, застаде у грлу.

— Зашто да нису? упита мати. Њено младо лице осу се руменилом.

— То су туђе ствари, празне... што ће ти оне? рекох јој тишим гласом. Осећао сам, да је увредих; осећао сам, да је приметила моју забуну и стид.

Књигу је држала обема рукама и удубила се у њу. Чини ми се, да је то био Гетеов „Вертер“.

— Гледај само... учила сам немачки... и разумем све што се говори на улици... али отмено не разумем!

— И не треба ти, мати, и не треба да то разумеш! одговорих јој сав престрашен. То и не треба да разумеш!

Сада врло добро знам оно што сам у тој прилици само осећао: да је моја мати била дете, бело и чисто, као што смо ми били оскрњени дечаци.

Умах затвори књигу и остави је поред осталих, па ми приђе.

— А шта има у тим књигама? упита ме.

— Туђа ученост! одговорих јој. Истину да кажем, то је тако само мој језик одговорио, а у срцу мом била је велика жалост; већ у том часу била је у њему она чежња која је сада свесна, силна и горка. „О мајко, кад бих био, као ти, цвет у пољу; о, да нисам никада окусио познања!“

— Причај ми, каква је та туђа ученост? рече мати.

— Ни сâм не знам! одговорих јој узнемирен и зловољан. Сваком изгледа друкчија, какво му је ухо и памет. Мени каже нешто лепо, а другом само трице и кучине!

Мати се препаде.

— Где си научио те речи? Је ли ти и њих дала туђа ученост.

Седе поред узглавља, тако да јој лице дође сасвим близу до мог лица.

— А знаш ли шта си синоћ заборавио?

— Не знам.

— Гледала сам и чекала, па си ипак заспао. Ниси се Богу помолио, па се ниси чак ни прекрстио!

Ћутао сам. У мојим се мислима нешто љубазно и саосећајно осмехивало:

„Мати, мати, невино детешце!“

Тринаестогодишњи дерани увек су, по правилу, безверници.

— Ниси се ни прекрстио! Био си уморан, то је истина, али ипак не толико, да ниси могао ни руку подигнути до чела!.. Али сад знам... чим сам дотакла ту књигу... осетила сам и сад знам, откуда ти оне мудре речи и старачки смех. Туђа ученост ухватила је и твоје срце и направила те млаким и леним...

Силно ми се спавало, али сам чуо све њене речи и... разумео их. Али је у мени било толико ружног претварања, да сам затворио очи и почео дубоко дисати као у тешком сну.

И мати полако устаде, наже се више моје главе, па ми прекрсти чело, уста и груди. Кроз овлаш заклопљене трепавице видео сам врло добро њено лице, и сагледао да су јој очи биле влажне од сузâ и да су јој уснице дрхтале.

— Не заборављај Бога! Никад не заборављај Бога!

Прекрсти ме и други пут и тако се дубоко наже нада мном да сам по лицу осећао топли дах њезиних уста.

— Буди Божји!

Нисам се ни помакао ни очију отворио, али задуго нисам ни заспао. И лепе и тужне биле су моје мисли:

„О мајко! Душа је твоја без мрља, као сунце на летњем небу. О, мајко, дете деце своје, нека би Бог дао да никада не познаш туђе учености! О, мајко, у учености нема љубави — а ти си сâма љубав, јер осмех твој прави је рај, весео и сунчан, без мрачног познања. Остала си у топлом домаћем храму, а ми смо прерано отворили врата за туђину и за мраз!“

А када ме сан савлада и када му се подадох назрех пред собом њено бело лице и њене детињасте, плахе очи. Не знам да ли је клечала чело моје главе или крај пећи под Распећем, или сам то само сањао...

— — — — — — — — — — — — — — —

На месец дана пре материне смрти читао сам „Крајцерову Сонату“. Светиљка је сањиво горела, а ја сам седео поред постеље и читао, као што читам и сваку другу лепу књигу: препирао сам се са писцем као Јаков с анђелом. Мислио сам да мати спава; и не гледајући је, с часа на час отирао сам јој зној с чела и лица.

Али мати изненада проговори:

— Причај ми што си читао.

— Немачки је... не могу ти причати.

— А ти читај.

Немачки превод „Крајцерове Сонате“ био је необично слаб и незграпан; зато сам га одмах преводио на словеначки и читао како сам хтео. Изгледало ми је да сам читао само пола часа, али када сам престао, поноћ је већ била превалила. Био сам сав мрачан и замишљен, срце ми је наслућивало далеке даљине и најдубље бездани искушаних срца.

Изненада уздрхта материн глас који ме свега потресе.

— Није истина! Није истина! То није тако и не може тако бити!

— Али то је само прича! одговорих јој зачуђен и уплашен. Можда се у истини није догодило... али се можда и лако може догодити...

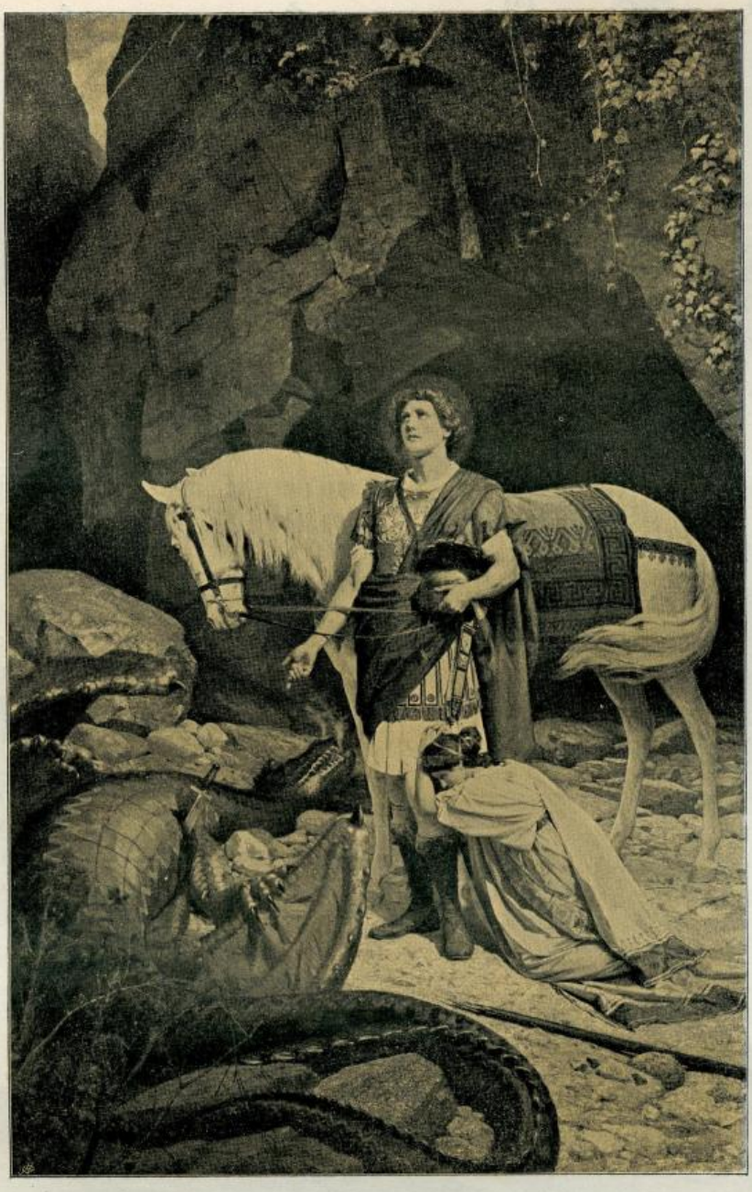
— Није истина! Није истина! узвикну мати. То је та туђа ученост... ухватила је и твоје срце, па ти је Бога украла! Сад је познајем, а и пре сам је познавала... Нека ти се Бог смилује!

Тако ми рече мати на месец дана пред своју смрт.

И сада, о, мати, као да слушам твоје речи, али сада их и разумем. И сада је још ваздa једина и силна жудња у срцу мом: да ми је да сам као ти, мајко, цветак у пољу! Тек сада разумем твој бледи страх, о мајко, твој бледи страх пред непријатељском туђом ученошћу.

Са словеначког превео **У. К.**

У. ПРЕДИЋ:
СВЕТИ ЂОРЂЕ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД *

ПРОЛЕЋНА АРИЈА

Певај!
Нека се песма немирно вије,
Са пуно звука и силине,
Живо и страсно;
Нек сваки акорд кроз поноћ бије
И јечи дуго пун топлине,
Стотруко, гласно.

Док међу лишћем зелених хвоја
Заморен Месец мирно дрема
И Зору сања;
Док блиста река са много боја
И Пан за своје козе припрема
Кутак од грања;

Докле уз кикот Никса узлета,
А цветним пољем Бахус вришти
И Елфа јури;
Док лепа Ехо венце уплета
И Сатирова фрула пишти
Кроз кланац сури:

Нека се песма весело вије,
Млада и бујна, по васиони,
Без краја, страсно;
Нек сваки акорд кроз поноћ бије —
Пролећна песма нека звони,
Стоструко, гласно.
Певај!

Момчило Милошевић.

ПОСТАНАК САВАМАЛЕ

(ПРВИ ПОКУШАЈ РЕГУЛИСАЊА СРПСКЕ ВАРОШИ У БЕОГРАДУ 1834.—1836.)

АРХИВСКА СТУДИЈА

ТОДОРА СТЕФАНОВИЋА ВИЛОВСКОГ

(СВРШЕТАК)

По свој прилици, као да се Цветко Рајовић сав био посветио овоме послу, јер већ на почетку 1834. год. наилазимо на његов опширан извештај кнезу Милошу о томе шта је све радио да изврши кнежеве наредбе у погледу пресељавања Савамалаца и регулисања нове вароши. Из рапорта кнезу Милошу од 11. фебр. 1834[1]) види се, да је управник вароши у споразуму с Београдским Судом објавио становницима савамалским, да се отуда селе и да своје ново насељење »сједине« с Палилулом куда ће он са судом изићи да место њиховог новог становања размере и да им одреде плацеве за зидање кућа. Затим је ишао у Земун да се састане с тамошњим баумајстором *Фелбером* и да му понуди да се прими посла око уређења нове вароши. Јавља, да је исти одговорио, да се због старости не може примити понуђеног му посла и да је предложио да се узме какав »баумајстор« из Беча, коме би се морала дати стална плата и титула дворског архитекта и баумајстора (Hofarchitekt und Hofbaumeister). Баумајстори из околине Београда, н. пр. из Земуна и Панчева не могу се употребити за овај посао, јер су то обични зидари, *а не архитекти*. Односно кнежеве наредбе да нађе људе који би хтели да пеку потребну цигљу, мисли, да се овај посао повери учитељу *Томи Солару*,[2] јер исти разуме посао добро и јер неће допустити да се држава оштети. Позива се на Стевана Радичевића, који Солара и његове способности добро познаје и мишљења је, да треба што пре почети са печењем цигле и црепа како би се већ у априлу месецу могли почети радови. У исто доба јавља, да је се постарао за цигљу и са друге стране, јер ће је требати у огромној количини, ако кнез мисли да гради све оно што је наумио. Зато је, по заповести кнежевој, наредио шта треба, да се празне лађе, дрварице, из Саве спусте у Смедерево, те да се и отуда довуче цигља у Београд. За цигље из Вишњице држи, да треба да се довуку у Београд на колима а не на лађама, јер је то посао много простији, а у неколико и јевтинији. На крају предлаже кнезу, да се сем цигаља довуку и греде и креч, јер је нужно да се све преуготови још пре доласка архитекта, кога ће главни посао бити да изради план за регулацију вароши и да постави темеље кнежевим и »правительственим« здањима у њој. Како му је кнез био наредио да купи у Панчеву за пренос материјала неких пет лађа, чамуља, то узима себи слободу, да умоли кнеза да сме одустати од ове куповине, пошто му се указала прилика да може купити у истом месту две велике лађе за 700 талира, које би боље одговарало сврси којој су намењене.

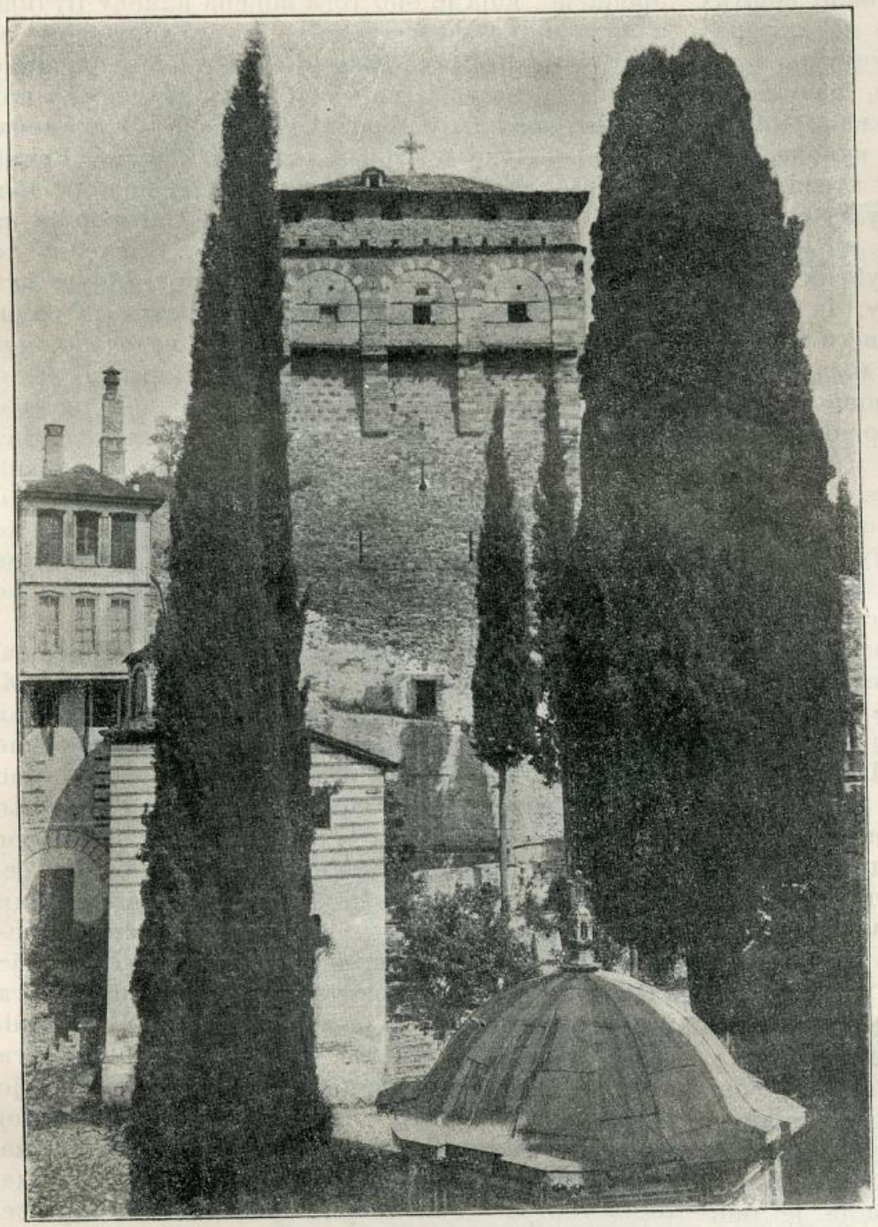
У исто време, кад је почет посао око насељавања Палилуле и регулисања Савамале, положен је основ једном новом крају вароши око Баталџамије и испод Ташмајдана, коме су Маркова црква и ново гробље давали сигнатуру. У непосредној близини Батал-џамије и на смедеревском друму, настанили су се баруџије и фишекџије, који су дотле живели и барут продавали у разним крајевима српске и турске вароши.

Узрок овој сеоби баруџија из вароши у гробљански крај био је пожар, који се 4. фебруара 1834. десио у кући неког Симе Ковачевића у Савамали. Овај је пожар могао имати врло жалосних последица, јер је у дућану било око 600 ока барута. Али је, на срећу, ватра за времена угашена. Људи из околине нашли су се Сими у невољи, пошто им беше обећао да ће им зато платити. Но Сима није одржао своје обећање и није им платио ништа, што је кнеза Милоша побудило да нареди Народном Суду, да спасиоцима Симине куће изјави кнежево признање а Симу да под претњом затвора принуди »да људима плати 5000 или онолико гроша, колико им је обећао.«[3]

[1] Држ. Арх. К. К. Београдски конак. 11. фебруара 1834. Извештај Цветка Рајовића кнезу у Крагујевац.

[2] Тома Солар није био добар учитељ. Атанасије Теодоровић, управитељ нормалне школе у Београду, поднео је 31. Авг. 1832. кнезу Милошу о њему врло неповољно мишљење, карактеришући га као «бједног Дјетонаставника» и за «званије учитељско неспособнога» човека, којега би требало што пре уклонити са дужности. Као да је ово био главни разлог, те је Солару поверен посао да пече цигљу. Изгледа да је он овај занат «добро испекао», јер је дуго вршио дужност «надзорника правительствене цигљане.»

[3] Држ. Арх. К. К. Народни Суд. 9. фебруара 1834.

КУЛА КРАЉА МИЛУТИНА
У ХИЛЕНДАРУ.

У исто доба издао је кнез заповест „Народном Суду,“ да се од сада не сме којегде по вароши продавати барут, него само на „извесном безопасном“ месту код Батал-џамије и на Смедеревском друму. Ту се може држати барут и у већој количини, у чаршији пак да се фишеци могу продавати само на неким местима и само у мањој количини, како за случај ватре не би никоме могли шкодити. У овом случају морају дућани бити обележени с каквим спољашњим знаком по коме би сваки знао, да се у њему фишеци продају. Ова наредба имала је да важи за све продавце барута, Србе и Турке. Но ако се Турци овим наредбама српских власти не би хтели покорити, то да му Народни Суд одмах јави, пак ће он са београдским везиром говорити да се Турцима једанпут за свагда забрани да могу у вароши продавати барут.[1]

Народни Суд тачно је извршио ову кнежеву наредбу и означио место око Батал-џамије, у правцу Смедеревског друма као место за продају барута и фишека. Како су се београдске баруџије и фишекџије тада населили у овом крају, те је њихова чаршија прозвана „Фишегџијском чаршијом,“ који је назив задржала до данас, и ако је у новије доба добила званично име улице Краља Александра.

III

Посао око регулисања нове вароши и око грађења „државних зданија“ није текао брзо. Њиме је испуњен цео размак времена од 1834. до 1838., па чак и до 1842. кад се узме у обзир, да је раније започето грађење неких здања, као н. пр. саборне цркве и митрополитова двора, довршено после одласка Обреновића из земље. Изгледа као да се Кнез Милош није могао одлучити, да из Беча доведе архитекта, као што му је то Фелбер предлагао. Остало је, дакле, да овај посао раде домаће снаге, „т. ј. зидари

[1] Ibidem.

из Старе Србије«, међу којима је било вештих и искусних мајстора, но којима је недостајало више знање о инжињерији и архитектури.

Регулисање нове вароши није, разуме се, извршено онако, како су то замишљали Кнез и његови саветници. Приватна лица куповала су плацеве и зидала куће где и како су хтела. Нове улице у савамалском крају имале су за свој постанак да захвале природи терена, на коме су грађене или здравом инстинкту кућних газда, а никако каквом срачуњеном плану. Ја сам на другом месту о томе опширно говорио и потанко испричао, како се мало по мало дизала нова варош с оне стране Шанца и Варош- и Савакапије.[1] Онако како је постала Бранкова (Господска) и Космајска (Поп-Пантина улица) тако су постајале и поступно се развијале и остале улице у овоме крају: Савска (Карађорђева), која је заменила некадашњу Савску Јалију, Босанска, која је посредовала комуникацију између Варошкапије и новога краја на топчидерском друму, до којега је — по наредби Кнежевој — имала да се пружа нова српска варош, Абаџијска чаршија (улица Краљице Наталије), која је излазила на Топчидерски друм и везивала овај са Зеленим венцем, Југ-Богданова, Краљевића Марка, Црногорска, Фрушкогорска, Јаворска и Призренска улица, које су час пресецале поменуте главне улице, час опет везивале Савску улицу са Варошкапијом, Господском улицом и Зеленим венцем и најзад Балканска улица, која је задржала карактер пута, који је још за време Аустријанаца и доцније под Карађорђем водио од Стамболкапије правце у Шабац и Раковицу.

Зидање Кнежевих и правитељствених кућа у овом новом крају вароши, који је добио званични назив *Савамала* и који је скупа са варошким крајем око Саборне Цркве и Главне чаршије сачињавао *сриску варош у Београду*, вршено је рационално и по извесном плану, који је био добро смишљен и коме су кумовали сви доглавници Кнежеви онога доба. Све ове грађевине подигнуте су и оправке извршене под личним надзором најпре Цветка Рајовића као управника вароши, затим под надзором Томе Вучића Перишића и потпуковника Лаза Ивановића,[2] којима је било стављено у дужност, да се старају о набавци нужног материјала, о грађењу здања и тачном извођењу плана, који је нашао одобрење Кнежево, и о исплати зидара и раденика и осталих особа, које су при грађењу вршиле ма какав већи или мањи посао.

Са колико је тешкоћа и бриге онда скопчано било грађење јавних здања и како се често пута натезало час са материјалом, час са радном снагом, а час и са потребним новцем, види се из преписке, која је око тога вођена између Вучића и Државног Савета. Тако он јавља Државном Савету, да је *Николче Травајило*, циганске арачлија, довео 120 Цигана, који већ трећи дан земљу код касарне насипају. Требаће — вели — времена, да се касарна и Совјет земљом попуне. Вучић мисли давати Циганима по два гроша на дан, пошто немају чиме да се хране. Одговор је из Крагујевца гласио: да дâ сваком Циганину по једну оку леба и по 20 пара у новцу.[3] Други пут опет пита Вучић Државни Савет: шта да ради, јер му за Малу касарну и Совјет недостаје цигаља. Била је фуруна од 100.000 цигаља, но и то ће се потрошити, а треба још 300.000 цигаља. Из Немачке је цигља скупа због велике наднице, па не зна, да ли ће је отуда набавити. Државни Савет наређује му да купи цигљу у Немачкој и да гледа да за њу плати што мању цену. Ако је не добије за мању цену нека узме колико буде потребно за ову годину, а до године можда ће бити јевтиније.[4]

Главни зидар, барем у оно време грађења, био је Кнежев неимар *Хаџи Никола Живковић*, који је био родом из Старе Србије. Он је био за наше тадашње прилике добар мајстор. Грађевине подигнуте из раније, још 1829. и 1830. год., као н. пр. Ћумрукана на Сави, нови Конак Кнегиње Љубице, Наум-Ичкова кућа и Двор Народног Суда (код Саборне цркве), разликовале су се, истина, од грађевина из турског доба и својим већим димензијама и својом угледнијом спољашношћу, али се не може никако тврдити, да их је зидао какав бечки архитекта. Поред свега тога мора се признати, да је Хаџи Никола Живковић зидао чврсто и солидно и да је почео уносити у фасаде својих грађевина карактер какав је онда био у обичају у такозваној граничарској архитектури. Ово се још и сада може видети на Царинарници и на некадашњем »Здању« (сада Министарство Финансије), грађевинама, које се могу сматрати као највеће творевине Живковићеве. Оне нас живо подсећају на државна здања у војеној граници, као н. пр. на земунски стари магистрат и генералов стан, на карловачку општинску кућу и на магистратско здање у Панчеву. Али је он умео да зида солидне куће и по турском крају, каква је била кућа Кнегиње Љубице (до скора Касација). Сва остала здања, која је Живковић зидао, или, за које се мисли да их је зидао, као н. пр. велика касарна на Топчидерском друму, артиљеријска касарна, која је за Милошево време служила као стан за стране конзуле и српске *»иошечителе«*, конак и магацин у Топчидеру и палилулска касарна (на другом крају вароши), биле су, истина, обичне грађевине без икаквог стила и карактера, али су имале добре темеље и чврсте зидове. Узевши у обзир тадашње културне прилике, укус публике

[1] Књижевни Гласник, Стари Београд.

[2] Мита Поповић у својој књизи «Финансије и установе у обновљеној Србији» само помиње Вучића и Лазара Ивановића, а не каже да је Цветко Рајовић био први, коме је Кнез Милош поверио овај посао. Вучића помиње и Куниберт.

[3] Држ. Арх. 1835. Држ. Савет. Писмо Вучића од 21. Авг. 1835. и одговор Држ. Сав. од 23. Августа.

[4] Ibidem.

Б. ВУКАНОВИЋКА:
ЦИГАНКА.

и начин живота у српској и турској вароши, ове су грађевине онда несумњиво одговарале сврси, којој су биле намењене.[1]

Тако је ето постала Савамала, крај дотле ненасељен и пуст, а сада средиште српског националног, политичког и економског живота у Београду, коме је судбина наменила задатак: да буде језгра новој српској варошии и да својим сталним напредовањем и развијањем онемогући Турцима даљи опстанак у Београду.

Да је циљ био добар показују догађаји, који су после тридесет и седам година крунисали ово лепо и смишљено дело наше старије генерације. А да је одмах у почетку било упућено добрим правцем и да је још онда показивало успехе, за то имамо сјајно сведочанство у речима, којима граф Боа-Ле-Конт закључује свој извештај француском министру спољних послова о Београду. „*Ова варош*“ тако каже поменути дипломата: „*сазидана у једноме од најјачих, најлепших и најздравијих положаја, на једном узвишеном рту, који се пружа у сред великога језера што га образују сједињене воде Дунава и Саве, опада сваким даном у рукама Турака који су у њему остали; а сваки дан се више подиже нова хришћанска варош, чистија и лепше сазидана, која потискује и сатерује варош турску*“.[2]

[1] За све време, од кад се Кнезу Милошу први пут јавља мисао да регулише српску варош и да у њој подигне неколико већих државних зграда па све до 1837. и 1838. године подигнуте су ове грађевине: 1. *Здање,* намењено да буде Кнежев Двор (данашње Министарство Финансије). Отпочето да се подиже 1829. а довршено 1836. Цео издатак за ову грађевину 152.729·25 гроша. 2. *Двор београдског Народног Суда,* подигнут у Савамали 1830. и исплаћен 1834. год. са 31.778·38 гроша. 3. *Ћумрукана* на Сави довршена 1835. године. Цео издатак за ову грађевину 294.742 гроша. 4. *Магацин* уз Ћумрукану, довршен исте године, исплаћен са 189.838·09 гроша. 5. *Велика касарна* на Топчидерском друму, почета да се подиже 1834., довршена 1836., коштала је 388.580·37 гроша. 6. *Зграда Београдског Суда* подигнута 1838. год., коштала је 45.637·34 гроша. У исто доба подигнуте су у Топчидеру ове зграде: 1. *Кнежев Двор ново сазидан у Топчидеру* 1834. године, коштао 57.839·29 гроша. 2. *Црква* у Топчидеру, довршена 1834., коштала је 76.647·23 гроша. 3. *Касарна у Топчидеру* коштала 61.993·16 гроша. 4. *Механа у Топчидеру,* довршена 1836. године, коштала је 28.919·18 гроша. 4. *Магацин у Топчидеру,* коштао 51.070·27 гроша. Сем тога сграђене су од 1834.—1836. године: *Кула на Врачару* (Докторова кула) подигута на предлог д-ра Куниберта (коштала 66.603·32 гроша), *Касарна палилулска* (коштала 215.310·20 гроша), *Табакана* у Топчидеру (коштала 16.656·12 гроша) и *Двор војводин и татарски* у Београду (коштао 25.000 гроша). У исто је време преправљен стари Кнежев дворац преко пута Саборне Цркве, који се звао Господарски Конак, за разлику од Конака Кнегиње Љубице, у коме су живели Кнегиња и њени синови Милан и Михаило. Види *Мита Петровић:* Финансије и установе обновљене Србије од 1842. год. Београд, 1901. Стр. 761.

[2] Извештај графа Де Боа-Ле-Конта грађу де Рињи од 3. јуна 1834. О Београду и његовим становницима. Србија у години 1834. Приложио Стојан Новаковић. Споменик Срп. Кр. Академије XXIV. Београд 1894.

ЗА ШТО....

Тако једне ноћи, кад су зимски ветри
Прозорима тресли и шибали стакла;
Кад је несаница мучила ми душу —
На једном се стара завеса помакла,
И док бу̏ра негде урлаше далеко,
Кроз прозор је лице завирило неко,
И завеса паде....

Ко то беше не знам. — Ко би тајну знао,
Којом ноћи кадшто прошале се тако.
...Можда варка беше; али ја сам после
Дуго, дуго, дуго, не знам за што плак'о...
Ветар је тад звижд'о у близини јаче,
Као да се смеје човеку што плаче, —
А сам не зна за што....

Ст. Петров-Бешевић.

КАД УЗАВРИ КРВ

Сад можеш ићи у празну гала́му,
Да певаш живот што троши и сише,
Да пијеш тајну и бесмртност саму
И слепо дахћеш, лу́диш: „Више, више!“

Гле руљу људи, што подбула хрли!
Не осећаш ли во̑ањ прашине њине?
Видиш ли: свест су пољупцима стрли,
А твоје ноге глођу с ци̑ком псине.

Гледај све нове и крвавих чу́ла̂!
Пресити сре̏ће бол од тебе хоће.
Како те глача и тупи гунгу́ла
Носећи гробљу, где зри ра̑но воће.

Рањавих груди, избразда̏на чѐла,
Очију врелих, а за сузе грубих,
Стајаћу докле бесни тарантѐла,
Свестан да волим усне које љубих.

Тад гледај моје искежене зубе
И моје усне што пољупцем пију:
Те усне знају стотине да љубе,
Док зуби гризу, цепају и ри̏ју.

Ја Новог хоћу, а тонем у Старом:
Свуд пародија оног Ти што бѐше,
Свуд с мржњом сре̏ћа и љубав са жаром
И урлик чулне и бесциљне смѐше.

Песнице дижем и мој глас те куне
Клетвом, што може у твој блуд да доспе:
Вечито во̀ли! Воли ноћ кад труне,
И змијским челом старост пеге оспе!

О, већ те гледам чупаву и малу,
Ваздуге ноћи пружаш руке суве,
Љубави тражиш ма у смрадном калу,
Но људи пљују, а жене су глуве.

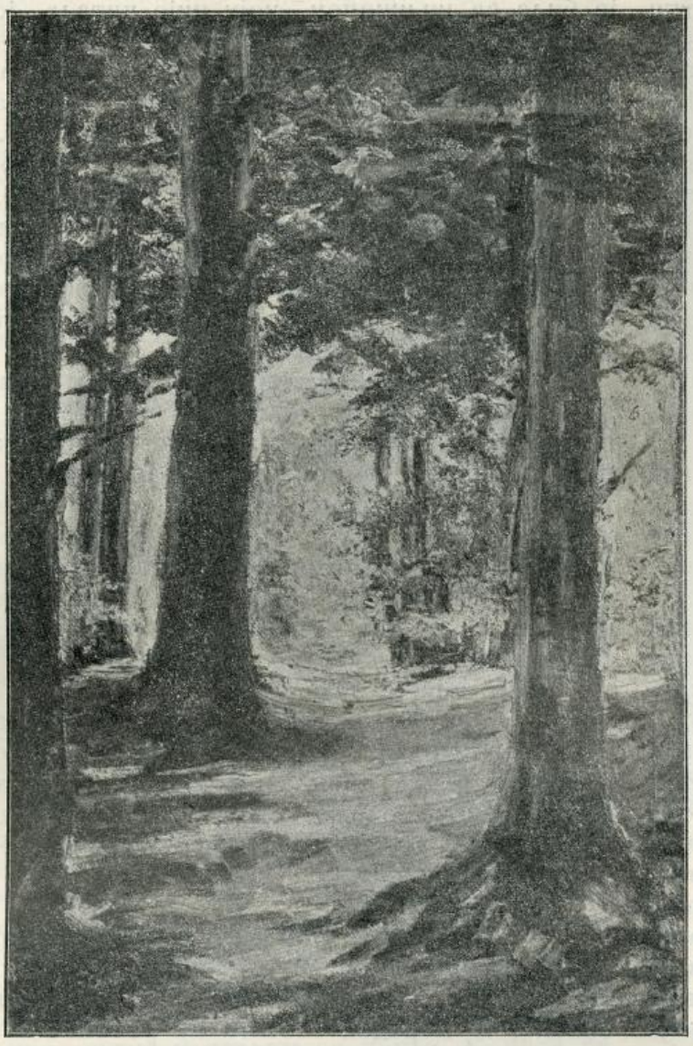
О, већ те чујем, где сикћеш и нудиш
Увело тело и костур што шкрипи
И, дивља, својој немоћи се чудиш,
Док упрљана крв јарошћу кипи.

И, док се гушиш у опију дима,
Доћи ћу да ти прву љубав платим,
Крвав, док сржи још у мени има,
Уз лавеж паса жуд разблудну кратим:

Остатак жене ко плен дађу псима.

Милутин Бојић.

Б. ВУКАНОВИЋКА:
У ШУМИ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКА

(НАСТАВАК)

V

аш у пет часова полазио је воз после обедног прекида. Опростио сам се са својим дамама тако просто, као да одлазим на два три сата. Али када се, учинивши корак два иза баштенског уласка, окретох још једном да видим Наћењкине очи, срце ми се стеже од жалости, сузе ми почеше грлу надирати. Наћењка је стајала на прагу баштенског уласка, жмиркајући од сунца; била је тако свежа, тако лепа у свом лаком љубичастом оделу. Ана Гавриловна гледала је кроз дрвену решетку на огради. Пођох корак уназад и осетих како ми ноге малаксаше, те бејах готов да се занесем. Али се за времена савладах, страшно се напрегох и изговорих гласом јачим него што је требало:

— Због Бога, Наћук!

Ухватих је за обе руке и жарко их ижљубих. Додадох:

— На пуну недељу дана!

Али ја сам знао да је то, може бити, за врло дуго време. Наћењка ме је гледала зачуђено, у мом опроштају запазила је нешто необично. Зато ме је ваљда и пољубила у чело. Ана Гавриловна гутала ме својим упитним погледима пуном недоумице.

Пошао сам одлучно, не осврћући се, замаглене главе, пригушеног даха. Али чим сам чуо звиждање локомотиве и похитао да уђем у воз, — срцу ми је одлакнуло. На мене уопште врло добро утиче путовање. Осећај привезаности за место и за обично интересовање, спојено са тим местом, ишчезава, те се осећам, у неку руку, као птица у слободи.

Чим је воз пошао, ставио сам себи питање: куда ћу? У град ме није вукло, јер у њему нећу

наћи ништа ново. У њему је увек онај исти Кремчатов, који говори док те несвест не ухвати, причајући о својим фантастичним подвизима у Лондону и излажући садржине својих будућих слика, опера, драма, поема и романа, јер је у свима врстама уметности био „као код своје куће“; исти онај круг са бескрајним расправама теме о начинима самоусавршавања. Све по некад може бити забавно и стога волим да по који час проведем у друштву тих људи, који мојим речима указују неко изузетно поштовање. Сматрају ме за веома умног човека, а то ми ствара задовољство. Али када у грудима осетим велики губитак, треба тражити ма што ново, што би макар привремено испунило појављену празнину.

Сетих се позива Олењине и одлучим да код ње пробавим час два.

У тај мах наиђоше, у сусрет возу, отворена кола са запрегом од два бесна врана касача. У колима је седео и клатио се Масловити.

„Аха!“ помислих у себи: „Већ је био код нотара. Гледај само, већ све свршио!“ И опет осетих прилив бадрости. Мој велики план примицао се остваривању.

Сиђох се са воза и пођох тражити Олењину. Са задовољством сам помишљао, како ће јој бити пријатно ово неочекивано изненађење. Тој сам се девојци увек дивио. Она је врло добро знала, да јој нема дугог живота; па је чак и говорила; „Још годину две дана, а онда — баста!“ То је наследила од матере, која је у тим истим годинама умрла од исте болке. Знајући то, она је предумишљено водила досадан, безбојан живот, стално се заривајући у паметне књиге. Пређе је живела у Петрограду, где је посећивала виши курс. Доктори су је отерали на југ. Овде, на четрдесет врста од града, имала је некакво имање, поред којега се није морала мучити. Да сам ја био у њезину положају, похитао бих да отмем од живота сва уживања која може дати. Проживео бих те две три године тако, да ништа не изгубим нити мање узмем од онога што други узимају. То сам јој више пута и говорио, дабоме у форми теоријског расуђивања, на њу ништа не примењујући. Она је у одговор само уздисала и некако загонетно, скоро шапатом изговарала: „Уживање!“, а у тамним јој очима плануо би огањ и одмах се гасио.

Њену кућицу нађох веома лако. Велики запуштени врт, у којему овде и тамо стрче дрвене сандучаре са ситним терасицама. Пред једном од њих угледах широку, плетену наслоњачу, и у њој онемоћалу тетку Олењине. Седела је непокретно, са рукама скупљеним у крилу и са затвореним очима. Под пригревицом сунца на заходу слатко је дремала. Намрштено и као брашно бело лице са танким, ушиљеним носом, са увученим усницама и оштрим подбратком, изгледало је као у мртваца. Отворим баштенска врата и неопажен прођем поред старице. Олењина је седела на тераси, недалеко био је самовар са димњачићем који се пушио. Олењина је била са књижицом, коју није читала, јер је отворена лежала на њезину крилу, док је она, исто као и старица, такође била затворила очи и, по свој прилици, била у сновима. Угледавши јој лице — задрхтах. Била је нека несхватљива сличност између та два лица, и ако у цртама није било ничег заједничког. Не знам зашто, али обе оне, у тим својим положајима, изазвале су ми једну и исту мисао — о смрти, а задрхтах нарочито због тога што је једна преживљавала другу половину столећа, а друга једва што је дошла до прве четврти.

Застадох за тренутак, и још једном погледах њено лице. Увек ћу се сећати оних тешко опуштених очних капака са танким плавим жилицама, са целом шумом црних трепавица, и оних танко стегнутих усница малених уста, која изражавају силну вољу; глава јој олако клонула унапред и непокретно се укочила на тамном врату. Изгледало је као да је та девојка сва предана неком сну, што јој је за будућност оцртавао нешто неисказано примамљиво.

Моје кораке није чула.

— Олга Михаиловна! позвах је пажљиво.

Она уздрхта, као да јој поред уха плану пушчани тресак, преплашено отвори очне капке, цикну некако дивље, скочи и поново седе, а одмах затим, за мене сасвим неочекивано, бризну у хистерични плач.

Прискочих јој.

— Доста, шта Вам је?! Олга Михаиловна!

Потражих воде да је запојим; поред самовара стајао је суд, али не беше ни чаше ни бокала, те морадох застати на речима:

— Како сте нервозни... Од мене се уплашили? Опростите, молим Вас!

Плач јој брзо пређе у смех, и то, као што ми се учинило, у смех сасвим обичан; брисала је своје сузе и смејала се својој нервозности.

— Не можете ни замислити о чему сам премишљала, а када дођосте мени се учинило Бог зна шта... Изгледали сте ми као привид!... Али седите!... Хвала Вам, хвала што сте дошли!...

Помогох јој да рашири стô за извлачење, покрих га чаршавом, спремих самовар и посуђе, па чак почех и њој и себи сипати чај.

— Ако... ако... пазите ме! поче она весело говорити, па дода: Ви сте дивни, што сте дошли!

Била је у црном оделу, што је присно обухватало њено мршаво тело. Густи набори сукње без турнира ишли су до саме земље, груди су јој биле доста уске према расту и једва су се опажале, као у четрнаестогодишње девојчице. Густа јој црна коса била је немарно савијена на затиљку. Олењина ме је посматрала необично живахно, очи јој се осмехивале. Рекох јој, да ми се не допада њен летњиковац, и да личи на кутију.

— На гроб! поправи ме Олга Михаиловна и, преко мог очекивања, на лицу јој се не појави ни сенка туге. Осмехивала се као и малочас.

А имала је необично умни и нешто једак осмех, уз који је увек прижмуркивала. Помислих, да се може свему привикнути, па и на мисао о смрти.

— Задовољна сам што ми овде нико не ремети самоћу, — настави она. Све ове избе пуне су света, али ме нико од њега не зна, јер се никог и не тичем. Тетка је страшна егоискиња, — не мисли ни о чему другом, већ само на чему ће лакше умрети, на постељи или у наслоњачи. А доиста има и стања у којима се глава бави једино о томе питању!... Како Ви вешто сипате чај, и како је укусан! Ха, ха, ха!... Сипајте ми још! Не, доиста је дивно што сте дошли!... Видите ли како сам весела и разговорна.

И бадро ме је гледала у очи, смејала се, пила чај без мере, само зато што сам јој га ја сипао. Сунце је већ било зашло и сумрак се спустио. Тетка подиже главу и рече да жели чаја и да осећа хладноћу. Догурасмо јој наслоњачу ка тераси, као какво дете, напојисмо топлим чајем и одвезосмо у собу; ту је остала седећи, размишљајући у самоћи о свом вечитом питању: где ће лакше умрети — на постељи или у наслоњачи?

Ми остадосмо и даље седећи за чајним столом. Вечерњи ваздух био је свеж; са мора, које се није видело од дрвета, допирала је свежа струја и лака влага. Олга Михаиловна трипута се закашља и нервозно уздрхта плећима. Предложих јој да пређемо у собу, али она одби и само замоли да јој донесем плед. Ипак сам опазио, да је влажни вечерњи ваздух утицао на њено расположење. Гледала ме је као и пре, али се већ није осмехивала; посматрала ме некако болешљиво, сетно и сасвим се уњута. С часа на час је подрхтавала и увијала се у плед. Хтело ми се да је развеселим, и мислио сам да ћу то најбоље постићи, ако јој испричам најновију анегдоту Кремчатова.

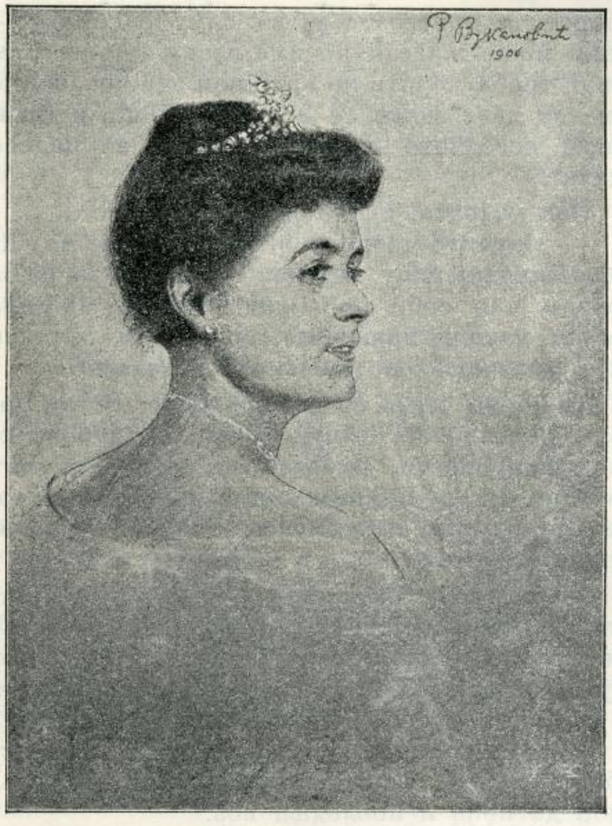
— Да ли сте чули, како је наш Кречматов за четврт часа извршио дванаест великих дела? упитах је весело.

— Бог с њим, са Кремчатовим!... тихо и некако сетно одговори ми она.

Али ја сам ипак почео причати. Кремчатов је био код куће, затим је отишао и вратио се тачно после четврт часа. Дошао је сав задуван и црвен, па је почео причати, где је све био. Изашло је, да је био у једној музичарској радњи и предао 200 егземплара једне своје тек довршене романце; одатле је отишао на булевар, прошетао се, отишао у бифе, попио чашу пива, сетио се поруџбине књиговесцу, отишао и узео књигу, затим се поново вратио у продавницу, која је већ успела да прода прву стотину егземплара његове романце, примио новац, отрчао у цвећарницу, купио букет, однео га вереници, и напослетку дошао кући.

— Прави ултра-Американац! додах и ударих у смех.

Олга Михаиловна једва да је слушала моју причу, али када виде да се ја смејем, обнажи,

Р. ВУКАНОВИЋ: ПОРТРЕТ.

из љубазности, у осмех своје глатке беле зубе. Разумео сам да је ништа није у стању развеселити; морска влага пробудила је болест њену, којој је плаћала свој дуг.

— О чему то размишљате, Олга Михаиловна? Кажите ми и биће вам лакше. Да ли сте то икад покушали?

Она и на то оћута, а затим удубљено гледајући у густи мрак и као усиљавајући се да у њему нешто сагледа, што се пред њом оцртавало, промуца тихо и полако, као самој себи:

— Требало би тако удесити; да сваки који умире има право рећи: живео сам! Зар није истина?

Срце ми се стеже. Ова девојка од двадесет пет година претресала је питање о смрти, као што други тих година претресају изгледе на своју каријеру. Била је у праву, јер је смрт била њена каријера. Срце ме је заболело од жалости. Олга Михаиловна била је тако симпатична, умна, пуна жеље за животом, а међу тим њојзи је пресуда већ била изречена. Било је то глупо до највишег степена.

— То је истина, Олга Михаиловна! рекох јој тоном озбиљним и простим, надајући се да ћу разговору дати карактер објективног философског расправљања.

— Живот није ништа друго него храна смрти! настави она. А зар то није глупо? Сваки би хтео да живи, али му се не да...

— Не, то није истина! додах свим жаром опонента. Разуме се, да тај жар није био при-

родан. Хтео сам скренути њену пажњу са њене личности и привезати је за саму расправу. — Сваки може живети ко има главу и срце. Само живот треба мерити не аршином већ вредношћу. У месец дана може се осетити пунији и дражи живот, него што га други осети за педесет година...

Она уздрхта, а очи јој заблисташе.

— Научите ме тој вештини!.. Чујте ме, Андреја Николајевићу, љутили се или не — ја Вас сматрам као себи најближег човека. И данас Вам ево кажем, признајем, исповедам: страшно бих и ужасно хтела да живим... Ужасно!

То јој се отело из дубине душе. У том признању осећало се потпуно очајање, дубоко сазнање немоћности. Осећао сам се позван да је осоколим, да јој помогнем ма и најмањом надом. Узех јој руку и пољубих са искреним изразом саучешћа.

— Научићу Вас како будем умео, драги друже! рекох стежући јој руку. Она се ћутећи осмехну а очи јој се напунише суза. Видео сам да јој моје држање ствара дубоко уживање, па, да не бих покварио утисак, дигох се и рекох, да ми је већ време поћи на воз. А тако је доиста и било. Већ је било око осам и по, а замало треба да пође и последњи воз.

— Хајдемо, ја ћу Вас пратити до вагона. Ви сте данас тако мили, какви никад не бесте!

Узе ме под руку и пођосмо. Осећао сам да ме је тај разговор необично приближио њој. Осећање њене руке и цела њена појава, која се уз мене припијала и подрхтавала од лаке хладноће, ствараху ми задовољство. У том тренутку пожелео сам, да та симпатична девојка, којој је суђено да тако мало проживи, буде ма и најмање срећна.

Воз се већ примицао. У даљини се појавише црвене светиљке, локомотива је с времена на време позвиждавала. Под малом дрвеном чекаоницом сакупило се десетак људи, који су очекивали воз. Ишли смо ћутећи и зауставили се мало подаље. Воз дође, ја седох у отворени вагон и кроз ниску ограду стискох јој руку.

— А зашто ми ништа не рекосте... шта ради Надежда Алексејевна? упита Олењина.

— Удаје се! рекох јој сасвим мирно.

Олга Михаиловна окрете се и тихо промуца:

— То знам... А кад сте одлучили?

— Она се удаје, али ја се не женим, Олга Михаиловна!

Олењина баци на мене тужни поглед и промуца неуједначеним, искиданим гласом:

— Ако је шала, ружно је што се тако шалите, Андреја Николајевићу!

— Истина је, истина... рекох јој: то је сушта истина, кунем Вам се!

Чу се звиждање. Још једном јој пружих руку. Стеже ми је с отвореном недоумицом и колебањем.

— Хоћете ли ми то објаснити? упита она, када воз већ пође.

— Прекосутра! довикнух јој и изгубих је с очију, јер јој се појава изгуби у тами.

VI

Сутрадан, у 11 часова, био сам код нотара. Овај поштовани чичица — висок, танак, нешто погрбљен, пун слабости за све што је енглеско, због чега је и бријао брке, носио коврчасти жабо и говорио полако, увек хладнокрвно, скоро без икаквих покрета — био је мој добар познаник. Чак сам се једно време врзмао око његове кћери, али пошто је запроси неки житар, Грк, који је имао око педесет тисућа годишњег прихода, — само је тужно уздахнула и удала се за њега. Нисам се томе противио, јер је то био њен сасвим правилан рачун, и пошто сам то отворено казао и самом нотару, нашао је да сам ја врло разборит човек.

Ипак је чичица овог пута био у великој неизвесности. Није могао схватити, какве то рачуне могу ја имати са Масловитим, тим највећим богаташем у граду и толико познатим човеком. У томе као да је назирао неку тајну. Ја сам му објаснио.

— Ствар је проста: препоручили су ме г. Масловитом као младог правника, јер ћу ових дана добити своју диплому, па би он, ето, да ме уведе у послове. Није најзадовољнији са досадашњим повереником... Господин Масловити жени се младом и не богатом девојком. Разуме се — изгледи његови на њезину нежност нису велики, па би хтео да их овим актом увелича. У самој ствари, то га ништа не кошта, јер ипак све остаје у његовој кући, а вереници је пријатно. Али њему је неугодно да понуди т. ј. он мисли да је неугодно, а ја сам мишљења, да је веома пријатно понудити три милиона. И ја сад вршим ту угодну дужност...

Изгледа да је моје објашњење задовољило нотара. Или он бар није више показивао никакву сумњу. Рече ми, да ће поручени актови бити готови у два часа, када ће доћи и Масловити; нотар ће му отићи (Масловити ће одсести у једној од својих кућа) и ствар ће бити свршена. У четири часа моћи ћу добити копију.

Разуме се, нисам ништа предузимао. И ако сам био уверен, да се Масловити неће одрећи своје одлуке, ипак су три милиона тако осетљива величина, да би и најмања непажња могла покварити целу ствар.

Кремчатов је нашао, да сам тога дана изгледао као какав необично забринут човек.

— Какву ли то муку мучиш? домишљао се он и, као човек доброг срца, сматрао је за своју дужност да ми бригу разбије. И доиста му треба одати признање: био је неисцрпан и разноврстан. Његов је живот пун најневероватнијих случајности. Лично су се њему догађале све нај-

различније анегдоте, које је само или чуо или читао. А знао их је веома много, и кадгод би их причао, стављао се у положај јунака; а то је бивало сасвим просто — додавањем увода: „Кад сам био у Лондону, ево шта ми се догодило“. Одмах затим почиње и анегдота.

Видећи ипак, да анегдоте, које сам ја, узгред буди речено, знао све напамет, не изазивају очекивани утисак, он је, да би ме разведрио, саопштавао новости које, признајем, нисам могао очекивати:

— Да, заборавио сам саопштити Вам о малој промени у свом животу! рече ми сасвим простим и намерно мирним гласом.

— Промени?

— Дâ, знате, бесмислице — не би требало ни помињати!.. У самој ствари, ништа се не мења... Остајем исто овако танак и мршав, а на мом посунулом лицу, на жалост, опет ништа не расте.

Све је то говорено у највећој мери просто, са отвореном намером да се у један мах изврши препад и изведе необичан ефект. Ту ућута, очекујући моја запиткивања. Али како ми је мало стало до тога, шта ће овог пута слагати — не поставих му никакво питање.

— Ништа особито, збиља, ништа особито! — настави он, као одговарајући мом пређутном дивљењу. — Просто, знате, јуче у три часа свратим случајно својој вереници и видим да је сама... И дође ми фантазија: дај, велим, да се оженим!.. И — оженио сам се!

— То јест, како?

— Са свим обично... Отишли у цркву, венчали се и све остало... Сад сам ожењен, — можете ми честитати!..

То је била луда прича, али сам ипак помислио, да није могућно и тако лагати. У осталом, није тешко уверити се.

— Који су Вам били девери?

— Девери? Тхе... Ви их не познајете... Но, Иванов, Петров... сасвим је свеједно, Ви их не познајете. Можда се чудите, што живим растављен од жене? Хм... То ће тако увек бити... Зашто баш све по шаблону, као сви?

Не саслушах га до краја, јер је већ било четири часа. Кремчатов је приметио, да сам веома узбуђен; чак му се учинило, када сам узимао шешир, да ми руке дрхте. Чудна ствар: зашто баш руке?.. То ми се није допало. Некако ми непријатно блесну мисао о богаћењу. Али ја ето ништа не узимам; све што радим — не радим за себе.

Докле сам ишао нотаревој канцеларији, ухвати ме грозница. Признајем — бојао сам се, доиста бојао да нећу издржати тон обичног повереника, којему је наређено да само узме копију и преда је неком трећем лицу. Четири пута обишао сам кварт у којему живи нотар, и за све време понављао сам у мислима, а у понеким тренуцима чак и полугласно, Кривично Право, из којега је требало да полажем испит. Проклети нерви! Уверио сам се да их и ја имам. Напослетку, учини ми се у један мах да сам се довољно савладао. Уђем у канцеларију.

— Вама није сасвим добро? упита ме нотар, који је увек показивао бригу о мојој личности.

— Не, нешто сам расејан... Добио сам писмо... Сестра ми је веома болесна.

Боље то него болестан — а изгледа и вероватније.

— А! Зар Ви имате и сестру?

— Да, од тетке, али је необично волим!

— Па не бојте се, по свој прилици није ништа опасно! умири ме нотар. — Ако је по вољи, овде је цео предмет! — додаде он.

И ја сам га читао, дело својих руку, своје главе, свога карактера. Сумње нема, да је нотар гледао пред собом још младог правника, који се интересовао више о форми него ли о садржини. Осећао сам, да ми се лице држи изврсно; да не показује ништа друго осим дубоке пажње. Да, да, све је као што треба, све као што сам предвиђао у свом плану. Три су милиона прешла Турчаниновима...

— Захваљујем Вам! рекох учтиво нотару, брижљиво савих копију и метнух је у бочни џеп свог огртача.

На улицу сам изашао уједначеним и поузданим кораком. Више нисам осећао оно брижно узбуђивање, са којим сам био пошао нотару. Напротив, осећао сам да ми се груди испунише необичном увереношћу и сазнањем о својој моћи.

— И ја имам да Вам саопштим једну новост! — журно рекох Кремчатову, који је у то време испирао своје четке, јер је у један мах осетио сликарски позив. — Не женим се Турчаниновом!

— Е?! Да се нисте посвађали?

— Не, него онако сасвим просто: не женим се... Нисмо се свађали!.. Не бих хтео, да буде по шаблону, да буде подражавање вама!..

И почех се од свег срца смејати, а Кремчатов ме посматраше разјапљених уста.

VII

И ако није имало смисла, ипак сам дао Кремчатову прилике, да ме читав један час уверава, како је тако што — сасвим немогућно. По његову мишљењу, нико од познаника није у стању замислити Нађењку Турчанинову друкчије него само као моју жену, а мене као њезина мужа. Та је веза у толикој мери природна, да би се без фразирања могло рећи: да смо као створени једно за друго. Али пошто сам остао сталан у свом тврђењу, Кремчатов је, узбуђен у толикој мери као да се покварила његова свадба а не моја, одлучио да оде у летњиковац Турчаниновима, да се *разговори* с њима. Рекох му, да томе нисам противан и да сам, шта више, дужан рећи да ме то чак и радује. У Турчанинових је

завладала потпуна неодређеност у расположењу. Требало је то расположење упутити на потребну страну.

До десет часова остао сам потпуно сâм. Сео сам за лекције и простудирао двaестак страна Кривичног Права. Било што било, овај испит, што ми је још једини остао, требало је да свршим. У десет дође Кремчатов и поче причати о својој посети.

Није му пошло за руком да се »разговори«, затекао је Турчанинове у врту, а с њима је био и некакав дебељко, којему је био представљен као каквој важној личности. Дало се лако видети, да тај дебељко игра код њих неку улогу пуну поштовања.

По презимену је — Масловити.

— Који Масловити? Да није што род оном познатом милионару?

— Баш сâм тај милионар.

Кремчатов учини један покрет пун презирања. Жали што га није прије знао, јер му не би показао толико пажње. Никако не може да трпи те ужирене набобе. Учинило му се, да су га примили хладно. Нађењка га је упитала, да ли нисам код њега одсео? Одговорио је да јесам и да се спремам за испит. Није било сасвим јасно, из којих је разлога и зашто дошао. У души је слао Масловитог до ђавола, али се Масловити раширио у наслоњачи и не мислећи да оде. Када је до последњег воза било остало још свега четврт часа, поче се опраштати и саопшти Ани Гавриловној, да би јој имао казати две три речи. Отидоше у страну.

— Је ли истина, да се Андреја Николајић не жени Надеждом Алексјејевном? упита он. Ана Гавриловна поче некако чудно шарати очицама.

— Је ли Вам то он сам казао? упита она са своје стране.

— Да, јесте... Дакле, истина је?

— Ако је то он казао, онда мора бити да је истина. Он никад не говори напразно.

Захваљујем Вам, Ана Гавриловна. Одлично сте ме проучили и врло добро познајете моје особине. После тога, почела је снажно стезати руку моме пријатељу, као да му је захваљивала за ту вест. То га је било изненадило. Нађењка је седела готово без речи, била је бледа и, изгледа, осећала досадност.

Кремчатов се врати у град, познат са том ствари исто онолико колико је био и пре посете. Али он је ипак своје учинио. Знао сам да је тамо почело врење, а толико ми је само и било потребно. Сасвим сам јасно замишљао, шта је све тамо могло бити после одласка Кремчатова. Масловити је и даље седео, већим дѐлом ћутећи, јер се уопште и није одликовао лепоречјем, и очима је прождирао Нађењку. У осталом, тога је вечера, разуме се, говорио више но обично, био одрешитији и самоуверенији; на то је стекао права актом код нотара, што је у његовим очима било од огромног значаја. Али Ана Гавриловна старала се на све начине да га што пре отправи кући. У њеним је грудма превирало. Једва је чекала да се разговори са Нађењком о свему што је чула од Кремчатова. Непрестано је зевала, старајући се да што више разглави вилице, само да би то и Масловити приметио; говорила је да Нађењки не прија тако дуго бављење на ваздуху; на послетку Иван Јевсјеић осети да жеља за спавањем надвлађује његову страст и опрости се.

— Знаш ли, шта ми је рекао Кремчатов? упита она Нађењку, тек што се заклопише баштенска врата за поштованим младожењом. — Андреја Николајевић био код њега и рекао да се покварило твоје венчање с њим и да се тобом неће оженити!..

Нађењка, разуме се, плану па се утиша. Изјавила је, да ја то *не бих смео* казати и да је Кремчатов, као и обично, несавесно слагао. Али Ана Гавриловна не попусти. Овога пута веровала је Кремчатову, јер јој се тако хтело. Није могућно да се измисли и таква шала.

— Али, мама, то већ није лепо! Изгледа као да нисте од раскида продати ме Масловитом!

Страшно се срдила, узбуђивала и говорила да то неће бити, а ако бих ја доиста учинио ту подлост (т. ј. одрекао се ње), она ипак неће поћи за Масловитога. Била је изван себе. Ана Гавриловна није одговарала нити је уверавала, јер је била веома вешт дипломат. Оставила је да јој се кћи сама насити узбуђења.

Све је то, по свој прилици, тако било.

(Наставиће се)

ПРОЛЕТЊЕ МЕЛОДИЈЕ

МАКСИМ ГОРКИ

Врт је испод прозора моје собе. По голим багремовим гранама скакућу врапци и живо разговарају а на ивици крова чучи поштована чавка и, слушајући разговор сивих тичица, важно одмахују главом. Топли ваздух, пун сунчаног сјаја, доноси ми у собу сваки звук. Чујем тихи и лагани шум потока, чујем мирни шумор грања, разумем о чему гучу голуби на венцу испод мога прозора. Заједно са ваздухом у душу се моју улива музика пролећа.

— Цив-цив! цака матори врабац, окрећући се своме друштву.

— Ето, опет дочекасмо пролеће! Цив-цив!

— Фа-акт! Фа-акт! — грациозно опружујући шију умеша се чавка.

Ја врло добро познајем ову солидну птицу: она се увек изражава кратко, никада друкчије, и увек одобравајући. Пошто је од природе глупа, она је још и пуна страха, као и све чавке. Њен је положај у друштву одличан и сваке зиме приреди ма какву добротворну забаву за голубове. — Знам и врапца: и ако изгледа да је лакомислен па чак и либералан, он је, у самој ствари, увек прибран и на своме месту. Он скакуће око чавке с пуно поштовања, али у дубини душе има утврђено мишљење о њој и зна колико она вреди. Покадшто испричаће и по какву пикантерију о њој.

А на венцу испод мога прозора млад кочоперан голуб најтоплије уверава младу голубицу: „Умрећу! Умрећу од разочарања, ако не примиш моју љубав!“.

— А знате ли, госпођо, да су већ дошли цајзлови?

— Фа-акт!

— Долетели па зацакали, узнемирили се и цвркућу!.. Страшно немирна птица! С њима дошла и сеница... као и увек... знате... хе, хе! Јуче, молим вас, питам једну у шали: „А већ дошли, драговићу мој?“ Одговори ми дрско... У тих птица изгубило се свако поштовање према чину, звању и друштвеном положају сваког оног који с њима разговара. Ја сам, на пример, дворски врабац...

Баш тада изби иза димњака млад чавчић и рапортира: „Прислушкујући пажљиво, по дужности, разговоре становника ваздуха, воде и земљине унутрашњости, бадро мотрећи њихово понашање, имам част јавити, да цајзлови брбљају вазда о којечему и дрско шире вест да ће се природа ускоро обновити и подмладити!“

— Цив-цив! узвикну врабац, узнемирено посматрајући весника. А чавка расположено климну главом.

— Пролеће је већ било, и не само једанпут, рече врабац. А што се тиче обнављања природе... у самој ствари било би пријатно... ако се то догоди према допуштењу оне власти у чију надлежност спадају те ствари!

— Фа-акт! рече чавка, благонаклоно погледавши беседника.

— Поред горе изложеног дужан сам додати — настави чавчић — поменути цајзлови изразили су и незадовољство због тога што су потоци, из којих гасе жеђ, као нешто мутни. Неки од њих чак сањају и о некаквој слободи!

— А, то они увек тако! уплете се стари врабац. То долазе од њихове младости, а није ни по чему опасно. И ја сам некад био млад, и ја сам некад сањао о... њој. Разуме се, најскромније сањао... Па ето, прошло је као да никад није ни било. Дошла је она друга „она“, она више реална... хе-хе-хе!.. и знате, више пријатна, много потребнија врапцу... хе-хе!

— Хм! зачу се дубоки грактај. На гране се спусти уважени државни саветник гимпл. Милостиво поздрави на све стране и уђе у разговор.

— Е-хм! опажате ли, господо, како ваздух мирише на нешто? Е?

— Јесењи ваздух, екселенција! рече врабац. А чавка спусти главу у страну и гакну звуком нежним као овчје блејање.

— Хм-да! Јуче при картању исто је поменула и по прецима поштована совуљага... Вели: „Мирише на нешто!“ Ја јој одговорих: обратићемо пажњу, мирисаћемо, дознаћемо! Паметно, хе?

— Тачно, екселенција!

— Сасвим паметно! одговори врабац са дубоким поштовањем. Треба причекати, увек причекати, екселенцијa! Солидна птица увек чека.

На баштенску стазу слете са неба шева и, брижно трчећи по њој, зацвркута:

„И зора осмехом својим нежно гаси небеске звезде... Ноћ бледи, ноћ дрхти, и као лед на сунцу — топи се ноћне таме покров тешки. Како лако и слатско дише срце, пуно наде и радости од сусрета са светлошћу и слободом!«

— Каква је то птица? упита гимпл, жмиркајући.

— Шева, ваше благородство! оштро примети чавчић иза димњака.

— Песник, ваше благородство! понизно дода врабац.

Гимпл искоса одгледа песника и промрмља:

— Хм... сумњива фарба... прљав! Певао је нешто, чини ми се, о сунцу и о слободи, хе?

— Управо тако! потврди чавчић. Занима се буђењем неоснованих нада у срцима полетараца, ваше благородство!

— Казнимо и... глупо!

— Изволели сте тачно речи, ваше благородство, умеша се врабац: — глупо! Слобода, ваше благородство, нешто је неодређено и, тако рећи, непостижно!

— Ипак, ако се не варам, и ви сте некада о њој... бунцали?

— Фа-акт! гакну чавка. Врабац се збуни.

— У самој ствари, ваше благородство, истина је: и ја сам једном... али многе олакшавне околности...

— А!.. то јест како то?

— После ручка, ваше благородство! Под утицајем т. ј. под испаравањем винског алкохола... А бунцао сам баш огорчено, ваше благородство!

— То јест како?

— Прошаптах само: живела слобода! али одмах додадох: у границама закона!

Гимпл погледа у чавку.

— Тако је било, ваше благородство! дода чавчић.

— Ја, ваше благородство, као дворски врабац, не могу себи допустити никаквих озбиљних намера о слободи, јер се то питање не третира у ресору у ком имам част служити.

— Фа-акт! поново гакну чавка. Она само потврђује.

А по улици отиче вода и пева тиху песму о реци у коју хита и о својој будућности:

„Примаће нас широки, бистри вали; загрлиће нас и однети у море. И опет ће нас, може бити, у небо дићи зраци топлога сунца, да поново с неба паднемо на земљу као свежа ноћна роса, као меке пахуљице или као обили дажд!«

Величанствено, ласкаво пролетње сунце осмехује се на јасном небу осмехом божанским, пуним љубави, пуним творачке моћи.

У забаченом крајичку врта, на гранама старе липе начетили се цајзлови, а један од њих одушевљено пева друштву свом негде слушану песму о веснику буре:

„Над белом површином мора облаке ветар скупља. Између облака и мора поносито се вије весник буре, сличан црној муњи.

Час крилима вале тиче, час као стрела облацима лети и кликће. Облаци опажају радост у смелом тичјем гласу.

У том је кликтању жеља за буром. Силу гнева, пламен страсти и увереност у победу распознају тице у том гласу.

Галеби јече пред буром, — јече и носе се над морем, готови да на дну његову утопе свој ужас од ње.

А вивци јече, јер они, вивци, не осећају сласт животне борбе: плаше се од сваког ударца.

Глупи пингвин сакрио своје гојазно тело у усеке стења.

Само поносити весник буре вије се смело и слободно над разјареним морем.

Облаци све гушћи и црњи спуштају се над морем; певају, играју вали разбацани у висине у сусрет грому.

Тутњи гром. У пени гнева хучу вали свађајући се са ветром, који снажним загрљајем захвата гомиле вала и баца их силним махом, пун дивље страсти, на углачане стене, разбијајући у прах и прсак смарагдне масе.

Весник буре вије се кличући, сличан црној муњи; као стрела пробија облаке и пенушаве вале крилима одбија.

Тако лети он као демон, поносити, црни демон буре, — па се смеје и... плаче... Смеје се над облацима, а од радости плаче!

У гневу грома опажа он, осетљиви демон, да је умор већ ту; али је уверен да облаци сакрити сунце, не, — неће га сакрити!

Ветар вије... Гром тутњи...

Као сури пламен вију се облаци више морског бездана. Море хвата стреле и гаси их у својој пучини. Као огњене змије вију се у мору, губећи се, озрцаји муња.

— Бура! Скоро ће затутњати бура!

То смели весник буре лети кроз муње над гневно узбурканим морем; то кличе весник победе:

— Само што јача бура!..«

С руског превео **Р.**

ЛИСТИЋИ

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

ИЗ ДОСИТЕЈЕВИХ „НАРАВОУЧЕНИЈА“

(АФОРИЗМИ)

Ко је само себи на свету пријатељ, никад неће верна пријатеља стећи.

*

Ми смо таки у овој нашој кожи, да и сами себи не ваља сасвим да верујемо.

*

Разуман човек оно што зна, рад је и боље знати, а оно што не зна, не мисли да зна.

*

Ко би рад да никад ништа не изгуби, мучно ће што добити.

*

Имати право, онде гди насиље и неправда влада и суди, то је толико, колико и сасвим криву бити.

*

Великој души и од самога непријатеља истина је драга, а слаби ум ни од пријатеља неће да је прими.

*

Колико ко више од обштества прима и ужива, толико су веће и важније његове дужности.

*

Нек се не уздамо да ћемо икада мира и покоја с онима моћи имати, који између себе нису кадри у миру и слоги живити.

*

Време младости блажено је време садње и сејања.

*

Злоупотребљење у свачему је зло.

*

Зао и пакостан оном је најгори ком је најближи.

*

Паметан ни у најслабијему не жели себи имати непријатеља, — ко зна што носи дан што ли ноћ?

*

Ко не уме разумно мислити, како ће што разумно и паметно делати?

Ко нема у глави, он мисли да има више него сви други.

*

Многи мисле у себи да све знају; и мораду тако мислити, зашто не имаду никакова поњатија о оном што не знаду.

*

Лисица је лукава, али јој се многе коже продају.

*

Где хоће сваки да заповеда а да не слуша, ту ко је јачи, он је и старији.

*

Ко никада није чувствовао горест скорби, он није кадар ни праву сладост радости чувствовати.

*

Нико није толико богат за подмитити цели народ да не говори оно што мисли.

*

Људма истина није мила, зашто нису такови какови се чине.

*

Душа и ум могу се размазити какогод и тело.

*

Славни характер једнога народа у томе се састоји да су сложни на добро, мужествени у потреби, верни један другом, послушни законом отечества, трудољубиви, трезвени, чистосердечни, правде и поштења љубитељи, који предпочитавају чест привременој користи, и воле живот изгубити него поштено име.

*

Разумно својељубље мати је добродетељи.

*

Штогод мора бити данас, то је сутра у невреме.

*

Не раздељујте се и не мрзите се између себе за цркву грчку и латинску; церков је Христова, а нити је грчка нити латинска.

*

Није могуће да је човек управ добар, а да није у исто време и учтив.

Пречестне и свете родитељнице человеческога рода! Само о вами зависи, ако ви будете поштене, вредне, благонаравне и просвештене — и ваша ће деца бити, ако им само ви будете богиње мудрости, како сте им и рожденија.

*

Не жѐлимо да смо свуда зејтин на води.

*

Босна оће свога краља, Сербија своје деспоте, Ерцеговина свог ерцега — доће Турчин пак све у торбу!

*

Људи се уче говорити пре него науче добро мислити и судити.

*

Меримо и познајмо себе и не иштимо што није за нас.

*

Не само они који ište, ваља да добро гледа шта ište, но и онај који има власт давати, дужан је колико више може гледати шта и коме даје.

*

Злато или богатство само по себи нити је зло нити је добро, но чрез употребљење, које се њим чини, бива једно или друго.

*

Дати се двапут од једног преварити, то је недостатак разума.

*

Како ће ко икада памтити оно о чему не мисли?

*

Учен и благонараван свештеник боље ће просветити церков своју него милиони свећа да у њој гору.

Славна славеносербска нацијо! Ум кад с науком просветиш и с просвештеною добродетељију сјединиш — избраније нације над тобом неће бити на земљи.

*

Ко управ познаје и љуби божију премудрост и доброту, он никојем добру у натури не може завидити, знајући да је свако добро од Бога.

*

Разуман жели похвалу, али је жели од паметних и добрих, и навластито од оних који се у делу познају.

*

Морао би ко бити смеса зла и добра и самовештно лукавство и притворност, кад би злим какогод и добрим угодити умео.

*

Не може човек имати хитријега ни лукавијега ласкатеља који би га кадар био тако заслепити, као исто његово неразумно својељубије.

*

Срце које је за љубав од Бога сотворено, мети га сама у рај, пак не жели му горега пакла.

*

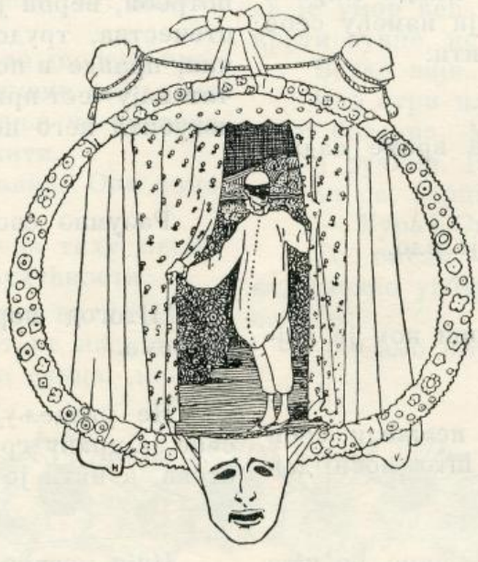
Пишу за Јулија Цезара да је био ћелав, али је он заслужио толике победоносне ловоре, да је имао чим преславно ћелавост своју покрити.

*

Рт кад беспослен каса, он иде којекуд, а кад се за зецом пусти, лети управ како тане.

*

Кад човек позна оно што јест, тај час почне за ништа држати оно што није.

ХРОНИКА

НАУКА

ГОВОР Г. АНДРЕ НИКОЛИЋА

председника Народне Скупштине

о великом српском просветитељу **Доситеју Обрадовићу,** на CXII сает. Нар. Скупштине, држаном 26. марта ове год.

Господо, молим вас за одобрење, да данас не наставимо рад. Данас је један свечан дан за српски народ. У црквама Краљевине Србије, у црквама српских земаља, данас се чини помен *Доситеју Обрадовићу*. У свима школама наше земље, а врло вероватно и у многим школама других српских земаља, данас наставници омладини и ђацима причају и предају о животу и раду Доситеја Обрадовића. Ја мислим да ће и Народна Скупштина једногласно пристати да прекинемо данас свој рад, те да се и она, као представник српског народа, придружи овој свечаности прослављања великог српског просветитеља.

Господо, то је један од особито дивних призора, гледати како се једно сироче занатлиско, које је у најранијем детињству остало без оца, које никаквих средстава није имало ни од своје куће, ни од свога друштва, подигло до степена да буде љубимац целога народа за живота и да и данас, на сто година после смрти, буде љубимац целога српскога народа. За Доситеја Обрадовића могло би се рећи у две три речи: да је рођен као сироче, да је, како се вели у старим књигама, „Својим трудом, вса приобрел“, да је све сам себи стекао; да је у потпуном смислу оно што се зове Self made man, човек, који је сам себе израдио. Могао би се живот његов свести може бити у две до три речи: рођен у малом месту, постријжен у малом манастиру, својим трудом, својим радом, подигао се дотле да буде назван од целога народа за све време рада и данас, великим просветитељем.

У седамдесет година живота, последњих 30 година, године зрелога доба дао је српској књижевности. Рад је његов био дочекан од народа увек најбоље, а и садржина Доситејевих дела сведочи да се народ није варао кад га је означио као свога љубимца. Није прилика и не треба и неће се тражити од председника Народне Скупштине да улази у појединости тога рада; али ја вас молим да само две три главне црте његова рада смем поменути.

Оно што је по свој прилици најважније, то је, да је Доситеј први написао књигу на *српском народном језику*. Кад се он родио, тих година или није изишла ни по једна књига или је излазила по једна или две. За све време док је он растао, он од књижевности српске није могао имати користи и управо прва књига коју ће Срби моћи читати, то је она књига коју ће ово сироче занатлиско написати 1783. године, на 41—42 године после рођења.

То је прва књига, коју су Срби могли читати и разумети. И у том је једна од великих Доситејевих заслуга, јер ако је књижевност на народном језику, онда књижевности и има, а ако је књижевност на језику који је народу туђ, онда књижевности има за један врло мали и врло ограничен круг људи.

Господо, ја мислим да ни један говор о Доситеју не може бити тако леп, као што би био говор онога који би вам само читао оно што је Доситеј писао. Ја вас молим за допуштење да вам бар главни Доситејев поглед на језик његовим речима кажем. Допустите ми да вам прочитам једно место. Поменув, како људи који мисле да се не мора писати на народном језику, саветују да науче књижевни језик они који не знају, он на то одговара овако:

„Нек науче.... то је ласно рећи, али није учинити. Колико је оних који имају време и способ, за научити стари књижевни језик? Врло мало! А општи прости диалект сви знаду, и на њему сви, који само знају читати, могу разум свој просветити, срце побољшати и нарави украсити. Језик има своју цену од користи, коју узрокује. А који може више користовати, него општи целога народа језик“?

То је речено 1783. године, пре 130 година. И после тога кад је ово казано, још за дуго и дуго времена, важност и тежина речи није се осећала.

Друго, што одликује Доситеја, то је оно што би се могло назвати рационалност, критичност, ослањање на свој разум, неподавање традицијама, неподавање предрасудама, оно што он вели: *„Сверху свачеса размишљати“*, о свачему својом памећу мислити.

Ви ћете бити добри да ми допустите да вам нешто и од тога цитирам. Говорећи о своме животу, о томе како је запао у погрешан правац при читању живота светих, он долази на оно што је главна мисао његова: *да тражи критичност, да тражи оно што он зове здравим разумом.* Пошто је испричао један од тежих случајева глупог неразмишљеног веровања, он наставља овако:

„Они који не знаду иак верују оваке згадне и срамотне фабуле, њима ће милостиви Бог за

њихово незнанство и простоту простити, но они, који знаду а не вичу, колико год са свим гласом могу, пред Богом и пред људима, да се то не трпи, онима неће се простити, јер је ово грех против Светога Духа. Архијереји Божји! Свештеници мирски! који читате свето Еванђеље, вичите! вичите к народу; ваша је то дужност! Зато сте оци и пастири! Неиздаите чисто Христово учење. Благи Спаситељ ни на што тако није се срдио, кротки божји Агнец ни на што тако није се гневио колико на сујеверје, на лицемерје и на лажљиву и притворну светињу. Не бојте се народа, милији ћете и дражаји и честитији народу бити кад му отворите очи ума и кад га просветите; добар је народ и благ, ако ли у чему прегрешава, не чини из зла срца, него из незнања".

— Говорећи о предрасудама, о рђавом заблуделом правцу у веровању, он говори овако:

„*А ако ћемо по души право судити, кад не пристоји Христово магаре празновати, много мање Апостола Петра Вериге. Љубезни српски народе, немој ти мени за зло примити, што ја нека наша злоупотребленија обличавам, време је већ, за живога Бога време, да почнемо слободније и разумније мислити! Докле ћемо туђе погрешке осуждавати, а наше сакривати и оправдавати! Нико се неће вавек века исправити и побољшати друге укоравајући: разуман и правдољубив човек од себе најпре почиње; себе испитује и сматра, себе суди и осуђује, нити себи прашта, ако у чем криво има. Ако ли ме ко из своје просте ревности осуди и похули, време ће показати да није право имао. Ништа ми на свету није милије и љубазније од мојега рода; но колико га више љубим толико сам му више дужан Правду и Истину престављати и говорити: рад сам срцем и душом после Бога, који ме је саздао, мојему милому народу угодити; обаче не лажући а истину светлу као сунце под ноге бацајући притворно и лицемерно за Атар ишући, а знам да мој поштени и славни српски род то од мене неће ни искати*".

Као што рекох мало пре, најлепша би беседа била продужити читање. Ја сам сигуран да би слушаоци са највећим задовољством пратили онога, који би им читао поједина места из Доситеја. Ја се не могу у то упуштати, ја сам само хтео да наговестим две главне црте код Доситеја: *његово заступање за народни језик, дакле за оснивање народне књижевности, за оснивање народнога живота и напретка, и његове погледе на критичко размишљање.*

Ја ћу поменути још нешто што старога Просветитеља тако исто јако одликује, то је: *његово родољубље.* Први пут је он у српској књижевности саопштио списак српских земаља, код њега први пут налазимо речи, где се писац обраћа не најужој околини, него где погледом својим обухвата српске земље.

Ево шта он каже у своме предисловију — предговору.

„*Теби дакле о љубезнејши и слачајши Славено-Сериски народе посвештавам колико ову, толико и оне који ће следовати, илоде и жертве мога пера. Вами пожелани жители Сербие, Босне, Херцеговине, Чрне Горе, Далмације, Хорватске, Срема, Баната и Бачке, вами и вашим последним унуком, с горећим и пуним љубави срцем ови мој мали но усердни труд предаем*".

Ја узгред ове цитате наводим и стога да видите како је ово чист и леп језик, тек овде онде проткан по неком речи која данас није у обичају, али језик који је, за оно доба, био изванредно чист.

Родољубље, које показује свуда и на свакоме месту својих списа, стари је Доситеј и посведочио кад је томе било време. У доба кад се у Србији, као што се у песми каже: „*Хтело да преврне и да друга настане судија*" — у то доба Доситеј се налази као приватни учитељ — а он је цео свој век и провео учећи себе и друге, у то доба почињу родољубиви Срби гледати на догађаје у Шумадији, у Србији, и Доситеј од целокупног имања, које му се у тај мах нашло, а то је било 800 фоината, одваја равну половину и шаље устаницима у помоћ.

То је било године 1804. А године 1807., чим је узет Београд, вероватно ових дана, Доситеј долази у Београд да ту ради. У својим песмама Доситеј износи Србију, пева јој, како ће она Европи показати своје красно лице. У родољубљу Доситеј даје пример онако исто крепак, онако исто добар, као што је дао пример у националности за књижевност, за језик. Овде, у Београду он живи од прилике пуне четири године. Ми смо, као што се сећате, пре три године, прославили једну стогодишњицу оснивања једне мало веће школе, у којој је и он радио и коју је он са ондашњим друговима својим кренуо.

Господо, ја сам мислио, да при оваквом учешћу народа и Скупштина је дужна да покаже своје учешће, и ја мислим, да све вас радује, што видите, да се заслугама одаје признање и што у томе видите још и да наша култура напредује, јер заслугама се не одаје признање само онде, где културе нема. У колико култура више напредује, у толико се и заслуге више признају. Што данас све српске земље прослављају Доситеја, то је један леп и утешан факт не само стога, што је то правично, што је Доситеј то заслужио, него и стога, што у томе факту видимо да и култура српска напредује.

Да српски народ није напредовао, да у култури није одмакао — он не би прослављао Доситеја. Ја сам уверен да ће прославе заслугâ напредовати све више и више.

Господо, ја вас молим да одобрите да се седница прекине, ја вас позивам да сви заједно одемо у цркву, и још вас молим да сви устанемо и да се спомену Доситејевом одужимо, казавши:

Слава му! Слава му!

(Сви народни посланици устају и одају пошту просветитељу Доситеју, речима: Слава му! Слава му!)

ПРЕГЛЕД

ЛИСТ ЗА НАУКУ И СОЦИЈАЛНИ ЖИВОТ.

Сарајево 1910. број 1.—8., уредници Ј. Дедијер и Р. Радуловић.

У почетку 1910. једна група млађих Срба из Босне и Херцеговине, покренула је ревију „Преглед“ која излази свака три месеца два пута. У почетку је власник био Васиљ Грђић, а уредник Д-р Јевто Дедијер, а доцније је и власништво прешло у руке Ј. Дедијера и Ристе Радуловића. Последњу свеску издао је сам Радуловић.

Појава „Прегледа“ дочекана је у нас с највећим признањем и симпатијама. Проста, али отмена спољашност, пријатан слог — истина с много штампарских грешака, — тон висок, озбиљан, чланци одабрани, извесна либералност и партијска широкогрудост привукли су пажњу наше озбиљније читалачке публике.

Предмети који су третирани у овој ревији су разноврсни. Али ипак дају се они сви поделити у неколике групе. Најважнији су они чланци који су посвећени васпитању саме интелигенције, рашчишћавању погледа о национализму, о националној политици, начину вођења политике и националног рада који „није био досређен“. Српска демократија, као једна од основних особина српске нације, није могла да постане прави стваралачки политички фактор, и створила је у нас неорганизованост и недисциплину. Супротно том старијем деструктивном или негативном демократисању, које се одликовало већином рушењем старијих друштвених форма, које је било борбено а не радино, организаторско и стваралачко, ставља се *позитивно* демократисање. „Дискусију, као природну посљедицу нове културе, ми тежимо да подигнемо на виши степен, да интелигенцији створимо могућност да не утоне у мору демагогије. Хоћемо да се обавештавамо међусобно, да обавештавамо друге о себи и себе о другима.... Допуштамо све погледе од конзервативних до радикалних, остављајући писцима потпуну одговорност“. Нови погледи на начин политичког рада истакнути су у чланку „На прагу новог доба“ од Д-ра Николе Стојановића у 1. броју. Главне су мисли ове: „Поштење и патриотизам нијесу једини услови за политичке успјехе. Они треба да су темељ рада, али нијесу рад“... Ми се морамо навикнути да постанемо једна *себична* нација. Код појединаца више хуманости, код цјелокупности више егоизма, тим се питањем бави и Д-р Вукан Круљ: „Правац наше политике“, бр. 3.

Да се културни ниво једне средине дигне, потребно је проучити ту средину, специјално њену психологију, „позитивне и негативне“ психолошке особине. О тим се питањима баве чланци: „Наш политички морал“, „Социјална средина у Босни“ од Ристе Радуловића, „Наш национализам“ од Ј. Дедијера и др.

И научна проучавања су више практичног значаја. Као згодна научна лектира је рубрика: „Научне и културне биљешке“, коју води вредни Д-р Риста Јеремић, лекар из Тузле, један од најначитанијих Босанаца и Херцеговаца. Са много разумевања и окретности расправља и популарише идеје из области социјалне хигијене Д-р Урош Круљ, један од најсавеснијих и највреднијих сарадника „Прегледа“. Више од теоријског интереса су разни чланци Д-р Влад. Ћоровића из филологије, диалектологије и историје књижевности, који одају вредност и јак научни интерес. Доста је читан чланак Ј. Дедијера: „Порijекло босанско-херцеговачког становништва“, који се може сматрати као енергичан протест против тврдња аустријских званичних кругова (особито Министра Буријана), да православно становништво није староседлеачко већ досељеничко.

Аграрном питању посвећена је особита пажња. О политичкој страни овог питања бавио се Д-р Н. Стојановић, Мусломан Хамид Сврзо и В. Андрић, о привредној и статистичкој Слављански (Шћепан Грђић) и Ристо Радуловић, а неким законским питањима Д. Димовић.

Интересантни су политички и привредни прегледи. У привредном прегледу од интереса су оцене рада српских новчаних завода из Босне и Херцеговине, из пера Васе Ристића, директора српске банке у Тузли.

„Прегледу“ је пребациван често сувише висок и објективан тон, с којим третира разне савремене прилике, слаб смисао за лепу књижевност, и сувише велики интерес ове ревије „за науку и социјални живот“. Поред ових примедаба, критика је говорила о „Прегледу“ само са симпатијама и похвалама.

Ј.

ПРВА ФОТОГРАФСКА ИЗЛОЖБА „СРПСКОГ ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА.“

„Српско Географско Друштво“ је 19. и 20. фебр. о. г. приредило своју прву фотографску изложбу у слушаоници Географског Завода у Универзитету. Управа друштвена је хтела да приређивањем оваке изложбе пробуди у наших аматера нешто јаче интересовање за фотографисање објеката из природе, а нарочито разних географских објеката, који без сумње спадају међу најлепше у природи. Осим тога је била намера управе, да се утакмицом и уметничкој

страни фотографије н. пр. избору места одакле треба који предмет снимати, техничкој и формалној изради тих објеката, поклони што већа пажња, па да се и она почне усавршавати. Из тих разлога је „Српско Географско Друштво“ октобра месеца прошле године одлучило да приреди фотографску изложбу, позвало наше аматере и фотографе да у њој суделују и расписало је извесне, скромне награде за израду најбољих фотографија. Одзив није могао бити велик, јер је време, које је излагачима било на расположењу, било доста кратко, а осим тога је било прошло лето, које је за фотографска снимања, специјално географских објеката, најпогодније. То су неки од наших аматера и наводили као разлог, што ове године нису суделовали у изложби. Ипак је, и овакав, одзив био релативно добар, јер је друштво могло изложити преко 450 фотографија.

Изложба је носила више интиман карактер. „С. Г. Д.“ не постоји још ни годину дана, материјална средства му још нису довољно јака, с тога се на репрезентативну страну није ни смела поклањати сувишна пажња. Осим тога, друштво се надало слабијој посети, те је изложбу приредило у доста тескобној универзитетској слушаоници. Међутим одзив публике, који је био врло добар, показао је, да се она интересује за оваку врсту изложбе и да је дужност управе, да у будуће на фотографске изложбе „С. Г. Д.“ обрати још много већу пажњу, да их учини приступачним што ширим друштвеним круговима и да буде отворена бар неколико дана.

Општи резултат изложбе био је у главном добар, али са географског гледишта није доста задовољавао. Код већине излагача се није довољно истицао географски момент. Овај се, у осталом, код лајика није могао ни претпостављати, али ће се излагачи у будуће свакако и сами трудити, да што више одговоре овој тежњи „С. Г. Д.“

Неки од излагача су обратили нарочито пажњу на уметничку обраду, међу које спадају н.пр. *У. Поповић*, чиновник (Лијевно), који је својим врло ефектним сликама са потока Жабљака показао велик укус и врло добру технику. Исто су му тако успеле и антропогеографске (н. пр. куће Нушића) и предеоне фотографије (н. пр. Шатор пл.). Великом пажњом су рађене и фотографије *А. Тирића-Ердоглије*, фотографа (Краљево). Врло су му ефектне фотографије: На извору, Граничар на стражи, а са географског гледишта као нарочито успелу слику истичемо: Столови над Ибром. И фотографије *С. Обрадовића*, пеш. капетана (Београд) одају рутинираног аматера. Фотографије су му рађене са много естетског укуса, али имају мало географског значаја. Најлепша је: Београд у ноћи, онај познати изглед са Калемегдана низ Савамалу на Топчидерско Брдо. У горњу категорију спада и *М. Терзибашић*, чиновник (Београд), чију слику: Циганка на извору вреди споменути.

Остали излагачи су обратили већу пажњу географским објектима, али је код ових уметничка страна нешто слабија. Велик број фотографија је изложио *С. Бошковић*, потпуковник (Београд). Њихов знатан део представља детаље са тригонометријских радова. Слике су му оштре и јасне, а међу њима истичемо: На улици села Височке Ржане, Црква и звонара у Малом Пожаревцу, На студенцу у Бегаљици, Вртача код Сремчице, као и неке лепе слике, које се тичу народног живота (индустрија пекмеза у Мачви, сеоско гувно код Баба, типови и ношње из разних села и т.д.). *Љ. Петковић*, књиговођ (Чачак) је изложио интересантних фотографија из Јз. Србије, а *М. Димитријевић*, пеш. капетан (Зајечар) из Ист. Србије. Обојица имају смисла за лепо у природи. Петковићеве слике имају више географског значаја. Успеле су му фотографије из Овчарско-Кабларске Клисуре, Воденица на Ибру, Ток Мораве код Чачка, и нарочито Молебствије за кишу, као леп прилог за фолклор, а код Димитријевића слике Тупижнице и Тупижничког врела. *А. Мудровчић*, лаборант Нар. Музеја (Београд) могао је својим сликама постићи више успеха, да је на спољашњу страну, нарочито на боју оквира, обратио већу пажњу. Овако се сиви тонови фотографија потпуно губе у бледозеленом оквиру. Оквир не представља границу фотографије, који треба да је што маркантније истакне као целину, него се, напротив, слика у оквиру потпуно расплињује. Иначе су фотографије саме по себи добре и као лепе слике спомињемо: Ариље, Рипањски Лампрофир и Св. Никола код Куршумлије. *С. Николић*, механичар (Крагујевац) је на све ово најмање пазио, али му нису без интереса слике из Крагујевца и Свилајинца после поплаве. У фотографијама *В. Радуловића*, фотографа (Подгорица) показује се више географског осећања и штета је што је изложио мали број фотографија, од којих су му најбоље манастир Милешево и манастир Бања.

Фотографије даљих излагача имају и већег географског и научног значаја. Лепе фотографије је изложио *Д-р Н. Кошанин*, доцент Универзитета (Београд), које су научни документи фитогеографског значаја. Од њих са уметничке стране вреди истакнути слике: Златна буква на Власини и Црни бор на Јакупици. *Р. Николић*, професор (Београд) има фотографије строго антропогеографског значаја. Слике, од којих спомињемо: Део Дражине Мале и власинска површ, Жетва овса у Вучиделцима (и власинска површ), Моме из ћустендилског Крајишта у белим летњим сајама, одају школованог географа, који уме да ухвати географски интересанту страну појединих објеката, исто као и овећа серија фотографија *С. Томића*, професора (Београд). Од Томићевих слика привлаче на себе пажњу историјске фотографије из Старе Србије и Македоније (манастири и т. д.) и антропогеографске слике из села Магарева, а у најбоље му спадају: Завеса у Хиландару и Душанова кула у Хиландару. Вреди

нарочито истаћи, да у Томићевој збирци има манастира, који до данас нису били фотографски снимани. Али је штета, што је Томић, због приватних послова, врло мало пажње могао да обрати спољашњој опреми, тако, да му се фотографије нису могле репрезентовати у оној мери, колико би у више случајева, по својој садржини, заслужиле.

Др. Ј. Цвијић, унив. проф. (Београд) је изложио доста фотографија изван конкурса. Његове фотографије су биле без сумње најбоље. Техничка израда им је врло добра, а свака слика осим тога има научни интерес. Што слике Цвијићеве диже, то је, да су и као фотографије, као слике предела или извесних детаља, лепе. Слике му представљају разне географске објекте из Македоније и Старе Србије, са Студенице, Ибра, из Јадра и т. д. И *д-р Ђ. Даинели*, доцент Универ. (Фиоренца) је изложио, такође изван конкурса, серију лепих и оштрих репродукција топографских карата разних делова Балканског Полуострва из год. 1633—1741.

Према решењу оцењивачког одбора прва награда није могла бити додељена ни једном од излагача. Другу награду су добиле фотографије Ј. Поповића, а трећом наградом су одликовани А. Ћирић-Ердоглија и Љ. Петковић.

За „Срп. Геогр. Друштво“ ове изложбе имају велики значај. Јер поред тежње, која је изнесена у почетку овог чланка, друштво може, приређујући фотографске изложбе, да комплетује своју збирку фотографија и да прикупи фотографије из свију крајеве Српске Земље, свих знаменитијих места, манастира, типова људи, ношње и т. д. Ипак и ова тежња „Срп. Геогр. Друштва“ не потиче из егоистичких смерова. „Срп. Геогр Др.“ има намеру да после неколико година, док се накупи довољан број слика из свих наших крајева, одабере најбоље и најзгодније, да од њих да̂ начинити дијапозитиве, који ће служити као лепа илустрација за популарна предавања о разним деловима Српске Земље. Тежиће се, да популарних предавања буде у свима крајевима, како би наш свет бар из слика познао све крајеве Српства. Зато значај фотографских изложаба „Срп. Геогр. Друштва“ излази из доста уског географског оквира и добија општи нацијонален значај. Из тих разлога и треба сваки аматер да својски помаже ове изложбе.

П. В.

РАЗНО

* Стеван Радић (Ириг, Срем) отворио је претплатнички упис на своју књигу «Путописне црте». Садржина је: С пута по Барањи, У Црној Гори, Тамо амо по Срему, Са обала Јадранскога Мора, У Прагу и Чешкој, С пута по Балкану. Књига ће бити илустрована, а цена 1 круна.

* Одбор Друштва за потпомагање учитељске сирочади, у Сарајеву, дао је у штампу прву књигу циклуса «Књижевни пупољци», у којој ће бити прикупљени књижевни огледи учитељских приправника Сарајевске Учитељске Школе. Ова је књига јубиларна, јер ће у њој бити објављени одабранији радови из Бачког алманаха који излази од пре 25 година. Књига ће имати до 25 штампаних табака, цена 3 круне, а за ђаке 2. Уредник је Јосип Милаковић.

* Г. Пашко Вучетић јавља из Рима да ће Карађорђев споменик бити у најкраћем времену сасвим довршен, те ће се још овог лета подићи на Калемегдану.

* Велика словеначка родољупкиња Госпођа Франа Тавчар одликована је четвртим редом српског ордена Св. Саве. Госпођа Тавчар почасна је чланица неколиких српских женских друштава.

* Српско Геолошко Друштво имало је 10. о. м. свој редовни месечни састанак. Проф. В. К. Петковић реферовао је о прошлогодишњем раду на детаљној геолошкој карти Краљевине Србије, а проф. Ј. Михаиловић о трусовима у 1910. години.

* Београдско француско књижевно друштво отворило је бесплатну вечерњу школу. Часови се држе понедељником, средом и петком од $8^1/_2$ до $9^1/_2$ увече. Пријаве се упућују Одбору (ул. Краља Милана, 6).

* Из XVII књиге Етнографског Зборника Срп. Крал. Академије одштампана је засебно расправа д-ра С. Тројановића «Главни српски жртвени обичаји».

* Штампан је и разаслат свима претплатницима «Календар Народних Новина за просту 1911. годину. Уредник Живојин О. Дачић». Цена је 0·50 динара.

* «Slobodna Misao», гласник српских и хрватских слободних мислилаца, ушао је у своју другу годину. У фебруарском свеску расправља Д. Трстењак о Учитељском Питању; М. Марјановић о Хрватству и Југословенству у култури; М. Вукићевић о васпитању демократије и прогресу; С. Иванић о нашем народном имену; Д-р Ф. Крејчи о Толстоју као философу... Годишња је претплата 4 круне.

* Готов је и разаслан трећи овогодишњи број «Serba esperantisto», службеног листа «Друштва Српских Есперантиста». Годишња је претплата 5 динара.

* «Змај», друштво српских књижевника, новинара и уметника, расписује стечај за најбоље дело «О животу и раду Змаја Јована Јовановића». Примљено дело постаће друштвеном својином, а писцу је награда 1000 круна. Рок стечају истиче 1. јануара 1913. године.

* Академија Знаности и Уметности у Загребу имала је почетком овог месеца своју свечану годишњу седницу. Том су приликом изабрани за дописне чланове: д-р Фран Илешић (Љубљана), д-р Фрања Кос (Горица), Љубомир Ковачевић (Београд), Петар Алексејевић Лавров (Петроград), Алексеј Шахматов (Петроград) и Јосиф Ваје (Праг). — Академија је у прошлој години имала прихода 55·731 круну, а расхода 46·182 круне.

* Српски Школски Савет у Карловцима одлучио је да се за уџбеник V и VI разреда српских основних школа узме књига мађарског писца А. Бенедека: «Повесница мађарског народа», *«док се не јави друга књига која би обухватила и историју Срба у Угарској»*. Не служи на част Српском Школском Савету што се није још ни до сада побринуо да такву књигу већ има или добије стечајем, него одлучује да се на њу чека! Тако се не служи своме народу.

* 27. о. м. приредила је Српска Матица свечану седницу Књижевног Одељења у спомен и славу стогодишњице од смрти славног књижевника, учитеља и мудраца народног Доситеја Обрадовића. Беседу је читао д-р Тихомир Остојић.

БИБЛИОГРАФИЈА

Д-р Владан Ђорђевић: *Европа и Балкан*. Дипломатска историја балканских хришћанских држава у деветнаестом веку. Књига прва: *Европа и Румунија*. Издање потпомогнуто из Књижевног Фонда Илије М. Коларца. У Београду, штампарија „Св. Сава“, 1911. — В. 8^0, стр. 492. Цена 8 динара.

Српска вила. Књига за српску децу. Удесио Мих. М. Станојевић, учитељ, Београд, 1911. Нова штампарија — Давидовић. — 8⁰, стр. 128. Цена 0·60 дин.

Државна управа у демократији. Предавање г. Љуб. Стојановића, држано у демократском клубу Самосталне радикалне странке, 30. јануара о. г. Београд, Нова штампарија — Давидовић, 1911. — 8⁰, стр. 30.

Тодор Божовић: *Црна Гора и напредни покрет.* Београд, 1911. Нова штампарија — Давидовић. — В. 8⁰, стр. 308. Цена 2 динара.

Проф. Д-р Стев. М. Окановић: *Народна историја у васпитној школи.* Београд, 1910. Нова штампарија — Давидовић. — В. 8⁰, стр. 26. Цена 0·50 дин.

Бој на Каменици 19. маја 1809. године. Синтеза историског изворног градива о овом догађају. Израдио Милован Ристић. Београд, штампарија «Доситије Обрадовић», 1911. — В. 8⁰, стр. 82. Цена 1 динар.

Лав Толстој: *Васкрсење.* Роман. Потпуно, од руске цензуре неоштећено издање. С руског превео Јован Максимовић. Друго српско издање. Издавач: књижара Рајковића и Ћуковића, Београд, 1911. Цена 5 динара.

Педагогика. Изложио Љуб. М. Протић. Друго издање, прерађено и проширено. Београд, 1911. Нова штампарија «Давидовић». — В. 8⁰, стр. 273. — Цена 5 динара.

Д-р Марко Т. Леко: *О отровима.* Јавно предавање држано 5. децембра 1910. у дворани основне палилулске школе у Београду. Београд, «Доситије Обрадовић» — штампарија Аце М. Станојевића, 1911. — В. 8⁰, стр. 18. Цена?

Буна на «Здрављак» 1911. Јуначка народна пјесма из Шумадије. Забиљежио Тешан Подруговић. Београд, штампарија «Меркур» Милорада Стефановића, 1911. — В. 8⁰, стр. 59. Цена 0.50 дин.

Школе и просвете код Грка и Бугара. Приказао М. Ј. П. (Одштампано из «Просветног Гласника»). У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1910. — В. 8⁰, стр. 39. — Цена?

Оружје и његов утицај у борби. Јов. М. Јовановић. Ниш, штампано у Новој Акционарској Штампарији, 1911. — В. 8⁰, стр. 53. Цена 1 динар.

Д-р В. Кујунџић: *Васерманова реакција, њен значај и примена.* Издање Словенске Књижарнице. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1911. — В. 8⁰, стр. 27. Цена 1 динар.

Милорад Миросавић-Ђуша: *Космајчице.* Цена 0·30 дин. Београд, штампарија Владе Стефановића и Друга, 1911. године. — В. 8⁰, стр. 44.

Влад. М. Поповић, архитекта: *Државне грађевине.* Београд, штампарија Мунц и Карић, 1911. — В. 8⁰, стр. 19. Цена 0·50 дин.

Упутства и објашњења занатлијама и занатлијским еснафима о примени Закона о радњама. Издање Занатске Коморе. I. — Београд, штампа Наумовић и Стефановић, 1911. — В. 8⁰, стр. 54. Цена 0·50 дин.

Џон Лебок: *Идеали живота.* Превод Д. П. Вујичића, матуранта уч. школе јагодинске. — Јагодина, штампарија Алексе Глигоријевића и Сина, 1911. — В. 8⁰, стр. 44. Цена 0·60 дин.

Д-р Милутин Д. Нешић, бивши секретар Министарства Спољних Послова: *Отаџбина и лични политички морал.* Београд, «Бранко Радичевић», штампарија Гавр. Давидовића и Комп. 1911. — В. 8⁰, стр. 72. Цена 1 динар.

Cholera asiatica за последњих сто година у Европи. Историја. — Клиника. — Терапија. Саопштио у Српском Лекарском Друштву 2. октобра 1910. год. Момчило К. Ивковић, општински лекар. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1911. — В. 8⁰, стр. 51. Цена?

О појму државине. Од Д-ра Лазара Марковића, ст. доцента Универзитета. Приступно предавање из Грађанског Права, држано 6. октобра 1910. год. — Београд, «Доситије Обрадовић» — штампарија Аце М. Станојевића, 1911. — В. 8⁰, стр. 15. Цена?

Жил Пајо: *Васпитање Воље.* Превео с француског Јов. М. Јовановић. Београд, издање Књижаре С. Б. Цвијановића, 1911. Штампарија «Доситије Обрадовић», Београд. — В. 8⁰, стр. 253. Цена 2·50 динара.

Српска Народна Скупштина 1908.—1912. Средио Драгиша М. Стојадиновић, библиотекар Народне Скупштине. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1911. — В. 8⁰, стр. 368. Цена 5 динара.

Ко од претплатника до краја првог полгођа пошаље целу овогодишњу претплату (16 динара за Србију, 20 круна или франака за иностранство), добија крајем године **Целокупна дела владике Његоша,** са сликом великог песника.

САДРЖАЈ:

1. *О стогодишњици смрти Доситеја Обрадовића;*

2. *Прича без наслова,* од В. Ј. Р.;

3. *Пред истином,* песма Драгослава Илића;

4. *Туђа ученост,* од Ивана Цанкара, са словеначког превео У. К.;

5. *Пролећна арија,* песма Момчила Милошевића;

6. *Постанак Савамале,* архивска студија Тодора Стефановића Виловског (свршетак);

7. *За што?* песма Ст. Петрова-Бешевића;

8. *Кад узаври крв,* песма Милутина Бојића;

9. *Здрави појмови,* роман И. Н. Потапенка, превод с руског (наставак);

10. *Пролетње мелодије,* од М. Горког, с руског превео Р.;

11. *Листићи:* (из Доситејевих «Наравоучениja»);

12. *Хроника:* (Наука, Књижевност, Уметност);

13. *Разно;*

14. *Библиографија.*

Слике:

А. Теодоровић: *Доситеј Обрадовић;* Непознат пољски сликар: *Доситеј Обрадовић;* У Предић: † *Лаза Костић;* Н. Гизис: *Мали грчки мудрац;* Габриел Макс: *Љубитељи књига;* У. Предић: *Свети Ђорђе; Кула Краља Милутина у Хиландару;* Б. Вукановићка: *Циганка;* Б. Вукановићка: *У шуми;* Р. Вукановић: *Портрет.* — Додатак: А. Васиљевић — *На Криму.*

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од Г. Јевте Лаковића продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као: Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.
СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.
ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°
БЕОГРАД
КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.
ТЕЛЕФОН 887
галантериска и помодна трговина има велики избор:
Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, манжетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.
Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“
ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ
Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:
Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900
Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама:

2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже
РАЈИЋА и ВУКОВИЋА
ПРЕЋЕ
АДОЛФ РЕШОФСКИ
код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ
ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026
ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА
ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА
□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на Светској изложби у БРИСЕЛ 1910

Највеће одличије Grand Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К°

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^ОМП.

БЕОГРАД КОД ЛУБЕНИЦЕ ВАСИНА УЛ. БР. 5. ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВА ИСКРА

АПРИЛ 1911. Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић. ГОДИНА X.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ „РЕМИНТОН“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
КАРБОН ПАПИРА ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЋЕ

САВИНА и КОЈОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних тканина за прање.
АТЛАЗА *и Сатена за јоргане, Цвилиха за душеке.*
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све употребе.
Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ И ЛЕТЊУ СЕЗОНУ СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.
ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.
КОШУЉЕ: Phenix — Paris.
РУБЉЕ: Dr Lahmann.
КРАВАТЕ: London — Paris.
МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.
РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Cie Grenoble.
БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао ЖИЛ ПАЈО, превео с француског Јов. М. Јовановић.
Цена 2·50 дин. (у фином повезу 4·— дин.). Издање књижаре С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ
од каучука и метала
израђује
ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

БРОЈ 4.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, АПРИЛ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

ОСНОВНА ШКОЛА ВОЖДОВАЦ

ЛЕПТИРИЦА

— ИЗ ШИПАРИЧКОГ ЖИВОТА —

Готово нема ни једног тренутка преко дана кад би се тачно могло рећи: где је Мица у кући и шта ради? Таман мати помисли да се скрасила у трпезарији и наставила свој већ одавно започети вез, по којему је више трагова од прстију него ли од вунице, — а она већ шмугнула Тересци у кухињу, па заметнула разговор с њом, који брзо прелази у полушапат. А ко би могао знати о чему тада разговарају?

Потражи ли је мати и у кухињи, када види да није за везом, проклињући у себи све те „белосветске“, све те „слушкињентине“, — Мица је већ чула када се отварају врата од мамине собе и већ је слетела низа степенице у двориште, па се бајаги сва занела или око цвећа крај ограде или око живине којој баца мрвице од коре хлеба, што је малочас у тренутку дограбила са кухињског стола, чим је чула да мама улази у „конг“. А кад је мати једва једном пронађе и почне звати, она се прави да је не чује, те се зивкање понавља и по два и три пута — толико се Мица, кобожем, занела у посао! Ако јој мати нареди да настави остављени вез, она изјављује како мора да ради домаћи задатак; а кад јој пребаци што то већ не ради и када је пошаље у татину собу, да одмах почне рад, — Мица је, уместо столу, право пришла прозору, па га отвариза сваки час (таква је и лети и зими), виркајући кроз њега и десно и лево, као да кога очекује. А није то, доиста није. Очекивала није никог, или да тачније кажем: никог одређеног.

„Домаћи задатак“ само је изговор да не би морала вести „ону гадну, ону најгаднију мустру“, — па због тога и прилази од прозора пианину и почне да удара по њему (као и свака почетница, која још није прешла ни прве стране клавирске школе) нешто што још није ни чула ни учила, нешто што јој сами прсти свирају, а у чијој нескладности ипак осећа неку ретку лепоту и израз свог неразговетног и чудног расположења. Али већ први ударци подсете је на маму, и тада јој блесне у памети и изговор о „домаћем задатку“, па брзо притрчи татину столу и извади из своје фијоке вежбанку, која јој прва дође под руке, умочи перо у мастионицу и почне, што боље уме, да пише наслов својим непоузданим, танким танаџким и коврчавим рукописом, пратећи све то и исплаженим вршком свог малог и руменог језика, али не што је тако навикнута, већ што зна да то врло добро показује удубљеност у посао. И доиста, ретко се кад превари: често још није ни почела задатак, а мати већ улази у собу, па чисто не верује својим очима, а још мање ушима, којима се, биће, само учинило да је Мица малочас свирала.

— А, ту си! рекне јој мати, тек да ма штогод каже.

А Мица скоро једва подигне главу и зажмури својим живим очицама, које у том тренутку направи као да су већ побелеле од силног рада, па јој, скоро у чуђењу, више пребацује него ли што одговори:

— Домаћи задатак!

Али није мати још добро ни изашла из собе, а Мица, гледајући искоса како се затварају собна врата, притисне пером по вежбанци што јаче може, па га толико раскречи, да се најчешће и сломије.

Сва задовољна погледа оно скрхано перо, осмехне се обешењачки и гласно га поздрави, рекло би се неочекиваним, али увек једним и

истим речима: „На здравље!“ — па спусти увлаку међу остале на мастионици, али другу никада не узме.

Вежбанка остане и даље на столу, а Мица или приђе татиној библиотеци и претура по њој, увек узалуд тражећи ма шта „занимљиво“, или барата по татиној корпи за хартије и покушава да саставља парчад ситно исецканих писама и дописница, уверена да ће у њима наћи ма какву тајну која се од ње крије, а коју би она могла мирне душе и знати и разумети исто као и њени родитељи. Али као за пакост: и писма и карте не само да не показују никакву тајну, него су толико досадна, да се ништа досадније и не може замислити. Још да није новина, а нарочито оних иза јастука на дивану (мисли тата, да Мица не зна где се остављају они бројеви „што нису за децу“), — татина би соба била најдосаднија у целој кући. А у тим бројевима „иза јастука“ умела је Мица тако брзо пронаћи оно „што није за децу“, да би се и сâм тата морао изненадити, откуда јој толико извежбаности за проналажење баш онога што се, како то он сâм каже, „не би ни смело штампати, кад би у овој земљи закон о штампи био на своме месту!“ Зна Мица, о, врло добро зна, да је то или у фељетону или на трећој страни. На првој и другој страни свих новина штампају се „само глупости које нико не чита!“

Граф Маринели, Сартучио, Дона Инезила, Рокамболо, Маркитанка Гертруда — читав један фељетонски свет, са свима својим љубавним јадима и наслађама, несрећама и победама, познат је Мици много боље него што би то и тата и мама икад могли помислити. Зна Мица да о том не сме говорити родитељима, па ни самој Тереси, јер је Тереска, прво, глупа, а друго — могла би мами казати, а тада, то је сигурно, најбоље новине не би више стајале иза јастука. То смеју знати само две-три верне другарице, јер и оне само Мици поверавају такве ствари. Шта више, једна од њих, Зора Костићева из Абацијске чаршије, не прича јој само оно што чита, већ и догађаје о којима нико ништа не зна, осим ње и Мицка гимназисте.

Ах, тај гимназиста! Мица га зна само из виђења и није до сада тек једанпут помислила: како је то лепо од њега што ће се оженити Зором! Оно, истина, Зора каже, да њени родитељи не знају о томе још ништа, али да ће она, ипак, или за њега или ни за ког другог. „Па разуме се, размишља Мица у себи: то и јесте права љубав. Ако је не даду, он ће је после украсти као капетан Дуглас лепу мис Мери!“

А већ кад Мица почне да се присећа таквих историја, онда јој брзо — много брже него у кинематографу — почињу да излазе пред очи најразличнији парови и срећних и несрећних љубавника. Па ипак није Мица само једном помислила, како су срећни и они најнесрећнији љубавници, сви, сви од реда, све до саме Зоре, само она, Мица, и ако врло добро зна шта је то љубав и шта значи патити од љубави — још није дочекала онај жељени дан када ће...

А тада већ више не може ни да стоји ни да седи. Дубок уздах нагони је да сазрева пре времена, јака уобразиља умâра је физички, те прилази дивану, опружи се по њему, и тада зажмури да још једном прегледа све јунаке из разних романа и све познанике своје, па чак и ближе рођаке своје, а поред њих и неке сасвим непознате младиће, којих једва ако се и по виђењу сећа. И тада између њих почиње да тражи и бира онога што би јој био оно исто што је Зори Мицко гимназиста.

Али и ако код понеког од њих нађе доста сличности са Зориним избраником, ипак осећа да су јој сви далеки, јер јој нико од њих није показао ни најмањег знака какве нарочите симпатије, по којему би могла ма и најмање наслутити, да би се могао развити у праву љубав, у којој би она умела и знала да буде права јунакиња. Уверена је, о, још како уверена, да не би било никакве сметње, никаквог проклетства ни гоњења, која она не би савладала само да дође до избраника свог, до среће своје...

Па ипак... Још не прôђе ни читав низ, а њој изиђе пред очи један господин, са којим се још прошле године познала у Врњачкој Бањи. То је неки татин познаник, који је, судећи по држању и оделу, или дипломата или банкарски чиновник. „Врло фини господин!“ како је Мица још лане помислила у себи. Кад му је тата представио „своју јединицу“, господин је ухватио прстима испод подбратка, подигао јој главу мало у вис и рекао јој, као што Мица верује, врло озбиљно: „Како сте лепи, госпођице!..“ И ако је он скоро татин другар, ипак је Мица била дубоко уверена да би с њиме ипак могла бити врло срећна!..

Ако је ма ко не прекине у таквим размишљањима и сањаријама, у стању је да остане на дивану по читаве сате. Али је најчешће врло брзо узнемире, јер мама као да се баш заклела да је сваки час тражи и зивка.

А то је тако можда и због тога што тата врло често, па скоро и набусито говори мами: да се мало више брине о Мици, јер још мало па ће се задевојчити, а шипарице су увек луцкасте, брљиве и метиљаве! Све је ово Мица чула кроз врата, и то не једанпут. Чула је и кад је тата рекао:

„Она је сад права лептирица! Могла би налетети на прву ватру коју наиђе, па ето белаја!“

Једаред је тата, када је полазио за Беч, мислећи да Мица не зна кога се то тиче, рекао мами и пред самом Мицом:

— „Пази лептирицу!“

* * *

Спустило се дивно мајско вече.

После шетње вратила се Мица са матером кући, и ако је наваљивала да још мало остану у Кнез-Михаиловој улици.

Н. ГИЗИС: БАБИНА ПРИЧА.

Чим су дошли, Мица је ушла у трпезарију и отворила прозор према башти, наслонила се на њ и погледом упила у ону скоро већ потпуно изведену уједначеност боја̂ и свежину баштенске тајанствености.

И ако је, од дугог ослањања, већ заболеше руке, ипак се не диже још, јер је осећала неко ретко задовољство и врло пријатну малаксалост.

У неосветљеној трпезарији није било никог, а уз то се није чуло ништа ни из куће, па чак ни оно обично лупкање и сецкање у кујни пред вечером.

Како би сад дивно било, мислила је Мица: кад би „он“ био у башти, па дошао овде под прозор! Нико нас не би ни видео ни чуо! Могла бих и у башту сићи, нико не би знао где сам; а кад ме затраже — он би се сакрио, а ја бих мирно, са свим мирно изашла... Ако би га ипак видели и напали, стала бих испред њега па гласно и отворено казала и оцу и мами: „Само преко мене мртве!.. Ја сам његова!..“

— Мицо! чу се мамин глас из ходника.

Мица се трже, одскочи од прозора и поче распремати по већ постављеном столу.

— Мицо! чу се опет.

— Овде сам! изви и скоро отпева Мица. Мама уђе.

— Ја сам мислила да си у татиној соби.

У том уђе и Тереска уносећи велику лампу за сто.

Тата је још био на путу, те се у кући баш добро осећао његов одлазак. Све је некако ишло брже и трајало краће. У свему нека непоузданост, скомрачење, па чак, рекло би се, и неки страх. И ако није било никаквог разлога — тај се страх ипак осећао.

Мама је већ неколико пута говорила: „Бадава, празна кућа без домаћина!..“

Вечерало се на двоје па троје.

Још вечера није била завршена, кад о лампин заклон, сасвим изненада, тресну лептирица и паде на сто.

— Јух, лептирица! врисну мама и трже се од стола.

Исто учини и Мица, којој поред свега великог и необичног страха — севну у мозгу пркосна констатација: „Није се спржила!“

У тај мах мама поче звати Тереску, која не дође одмах, те је Мица, по маминој наредби, морала отворити врата од ходника и одатле је позвати.

Док је Тереска дошла, лептирица је била успела да поново полети и да падне чак горе на прозорску завесу.

Тереска докопа завесу и поче је трести, упућујући лептирици неку страшну мађарску псовку.

Лептирица поново полете по соби, али је убрзо изгубише с очију, пошто је успела или да излети кроз прозор или да се негде спусти где је нису могли видети.

Пошто је Тереска уверавала да је лептирица морала излетети, седоше поново за сто и мама и Мица, али Тереска не изађе одмах, очекујући да помогне ако устреба.

Мицино посматрање свега овог било се свело на питање мами:

— Да ли мора свака лептирица да се спржи?

— Свака која лети око ватре, одговори јој мама.

— Па зашто онда лете на ватру?

— Кад би знале да ће због тога умрети, дабоме да не би летеле.

— Па зашто се ова није спржила? Ето, одлетела је!..

У тај мах викну Тереска:

— Ево га!

Вриснуше и мама и Мица.

Лептирица је поново летела по соби. Тереска је скакала за њом и ударала рукама по ваздуху, али јој лёт не омете.

У једном трунутку лептирица се спусти на куглу од лампе, али овог пута не паде. Одржала се на њеној горњој ивици, подрхтавајући својим тешким, тромим и прашастим крилима. Тереска би је ударила, али је знала да ће кугла у парампарчад, те се уздржа. Па не само то, него сасвим мирно додаде:

— Сад падне у лампа!..

Мица се тога и сама бојала, а још када то и чу, — пружи руку да лептирицу збаци са кугле, али лака струја ваздуха од њезина замаха указа лептирици опасност која јој долази, па да би је избегла — полете и у тилом часу спржи се страшно на отвору лампина цилиндра, а одмах затим, унакажена, сруши се у куглин отвор, да се задржи тек на оним месинганим пречагицама што су улепљене од петролеума и ситних мушица.

— Ето, спржила се! рече мама, али некако тако прекорно, као да се сетила татиних речи: „Пази лептирицу!“ и као да је знала да све то што је тата говорио — није ни Мици непознато.

— Тако пролази свака лептирица! заврши мама. Мица се учини као да је ово са свим несумњиво упућено њој — па само порумене без и једног знака противљења или уверености.

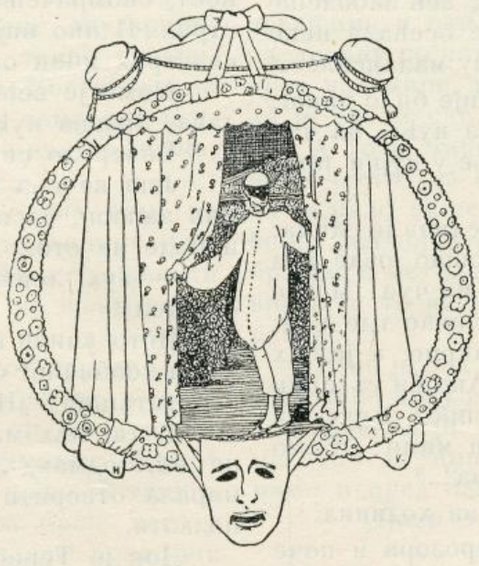
Дотле је Тереска већ подигнула куглу, извадила лептирицу и бацила је у башту кроз прозор. Одмах затим изашла је и она из собе. Прозор је остао и даље отворен.

У трпезарији је био потпун мир. Мама је мислила о тати, о кући без домаћина и о времену које једва мили. Лептиричина судбина није Мици никако излазила из главе, а у исти се мах, пуна страха, чудила зашто мама не настави разговор о лептирицама и — о њој, Мици!

И ако јој се натурала мисао да је она слична лептирици само у толико што једино доће до прозора, али је толико паметна да на ватру неће налетети, — ипак је бежала и од те мисли, спремна да матери падне на груди, да се сита изјеца и исплаче, само ако би је мама упитала:

— А ти, лептирице?!

Д. К.

ПЕСМЕ ЗЛАТНОГ СРЦА

СУМРАК

И опет сутон обузе ме тавни,
и свест се опи и сви живци моји,
и опет идем кроз заспале равни
мамљена гласом који не постоји.

А телом клизи драж далеких слутња
и тамна светлост што се разасула,
ја пружам усне, а вечита ћутња
милује нерве и опија чула.

Ја пружам усне, док у мени пева
прастара љубав чијим златним звуком
шумљаху воде и вечерња врела,
а мрак ме грли невидљивом руком.

Далеко спава непомичност тупа,
на косу моју пада сива тама,
и док ми тајна светлост лице купа,
срце те моје чека на уснама.

О, тада моја отвара се душа
и љуби сенке по сумраку белом,
и тамни ехо твојих речи слуша,
тада сам твоја сваким својим делом.

И кô поморци кад у ноћи сами
пољупце чују, док се ломи барка,
и ја се дајем привиду и тами,
где немо светли обмана и варка.

И ма да видим бол и беду честу
с јутарњом маглом што ће да заплави,
ја опет чекам, на том истом месту
познато лице да се мени јави.

СНОВИ

Ја пођох за сликом, а не знадох куда,
обузе ми срце мир и ћутња света,
љубећи ти осмех ја пођох, а свуда
свечано ћуташе низ белих дрвета.

Ја пођох занесен дражју, што је попи'
на уснама твојим, и у мисли роју,
када све се прену и све кад се стопи
у једну лепоту и у једну боју.

А стари сан један, у сребрном руху,
блистав и потајан летну преко бара,
и однесе собом дан и чежњу глуху,
и последњи прамен сунчевога жара.

И оде у вечност велику и белу,
у звездано цвеће и у магле сиве,
када топлу вечер испунише целу
твоје мрачне очи од црне кадиве.

НОЋНА ТИШИНА

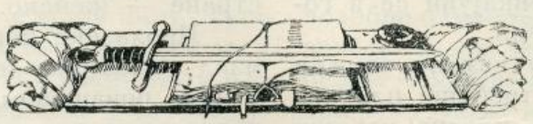
Тад звезда једна у сребрном скоку
блесну кô осмех. Затим поноћ тавна.
То цело вече једна туга давна
и модро небо сија ми у оку.

С улице бије дах и јара врућа.
На кули избу, и кô тешка свила,
кô тице бола и огромних крила
одоше сати више црних кућа.

Кроз мирис ружа, што се тамом заче,
и топли ваздух арије се гоне,
по плавој сенци и с уздахом тоне
рођена мисô што лута и плаче.

И опет изби и троми звук звона
пови се тешко по тишини крутој.
У мору звезда и светлости жутој
јави се месец иза Пантеона.

Божидар Пурић.

КАКВЕ СУ ЖЕНСКЕ

НАПИСАЛА КН. К. Т.

I.

Колосонòсови су путовали после свадбе. Обоје беху мали, пуначки, бледуњави, чистуњави. Кад их је човек гледао, чинило му се да их је некако незгодно притиснула она дивска преса културе, којој је снага све јача после сваког новог открића. У осталом, њихово путовање текло је сасвим на миру. Одавно већ беху превалили Аустрију, Тирол, Немачку, Швајцарску, и сад ето смераху у Енгадин, на границу северне Италије. Оне четири киге цвећа, што их је добила млада женица при растајању на станици, одавно већ беху увеле, и већ одавно сви рођаци, познаници и пријатељи беху примили од њих дописне карте са сталактитском пећином Св. Беатуса (у Тиролу), са узаним силовитим слапом и с речима:

„Срећни смо и сећамо вас се. Овде је земаљски рај и није скупо. Поздрав Ивану Матвејичу и Јели. Петар Колосонòсов и Ана“.

Ана се пролепшала, па и ако је била ниска, бледа и мршава, веома се свиђала. Али она није опажала људе око себе. Њезина душа беше прикована за Пећу Колосонòсова оковима, којих се она испочетка мало стидела, а који јој сад постадоше слатки. Као жељени фантом стајаше он између ње и целог спољашњег света, и кроз ту лаку сумаглицу, налик на божитње привиђење на месечини, промицаху пред њом слике славних уметника, гробнице царева, звоници саборних цркава, јеловници и рачуни из гостионица.

У Аустрији Ана се стидела и долазила би у забуну, кад би их директор хотела упитао:

— Желите ли једну собу са две постеље?

Она се чинила да ништа не чује и не разуме, али кад дођоше у Тирол, она се већ сама објашњавала с директором, ценкајући се и говорећи му да је соба врло скупа.

Пећа не опажаше разлику између земаља кроз које пролажаху: у једној требаше плаћати у крунама, у другој у франциима; у једној вароши показиваху стару цркву, у другој статуе. Али и у једној и у другој земљи непрестано га тишташе лакат десне руке, јер су непрестано ишли испод руке, па чак би тако и заспали. И после много година, Петар Колосонòсов, у кругу своје деце, сећао се по каткад свог свадбеног путовања, и увек би јасно видео гробницу ког цара, узани слап, по какву цркву, и осећао како га боли зглоб десног лакта...

У Енгадин стигоше пред вече. Пут је вијугао и пео се на три километра, уносећи се у брегове и прелетајући преко провалија.

— Ох, погледај! — говорила би Ана, заносно разгледајући околину, па тек на једанпут, стидећи се свог заноса и осећајући да је скривила мужу што га је заборавила и што више гледа природу него њега, наслонила би му се јаче на лакат, шапћући му брзо:

— Ја те волим. Чујеш? Ја те волим. А ти?

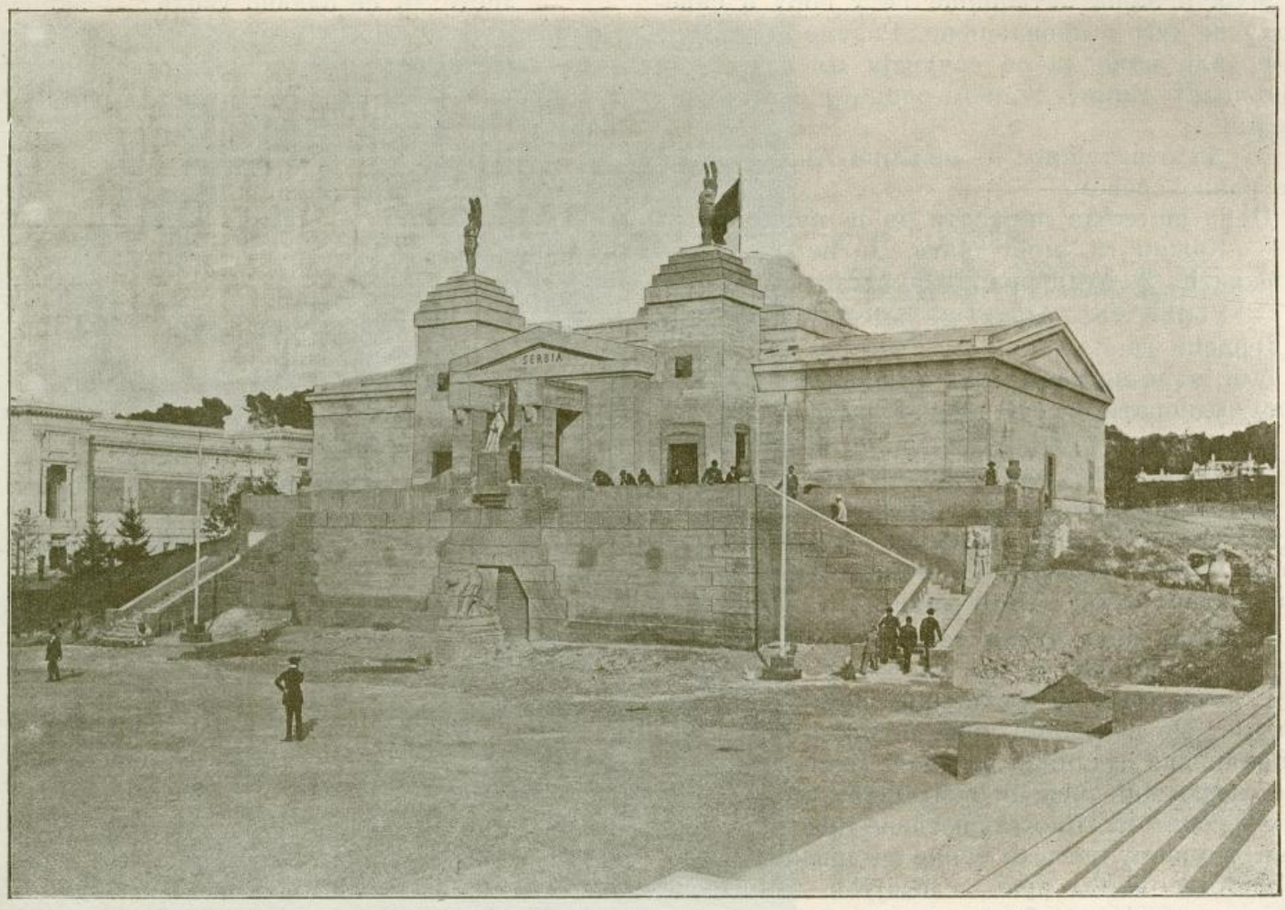
— Ти си једини смисао мог живота — одговараше јој искрено Пећа. — И не само мог, већ уопће васколиког живота. Чудо ми је, Ано, како то нико не разуме.

Млад, елегантан портир у џемперу срете их на станици.

— Имате ли собу са две постеље? — озбиљним пословним тоном запита Ана. — А вечерати нећемо. Уморни смо. Та ми смо уморни, је ли? — рече она мужу, узевши га испод руке.

После по сата звонце у гостионици дуго је звало госте на вечеру. Силазећи се да вечерају, гости су пред вратима собе бр. 19 видели дирљиву слику: на прагу, у средини, мирно стајаху прашњаве, тешке мушке ципеле, а поред њих мале, трошне, тако исто прашњаве, плитке женске ципелице. О клину, на вратима с десне стране, висело је мушко одело, а о клину с леве стране — женско.

Пролазећи поред врата, доктор, један леп, млад, необично висок Талијанац, мизантроп с мало ровашеном успом, баци на њих хладан, равнодушан поглед. За вечером он је ваљао мале

СРПСКИ ПАВИЉОН У РИМУ.

куглице од хлеба, ни с ким се није разговарао и, налакћен на сто, гњечио је лице грдним мањавим прстима. Сви су га се бојали.

II.

Освану благо јутро, ведро као невина душа. У така јутра човека обузима жеља да учини што велико, хоће му се бесмртности, у душу му навиру мисли о вечности. Женске су онда сетне, и саме не знајући зашто, а мушки се завлаче некуд далеко, далеко, дуго седе гологлави, ћуте и задоцне на ручак. Само заљубљени ништа не опажају. Они лутају по околици, разгледају старо гробље и говоре:

— И ми ћемо једном умрети.

Али не верују томе.

Седећи на клупи крај малог, сеоског гробља, тако угодног и тако љупког да се чинило, е је права милина лежати у њему, Пеђа и Ана опазише издалека дугајлију.

— Погле, — рече Ана — како је страшан!

То беше онај лекар Талијанац. У белим огромним чакширама и у огромном сламном шеширу он се полако приближаваше младом пару. Тупо и регби равнодушно гледаше он Ану, можда и не видећи је. Већ се могла лепо распознати његова мало набрекла, лако ровашена усна. Заљубљени (Ана је држала мужа испод руке) заћуташе, с интересовањем посматрајући овог лепог дугајлију.

Талијанац приђе сасвим клупи, и лено, чисто сањивим гласом, рече француски:

— Свиђа ми се ваша дама.

И гледаше Ану.

— Шта? — запита Колосоносов, и срце му се стеже, осећајући унапред да ће бити триста чуда. — То је моја жена.

Талијанац никако још ни да га погледа, лено одговори:

— То је свеједно.

— Овај је луд! — рече љутито Пеђа.

Дугајлија баци на њега сањив поглед.

— Веле, — пристаде он лено. — Ако желите, можемо на двобој.

Ана цикну и приби се уз мужа. Обоје се брзо дигоше и упутише се ка гостионици. Талијанац не пође за њима. Он рече тужно и полако:

— Свеједно, довече ћу вас видети и убићу вас.

Говорећи то, он скиде шешир, не подругљиво, већ врло уљудно и као васпитан човек.

Срца у младог пара куцаху заједно и тако јако, као у врабаца, кад их мачка препадне. Кад подобро одмакоше, осврнуше се. На клупи сетног гробља седео је дугајлија, погнут, у бљештаво белим чакширама, које по моди беху доле посувраћене. Он их не гледаше. Од целе његове прилике задисаше велика, тужна меланхолија.

Муж и жена затворише се у собу и саветоваху се дуго и преплашено. Разуме се он није читав, али како да се сачувају од њега? Да се пожале? Коме? У овом сеоцету свет би их псмејао...

— Да отпутујемо! — мољаше Ана. — Ја се овде рђаво осећам.

Пеђа не хтеде показати да је кукавица.

— Кажем ти, моја драга, да ће он све то заборавити. Та луди врло брзо све заборављају.

— Убиће те! Страх ме је! — понављаше Ана, грлећи га.

Али, мало по мало, муж и жена се умирише, и овај чудновати сусрет дође им помало смешан. Ана се пресвуче и сиђе у салон на вечеру. Руке јој беху голе, и она изгледаше лепша него икад.

Вечера прође на миру. По катkад млади пар гледаше на ону страну, где беше Талијанац. Овај сеђаше ћутећи, равнодушан и чисто сањив, гнечећи прстима своје бледо лице.

— Како је то чудан човек — рече Ана полако. — А шта му је оно на усни?

У вече гости из гостионице шетаху друмом ка шуми. По звезданој ноћи и према месечини, тај прашљиви пут, који се иначе ничим не истицаше, изгледаше нежан, ваздушаст, пун чудноватих загонетака. Као тајанствене црнотине беху попале по њему пегасте сенке од дрвећа. Млади пар шеташе испод руке, гледајући да не оде далеко и држећи се близу других.

— Јеси ли сустао, мој драги? — запита нежно Ана, загледајући мужу у лице, и на једанпут тихо узвикну.

Големи Талијанац беше их стигао, и скинувши шешир, као какав добар познаник, пође упоредо с њима. Млади пар поче корачати лакше, не би ли му тако дао прилике да одмакне, али и он пође истим кораком.

— Опростите, — рече он тужно — али синьора ми се свиђа. Шта могу? Ја нисам крив...

У недоумици он слеже раменима као доказ да није крив.

Они прођоше у троје неколико корака. Гледајући их, гости, који шетаху, помислише: »Како ли се брзо овај ћуталичина Италијанац опријатељи с овим Русима!« Пеђа осећаше како лупа Анино срдашце и беше јако узрујан. Она му је толико стискала лакат да га је болело.

— Шта желите? — запита он, истуривши главу тако како би могао видети Талијанца који је ишао поред Ане.

— Ја знам да можда рђаво чиним, — одговори доктор, тужно мерећи очима млади пар — али ја ипак велим: да се бијемо! можда ће срећа бити на вашој страни — рече он и, поћутавши мало, додаде: — И ако ја добро гађам. А ви?

— Ја не, — одговори Пеђа.

Талијанац чисто прекорно климну главом. Прођоше још неколико корачаји. Са њива допираше неко шуштање. На брдима, на неколиким местима појави се светлост.

— Јесте ли се одавно узели? — запита дугајлија.

— Три недеље. Кроз четири дана биће управо три недеље — одговори Ана, разгледајући плашљиво чудноватог дугоњу.

— Не може бити? — зачуђено отеже он, и јаче навали сламни шешир на очи.

Ани се учини да је сад згодан трепутак да умекша срце овог чудовишта, и узвијајући обрвама, рече несмело:

— Можда вам се само чини да ме... да вам се свиђам?

Дугоња диже главу и пажљиво је погледа. И она не скидаше с њега радозналих очију. Мужу бй за чудо што га се она не боји и што иде с њим упоредо. Диже му се нека горчина, и он срдито пропишта фалцетом:

— Ви никако нисте луди, ви сте просто... лопов.

Доктор заста и туривши руку у џеп, запита:

— Хоћете ли одмах на двобој или сутра?

Он извуче револвер, окрену га мало у руци, и опет га метну у џеп.

Ана повуче мужа за рукав.

— Сутра, — рече Пеђа суморно.

III.

Кад дођоше у гостионицу, муж и жена брже боље упаковаше ствари и отпутоваше, једва стигавши на последњи воз. Оном портиру интелигентна лица и у цвикеру беше врло за чудо, што не доби напојнице.

— Баво га знао, куд нас је одвео, уља! — гунђао је муж.

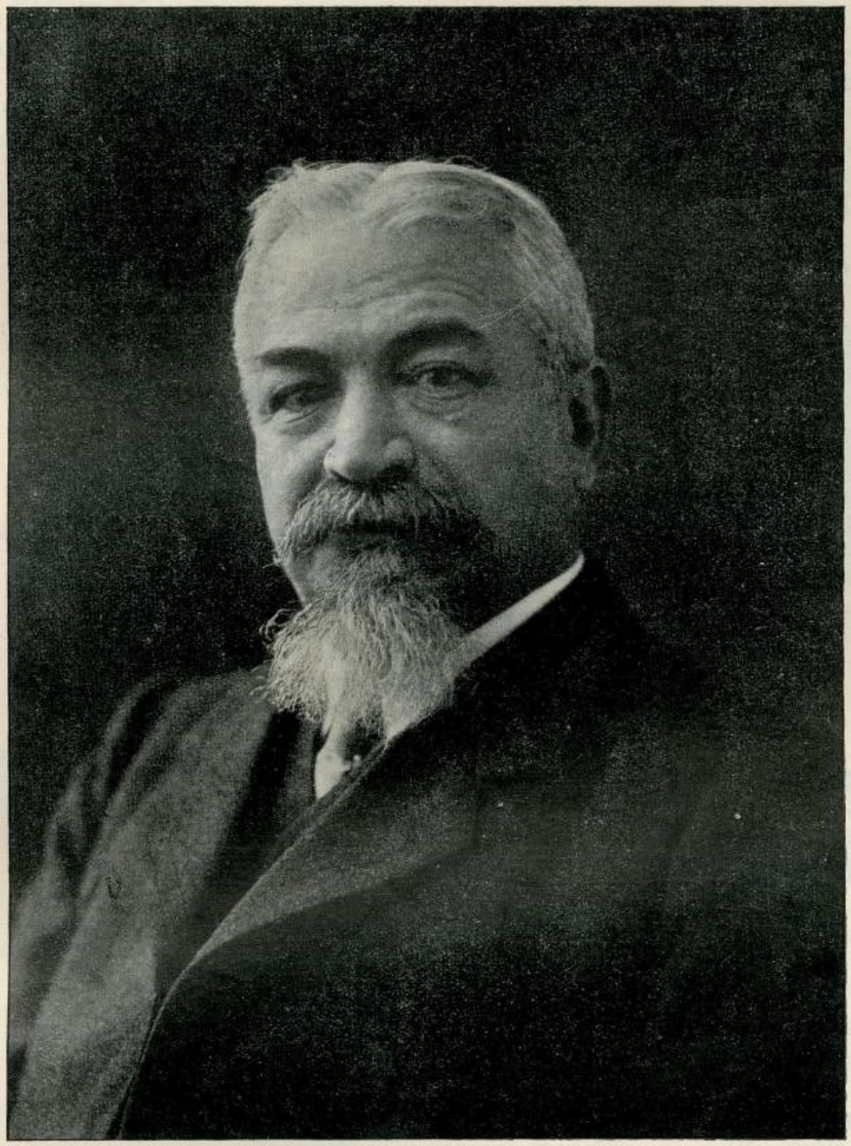
Целим путем он није био расположен и непрестано је грдио. Уопће то беше тешка ноћ. Ана је седела, наслоњена на наслон од дивана, и спавала. Али Пеђи се однекуд учини да она не спава, већ да је навалице затворила очи и да нешто смишља.

С придушеним клопарањем воз упадаше у тунеле, и онда се на црном тлу прозора вијаху искре које изгледаху као огњени комадићи од усијане жице. Пеђа мало задрема и виде у сну, да му прети опасност, а он бежи, не би ли се спасао. Он мало отвори буновне очи и на једанпут опази како Ана нетренице гледа у њега и ћути. Огњене жице косо промицаху иза прозора. Колосоносов рече намрштен:

— Увек ми се тако јако наслањаш на руку да ме и сад боли.

Рано ујутру стигоше у неко брдско сеоце, уморни, прозебли, искрхани. Не џенкајући се узеше собу и спаваху до ручка. Кад је било време вечери, Ана се не преобуче у лепше одело и изађе у салу равнодушна, бледа. Између мужа и жене као да се нешто десило. Тог вечера Пеђа први пут шеташе сам, без жене.

После два дана, као неким чудом, појави се страшни Талијанац. Враћајући се из шетње,

С. С. БОПЧЕВ,
НОВИ БУГАРСКИ МИНИСТАР ПРОСВЕТЕ И ВЕЛИКИ ПРИЈАТЕЉ КУЛТУРНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

ЈУГОСЛОВЕНСКА ПРОСВЕТА * БЕОГРАД

млади пар не вероваше својим очима. Талијанац је седео на веранди и још издалека виделе се његове грдне ноге у белим елегантним чакширама. Он се поклони сухо, улудно, чисто увређен што су они тако брзо отпутовали из Енгадина. Пеђа се прибоја да ће му жена од страха пасти у несвест и снажно је обухвати око паса. Али се ништа не деси. Ана само поцрвене и поче јаче дисати.

Доктор устаде и пође им у сусрет. Сви се троје руковаше.

— Сад ћемо одмах... Само да се жена пресвуче — промрмља Колосоносов.

После два сата они отпутоваше, изашавши на стражња врата. Опет звркаху точкови, с лупом се затвараху врата на вагону и кроз прозор показиваху се брда, дрвеће и телеграфске жице. Сијаше дивно сунце, сијаше плаво небо, али срце се ничему не радоваше. Страшно чудовиште, онај луди, вребаше га и троваше живот. Он је могао овог часа ући у вагон, могао се појавити иза оног дрвета, на оном мосту... Можда и он путује овим возом, у другом вагону?

— Није требало одлазити, — поче Ана, не гледајући мужа. — Уверена сам да ти се само учинило.

— Шта ми се учинило? — зачуђено запита муж.

— Разуме се да ти се учинило! — некако чудновато јетко одговори жена.

Прећоше границу и настанише се у северној Италији на обали једног језера. Кад недеља беше на измаку појави се доктор Талијанац.

— Омршавео је — рече Ана кад га опази и осмехну се на њ као на добра познаника.

— Довече ћемо отпутовати — шапну јој Пеђа, скидајући шешир.

Дугајлија се беше променио. Он више није спомињао двобој, разговарао се о медицини, и уопће понашао се врло мило.

— Јесам ти рекла, да ти се учинило — рече она. — Уморна сам.

— Ти луди увек заборављају — одговори он такође умирен.

— Он није нимало луд — рече Ана.

Ипак одлучише да отпутују сутра увече. Луд је зао друг.

Али и сутрадан Талијанац беше тако исто мио, разговоран и занимљив. Исприча им како је случај хтео да им он опет буде сусед: он седи доле, у соби бр. 3. Потанко им казиваше о трусовима, о телеграфу без жица, и распитиваше каква је Москва. О двобоју ни речи. После ручка разгледаху у троје неку пећину и вратише се уморни. Али Ана се осећаше врло бадра.

У осам сати увече сандуци већ беху спаковани и Пећа оде у канцеларију да плати рачун.

У рачунању прођоше десет минута. Кад се Пећа врати у собу, на своје велико чудо не нађе Ану. Он почека неколико минута и узнемири се. Узбуњиве мисли навираху му у главу. Он сиђе у доњи ходник, коракну неколико пута и зачу, како се брзо, са шкрипом отворише врата и из собе бр. 3. изађе његова Ана. Она му иђаше у сусрет са уснама, искривљеним од осмејка, страха и узрујаности. Узвивши обрвама, она шану мужу сва срећна:

— Спасла сам ти живот!

— Хвала! — рече јој Пећа намрштено.

Она му подвуче руку под лакат, и он га инстинктивно сави. Тако се дигоше у први спрат, где угледаше неред, упаковане ручне кофере и завежљаје.

— Кроз по сата иде воз — рече Пећа.

— А што сад да идемо? он ти неће ништа учинити! — одговори Ана.

— Облачи се — рече јој муж и, намичући капу на очи, додаде:

— Не трпим Талијанце. Само знају да се испрсе. Коњокрадице!..

С руског превео
Р. Кошутић.

БЕЗ СВАНУЋА

Ја не знам за чим носталгично жудим,
о, ноћи моје, бесане и тешке,
кад падам у сан и када се будим,
о, ноћи моје, бесане и тешке!

Зашто трепери душа, боно — страсно,
о, ноћи моје, бесконачно дуге?
за чим ли чезнем, мртво и нејасно,
зашто не спавам, но бдијем,
пун туге?

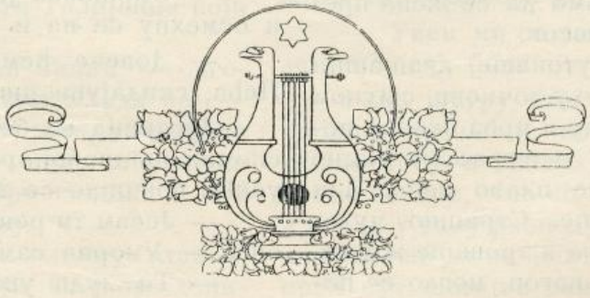
Из мрака бије страва.
Хладна. Грозна.
Жалост, сирова и мистериозна, распиње душу;
можђани ми прште...

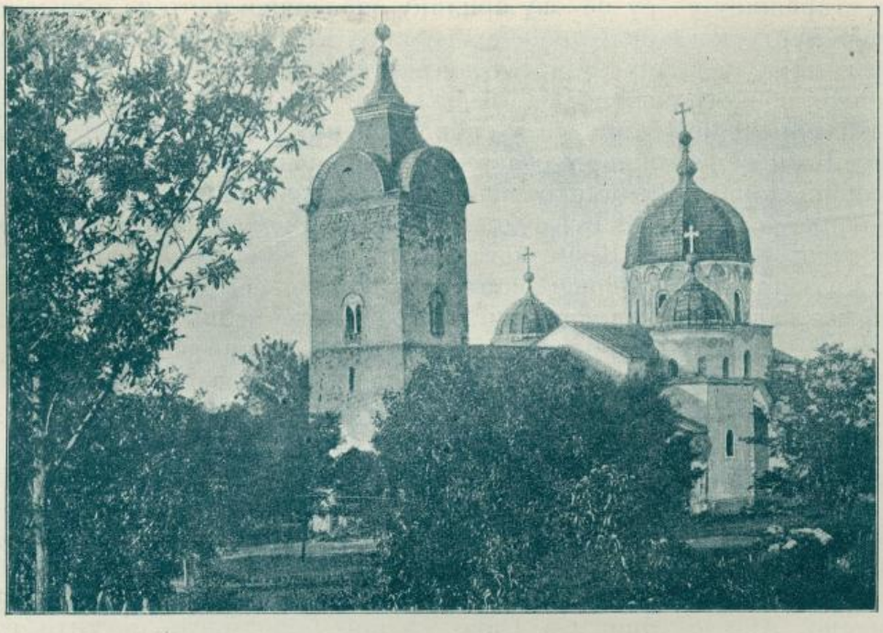
Страшни Боже, пошаљи ми сан!
...Из мрака бије страва, хладна, грозна;
крв ми се леди и можђани прште...
Вријеме стоји.
Ноћ.

Неће ни сванути дан.

Рим.

Д. Митриновић.

ИЗГЛЕД СПАСОВЕ ЦРКВЕ У ЖИЧИ.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

СПАСОВА ЦРКВА У ЖИЧИ

Четвртих седам векова има иза себе црква у Жичи. Свако од ових столећа, остављајући трагове на њој, исписивало је по зидовима повесницу њену. Руине њене су управо „мртвац који говори“. Ваља само умети читати језик њин. Они слојеви живописа један испод другога; оне преправке у сводовима и кубетима цркве; они зазиђивани и поново отварани прозори најречитији су сведоци њене прошлости, нêми, ну ипак за то најпоузданији. Они треба да нам помогну расветлити питање, да ли пред нама стоје они исти зидови, који су негда поздрављали првога архиепископа независне цркве српске; да ли се у живопису даје открити сликâ, на којима су се могли заустављати погледи Св. Саве? Да се јасно одвоји оно што је раније, од онога што је позније, да се и једно и друго може успешније анализовати, те да се даде створити бар приближна слика о првобитноме изгледу цркве, неопходно је потребно знати историју саме цркве и савколики ред црквене и манастирске службе у њој, какав је био у разним периодама времена. Ну ни за једно ни за друго ми у нашој литератури немамо списâ, који би послужили као помоћна средства. Отуда је један критичар уметности у нас принуђен да оставља поље свога рада, па да, и против воље, прелази у област повесничара и литургисте. Он је приморан, да за туђе грехе понесе тешки крст одговорности на својим плећима. Још недовољно утврђена критичност изворâ; многобројна спорна питања, у којима још није изречена одлучна и последња реч, стварају одмах у почетку огромних тешкоћâ једноме раднику на хисторији наших манастирâ. Оскудица у изворима за онај велики период времена робовања под Турцима доприноси само у незнатној мери расветљењу многих тамних питањâ. Ту су појединe белешке и записи скоро једина грађа за хисторију манастирâ. Ну ове белешке и ови записи, по речима И. Руварца, само су камичци, разбацани и развејани на све стране. Из њих се никада неће моћи конструисати солидна зграда. И поред свих ових незгода ми смо се подухватили да у једноме хронолошкоме прегледу изнесемо све важније моменте из хисторије цркве у Жичи. Ово је безусловно потребно ради коначнога утврђења многих питањâ, што стоје у свези са архитектуром и живописом цркве у Жичи.

Оснивање Жиче пада у једно доба, које није било много подесно за подизање монументалних грађевинâ. Кобне размирице у земљи, беспрекидна опасност од непријатеља спољa обележавају владавину Стевана Првовенчанога. Сви напори световне и духовне власти морали су бити посвећени отклањању штетних утицаја на цркву и на државу и одржању политичке равнотеже у средини суседних земаљâ. Требало је много напорâ, па да изравнају несугласице у земљи и да се обезбеди ауторитет ново створеноме краљевству и независној цркви српској. У једно тако доба подизање великих црквених грађевинâ диктује највећим делом каква потреба, а не само жеља, да се у величанственој и монументалној грађевини обесмрти име каквога поглавара државног или црквеног.

Подизање Жиче пада у доба после утишаних размирицâ Стеванових са братом му Вуканом. Св. Сава, који беше у Србију донео моштi свога оца, на наваљивање Стеваново одустаде од намере, да

се врати у Св. Гору, па се прими за старешину у Студеници. Као архимандрит у овоме месту подиже Сава многе цркве не само од камена, већ и од дрвета, како би се свугде у духовној области његовој прослављало име Божје. Онда почеше Стеван и Сава зидати велику цркву Вазнесења Господњег у Жичи, тако звану архиепископију. Долазио би Сава овда онда са Стеваном, да контролишу зидање. Беше многе зидаре и веште каменоресце довео из грчке земље. Са њима би он ту заједно становао и упућивао их како ће да украсе цркву.[1]

Изгледа, да се Стеван Првовенчани 1217. године оженио Аном, унуком Хенрика Дандола, и да је после ове женидбе настала распра између Саве и Стевана, која је имала за последицу одлазак Савин у Св. Гору на стално пребивање. У одсуству Савину извршило се 1217. године крунисање Стеваново круном коју из Рима беше послао папа Хонорије III. Не може се поуздано знати, где је ово крунисање извршено. Ако је тачна она белешка у Теодосија, да је Жича тек по повратку Савину освећена и довршена, онда оно, по свој прилици, није могло бити у Жичи. Познато је, да је Жича била одређена за резиденцију новоме архиепископу српскоме. Ну Сава не затече цркву са свим довршену. Она беше велика, али још није била живописана. Св. Сава освети цркву; снабде је св. трапезом и светим моштима; одржа у њој обноћне молитве; сврши у њој свету службу, па од својих ученикâ изабра најдостојније, произведе их за епископе и свакоме одреди његово место рада.[2] За тим се ревносно постара, да се црква украси. Беше са собом довео каменоресце и живописце из Цариграда[3], који тада беше у рукама Латинâ.

Кад је ускоро црква била потпуно довршена, позва Сава Стевана, да са високодостојницима и властелом дође у Жичу. Овај величанствени скуп у Жичи беше на сам дан Вазнесења Господњег. Стеван обдари цркву обилним поклонима. Она је пак била тако украшена, да је свако могао помислити, е има пред собом земаљско небо.[4]

Проглас независне архиепископије један је тако крупан догађај, да је он, свакако, на неки начин морао бити прослављен у резиденцији првога архиепископа. Ова прослава у Жичи претпоставља присуство највеће државне власти. Како Доментијан и Теодосије пишу, да је крунисање Стеваново извршио Сава у Жичи, то је вероватно, да се о овој прослави извршио какав црквени акт, који је стајао у свези са крунисањем, по свој прилици, миропомазање. Лако је могућно, да су за ову прилику спољашњи нартекс и кула на брзу руку сграђени. За једну архиепископску цркву пространи нартекс био је, несумњиво, веома потребан. Спољашњи нартекс цркве у Жичи морао је у сваком случају бити дозидан још за живота Савина. Према једној забелешци, црква је још за живота Савина имала *катихумена*, а ова су, судећи по целокупној архитектури цркве у Жичи, могла бити само изнад пространога спољашњег нартекса. У овој се забелешци каже, како је Сави, који је живео у великој мучаљивости и кротости, био дошао Арсеније, који ће доцније постати његов наследник. Овај се Сави беше веома допао. Посматрајући га са свога *катихумена*, са кога се лепо могло сагледати све, шта се у цркви ради, он је видео, како Арсеније у цркви служи као што ваља, па га постави еклисиархом велике и саборне цркве, давши му потпуну власт над свима у томе манастиру и у божанственој цркви, „која се зове мати многих цркава“.[5] Трибина Св. Саве, са које је он могао пратити ток службе у цркви, била је, по свој прилици, у катихуменама спољашњега нартекса, која су се према цркви отварала пространим прозором изнад царских врата. Ту код тога прозора могло је бити место, са кога је Св. Сава био у могућности видети све, што се у цркви за време богослужења ради.

Као резиденција архиепископије Жича је, несумњиво, остала беспрекидно предмет пажње највећих државних и црквених власти. Забележено је (на пр. у Теодосија), да су у њој за краљеве помазани Стеванови последници. Од нарочитога је значаја она забелешка (у Доментијана и у Теодосија), у којој се вели, да је Св. Сава пренео у Жичу мошти свога брата Стевана Првовенчанога, које су дотле почивале у Студеници. Ово се, према Теодосију, десило одмах по повратку Савину са пута по Истоку, док по Доментијану изгледа, да је било раније. Поуздано је Стеван био наменио Жичу за место свога вечнога пребивања. Спољашњи нартекс у Жичи могао је бити дозидан одмах после преноса Стеванових моштију овде. Ми и другде видимо, како оне цркве српских манастирâ, које су под својим кровом криле мошти знаменитих личности, државних или црквених, имају и простране спољашње нартексе (Студеница, Раваница, Манасија, Ариље и др.).

[1] Код *Теодосија (Даничић,* Живот св. Саве 1860. страна. 97.—98.) и *Доментијана (Даничић* Живот св. Симеуна и св. Саве 1865. стр. 204.).

[2] *Даничић,* Живот св. Саве 1860. стр. 139. Упореди и Доментијанову забелешку. *Даничић,* Живот св. Симеуна и св. Саве 1865. стр. 233.

[3] *Даничић,* Живот св. Саве 1860. стр. 141.

[4] *Ibidem* стр. 144. и 141.

[5] *Даничић,* Живот краљева и архиепископа српских 1866. стр. 244.

У катихуменама великих цркава Цариградских имали су владаоци једну собу, често дворницу за примање и ораторијум Ту су се причешћивали. У цркви Св. Гроба, као и у цркви Св. Софије патријарси су ту вршили часове или бдења. Неофит у своме типику (око 1191. год.) спомиње изнад нартекса скевофилакион, свој сопствен ораторијум и своју трибину. Еклисиарх, коме Св. Атанасије Атонски повери свој тестаменат, спавао је у катихуменама. Катихумена се изнад царских двери отварају према цркви једним пространим отвором, док изнад крова обеју побочних страна по један прозор њихов гледа наполе. У овој форми катихумена ћемо наћи 1028. год. у једној цркви крстообразне основе Казанџилар-џами у Солуну и при крају XI века у Дафни. *G. Millet,* Bulletin de correspondance hellénique 1905. стр. 92.—94.

† И. ГРОХАР:
ПРОЛЕЋЕ.

По сведочанству једнога познога летописца српскога изгледало би, да је Св. Сава увиђао опасност, која је претила архијепископији у Жичи због њена незгодног положаја према угарској држави. Због тога је, веле, био он наредио Арсенију, да изабере друго место за архиепископију. Арсеније изабра место у Хвосну, на месту званоме Метохија (које се због многих камених пећина у близини назвало *Пећи)* и ту сазида саборну пркву у име св. апостола Петра и Павла.[6] Наследници Савини пребивали су, по свој прилици, у Жичи, али их ми овда онда виђамо и у Пећи. Тако нам је сачуван помен о томе, како се архиепископ Јевстатије I о годишњем спомену смрти Арсенија I (сахрањена у Пећи) бавио у архиепископској цркви у Пећи.[7] Кад пак беше дошло време да умре, овај се архиепископ био десио у Жичи, где је доиста и био сахрањен у мраморноме гробу, који сâм себи беше начинио.[8]

Ускоро после смрти архиепископа Јевстатија I беше загрозила опасност Жичи, те се последник његов архиепископ Јаков нађе принуђен, да му тело пренесе у цркву св. апостолâ у Пећи.[9] И, доиста, најездом „безбожнога језика куманскога“ Жича је била сва огњем запаљена и за неко је време остала пуста. По мишљењу нашега хисторичара г. С. Станојевића, Жича је била жртва инвазије Дрмана и Куделина много пре него ли Шишмана.[10] Тек за време архиепископа Јевстатија II, наследника Јаковљева, Жича је оправљена, ну не темељно, већ више површно тако, да још није била онаква, каква беше првобитно. Ни архиепископ Никодим не хоћаше изостати иза својих прѣтходникâ, већ се и сâм трућаше око обновљења цркве у Жичи и настојаваше ревносно, да се црква свима потребама обилно снабде.[11] Ну тек архиепископ Данило II, који беше веома мудар и искусан у зидању храмова Божјих, потпуно је обновио Жичу. Он је доведе до „савршене доброте.“ Цркву покри оловом,[12] све што је било извештало, уклони, а кулу („стльпь“), која ту беше сазидана, призида у висину и покри је оловом. Он обнови и трапезарију, која беше разорена и живописа је тако, да је било милина видети је. Ту сазида он и палату од дрвета, па се постара и за винограде и садове и за много штошта друго у корист цркве у Жичи.[13]

[6] *Гласник С. У. Д.* V стр. 41. упор. *Филарета* архіеп. Святые южныхъ Славянъ II стр. 164.

[7] *Даничић,* Животи краљева и архиепископа српских стр. 267.

[8] *Ibidem* стр. 313. За ову гробницу вели се, да је била унутра у цркви (стр. 315. и 316.). Кад је тело Јевстатијево почело чинити чуда, извадили су га још цело, положили у ковчег и, по својој прилици, ставили ковчег испред олтара *(Ibidem* стр. 318.) Данас се зна само за једну гробницу унутра у цркви, за коју народно предање вели да је Стевана Првовенчаногa. Гробница се налази на северној страни простора, који одговара унутрашњем нартексу, удаљена од северногa зида цркве за 0·70 м., а за 0·75 м. од ступца, који испада из зида цркве на овој страни. Гробница није мраморна, већ је озидана од танких цигаља; дуга је 2·15 м., широка 0·50 м., дубока 0·42 м., а налази се за 0·90 м. испод садашњега пода цркве. Пружа се у правцу И.—З. Озго је затворена простим плочама од камена, међу којима се налази и један фрагментирани мраморни оквир (са какога прозора?). Гробница је раније опљачкана. Данас је над њом формиран саркофаг од дебелих мраморних плоча. Остаци ранијега саркофага над овом гробницом налазе се у дворишту око цркве.

[9] *Ibidem* стр. 318.

[10] *Ibidem* стр. 117. У *Просветном Гласнику* 1902. стр. 426. и сл. *А. Гавриловић* мисли, да Шишман није био допро до Ждрела у Хвосну, већ у Браничеву, а оно у Даничића је каснији уметак.

[11] *Ibidem* стр. 154.

[12] И данас се у олтару цркве чува једна оловна плоча, која је негда поуздано била на крову цркве.

[13] *Ibidem* стр. 371. и сл.

О рестаурацији цркве у Жичи у то доба говорило би и једно место у једној листини Милутиновој, у којој су укратко изнесени најважнији догађаји из доба владавине његове.[14] Ту се одмах у почетку као богоугодна дела Милутинова спомињу обнављање Хиландара, као и живописање („пописаніе“) Жиче. Листина је, на жалост, баш на овоме месту оштећена, те су нам изгубљени драгоцени подаци о овој рестаурацији живописа. Доказано је да је ова листина фалсификована.[15] Као извор послужиле су јој биографија Милутинова (у архиепископа Данила) и Св. Стефанска хрисовуља. Непознато је, истина, одакле су црпени подаци о обнови живописа у Жичи, ну кад се узме у обзир, да је остало узимано из поузданих, нефалсификованих извора, онда се може са много вероватноће тврдити, да они нису измишљени. Интересантно је при томе, да у листини неколико пута долази име архиепископа Саве III. У Данила се нигде изриком не каже, да је Жича у доба рестаурације при крају XIII и у почетку XIV века била и по други пут живописана, па се и међу архиепископима, који су радили на овој рестаурацији Жиче, нигде не спомиње име Саве III. Ну ипак не изгледа немогућно, да је и Сава III узимао активна учешћа при обнављању Жиче. Један запис, који је још веома давно објавио *Љ. Ковачевић*,[16] наводи нас на мисао, да је Жича у то доба Милутиново била, доиста, по други пут живописана и да се ова обнова живописа десила баш под архиепископом Савом III. На једној слици у простору испод куле, у којој је лустрована једна од најчувенијих Дамаскинових химана (о Божићу), представљени су један архиепископ са клиром и један владалац са дворском свитом. Поред архиепископа стоји запис: „Сава прѣшсвещени архиепѣпь все српскіѥ земле и поръскѣ, а поред краља: Стефань краль Ѵрошь и самодрьжьць в(се) србск(иѥ) земле и поморске“. Одмах падају у очи две околности: за архиепископа Саву нема атрибута „свети“, те би, према томе, било немогућно мислити на Св. Саву, а оно „Урошь и самодрьжьць“ упућују на краља Милутина више него на кога другога српскога владаоца пре њега. И у *Арильу* се у запису поред слике краља Милутина реч *Урошь* не налази непосредно уз реч *Стефань*. Доста је вероватно, да се дотични запис тиче баш краља Милутина и онда би архиепископ преко пута од њега био Сава III. У поменутој слици били би, дакле, представљени ктитори цркве Милутин и Сава III. Испод њих су представљени први ктитори цркве. С једне стране улазних врата насликан је лик Стевана Првовенчаног, а с друге стране лик краља Радослава. На тај начин имали бисмо на овоме зиду представљене и прве и позније ктиторе цркве у Жичи.

Да је црква у Жичи била и у доба ове рестаурације опет живописана, сведочио би живопис, који се данас налази у капели куле. Својим стилским особинама он стоји најближе овоме времену.

Позната је разлика, која одваја живопис византиски XI—XIII века од живописа XIV—XV, XVI и XVII—XIX века. Док се у првоме сретамо са озбиљним и мирним ликовима, које смо научили налазити у фигурâ класичнога света, дотле се у другоме опажа тежња за покретом, за изразом, за живописним појединостима, тежња за декоративном композицијом, за колоритом, за елеганцијом. У трећем се чини покушај да се оживе традиције старе школе, али се назадак опажа јасно на свима тачкама, а у четвртоме се већ осећају утицаји уметности са запада. За први живопис имамо примера у мозаицима цркве у Дафни (код Атинâ), цркве Луке Стириота у Ливадији, цркве Неа Мони на острву Хиу, неких цркава у Италији (Чефалу и др.) итд. Други живопис је најбоље представљен у црквама Мистре (у Пелопонезу), а за трећи имамо класичне примере на Атосу. На средини између првога и другога живописа стајали би мозаици цркве Кахрие-Џами у Цариграду, за које се данас мисли, да су постали у првим десетинама XIV века.

Ако живопису у Жичи будемо тражили паралела, онда ћемо наћи, да су XI—XIII веку најближе слике из певница и фигуре из тимпанâ вратâ праве цркве, што воде у обе побочне капеле и у спољашњи нартекс. Озбиљно, мирно, достојанствено држање фигура у *Распећу* још је далеко од живахних поза фигура XIV—XV века. Отмен, миран, достојанствен гест туге, какав опажамо код Јована у *Распећу* наћи ћемо на старим јелинским гробним споменицима из Праксителова доба. Уз то разноврсност типова, од којих је сваки једна изражена индивидуалност за себе. Поза античка: почивање на левој нози, десна нога натраг у страну повучена додирује прстима земљу. У третирању драперијâ уметник је вођен идејом, да драперије прилагоди форми. Драперија истиче облике тела. Коса је третирана као једна једноставна маса. Лобању обично уоквирује венац косе: фризура, каква се још виђа само у слика X—XI века. Није редак случај, да се коса спушта низ плећа. Уз то су свугде примењене чисте боје: плава, жута, зелена и црвена. У познијој уметности неће се више наћи композиција чистих боја, већ или преовлађују тонови појединих боја, или су боје прљаве. Све ове карактеристичне црте овога живописа у певницама и у тимпанима упућују нас на живопис XI—XIII века. Ове би слике, према томе, могле бити првобитне. Ни у којем случају оне не би могле бити позније од рестаурације Жиче за владе Милутинове.

Код слика у капели куле боје су се, на жалост, скоро сасвим изгубиле. Контуре предмета и фигура једва се распознају. Уз то је све упрљано млазевима креча. Стилска анализа овога живописа тиме је у највећој мери отежана. Ну одмах падају у очи с једне стране озбиљни и

[14] *Споменик Академије Наука* III стр. 17.

[15] Ј. Радоњић у *Летопису Матице Српске* 183. страна 92.—109.

[16] *Гласник С. У. Д.* 46. стр. 360.

Б. МУРИЛО:
УЛИЧНИ ДЕЧАЦИ.

достојанствени ликови и одсуство маниризма, а с друге стране она сухопарност и једноликост у третирању, која је својствена копијама. Слике, доиста, чине утисак, да су копиране са слика XIII века. Копирање се морало десити у времену, када се још нису биле изгубиле традиције ранијега живописа. Оне би најподесније стајале на средини између живописа XI—XIII и XIV—XV века. Ако на пр. узмемо у обзир третирање нимба код фигура у капели куле, наћи ћемо, да се овде бела оптока налази споља, док се она код фигура у певницама цркве налази и унутра. Ово даје главама више мирноће, оно више покрета. Да овај живопис капеле у кули није првобитан, речито би говорила и та околност, што се на једноме месту недалеко од јужнога прозора капеле у кули испод садашње коре са живописом познаје првобитна малтерна кора.

Овај живопис у капели куле ранији је од 1379. год. О томе јасно сведочи један запис загребан у живопису недалеко од западнога прозора. Тај запис гласи: „епископь Симешнь лѣта ŝω͡n̈ž.“ Значи, да се епископ Симеон овде записао године 1379. Живопис, у коме је тај запис угребан, морао би према томе, бити из доба пре 1379. год. Како су у њему пак још веома живе традиције живописа XI—XIII века, то је најприродније ставити га у почетак XIV века.[17]

Из овога свега ја бих извео закључак, да је црква у Жичи у почетку XIV века била по други

[17] У овоме живопису капеле у кули налази се још један интересантан запис. Он је угребан поред нише на источноме зиду и припада добу пре 1595. године. Он гласи: «си с̃ти храмь прваго архиепископа србскаго кирь Сави великаго чудотворца иже вь Милешеви грѣшни Никанорь ієромонахь.» Својим палеографским знацима запис би припадао 15.—16. веку. У сваком случају је пак из доба пре 1595. године, јер се у њему каже, да се Св. Сава још налази у Милешеву.

пут живописана. Не би се само могло тврдити, да је рестаурација живописа обухватила целу цркву. Ми данас нисмо у стању из оних бележака, које су нам сачуване, знати, колико је сама црква управо била пострадала, те према томе није нам могућно тврдити, колико су преправке ишле далеко. У свакоме случају обнова живописа обухватила је капелу у кули, а веома вероватно и простор испод куле.[18]

И кад је столица архиепископије (доцније патријаршије) пренесена у Пећ, Жича није престала бити предмет пажње побожних владалаца српских. Када Душан беше пошао у сусрет Мађарима, који га под Лудвиком (1353.) беху напали, писаше он у Пећ патријарху Јоаникију, да дође у Жичу. Он сâм приспе са војском у Жичу, ту се поклони икони Спаситељевој и Богородичиној и из дубине душе помоли се Богу да му буде у помоћи.[19] Патријарх Јоаникије дође у Жичу, ну после мало дана разболе се од болести, којој не беше лека, па зато нареди, да га одмах пренесу у Пећ. Тада се сабра цео сабор жички, подигоше га и понеше, ну он умре на путу у Полумиру у клисури Ибарској, те мртав буде однет у Пећ и тамо положен у његову гробницу.[20]

Када монах Доротеј и син му Данило подигоше манастир у Дренчи, и у њему храм Ваведења, онда је у Жичи 1382. год. пред патријархом Спиридоном и пред целим сабором „велике цркве“ издата хрисовуља поменутом манастиру.[21]

Све до потпуне пропасти српске државе (1459. год.) Жича је несумњиво уживала углед првостепеног манастира. Она се често спомиње као „велика црква патријаршије.“ Имамо забележено, да је за владавине деспота Ђурђа патријарх Никодим приложио неколико књига „великој цркви патријаршије Жичи,“ проклињући свакога, који би их отуда украбио.[22] Сам Ђурађ при своме повратку из Св. Горе задржавао се и у манастиру Жичи, као што то сведочи једна листина, којом је манастиру Есфигмену на Атосу уступао од новобрдске царине сваке године по педесет фунти сребра.[23]

[18] Поменута слика, на којој би били представљени Милутин и Сава III, својим стилским особинама придружује се осталоме живопису у цркви, који је из XVI века. Када је у XVI веку извршена рестаурација живописа, онда је поуздано на овоме месту копирана стара слика. Тако нам је у слици из XVI века сачувана слика, која је постала почетком XIV века.

[19] *Даничић,* Животи краљева и архиепископа стр. 229.

[20] *Ibidem* стр. 379.

[21] *Гласник С. У. Д.* 24. стр. 265.

[22] *Љ. Стојановић,* Записи и натписи I бр. 283., *Јорданъ Ивановъ* Записи из Македоније стр. 215

[23] Листина је по једноме запису издана у Жичи 11. септембра 1429. год., и на њој су насликани Ђурађ и Јерина са децом (*Miklosich* Monumenta Serbica стр. 359.), а по другоме 1430. (*Ibidem* стр. 363.) упор. и *Гласник С. У. Д.* V стр. 225.

(Наставиће се)

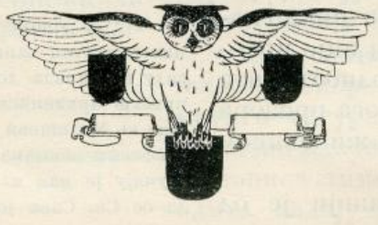
УЗ РИТАМ КИШЕ

Враћаш ме, Боже, међу мртва јата,
Да с њима и ја за живота трунем
— Кô незнан јунак из крвава рата —,
Тобом да грешим, Тобом да се кунем.

И Твојој ја се покоравам вољи,
Како си хтео и како ми рече. —
Дани за мене изумиру бољи
И сав ми живот у мртвилу тече.

И ако због тог Твоја љубав света
Не могне кута у мом срцу стећи,
Младост ће да ми у лудо прецвета
И ја ћу, најзад, Неба се одрећи.

Сава М. Радовановић.

Р. ВАЛДЕЦ:

НАЦРТ СПОМЕНИКА ДОСИТЕЈУ ОБРАДОВИЋУ, НАГРАЂЕН ПРВОМ НАГРАДОМ.

НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ * БЕОГРАД *

Фотогр. снимио г. **Срет. Обрадовић.**

ТУКИДИДОВ ОПИС АТИНСКЕ КУГЕ

Епидемија коју нам описује Тукидид у другој књизи своје историје пелопонеског рата, била је један од најнесрећнијих момената у атинској историји. Она је, у почетку пелопонеског рата, покварила све ратне комбинације Периклове, и у првом реду била узрок што су Атињани, и поред сигурних услова за победу, наопако и почели и свршили рат. Перикле је, познајући добро надмоћност сувоземне спартанске војске, предузео, сасвим како треба, на копну потпуну дефанзиву, избегавао сваку битку, и превео становништво са кампање у град. Главну акцију против Пелопонежана имала је да изврши флота. План Периклов био је, за атинске прилике, несумњиво изврстан, и врло је вероватно да би оваква кунктаторска политика показала добре резултате и брзо изнурила и руинирала Спарту; али баш када су за атинску ствар били најлепши изгледи, десила се непредвиђена несрећа: у атински град, у који су сада били навалили бегунци из целе Атике, унесена је куга.

Болест је морала бити врло страшна и свирепа. Предмет, дакле, за литерарну обраду свакојако није био особито лак, али је Тукидиду ипак пошло за руком да тај материјал обради веома лепо и пластично, и да све грозне слике из једне опустошене вароши веома уметнички поређа и експлоатише. Тукидидов опис куге је једна од најинтересантнијих партија у његовој Историји пелопонеског рата. Не само то, тај класични опис чинио је, и у старом веку, тако силан утисак да је створио читаву једну литерарну врсту, и постао образац за све сличне описе. Тукидида су имитирали сви доцнији песници и историчари који су имали да опишу какву било епидемију. Његов је опис превео и парафразирао, са јаким реторским додацима, познати дидактични песник и епикурејски филозоф Лукреције, из првог века пре Христа; Тукидидов израз и идеје могу се назрети, између осталога, и у Вергилијевим Георгикама, на једном месту где се описује помор стоке, и у Овидијевим Метаморфозама. где је реч о помору на Егини.

Тукидидов је опис — изостављајући све комплименте, који би се без околишења могли дати — збиља сасвим необичан. Он се, по целом материјалу и по језовитим и сасвим згодно одабраним детаљима — видно истиче

у целој Тукидидовој историји. Али најјачи утисак чини, несумњиво, изврсна стилистичка обрада — једна особина, уосталом, са којом је Тукидид у *целој* својој историји веома импозантан, и коју немам намере да само у овом пасажу нарочито истакнем. По озбиљности и достојанству свога језика и дикције има Тукидид усамљено место међу грчким прозним писцима. Његов је речник веома одабран, чак можда и сувише одабран; његова је синтакса слободна и несхематизирана; његова је логика силна и изражавање мисли у толикој мери концизно да се из његових редова, као и у Тацита, стално мора да прочита више него што стоји написано. Тукидид је добро школовани стилиста, али је у исто време и самостални књижевни дух, и у његовом се интересантном стилу може стално пратити та непрекидна борба између традиције и Тукидидове велике индивидуе. Са оваквим стилистичким особинама стоји Тукидид, у античкој прози, готово сасвим изолован. Због тога он, и у старом веку и данас, није остављан без прекора; али и када се приме сви ти прекори, остаје ипак та његова изолованост веома допадљива и импозантна.

У Тукидидовој историји, непосредно пред описом куге, налази се Периклов посмртни говор палим Атињанима, из године 431. У томе чувеном епитафу, који је несумњиво једна од најуспелијих беседа из старе прозе, изнесена је — сада последњи пут — идеална величина атинске републике. Са том величином чине наступајући догађаји врло трагичан контраст.

(ТУКИДИД II, 47—54)

....47. Овакве су погребне свечаности извршене у овој зими, са којом је завршена и прва година рата, а чим је настало лето, упадоше Пелопонежани и њихови савезници, као и пре, са две трећине своје силе у Атику. Предводио их је Архидам, Зевксидамов син, краљ лакедемонски. Они се улогорише и почеше пустошити земљу. Кроз кратко време по њиховом упаду у Атину појави се међу Атињанима зараза, за коју се говорило да је се и пре јављала на Лемну и на другим местима; али *оваква* куга и *овакав* помор међу људима, још није био запамћен. Нису могли учинити ништа, ни лекари, који испрва не знађаху ни у чему је ствар (него су напротив баш они највише и умирали), јер су највише и долазили у додир са болешћу,[1] нити икоја друга људска вештина. И молитве по храмовима и питање оракула, и друге сличне ствари, показале су се као бескорисне, и Атињани су, најзад, саломљени несрећом, и од тога свега одустали.

48. Куга је отпочела, кажу, најпре више Мисира, у Етиопији; одатле је сишла у Мисир и Либију и у велики део цареве земље.[2] У атинском граду појавила се изненада, и то најпре на људима из Пиреја,[3] тако да су ови тврдили како су Пелопонежани бацили отров у бунаре (у то време у Пиреју још није било чесама). Доцније је дошла и у горњу варош, и ту је већ било много више смртних случајева. Како је постала та болест, и који су узроци да се у људском организму изврши оволика промена — о томе може да говори и мисли сваки, и лекар и лајик, како хоће: ја ћу овде испричати *каква* је била, и објаснићу тако да би према овоме опису сваки, ако би се опет појавила, знао унапред у чему је ствар; објаснићу као човек који је и сам ту болест одболовао и видео и друге болеснике.

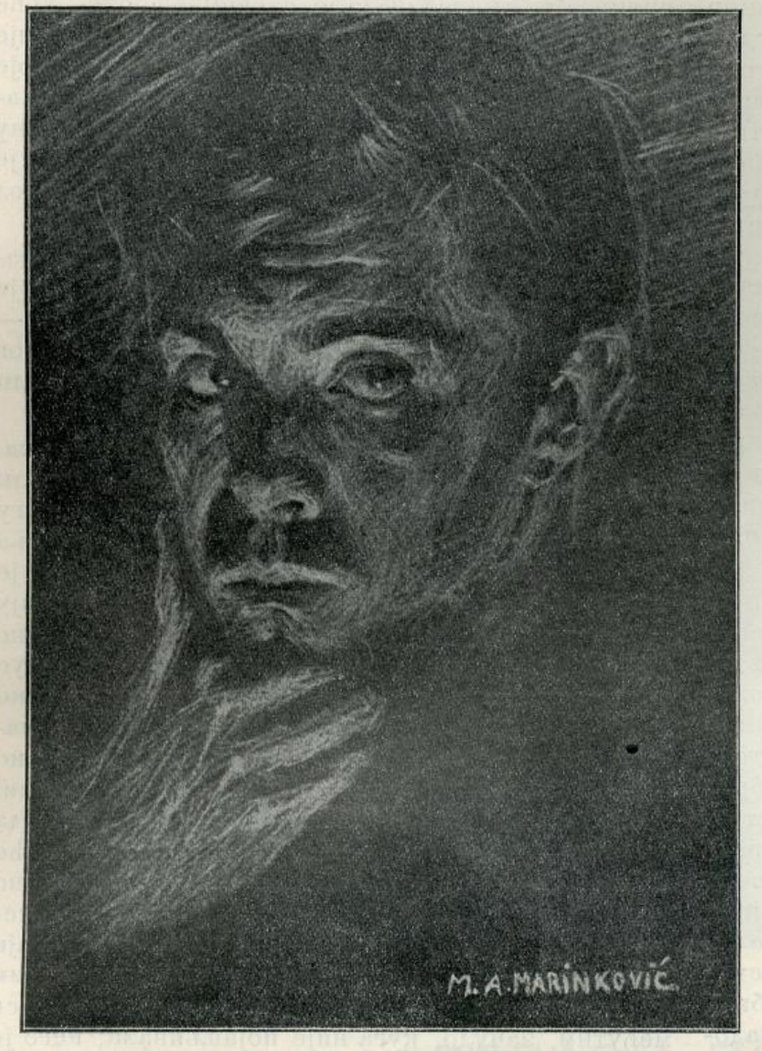
49. Година о којој је реч била је иначе, као што сви кажу, у погледу на остале болести особито здрава, а ако је ко од чега и боловао, све су болести прешле у ону *једну*. Болесници би, дотле сасвим здрави, добијали, без икаква разлога и сасвим изненада, жестоку ватру у глави, и црвенило и запаљење у очима; изнутра пак, у грло и у језик, навалила би крв, дисање би постало неправилно и осећао би се задах. После овога јавила би се кијавица и промуклост, а мало доцније сишла би болест и у плућа и отпочео би и јак кашаљ. Када би болест ушла и у стомак, она би га сасвим окренула, и сада би настале све могуће врсте — како их све лекари зову — чишћења жучи, и то све у вези са великим боловима. Обично би се болесници, без успеха, мучили да повраћају, и то је стварало јаке грчеве, који би код неког престајали одмах после напрезања, а код неког много доцније. Тело није изгледало, под руком, ни врло врело нити је било бледо, већ црвенкасто и модро, и ишарано малим пликовима и краститама; али се изнутра осећала толика ватра да болесници нису могли трпети ни сасвим лаке огртаче, ни покривач од платна, нити ишта друго, и једино су желели да буду голи или чак и да скоче у хладну воду — и многи од оних о којима нико није водио рачуна и учинили су то и скочили у бунаре, мучени неутољивом жеђу. Уосталом, било је сасвим све једно хоће ли неко да пије много или мало. Вечити немир и несаница досађивали су без престанка. Тело, зачудо, није опадало, ма колико времена трајала болест, него је преко очекивања одолевало мукама, тако да је већина, још снажна, подлегла унутрашњој ватри тек деветога или седмога дана; осталима би, ако би одолели, сишла болест у трбух, ту би се образовао страшан оток, и наступно неодољив пролив, па би тако већина подлегла због исцрпености. Болест, која би се јавила у глави, пролазила би, одозго, кроз цело тело, и ако би неко срећно умакао из главне опасности, то би се познало на тај начин што би болест прешла у екстремитете: болест би наиме навалила на органе и на прсте од руку, ногу, и многи су оздравили тек пошто су им пропали ови делови, а неки су изгубили и очи. Други би опет, када би се предигли, одједном *сасвим* изгубили памћење, и не би више познавали ни сами себе ни своју околину.

50. Ова је болест не само била изнад сваког описивања — то се види и из тога што је навалљивала на сваког у јачој мери но што људска природа може да поднесе, него се *још* по једној

[1] Поред осталих лекара радио је на сузбијању куге у то време и чувени *Хипократ* са Коса, од кога нам је сачуван и један опис те болести.

[2] Персијско царство. Грци су персијског цара звали «велики цар».

[3] Атинско пристаниште.

МИХО МАРИНКОВИЋ:
МОЈ ПОРТРЕТ.

ствари видело да она није као друге болести. Наиме, тице и четвороножне животиње које једу лешеве, нису ни прилазиле толиким мртвацима, или, ако би која од њих јела, с места би угинула. Доказ је за то што је оваквих тица било очевидно нестало, и нису се могле видети ни иначе, ни у близини лешева. Ово се нестајање нарочито добро могло приметити код паса, јер ови живе поред људи.

51. Таква је у главном била болест, када се изоставе извесне специфичне појаве, које су се јављале код свакога у другом облику. Осталих свакодневних боле́сти у томе времену није било, а ако би се која и појавила, прелазила би у ону *једну*. Умирали су и они о којима се нико није старао, и они који су били веома неговани. Није уопште ни постојао некакав лек од кога би се могао очекивати да ће помоћи онима који га употребљују; једно исто средство било је некоме од користи, а другоме од штете. Што се тиче издржљивости, сасвим је било све једно да ли је тело снажно или слабо. Куга је грабила све, и оне који су били најбоље лечени. Од свих зала најстрашније је било, прво, душевна клонулост кад би ко осетио да је болестан, јер се у таквим случајевима одмах губила свака нада, болесници су напуштали сами себе, и нису показивали никакав отпор; а друго, што је болест при неговању болесника прелазила на здраве, па су људи умирали као овце. Ова је ствар изазвала најстрашнији помор. Јер су, с једне стране, они којима из страха нико није смео прићи, пропадали остављени, тако да су се многе куће ископале немајући кога да гледа болеснике; с друге стране, и који би се нашли ту, страдали би, и то у првом реду они који су хтели да испуне узвишену дужност: ови су се стидели да чувају сами себе, и ишли су својим пријатељима, пошто је и самим укућанима, сломљенима од страшне несреће, било већ досадило јадиковање над самртницима, па су дизали руке. Више сажаљења према мртвима и болеснима имали су они који су прездравили, јер су, с једне стране, знали *каква* је то болест, а, с друге стране, били су већ у сигурности, пошто болест, ако би се по други пут повратила, није била смртна. Оваквим би болесницима честитали сви, и они би се сами веома радовали које због оздрављења, које опет што су имали ташту наду да им у будуће никаква болест неће моћи досадити.

52. Уз ову невољу мучила је Атињане још више навала сељана у град, а и ови сами нису прошли ништа боље. Јер како није било довољно кућа, него су, у лето, морали да станују у за-

гушљивим колибама, ударио је у њих помор каквом није било равна, тако да су умирали један преко другог, и ваљали се по улицама и око бунара, умирући од жеље за водом. Храмови у које су се били склонили, напунили су се мртвацима, који су ту умирали,[4] јер људи, савладани несрећом и не знајући ни шта ће већ више да им се деси, постали су равнодушни према светињама и пристојности. Остављени су били и сви погребни обреди који су се пре вршили, и сваки је своје мртваце сахрањивао како је могао. Многи су, немајући довољно средстава за погреб — јер су пре тога сахранили много својих сродника — толико изгубили стид да су бацали свога мртваца на туђу, готову, ломачу и ову потпаљивали, предухитривши онога који ју је начинио; други су пак, ако би ломача већ горела, бацили просто на њу и мртваца кога су носили, и побегли.

53. И у другим стварима отпочеле су, са кугом, у граду безакоња у великом стилу. Јер су сада људи, гледајући како се срећа брзо мења, како богаташи одједном умиру, и како њихова имања добијају они који дотле нису имали ништа, допуштали себи, без икаквих обзира, и она задовољства којих су се раније чували. Због тога су тражили да из сваке ствари извуку брзу корист и да је употребе на своје задовољство, рачунајући да ће и живот и имање трајати подједнако мало. А да се мучи за какву узвишену ствар — зато нико није имао воље, јер нико није био сигуран да га неће уграбити смрт пре но што постигне за чим тежи, и само се оно сматрало за добро и корисно што је већ по себи било пријатно, или што је за циљ *једино* имало задовољство. Овакво зло није могао да заустави никакав страх од богова, никакав људски закон, јер су пре свега, људи, видећи да сви *подједнако* пропадају, сматрали да је сасвим свеједно хоће ли поштовати богове или не, а друго, нико није мислио да ће још толико живети док за своје кривице буде изведен пред суд и кажњен. Напротив, сваки је гледао пред собом *једну* казну коју *не може* избећи и која му прети, па је право да, пре но што га стигне, окуси што од живота.

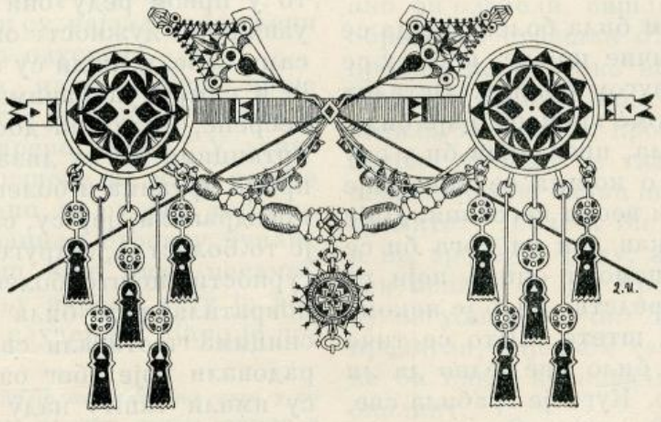
54. Овакво је зло притисло Атињане и давило их — у граду су људи умирали, а земља је изван зидова била пустошена. У тој несрећи — сасвим природно — сетише се Атињани једног пророштва, за које су старији људи говорили да су га одавно добили.

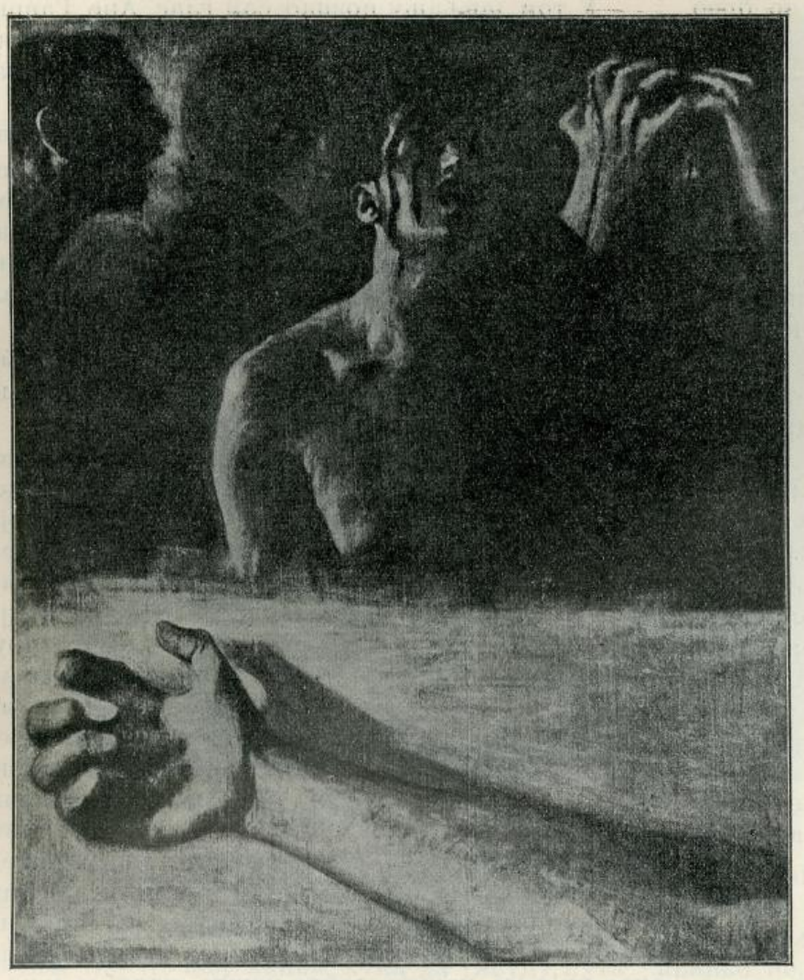
Доћи ће дорски рат, и заједно с њим *куга*. Онда се Атињани нису сложили у томе да ли су стари, у овом пророштву, предсказали кугу (λοιμός) или глад (λιμός); код данашњег стања ствари победило је, разуме се, мишљење да је онда била предсказана куга, јер људи удешавају сећање према ономе што им се догодило. А ако би — тако ја мислим — једном, доцније, плануо овде опет какав дорски рат, па би се случајно десило да завлада и глад (λιμός), онда ће тумачити оно пророштво у *овом* смислу. Али је тако исто долазило на памет (онима који су то знали) и друго пророштво дато Лакедемонцима, када су ови питали бога да ли треба ратовати — да ће наиме победу однети *они*, ако се буду енергично борили, и да ће се, у том случају, и он сам умешати у ствар. Изгледало је, дакле, да догађаји потврђују пророштво, јер је куга отпочела чим су Пелопонежани учинили упад. У Пелонезу се међутим, зачудо, куга није појављивала, него је беснела највише у Атини и још у неким крајевима који су били веома насељени.

25. Априла 1911.
Београд.

Веселин Чајкановић.

[4] Храмови су на тај начин били обесвећени.

МИХО МАРИНКОВИЋ:
ОЧАЈНИЦИ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

Надао сам се и у сваком случају очекивао питања, па можда и састанак. Али сам био одлучио — да састанка не буде ни у ком случају. На питања боље је одговарати фактима. Сутрадан изјутра нашао сам себи две собе и преселио се у њих. Када сам полазио, Кремчатов испружи главу испод покривача и упита ме, шта значи то моје рано буђење? Позовем га на чај због свог новог насеља. Он се, као гостољубив домаћин, расрди због тога. Због чега се то селим? Зар је код њега мало ваздуха?

— Па дабоме! рекох му: Ви сте човек ожењен, може Вам доћи жена...

— Каква жена? изненади се он. Јадничић, сасвим је и најневиније заборавио своју јучерашњу измишљотину. Нисам га у том хтео и нарочито хватати, већ само упитах: А кад ће Вам бити свадба?

— Ове недеље, мислим!.. А Ви се, дакле, сасвим разишли?

— Сасвим.

— Па зар Вам није жао? Ви сте тако волели Надежду Алексјејевну.

— Мене само боли када ми секу прст или ваде зуб. Мислим да је Кремчатов искрено зажалио што сам ту фразу рекао ја а не он. За њега је била необично ефектна, те се не бих смео заклети да је неће ма кад употребити као своју.

— А какво је време? упита Кремчатов.

— Дивно, сунчано.

— Е, треба устајати. Знате, ми смо уметници робови времена. Треба се користити светлошћу. Ићи ћу одмах на студирање...

И доиста скочи са постеље и поче се брзо одевати, умивати.

— Ух, каква глупост! Колико сам дивних потеза проспавао!.. Какво сунце!..

И поште се сада у њему пробудио сликар, то је скоро са презирањем погледао свој стари и олупани пианино, што је био поред зида.

Убрзо затим испи чашу чаја, покупи уметнички прибор и изиђе.

— Знате шта? Ја ћу тамо, Турчаниновима. Ипак треба разговорити. Не могу никако да се с тим помирим.

Он је, без икакве сумње, пошто пото хтео да узме улогу помиривача. Није никако друкчије могао замислити целу ствар, већ једино као размирицу, у којој смо ја и Нађењка назвали једно друго будала. Ја сам га уверљиво и без попуштања замолио да иде на коју другу страну.

Отишао сам у универзитет и састао се с овим и с оним. Сви моји другови били су страшно забринути због последњег испита и невероватно бубали. Заседнем у свом новом стану, па и сам почнем студирати. У почетку није ишло. Милионима мисли навирало је у главу. Истину да кажем, у мојим је рукама била судбина неколиких мени драгих бића. Али кадгод је потребно да се што учини, ја се увек умем савладати и на крају крајева удубим се у Кривично Право, као прави студент.

VIII

За испит се нисам бојао. Био сам, како се то каже, добар ђак; редовно сам читао лекције у току године и могао сам их говорити у свако доба. Али на научарску каријеру нисам рачунао. Моја је памет практична, теоретисање било би јој досадно.

Било је пет часова у вече. Око седам хтео сам да одем Олењиновој. Обећао сам; дакле: чека ме. А знао сам да ме чека са нестрпљењем и да ће је мој долазак усрећити за неколико часова. Оставио сам лекције и почео поново читати копију. Дивна је то ствар! Масловити није лишио себе апсолутно ничега, па се због тога не мора ни узнемиривати. Тек после његове смрти, тек после смрти — све, што је било његово, прећи ће Турчаниновима. А ја мислим да се на то неће дуго чекати. Ја му смрти доиста не желим, нека живи, јер ја никада не журим. По моме мишљењу, учинити ма шта пре времена, исто је тако опасно као и задоцнити. Али ја нисам крив, ако је од грађе која дуго не може служити. Да, ја сам скоро уверен у то.

Прочитавши до краја хартију у вредности од три милиона, пажљиво је савијем и метнем на дно ковчега. У том чух лако, али узнемирено куцање у врата моје прве собе. Није тешко замислити како сам био изненађен, када се на мој позив чуло:

— То сам ја, отворите, Андреја Николајићу!

У том јављању познао сам глас Ане Гавриловне. Разуме се, врата сам одмах отворио. Ана Гавриловна одмах се сручи у наслоњачу и задихано ми рече:

— Ох, расплићи! Заплео си, сад расплићи!

Ја ударим у смех. Најбезначајнији заплет учинио је да ова жена не уме владати собом. Па ипак, пошто је за решење дошла мени, закључио сам, да она у свему том осећа мој план. А то ми је донекле давало права да је рачунам за своју савезницу.

— Све по реду, Ана Гавриловна! У чему је ствар? — рекох јој и сасвим мирног изгледа седох на столицу према њој.

— Чим је јуче дошао онај, како се зове, Кремчатов, како ли, и упитао ме: је ли, каже, истина, да се свадба покварила и да се Андреја Николајић неће оженити Нађењком? — ја сам, разуме се, све казала Нађењки. Да си само могао видети, на шта је све изашло! Ти разумеш, ја сам — мати, с њом сам двадесет и једну годину, а Богом се кунем, нисам могла ни замислити да је таквога карактера!.. Сва дрхти, назвала ме и подлом. Ви, вели, хоћете с Андрејом да ме продате, али ја ћу вам, каже, показати!.. Разумеш ли? И тога, каже, вашег Масловитог не желим више да видим, нити ћу га на очи пустити нити ћу к њему ићи... И, замисли само, данас дошао са букетом, и још са каквим букетом! Већим од аршина! А она неће да изиђе, па није ни изишла. Посѐдео човек, поседео, а ја те ово те оно: није јој, кажем, добро нешто, назебла јуче... Хтео је и по доктора да оде... Напослетку се, јадник, диже и уклони... А она: тако ће, вели, увек бити! Показаћу ја Андреји да се вара и да ја нисам његова играчка.

Хм! истину да кажем, у тој причи није за мене било ничег пријатног. Најмање од свега желео сам Нађењкину сумњу, као да ћу ја управљати њоме. Дакле, значи, погрешио сам, а та је погрешка — у хитању. Било је потребно сачувати постепеност. У почетку удесити охлађење, дати му да сазре и пређе у непријатељство. Тада би се мој отказ показао као проста увреда. Али сада већ није било могућно вратити се, било је потребно држати се екстремних мера, и ја сам их тих тренутака напрегнуто смишљао.

— Па шта ми светујеш да радим? очајно упита Ана Гавриловна. У тешким случајима она ми је увек говорила „ти.“

— Најглавније је, Ана Гавриловна, — ништа не предузимати. Стрпљиво чекати.

— Велиш, чекати?

— Чекати, Ана Гавриловна. Ви ме сад разумете, ја то видим. Ја хоћу да Нађењка буде сасвим срећна. Љубав јесте срећа, али је богаство још већа. Са тим се и Ви слажете. Пријђите Нађењкиној страни и потврдите јој да сам подлац.

— Али... како је то могућно? Шта је теби, Андреја Николајићу? Зар могу?

МИХО МАРИНКОВИЋ: УОБРАЖЕНИ БОЛЕСНИК.

— Можете, разуме се. Оставите се лукавства; можете, и у том нема ничег тешког.

Моја у нади таштa лако порумене. А доиста је могла. Зар је њој каква мука да тисућу пута понови реч „подлац?“ Тä ја сам дубоко уверен, да је она то већ и покушавала.

— А шта мислите, Ана Гавриловна, да ли ће се Масловити ишта променити због њезине хладноће?

— Ах, голубе мој! И ја се тога бојим. Јер то је, може се рећи, врло редак случај!.. Бојим се!..

— Оно, до ђавола, нису чести случајеви добити три милиона. Право кажете.

— Нису чести, голубе, нису чести, — са великим осећањем потврди и она, а затим додаде неким нарочитим изразом дирљиве захвалности: Чудан си ти човек, Андреја Николајићу! Нека је Бог с тобом.

Била је толико ганута, да јој у очима сузе заблисташе. Изгледи на три милиона могу и да растуже човека.

Пођосмо заједно. То сам био дужан предложити, јер сам обећао посетити Олењину. Докле смо приступали станици, у сусрет нам је ишао Кремчатов. Возило га неко кључусе; и брич, и руке, и колена беху заузети цртачким прибором. Угледавши нас, разјапи уста од изненађења и задржа кочијаша. Застадосмо и ми. Скочи са свим својим товаром, климну главом Ани Гавриловној, а мене замоли да с њим одем у страну на две три речи.

— Помирили се? А? упита ме, климајући главом према мојој сапутници.

— Ми се никада нисмо свађали! одговорих му.

— Дакле, једном речи: биће свадба?

— Биће, само не моја, већ господина Масловитог!

Неколико тренутака постоја са изразом крајње недоумице.

— Оригинално, ужасно оригинално! заврши он и, дабоме, позавиде што је та оригиналност пала мени у део а не њему.

Ту се растадосмо. Опет се, са својим инструментима, утовари у брич, и кључусе повуче. Исплатио сам кочијаша, те смо до станице отишли пешице.

Био сам потпуно задовољан, када сам видео да је у нашем вагону и Вјетвицки. Нарочито сам желео да ме виде с Аном Гавриловном. Свадба покварена због какве обичне свађе — одвратност је коју ја не бих да пустим у свет. Још би ми више било непријатно када би то помислио и Вјетвицки, мој једини антагонист у нашем друштву, који је уживао да ми поквари свадбу. Старао сам се да се с Аном Гавриловном понашам што је могућно пријатељскије. Али ме је изненадило, што нам је одмах пришао и поздравио се. Он се увек претварао као да ме не види, све догод то не буде сасвим немогућно.

— Хм! А мени кажу да сте се разишли! промрмља жмиркајући својим лепушкастим очима.

Лице у овог човека било је некако несразмерно. Нос мален, као дугменце, а уста повелика, са танким, присно стиснутим усницама, због чега је личио на засек отворен хируршким ножем. На четиругаоном лицу у неједнаким громуљцима стрчале су без икакве системе бедне длаке неодређене боје. Али право, велико, отворено чело, сурове мрке очи некакве челичне сјајности и

густе обрве над њима беху веома лепе и некако уочљиве: пажња је одмах на њима застајала. Вјетвицки је био средњега раста, плећат, крупних руку и ногу, са грубим, угластим покретима; ишао је широким корацима, облачио се не баш најлепше, носио велике шешире, говорио гласно а изражавао се силно.

Изненадио сам се, кад се пре и како разнела та вест. Сматрао сам за дужност да је сузбијем.

— Као што видите, преварили су Вас, — рекох му.

— Да, до ђавола!.. преварили!..

— Те сте узалуд похитали да се обрадујете.

— Не кријем, обрадовао сам се. Јер ја сматрам да ви опако утичете на Надежду Алексејевну... Од ње би могла постати кремен-жена, а Ви је само развраћате!..

— Какве то глупости Ви говорите! — заузе се за мене Ана Гавриловна. Зар бих ја допустила да ми ико развраћа кћер?

— Е, Ви ништа не разумете! Не развраћа у правом смислу, већ у политичком. Ваша кћи има гвозден карактер, њена природа протестује, а он би да је стави у одвратан оквир породичног живота. Он је егоист, ето шта!

— Пфуј! С Вама говорити! с негодовањем рече Ана Гавриловна.

Вјетвицки, ја сам то врло добро знао, не би ни сâм био противан „да стави Нађењку у одвратан оквир породичног живота,“ али, дабоме, није за то имао никаквих изгледа.

— Ја истину говорим. Ја увек истину говорим. Он је каријерист, упамтите моју реч! — настави он.

А није могао ни помислити, да Ана Гавриловна одобрава баш све према чему он исказује своје презирање.

На станици, где је требало да сиђем, устанем. На моје изненађење то исто учини и Вјетвицки. Ја стегох руку Ани Гавриловној и полако јој рекох: „Извештавајте ме о свему, Ана Гавриловна!“

Ја и Вјетвицки пођосмо поред летњиковаца.

— Шта? Зар Ви нећете тамо? Нећете к њима? — упита он.

— Не, овде ћу неким познаницима. Треба још данас да се вратим у град. Полажем испит.

— И ја ћу познаницима. Да се разонодим. Већ ми, до ђавола, досадило цртање.

Није цртао Бог зна како, а радио је у неког инжињера.

Прођосмо приличан део пута. На једно две стотине коракâ испред нас оцртавала се обала; глатка, широким и достојанственим валом усколебана морска површина сливала се са суро плавичастим видиком. На једном усамљеном увâљку белог облака озрцавају се сјајно ружичасти зраци сунчаног заласка. Дођосмо до летњиковца у којем је живела Олењина и застадосмо крај баштенских врата. Вјетвицки ме у почетку погледа у недоумици, али му се одмах затим узвише обрве а у челичним очима задрхта зли огањ.

— Дакле и Ви ту? упита ме, мерећи ме презривим погледом од главе до пете.

Ја се насмејах од свег срца. Његов ми је презриви поглед показао, да му и ту сметам.

На мој смех, журећи, изиђе Олга Михаиловна и пружи ми обе руке. Али угледавши мога сапутника, она се у један мах као најежи и опусти руке. На лицу јој, које одједном побледе, појави се бол; чак ми се учинило као да је у један мах и посрнула.

— Нисте морали долазити! рече ми тихо, сувим и уздрхталим гласом.

Разумео сам, у чему је ствар. Учинило јој се, као да сам нарочито дошао с Вјетвицким, само да бих избегао tête-à-tête с њом. То је за њу била ужасна претпоставка, и ја нисам знао како да је умирим и да јој ставим до знања да се преварила.

— Господин Вјетвицки дошао је да Вам стегне руку. И он хита својим познаницима! рекох.

Вјетвицки поцрвене и злобно истури доњу вилицу.

— Ја сâм најбоље знам куда ми треба хитати! промрмља он са тако отвореном мржњом у гласу, каква је управо била потребна за моју намеру.

Олга Михаиловна у тренутку просија и ухвати ме за руку. Јадни мој сапутник био је дефинитивно уверен тим покретом. Чак јој се и не поклони, већ пође право ка мору, и то тако журно као да је имао намеру утопити се из презирања према нама.

— Бог с њим! — рече Олга Михаиловна: добар је он човек, само није дошао кад треба!

— Добри увек долазе кад не треба! приметих ја.

— Није истина! То није истина! Ви сте дошли управо кад треба, а Ви сте од свих бољи, Ви сте најбољи! Ја сам данас срећна, тако срећна!.. Ја сам данас страшно срећна! Не, не, хајдемо право тамо, у врт... Има једно месташце... Тетка и тако спава... Је л' те, зашто је мени данас тако добро? Не, ја не питам то. Одговорите ми на једно питање, али прво добро размислите, јер ви сте тако паметни, Ви све разумете: Зашто данас желим да живим и зашто осећам у себи толико снаге?

Да, био сам дужан да о том што темељније промислим. Али не зато што јој не бих могао одмах одговорити. Она ме воли, синуо јој зрак наде — то је ето све. Али мени није било још потпуно јасно, како да се нађем у том положају и ако су ми се, као кроз густо грање, указивале нејасне контуре нове идеје.

Пошли смо „месташцу,“ о којему је говорила. Мали пропланак, са свих страна ограђен дрветима и жбуњем. На средини је био пластић тек покошеног сена.

— Седимо и причајте ми, шта сте радили за ова два дана? — рекох јој, надајући се да своје питање неће поновити.

Р. ВАЛДЕЦ

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

Седосмо једно поред другог, опруживши ноге. Пластић је клизио под нама, расклиматан и разривен нашом тежином. Ја тек тада обратих пажњу на одело своје сапутнице. Имала је своју сталну црну сукњу, али у место исте такве блузе, беше обукла цицану ружичасте боје, као што се могло опазити — сасвим нову, тек сашивену. Ружичаста боја није пристајала њезину лицу, али јој је ипак давала израз младости и бадрости. Уски ружичасти трак, само нешто тамнији, раскошно је обухватао њен танки и посунули врат. У чешљању јој могло се опазити старање, и ако јој та пирамида, која се завршивала рогастим гребеном, није сасвим пошла за руком. Све то, после обичног и небрижљивог облачења Оленьине, морало ми је пасти у очи и нагонити на размишљања. Несумњиво је, да је то учинила мене ради, желећи да ми се јави што је могућно свечаније.

— Шта сам радила? Па ништа... А и да сам ма шта радила, то не би било занимљиво...

Узбуђивала се, то се опажало. Глас јој се прекидао једва приметним подрхтавањем. Очи су јој гледале узнемирено. Али су јој немир више од свега одвајале танке ноздрвице, које су подрхтавале као у преплашеног кепеца. Осећао сам да ова посета неће проћи ни без чега. Већ спуштени сумрак, вечерњи ваздух пун мириса свежег сена, што је у гомилицама лежало између дрвета, у даљини лаки шум морског вала што је запљускивао пешчану обалу, — све ме је то нагонило да будем спреман.

— Кажите ми, Андреја Николајићу, каква је то историја? упита она не гледајући у мене. Нисам је разумео, те упитнички подигох очи.

— Прошли пут, одлазећи, обећали сте да ћете ми објаснити.

— А! разумео сам да је реч о мојој историји с Нађењком. — То је врло просто: Нађењку проси трули богаташ Масловити.

— Тако дакле!..

— Ја сам, разуме се, световао да одмах пристане...

— Ви? Ја то не разумем!

— Она је млада, хтела би да лепо живи... Чега ту има за чуђење? Пристала је и, како ја мислим, учинила је врло добро.

— А шта је с Вама? Ви сте је волели.

Признајем, није ми се хтело да тај разговор и даље водим. Било ми је необично пријатно сазнање, да је та девојка, која је стално имала некакав гробни изглед, седећи поред мене, оживела, расцветала се и напунила наде и жеље да живи у свету. Уживао сам у том преокрету који је изазвала једино моја присутност. Нема ничег пријатнијег него знати да ти у човеку одржаваш наду којом он живи. Међутим опазио сам, да ћу овај разговор разочарава и расхлађује. Са пуно љубопитства она је тражила истину. Ако бих јој рекао да волим Нађењку, уверен сам: сва поезија тога вечера за њу би пропала.

ЛИК СИМЕУНА МИРОТОЧИВОГ и СВ. САВЕ
У МАНАСТИРУ ТРЕСЦИ (СКОПСКА ЦРНА ГОРА).

— Доста, Олга Михаиловна! Ја сам сад с Вама, а мени је драго бити поред Вас! Треба ли истраживати оно што, може бити, ни ја сам не знам... Главно је да сви живе лепо. Зар не?

— А како се то може учинити? упита она расејано. Већ се била мало намрачила и замислила.

— Врло просто: живети како се живи... Кад год дође згодан тренутак, користити се њиме...

— Не, ја сам за то неподобна! — рече одсечно и некако брзо устаде.

По свој прилици, била је увређена. Лице њено, овијено прозрачно влажним ваздухом летњег сумрака, изгледало је веома бледо и примило израз замишљен и оштар. Стајала је, једва упола окренута, и — удубљено гледајући златасти трачак који је на западу оставио сунчев залазак — скрстила руке на груди, не крећући се. Погледао сам је, старајући се да одговорим на питање: о чему то мисли и шта чека од мене? У тим тренуцима лице је њено било необично занимљиво. Сав његов израз био је у очима; таквог израза још никад не видех. У тим великим очима, око којих беху тамни кругови, непокретним и разбукталим од неуједначеног пламена, сијала је патња, али не она што потиче од бола, већ нека духовна патња. Очи су јој плакале без суза. Изгледало је, као да се баш тих тренутака пробудила у њој сапатња према самој себи — за сву несрећу прошлог и сву безнадност будућег живота. Да ли је вече било тако пуно поезије, да ли је ваздух био пресићен мирисом траве и цвећа, или се у мојим грудима нашла струна која се одазвала овој

немој жалби — тек ја се у један мах растужих до највишег степена.

Ја ретко кад пуштам на вољу искреним наступима. Али је она била тако очајно без помоћи а у исти мах изгледала ми је и необично дивна, мила, симпатична. И дохвати ме наступ да је заштитим пошто пото — а од чега, истину да кажем, ни сâм не знадох. Али то је било тако потребно, да бих од туге и жалости могао и полудети, када не бих био у стању да јој то доиста учиним. Брзо устадох и, нашавши се поред ње, сав уздрхтао и наелектрисан, дохватих јој руку и принесох свом образу, ни по чему не знајући зашто сам учинио баш тај тако глупи покрет. Она се није противила, али пренесе на мене онај исти поглед, који ми је, учини ми се, питао с оном истом патњом: Зашто то радите? Зар не видите да ће то само увећати моја мучења?..

Још никада нисам видео тако лепо лице. Био је и један тренутак када ми у глави блесну поређење. Лепо Нађенкино лице увек је гледало здраво и задовољно. Њему је недостајало ове мучитељске лепоте, коју женском лицу придаје само патња. Осећао сам да ми превире крв, и да мој наступ сажаљења прелази у страст. Мислио сам: не, ја ову жену могу волети и, ето, у овом тренутку, ја је волим!

— Олга Михаиловна! А ако Вас ја волим? прошаптах.

Она се уплаши. Све црте њезина лица добише необично напрегнути израз, а она учини покрет као да хтеде излетети из мојих руку, али уместо тога паде ми на груди и припи се уза ме необичном снагом. Јецала је, дрхтала, стезала ме својим малим, бледим рукама; лице јој је горело у огњу; ја сам био пијан, избезумљен, сав обузет неком скоро страшном насладом.

Када смо пошли летњиковцу, где је светлуцао слаби пламичак зеленог фењера, било је већ сасвим тамно. Олга Михаиловна крепко се припила уза ме и ступала пажљивим, али непоузданим корацима. Њене пирамидске коафире већ више није било. Њене дуге и не густе косе пале јој по раменима без икаквог реда.

— Како је то чудно! У један мах постао си мој муж! говорила је она слабим и нешто промуклим гласом, осмехујући се тихо и некако детињасто. Колико је радости било у том смеху! Све ме то ни најмање није ни чудило ни мучило. Нисам жалио ово што се догодило, а осећао сам се потпуно срећан. Нисам ни опазио, како сам решио тако важно питање. Мој дисциплиновани мозак радио је у оно исто време док сам се ја подавао власти свога наступа, и спремио ми готово решење.

Било је већ толико доцкан, да се више нисам могао вратити у град. Већ сви возови беху прошли. Остао сам у летњиковцу да преноћим.

(Наставиће се)

ЛУТКА

— ИЗ ДЕЧЈИХ СОНЕТА —

Г-ђици S.

Два мушкарца; деца. Златне су им косе;
Маринско одело. Играју се, носе
С лутком својом плавом. Мôде је и гладе,
Грле је и љубе, и сто чуда раде.

Радују се деца. Чисто се поносе
Што им лутка лепа. Питају је: што се
Ућутала тако? Или попут младе
Оките је венцем и сватове граде.

Дуго сам их гледо. Уживо сам јако
У њиховој игри. Па ме туга узе
За детињством мојим и измами сузе.

Успомена давна, кад сам и ја тако
Играо се лутке — туга стопут гора,
Јер жива ми лутка сад задаје бола.

S.

ИЗ ШОПЕНХАУЕРА

МУДРОСТ

Мудрост коју човек поседује теоријски, без практичне употребе, слична је поноситој ружи, која нас наслађује својом бојом и својим мирисом, али која угине и не донесавши плода.

Нема руже без трња, али има трња без руже!

ЈАБУКА И ЈЕ́ЛА

Поред охоле јабуке, у пуном цвету, једна вита јела уздизала је свој оштри и тамни врх. Јабука јој рече: „Погледај ове тисуће лепих и веселих цветака што ме сву засипају. Имаш ли и ти тако што? Или само тѐ мрко зелене иглице? — „Доиста“, одговори јела: „ја то немам, али чим дође зима, ти ћеш оголети, а ја ћу остати иста каква сам и сада!“

ПОЉСКИ ЦВЕТ

Нађох један пољски цвет, и када се до миле воље нагледах његове лепоте и савршенства свих његових делова, узвикнух: „И овај дивни цвет и тисуће других, њему сличних, блистају и прецветавају, а нико их не заглѐда, па често и не опази!“ — На то ми цвет одговори: „Будало, зар ти мислиш да ја цветам само зато да би ме други гледали? Не за друге, ја цветам за себе само, цветам јер ми је тако угодно; радујем се и веселим што могу да цветам и што могу да живим!“

Превод с немачког.

У ПОВРАТКУ

Госпо, ја сам се вратио и обишао сва стара места. — Како је све тужно код њих! Она су исто тако невесела и преварена, као и сâм што сам.

А када сам био под старим брестом, он ми је шумио ону исту песму, коју смо ја и Ви слушали при свом растанку, — ону исту тужну песму.

— Сећате ли се тога, госпо?...

У предвечерје мајскога дана, на мекој трави, у сенци гранатог бреста, оплакивали смо свој растанак. Сунце на заходу пуштало је последње зраке и огледало се у плавом огледалу широког Дунава. Небом су пливали голубасти облаци лагано, замишљено... Са високих Рамских планина подухивао је летњи поветарац и доносио мирис свежине, мирис планинских долина и тихо струјање брзога Пека. — Око нас је владао мир. У оближњем жбуну певао је славуј једну песмицу из циклуса својих љубавних арија, а високи брест, као и увек, издизао се нѐм, усамљен, свестан своје величине, и само понегда заклатио своје велике гране, које би зашуморише својим лишћем, сетно, премишљајући се, и у том би се шумору губили грцање и уздаси Ваши...

Госпо, ја сам вам тада говорио:

— Драга, видиш ли ово сетно небо, онај румени запад, овај плави Дунав? — Гле, како је лепо овде. Осећаш ли како је пријатан овај мир, како је тајанствен шум овог лишћа над нама! Зар не чујеш, да ми и оно пева опроштајну песму? Разумеш ли песму славујеву — и он пева за изгубљеном драгом! Драга, ја морам да идем — а ти? — Хоћу ли те икад видети?...

Госпо, ви сте ми тада одговорили:

— Драги, све што ми је у души — твоје је! — Чекаћу те!... У врту о̀саме мога живота чезнућу за тобом и на обалама на́да̂ очекиваћу твој долазак. Кад падне ноћ, кад и лептир заспи на цвету руже, долазићу овде, да заједно са малим славујем удружим туговање своје, мислећи на тебе.... Драги, разумем песму славујеву, она је, и ако тужна и пуна бола, ипак пуна и вере и наде.....

Госпо, ево ја сам дошао, али ме ви нисте чекали. Обишао сам обале празних на́да̂, али Вас нисам нашао. А када сам био над старим брестом, дуго сам седео на мекој трави у предвечерје мајскога дана. Све је исто било као и некада; опет је славуј певао тихо и тужно, опет се осећао мирис свежине са удаљених планина, опет је поветарац доносио струјање брзог Пека. Све је исто било као и некада, само Ви нисте били! Високи брест шумио је некако нарочито, и тај ми се шум у овој сетној вечери чинио као Ваше речи, као ваш глас: „Твоје је, што ми је у души!“....

Београд 1911. год.

Витомир

ЈЕДНА ТОЛСТОЈЕВА ПРИЧА*

(из посмртних рукописа)

Био некакав доброчин човек, који је хтео што више добра да учини људима, и стао је размишљати: како то да уради а да ни према коме не буде неправичан, већ да свакоме буде од користи. Ако би почео раздавати своје имање свакоме посебице, онда не би могао погодити који би то више заслужио, и према томе не би их могао изједначити: они који не би добили, рекли би: „Зашто је дао онима, а не нама“. И доброчин је смислио да учини овако:

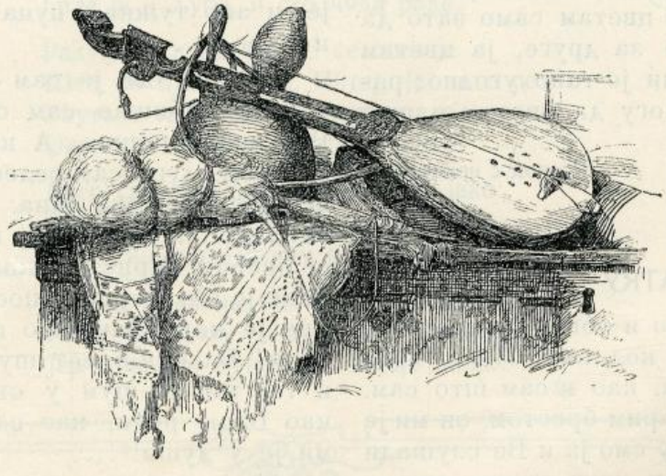
Изабрао је један празан простор куда свет пролази и на том простору подигао је гостионицу и снабдео је свима потребама, које могу бити и од користи и за уживање човеку: и топле дворане, и добре пећи, и дрва, и осветљење, и амбаре пуне свакојаког жита, и подруме пуне воћа, чаја, и шећера, и кваса, и јабука, и свакојаких закусака, и постеље, свакојаке хаљине и кошуље, и обућу и све што само може бити потребно човеку. Свега је било толико, да би за стотине и више људи било довољно. Доброчин је знао да тим путем пролази врло много народа. И мислио је: „Нека их, док су у потреби и невољи нека поживе, нека једу, пију, нека узму што им треба, а кад нестане ја ћу опет све то попунити“. Све је то тако урадио, све удесио, па се уклонио и стао посматрати шта ће бити. И почеше долазити добри људи. Јели, пили, преноћили, па и пробавили дан и два, и недељу дана. Други пут би узели погдешто од обуће или хаљина — коме је што било потребно. Кад понестане, спремиће он опет све, као што је било до њихова доласка, како би се и други, кад буду дошли, могли такође користити и отићи. И ништа неће знати, до само да се захвале непознатом доброчину. Све је то тако лепо и уредно ишло док су долазили добри и савесни људи. И доброчин је све попуњавао штогод су пролазници узимали и веома се радовао. Али се најзад догодило, да дођоше људи одважни, дрски и рђави. Чим дођоше одмах почеше јести, веселити се и грабити све што се нашло, па се стадоше због тога чак и свађати. Један хоће све за себе, други опет хоће то исто. Најпре су се почели грдити, па после и тући, и стали један од другог отимати, цепати, штетити и упропашћивати ствари, само да не би коме од њих припало. Најзад је дошло до тога, да и једнима и другима није остало ништа. И кад тако упропастише све што је било, па почеше и зепсти, гладовати и трпети увреде један од другог, онда окренуше грдити домаћина: зашто је тако ружно удесио а није одредио каквог надзорника, и што је спремио тако мало од свега, и зашто је свакојаким људима допуштао приступ? Свако је о себи мислио, да је само он добар а сваки други рђав. Неки су опет говорили, да овде није ни било никаквог домаћина, него да је ова зграда сама тако постала.

Пошто ови људи проживеше тако дан, и два, и три, и кад већ ништа није остало, они онако гладни, зимљиви и срдити изиђу из гостионице и не престајаху свакојако грдити и један другог и гостионицу и онога који је подиже...

Тако раде у свету људи, кад не живе као што је Бог рекао, него сатиру свој живот и живот других људи, а не помишљају да осуде себе за то што проводе рђав живот, него осуђују један другог, а по гдекоји и Бога не остављају на миру за то што је овако створио овај свет; други опет — руже сам свет, који је постао сâм исто као што је, по њихову, постала и она гостионица. Знајте једном, људи, да свет није постао сâм од себе, него га је створио његов милостиви Бог, да буде добро људима. Само ако не чине оно што убија и квари њихов живот, биће и њима и добро и лепо, да боље нити ће бити нити може бити.

—ja.

* Професор Московског универзитета Давидов штампао је ових дана ову причу Толстојеву, која до сада није издата ни штампана, а која одвећ рељефно слика његове погледе на живот. Ову је причу сам Толстој дао Давидову.

ХРОНИКА

НАУКА

ПРОФЕСОР ПАРЧ О СРПСКОМ НАРОДУ

(из једног приватног писма)

...Била сам и на часу професора Јосифа Парча, географа. Застала сам га, где говори о економско-политичким приликама енглеских пристаништа. Немачки ђаци слушају га с нарочитом пажњом и интересом, јер немачки географ прати сваки корак великих суседних држава, меша економију с политиком и географијом обавештава универзитетску омладину о најсавременијим питањима. И добро, и мудро, и практично.

Једнога часа Парч је третирао земље у којима станују Словени. О Хрватима је говорио мало, али веома симпатично, о Бугарима такође. Изгледа ми да је у изучавању Балканског Полуострва највећи интерес поклонио нама Србима. Парчова реч са германске катедре, што се тиче српског народа, пријатељска је и значајна. Пошто знамо, да се о српском народу у Европи мало чује, онда је Парчова реч драгоцена и пуна подстицаја не само за национални рад, већ и пуна наде можда и на успех.

О г. Цвијићу говори веома симпатично. „Нама Немцима — вели Парч — научник Цвијић је познат и омиљен, и за данас извори, које нам он пружа, сматрају се као најпоузданији, најобјективнији. И ако су интереси на Балканском Полуострву изукрштани, и ако је г. Цвијић заинтересован као Србин — он веома вешто мири научне интересе и националне тежње".

Говорио је даље, како је српски народ здрав, крепак, снажан, издржљив за живот и борбу личну и националну. Истакао је естетску страну народних рукотворина, као и лепоту и моралну једрину наших народних умотворина, а нарочито песништво. Затим је говорио о пределима у којима живи српски народ. Говорио је о Краљевини Србији. Поменувши српско-бугарски рат, тумачио је наш пораз са пуно пажљивости и симпатија. Изнео је ондашње политичке прилике а за сва тврђења своја служио се статистичким подацима. Поменувши велики број рањеника, рекао је: „Али од тих рањеника, господо, морталитет је био незнатан. А знате зашто? Не с тога што је томе помогло санитетско уређење, не, Срби га нису ни имали најбољег, већ с тога што је народ српски необично издржљив, а то је доказ народне подобности за живот и борбу. А то је успех као и победа". Сами Немци аплаудирали су овим речима.

Говорећи о Старој Србији и Маћедонији опет је најрадије помињао и цитирао радове г. Цвијића.

Затим је прешао на анексију Босне и Херцеговине. И овде је цитирао г. Цвијићеву брошуру. Парч је и сам путовао по Босни и Херцеговини. Народ описује веома лако и живо. „Та мала, кршна Херцеговина — вели Парч — нагониће Европу, не само да о њој говори, него и да води рачуна. Херцеговци ће се још дуго јављати у историји. А да је тако, господо, доказ вам је и сама Аустрија, која то врло добро осећа, јер по њој непрестано подиже тврђаве и распоређује своју војску".

Можете мислити како сам се радовала. Изгледало ми је као да је Парч пустио Цвијића да у име његово говори. Ви и сами знате, колико нам то, свима Србима, мора ласкати, када је реч о једном тако озбиљном и чувеном научару као што је Парч. После свршенога предавања, чини ми се нѐ без разлога, изгледало ми је као да ми сви Парчови слушаоци завиде што сам и ја дете тог „здравог, крепког и снажног српског народа, издржљивог за живот и борбу личну и националну".

Јела.

КЊИЖЕВНОСТ

Д-р НИКО ЖУПАНИЋ

Тројанци и Аријевци (Из 86. Гласа Српске Краљевске Академије Наука) Београд 1911. стр. 290. 8°.

У овој расправи решава се, у главноме, питање, да ли су становници најстаријих културних насеља на Хисарлику (на земљишту старе Троје) били Аријевци или не. Како Мала Азија и Балканско Полуострво имају врло много додирних тачака и у прехисторијском доба, то се аутор труди, да ту расветли и таму прехисторије нашега полуострва (circa 3000—1200 год. пре Хр.) и додирује најстарија етнолошка питања на Балкану. Ту се опериште на веома широкој основи резултатима многобројних дисциплинâ (хисторије, лингвистике, археологије, антропологије) и по-

кушава се, да се проблеми реше у првоме реду помоћу физичке антропологије у свези са археологијом. Резултати, до којих је аутор у овој опсежној расправи својој дошао, потпуно се разилазе од резултата ранијих научника, који су исто питање третирали, као што су В. Томашек, Х. Шмит, А. Керте, П. Кречмер, Р. Вирхов, П. Шипије и др. Они се састоје у овоме: Стари Тројанци били су у анатомском и морфолошком погледу малена раста, обично прогнантни, у већини случајева долихокефални. Екстремитетне кости су највише платикнемичне, храпаве и оштрих ивица. Многи знаци говоре за тамну комплексију. Стари Тројанци били су од прилике као стари Египћани или као што су данас берберска племена (изузевши нека у Мароку), а донекле, вероватно, и као Арапи. Све говори против аријевскога порекла. Они пак не представљају један крвно сасвим чист тип, већ један амалгам од долихокефалаца и брахикефалаца. И Крићани ранога Минојскога доба показују сродности са старим прехисторискim Тројанцима у погледу висине раста као и краниологије.

В. П.

† ИВАН ГРОХАР

19. априла (н. к.) ове године у $11^1/_2$ часова ноћи у медицинском одељењу Државне Болнице у Љубљани преминуо је Иван Грохар, словеначки академски сликар. Отишао је од нас, да ни сами нисмо знали кад. Тих дана, када се један од најдаровитијих словеначких сликара праштао од овог света, по словеначкој престоници орио се тако бурни жагор, да је глас о смрти уметниковој остао неопажен.

Наши дневници, препуни вести са изборних бојишта, једва су у својим рубрикама нашли нешто места за вест, да је умро̀ Иван Грохар, онај Иван Грохар, о којему је са поштовањем, какво се указује само великом уметнику, говорила туђина, докле га је његова домовина заборављала и допуштала да од сиротиње умире. Тако се Грохарев геније одвојио од тела и отишао у царство снова, од нас неопажен и без речи. На оној истој тужној њиви, у којој лежи покопано толико наших најлепших нада, отворио се нов гроб и прогутао нову жртву.

У својој 44. години морао се Иван Грохар раставити од земаљског живота. Нагонила га туберкулоза, а њу му је донела сиротиња. Сиротиња је убила Јанеза Волфа, сиротиња је сахранила Ивана Грохара, јер је сиротиња — огњиште словеначких уметника.

„Није лепо што смо допустили толики немар према том човеку!“ рекло се у врховима словеначког друштва, када се дознало да Иван Грохар лежи у Љубљанској болници и када је још сањао о одласку у сунчану и толико жељену Италију. Није лепо!.. Крај његова гроба нећемо стајати мирног срца!..

Највећи број између нас и не слути шта смо у гроб спустили са Грохаревим телом. Нисмо га признавали, докле га нисмо познали. Његова уметност јављала нам се у облицима на које не бесмо навикнути, зато смо га и обилазили и занемаривали, и не знајући да га тиме гурамо у беду и невољу. Данас, кад нам се очи отварају, кад видимо шта смо учинили — жалимо и тужимо. Доиграла се трагикомедија која није ретка у животу уметникâ. Непризнат, осуђен на презирање и беду, све док је био међу нама, човек међу људима, диже се и расте Иван Грохар испод гробне хумке која га крије, и постаје великан на којега ће Словенска с пуно поноса указивати, кад год буде говора о словеначкој уметничкој култури.

Иван Грохар био је сликар. Рођен је 1867. године у сиромашној сеоској кући у Сорици. Завичај му је Горењска, она област, пуна природних лепота, која нам је дала већ толико сликарâ уметникâ. Као дечко живео је у Брадашком (Крањска), а затим у Загребу, где је био код неког Италијана Миланезија, учећи се сликарству. Жеља, да постане уметник, одведе га у Грац у уметничку академију, где се код професора Шваха три године учио цртању и сликању. Али Градачка академија не задовољи његова очекивања, те с тога оде у Изарске Атине — у Минхен. Ту је најпреданије студирао и копирао у Старој Пинакотеки и сликао у свом атељеу. Тих година студирао је код прослављеног словеначког сликара Ажбеа наш данашњи сликар Рикард Јакопич. Он је и Ивана Грохара довео своме учитељу, који је младом сликару отворио свој атеље. Јакопич га је увео и у круг младих словеначких сликара, из којега се доцније развила наша модерна, а која је у Грохару извела потпун препороћај. Грохар је напустио свој дотадашњи пут и сав се одао импресионизму, који му је у Бечу, Берлину, Лондону, Београду, Софији, Кракову, Варшави и Трсту донео толико гласа и славе. Успоредо са тим препороћајем, извршио се у Грохару и други преокрет: док се до тога времена у првом реду бавио о фигуралики, сликао људе и свет, од тада је почео сликати пределе, ретко кад узимајући и фигуре. Спасао се школских утицаја Градачке академије и брзо се развијао под слободним Минхенским утицајима. Из Минхена, у којему се двапут бавио, први пут (1895) неколико месеца, а други пут две године, Грохар се преселио 1900. год. у своју словеначку домовину.

Веома неугодне прилике у домовини отераше га 1903. г. у Беч, где је Грохар проживео своје најтеже и најцрње дане. Читаве месеце проводио је у највећој беди, у највећој зими проводио дане у незагрејаној соби — а у домовини не беше

никог који би знао ко је и шта је Грохар, да би му пружио руку спасења. У пролеће 1904. г. дошла је дефинитивна одлука. Али ни тада из домовине. Дошла је од туђих људи, јер му је туђина дала што домовина није хтела. Те године приредише млади словеначки уметници своју изложбу у Бечу, која им донесе највећа признања и то за она уметничка дела која је домовина скоро са подсмехом осуђивала. Пут је био проломљен, очајање побеђено — Иван Грохар и његови другови дођоше у домовину као победници. Тада се Грохар настани у Шкофјој Луци, опреми свој атеље и поче сликати пределе, — умотворе који му обезбедише једно од најодличнијих места у словеначкој а несумњиво и једно од одличних у светској историји уметности.

Сиротиња, његова највернија друга у Бечу, не остави га ни у његовој домовини. Толико га је мучила, да га је, ето, на крају сасвим и измучила и у гроб отерала. Тако је живео и умро Словенац, који је својом уметношћу прослављао лепоте своје домовине, тако уметник, који је славу словеначког имена пронео и по туђини.

Жалосна мати наша!

Бечка критика, која је према сину маленог словеначког народа била до крајности скептична, прослављала је у Грохару уметника необичне даровитости. Берлинци, који се могу поносити својом властитом и високо сазрелом уметношћу, позивали су га и молили да и код њих приреди своју изложбу, и овенчаше га ловоровим венцем признања. Српски Краљ Петар I одликовао га је, као великог јужно словенског уметника, српским орденом Св. Саве. Грохареве уметничке творевине чувају данас државне уметничке галерије у Бечу и Београду, уметнички салони у Цириху, Венецији, Београду, Бечу и другим местима.

Изван домаћих међа, тамо у туђини, величали су га и прибрајали великим уметницима, а домовина, коју је волео из дубине срца свог, којој је био част, те би тиме морао бити и понос — остала је хладна. Није се старала о њему докле је живео и стварао, није уздрхтала када је у гроб легао. Отишао је неопажен и безгрешан.

Жалосна мати наша!

„Словенски Народ“ **Фр. Кобал.**

РАЗНО

* У најкраћем времену изићи ће српско издање „Историја Срба“ од проф. К. Јиречека у преводу Д-ра Ј. Радонића. Јиречек је у овој историји обратио нарочиту пажњу српском културном животу, и тиме досадашња историјска излагања попео на виши степен интересовања. Захваљујући помоћи из фонда „Велимиријанума“, српско издање биће много јевтиније од немачког оригинала. Први део немачког издања коштаће 12, а српско ауторизовано издање свега 3·50 динара. Претплату прима књижара Геце Кона (Београд).

* Марко Драговић (Цетиње), штампао је своје дело: **„1711—1911“,** у којем третира двестагодишње односе између Црне Горе и Русије. Нарочито је пажња поклоњена односима Владике Данила и Цара Петра I.

* Учитељско деоничарско друштво „Натошевић“, у Новом Саду, штампало је у свом издању, као први свезак „Књига за децу“, рад Душана Ђурића, учитеља: *„Мали ђакон.* Приповетка за децу“. Слике у делу цртао је Душан Ружић, учитељ. Књига је у 8⁰, има 56 страна, а цена је 50 потура.

* За издање Матице Српске примљени су ови рукописи: „Песме Душана Малушева“, „Вука Врчевића: Животопис владике црногорског Петра Петровића Његоша II.“, Петефијева песма „Добри стари крчмар“, „Шегрт“ од Стевана Јанетовића, „Моји ђаци“ од Јована Удицког.

* Штампана је и растурена четврта свеска овогодишњег „Летописа Матице Српске“. Садржина је: 1. Лукијан Мушицки. Студија из српске књижевности, од Д-ра Владимира Ћоровића; 2. Четно девојче. Из „Касарнских прича“ Милутина Јовановића; 3. Нови живот, песме Милутина Јовановића; 4. Гласник (Лаза Костић, мисли и успомене од Д-ра Јосифа Караска); 5. Листак (Рескин и Толстој, од Марка Цара); 6. Књижевност (оцене и белешке); 7. Извештаји о раду Матице Српске.

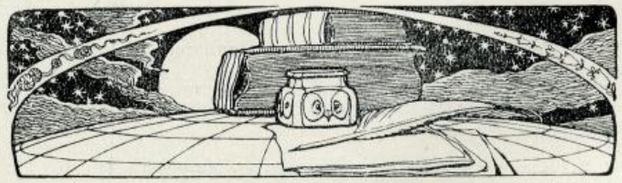
* Д-р Никола Велимировић, јеромонах и суплент Богословије Св. Саве, одштампао је из „Дела“ своју студију „Религија Његошева“. Књига износи 15 штампаних табака и стаје 3 динара. Поруџбине прима уредништво „Хришћанског Весника“ и г. Гаврило Милошевић, члан Духовног Суда (Београд).

* Друштво хрватских књижевника издаће у својим редовним овогодишњим издањима ова дела: 1. „С мора“, приповетке Марина Бега; 2. „Мртве воде“ и „Раколов“, драме Мила Мистра; 3. „Цртице и сатире“, Вјенцеслава Новака; 4. „Мале приповијести, II“, Јосипа Козарца. — Писце и наслове 5. и 6. књиге објавиће накнадно. Годишња је претплата 9 круна.

* На расписани стечај Београдске Општине за споменик Доситеју Обрадовићу дошло је 11 пројеката. Прву награду (1000 динара) добио је г. Рудолф Валдец, професор вајарства у Загребу, другу (700 динара) г. Симо Роксандић, виши учитељ у уметности у III Београдској Гимназији, а трећу (500 динара) г. С. Росандић, вајар, ученик г. И. Мештровића.

* Из „Нове Искре“ засебно је одштампан чланак: „Постанак Савамале. Први покушај регулисања српске вароши у Београду (1834.—1836.). Архивска студија Тодора Стефановића Виловског“.

* Штампан је и разаслат 4. број „Трезвености“, листа за расправљање алкохолног питања. Садржина му је: *Алкохолизам и наслеђе,* од Н. Дивца; *Шта да учини закон за нас?* од Ч. А. П.; *Писмо из Босне; Жртве алкохола; „У напитом стању“; Разно; Трезвеност у Скупштини; Вести; Нове ложе; Из ложа;* Од *уредништва.* — Листу је уредник Д-р М. Ђ. Поповић. Излази једанпут месечно, а годишња је цена 2 динара.

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиотека „Словенски Југ“. *О просветним и привредним приликама у Бугарској,* од Д-ра Милана Ђ. Милојевића, секретара Посланства у Софији. Предавање држано у клубу „Словенски Југ“ 31. октобра 1910. г. Приход је намењен фонду „Словенски Југ“. Београд, штампарија „Србија“, 1911. — 8⁰, стр. 23. Цена 0·30 дин.

Однос механике према инжињерским наукама. Приступно предавање Д-ра Ивана Арновљевића, проф. универзитета. Београд, штампарија К. Грегорића и Друга, 1911. — 8⁰, стр. 24. Цена?

Религија у српским народним пословицама и изрекама. Од Љубомира Н. Митровића. Београд, штампа Љ. Бојовића, 1911. — 8⁰, стр. 48. Прештампано из «Гласника Православне Цркве». Цена 0·50 динара.

Проф. Д-р Т. Цијен: *Основи Физиолошке Психологије.* Ауторизован превод Јов. Ђ. Јовановића, професора. Јагодина, 1911. Уметничка штампарија «Гутемберг», 1911. — В. 8⁰, стр. 272. Цена 4 динара.

Из задружнога живота. *Преиороџај, Под старим кровом, На раскрсници, Прелом.* Написао Сретен Динић. Прештампано из «Земљорадничке Задруге». Београд, Доситије Обрадовић, штампарија Аце М. Станојевића, 1911. — В. 8⁰, стр. 108. Цена 1 динар.

Хипотекарно Право, од Д-ра Лазара Марковића, доцента Универзитета. Београд, књижар издавач Геца Кон, 1911. — В. 8⁰, стр. 197. Цена 3 динара.

Чед. Митровић: *Суложништво и свештеничка служба.* Београд, штампарија Св. Сава, 1911. — В. 8⁰, стр. 16. Цена?

Друштво «Освитак». *Омладински Зборник.* II. Песме. — Београд, штампарија «Св. Сава», 1911. — 8⁰, стр. 43. Цена 0·50 динара.

Свешт. Гр. Петров: *Јеванђеље као основ живота.* Са шеснаестог издања превео с руског Паун М. Протић, свештеник. Београд, штампарија «Св. Сава», 1911. — 8⁰, стр. 150. Цена 1 динар.

Ph. Mr. Љубиша С. Арсеновић: *Техника практичне фармације.* Београд, штампарија «Србија», 1911. — 8⁰, стр. 121. Цена 3·50 динара.

Српска Краљевска Академија. *Гроф Ђорђе Бранковић и његове време,* од Д-ра Јов. Радонића, проф. универзитета. Девета књига награђена из Задужбине Д-ра Љубомира Радивојевића. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1911. — В. 8⁰, стр, 776 + VIII табака. Цена 6 динара.

Седамдесет анегдота из живота српских књижевника. Објавио проф. Андра Гавриловић. Београд, издање књижаре С. Б. Цвијановића. Штампарија Ђ. Мунц и М. Карић, 1911. — 8⁰, стр. 84. Цена 1 динар.

Књиге Матице Српске. Бр. 43. *Корнелије Тацит,* римски великан филозоф-историк и његови погледи на свет. За пуку навластито у области практичне политике написао Ђорђе Дера. У Новом Саду, издање Матице Српске. Велика парна Штампарија Ђорђа Ивковића, 1911. — В. 8⁰, стр. 216. Цена 3 круне.

Љуб. Н. Митровић: *Мелентије Никшић, епископ шабачки 1815—1816.* Прилог за историју српске цркве. Београд, штампарија «Св. Сава», 1911. — В. 8⁰, стр. 89. Цена 1 динар.

О сеоској кући. Пише Данило Јовановић. Београд, штампарија Наумовића и Стефановића, 1911. — В. 8⁰, стр. 34. Цена 0·60 дин.

Витешке игре и спортови и физичко васпитање нашег народа. Са илустрованим описом разноврсних војничких и ђачких игара и спортова. Од Миленка Арсовића, артилеријског поручника. Београд, нова штампарија Давидовић, 1911. — В. 8⁰, стр. 239. Цена?

Фабије: *Закон надмоћности у историји.* Философска расматрања. Прештампано из «Српске Војске». Београд, штампарија «Србија», 1911. — 8⁰, стр. 48. Цена 0·60 дин.

Карл Штајнмец: *Северна Албанија.* I део. Превод. Скопље, Прва Српска Шампарија «Вардар», 1910. — 8⁰, стр. 62. Цена 1 динар.

О угледању на Христа. Превод с латинског, од Јелене Марковићке. Београд, 1911, нова штампарија «Давидовић». — 8⁰, стр. 310. Издање Архијерејског Сабора Краљевине Србије. — Цена?

Ж. М. Протић: *О патриотизму талијанских жена у борби за јединством Италије.* Предавање, држано у корист Кола Српских Сестара. Београд, штампарија Србија, 1911. — 8⁰, стр. 31. Цена?

8. Социјалистичка Библиотека 8. Ђорђе В. Плеханов: *Основни проблем Марксизма.* Превео са руског Живојин Цветковић. Издање Социјалистичке Књижаре, 1911. Штампарија Саве Раденковића и Брата. — 8⁰, стр. 89. Цена 0·60 динара.

Бориша Ст. Чађевић: *Инсталација електричних звона* (Домаћа телеграфија). Београд, Народна Штампарија Љуб. Ј. Бојовића, 1911. — 8⁰, стр. 76. Цена 1·50 дин.

Ко од претплатника до краја првог полгођа пошаље целу овогодишњу претплату (16 динара за Србију, 20 круна или франака за иностранство), добија крајем године **Целокупна дела владике Његоша,** са сликом великог песника.

САДРЖАЈ:

1. *Леитирица,* приповетка из шипаричког живота, написао Д. К.;

2. *Песме Златног Срца* (Сумрак, Снови, Ноћна тишина), од Божидара Пурића;

3. *Какве су женске,* приповетка, написала кн. К. Т.;

4. *Без сванућа,* песма Д. Митриновића;

5, *Сиасова Црква у Жичи,* од Д-ра Влад. Р. Петковића;

6. *Уз ритам кише,* песма С. М. Радовановића;

7. *Тукидидов опис Атинске куге.* Превео Д-р Веселин Чајкановић;

8. *Здрави појмови,* роман И. Н. Потапенка (наставак);

9. *Лутка.* Из дечјих сонета. Песма S.;

10. *Листићи: (Из Шопенхауера,* превод с немачког; *У повратку,* од Витомира; *Једна Толстојева прича,* с руског превео —ја);

11. *Хроника:* Наука, Књижевност, Уметност);

12. *Разно;*

13. *Библиографија.*

Слике:

И. Гизис: *Бабина прича; Српски павиљон у Риму; С. С. Бошчев,* бугарски министар просвете; *Изглед Сиасове цркве у Жичи;* И. Грохар: *Пролеће;* Б. Мурпло: *Улични дечаци;* Р. Валдец: *Нацрт споменика Доситеју Обрадовићу;* Михо Маринковић: *Мој портрет;* Михо Маринковић: *Очајници;* Михо Маринковић: *Уображени болесник; Лик Симеуна Мироточивог и Св. Саве у манастиру Тресци.* Додатак: Р. Валдец — *Д-р Змај Јован Јовановић.*

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од

Г. Јевте Лаковића

продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као:

Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.
СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.
ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°
БЕОГРАД
КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.
ТЕЛЕФОН 887
галантериска и помодна трговина има велики избор:
Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, маншетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.
Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“
ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ
Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900
Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама:

2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже
РАЈИЋА и ВУКОВИЋА
ПРЕЋЕ
АДОЛФ РЕШОФСКИ
код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ
ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026
ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА
ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА
□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на Светској изложби БРИСЕЛ 1910

Највеће одличије Grand Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К°

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и КОМП.

БЕОГРАД КОД ЛУБЕНИЦЕ ВАСИНА УЛ. БР. 5. ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВА ИСКРА

МАЈ 1911. Власник, **Ж. О. Дачић.** — Уредник, **Р. Ј. Одавић.** ГОДИНА X.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ | „РЕМИНТОН“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ | „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
КАРБОН ПАПИРА | ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЋЕ

САВИНА и КОЈОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних тканина за прање.
АТЛАЗА *и Сатена за јоргане, Цвилиха за душеке.*
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све употребе.
Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ И ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Cº
G. Panizza & Comp.
ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.
КОШУЉЕ: Phenix — Paris.
РУБЉЕ: Dr Lahmann.
КРАВАТЕ: London — Paris.
МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.
РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Cie Grenoble.
БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао ЖИЛ ПАЈО, превео с француског Јов. М. Јовановић.
Цена 2·50 дин. (у фином повезу 4·— дин.). Издање књижаре С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ
од каучука и метала
израђује
ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

БРОЈ 5.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, МАЈ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

ВОДЕНИ ЦВЕТ

(ПРИЧА)

Већ је сунце зашло. За собом оставило на небу модро-црвени појас који се све више тањи и развлачи у тамно-сивкасти облак, на врху оперважен танком светлом браздом. Над земљом се већ у велико меша светлост и тама, припремајући тихи сутон, то најкраће и најчаробније доба дана.

И вече лепо.

На периферији вароши, са источне стране, поред саме речне обале, отворише се задња врата варошке болнице и четири човека, обучена у бело, изнеше на рукама мртвачки сандук најпростије направе. (Као кавез за извоз живине, и нешто више, само што му је облик мртвачког сандука!) Изнеше га тако уз весели разговор и смех о нечему што није имало никакве везе са теретом који су потезали, а пред вратима стоје мртвачка општинска кола која су само по наређеном белом дрвеном крсту на крову и по црној, већ кишом испраној боји казивала да су то. На боку тих кола седи кочијаш с лулом у зубима и дремљиво посматра попа са епитрахиљем о врату, који је у очекивању очевидно пун нестрпљења.

И сандук, још непрестано уз весели разговор и смех, би утоварен у кола.

— Мајковићу, као да цара износите! — љутну се поп на људе обучене у бело, али га они и не саслушаше, већ се, опет у веселом разговору и смеху, изгубише у болничку авлију и за собом залупише висока двокрилна врата.

Кочијаш прибра дизгине и тим покварн идилско расположење коњма који су дотле са уздом у устима штрпкали травчице испред себе.

Поп пође напред и кола кренуше за њим.

И тако, све споредним улицама, одоше до на други крај вароши, из чије се последње улице лепо видело варошко гробље.

Ту поп застаде и заустави кола. Онда скиде епитрахиљ, сави га и метну под пазух.

— Одвези га тамо — рече он кочијашу — и помози гробару.

Кола по сутону кренуше на гробље а поп журним корацима оде на пиво.

*

По мрклом мраку, без једне сузе жалости, без једног уздаха туге, склопила се земља над овим мртвачким сандуком.

То је био надземни крај бића које се некад звало човек, грађанин, син, муж, отац, брат и Србин.

Али ко је то био, то вам нико не уме казати; гробар најмање.

Рођен у тами и сарањен у тами. Кроз друштво прошао, а друштво га није ни опазило. Као камен из праћке завитлан прозвиждао је кроз живот и пао незнано где.

Је ли и то био заиста човек или само Водени Цвет у облику човечјем?

Чеда Поповић.

ЖИВОТ И УМЕТНОСТ

П. Ј. ОДАВИЋ

Још и пре наше велике народне несреће која нам се десила у скорој прошлости, још и пре анексије Босне и Херцеговине, у читавом народу нашем, где га год има, осетио се био у последње време један јак духовно интелектуални покрет. Предосећајући, ваљда, инстинктивно, да нам се после толиких недаћа и несрећа нове несреће спремају, пренуо се био дух народа нашег и замахнуо крилима јаче него можда и једном пре тога. На разним странама, и удружени и појединачно, дали су се били многи родољубиви радници наши на посао, са тврдом вером, да и у души нашега народа има оних истих особина, којима су други срећнији народи заузимали прва места међу народима. А било их је, шта више, који су веровали да ми тих особина имамо више од многих других баш због тих силних несрећа и велике и дуге народне жалости наше, јер су знали да су у свој прошлости баш они вечно тужни и вечно сетни, било са судбине народа свог, било са судбине човекове, било са судбине лично своје, дали људству највише елемената добра, утехе и наде.

Понесени тим покретом, у многих интелектуалних и душевних радника наших задрхтало је било срце у оној племенитој тежњи и амбицији, да и оно допринесе што срећнијој и што мирнијој будућности напаћеног народа свог.

Па као год што се тај покрет осетио на многим пољима рада, осетио се био и на књижевном пољу: и на белетристичком, дакле уметничком, и на научном.

И ту сад наступа једна појава, о којој смо ради да изнесемо неколико мисли својих другима на оцену.

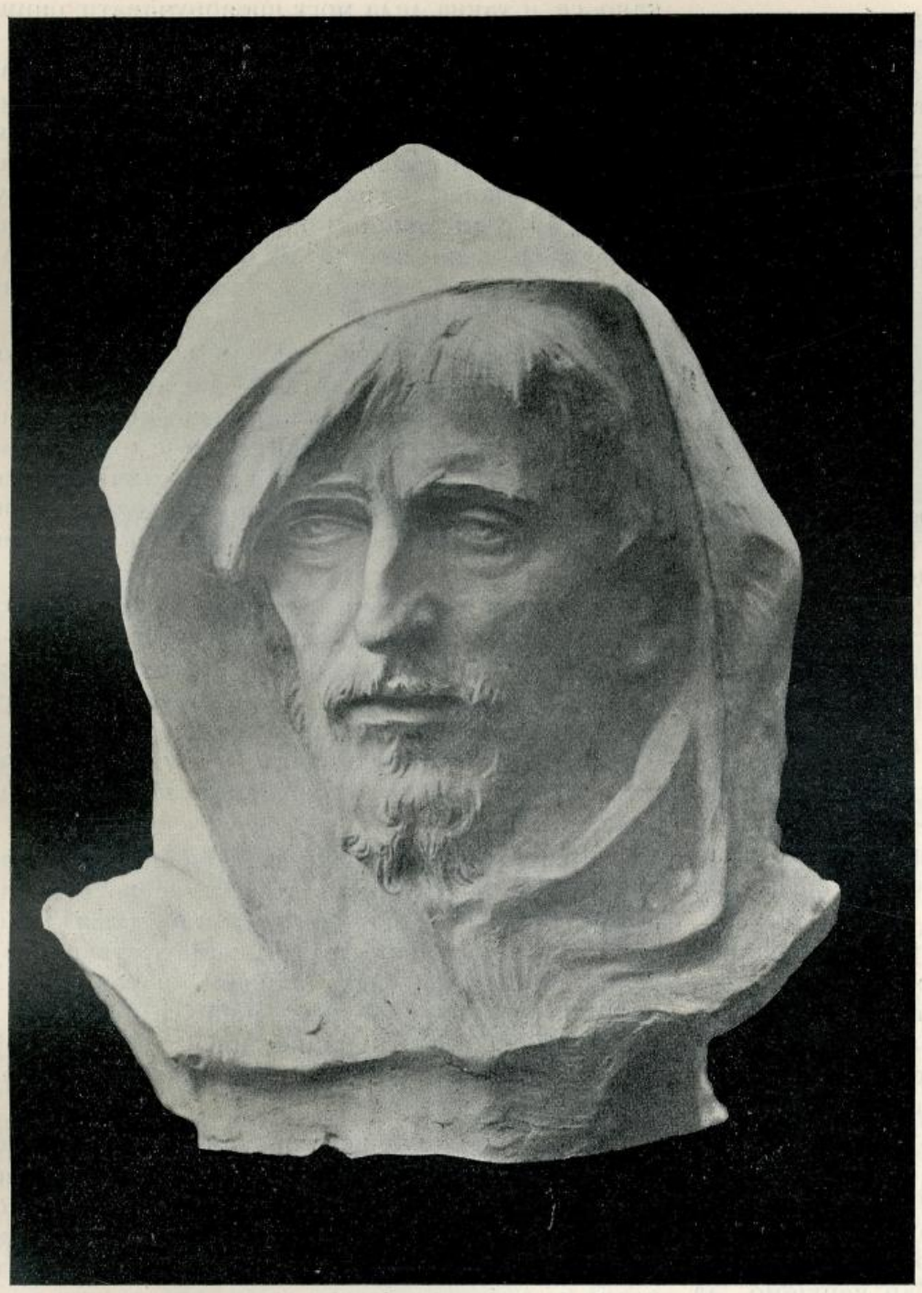
Док се сматра за закон, за правило без изузетка, да се на научном пољу не може замислити ни најслабији радник који и сам није наоружан специјалном спремом и знањем из своје струке, — дотле се код нас непрестано верује да раду на белетристично књижевном пољу могу приступити и такви, за које се обично каже: да имају талента, али који немају никакве културе, и верује се, да и такви могу нешто од вредности дати на књижевном пољу.

У осталом, како по свему изгледа, некаква врста великих људи, који су само талентовани, а не културни, биће да је један чист наш српски специјалитет, којега нигде, ни у једном другом народу нема. Само смо ми Срби били у стању да пронађемо: да нашу, српску културу, то, како по свему изгледа, последње средство за одбрану наших народних интереса и идеала, — могу представљати, могу у име њено говорити и такви, који с културом ни у каквим релацијама нису, који су сами крајње некултурни и крајње неспремни.

Да је то факт, да таквих људи у нас има, да су многобројни, у то, држимо, мало ће ко сумњати, као што ће мало ко сумњати и у то, да су такви само сметња на путу општег развоја нашег. Појава таквих фигура само је једна карактеристика више о општим нашим друштвеним и националним приликама.

Оно што се код нас још непрестано дешава у нашем политичком свету, где врло често лични и партијски обзири претежу и државне и националне, дешава се, на жалост, и у нашем књижевном свету. И ту су лични којекакви обзири и интереси врло често претежнији од интереса вечних истина, вечне лепоте, и вечитога и јединога добра људи. А што је то тако и у нашем књижевном свету, за то имају највећу одговорност да понесу наши, тако звани, оцењивачи књижевних дела, који су нам баш својим личним поступцима дали право да овако о њима мислимо.

Док налазе да је, са некаква њихова гледишта, потребно да хвале неке писце, они их не само хвале, но у њима гледају управо некакве уникуме у роду нашем, па кад већ немају чиме да их сравне у целој модерној светској литератури, они их онда стављају као премце творцима Махабарате. И то све иде тако дотле, докле ти из Махабарате, једнога лепога дана, не исполе ма и најмање какво негодовање према њима. И тада одједном, управо као чудом неким, ти из Махабарате постају нико и ништа. Сви ти уникуми од талента, спреме и знања преобразе се у људе без икакве вредности, и то не само, према новом

Ј. КОЊАРЕК:
ПРОПОВЕДНИК.

ЈУГОСЛОВЕНСКА БИБЛИОТЕКА

уверењу наших књижевних оцењивача, за њих, оцењиваче, лично, но наши књижевни оцењивачи нађу још за потребно, да то своје ново мишљење изнесу и на форум јавности.

И наравно, на њихов тако симптоматичан напад зачујемо убрзо и тутњаву одбране. И запршти тако друштвом нашим један нарочити прасак, и остане тако да траје и данима и месецима.

И тако у појединим малим књижевним круговима осети се извесна пертурбација, извесно врење, и почну се стварати нова сређивања. И опет донекле све буде мирно, док поново међ њима не дође до нових разрачунавања. А за то време, негде у присенку, у страни, у многе младе душе, ужежени божанствени огањ почне да се распирује, бôно жудан да ма ко уочи још слабачку светлост његову, и да му помогне да се не угаси, но да ојача. Док су с једне стране завађене књижевне занације затутњале, да све прашти, дотле, с друге стране, по неки пар младих, светлих очију, занесен светлошћу вечних лепота, које му се наговештавају, помно слуша глас векова и све га дубље урезује у младо срце своје. Деси се, да и то младо срце такође чује ту борбу завађених, али се оно стално држи далеко од попришта тог, јер га нека сила нарочито гони од њега. Оно интуитивно осећа да би се, прилазећи ма којој завађеној страни, спустило са зрачне висине у ниске регијоне страсти и лажне славе. И с тога се држи усамљено, и сања, и чека. И буде тако да по неко од њих, у дугом ишчекивању бољих друштвених и душевних прилика, свене, сажежено својим рођеним пламеном, а по законима неке више силе, или препукне од стида што га је вечност подигла из мрака и створило савременником нараштаја у који је светлости тешко да продре а поукама векова тешко да се настане.

*

Стара је то истина да је рад на уметности једнога народа најфинији, најсавршенији плод душе тога народа, и да наука, са огромним својим резултатима, стоји ниже од уметности и резултата које је она дала. Док су многе негдашње научне истине падале као што пада свакогодишње лишће на дрветима, дотле су истине уметности и резултати које је она дала, стајале чврсто кроза све векове. Све научне истине, и оне вечне и оне привремене, резултати су извеснога рада можданих ћелија, дакле резултати материјалне природе, који су као такви подлежни промени. Истине пак, никле на осећању лепога, духовне су природе, а према томе вечне и непроменљиве као и дух што је.

Докле сав људски рад на науци прати један једини атрибут: *корист*, дакле атрибут чисто материјалне природе, дотле уметност прате атрибути: љубав, чежња, снови, у оном најширем значењу тих речи, дакле атрибути духовне природе, које никада никакви научни резултати задовољити неће, и који су једини стварали и дизали цивилизације свију векова. Другим речима: свеколика наука, примењена на људство, пошто је само зато и створена, граничи се и свршава смрћу човековом, докле уметност води човека и с оне стране гроба. Да је уметност много виша од науке доказ је у томе што је она *идеја*, док је наука *стварност*.

Знајући ваљда све то, и могао је један Француз, познати мислилац наших дана, рећи да је: . . »поезија последњи и најсавршенији израз једне расе, и да је супремни цвет у који се развио сав живот њен.« А други опет могао је рећи: »као уметници ми не допуштамо да се каже, да је уметност само један непотребан луксуз или некакво задовољство вишега реда, којем је суђено да га нестане пред каквом јачом, прецизнијом, *више научном* теоријом живота. Знајући за дивну улогу њену све до наших дана, ми још стално верујемо у трајашност њену, или бар верујемо, да ће оне трајати све донде, докле то буде захтевао примитиван инстинкт из којег је никла, и уздамо се у будућност њену на највећу славу и чар света, кроза све потребне трансформације мисли, чији је она, без икакве сумње, освештени завој«.

*

Кад је опште познато, као што се каже: да је лепо квалитет, одлика, која производи у нама једно нарочито осећање задовољства и среће, и да се кроз то осећање провлачи и адмирација; кад је опште познато, осим тога, да су јединство, конвенција, хармонија, разноликост и истина, есенцијални услови лепога, — како се онда може говорити о неким делима као лепим, кад она, сем тога што представљају нешто што се десило у животу или се могло десити, која дакле износе само истину, немају ни једну од оних других потребних погодаба, да би била лепа, и како се и таква дела могу препоручавати онима који још мало знају, али су жељни знања?

Ми се само питамо: шта би се све могло десити, кад се некакав наш писац не би само задовољио у толико *истином*, да нам опише како су на пример њих двоје младих усамљени, једне лепе ноћи, загрљени само пали на траву, но кад би с уметничким описом својим, а стално држећи се само истине и доживљаја, отишао још мало даље, и жудној читалачкој публици изнео нове *документе*?!

Како се дакле мало разумеју на послу којег су се и они прихватили, да и они тобожураде нешто на општу корист, наши многи, тако звани, књижевни оцењивачи! А то је дошло само отуда, што већину њих у највише случајева заводе лични обзири, лична симпатија, односно антипатија према човеку о чијем раду објављују мишљење своје.

Већином удружени сличним својим природним инклинацијама и личним интересима, а удружени, како ми верујемо, стога што сваки од њих појединачно врло мало вреди, они су се кренули свим могућим друштвеним путевима, и оним правим и оним кривим, у жудњи да само што пре стигну до материјалне користи и до похвале од масе.

Колико су у ствари неспособни за посао којег су се прихватили, то јест неспособни да путем уметности допринесу ма и најмањи делић богатству душе народа свог, томе у ствари највећем богатству свију народа, поред других примера које нам пружају, најбоље се огледа и у једној, за наше прилике новој теорији, коју они пропагирају, а то је, тако звана *демократизација уметности*.

Пошто је у нас већ све демократисано; пошто је у Краљевини Србији већ све спуштено на ниво сељака, јер се код нас тако разуме демократизам; пошто је код нас свако ко је хтео да прави каријеру у државној служби морао претходно да заборави на сву своју дотадашњу културу и васпитање, и да се спусти, спусти врло ниско, снисходљиво ишчекујући и изгледајући ма и најмањи осмејак какве наше сељачке браће, и сељачких, поповских и учитељских трибуна, пошто је дакле у Србији демократизам, али наравно српски демократизам, као што се види, некаква врло велика сила, — то су неки наши књижевни оцењивачи, нашли за потребно, да тај наш демократизам заките још једном перушком више.

Сад шта управо они хоће том демократизацијом уметности, ми сумњамо да чак и они сами знају.

Да до данас није још постојала ни једна штампарија, ни један фотографски апарат, ни један завод за репродуковање уметничких дела, ни један музички инструменат, нити и један хор, и ни један оркестар, па да нам све то једнога дана створе наши књижевни оцењивачи, у циљу

Д. МИТОВ:
НА ВАШАРУ.

пропагирања уметничких творевина у широке масе, у циљу њезина васпитања, ми бисмо још разумели шта хоће том својом теоријом о демократизацији уметности. Али кад све то већ постоји ради пропагирања осећања лепога у маси, шта то онда тиме хоће наши књижевни оцењивачи?

*

Радити на књижевности износећи пред масу, пред тај елеменат који још доминирају и ниске жеље, и ниске страсти, сцене и баналне и фриволне и ниске, и хвалити и такав рад, то могу да чине само они који су и сами још и некултурни и ниски. Давно је већ речено: „Ништа није лепо у чему не проналазимо манифестацију најсавршенијег дела самих нас“, и све финије природе, дакле оне више међу људима, ту мудрост самим рођењем донесу на свет. Све пак ниже природе немају подобности ни да схвате ту мудрост, а то ли да осете истину што са ње зрачи, и да загрејани њоме у појединим моментима гледају вечност, а вечност своде на моменат. Такви, наравно, не могу знати ни ону другу истину која каже: да у животу људи ништа не стоји ближе једно другоме но што стоје поезија и религија, којима је искључиви циљ стално усавршавање природе људске.

И кад после тога мало изближе осмотримо ово духовно и интелектуално врење које се осећа свугде у нашем народу, и помислимо на какве младе, чисте душе, у којима се рефлектује све што је највише у нашој раси, и на ону преплашеност њихову чим нађу путем уметности, путем вечних лепота, због неспреме, незнања и несавесности многих наших тако званих књижевних оцењивача, ми неминовно морамо доћи до врло неповољних резултата.

И ако оцена несавесних и неспремних оцењивача не може ни за трунку нити увећати нити умањити вредност икаквом уметничком делу, таква оцена може, ма и тренутно, ма и за извесно време, завести мисли и осећаје у многих појединаца.

А пошто су тренутак и време једини онај тег који у највише прилика претеже чак и национални баланс час на једну, час на другу страну, према томе: да ли се добро или рђаво употреби, и дошли смо довде где смо сад. Докле смо ми, како на књижевно-уметничкоме пољу нашем, тако и на свим другим пољима јавнога рада, из ниских побуда злоупотребљавали тренутак и бацали прах у очи маси, дотле су други, и по раси и по многим другим околностима, много нижи народи од нас, чистих и отворених очију, отишли много даље и оставили нас иза себе.

Немогући се ни часа одвојити од својих личних интереса, а што многи од њих читавим животом својим потврђују, многи наши књижевни оцењивачи, својим несавесним радом учинили су, да данас код нас они, којима је то потребно, не виде никакве јасне и одређене аргументе за правилну оцену уметничких творевина.

Многи, у којих су по рођењу финије душе и финији осећаји, пред каквим у истини уметничким делом, и застане, можда, часом потресени, осећајући да их то дело води у савршеније висине душевнога мира, али ће од једном стати, преплашени да их можда осећаји не варају, јер ће им пасти на памет проповеди и теорије наших књижевних оцењивача. „Да ово не буде само каква заблуда?“ почну се питати у недоумици, јер се од једном сете, да то дело, које их је потресло, ни мало не личи на дела која наши званични књижевни оцењивачи препоручују и хвале. И читав један свет виших осећаја од једном утрне и учма, и у души посматрачевој или читаочевој сумња, негативан принцип, заузме место адмирацији, томе најпозитивнијем принципу свега великог у историји људи.

Не знајући чак ни за ону основну истину: да су чистим, простим облицима задахнутим правом уметничком душом, стварана највећа уметничка дела; не знајући да је и најмањи *artifice*, употребљен на изради ма каквог дела, сигуран доказ да творац и таквога дела може бити све

друго само не уметник не знајући, чак ни то, многи наши књижевни оцењивачи врло често и врло радо парадирају изразима као што су: *декадентство*, *импресионизам*, *симболизам*, истичући и све те измишљене болести на вечно здравом телу праве Уметности, и пишући и о њима којекакве похвале. Како ми верујемо: у томе баш и лежи један од најјачих доказа њихове неподобности за ма какав користан рад на уметничком пољу, пошто на основу тих њихових и таквих теорија, видимо многе и млађе и старије писце који на пример пишу разне композиције у стиху, а који неће ни да чују за правила и законе који владају стихом, и на сва постављена им питања одговарају: како су они декаденти и симболисте, и како не ће да знају ни за каква правила поетике.

У ствари пак литерарном формом, што се зове стих, владају строги, управо неумитни закони ритма, цезуре и риме, и где се мимо те законе пишу редови слогова, ту може бити свега другог само не стиха, а већ, наравно, и од само лепога стиха може поезија бити исто тако далеко колико је далеко и небо од земље. Јер што је главно: све те законе који управљају стихом, а нарочито ритам, тај темељ свакога стиха, није измислила никаква песничка машта, но је све то само рефлекс великог једног закона који управља природом.

„Сви природни покрети ритмични су као год што су све форме живота симетричне. Почевши још од огромне еволуције небулозе, која се у току бесконачности времена трансформисала у сунчев систем, па све до неприметних ондулација топлоте и светлости; од великих историјских револуција па све до хроничних варијација тражње и понуде које одређују тржишну цену наших дана, — сви ти природни феномени врше своју еволуцију извесном серијом осцилација око некаквог центра или осовине, која у животу у сваком моменту изражава истину. Кружење планета око сунца, наизменичност дана и ноћи, распоред појединих делова тела на животињама или лишћа на дрветима и биљкама, правилни облици кристалисане материје, све те појаве само су манифестација једнога општег закона, закона ритма. Оно што зовемо ритмом у гласовима, у покрету тела, или у речи, зове се симетрија и контраст у формама и линијама, хармонија у бојама. Тај општи закон управља материјалним феноменима исто тако као и еволуцијама живота. Тај закон буди у нама осећање јединства које се налази у основи свих најразличнијих манифестација у природи. Пошто је тај закон закон историје, закон силе, закон живота, он управља светом феномена исто тако као што управља духовним светом. Његово остварење услов је Лепоте, и осећај који је од увек откривао човеку божанствене законе, које ум човеков није још био у стању да научно формулише, тај осећај указао је човеку у симетрији у простору еквиваленат ритмичког закона који управља временом.

Та истина није могла умаћи деликатној интуицији Грка, и они су назвали *еуритмијом* лепоту пропорције једне статуе или једне слике".

Што и код нас има људи који се подухватају посла за који ни мало спремни нису, то на послетку није никакво чудо, тога има свугде. Али кад рад и таквих може још неко препоручивати нашој, још тако мало спремној читалачкој публици, онда тај неко мора да је или и сам неспреман, или несавестан. И кад већ има и таквих, онда их бар треба ставити на такву светлост, да о правој вредности њиховој не могу више сумњати ни они који од њих мање знају.

Обично сићушни по духу, слабе индивидуалности, и с тога врло лако заводљиви, многи наши тако звани књижевни оцењивачи, стрмоглавце су скакали у мутне воде и бујице што пустоше друштво, па дакле и државу нашу, и своје знање, и своје мишљење обично су управљали током те бујице.

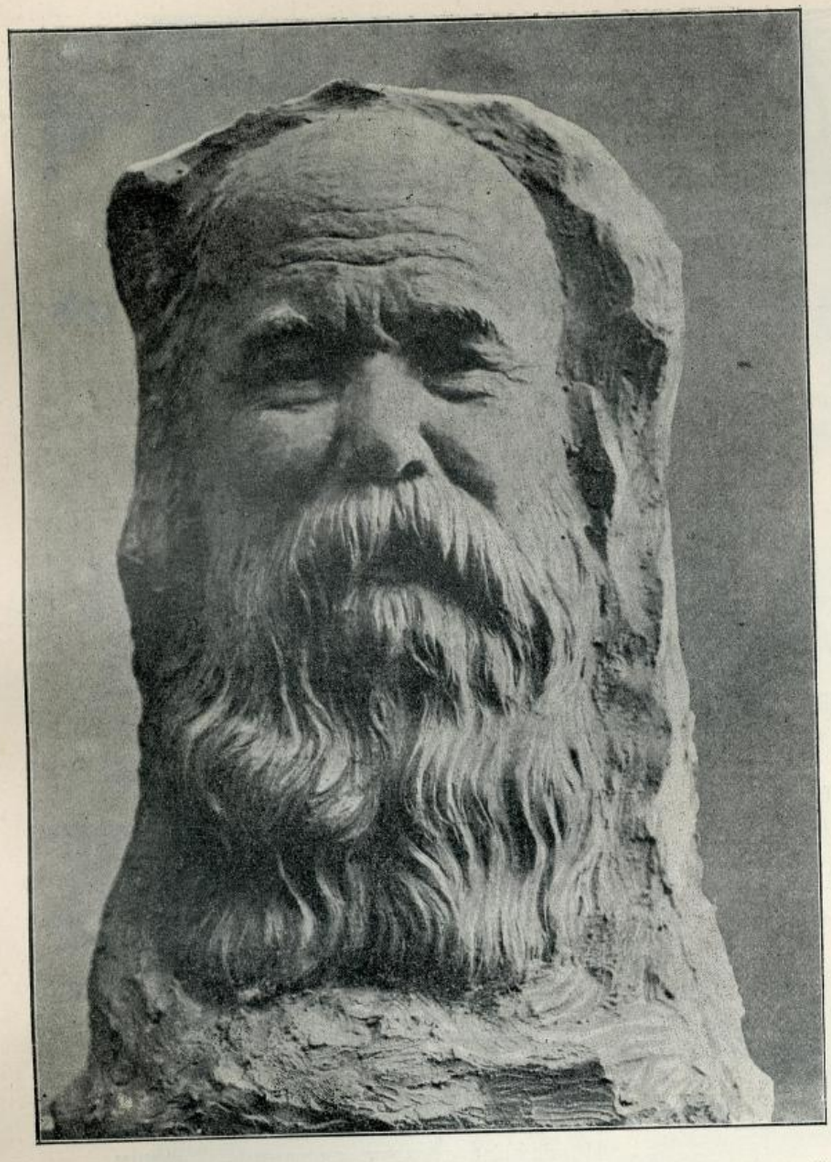
Често не знајући ни сами шта хоће, непоуздани у саме себе, они су се, тако рећи, свакодневно проналазили. И ако су закони, који владају уметничким творевинама, једни исти и непроменљиви и поред најшире разноликости тих творевина, већина њих радом својим показује да чак ни ту истину не знају.

И ако многи од њих раде годинама, и ако ми и поред тога још немамо ни једног међу њима чије би мишљење ако не и ценио, а оно бар поштовао и онај културни раденик наш ко и није његова мишљења, — то, како изгледа, њих врло мало вређа. Њих не вређа ни то, што је у раду већине њих документована и неспрема, и незнање, и несавесност. Међ њима скоро ни једног нема који би, свестан узвишености посла којег се прихватио, хладно, непристрасно и на отмен начин говорио и најпохвалније и најпокудније о најбољим и најлошијим делима, и то своје мишљење појачавао аргументима, који би за сваког били доказ и о његову знању и о његовој спреми и о његову карактеру.

Ми ово тврдимо с тога, што још ни једнога међ њима не видесмо да се запита: чему води радити као што се код нас ради, а не радити на онај једино користан начин: часно, непристрасно и отмено? Зар секундарни рад наших књижевних оцењивача не би тиме само добио?

Њима, види се, још никакве поуке није дао ни трагични завршетак многих, по њима, још до јуче великих књижевничких дела, већином дела крајње некултурних радника, која су данас већ мртва.

Каквим духовним висинама, тим једино спасоносним висинама у овој страшној нервној разривености и душевном немиру који данас влада свим друштвима, каквим духовним висинама може повести читаоца она литерарна, она тобож уметничка продукција, која и као таква није могла а да се не покрије пољавом србијанског демократизма, и да се отме утицају општинске судница, џибре и ракијске луле?

Ђ. ЈОВАНОВИЋ:
† МИЛОВАН ГЛИШИЋ.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Те су продукције сасвим природно и сасвим логично годиле некултурној маси, али зар је због тога потребно било истицати те радове? Зар нашим књижевним оцењивачима није баш ништа говорио тај факт, да су и сами писци тих дела крајње некултурни, и да су као такви на уметничком пољу једнаки нули! Па у чему је то онда њихово разумевање уметничких дела? На основу чега то они долазе до закључка: да је једно дело уметничко а друго није?

У осталом, ми још до данас ни једнога од њих не видесмо да нам је дао дефиницију литерарно уметничкога дела, да нам је дао своје естетичко *Credo*, или своју литерарну *profession de foi*. То би био и најбољи начин за све остале да виде колико они вреде и да их према томе оцењују; а за њих би то био најбољи начин да нам се представе као људи од принципа и уверења.

Овако пак: радећи без тога, радећи на парче и одређујући своје мишљење према сваком новом делу, и према личности сваког писца, они су и дошли довде, то јест, да су у највише случајева у контрадикцији са самима собом. Они су и дошли до тога, да данас у једнога писца хвале баш оно што су јуче у другога кудили, и да куде оно што су пре тога у другога хвалили.

(Свршиће се)

САЛОМА

Изнемогох и веома ослабих, вичем од трзања срца мојега. И нема здрава места на мени.

Псалам 38.

Поцрнела је кожа моја и кости моје посахнуше од жеге.

Књига о Јову XXX.

Окадила сам постељу своју смирном алојем и циметом.

Хајде да се опијамо љубављу до зоре; хајде да се веселимо миловањем.

Приче Соломунове IX, 17, 18.

Сиве очи тону у мрк бакар лица,
А коса некада свилена и плава
Мирише ко лишће свелих љубичи́ца̂.

Крвава и бела Јованова глава
Јавља јој се обноћ звона кад заћу́те,
Сред збрканих снова кад занеми ја́ва,

Месечево млеко кад посребри путе
И кад сладак мирис проспе смоква зрела.
Тад јој дрхте руке увеле и жуте,

Које многа усна квасила је врела
У дане трептања крви и мишићâ.
И збрчкана уста још једном би хтела,

Да окусе младост разблудних младића,
Да им срчу очи док се чаше лију
И удара задах ложнице и пића.

О, да голе руке још једном се вију
И стежу мермерне, голе мушке гњати,
Да у мушком недру очи јој се крију,

Да пехаром крви сваки целов плати,
Истрошену снагу да у неврат проспе,
Да у вечно ништа пољупцем се врати!

Јер празан је живот кад у јесен доспе.
Тад замућен поглед црвѐни од сузâ,
Пахуљице модре старост лицем оспе,

Чело пуно змија ко страшна Медуза;
Клецаве су ноге, спарушкане дојке,
Црне жиле — оков самртничких у́зâ.

Уцвала је лоза, миришу девојке,
Црвене се тела, бљеште мушка бедра,
Кикоћу се, слушај, лузима лепојке.

Салома, Салома, брује песма ведра
И сланом се пустом крици здравља оре.
Сунце пржи мушка раздрљена недра.

„Вај, како ми уста за пољупцем го̀ре!
Вриште младе срне, капље мирис на̀ра,
У облак се диже ка̂д од мандраго̀ре.

И губи ко живот, ко дим, као пара.
О, певајте живот звуцима соса́на!
Ситости, Живо̀те!.. Салома је стӓра.

Ја сад слушам ветре са Нилових страна
И сунцем печене појмим пирами́де.
За вас цвати лоза — за ме пада слана!

Рањаве ми ноге од трчања бриде.
Јурила сам као да сам с ума сѝшла
И тражила жене које још се стиде.

По пристаништима прљавим сам ишла
И тражила страсти у чамцима блатним.
С јутра стража би ме пијану наишла

И шибала бичем по жилама вратним.
И жене ми пи̇̀ше страст до кости голе.
И у шаторима вриштала сам ратним,

Док ме очи, уста, док ме груди боле:
Срећна када мучим, срећна кад ме муче.
О, дрвета пуна мириса и смоле,

Плодови ме ваши блудној страсти уче.
Зрелост, драж, мекота! Вај, милости мени.
Немоћ ми и пустош празно срце жуче.

О сунце, о ноћи, вама испијени
Удови се грче без крви, без сока.
Као урма, што се вечито зелени,

Дај ми моћ да сишем језера дубока
Испод врела песка! Моја душа плаче
И смоласте сузе теку ми из ока.

Садашњост ми дајте, све бешње, све јаче
Да собом сагорим. Даље прошли дани!
Снаге! Смрт у моме срцу гробље заче:

F. WOBRING

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

КОКЕТА

Смрад, пепео, кости, црви лешом збрâни!
Трава! Из мог тела нови живот ниче.
Ври живот у гробу. Над њим крйче врâни.

Авај, ја у свему што нов живот кличе,
О, али Салома никад, никад више.
Ново лишће шушти, нов се поток миче.

И ливаде нове нови ветар брише.
Снови! Прах и снови!“ У сну јој се чини
Да још неког љуби, пије га и сише.

Чини јој се неки путник у даљини.
И чека га, чезне, и у смртном трёну,
У немоћи вришти и мре у горчини.

Шкрипе трошне кости и уди што вену;
Модре црне нокте у песак зарива,
Просипа из уста крв и жуч и пену.

Отворила уста, умире и снива
Бесни танац, раскош Иродова дȍма.
Бели осмех модрим лицем се разлива.

Тако мру на југу! Салȍма. Салȍма!

Милутин Бојић.

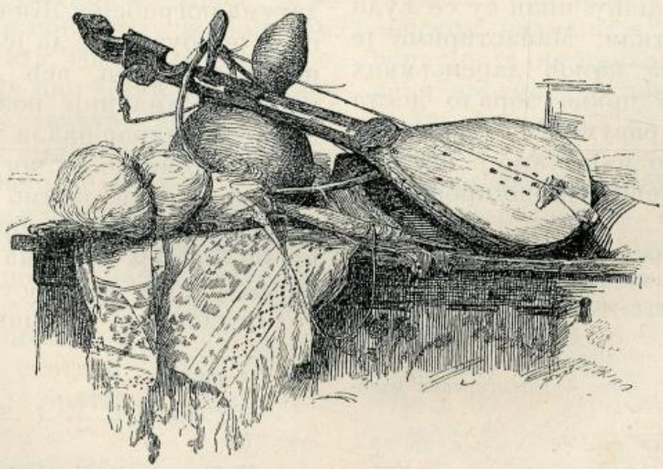
ЈА И НОЋ И ЗВЕЗДЕ

Ја и ноћ и звезде са тамних висина
блудимо кроз поља. Класје, стаза, кȳти,
поље, брег и све то притајена даха
очекује нешто из мрачних даљина
и, кȏ срце моје, нешто чудно слути,
док тишина расте и узима маха.

Чуј, далеко негде из шумских дубина
јекну песма нимфâ тајанствено, чудно
и заниха таму... Слушамо је жудно
ја и ноћ и звезде са тамних висина,
клас и луг и стаза, цветак и брег трâван
и бескрајна у мрак утонула раван.

Срце моје беше у истоме трену
кȏ бескрајна раван мрачно и широко.
И ћути. У њему тама и тишина...
Изненада негде помрчином сêну
и утрну пламен... Ћутимо дубоко
ја и ноћ и звезде са тамних висина...

Стеван Шумкарац.

СПАСОВА ЦРКВА У ЖИЧИ

(свршетак)

Кад је 1459. год. за време управе над црквом патријарха Арсенија II Србија коначно потпала под Турску, онда је наступило опште пустошење градова и манастира у Србији и у српским земљама. Жичу је у то доба могла постићи судбина осталих манастирâ. Ну са свим је непознато, кад је она запустела. Судећи по рестаурацији, која је на њој у XVI веку предузета, она је морала веома пострадати. *М. Ђ. Милићевић*[24] вели, да је према једној белешци на некоме псалтиру из Шишатовца Жича похарана и опустела 1520. год. И *Руварац* вели, да су *жички* игуман Теофил и монаси Иларион и Висарион основали манастир *Шишатовац* између 1545. и 1550. године.[25] То су били духовници, који због турскога насиља оставише свој манастир. *Hayes* са свога пута у Цариград 1543. год. спомиње на ушћу реке Ибра градић Zazac(?)[26] Ну не може се безусловно тврдити, да је он ту мислио на Жичу. Жича је, како изгледа, или за време прве запустелости, о којој говори Ђакон Атанасије[27] или нешто доцније била пострадала, тако да је доцније рестаурација цркве била неопходно потребна.

Према белешци Ђакона Атанасија (1691. до 1699. године) прва запустелост била је у XV веку, када су Турци освојили све српске земље и попленили цркве и манастире. За сто година беху манастири пусти. Ну за других сто година прилике су се биле већ измениле. Ма да српске земље беху под турском влашћу, ипак су се људи били намножили и обогатили. Манастирима је притицала са свих страна помоћ дарежљивих хришћана, те се беше за цркве збрало доста сребра и злата. Ово се, разуме се, брижљиво крило од Турака. Ну и у то доба само једна трећина српских манастира беше поново пропојала, а две трећине српских цркава и манастира остадоше пусте за две стотине година.[28]

Како је према овој белешци, која је у оскудици других помена драгоцена за хисторију наших манастира у доба робовања под Турцима, велики део манастира у другој половини шеснаестога века имао братства, то не би могла бити искључена могућност да је у то доба и Жича била у реду манастирâ, који су радили. Због великога хисторискога значаја свога она је несумњиво требало да буде међу првим црквама, којој су дарежљиви хришћани поклонили своју пажњу. Ово је могло бити у толико пре, што је њу, као негдашњу архиепископску цркву, везивала тесна спона са патријаршиском црквом у Пећи. Са обновом оне требала је да иде упоредо и обнова цркве у Жичи. И друге неке околности говориле би у прилог тврдњи, да је Жича у другој половини шеснаестога века била у реду оних манастирâ, који нису остали пусти. Имамо сачувану једну белешку, да је у Жичи умро 1587. год. 23. јуна патријарх пећки Герасим.[29] Из ове кратке белешке ми не бисмо смели, свакако, извести закључак, да је патријарх Герасим обитавао у Жичи. Могла је смрт на овоме месту сасвим случајно задесити приликом његова обилажења цркава и манастирâ у подручној му области. Ну ова нам белешка знатно поткрепљује тврдњу, да Жича у то доба није била пуста. Ова тврдња би добила са свим друго значење једном допуном, у којој се износи, да је речени патријарх споменутога датума погребен у Жичи.[30] Ако би ово било тачно, онда је поуздано, да је црква у Жичи у ово доба не само радила, већ да је била и угледан манастир. Нама није познато, да су се поглавари црквени сахрањивали у запустелим црквама, где им је гроб могао свакога тренутка бити оскрњен, већ, на против, имамо сачуваних сведочанстава, е су се они ревносно бринули, да буду сахрањени на безбедним местима у средини братства, које би се у доба опасности постарало, да им мртво тело склони на поуздано место. Тим самим, што

[24] *Гласник С. У. Д.* 21. (Манастири у Србији). За поменути запис Милићевић је чуо од пок. епископа Јанићија Нешковића, а сам га није имао прилике видети. Ми нисмо ништа могли сазнати о томе запису. Узалуд смо се обраћали неколико пута тим поводом г. *Д. Руварцу*, протојереју.

[25] Цитирано код *Д. Руварца*. Опис фрушкогорских манастира од 1753. год. стр. 13. и 131. и 159.

[26] *Rad. Jugoslov. Akademije* 124. стр. 86. (Упор. и стр. 83.).

[27] *Споменик Академије* V стр. 31. и сл.

[28] *Ibidem.*

[29] *Гласник С. У. Д.* 35 стр. 74. Упор. и *Гласник* 47 стр. 275.

[30] *Гласник С. У. Д.* 23 стр. 247. прим 2.

И. МРКВИЧКА:
СТУДИЈА.

би један патријарх био сахрањен у Жичи, не само што би се потврђивало, да је она у то доба уживала нарочити углед, већ би се давало маха и многим другим претпоставкама. Тако би се онда, на пример, могло изићи са хипотезом, да је патријарх Герасим могао много допринети обнови цркве у Жичи. За једнога од његових претходника, који је био брат тадашњега великога везира Соколовића и као такав проглашен патријархом, зна се, да је добио допуштење обновити српске цркве и манастире. То је био патријарх Макарије, који је обновио пећку цркву, а њену припрату (спољашњи нартекс) поново саградио. Да ли је тада могла бити заборављена „велика црква патријаршије Жича“? Не треба уз то сметнути с ума, да је снажно буђење народне свести у другој половини XVI века, које отима маха мање више на свима пољима, највећма допринело подизању запустелих цркава и манастира. Хајдуци, ускоци, покрет у Угарској, полет на пољу књижевности и науке у Далмацији, штампарије у којима се штампају црквене књиге сведоци су о снажној иницијативи потлачених Срба. Многобројни записи сведоче, да се у XVI и XVII веку прилично живо радило у нашим манастирима. Цркве се на све стране преправљају и покривају живописом. У једноме путопису од 1572. године спомиње се, да је тада по манастирима био доста велики број монаха. Једно страно изасланство, које је са Давидом Унгнадом на челу путовало те године из Беча у Цариград, одмарало се 18. маја у Параћину. Тога дана су учинили подворење посланику три српска монаха из манастира Раванице, који му беху донели на дар печено јагње, неколико главица киселa купуса и мешину вина. Том су приликом ови монаси причали, како их по манастирима има око три стотине.[31] Ако би ови подаци били тачни, онда је братства морало бити у доста великоме броју манастира, иза којих, по свој прилици, није Жича изостајала. У народним песмама Жича се спомиње доста често. У циклусу песама о бој Косовском Жичу ћемо наћи на неколико места споменуту. У песми *Зидање Раванице* спомињу се: Дечани, Патријаршија, Девич, Петрова Црква испод Н. Пазара, Ђурђеви Ступови, Сопоћани, Тројица у Херцеговини, црква „Јања“ у Староме Влаху, Павлица, Студеница, *Жича више Карановца*, црква св. Петке у Призрену, Грачаница. Нарочито је у томе погледу интересантна песма *Милош у Латинима*, у којој се Милош хвали лепотом Студенице, Ђурђевих Ступова, Хиландара, *Жиче* (код Мораве и код Ибра више Карановца) итд. Ако би се могло доказати, да је последња песма постала у XVI или XVII веку, онда би значило, да је Жича у то доба била међу најугледнијим манастирима.

Већ према овоме, што смо до сада казали, не би никако била искључена могућност, да је Жича у XVI веку била доиста рестаурирана, да је у то доба имала братства и да је била угледан манастир. Ну све ово најеклатантније би потврђивао њен живопис, који је својим особинама стилским најближи живопису XVI века, а својом лепотом надмашује истовремени и познији живопис осталих цркава у Србији. Њему није тешко наћи паралелâ у живопису XVI века на Атосу, на пр. у сликама из трапезарије Лавре Св. Атанасија на Атосу (сликана 1536. године) или из саборне цркве у Дохијарију (сликан 1568). Ваља само упоредити *Св. Николу* или фигуре са драперијама, које падају у очи, па да се констатују аналогије ту и тамо. То је уметност, која би хтела да оживи старе традиције, али је немоћна да их схвати и да их прикаже у њиховој правој боји. Она, несумњиво, копира старе обрасце, али није у стању да поједине фигуре схвати као органску целину, која је инспирисана једним животом, већ све посматра одвојено једно од другога

[31] *Rad Jugoslovenske Akademije* 112. стр. 217.

и третира га као целину за себе. Док се у ранијој уметности сви делови тела третирају као саставни делови једнога организма, овде се сваки део тела третира за себе и веза између појединих делова изгледа сасвим случајна. Тамо је на пр. врат природни посредник између главе и трупа, овде изгледа као да је глава на њ накнадно насађена. Тамо су прсти на ногама третирани као саставни делови стопала, овде они изгледају сасвим случајно везани за стопало. Све је стилизирано и то чини најслабију страну ове уметности. Отуда се и коса не третира као једноставна маса, нити у драперијама и њиховим наборима има чега природнога. Чисте боје нису скоро никако примењене, већ доминира композиција тонова појединих боја. Нарочито је карактеристично за ову уметност зелено сенчење меса. Све ове особине стилске у живопису Жиче упућују на живопис Атонских цркава из XVI века. Ово би служило као најјачи доказ, да је Жича у XVI веку била рестаурирана. Изгледа, да је за ову обнову најподеснија била друга половина XVI века, можда баш последња четврт истога столећа. Зна се, да је и саборна црква у Хиландару у то доба (између 1571. и 1582. год.) била живописана. Ако смо један запис, угребан у зиду олтара цркве у Жичи, тачно прочитали, онда се сме тврдити, да њен живопис ни у коме случају не може бити из доба после 1602. године. Запис је урезан у живопису јужно од источнога олтарскога прозора и гласи: „Висарiшн ѕ-рі“ т.ј. „Висарион 7110 (= 1602.).“ Ми смо уз то на северноме зиду простора испод куле налазили записа̂, које нисмо могли дешифрирати, али који нас својим палеографским особинама јако подсећају на записе из последњих дана XVI века. У живопису прислона јужне капеле налази се до самих врата, која воде у јужну капелу из спољашњега нартекса, угребан један запис, који гласи: „1627. приеше (?) Латини градь (?)...“ А у једноме запису на северноме зиду простора испод куле угребана је година 1630. Наовоме зиду налази се тако исто један интересантан запис, у коме је оставио трага патријарх Пајсије: „вь лѣто ѕ. р. л. ѳ. приходихь азь смѣрени Паусеи...“[32] Како су сви ови записи из првих десетина 17. века, то би се могло закључити, да је живопис, у коме су они угребани, нешто ранији од њих. И ови нас записи, дакле, упућују на то, да је живопис цркве у Жичи, вероватно, из друге половине 16. века. *Калужњацки*[33] мисли, да су текстови обеју листина̂ на зидовима простора испод куле доцније састављени. И *В. Богишић*[34] долази до закључка, да су натписи новији, можда обновљење старих. По палеографским знацима писмена̂ (на пр. з, о, ѕ, ѣ, ѳ) и по неким језичним особинама ми имамо утисак, да су ови из XVI века. Поједине речи већ су одвојене једна од друге, што до XVI века није било познато.[35]

На основу свега овога ми бисмо смели изићи са тврдњом, да је Жича у XVI веку рестаурирана.

Познато је, да су Турци давали допуштење за оправљање пострадалих цркава, али се у дотичним ферманима прописивало, да при обнављању црква не буде већа него што је пре била. Ако би се десило да буде увећана, онда је наређивано да се поквари.[36] Из тога можемо слутити, да се у плану своме црква у Жичи при овој рестаурацији придржавала плана, који је имала при претходној рестаурацији за владе Милутинове. Црква је тада с обе стране олтара имала по један простор, за које је тешко погодити, чему су служили. Како се по живопису види, да у олтару није било отвора̂, који би комуницирали са овим просторима, то се може извести закључак, да су они били сасвим одвојени од олтара и да са њим нису ништа заједничкога имали. Тек је доцније (вероватно у XVIII веку) пробијен отвор између олтара и северногa простора и тако се успоставила веза између њих. Можда би објашњењу, чему су служили ови простори поред олтара, могло припомоћи једно место у *Доментијана*,[37] на коме се вели, како је Немања, бавећи се као монах Симеон у Ватопеду, *наредио, да му начине ћелију уз олтар велике цркве* са прозором, кроз који би могао гледати служитеље светога олтара, кад служе у великој цркви. При последњој рестаурацији оба су ова простора сравњена са земљом, а отвор на северној страни олтара зазидан је.

Приликом рестаурације у XVI веку зазидани су прозори, који се налазе западно од северних и јужних врата нартексових. Ови прозори показују само један и то ранији живопис на својим странама. Узидани део са унутрашње стране партекса показује живопис из XVI века. И са спољашње стране узидани део превучен је малтером, који је за тим црвено обојен. Преко овога малтера при познијој рестуарацији дошао је други слој малтера, који је такође црвено обојен. Доњи слој малтера истовремен је са живописом из XVI века. На овоме доњем малтеру урезани су многобројни записи, од којих би неки изишли на видело тек кад би се скинуо горњи малтер. Ови су записи истога карактера као и многобројни записи урезани на зидовима простора испод куле. Прозори, који се налазе на источној страни од северних и јужних врата нартексових, остали су у ово време незазидани. На њиховим странама налазе се две малтерне коре једна испод друге, а обе су покривене живописаним орнаментима. Горња кора малтера непрекинуто се продужава по зидовима, на којима је живопис из XVI века. На њој се доле испод прозора дају констато-

[32] Исте године бавио се патријарх Пајсије у манастиру Војиловици и Шишатовцу. Види *Љ. Стојановић*, Записи и натписи.

[33] Archiv für slavische Philologie XIII стр. 73.—80.

[34] *Писани закони на словенскоме југу.* Загреб 1872. стр. 26.

[35] *А. И. Соболевскій* Славяно-Русская палеографія 1901. страна 43.

[36] Види *Летопис М. С.* 169. стр. 39.

[37] *Даничић* Живот св. Симеона и св. Саве 1865. стр. 54. и 155.

БОГОРОДИЦА.

СПАСИТЕЉ.

вати квадратна поља, која у истој висини налазимо и код живописа XVI века у правој цркви. Горње шаре на странама прозора истовремене су, дакле, са живописом из XVI века. Јужна врата показују само шаре из XVI века. Она су првобитно била обложена, по свој прилици, мрамором. У XVI веку су пак, као што се види, остала незазидана. Исто су тако у XVI веку била незазидана и оба округла прозора на западној страни спољашњега нартекса. Они су тек доцније зазидани. Њих је затварала по једна осмокрака розета, која је јако оштећена. У северноме су се прозору очувала чак и оба живописа један испод другога, а у јужноме су обе малтерне коре сада отпале. Шаре су покривале стране прозора само на унутрашњој страни. Споља је пак доња кора обојена црвено а горња жуто.

У доба рестаурације живописа у XVI веку били су прозори на северној и јужној страни другога поља у цркви такође зазидани. У то доба у овоме делу цркве није се налазио никакав отвор за врата. И прозор на северној страни северне капеле зазидан је тада.

Данас је веома тешко утврдити, када је овако рестаурирана црква поново пострадала. Према раније споменутој забелешци ђакона Атанасија друга запустелост српских цркава и манастира наступила је при крају XVII века.[38] Услед бегства Арсенија Чарнојевића Махмуд-бег пешки опустео је „сву земљу“, цркве је божје попалио; манастире опљачкао и коначно разорио; људе, жене и децу поробио. Горе је било него за време Мурата и Бајазита.[39] Манастири и цркве „писане златом(?)“ запустеше, а на

[38] *Споменик Академије* V.

[39] *Гласник С. У. Д.* 35. стр. 76. упор. *Љ. Стојановић* op. cit. I. бр. 1907.

жртвеницима и светим олтарима, где се приношаше бескрвна жртва, плоћаху се дивљи и нечисти зверови.[40]

Други записи спомињу, да су 1688. године опустели многи манастири и да су тада огњем сагореле четири лавре: Хопово, Милешево, Рача и Раваница. У овоме месту многи монаси „томлѣніе мача прїеше.“[41] Године 1689., веле други записи, разориште се Милешево и Ђурђеви Ступови, Сопоћани и Студеница. Те године пострада и патријаршиска црква у Пећи.[42] Пада у очи, да се у овим записима међу великим манастирима нигде не спомиње Жича. У једноме поменику од 1674. године, где су споменути многобројни манастири и цркве, о Жичи чисто демонстративно нема ни спомена.[43] Међу манастирима, који су се у XVII и XVIII веку обраћали за милостињу руским кнежевима и царевима, нигде нема помена о манастирима манастира Жиче. На кредениционалиту Исаије Ђаковића од 1690. год. за време Леополда I. потписани су: митрополит београдски, епископ руднички, игуман Сопоћана, игуман Студенице.[44] Жича није заступљена.

О судбини Жиче у XVII и XVIII столећу говоре донекле записи, који се и дан данас налазе у обилју загребани на зидовима њене цркве. Тих записа има у највећем броју на зидовима простора испод куле (Turmhalle) и у олтару праве цркве,[45] Из њих дознајемо, да је 1633. године у Жичи био неки Силвестар Милешевац(?); да је године 1638 дошао („приде“) у њу монах Стефан; да је 1644. био у њој неки Никола поп(?); да је у њу године 1653. долазио митрополит Михаил.[46] Год. 1668. записао се у њој на два места хаџи Исак Рачанин, а год. 1679. долазио је у њу патријарх Арсеније. Из свих ових записа тешко би се могао извести какав поуздан закључак о стању манастира у доба, из кога су ови записи. Посетиоци нису никада престајали урезивати своја имена на зидове цркава, те је с тога немогућно рећи, да ли је црква у доба, када речени записи постадоше, била пуста или је имала братства.

У записима, који су угребани споља на зидовима спољашњега нартекса, спомињу се личности сахрањене око цркве. Изгледа, да је у њима понекад реч и о каквоме монаху. Ако би ово било тачно, значило би, да је Жича и у другој половини XVII века имала монаха, пошто ти записи несумњиво припадају томе времену. Један запис, који нам изгледа датиран, гласио би: „.....престие Богородице прѣстави се рабъ бжи.....а зовомъ братъ(?).... $\frac{\text{ı}}{\text{ʒ-ıр-ıı(?)}}$ лѣта.“ Ако смо овај запис тачно прочитали, он' датира из 1672 год. У другоме једноме запису као да је дотична личност, што је, по свој прилици, ту око цркве била сахрањена, била монах(?) те би се онда могло закључити, да је у то доба било у Жичи монаха. Разуме се, да је све ово још непоуздано. Тек када наши епиграфичари буду проучили ове записе, моћи ће се некакав закључак донети. Ови записи угребани су у доњем малтеру црвено обојеноме. Неки од њих ишчепркани су уклањањем горњега малтера. Доња малтерна кора истовремена је са живописом из XVI века. Горња малтерна кора припада рестаурацији из XVIII и XIX века. Отуда је најприродније усвојити XVII век као доба, у коме су речени записи постали И својим палеографским особинама ови записи највећма упућују на остале датиране записе из XVII. века. Ну ако су ови записи, доиста, говорили за то, да је у Жичи у XVII веку било монаха, ми ипак нисмо у могућности одредити, у каквоме је стању била црква у то доба. Ако до пред крај XVII века она није била још пострадала, она је, по свој прилици, у то време остала пуста. У једноме запису из прве половине XVIII века вели се, да је црква већ одавна пуста. Кад узмемо у обзир, да су пред крај XVII века пострадале многе цркве, а међу њима и неке, које нису биле сувише далеко од Жиче (Студеница), онда је лако могућно, да је и Жичу у то доба постигла иста судбина.

Отуда бисмо били склони веровати, да су Исаија, митрополит Ариљски (према запису у олтару био у Жичи 1721. год.), патријарх Арсеније IV (долазио у Жичу 1728. г. и на зиду олтара угребао своје име) и владика ариљски Јосиф (записао се на уласку испод куле на јужноме зиду 1729. год.) по свој прилици долазили у мање више запустелу цркву. На рескрипту, који је 1727. године поднет цару аустрискоме, потписали су се и игумани манастира Манасије, Раванице, Витаонице, Раковице, Рукумије, капетан од Чачка и од Сталаћа,[47] а на сабору у Карловцима од 1735. год., били су игумани Јованьа, Раванице, Горњака, Витаонице, Рукумије, Тумана, Винче, Раковице и јеромонах манастира Манасије.[48] Жича се ту нигде не спомиње. Ну поменути Јосиф, митрополит ариљски, записао је на зиду у олтару, да је он са „братијом“ (не каже се којом) 1730. године начинио кров на цркви у Жичи, која беше већ од дуго времена пуста.[49]

---

[40] *Споменик Академије* V.

[41] *Љ. Стојановић* Записи и Натписи I. бр. 1895.

[42] *Ibidem* бр. 1918.—19., 1967. Упореди и *Rad. J. A.* I страна 179.

[43] *Гласник С. У. Д.* 44 стр. 291—292.

[44] *Летопис М. С.* 184 стр. 6.

[45] Види *М. Валтровић* Записи и натписи Старинар II св. 2. страна 58—61.

[46] У једноме запису од 1683. год. спомиње се Михаил, владика смедеревски и *жички*, *Љ. Стојановић* I бр. 1818. *Љ. Стојановић* (*Сриски Књижевни Гласник* 1902. год. број од 16. нов. стр. 453.) мисли, да је Руднички округ вероватно био у области смедеревскога митрополита. Према овоме запису, изгледа, да је могао бити и чачански. У запису једног јеванђеља спомиње се пак Гаврил, владика ахилски и *жички* (од 1661. год.) *Сриски Сион* 1904. стр. 664.—669. под бр. VII.

[47] *Летопис М. С. 125.* стр. 127.—128.

[48] *Летопис М. С.* 165. стр. 23., 26., 29.

[49] *М. Валтровић* у *Старинару* II св. 2. стр. 61. бр. 18.

Л. КНАУС:
ПРВИ ЋАР МАЛОГА МОШЕ.

Тај нам запис посведочава, да је црква пре 1730. г. била запустела, а у исто време нам говори о рестаурацији из тога доба. Веома је вероватно, да је црква после ове оправке радила. Не може се поуздано рећи, да ли је у њој било и братства, јер је исто тако могућно, да је у цркви служило и какво свештено лице мирског реда. Из једнога записа у олтару види се,[50] да је год. 1782. у Жичи постављен од владике Јоакима неки поп Вукашин Арсенијевић, а још год. 1775. у једноме запису, исписаноме црном бојом на јужноме зиду простора испод куле, спомиње се као учитељ неки поп Петар и неки Андреја Јовановић.[51] Можда је у манастиру Жичи тада било и школе.

За време првог устанка Жича је са свим пропевала. Кара-Ђорђе беше обратио пажњу и на њу, па у њој подиже ћелије од четири спрата.[52] У Жичи је тада било доста монаха, као што се види из једнога записа, који се налази на плочи старе чесме у шумици близу Жиче. У њему су изрезана имена свих духовника, што су били у Жичи од 1805. до 1813. године. Запис гласи: „1805. до 1813. године овде су у м. Жичи били братіа студен. редом архим. Василіе и Мелен. игум. Мартіріе іером. Мет. Мануіл. Самуил. Викентиос. Гера. Паис. Моис. Сим. Діоніс. Сават. Евстр. Яник. Гавр. Макс. Макар. Сим. Леонт. и монас. Спир Имисаил. Тад. И ову воду поновише а 1855. поновише е влад. ужичк. крушевачки Яник. Нешк. и настоят. Жичк. Григор.“ Свакако је Жича играла важну улогу у оно бурно

[50] *Ibidem* бр. 21.

[51] *Ibidem* бр. 6.

[52] *Милан Ђ. Милићевић* Манастири у Србији (*Гласник С. У. Д.* 21).

доба првога устанка. Њени су духовници учествовали и у бојевима са Турцима.[53] Ну када 1813. године Србију задеси катастрофа и Жича је веома пострадала и за читавих педесет година остала је скоро сасвим пуста. У жалосноме стању затекао ју је Давидовић 1822 године[54] и Јоаким Вујић 22 септембра 1826.[55] Обојица су Жичу описали. Оба су описа веома интересантна. Из 1822. год. имамо један запис угребан на западноме зиду порушене цркве *Св. Николе* код Баљевца (јужно од улазних врата), у коме се спомиње један жички ђак. Запис гласи: „1822. знати се када дође дѧкъ Вукадица(?) ѿтъ манастира Житче ноември денъ 25". Свакако је код Жиче у то доба било школе.

Рестаурација цркве у Жичи у XVIII веку и у почетку XIX века није била тако опсежна и темељна као што је то било у XVI веку. Спољашњи нартекс је тада добио споља другу малтерну кору, која је црвеном бојом обојена, а том су приликом зазидани и остали прозори и врата на северноме и јужноме зиду спољашњега нартекса. Тада су зазидана и оба округла прозора на западној страни нартекса. У цркви су, међу тим, у то доба пробијена врата на северној и јужној страни другога поља, а између олтара и побочнога му севернога дозиданога простора отворен је пролаз.

Ј. Вујић је затекао сводове на цркви скоро свугде пробијене и порушене, да се кроз пукотине могло видети и само небо. Он спомиње кубе са осам прозора, а за пуст и порушен олтар вели, да се из њега лево иде у проскомидију као у једну капелу. Како је ова проскомидија стајала према олтару, најбоље нам сведочанство може дати црква у Ариљу. Вујић при опису ове цркве вели, да јој проскомидија према олтару стоји као у манастиру Жичи.[56] Олтар од цркве одваја ограда, која има само једна врата на средини. Вујић спомиње и обе певнице, као и обе побочне капеле („у којима су се у стародревно време људи причашчавали"). Из капеле се улази у „препрату" кроз једна врата. Над једним од ових врата из „препрате" изображени су Исус Христос и Јован крститељ (са натписом „Просить крїенїе ѿ Іѡанна)." Вујић спомиње и кулу са порушеним торњем и доноси у препису обе листине на зидовима испод куле. Ништа се друго око манастира не види, до порушене ћелије жалоснога изгледа и једна црквица посвећена св. Петру и Павлу. У овој црквици свештеници из околних села држе о празницима и недељама богослужење.[57]

Знатно је опширнији опис Давидовићев. Он вели, да је црква зидана од камена, између кога се виде два-три до четири реда „печена ћерпича". Сва је била црвеном бојом исписана и сликама светитеља украшена. У цркву се улази на врата, што стоје с десне стране. Над вратима је изображен лик Христов у допојасној слици, држећи у руци отворену књигу са натписом: „азъ ѥсмъ съвѣтъ и т. д." Давидовић разликује олтар и прву и другу „препрату". У олтару је престо епископа са пет степена, више кога се налази један оштећен салик и један прозор. Лево и десно су клупе за свештенике са два степена од камена и цигаља. У олтару су допојасне слике: св. Тарасија, св. Јакова брата Господња, Прокла, Фоке, св. Никифора, Методија, Трофана, св. Дионисија, Јоиља и један избрисан лик. На лево се из олтара кроз врата „на входъ" иде у проскомидију. Олтар има четири прозора: један изнад престола, други испод св. Дионисија, трећи наспрам овога и четврти изнад проскомидије. Певнице имају шест прозора. У првој су препрати десно врата, а лево *прозор постављен белим мрамором*. Из друге се претрате иде у побочне капеле, од којих свака има по три прозора а по двоја врата (једна воде у цркву, друга у препрату). У овој је препрати „гробница унука Стефанова" лево до врата с плочом без натписа, ну само са изрезаним крстом. Трећа „препрата" има троја врата: десно, лево и испод куле, као и два прозора ниже куле. Кубе на цркви има осам прозора. За тим описује слике, које се и данас налазе у простору испод куле. Спрођу и дуж велике цркве на лево стоје зидине срушених ћелија, прављених на четири спрата под Кара-Ђорђем. Спрођу куле стоје зидине, за које кажу да су били краљеви двори. С леве стране куле стоје округле зидине, слично садашњим кулама (једни мисле да је то бунар, а други заточилиште), сад све засуто камењем. Унаоколо веле, да су били двори у четвороугао, а испред врата двора стоји сада зарођен бунар 48 стопа дубок. Уз опис је приложена и слика Жиче.

Жичу спомиње и *Пирх*,[58] који је кроз Србију путовао 1829. год. Ну он у своме опису меша црквицу апостола Петра и Павла са великом црквом у Жичи. Тако он каже, да је црква посвећена апостолима Петру и Павлу, чија се попрсја у камену урезана могу још видети на вратима цркве. Иначе не износи никаквих података о цркви, већ се позива на опис Давидовићев у *Српскоме Летопису*.

Врло нејасну слику о Жичи пружа *Ами Буе* у своме спису о Европској Турској, а у одељку о Србији. Он ту, истина, даје доста опширан опис плана саме цркве, али је овај опис тако неодређен и непоуздан, да је веома тешко наћи се у њему.

Као што смо споменули, Жича је за читавих 50 година стајала у рушевинама. Тек 1856. год.

---

[53] *Ibidem*.

[54] Види *Српски Летопис* 13. (1828. год.). Ту је изишла и слика цркве у Жичи, како је тада изгледала.

[55] *Ј. Вујића* Путешествије. Издање *Српске Књижевне Задруге*, 66 свеска (1901. г.) I стр. 181—190.

[56] *Ibidem* I. стр. 212.

[57] *У Летопису* 11. од год. 1827. у чланку «назначеніе манастира у Сербіи» вели се да је «царскіи» манастир Жича у нахији пожешкој и под *мирским свештеником*. Ова нахија стајала је под шабачким митрополитом. Стр. 4.

[58] *Ото Д. Пирх* Путовање кроз Србију, у преводу д-р Д. Мијушковића.

настао је владика ужичко-крушевачки Јанићије Нешковић, да се Жича рестаурише. Данашња је Жича плод ове преправке. Спомен о овој рестаурацији сачуван је у каменој плочи, која је узидана у тимпанону царских (западних) врата праве цркве. Тело владике Јанићија, који је много жртава поднео око подизања Жиче, почива данас у јужној капели цркве.[59]

* * *

Хисторија манастира Жиче обухвата, дакле, пет периода. Прва би су периода могла рачунати од њена оснивања у првим десетинама XIII века па до страдања њена од најезде куманске у последњој десетини истога столећа. Друга би периода обухватила време од њена обновљења под архиепископима Јевстатијем II., Савом III., Никодимом и Данилом II. па све до прве запустелости српских цркава и манастира по коначноме паду Србије под турску власт (1459. год.) Трећа би периода обухватила рестаурацију у XVI веку, а четврта обновљење Жиче у XVIII и у почетку XIX века. Ова би периода трајала до 1813 године. Пета, уједно и последња, периода почиње рестаурацијом цркве 1856. год. па траје до наших дана. Размак између прве и друге периоде није велики, док је између друге и треће, по свој прилици, нешто дужи. Не може се одредити размак између треће и четврте периоде, јер није познато, кад је пострадала црква рестаурирана у XVI веку. Интервала између четврте и пете периоде обухвата доба од 1813 до 1856. године.

Осем нешто детаљнијих описа *Ј. Вујића* и *Д. Давидовића*, који посетише Жичу у трећој десетини прошлога столећа, ми немамо никаких других спомена сачуваних, на основу којих би могли судити о основноме распореду цркве у Жичи, о њеној архитектури, о њену живопису и вајарству. Ми, истина, имамо забележено, да је Св. Сава био довео зидаре и веште каменоресце из грчке земље, као и то, да су и живописци били дошли са Савом из Цариграда, ну не каже се нигде, да ли су зидови били обложени мрамором. Исто смо тако мало обавештени и о обновљењу Жиче за владе Милутинове. Свакако би погрешно било мислити, да је у то доба црква у Жичи из темеља обновљена. То би пре свега морало бити записано исто онако, као што је забележено, да је Милутин стару цркву манастира Хиландара до темеља разорио, па нову сазидао.[60] Црква уз то није стајала дуго времена пуста, те да би и само време допринело њену уништењу.[61] О обнови живописа у ово доба већ смо говорили. Рестаурација у XVI веку била је, као што се види, веома опсежна. У погледу архитектуре и живописа она је била прилагођена укусу тога доба, а за вајара, ту, поуздано, није било много посла. Преправке у XVIII и XIX веку нису биле тако велике. Опис Жиче од Ј. Вујића и Д. Давидовића даје нам дочекле слику о изгледу тадашње цркве. Ну ни њихови описи нису за све довољни. Отуда смо скоро искључиво упућени на саму цркву, која стоји пред нама као нема Сфинга и чека да са њених зидова одгонетнемо мучну загонетку о првобитноме изгледу њену.

И. МРКВИЧКА: БУГАРСКИ СЕЉАК.

[59] Против ове рестаурације уложио је протест *М. Милојевић* (у *Сиону* I стр. 154.—159.) Он би хтео да је Жича имала дванаест кубета (као дванаест апостола), која је надвишавало тринаесто огромно кубе (као Исус Христос). По њему би црква имала седмора врата од којих су четвора отворена, а троја зазидана. У кулу, која је некад била висока 25 хвата, смештала се о крунисању царска породица. Из куле се ишло кроз двоја врата и два одвојена ходника, па се преко целе препрате и мушке цркве улазило у главну цркву. Десним пролазом ишао је краљ а левим краљица, па су се састајали пред дверима. Иза певница, а до олтара, била је са страна још по једна црквица са кубетом, а иза ових биле су спрам олтара још две црквице проскомидија и ђаконикон, такође с кубетом. Из проскомидије се покрај олтарске леве црквице ишло у леву певницу (сада је то затворено и зазидано).

Уз овај фантастичан опис Милојевићев потпуно пристаје, по својој вредности, напомена уредникова: „И доиста ко иоле уме ценити онај *готски штил, који је искључива црта скоро свију наших старих манастира*" (стр. 158).

[60] *Даничић* Животи краљева и архиепископа стр. 132.

[61] Веома је значајна околност, што се из једнога места у *Даничић* Живот Св. Саве 1860. стр. 98. види, да је Жича у доба, кад је *Теодосије* писао биографију Савину, била онако украшена, како је била и првобитно.

Д-р Влад. Р. Петковић.

ПЕСМА ОРЛУ

Ето, људи су их убили, распорили, испунили неким отровним препаратима, и сада их чувају ради студија. Сироте птице! Имало их је у томе научном кабинету пуно; било је ту од обичне вране, па до рајске птице; врабац је стајао до конца, а мирни голуб крај птице што само при бури пева. Таман сам почео да их разгледам, када ми поглед паде на једно постоље, што је представљало стену обраслу маховином. Ту је усамљен и поносит стајао снажни орао; раширио је крила и високо уздигао главу; био је величанствен. И ја сам заборавио на остале и дуго, дуго гледао тога лепог и великог орла са раширеним крилима.

Јадни орао! У њему нема живота, мртав је, али му ипак очи жудно гледају у вис, а крила су развијена и готова за лет, готова да снажно замахну, али заман, заман!..

Несрећни, поносити јадниче мој! Како бих ти радо помогао!.. У теби нема више оне снаге, оне вреле крви. Твоју моћ су смрвили, а твој живот уништили. Својом си сопственом грешком пао и бујном крвљу оросио земљу... За тебе је била висина, безгранични простор и плаво небо! За тебе је била слобода! Твоје је место било горе, високо над земљом, а сури, џиновски облаци са којима си се утркивао, то су били твоји другови!.. Намамљен каквом бездушном, слабом орлицом, или натеран пустом, свирепом глађу, оставио си све то и спустио се на земљу, на ову земљу где нема дивовских облака и где нема слободе!.. И зато си пао, зато си својом црвеном крвљу натопио мочарну пустош... Залуд сад тај смели и жудни поглед, залуд та замахнута крила, ти си погрешио и спустио се у таму и зато се више никад, никад нећеш подићи у своје регионе. Својом си рођеном крвљу, јадниче мој, прикован за мрачну и бедну земљу!..

Мрак се већ спуштао и лагано обавијао све својим растреситим, тмурим велом, а ја сам још непрестано узбуђено гледао у црну коптуру поноситог орла са раширеним крилима и уздигнутом главом.

Драгослав Ненадић.

ЉУБАВНЕ НОЋИ

— А. Апухтинъ —

О, љубавне ноћи! Ја вас гледам јасно:
Наш ватрени говор, наше бледо чело,
И последње часе, кад горасмо страсно...
О, јесени мртве моје цвеће свело!
О, љубавне ноћи! Ја вас гледам јасно!..

Залуду би време, руком непоштедном,
Указало мени да сте биле варке;
Ипак летим к вама успоменом жедном,
По згаришту тражим жеравице жарке...
О, љубавне ноћи! Ја вас гледам јасно!..

2. јуна 1908. год.
у Београду.

В. Ј. Рајић.

МОНАХИЊА ЕУФИМИЈА,
ЗАСТОР НА ДВЕРИМА У ХИЛЕНДАРУ.

БИБЛИОТЕКА ЗАВОДА ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ПРОШЛОСТИ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ХИЛЕНДАРСКА ЗАВЕСА

ДЕСПОТИЦЕ ЕУФИМИЈЕ

Међу многим споменицима негдашње наше славе и величине, који се чувају у манастиру Хилендару, налази се и један из времена туге и жалости, из времена после Маричке и Косовске битке, на коме се огледају како трагови срећних дана тако и трагови суза и јадиковања. Тај је споменик завеса деспотице Еуфимије, рађена године 1399. за царске двери у Хилендару. Завеса је од тешког свиленог атласа, извезена златом, сребром и свилом. На њој је изображен Христос са два анђела а са стране су свети Јован Златоуст и Василије Велики. Дугачка је до 1·80 м. а широка 1·30 м. Доста је добро очувана а показује се гостима кад ови то затраже. Ја сам завесу видео и фотографисао, када сам био у Хилендару, о Ускрсу, 1906. године.

Деспотица Еуфимија била је ћерка ћесара Воихне, господара јужне Маћедоније, а жена деспота Угљеша, господара источне Маћедоније. Као што се види била је српска властелинка и по роду и по дому. Рођена и одрасла у сјају и богаству, удата за моћног Угљешу Мрњачевића, преживела је и Маричку и Косовску битку и дочекала је да својим очима види: своју земљу прегажену и заузету. Оставши удовица, по погибији Угљешиној на Марици 1371. год., повукла се у миран живот и живела је на двору кнеза Лазара. Била је другарица кнегиње Милице. С њом је прво оплакивала злу судбину своје уже отаџбине и осталих јужних српских крајева а после

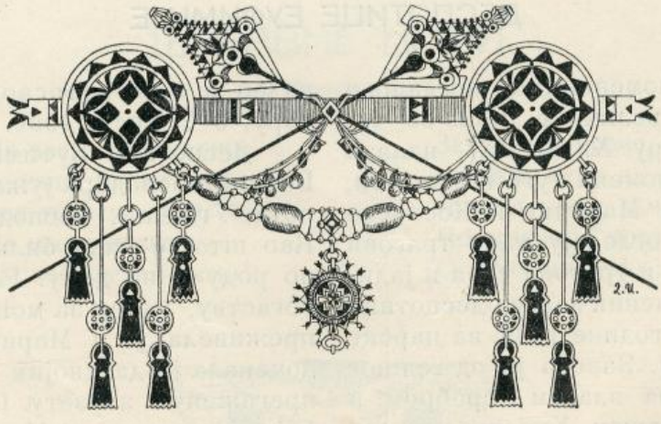
Косовске битке оплакивале су заједно злу судбину свих српских земаља. Веровали су да је сила турска излив гнева Божјега на српски народ и да је то казна за њене старе грехове. Верујући у то, покалуђериле су се, као и многе удовице српских витезова, изгинулих на Марици и Косову. Њихов самостан био је манастир Љубостиња. Ту су живеле, молиле се Богу и ткале и везле свештеничке одежде и црквене утвари. Једна од тих рукотворина несрећних српских властелинки јесте и ова завеса, чију фотографију овде износимо.

Деспотица Еуфимија није била само уметница у раду и везу, што се огледа на хиландарској завеси и на покрову кнеза Лазара, који се данас чува у сремској Раваници, где почивају и мошти косовскога мученика, него је то била и песничка душа. Њени натписи на поменутим радовима имају литерарне вредности. Натписи су излив једне племените и нежне српске душе, која оплакује слободу, славу и господство; они су сузе мекога и уцвељенога срца, које нема наде на боље дане; они су помало и прекор незахвалнима овога света. На Хиландарској завеси Еуфимија везе: „*Са грешних усана, од мрскога срца, од нечистога језика, од грешне душе прими молитву, о Христе мој, и не одбијај мене, слушкињу своју, Господе. . . . . Нити буди гневан према мени на дан доласка свога, јер сам, Господе и пре твојега суда осуђена савешћу својом, нити у мени има наде у спасење, ако твоја доброта не победи мноштво безакоња мојих*“. На покров кнеза Лазара речи су јој још нежније и жалосније. Ту деспотица овако набраја: „*У младости си одгајен у свима красотама овога света, нови мучениче, Кнеже Лазаре, и крепка рука господња показа те крепка и славна међу свом земаљском господом . . . . Господарио си свом земљом отаџбине своје, ... и с мушким срцем и жељом на добро, пошао си против змије и отпадника од божје цркве . . . . . да се, ако га не победиш, окупаш у крви својој и сјединиш с војницима небескога цара. Обе ти се жеље испунише: и змију си убио и од Бога си венац добио . . . . . Много туге и бола обузе твоја мила чеда, која живе у невољама . . . и свима је потребна твоја помоћ . . . Молим те, помоли се општем господару за своју драгу децу и за све, који му служе с вером и љубављу, јер су твоја драга деца многим бригама обрвана: они што њихов хлеб једу подигоше се на њих и заборавише твоја добра, мучениче . . . . И мене си као туђинку у туђини изобилно крепио и сада те молим да ме окрепиш и да утишаш луту буру душе моје и тела мојега*“.

Натпис Еуфимијин на хиландарској завеси налази се у дну завесе око ногу Христових. Потпис је на њему овакав: „*Еуфимија Монахиња, кћи господина кесара Воихне, који овде лежи, некада деспотица. . . . А приложи се ова „катапетазма“ храму пресвете богородице хиландарске лето 6907. А ко би је хтео однети из храма пресвете богородице хиландарске, да Бог да био одлучен од јединосушне и нераздељне троице и да му је противница пречиста Богородица хиландарска на дан страшнога испита.* Амин“.

Еуфимија је до сада била једина позната Српкиња, списатељка из средњега века; па и због тога су њени натписи врло важни. Сада су се пронашла и два писма Јелене Балшићке, доцније Сандаљевице, кћери кнеза Лазара, савременице Еуфимијине. Ова се писма налазе у једном Зборнику 288 страна из године 1442. Зборник још није објављен. Јелена је ова писма писала своме духовнику и учитељу Никону Јерусалимском. Како је по времену Еуфимија старија савременица Јеленина и како је она живела на двору кнеза Лазара, ко зна да Јелена није ученица и васпитаница Еуфимијина.

Свет. Т.

АНОНИМ:
САШЕТЊЕ ПО ТРГУ СВ. МАРКА У ВЕНЕЦИЈИ.

ЗАВОД ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

IX

Око једанаест часова сутрадан пењао сам се с Олгом по степеницама, у стан Кремчатова. Закуцасмо, али нам не допустише да одмах уђемо. Врата се одшкринуше и помоли се у оштрим контурама глава мога пријатеља. Чим нас угледа, глава се одмах повуче унутра, изразивши изненађење.

— Ви?!

Видећи да смо то доиста ми, Кремчатов нас пусти. На столу је био већ угашени самовар и прљаво посуђе. У наслоњачи пред столом седела је нека омалена дама, доста снажне грађе, врло младачког лица, лепушкастог али не и изразног. Видео сам је први пут и досетио се, да ће то јамачно бити његова вереница, коју он ником не показује, а коју су већ многи почели сматрати за какву личност из бајке.

— Олга Михаиловна? Чему да захвалим? узвикну он и одмах је познаде са дамом, назвавши је, ни мало свечано, Марија Николајевна Крјучкова. Затим приведе и мене и представи је, додавши:

— Марија Николајевна — моја вереница!

Поклоних се и рекох шаљивим тоном:

— Нисам имао част видети Вас, али знам да сте великога карактера.

— А откуд ви то знате? упита она дубоким грудним гласом и тако јасним да је изгледало као да се наљутила.

— Али, молим Вас, ја већ годину дана слушам да сте Ви вереница мога пријатеља, и имате толико карактера да ево још ни до данас нисте постали његова жена!..

Разумела ме некако једнострано, збунила се и поцрвенела. Кремчатов направи строго и суво лице. Нема сумње, сматрао је моју примедбу за нескромну у присуству своје невине веренице.

— Ја сматрам да се поезија љубави свршава првог дана после свадбе! примети он са изразом уваженог филозофа. То је била једна од изрека, поцрпених из какве паметне књиге. — Ах, дâ! додаде он, журно пришавши фијоци од стола: Сасвим сам заборавио! Јутрос Вам донели једно писмо. Прво су га били носили у Ваш квартир, али тамо рекоше да нисте спавали код куће... То је због тога, знате?

И подмигну ми са пуно значаја. Узедох писмо и, пре него што га отворих, погледам Олгу Михаиловну. Она је разумела откуда је писмо. Без обзира на то што је седела на неколико корака од мене, ја као да сам осећао како јој срце силно бије. Била је бледа и, старајући се да изгледа мирна, гледала је у прозор. Ја отворим писмо. Било је од Ане Гавриловне, а написано журним и брижним потезима. Ана Гавриловна пише:

»Ништа не успева, све иде рђаво. Масловити долази сваки час, али му Нађењка не излази у сусрет. Од твога одласка па све до сада он је није ни једанпут видео... Данас рано била сам код њега, — као да је с ума сишао. Почео је гласно плакати, проклињао је богатство и непрестано тебе помињао: »Како је то красан човек!« Нађењка је целе ноћи писала писмо Виктору у Кијев. Кришом сам прочитала једну страну. Уразуми, вели, Андреју, помени му да је то подло, а ја на подлост никад нећу наићи. Ја, вели, разумем, како је постала та теорија. (То она пише). Као вели: уклонићу се ради њене среће. Објасни му, да од тога не може бити никакве среће!.. И да је та теорија бесмислена! Драги мој Андреја Николајевићу! Шта да радим? Масловити није дете; и ако није баш тако паметан, ипак ће на послетку увидети да се њиме спрдају, па ће све прекинути... Па шта онда? Све ће пропасти! Нађењка се већ синоћ смејала и говорила ми: да су све то будалаштине. Андреја ме, вели, воли, и Ви ћете видети, да ће он ускоро сам доћи и рећи: како је све то било глупо!

Али ево шта не разумем, Андреја Николајевићу! Пређе ми је изгледало као да је вољна поћи за Масловитога, а сад у један мах — само тебе! Ето, шта не разумем!«

Али ја сам то врло добро разумео. Нађењка је била опозиционарске природе, а своју је улогу изводила прилично незграпно. Сва је невоља у томе, што је доиста приметила да сам вољан дати је Масловитом. Да сам ствар тако изводио, да се она сама на то одлучи, све би било друкчије.

Олга Михаиловна непрестано је гледала у прозор. Кремчатов је тајанствено ходао по соби, као да суделује у оној тајни што је писмо скрива. Марија Николајевна, са изразом потпуног немешања у туђе ствари, испирала је и брисала посуђе. Ја пажљиво савијем писмо у пакетић, па га полако исцепам у парампарчад. Лице Олењине нервозно се намршти, а очи јој засијаше — весници сузâ. Изгледало ми је као да је очекивала да ћу јој ја дати писмо у руке, и била је увређена. Свако ново цепање тога писма изазивало је бол у њезину срцу, као порицање права да зна моје тајне. Па ипак се савлада и окрете према мени своје лице пренапрегнутих изражаја.

— Нешто важно? упита ме она обореним гласом.

Ја ударих у смех.

— Зар ти не знаш да је све моје важно — овде.

Ово »ти«, које сам сада употребио први пут, забезекну мога пријатеља Кремчатова; изненади се и стаде гледати у крајној недоумици.

А ја се одмах за тим обратих Кремчатову.

— Знате шта, Василије Васиљевићу! Дошли смо Вам по једној веома важној ствари. Ви се одликујете са својих ретких организаторских подобности. Треба одмах да пођем на полагање испита... Кроз пола часа бићу кандидат правних наука... А Ви за то време припремите све за моје венчање с Олгом Михаиловном! Ми ћемо се још данас венчати...

— Аха! То је дакле!.. Са задовољством... То је врло лако!.. говори Кремчатов, сасвим неприпремљен за такав предлог. — Оригинално, у пуној мери оригинално!

— Очекујем и Вашу помоћ! рекох обраћајући се вереници свога пријатеља. Она брзо климну главом неколико пута. Видело се, да јој се допада перспектива свадбених брига.

— Мислим, да ћемо кроз два часа бити потпуно готови. Ево Вам наших докумената. Потпуно су у реду.

Предам документа Василију Васиљевићу и узмем шешир. Олга Михаиловна журно устаде и поче се спремати. Лице њено, на којем још беху сачувани трагови недавних узбуђивања, свима се осмехивало — и мени, и Кремчатову, и Марији Николајевној. Мени се чак учини, да је то било против њене воље, и да ни сама није знала шта јој лице казује у том тренутку. Радост, која је киптела у њој од сазнања да јој на послетку долази давно очекивана срећа, навирала је и показивала се, уливајући се органски у сваки њен покрет. Нарочито је и главно било, што идемо на венчање. Може бити, она је себе још пре три дана сматрала већ старом за тако што, па кад би се у њој и појавила нада на саосећај с моје стране, тешко да је очекивала ма шта поуздано и стално. Али ја сам нарочито хтео да јој што пре уобличим срећу, да јој дам изглед несумњиве, поуздане, завршене, не искључиве, већ сасвим сличне срећи других. А то је било оно, чега је њој недостајало, због чега се мучила у дубини душе, а због тога и необично ценила.

Остависмо Кремчатова у стању потпуне неизвесности. Видело се по свему, да би се хтео обавестити, како се то догодило, јер му је све то изгледало изненадније него ли што је то за нас било; али распитивати није било згодно.

— У којој цркви? упита он, када смо већ били у вратима.

— У којој год хоћете, у којој Вам се више допадне! — смејући се одговори Олга Михаиловна.

Она ме ухвати за руку и припи се уза ме, исто као јуче. Сва је подрхтавала од радости. Ишао сам пуздано, јер све то што сам чинио — потицало је из мог не промењивог, већ раније утврђеног плана. Али сазнање, да тим у исти мах стварам и срећу бићу, којем је од свих она најпотребнија, одушевљавало ме, те сам био као у каквом пијаначком расположењу.

Договорили смо се, да ме Олга чека у градском врту. Сам је тамо одведох и посадих на клупу. Ваздух је био пун загушљиве тишине. Багремово лишће, сиво од прашине што га је покривала, висило је непокретно. Сенка, што је од њих падала, није давала никакву хладовину. На десетину корака од клупе, сред омање чистине, избацивао је танке и расуте млазеве један мали водоскок; врапци слећу и спуштају се скоро под саму струју, брзо погледајући и журно пијући воду. Дечурљаци се сагињу и брчкају рукама по басену, излажући се опасности да се у њ стрмоглаве. По клупама испод осталих такође напрашених багремова понамештале се дадиље и мамице са дечицом што спавају по колицима. А поред њих, оборених или забачених глава, дремају овде-онде безбрижни становници.

— Шта ти пишу? у један мах и неочекивано упита ме Олга Михаиловна, баш када поумих да пођем. Питајући то, осмехну се некако нарочито кокетно, стегнутих усница и жмиркајући. Хтедох јој одговорити, да је то беспослица, али ми она не допусти да отворим уста, јер одмах настави: — У осталом, не треба да ми кажеш, јер то ми је сасвим свеједно. Ти си тако паметан и разложан, да ово не би радио кад би *тамо* био ма у каквој обавези. Кад ми сам ниси ништа казао, значи да и није ништа... Зар не?

Признајем, да сам био одушевљен са толике добромислености, коју од ње нисам очекивао.

— Тако и никако друкчије! одговорих пружајући јој руку. Она ми је снажно стеже и промуца, гледајући ме право у очи, са пуно оног истог осмеха: — Ах, Андреја, ја сам тако срећна, тако срећна!..

Затим, када пођох на испит, добаци ми: — Пази, нипошто незаборави да се данас венчавамо!

И удари у смех. Ја отидох.

Можда ће изгледати чудновато, што, полазећи на последњи испит, од којега унеколико зависи и моја будућност, нисам ни најмање мислио о Кривичном Праву. То је потицало из уверења да сам спреман. Ја сам увек знао предмет из којег полажем, па зато нисам ни имао појма шта то значи збунити се пред професором. Ићи на испит без довољне спреме — увек сам сматрао као најгору врсту лажи.

Ишао сам и у мислима полагао рачун о свему што сам преживео за последња два дана.

Почео сам отворено облетати око Олге Михаиловне, под утицајем већ у себи сазреле, али

Н. МИХАЈИЛОВ: ГОСПОЂА Х.

још неодређене одлуке. Јуче, у оном тренутку када се догодила она неочекивана али толико значајна сцена, ја сам био осетио да сам дужан оженити се Олгом Михаиловном, дужан не због тога што је међу нама дошло до потпуног зближења — она се држала погледа који јој не допуштају да од мене захтева формалан брак ма по коју цену — већ због тога што ми је то био последњи изглед да дођем до замишљеног циља. Ја сам знао из причања Ане Гавриловне како ће се понашати Нађењка. Она ми је приличио веровала и мој прост одлазак није могао на њу битно утицати. Он је могао само да је разјари, као самовољност у одређивању њене судбине, па је тако доиста и било, као што сведочи и последње писмо Ане Гавриловне. Дужан сам био да је што пото и увредим.

Прегледао сам такође и своје односе према Олењиној. Разуме се, с моје стране не би било најчасније узимати у обзир и њено нарушено здравље. Али ја нисам могао а да не рачунам и с том околношћу, исто као што је нисам могао ни уклонити. Откуда бих се и могао обмањивати и уверавати себе, да ћу с њом проживети стотину година, када сам пуздано знао да ће се наша изненадна срећа завршити после годину дана, јер је много да кажем: после две. Међутим, какву сам узвишену срећу унео у живот те јаднице. Стога и не налазим никаквих узрока да у свом поступку видим шта рђаво.

Што се тиче лично мог положаја у овим последњим догађајима, — открио сам једну читаву Америку. Сазнао сам, пре свега, да је Олга Михаилова — права чаробница. Њене су пожуде тако страсне, мажења тако топла, да уздрхтим и при самој помисли на њих, а крв ми у главу навире. Уживање, које сам поред ње осећао, било је у толикој мери потпуно, да, истину рећи, не знам чега би још недостајало, да бих имао пра́во рећи: „Волим!“ Ми смо наравствено разумевали једно другог т. ј. ја сам њу разумевао, а она је веровала да мене разуме. Изгледа, да то и јесте све што је за срећу потребно. У самој ствари, био сам потпуно срећан гледајући њезине очи и стежући њезину малу и мршаву руку. Мислим, да бих исто тако био срећан и с Наћењком, а када добро размислим, вероватно и са многим женама. Изгледа ми, да се то исто може рећи и за све мушкарце овога света.

Испит сам, разуме се, одлично положио.

Вратио сам се у врт, али, на своје изненађење, не нађох Олгу Михаиловну на оној клупи где сам је оставио. Обиђох цео врт — био је велик — али њу не нађох. У један мах помислим, да није можда отишла у ресторан, који је био у ограђеном делу врта, под отвореним небом. Уђем. За мраморним столовима, покривеним белим чаршавима, седи и доручкује пет шест људи. Недалеко од уласка била је Олга и заузела сточић. У тренутку, како уђох, јела је пирог и заливала га руменим вином. Угледавши ме, удари у смех.

— Кад је човек срећан, добије и добар апетит... Хоћеш ли и ти да доручкујеш са мном?

Пристанем. И ја сам био при апетиту. Када ме упита о испиту, представим јој се као кандидат.

— Знаш ли, да за твоје кандидатство треба да пијемо шампањца, и за све, за све! предложи Олга Михаиловна.

То „и за све, за све!“ изговорила је једном чаробном експресијом, предано ме гледајући у очи.

— Не, — рекох јој, — само за оно „и за све, за све!“ Кандидатство је доста обична ствар, а наша срећа и уопште срећа на земљи — необична је ствар!

То јој се допало. Донесоше нам шампањца, усусмо по чашу и писмо га полако, ћутећи, гледајући једно друго лепореко говорљивим погледима. Мислио сам, како ми је у део пала ретка срећа — бити предмет љубави оне жене која је чувала сувишак својих нежности у току многих година; ако је та жена мила и симпатична — биће пра́во и велико уживање.

Ограничили смо се на по једну чашу. Послужитељ, којему поклонисмо остатак у боци и понудисмо да га испије у наше здравље, поче нам указивати своје невероватно поштовање.

После десетак минута већ смо били код Кремчатова. С часа на час излазио је и очекивао нас, а када дођосмо, срете нас на степеницама. Изглед му је био необично озбиљан. Нема сумње, схватио је важност догађаја.

— Све је готово: уговорио сам са свештеником, нађен је девер, а исто тако и сведоци. Можемо одмах у цркву!

У његовој малој соби затекосмо десетак душа. Чим уђосмо, дочекаше нас сложним „ура!“, које је било праћено искреним и добру радим смехом. Све су то били чланови нашег малог круга, а сада сам био у прилици уверити се да ме и воле. Ту је био и Вјетвицки, али се он није смејао, него је седео поред прозора, повучен и мрачног изгледа.

Када се поздрависмо са свима — ту су, између осталих, биле и три даме — ја му приђем и пружим руку.

— Сада разумете, Вјетвицки, нашу јучерашњу нељубазност! рекох ја помирљивим тоном: Када и Ви будете код своје веренице уочи свадбе, јавите ми само, доћи ћу и дати Вам прилике да ме отерате!

Али га моја шала ни најмање не ублажи. Стеже ми руку хладно и одговори:

— То неће нико дочекати! Сада није такво време, да се човек занима и таквим беспослицама.

Поседасмо у кола и пођосмо у цркву. Предводио је Кремчатов, а Марија Николајевна са необичном заузетошћу старала се о прстењу, свећама и осталим свадбеним потребама. Непрестано се бојала, да што не заборави, старајући се нарочито, да све буде онако „како то људи раде“. Образи јој поруменели, очи гореле, уопште узбуђивала се и због себе и због нас обоје.

Олга Михаиловна била је такође узбуђена, али то је било некако скривено узбуђивање. Није скоро ништа говорила, није одмицала од мене и била је удубљено озбиљна. Сватови су жагорили и грајали, као да их је било бар десет пута више.

Кад стигосмо у цркву, било је већ двадесетину простих жена, између којих се видела и два три шешира. Жене имају страст за туђе сватове; дошле су само зато што су виделе полуотворена црквена врата, а угледавши налоњ насред цркве — више нису могле изићи. Свака је свадба по једна глава ро́мана, заплет или расплет, како то већ прилике донесу.

Уважене даме биле су јавно увређене нашим појавама. Мла̂да је била у црној сукњи и тамно загаситом жакету, без копрене и цвећа. Тоалете осталих дама томе су потпуно одговарале. Једна од њих била је с наочарима, — а то је било сасвим рђаво. Мушка одела ипак су била пригоднија. Сви су били у капутима, изузимајући само Вјетвицког, који се не хтеде растати ни са својим дебелим штапом ни са огртачем. Сведоци су имали чак и беле рукавице, а један од њих, који је у опште волео да се кити, чак се био напрскао мирисом од јоргована.

Стари попа изиђе са крстом у рукама и, угледавши нас, застаде и као о нечему помисли. Изгледало је, као да се питао: да ли нас овакве може венчати? Али одмах затим гласно уздахну и отпоче венчавати. Првим погледом опазио сам, да је Олга као платно бела. Стојећи поред ње и

додирујући јој плеће, слушао сам, како јој срце удара снажно и на махове. Затим опазих, да јој се очи овлажише, те ми се учини да се са највећим напрезањем уздржава од јецања. Видео сам, да је све то долазило од узбуђења.

— Олга, савлађуј се! шапнух јој.

— Страшно сам срећна! одговори ми она страсним и испрекиданим шапатом, а очи јој пламено засијаше.

На срећу, попа је венчање брзо завршио, ја јој понудих руку и, скоро клонулу, сасвим онемоћалу, изведох из цркве. У порти, под утисцима свежег ваздуха, оснажи се и живахну. Позвасмо сватове у ресторан градског врта, где јутрос пиемо шампањског. И пођоше сви сватови.

Докле се припремао сто, шетали смо по уској алеји, на којој су, у осталом, место дрвета били само столови. Кремчатов је и овде наставио своју улогу заповедника и келнерског »наредбодавца«. Ишли смо пар и пар, али је разговор био заједнички. Говорили смо о морским купањима и температури воде, а што, разуме се, није имало никакве везе са свадбом. Ја сам ишао с Олгом, кад нам притрча Марија Николајевна и кад нас, ухвативши Олгу под руку, журно одведе напред, те се издвојисмо од осталих сватова.

— Чујте, Ви, чини ми се, имате утицаја на Васју? обрати се она мени.

Говорила је тихим гласом, што је њу, видело се, коштало труда, и некако збуњено.

— Да, изгледа. А зашто?

— Реците му, да не развлачи...

— А шта?

— Нашу свадбу... Разумете ли, непрестано је одлаже... Вазда ме проучава... Седам пута, вели, мери, а осми пут сеци... А то ми је већ додијало! Саветујте га! Пристајете?.. Обећавате?

— Одлично, са задовољством! Саветоваћу неизоставно!

— Ах, хвала!

Снажно ми стеже руку, чак некако и потресе њоме, па сасвим збуњена побеже некуд.

— Јадница, хоће пошто пото да се уда! рекох ја.

— Као и ја! прошапта Олга и гласно се насмеја.

— Само, чини ми се, она није довољно паметна...

— О, данас су сви и паметни и добри и прекрасни!

Као што се види, моја је млада била у бескрајно оптимистичком расположењу. А томе сам се веома радовао. Па и ја сам, вероватно под тим истим утиском, осећао сам у грудима сталожени мир, и ако сам имао разлога да се узбуђујем.

Сад, кад сам с Олгом тако близак, право да кажем, не знам да ли Нађењку доиста волим?

Док сам био с њом, осећао сам како ме силно привлачи, али то исто осећање изазива у мени и Олгина близина, само што се крај ње објављује јасније, одређеније и напрегнутије, јамачно због тога, што се развило изненада, брзо и тако дошло до решења. Према Олги сам осећао дубоку симпатију, па бих хтео да јој непрестано припремам задовољства, указујем услуге, саслушавам њезина жаљења и да је тешим, са свим исто онако као и Нађењку.

А. БОЖИНОВ: КАРИКАТУРА.

Ручак је прошао у најлепшем весељу. Кремчатов је мало јео и за све време, док није дошао шампањац, био некако у себе удубљен. А то се дало сасвим лако објаснити. Он је био велики љубитељ здравица, те је једну такву спремао за време целог ручка. Тек што нам пред очима блесну златна главица трбушате боце, а мој пријатељ устаде званично, опружи своју кратку руку и поче здравицу која се необично развуче. Почао је неком аналогијом, позајмљеном из историје средњих векова, али ја се не бих смео заклети, да је није измислио баш ту, на лицу места. У сваком случају завршио је срећно, подигнувши глас и кликнувши: »Нека би Бог дао да живот наших младенаца буде пун среће као ова чаша шампањског вина!«

Сви, дабоме, узвикнуше »Ура!« и отпоче куцање. А када седосмо, устаде Вјетвицки и немилосрдно објави, да он ту здравицу не прима и не признаје.

Опет узвикнусмо »Ура!« и закуцасмо чашама са Вјетвицким. Само што се није попадало од смеха, а Вјетвицки је брисао зној са чела. Весеље је трајало још два часа. Наздрављало се,

у почетку по реду, а затим сви у један мах. Ја сам пио врло мало, а Олга је испила једну чашу. Када је био дошао растанак, одведем Кремчатова на страну и захвалим му за све старање.

— А кад ће Ваша свадба, Василије Васильевићу? упитам га.

— О, што се тога тиче — ја имам нарочитих принципа! одговори он. Још нисам довољно проучио своју вереницу, а нисам јој ни себе сасвим показао. Заједнички живот, знате, могућан је само онда када се обе стране толико познаду, да се и напамет знају.

— Као каква задана лекција?

— Управо, као каква задана лекција!

Извршујући обећање, које дадох Марији Николајевној, замолио сам га да своју лекцију што пре научи.

— Стараћу се! одговори ми он, смејући се.

Почнем говорити тише:

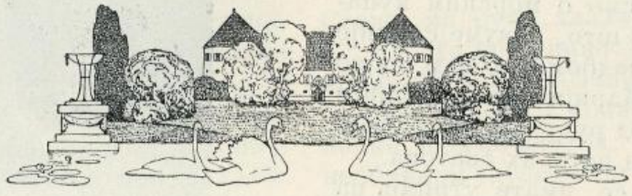
— Потребно је да ме чујете и разумете. Ви, дабоме, не сумњате у моју искреност. Разумећете, да ја, и ако сам изабрао другу жену, немам разлога прекидати добре односе са Турчаниновима. Али то Олга, може бити, неће разумети, па јој стога нећу о томе ништа ни говорити. Треба штедети њене нерве, да би јој дуже потрајао живот. Писма, која будете добијали за мене, даваћете лично мени. Олга о њима не мора знати!..

— Разумем врло добро! са пуно осећаја одговори ми Кремчатов и значајно ми стеже руку.

— Према томе, ако будете у прилици... разуме се, не у моје име... да обавестите Турчанинове... То им не мојте сакрити...

Он ми још једном стеже руку. Ја с Олгом седох у екипаж. Она им свима узвикну: „Mercі, господо!“, и кочијаш нас повезе право њезиној вили.

(Наставиће се)

НЕ ПИТАЈ МЕ...

П. К. Јаворов

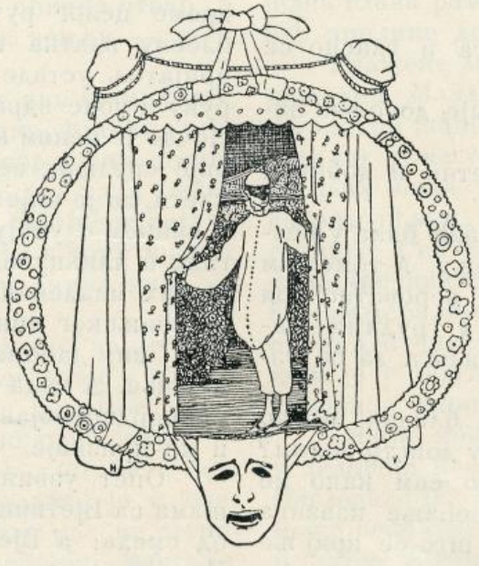
Не питај ме, мајко драга,
Ко ми зада љутих рана,
Куд се дела мушка снага,
Зашто копним сваког дана.

Но на моје. мајко, груди,
Пуне рана, руке мети,
И на прошлост што се буди,
Мене својом причом сети,

Реци како сузе листе,
С преживелих тешких јада,
Кад у срцу осетисте,
Да неверна љубав влада.

Кад сте били злом мучени,
Откуд онда да вам сија
Глупа нада? Реци мени,
Веров'о бих њојзи и ја.

Са бугарског **В. С.**

ЛИСТИЋИ

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

ЈЕСЕЊИ УТИСЦИ

(Габриел Аното)

Лето је брзо прошло. Већ је дошла црна бу́ра с океана. Човек би помислио да се сва врућина псећих дана нагомилала и згуснула у њеној утроби. По цело вече врзма се по намрштеном видику, час према западу час према југу, те је небески свод окружен ватреним порубом. Најзад је грунула, те је од брда до брда, од дола до дола стала одјекивати својим громовним тресцима. Пуних осам дана лио се на земљу обилан пљусак. А тада задува велик ветар и све одахну. Небо се разведрило. Само се по гдегде још повлачи јесења јутарња маглица, која наје́да лишће, те шума жу́ти. Покаткад дигне се са дна долине по која копрена магле, пође простором, мало завлажи, али опет ишчезне. Широке плаве мрље опет се појављују и сунце опет жеже. Али стрелица годишњих доба ипак се помакне. Ту је већ јесен.

Земља је свукла са себе своју цветну одору, а навукла сукнену кабаницу. Жито је пожето, а тврдо и бодљикаво стрњиште већ се преорава. Свугде је прошао плуг са браном. За неколико дана поља већ опустеше. На гумнима већ се млати. А чим се један посао сврши, други се већ почиње. Већ је утврђен рад и за другу годину. Сејање ће ускоро позвати раднике на њиве. Плуг ће дубоко заорати. Човек ће се ослонити на ручице од плуга и понукаће коње, који вуку што боље могу, да потегле јаче кадгод их изваљена груда заустави. Размахнуће сејач руком по ваздуху, а заспала земља зачеће пре зиме наду на нову жетву.

Ето тако послови, увек једни и исти, долазе и нижу се од вајкада један за другим, и исто ће тако до истраге долазити један за другим. Ништа не мења те појаве, које су исто тако распоређене као и појаве Зодијака.

Бик долази за Овном, Водолија за Козорогом, Стрелац вечито запиње своју стрелу, а Теразије пружају своје једнаке кракове.

Откада је добра мати Церера упутила човека у тајне жетве, увек су једне и исте погодбе тежачког живота. Док се све мења, сељак увек ступа истим кораком по годишњим временима. Он не зна за оно што се зове »напредак«. Он остаје веран методи коју су још његови дедови огледали и у коју са̑м верује. Боји се новачења и покушаја. Општа несталност не захвата и њега.

Рађа се, живи и мре на истом месту где су мрли и његови стари. Имена су једна и иста која се читају и на старим расклиматаним и на новим крстачама у малом сеоском гробљу. Од модерне брзине познаје само локомотиву, која му, у време суше, пржи и сажиже плодна поља. И баш та сталност, та непроменљивост, та чврста подлога сачувала је у низу векова снагу државе. Због тога би се могло рећи оно што је Вергилије казао о Италији: »Плодна јунацима и жетвом. Војници јој расту као снажно класје по бразда̑ма«.

Чврста веза са рођеном грудом чини снагу расе. Само се тако пролази кроз олује и векове. Само се тако преживљују и највећа царства. Само се тако и даље живи поред свих спољашњих опасности и унутрашњих немира.

Али од неког доба, могло би се рећи, као да се нешто мења у карактеру и обичајима сељачким. Сељак више као да нема према земљи оне присне љубави, која му је била закон у његовој историји. Влак који пролази, цивилизација која му се врзма по глави — сажижу сада и његову жетву и његов мозак. Подиже главу, јер би хтео да сазна, шта ли бива и тамо, у сивој даљини. Живот је доиста веома тежак. А тамо, у оним бучним кошницама, у великим градовима, мора бити да је пуно меда и млека, када у њих свако хита. Хајде да и ми видимо!

И ено га — оде! Напустио очеву њиву, на којој је знао само рад и труд. Сад хита, пун наде, у онај крај о којему је снивао, а у којему ће сазнати шта је права беда!

С француског превео **Д. К.**

ХРОНИКА

НАУКА

Д. Ј. ДЕРОКО

КАРТА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Размера 1:1,000.000. Цена 1·20 дин. Београд 1911.

Има већ прилично времена како је настао застој у нашој и иначе сиромашној картографији. Од појаве Цвијићеве карте, која је још и сад најбоља прегледна карта наше земље, није се до сада појавила ни једна карта од веће вредности. Оно нешто карата учитељских и карта проф. Ј. Ковачевића не могу се озбиљно ни узимати у обзир. Већ и зато, ова Дерокова карта заслужује већу пажњу.

Она се издваја од осталих карата: показује велики напредак према досадашњим радовима ове врсте. Израђена је укусно, критички, са доста стручне спреме и картографске вештине. Она је несумњиво добит за нашу картографију, јер својом појавом показује да се и код нас овакви послови могу радити са више укуса и вештине, но што је то до сада било, и да треба једном за свагда престати са издавањем оних рђавих карата, које нам непрестано пружају неозбиљни, неспремни и невешти радници.

Али, и она има недостака, од којих ћемо главније поменути.

Израђена је у 6 боја: *црна* за вароши, варошице, села, манастире, развалине, споменике, утврђења, руднике, минералне воде, лековита купатила, висинске коте, имена, путове и железничку пругу; *плава* за реке, мочвари, блата и ритове; *црвена* за окружну границу, престоницу, окружна и среска места; *зелена* (два тона: затворен и отворен), *љубичаста* и *наранџаста* за терен.

Терен је представљен швајцарским манипром: методом шумеровања са косим осветљењем и изохипсама. Овај манир, врло ретко употребљаван код нас, приказује лепо слику терена. Светлост пада са СЗ-а, и партије веће висине према тој страни осветљене су, а оне на супротној у сенци су. Осветљене партије представљене су наранџастом, осенчене љубичастом, а партије ниже висине зеленом бојом. Теренска је слика јасна, рељефна и прегледна. Лепо се виде сви главнији планински венци, равнице, поља, котлине. Али овде и лежи главни недостатак ове иначе добре карте. Швајцарски манир био би још бољи за карту већега размера, за зидну карту. Косо осветљење даје лепу теренску слику и од ефекта је за пластику кад се карта гледа из даљине, а ова је карта мала, ручна, и та се слика губи кад се употребљава из близине. Сем овога зелена боја, употребљена за равнице није добра, даје утисак прљаве боје. Иначе су положаји и правци планина и осталих орографских објеката тачно представљени, а употребљено је и нешто висинских кота.

Генерализање је прилично вешто изведено. Материјал је у главном узет са Цвијићеве карте, а покрај тога има и доста новога. Унесене су нове железничке пруге, нека обласна имена, планине, манастири, знатнија села и др., којих нема на Цвијићевој карти. Па ипак, покрај све пажње, којом је унет материјал у карту, има неких грешака. Неке партије су и сувише утрпане, а неке празне. Нпр. Левач је претрпан именима, а у Гружи нема ни једног, чак ни Кнић није унет. Партија на С од Врање и у Подрињу има такође много имена, а пожаревачки крај, затим Посавина и Тамнава, празни су. Од знатнијих места многа нису унета, нпр.: Дебрц, Мокра Гора, Осипаоница, В. Дренова, Сиколе, Болеч, Црна Трава, Пецка, Брвеник, Градац и др. Од обласних имена има и неких нових, узетих из Карићеве Србије, али су многа од њих погрешно записана, као: Подибар, Надибар, Посавина, Колубара, Стари Влах и др.

Техничка израда највише смета овој карти. Црна и плава боја јако су се расплинуле, и сметају прегледности карте. Слова су задебљана, тако да се на неким местима тешко читају, нпр.: Видојевица, Ребељ, Јанкова клисура, Острвица, Бован и др. Прегледности карте сметају мало и црвене окружне границе. Њих није требало извлачити, нарочито, кад је у једном углу нацртана мала, уметнута карта, на којој је представљена, црном границом и различним бојама, административна подела Србије по окрузима. Још је горе у том погледу с плавом бојом: реке су тако расплинуте, да су често пута у доњем и средњем току тање, а у горњем дебље. Морава је нпр. тања према ушћу него у средњем току. Незгодно су исписивана и имена река: негде су преко саме реке, а негде далеко од ње (Љубовића, Црни Рзав, Чемерница, Кутина, Пуста Река и др.). А има река, и то је већа грешка, којима су исписана имена, а нису нацртане, нпр.: Врла Река, Топоница, Мали Пек и др. Величина слова појединих имена није конзеквентно

изведена. Нпр.: Доњи Милановац, Мајдан-Пек, Бољевац исписани су истим словима као и Крагујевац, Пожаревац, Г. Милановац, Књажевац као Зајечар, док су код В. Градишта, Текије, Кладова и др. мања слова. Соко-Бања пак записана је словима за села, и то тако ситним да се једва могу прочитати. Нису издвајане варошице од села, него је нпр. истим словима забележена Мионица и Каменица, Колари и Селевац и др. Неједнако су исписана поједина села, нпр. Клупци и Тршић, Криви Вир и Подгорац и др. Нека су имена исписана наопачке, нпр.: Морава, Градац, Румунија и др. Селичевица је планина, а исписана је словима за реке. Негде знакови нису стављани (знак за село код Рипња), а негде стоји знак, а нема имена (код манастира Благовештења). У објашњењу знакова требало је употребити иста слова, која су и на карти. Најпосле, незгодно је, што државна граница није повучена према Сави и Дунаву, па се не види која острва припадају Србији, а која Аустро-Угарској и Румунији.

Номенклатура је врло тачна, изузев само једне грешке: варошица Сврљиг, не зове се више Дервен, као што је на карти.

Па ипак, покрај свих ових недостатака, карта је ова, као што сам у почетку казао, својом укусном израдом и одабраним материјалом, издвојила од ранијих карата наше земље. Она је, и ако мала, ипак наша најбоља генерална карта, после Цвијићеве, и може се врло корисно употребити као ручна карта, нарочито за наше школе. Зато је добро, што је на укусним корицама унет и преглед свих округа и срезова.

Рад. Дединац.

Д-р ЈОВАН ЕРДЕЉАНОВИЋ:

БРОЈ СРБА И ХРВАТА

Прештампано из „Српског Књижевног Гласника“. Београд, 1911. Стр. 3.—28.

Читаоце „Нове Искре“ несумњиво ће занимати подаци о целокупном бројном стању нашег српско-хрватског народа, до којих је дошао Д-р Јован Ердељановић, доценат Етнографије у Београдском Универзитету.

Питањем о броју свију Словена, па и Срба, бавили су се последњих година два професора: Рус Флорински (1906.) и Чех Нидерле (1909.). По срачунавању Нидерлову било је 1900. године 8,532.442 Србина и Хрвата. Флорински, који је за основицу својег рачунања узео Нидерлове податке за 1900. годину, нашао је, да је 1906. године било свега 9,135.000 Срба и Хрвата.

Наводећи недостатке у статистици Флоринскога, због којих се његова дата не могу примити, Ердељановић налази, да ваљана Нидерлова срачунавања највећим делом треба усвојити, али их ваља исправити, пошто и он, као и Флоринski, сав словенски живаљ у Маћедонији, на југу од скопске епархије, урачунава у Бугаре.

Због тога је Ердељановић предузео, да с обзиром на све новије податке, од којих је неке имао у литератури, а неке је сам добавио, утврди број Срба и Хрвата за 1905. годину. Али како о томе нема поузданих података, који се могу примити, он је морао да их критички одабира и да изврши процене, које најприближније одговарају правом стању ствари, али нису апсолутно тачне.

Број Срба у *Србији* израчунао је на основу пописа становништва, који је извршен 31. децембра 1900. године, а са средњим годишњим прираштајем од 1·57%. За *Црну Гору* добио је званично саопштење о попису извршеном 31. децембра 1909. године. Али како није имао појединости о народностима и религијама, он је бројно стање Срба и Арбанаса одредио према Гопчевићевим подацима од 1880. године, а број православних, мухамеданаца и католика према Врбанићевим подацима о процантуалном односу тих религија у Црној Гори. За мухамеданско становништво узео је средњи годишњи прираштај од 1·2%, а за православно 2·55% (као у суседном делу Херцеговине према извештају херцеговачко-захумске митрополије).

Бројно стање Срба и Хрвата у *Босни и Херцеговини* израчунао је према попису од 31. децембра 1895. год., узевши да је средњи годишњи прираштај код православних 1·79%, код мухамеданаца 1·14%, а код католика 2·57%. — Податке за Србе и Хрвате у *Далмацији* узео је из аустријске статистике за 1900. год. Али како она не разликује Србе од Хрвата, Ердељановић је број православних Срба унео по Календару Матице Српске за 1905. г. са средњим годишњим прираштајем од 1·258%. — Из исте је статистике и број Хрвата и Срба у *Истри* и по осталој *Аустрији*, где им годишњи прираштај, по М. Зоричићу, износи 1·03%. — За бројно стање Хрвата и католичких Срба у *Хрватској и Славонији* послужио се угарском статистиком за 1900. год.; број православних Срба за 1905. годину узео је према подацима српске православне карловачке патријаршије; а број Срба унијата из државног статистичког Годишњака од 1901. год. Средњи годишњи прираштај је, по М. Зоричићу, 0·87%. — Податке о броју православних Срба у *Угарској* имао је опет од срп. православне карловачке патријаршије; за католичке Србе (Буњевце, Шокце и Крашоване), имао је угарску статистику од 1900. год. и Календар Матице Српске од 1905. год.; број Хрвата је из исте угарске статистике. Средњи годишњи прираштај је 0·62%. — По Нидерлову рачуну узео је број Срба и Хрвата у *Италији*, *Русији*, *Америци* и другим земљама с претпоставком, да им је средњи годишњи прираштај 1·2%.

Најтеже је било одредити бројно стање Срба, православних и мухамеданаца у *Старој Србији* и *Маћедонији*, дакле у Турској, стога што је турска статистика непотпуна и непоуздана а подаци разних писаца разноврсни и необјективни, те се морају критички пробрати. Узевши за средњи годишњи прираштај нашег живља мухамеданске вере 1·14%, а за православне 1·57%, Ердељановић је дошао до наредних цифара о броју Срба у Турској.

За *Косовски вилајет* срачунавања је извршио према подацима И. Иванића и нашао је, да је у њему крајем 1905. год. било Срба:

православних	368.000
католика	12.000
мухамеданаца	220.000
Свега	*600.000*

Број патријаршијских Срба у *Битољском вилајету* узео је по Иванићу, а у мухамеданске Србе урачунао је половину мухамеданских Словена, које К'нчов придаје Бугарима. Укупно је крајем поменуте године било Срба:

патријаршиста	160.000
мухамеданаца	19.000
Свега	*179.000*

За *Солунски вилајет* употребио је податке Николаидеса о броју егзархиста и статистику К'нчова о броју хришћанских Словена. И овде је половину Словена мухамеданске вере урачунао у Србе. Према процени могло је овде бити Срба:

патријаршиста	270.000
мухамеданаца	52.000
Свега	*322.000*

У *Јањинском вилајету* узео је, по Иванићу, да има око 1.000 домова или око 6.000 Срба патријаршиста. Бројне податке о православним Србима *скадарског вилајета* добио је Ердељановић од свог ученика Саве Вучковића, према чијим је саопштењима могло бити у овом вилајету око 2.700 православних Срба. Сем тога овде је према добивеним проценама било и око 5.000 Срба мухамеданске вере.

Укупан број Срба и Хрвата на свету износио је крајем 1905. године *9,761.550*. Од тог броја живело је у Европи 9,443.550, а ван Европе 318.000 (разних вера).

Срби и Хрвати у Европи овако су подељени према религијама: православних 5,595.400, католика 2,920.850, унијата 7.800 и мухамеданаца 918.500.

Узимајући, да је средњи годишњи прираштај целог српско-хрватског народа 1·2% Ердељановић је израчунао, да је *крајем прошле, 1910. године било на свету свега* **10,347.300 Срба и Хрвата.**

Број Срба и Хрвата у појединим земљама и њихова подела по вери (крајем 1905. године) види се из овог прегледа

Име земље	православних	католика	унијата	мухамеданаца	Свега
Србија	2,480.000	—	—	—	**2,480.000**
Црна Гора	251.000	—	—	12.500	**263.500**
Ст. Србија и Маћедонија	806.700	12.000	—	296.000	**1,114.700**
Босна и Херцеговина	793.000	380.000	—	610.000	**1,783.000**
Далмација	113.200	487.800	—	—	**601.000**
Истра и Аустрија	1.000	152.600	—	—	**153.600**
Хрватска и Славонија	703.700	1,543.150	7.800	—	**2,254.650**
Угарска	445.600	340.000	—	—	**785.600**
Италија	—	5.300	—	—	**5.300**
Русија	2.200	—	—	—	**2.200**
Америка и друге земље	—	—	—	—	**318.000**
Свега	**5,595.400**	**2,920.850**	**7.800**	**918.500**	**9,761.550**

Препоручујући пажњи читалаца ову ваљану расправу Ердељановићеву, која је израђена са много труда и марљивости, сматрам за потребно, да нарочито учитељима скренем пажњу на његова »Упуства за проучавање народа и народног живота«, која су одштампана из XVI књиге »Српског Етнографског Зборника« о којима ћу засебно говорити.

Проф. **Т. Радивојевић.**

СА ИЗЛОЖБЕ МОДЕЛА ЗА ДОСИТЕЈЕВ СПОМЕНИК

Данас је веома мали број јавних споменикâ, који би били израђени за вечност. Представа о једноме јавноме споменику то је у највећем броју случајева представа о статуи, која доминира на једноме постаменту. Око ње се групишу најбесмисленије и најнеукусније ствари, које су обично веома далеко од тога да буду њена илустрација и њено објашњење. Уметници и сада као и у доба старих Јелинâ верују, да се све даје постићи фигуром. Споменик треба да произведе ефекат фигурама случајно повезаним и случајно створеним.

Ну монументални споменици не чине ефекат сплетом од фигура, већ масом. Тежиште лежи у композицији масе. Пред целокупним утиском затворене масе фигуре се губе. Чувени *Споменик умрлима* од Бартоломеа на гробу Пер Лашез у Паризу једна је таква величанствена композиција масе. Исти је случај са египатским пирамидама и са познатим стубом Трајановим у Риму.

Између дванаест модела, изложених у дворници Основне школе код Саборне цркве, нема ни једнога, који би одговарао захтевима једнога монументалнога споменика. Једино је С. Роксандић дошао на срећну идеју, да фигуре компонује заједно са архитектуром. Одатле па до композиције у маси само је један корак. Ваља само подчинити ефекат фигурâ ефекту масе. Ну неправедна би била против дотичних уметника оптужба, што се нису одушевили за један монументални споменик. Свакако је за подизање једнога монументалнога споменика морала бити стављена у изглед далеко већа сума новаца. Са овом, на коју су уметници имали рачунати, не би се могло отпочети ништа монументално.

И идејом и композицијом између свих модела издваја се онај *Р. Валдеца*, професора из Загреба. Доситеј је замишљен као путник, кога нека натприродна сила, што се пробудила у њему, смело покреће напред. Очи су му управљене узвишеној мети, којој треба да га однесу његове ноге. Књиге под пазухом и перо у руци указују на племениту мисију његову. Осећа се, да пут, који он пред собом крчи, води слави и вечности. Испод статуе могле би се сасавим подесно исписати речи:

„Идућ' учи, у векове гледа".

У целокупној појави Доситејевој, у покретима драперије и фигуре има нешто гиздавога. Овоме, без сумње, врло много доприноси околност, што је Доситеј обучен у хаљине какве су у западној Европи биле у моди при крају 18. века. Ну уметнику је пошло за руком, да веома живо пробуди представу о једноме путнику, који се лако, као на крилима, креће напред, ношен одушевљењем за узвишеним послом својим. Фигура је веома наглашена и одмах привлачи пажњу на себе. Све остало њој је подчињено и губи се поред ње.

Модел загребачкога вајара *Томе Росандића* показује и уметника са инвенцијом и мајстора, који врло добро разуме свој посао. Доситеј је ту замишљен као *сејач*. Једна снажна фигура, потпуно нага, која би требало да представи Доситеја, држи у десној руци у изобиљу семена, које левом руком баца на све стране. То је семе науке и просвете. Плодоносни рад сејачев нашао је симболична израза у рељефима на странама постамента. На једној страни представљена је косидба, на другој везивање снопова. Одмах се осећа, да је Росандић из школе Мештровићеве. Све је пуно покрета и израза. Нема ни једнога места, које би остало ненаглашено и празно. Росандић се показује као присталица најмодернијега правца у скулптури.

С. Роксандић нам је пружио једну складну групу од три фигуре. Доситеј је стављен на један висок постаменат. Са обе стране се види по једна алегоријска фигура. Нарочито упада у очи она фигура, што седи удубљена у читање. Она је врло лепо компонована. Поза Доситејева је доста театрална. Ова група затворена је са три стране једним полукружним зидом. Као позаље, овај зид даје фигурама више израза и више снаге.

Ова су три модела и награђена. Међу осталим моделима заслуживао би више пажње онај са степенастим постаментом, само да није врло рђаво компонована женска фигура, која би требало да даје инспирације дубоко замишљеном Доситеју. И сваки од осталих модела има по нешто, што би се могло похвалити. Ну то су све обичне ствари, са којима се беспрекидно сретамо у модерној уметности. Оне показују врло мало инвенције и нису у стању да пробуде нарочити интерес. Поред њих се пролази равнодушно, и ако нису, можда, без неке вредности и без извеснога интереса. Уметници, који су их начинили и који су, несумњиво, уверени у њихну велику вредност, могу због тога осећати неправде. Живећи у једној илузији, они би се могли тешити оним лепим стихом једнога францускога песника: „Најлепше ствари имају најгору судбину".

Butterfly.

РАЗНО

* Н. Јорга, професор у Букурешком Универзитету, штампао је у издању Ф. А. Партеса (Гота) и четврту књигу свог опсежног дела „Geschicte des Osmanischen Reiches". За нас су од нарочитог интереса одељци о Ђурђу Бранковићу, о Карловачком Миру и његовим последицама, о Пожаревачком и Београдском Миру (1739).

* Из „Архива за правне и друштвене науке" одштампан је чланак д-ра Милете Ст. Новаковића: „Друга Хашка Конференција Мира".

* Из LXXXIV књиге „Гласа Српске Краљевске Академије" засебно је одштампан рад д-ра Владимира Ћоровића: „Утјецај и одношај старих грчких и српских записа и натписа".

* „Велимиријанум", фонд пок. Велимира Мих. Теодоровића, имао је крајем прошле године 1,381.621 дин. и 20 пара. Приход за 1911. годину износи 55371 динар и 65 пара. Између одлука Државног Савета о распореду ове суме, предвиђен је и издатак од 5000 динара за подизање надгробног споменика великом народном добротвору. Конкурс ће бити отворен само за српске и хрватске уметнике. Чланови су оцењивачког суда: г. г. Стеван Тодоровић, Андра Стевановић и Богдан Поповић.

* Димитрије Николајевић штампао је у Загребу „Живот и рад Стојана Шобата, кореничког проте (1740—1830)". Цена је књизи 50 филира. Поруџбине прима српска штампарија у Загребу.

* Коста Драгосавац, учитељ у Кусоњама (п. п. Пакрац) јавља да је дао у штампу своју драматизацију „Лазарице", српске народне епопеје (оглед Ср. Ј. Стојковића). Књизи ће бити цена 70 филира. Поруџбине слати г. Драгосавцу.

* Из „Бранкова Кола" прештампана је у засебну књигу расправа д-ра Б. Петровића: „О култури староседелаца Срба у Угарској". Поруџбине прима писац. Цена је књизи 50 филира.

* Министарство Просвете одлучило је да ове године штампа, у државном издању, неколико истакнутијих дела. За прву књигу одређено је драмско певање Ива Војновића: „Смрт мајке Југовића."

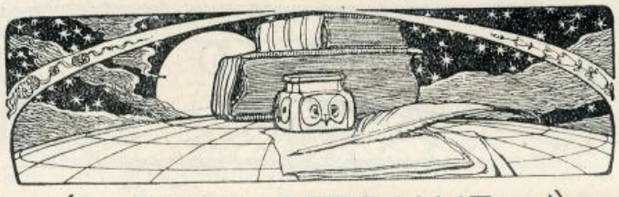
* Драгољуб Динић, пеш. капетан у Крагујевцу, отворио је упис на свој превод А. Тиерове књиге: «Наполеон на острву Св. Јелене». Књига ће изнети 10 штампаних табака, а цена ће јој бити 1·20 дин. Скупљачима 10%. Претплату слати преводиоцу.

* Готов је и већ разаслат пети свезак овогодишњег «Летописа Матице Српске». Садржина је: 1. Хасанагиница, драмска слика у стиховима, од Алексе Шантића; 2. Лукијан Мушицки, студија из српске књижевности, од д-ра Владимира Ћоровића (наставак); 3. Портре једног невољника, од Боже Ловрића; 4. Из «Књиге Сунца», две песме Јосипа Миличића; 5. Књижевност (Оцене, Прикази, Белешке); 6. Извештај о раду Матице Српске.

* Чешка Академија у Прагу издала је 98. свеску «Sbornika světove ;oesie» први део превода Јосифа Холечека «Srbská národní epika». Књига има 400 страна, а доноси 25 наших народних песама.

* Матица Српска у Дубровнику почела је издање своје Мале Библиотеке. У књизи првој објављен је рад Данила Петрановића: «Доситије Обрадовић. Споменица о посмртној му стогодишњици 1811—1911».

* П. А. Коцебу штампао је у Екатеринбургу своју опсежну расправу: «Политическое, экономическое и военное значеніе присоединенія Босніи и Герцеговини къ Австро-Венгріи». Цена је 2·50 рубље. Бележећи библиографски појаву ове књиге, обраћамо пажњу српским политичарима на њену појаву.

БИБЛИОГРАФИЈА

Пруско-аустријски рат 1866. године. Војно-политичка, стратегијска и тактичка студија. Предавање на вишој и нижој школи Војне Академије, од ђенерал-штабног потпуковника Милована С. Недића, проф. Ратне Историје. Књига II. Са 12 слика. Београд, штампарија «Штампе», — 1911. В. 8°, стр. 265. — Цена 2 динара.

Dis: *Утопљене душе.* Београд, 1911. Штампарија «Штампе», Ст. М. Ивковића и Комп. — 8°, стр. 100. Цена 2 динара.

Беснило код човека и домаћих животиња. Саставио Мил. Матовић, марв. лекар. Београд, штампарија Андре Петровића, Чика-Љубина ул. 10. 1911. год. — В. 8°, страна 205 + VI. — Цена 1.50 дин.

Б. Фолгер: *Од ученика до господара.* С немачког превео Александар Д. Рајић, трговачки помоћник. Београд, уметничка штампарија «Призренац», 1911. — 8°, стр. 157. Цена?

Клуб београдских радикала: *О учешћу чиновника у политици.* Издање клуба Штампарија Доситије Обрадовић. 1911. — 8° стр. 54. — Цена 1 динар.

Zabavna knjižnica, br. 5. — Julije Zeyer: *Ptica duginih boja.* S češkog preveo Pavao M. Rakoš. — Zagreb, 1910. Vlastnik i nakladnik Josip Socol. — M. 8°, стр. 148. Цена 60 филира.

Zabavna knjižnica br. 6. — Koloman Mikczath: *Gluhi kovač.* S magjarskog preveo Dr. Jvan Lulić. — M. 8°, стр. 148. Цена 60 филира.

Serbiske og bulgariske folkesange, ved Johan Grove. G. E. Gads forlag — Kobenhavn, 1910. — 8°, стр. 149. — Цена 1 крона.

Змај, шаљиви календар за просту 1911. Са 44 шаљиве слике. Уз сарадњу српских «Змајева» уредио М. Илкић. Власник и издавалац М. Илкић (Земун). В. 8°, стр. 97. Цена 50 пара динарских.

Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Hercegovina. Von den Anfängen im XI bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX Jahrhundert. D-r Dragutin Prohaska, Professor am Kön. Realgymnasium in Zagreb. Zagreb, 1911. Verlag der Buchhandlung Mirko Breyer. — B. 8°, стр. 202. Цена?

Ђенералштабни потпуковник Пет. Пешић: *Виша тактика.* С примерима. Београд, 1911. Нова штампарија Давидовић, 1911. — В. 8°, стр. 340. Цена?

Де Форнел де Лоранси: *Логика,* општа и примењена, са примерима за вежбање у општој логици. Превео с француског А. Ст. Јотић, професор. Издање преводиочево. Битољ, интернационална трговачка штампарија, 1911. — 8°, стр. 188. Цена?

Слатка сиротиња. Комад из српског сеоског живота у Босни. Написао Михајло Милановић. Издање књижарнице и папирнице Михајла Милановића у Сарајеву. Српска дион. штампарија у Сарајеву. 8°, стр. 34. Цена?

Религија Његошева. Студија Д-ра Ник. Велимировића. С допунама и потребним исправкама прештампано из «Дела». — Београд, штампарија «Св. Сава», 1911. — 8°, стр. 225. Цена 2.50 динара.

Лични терор у српској журналистици. Д-р Бошко Петровић. У Новом Саду. Парна штампарија Ђорђа Ивковића. 1911. 8°, стр. 21. Цена 20 потура.

Артур Шницлер: *Умирање.* Превео П. С. Талетов. Београд, издање књижаре В. Валожића. Штампарија Доситије Обрадовић. 8°, стр. 123. Цена 1.50 дин.

Трговачка Кореспонденција. За школску и приватну употребу. Израдио Јосиф Предић, наставник трг. кореспонденције и књиговодства у Срп. Крал. Трговачкој Академији. Београд, 1911. Треће издање пишчево. Електрична штампарија С. Хоровица. — 4°, стр. 184. Цена 6 динара - крона.

Газда Живко. Слика из живота српског народа у Бачкој. У три чина с певањем. Написао д-р Димитрије Стефановић. Нови Сад, 1911. Штампарија деоничарског друштва «Браник». 8°, стр. 57. Цена 50 потура.

САДРЖАЈ:

1. *Водени цвет* (прича), написао Чеда Поповић;
2. *Живот и уметност,* од П. Ј. Одавића;
3. *Салома,* песма Милутина Бојића;
4. *Ја и ноћ и звезде,* песма Стевана Шумарца;
5. *Спасова Црква у Жичи,* од Д-ра Влад. Р. Петковића;
6. *Песма орлу,* од Драг. Ненадића;
7. *Љубавне ноћи* (А. Апухтин), превео В. Ј. Рајић;
8. *Хиландарска завеса,* деспотице Еуфимије.
9. *Здрави појмови,* роман И. Н. Потапенка (наставак);
10. *Не питај ме* (П. К. Јаворов), са бугарског В. С.;
11. *Листићи: Јесењи утисци* (Габриел Аното), с француског превео Д. К.;
12. *Хроника:* (Наука, Књижевност, Уметност);
13. *Разно;*
14. *Библиографија.*

Слике:

Ј. Коњарек: *Проповедник;* Д. Митов: *На вашару;* Ђ. Јовановић: † *Милован Глишић;* П. Мрквичка: *Студија;* П. Вучетић: *Богородица;* П. Вучетић: *Спаситељ;* Л. Кнаус: *Први ђак малога Моше;* И. Мрквичка: *Бугарски сељак;* Монахиња Еуфимија, *Застор на дверима у Хиландару;* Аноним: *Са шетње по тргу Св. Марка у Венецији;* Н. Михајилов: *Госпођа X;* А. Божинов: *Карикатура.* — Додатак: F. Wobring — *Кокета.*

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.

Приспели Новитети!

и сву робу купљену од Г. Јевте Лаковића продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као:

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.
КАЏИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.

Највеће Стоваришште: Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°
БЕОГРАД
КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.
ТЕЛЕФОН 887
галантериска и помодна трговина има велики избор:
Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, манжетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.
Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“
ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ
Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:
Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900
Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама:

2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже
РАЈИЋА и ВУКОВИЋА
ПРЕЋЕ
АДОЛФ РЕШОФСКИ
код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стоваришште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ
ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026
ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА
ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА
□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на Светској изложби БРИСЕЛ 1910

Највеће одличије Grand Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К^о

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^ОМП.

БЕОГРАД КОД ЛУБЕНИЦЕ ВАСИНА УЛ. БР. 5. ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

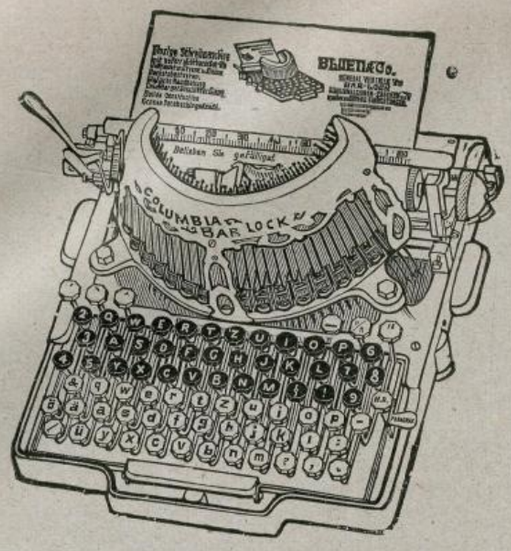
Мустре на захтев шаљемо.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВА ИСКРА

ЈУНИ 1911. Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић. ГОДИНА X.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ „РЕМИНТОН“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
КАРБОН ПАПИРА ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЋЕ

САВИНА и КОЈОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних тканина за прање.
АТЛАЗА *и Сатена за јоргане, Цвилиха за душеке.*
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све употребе.
Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ И ЛЕТЊУ СЕЗОНУ СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.
ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.
КОШУЉЕ: Phenix — Paris.
РУБЉЕ: Dr Lahmann.
КРАВАТЕ: London — Paris.
МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.
РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Cie Grenoble.
БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао ЖИЛ ПАЈО, превео с француског Јов. М. Јовановић.
Цена 2·50 дин. (у фином повезу 4·— дин.). Издање књижаре С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ
од каучука и метала
израђује
ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

БРОЈ 6.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, ЈУНИ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

НА ТАЛАСИМА ЖИВОТА

— В. Ј. Р. —

Млада госпођа Симићка лежи на дивану заваљена у јастучиће исто онако као јунакиње у романима. Узела је нарочиту позу. Главу мало накривила и гледа полуотвореним очима свога мужа, који хода по соби погнуте главе. Његова висока, суха фигура напомиње професора, и то професора класичне филологије. Он нервозно уврће мале плаве брчиће и погледа по који пут искоса на своју младу жену. Тек седам месеца како је ожењен, па му већ досадише свакодневне препирке, оскудица у новцу, који је она тако радо трошила на непотребне ствари. Мислио је, да ће овом женидбом добити добра друга и паметну жену, која ће га разумети и поштовати његов рад. Међутим десило се, да га је она својим ситничарењем одвлачила од студија, а он је тако желео, да се задуби у своје књиге и да заборави на цео свет. Нарочито је желео да не види њу, своју жену. Размишљао је, како да је једним мудрим разлогом опамети, али ништа није могао смислити. У глави му је читав хаос. Данас му уопште није до ње. Све су му мисли заузете старим, полуистрвеним латинским натписом, који хоће пошто пото да прочита. А то мора учинити! Сав му је мозак био прожет овим старим натписом. Све остало није га интересовало.

Већ хтеде да умакне у своју собицу, да забрави врата и да ради, ради мирно, не мислећи на „чудовиште са турбан фризуром“, како је у мислима често звао своју жену. Она примети његов покрет, скочи хитро са канабета и препречи му пут. — А, то не иде драги мој! Мораш ми одговорити! Ја хоћу да идем на забаву. Обећала сам г-ђи Славнићки. Ја хоћу! Мора да буде. Зар ја као будала да седим по цео дан код куће и да гледам у твоје прашне листине, док се цео свет проводи. —

Г. Симић само затрепта очима, очајно махну рукама и продужи своју шетњу.

„Зар опет почиње!“ помисли у себи, али не рече ни речи.

— Но, хоћеш ли ме удостојити одговора? — пита она љутито, а мале црне очи севају од беса. Њега остави стрпљење, окрете јој се, рашири очајно руке и викну што га грло доноси.

— Немам новаца, разумеш ли већ једном. Немам! Свршена ствар. —

Она виде, да се он наљутио и то јој је годило.

А, немаш новаца! То је стара песма. Ти никад немаш новаца. То сваки дан слушам. Мени је то досадно. У осталом што си се женио?.

Она затресе својом великом фризуром, паде театрално на јастуке и поче плакати. Њега то ни мало не дирну. Он је навикао на ове сцене.

— То више не пали! — рече он с подсмехом. — Али ни овако се више не може. Ти ми сметаш у мојим пословима, ништа не радиш. Цео дан лежиш и читаш. Јело не ваља, по орманима неред, а она глупача у кујни краде и храни целу своју фамилију с мојих леђа. Ја се мучим дан и ноћ, па ипак није доста. Ради, брате, и ти. Забаве ти не требају. Остави то девојкама.

Она се зачуди. Од куд та одлучност код њега? До сад је увек попуштао.

— Какви су то препотопски појмови?! викну она раздражено. Зашто то ниси говорио пре венчања. Данас не бих била овде. Нећу да кувам и да се мучим. Хоћу у свет, још сам млада.

Њега ово дирну. Он виде, да се она удала за њега само зато, што није дошао други. Удала се, дакле, да буде слободнија као жена, да се више проваћа и забавља. А он је мрзио балове.

Глупо му се чинило — играње уопште, а вртети се у валцеру држао је сасвим за неморално. Али он је чувао ово своје мишљење у дубини душе, да не би изгледао смешан. Па још кад помисли, да су на баловима све женске деколтоване! Ово га доведе до беснила. Шта, она, његова жена, да буде деколтована? Никад! Он то неће допустити. Пре ће кидати. —

— Озбиљно и последњи пут ти велим, да нећеш ићи на забаву! рече он оштро. Ви сте бестиднице. Идете разголићене, показујете своја рамена и груди другима. Пфуј! Срамота!

Она подиже главу, престаде плакати и погледа га запрепашћено.

Шта кажеш! Но, овако што нисам још никад чула.
У најотменијим круговима то је допуштено, а теби је неморално. Ти, сељачки сине, долазиш да исправљаш цео свет. То су глупости! —

Њега ово не увреди. Он је високо стајао над предрасудама од чије је ко породице, али ипак рече оштро: Да, ја сам сељачки син и не стидим се тога. Ти си из професорске куће, па си опет зато рђаво васпитана, научена на луксуз, нерад. Ја само поштујем умну аристократију. Али о томе говорити с тобом значи, млатити празну сламу. Доста дакле о томе. Једно ти кажем: на забаву нећеш ићи, па крај. —

Он се брзо окрете, уђе у своју собу, али радити није могао. Тешке мисли и бриге притиснуле му мозак. Мислио је са страхом на своју будућност. Што се уопште и женио. Где му је мир? Зар с том женом век да проведе? Никад се они неће моћи разумети. Она је каприсиозна, себична и неискрена. Како је само није упознао за време дугог вереништва! Био је слеп и заљубљен, он се кајао због женидбе, али сада је доцкан. Зашто је доцкан? Нека она иде кући, родитељима. Али га би стид за ту мисао. Зар да цео свет о томе говори? Да нагађају свашта. Колеге да га гледају радознало, да га оговарају. А он се боји тога. Зар он да буде смешан због те глупе жене? Не, то није излаз. — И зашто се у опште та жена увукла у његов миран, једноставан живот испуњен радом и науком.

Мучио се, окретао се по соби, почињао радити, али му посао није полазио за руком. Не, он данас ниште не може радити. Баци лупу, узе шешир и огртач, и оде од куће.

Госпођа Симићка је међутим давно престала плакати. Када виде, да је он отишао напудрова лице, намести косу пред огледалом и поче се облачити. Куварица уђе и јави, да нема ни масти ни брашна у кући. Госпођа се зачуди и кад примети, да су пре неки дан купили, куварица се сурово издере: „Шта, хоћете од блата ваљда да правим кнедле? Нисам ваљда ја украла. Ако Ви то мислите, исплатите ме, ја одмах идем!“ —

Млада госпођа се уплаши и рече помирљивим тоном:

— Не кажем ја, да сте Ви украли, али ми је чудно, да већ нема.

— Какво је то чудо, вели пакосно куварица: Кува се сваки дан, па се троши. Ви наравно не умете кувати, па не знате колико треба чега. Али ја више нећу то трпети. Кад ми нешто треба ви купите, иначе ја идем. —

Она виде, да је и сувише казала, развуче своја ружна уста на смех и рече слатким гласом: Јао, госпођо моја, како сте данас лепи. Каква фризура, па нова црвена хаљина. Идете ли у шетњу? Но, сви ће у Вас гледати. —

Младој госпођи беше одвратно ово ласкање, али она то не показа. Она се радовала, што је куварица попустила, те неће отићи. Страх је ухвати и од саме помисли, да остане без послуге. Са љубазним осмехом пружи куварици потребан новац. Окрете се опет огледалу и намести на главу огроман шешир са страховито високим пером. Њено ситно лице једва се видело испод овог чудовишта, обуче пажљиво свој дуги кадифени огртач, навуче мале ситне рукавице и узе муф у руке. Обрте се још неколико пута пред огледалом и пође од куће.

— Ако дође господин, кажите, да сам отишла мами, довикну куварици пролазећи поред кухиње. Ова нешто промумла кроз зубе и исплази језик за њом. — „Ђаво те носи, машкаро једна!“ рече љутито и тресну вратима.

Госпођа Симићка пође улицом брзим корацима, у колико јој је то уска, уз колена припета сукња допуштала. Прође неколико улица и зазвони на вратима лепе, нове куће. Лепо обучена собарица отвори врата и на питање госпођино одговори љубазно да је њена Госпођа већ давно готова. Собарица је уведе кроз пространо, елегантно намештено предсобље у раскошан салон. Домаћица, лепа, плава, укусно обучена млада жена изађе јој у сусрет.

— Где сте, драга моја? рече јој прекорно. Ја вас давно чекам. — При том је премери једним брзим погледом од главе до пете.

— Опростите, драга госпођо Славнићка, рече гошћа љубећи се с њоме. Задржао ме разговор са мужем. Мало смо се споречкали због тоалете. Али причаћу Вам све. —

Због тоалете! рече тобоже мало зачуђено госпођа Славнићка, мучећи се да пред огледалом учврсти шешир на своју плаву раскошну косу. Зар се господин Симић и у томе разуме? Какав он укус може имати? дода пакосно.

— Таман посла! Није о томе реч. Не да пара. То је све. —

— То је много, и сувише много, драга моја, рече г-ђа Славнићка облачећи журно огртач и погледавши на свој мали златни сахат. Пола дванаест, хајдемо! Причајте ми успут.

Обе пођоше према Кнез-Михаиловој улици. Време беше хладно, позна јесен, али дан ведар, те је свет шетао масама. Због велике гунгуле њих две нису могле да говоре о својим интимним стварима, али када дођоше на Калемегдан, где

КАРАЂОРЂЕ

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД

скоро не беше никога госпођа Симић исприча цео разговор са својим мужем. Г-ђа Славнићка није пазила на речи своје пријатељице. Њен поглед клизио је час преко пустих алеја, час је равнодушно посматрала лепи, јединствени изглед са Калемегдана. Сава се одбијала као сребрна трака од сивих и пустих обала. Ваздух је био чист и прозрачан, те се лепо видео Земун и околина.

На једанпут се госпођа Славнићка тихо засмеја.

— Чему се смејете? запита госпођа Симић, која давно беше довршила своје казивање и очекивала неки добар савет од своје искуснije пријатељице.

— Сетила сам се да Земун зову Београдским предграђем, а мени је то овог момента ужасно смешно! и она се још једном нервозно засмеја.

Госпођа Симићка пође за погледом своје пријатељице и опази младог, беспрекорно одевеног господина, који им се журно примицао из једне побочне алеје. Он још из далека скиде шешир, поклони се обема, а при том погледа значајно госпођу Славнићку.

— Добар дан! рече клањајући се још једном. А Ви у друштву? окрете се госпођи Славнићки.

— Као што видите, господине Миланковићу.

А од куда Ви у ово доба на Калимегдану?

Он погледа скоро љутито у њене лепе очи, опази њен кокетан осмех и хтеде одговорити нешто оштро, али присуство госпође Симићке му сметаше.

— Ја се истина, ретко шетам по Калемегдану, али сам данас изузетно дошао овамо. И врло ми је мило што сам дошао. —

И он се при томе поклони галантно.

Госпођа Славнићка прште у разуздан смех, гледаше га изазивачки, па му скоро окрете леђа.

— Хајдемо, драга Госпођо рече госпођи Симићки. И Ви ћете с нама, да? запита немарно господина.

— С највећим задовољством, али само донекле. Имам страховито много посла.

— Хоћемо ли имати скоро кризу? запита успут госпођа Славнићка.

— Ко би то могао знати? одговори он немарно.

Ах, Боже, а ко друго до Ви. Та Ви сте бар један од вођа странке и народни посланик. —

— Оставите то. Не волим да говорим о политици са лепим дамама! рече он правећи важно лице.

Већ хтеде да се опрости, али га задржа госпођа Симићка.

— Молим Вас, правите друштво мојој пријатељици имам мало посла! и она уђе у једну трговину.

Кад осташе сами, господин Миланковић погледа озбиљно госпођу Славнићку.

— Зашто терате са мном шалу? Заказали сте рандеву, а долазите са пријатељицом. То није племенито. Ја горим од нестрпљења. Давно тражим прилику, да говорим с Вама насамо. Ви обећали, а дошли у друштву. —

— Нисам крива, верујте ми. Госпођа ми се успут придружила. Како можете мислити, да терам шалу с Вама? То ми је тешко поднети, ужасно тешко. —

Она затресе својом златном главицом сетно и невесело, а очи јој засузише.

Он јој одмах поверава. Њен нежан, умиљат глас дирну га у срце. Жао му беше мало пре изговорених речи и он се трудио да их ублажи.

— Опростите, ако сам Вас увредио. Ја Вас волим силно, безумно, не доводите ме до лудила. Реците ми, кад да дођем, да Вас видим? Кад сте сами код куће? запита је страсно.

— А од куда ја то могу знати! Ви знате, да је код нас велик долазак, — одговори она околишећи. Њен положај беше мучан. Хтела је да се извуче, али како и на који начин? Лице јој сину, кад опази своју пријатељицу.

— Збогом, господине Миланковићу. До виђења! довикну му, јер их маса шетача растави.

Госпођа Симићка ништа не примети од свега овога. Њена ситна душица гледала је пред собом свилене тканине у разним бојама. У себи је замишљала, како би јој стајала ова или она боја. Смех њене пријатељице трже је из чаробних мисли.

— Шта мислите о господину Миланковићу? запита је још једнако у смеху госпођа Славнићка.

— Красан човек! леп, елегантан, учтив. —

— Ох, још како леп! рече г-ђа Славнићка весело. И добар, добар, добар! Али ја сам ужасно гладна.

Продужише пут не говорећи ни речи. Госпођа Славнићка се сети, да јој пријатељица има нешто да прича и подсети је на то.

Госпођа Симићка исприча јој поново јутрошњи разговор с мужем.

— Дакле нема новаца, понови госпођа Славнићка подругљиво. То је баш сасвим професорски. Та ко има данас новаца, реците ми молим Вас. И онај који има много, ипак нема довољно. Ни ми немамо, па ипак се нађе. Меницу, па ето новаца. —

— Неће ни да чује за меницу. —

— Шта неће да чује. Нисте Ви вешти, гушчица сте Ви. Ја бих њега савила око прста. Мора да нађе новаца. Зашто Вам је муж? Него, не знате Ви начина. —

— Шта ћу да радим, научите ме, пита очајно госпођа Симићка. —

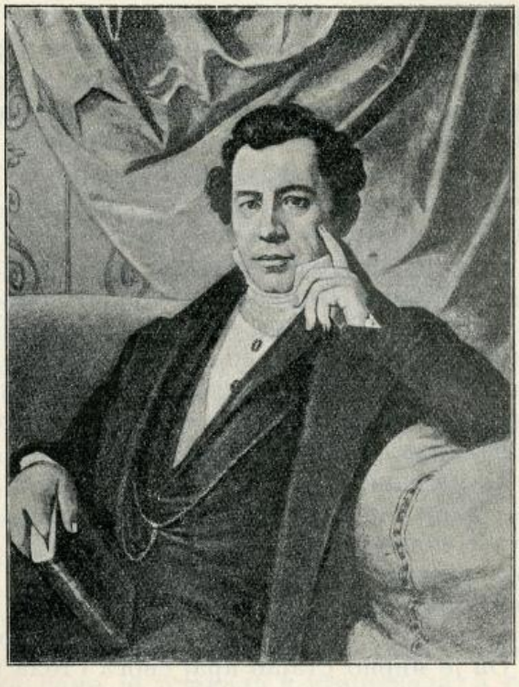
— Како шта! Ето нпр. данас немојте ићи кући на ручак. Ручајте код маме. Мама не мора знати због чега то чините. Реците јој, да Вам је муж у некој комисији или тако што. Будите невесели, па кад се дозна због чега сте то учинили, имате више изгледа на победу. А он ће долетити по Вас. —

— Не познајете Ви мог Милана. Он је страшно тврдоглав човек. —

ПРВИ СРПСКИ НОВИНАРИ

ДИМ. ДАВИДОВИЋ

ДИМ. ФРУШИЋ

ТЕОДОР ПАВЛОВИЋ

— Шта тврдоглав. Не знате Ви још какав је мој муж, тврдоглави мајор. Суров, намрштен. Али ја удесим па све иде глатко. Ја му наметнем своје идеје, а он мисли да су његове, па се никад не свађамо. Још ми љуби руке и зове ме: мачкице моја. И госпођа Славнићка насмеје се безбрижно.

Госпођа Симићка је премишљала о речима своје пријатељице и завидела јој на умешности и вештини. Љутила се на себе, што не зна лепши начи, него све ломи преко колена.

— Ево и куће Ваших родитеља. Уђите слободно, рече госпођа Славнићка и стиште руку своје пријатељице. Ова и нехотице уђе унутра не мислећи ништа.

Родитељи госпође Симићке беху већ ручали. Стари професор Мандић волео је ред и ручавао је тачно у дванаест. Сад је већ био 1 сат. Сто је распремљен.

Г. Мандић стар, просед, али снажан човек, седео је на миндерлуку и читао гласно новине. Госпођа Мандићка, мала црна женица седи покрај стола и чисти орахе за питу.

— А, гле наше Јеле! викнуше обоје у један мах радосно, кад опазише младу жену.

— Како си, чедо моје, зар си већ ручала? запита госпођа Мандићка, љубећи своју јединицу.

— А где је Милан? запита стари. Он је волев зета и жао му је што и он није дошао.

Јела виде распремљен сто и узнемири се. Била је веома гладна. Ипак сабере сву своју снагу и одговори родитељима, да је ручала, разуме се, а Милан има страшно много посла.

— Ваљда имаш брзу куварицу, кад сте тако рано ручали, рече господин Мандић и погледа на сат. А штета што ниси дошла пре. Имали смо красан подварак. Знаш кад твоја мама спреми. Дивота! —

— Гле, како ти је лепа нова хаљина! рече г-ђа Мандићка, устаде са свога места и окреташе кћер загледајући је са сваке стране. Красан штоф, Бога ми! Где си је шила?

— Е, видиш ти ње старе баке, одмах о хаљинама. Шта те се тиче где је шила? Нећеш ваљда и ти код исте шнајдерке шити? рече старац пола у шали пола озбиљно. Хоћеш и ти да тераш моду, бабо! —

— Но и код тебе сам се наносила хаљина, стари цицијо. Само волиш свој трбух. Говориш једнако о подварцима и ђувечим! рече му жена оштро.

— Једну мање, стара! — Па како је код вас? окрете се стари господин својој кћери. Како нови домазлук? Радиш ли што? Милан знам да ради, он је вредан као црв. —

— Богме она не кува и не ради као ја. Има она добру куварицу па не мора. И немој, чедо моје, да се мучиш. Радити није лако, а квари се и тен од паре у кујни! рече стара госпођа још увек љута на мужа.

— Шта, каква пара, какав тен? Шта је сад то? раздера се стари професор. Зар ти толико година радила, па сад саветујеш ћерци да не ради. Ако не ради, неће ништа имати. Убиће их дугови. О, брате, луде ли и пусте жене! А што залуђујеш то дете?

Млада госпођа седела је као на угљевљу. Није знала шта да говори. Како би се смејала госпођа Славнићка, да је види овако везану.

Госпођа Маринћка, да би учинила краја овој препирци пође са ћерком у другу собу. У том упаде куварица, госпође Симићке.

— Господин поздравио да идете кући. Чека већ читав сат на Вас, а и ручак се већ охладио. Господин и госпођа Мандић се згледаше зачуђено. Видеше јасно, да се нешто догодило са њином ћерком, али не хтедоше испитивати пред куварицом. Госпођа Симићка узе свој огртач и крену кући споро, без воље.

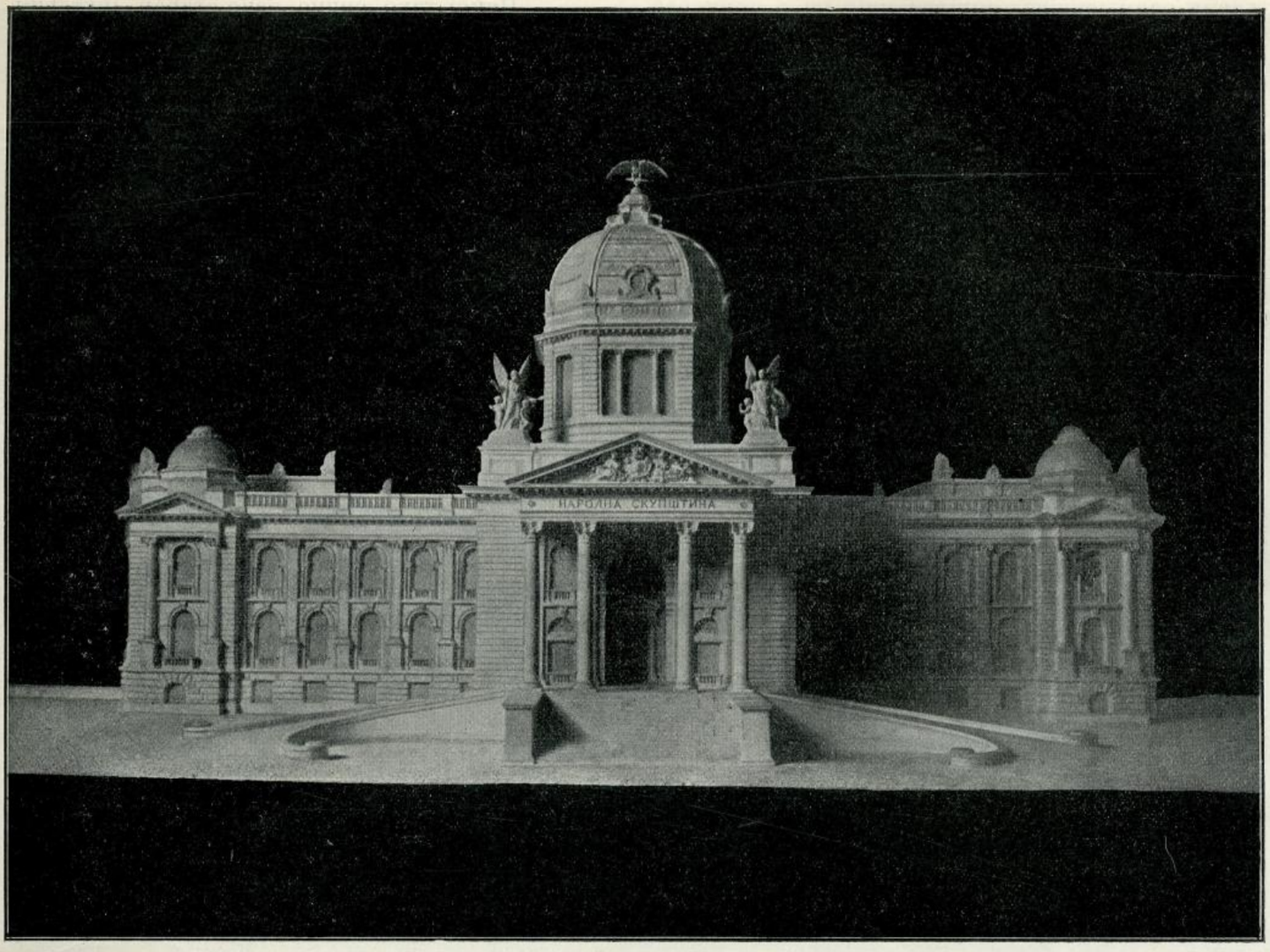
Млада госпођа затече мужа у трпезарији бледог, узрујаног. Кад уђе у собу, он хтеде просути на њу бујицу речи, али није могао, већ јој само показа руком велики часовник на зиду. Она виде, да је већ један и по викну куварици, да донесе јело и седе без речи за сто. Јели су ћутке и не гледећи једно у друго. Куварица је мењала тањире, уносила јело и при том се трудила, да прави што мање шума. Чак и њу неугодно дирнуше намрштена лица њених господара.

После ручка он оде у своју собу, а она се повуче у спаваћу. Скиде са себе одело, обуче широку домаћу хаљину, леже на отоман и замисли се.

Њој је било јасно, да јој он неће набавити хаљину, а она је тако радо хтела да је има. Мора је набавити ма како било. Досаћиваће му и он ће попустити. Већ је замишљала себе у сјајној тоалети отворено зелене боје, превучену црним тилом, искићену шљокицама и перлама. Да ли јој добро стоји зелена боја? Одмах ће видети. Скочи са отомана, отвори орман и грозничаво претураше по њему. Најзад нађе неку своју стару зелену блузу, метну преко ње комад црне чипке и принесе лицу. Да добро јој стоји. Док дође деколте и мали златан ланчић око врата биће још лепше. Фризуре грчке као у госпође Славнићке. Природно цвеће свакако. Вештачко никако. Не воли. Али какво цвеће? Кризантеме? Не, никада, цео свет већ носи Кризантеме. Карамфили су лепши. Дивно мирише.

Она се занесе. Летела је већ по сали уз звуке валцера. Била је лепа, елегантна и сви су јој се дивили.

— Идем да говорим још једном с њиме. Можда ће попустити? — помисли у себи. Пред вратима његове собе застаде неодлучно. Знала је, да он никад дању не спава. Али шта ли ради? Не чује се шум. Прибере сву храброст и отвори врата. Он је мирно стајао крај свога стола и трудио се да прочита нешто из неке старе књиге. Кад она уђе, он се намршти, сав задрхта од гнева. Она му се учини одвратном онако ситна, са грдном фризуром и великим минђушама. Њена мајушна фигура губила се у широкој јапанској

НАРОДНА СКУПШТИНА

хаљини. Изгледала му је као наказа. Он даде одушке гневу и мржњи, што је већ давно осећао спрам ње.

— Опет си дошла? Напоље из моје собе! викну бесно. Ни овде ми не даш мира. —

Кад се она не маче с места, он баци на њу стару књигу, која је лежала пред њим. Она врдну у страну сва запрепашћена. Књига пролете поред ње и удари свом снагом у врата. Листови се разлетеше на све стране! Он се ражљути још више и полете јој. Она дохвати врата и побеже у спаваћу собу. Он је стајао на прагу и сав се тресао од љутине. Из њене собе чуо се плач и лелек, а он је још једнако стајао на истом месту стидећи се свог поступка и љутећи се и на њу и на себе.

— Мора се кидити, рече у себи журно облачећи капут и полазећи своме тасту.

Тамо га дочека урнебес. Јадна госпођа Мандићка само је плакала и утишавала, а господин Мандић је праскао и викао грдећи и жену и ћерку.

— Кажем ја жени, учи ти њу кувању и домазлуку. И ти радиш, и твоја је мајка радила и баба и прабаба, па су опет живеле и децу неговале. А шта је ово, наопако? Како се која уда, одмах хоће куварицу и собарицу и ти Боже знај шта још. А то све треба платити! А како ћеш платити кад немаш пара. Ал' докажи ти лудом и пустом. Хоће па хоће! Него треба њу овако! и господин Мандић замахну руком по ваздуху, као да дели шамаре. У лицу је био црвен, а вратне му жиле набрекле.

А није била така пре док је била код куће. Одевала се лепо, али кад није било пара није ни тражила, рече госпођа Мандићка јецајући. — Шта ће мо сад?! Кршила је руке бедна жена. Зар да је доведеш кући, па да се стидим изаћи на улицу.

Млади професор је стајао на једном месту као прикован. Бледо јесење сунце већ је скоро залазило. Широк млаз светлости дрхтао је на пиротском ћилиму. А он је гледао нѣмо у ту бледу, дрхтаву светлост и није знао шта да одговори на кукање своје таште. Он се није срдио на ову добру жену. Она је била добра домаћица, али несавремена и слаба, са скоро никаквим образовањем. Никад ништа није чи-

тала осим новина, и никад није ни о чему размишљала. Њен мозак је би стално заузет ситним, безначајним стварима. Она није могла да васпита боље своју ћерку. И тако је он добио за жену једну глупу, накинђурену лутку. Али како није то пре приметио? Од тога су га одвукле његове студије, а ни госпођа Мандићка није радо гледала, да се вереници много разговарају. Скоро ће се венчати па нека разговарају до миле воље. Стара госпођа није слутила, да млади људи могу и о нечем другом говорити, а не само о љубави. Он је упао и сад незна излаза.

Стари господин се умирио. Пушио је цигарету за цигаретом, али је још ходио по соби. Његова гојазна фигура тешко се кретала по соби.

— Па шта ћемо сад? запита најзад плашљиво свога зета.

— Ја мислим да је пошаљем вама, јер ја више не могу! рече зет одлучно.

— Немој тако, синко, рече старац дрхтавим гласом. Слушај ти мене. Преселите се ви обоје овамо. Соба имамо и сувише. Нека је учи Софија кувати, кад није то пре учинила. Софија ће лепшим начином, полако. Ти нећеш имати муке с њоме, радићеш свој посао. А свет неће ништа ни слутити. Је л' ти право? —

Млади професор је ћутао неко време. Њему би најмилије било оставити све до врага, па побећи далеко, далеко. Ипак се сажали, мислећи на своју младу жену, која није толико крива, колико околности у којима је одрасла и друштво, у коме се креће. Он се реши најзад, да се преселе старима, али да он тражи одсуство и то подуже.

Жену је довео кући, а он је отишао на полу годишње одсуство. Прва тачка међу условима, које је поставио својој ташти и која је све изненадила, била је: да се његова жена окане пријатељства са лепом и отменом госпођом Славнићком.

НА КОМОВИМА

Над подвршјем горе црних четинара
Гранитна литица врлетна и сама
К'о огроман звоник Господњега Храма
Стрши — врхом својим у ведрине пара

И у свјетлости се мјесечине купа...
И док хујн пјесма борова̂ и трава,
Овдје ноћу чудни живот васкрсава:
Врх травног пропланка коло вила ступа.

Зрачно им одјело витка т'јела краси
И шу́ми и блёска... Ко̂ мјесечна свила
Лепршају њина ваздушаста крила...
А поноћни вјетрић лелуја им власи...

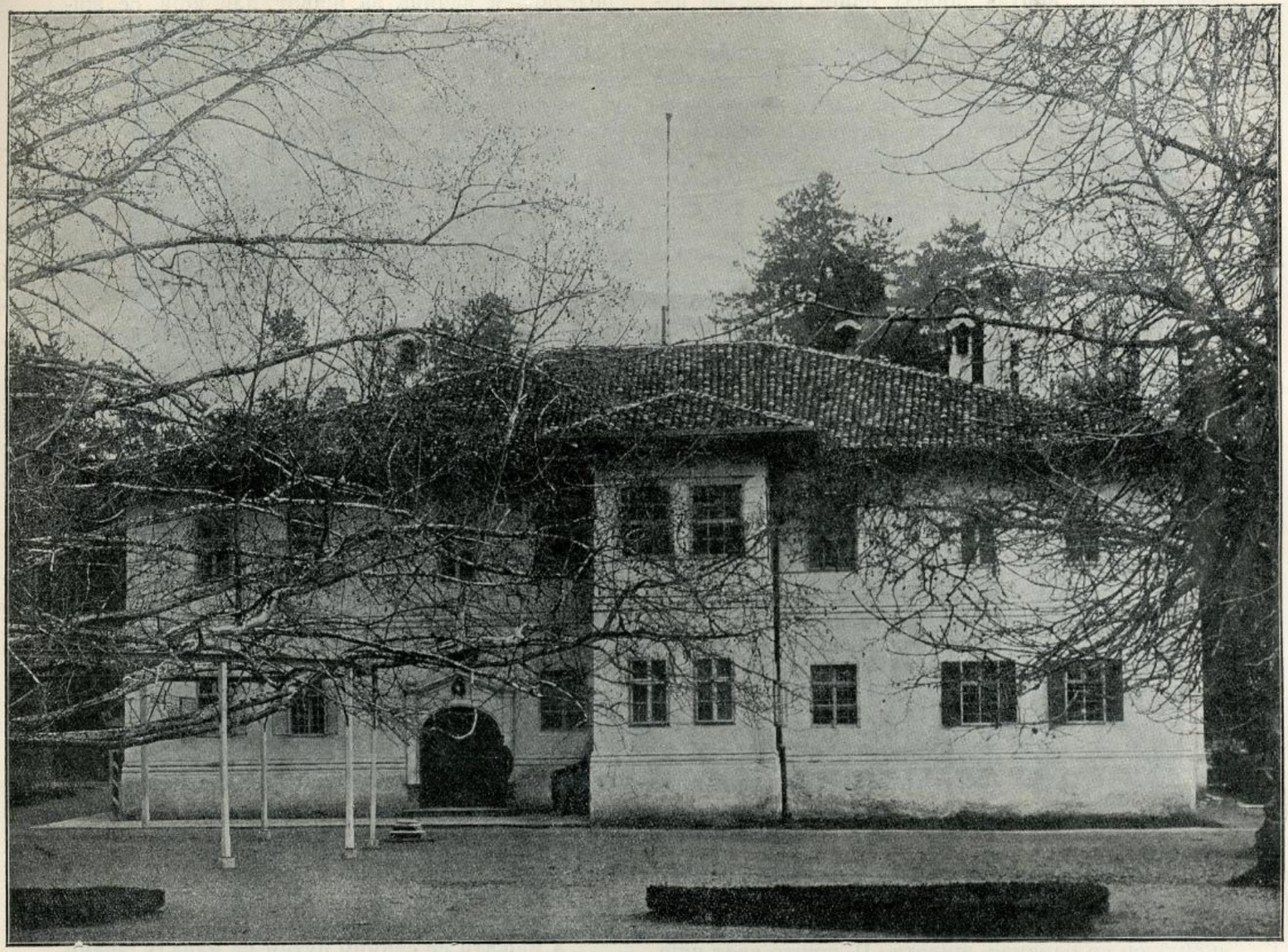
И ја, као фаун, у гори чемпре́са̂
Остајем пун чежње ц'јеле ноћи ове...
Мој живот прелази у мистичне снове —
И мени се чини чујем по̂ј с небеса...

У заносу дугом слушам гласе меке,
Гледам како коло са пропланка слази
И лети кроз борје... промиче по стази...
Све док зора гра̀не с планине далеке...

...А кад исток пла̀не и пурпурна свила
Стијене обуче — врх борја и је́ла̀
Извије се коло као магла б'јела...
— Нестаје у зраку и последња вила...

Т. Р. Ђукић.

КНЕЗ МИЛОШЕВ КОНАК У ТОПЧИДЕРУ

ЖИВОТ И УМЕТНОСТ

П. Ј. ОДАВИЋ

(свршетак)

Ко од наших секундарних радника на уметничком пољу, ко од наших тако званих оцењивача или критичара уметничких дела, или бар дела која претендују да су уметничка, нема више теоријскога литерарног и уметничког знања од нашег најспремнијег уметника творца; ко од њих, осим тога, није у стању да се отме утицају средине и времена у којем живи, и није у стању да погледе своје баца не годинама, него деценијама у напред, — тај се *a priori* обележи као неспреман. А кад такав рад свој почне још обележавати утицајем својих личних релација, онда се он у исто време обележи и као несавестан.

Пошто то констатовање стоји чврсто као и свака друга истина, онда се тек може замислити какве фигуре морају представљати махом многи и многи наши тако звани књижевни оцењивачи!

И сад, ти и такви, треба да сарађују на уметничком пољу нашега народа?!

О, јадно наше уметничко поље! О, поље на којем се усредсређује есенција душе свакога, па и нашег народа! И преко тебе треба и наш цели народ да пође ка путу душевнога мира, утехе, резигнације и наде, кроз долину плача, кроз долину земнога живота! Ти, уметничко поље наше, треба да унесеш у душе свих Срба елементе несавладљиве воље и енергије за остварење вековних идеала наших, и да им убризгаш у бића

непоколебну веру у победу наше праведне народне ствари!

Јер, пре од свега другог, ти си у стању све то и да остваруш, пошто се на јединоме теби диже све што је савршено и племенито у природи људској, пошто си ти једино које си човеку чак и те моћи дало, да овлада и саму природу, и да све њене неумитне законе стави у службу свога духа. Јест, ти си и то у стању и за то имамо много примера.

Тако, на пример, »кад је оно у данима Ренесанса човек поново открио свет, то није било за то, да му се кукавички преда, уморен после дугога пута, но је он тада разумео природу једино с тога, што се осетио снажним да завлада њоме, и да у њу унесе нову једну хармонију, која ће бити у стању да је препороди..... Микел Анђелов, *Мојсије* није само копија људскога тела, но је једно умно, силно створење, супремно сведочанство једне воље... Под најлепшим небом, у средини најзаноснијивије и најбогатије природе, у Фиренци, створена је уметност најмање природна, најидеалнија која је икад постојала. Како изгледа, за једнога Ботичелија, једнога Гоцолија лепота природе и ствари била је само као неко зачикавање, које су они прихватили и створили још једну вишу лепоту. А слично томе, на другом крају Европе, у холандским маглуштинама, на освитку новога времена, открио је Рембрант светлост, пошто светлост није ствар која се може копирати. И томе је био потребан дух и геније једнога човека«.

Али с временом то се духовно стање изменило.

У току векова човек се поново поверио природи. Посматрајући само, он се одрекао стварања. Посматрајући живот и нарочито уживајући у њему, он се одрекао живота. И пошто свет није и даље био одржаван напорима људским, он се распао. Од великог идеалистичког и слободњачког сна Француске револуције отела нам је данашња демократија, то јест, једна покретљива маса јединака завидљиво неповерљиво једна према другој, које никаква идеја, никакав узвишенији поклич не оријентише и не хармонише више, и које се једино слажу на најнижим и најглупљим земљиштима. Од великога сна о братству — остала је немилосрдна борба интереса; од великога сна о јединству — остао је само најнемоћнији, најнеинтелигентнији и најнесрећнији социјални атомизам.

»А све то дешавало се и на естетском и моралном пољу.... Како се то иначе могло догодити, да ли, после великих страсти, великих радости и великих патњи о којима су нам песници говорили, спаднемо на овај данашњи осредњи живот и живот интереса?

»Пошто су се данас горе обележени велики снови растурили; пошто данас осећамо сву оштрину стварности; пошто смо доста лутали по свим илузијама, по свим идејама, по свим задовољствима и свим надама, где да нађемо још средстава и начина за живот или који се живота још одрекли нисмо? Кроз празнину света осећа се велика жеља једна, силнија и апсолутнија но и једном до сада: жеља да разумемо и да будемо срећни. Сви ми које је фрагметарна наука разочарала, хоћемо апсолутну истину: поново сви ми, које не занима више фантасматорија речи, боја и тонова, хоћемо апсолутну лепоту; поново сви ми, којима се већ додијала трка за сензацијама, интересима и полуосећајима, хоћемо интегрални живот. Нас гони смрт и не компонује идеје наше и осећаје наше, чим се часом задржимо на њима, и живима, парче по парче, кида нам од живота. Па где онда да нађемо место где нам живот више неће бити само површан, где неће заједно с нама бежати, и где бисмо, као оно Фауст, на крају свога живота могли задржати садашњи час?!..«

Тим констатовањем и тим речима обраћа се један данашњи виђен Француз, књижевник, својим сународницима, а преко њих и свему културном свету.

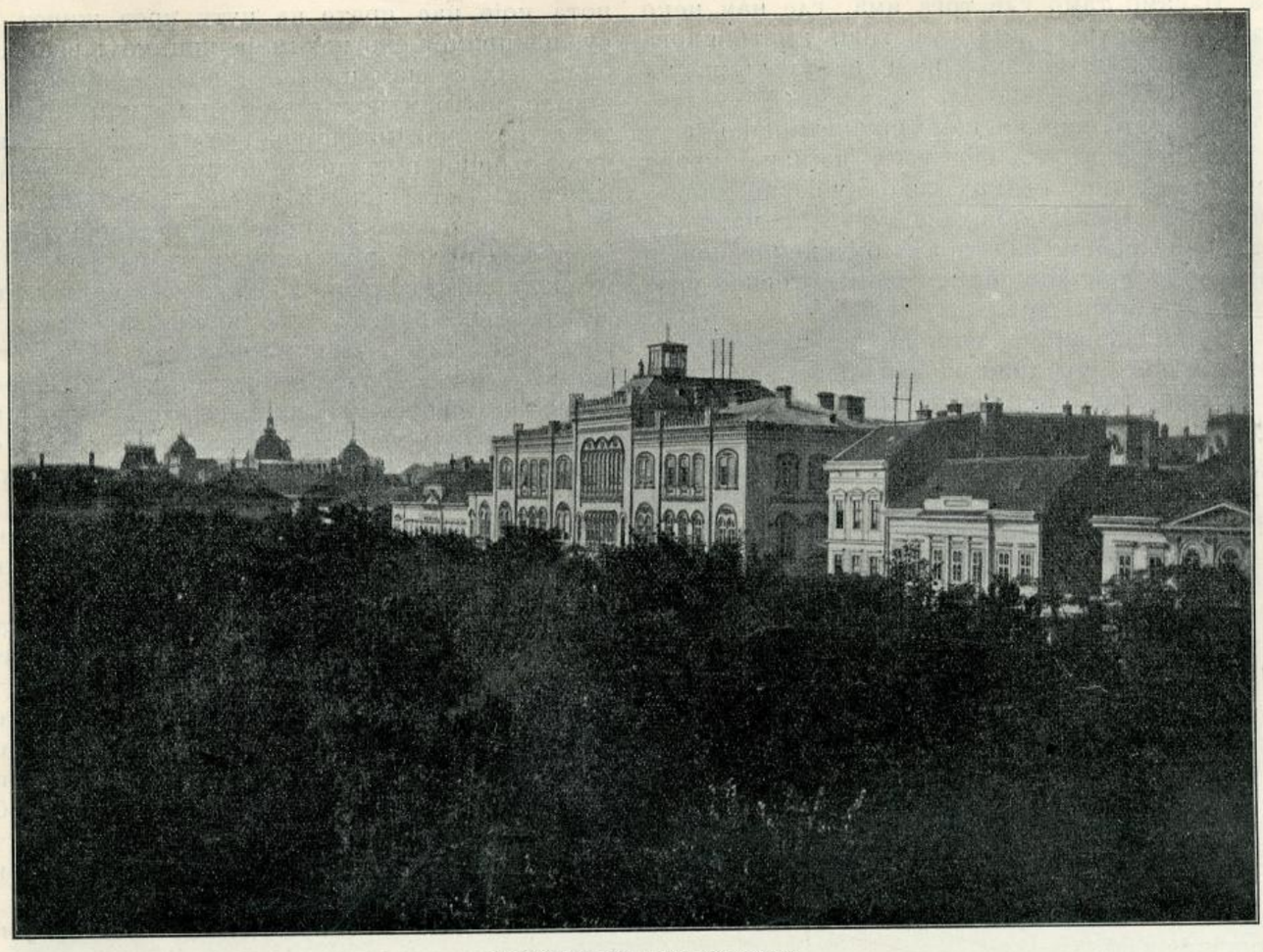
*

Дали су се икада и такви појмови и такве представе јављали и на умним и душевним хоризонтима и наших, такозваних књижевних, и у опште уметничких оцењивача? Да ли су и они веровали и верују ли, да књижевничка и уметничка дела уопште треба да су ма шта друго а не онај најспасоноснији напитак вечно мученој души човековој, а не оно најпоузданије средство, да се, и после најдубљег размишљања о животу, човек помири са животом и пронађе у њему радости за које дотле није знао?

Водећи нас идејама уметност нас води идеалу и остварењу његову.

»А пењати се стрмим путем ка идеалу, значи радити, значи с напором реализовати оно о чему смо некада само сањали. Тај је рад борба са природом, коју водимо, и то не с помоћу маште своје, него с помоћу воље своје. И у колико се у томе раду будемо више пењали, све ће нам јасније бити, да је рад, који резимира сав морални закон, у исто време и сав социјални рад. На тај ће нам начин све јасније бити, да све што живи — само тим радом живи; да само тај рад има право, и да је све оно, што није тај рад, само паразитизам. И све ће нам јасније бити да је само с таквим радом живот неисцрпан, да таквим радом само живот постаје све појамнији, све јачи и све срећнији. А то је баш оно што смо и тражили да бисмо могли једног дана рећи: у свима могућим приликама где год патимо, где год се осећамо утонули у мрак без излаза, потребно нам је само да учинимо напор један, па да нас ипак радост озари, јер смо ми сами господари среће своје, господари живота свог«.

Живот! То је ето прва и последња инстанција пред погледима праве уметности. Живот, осветљен и тумачен са свију могућих тачака гледишта, и то осветљен и тумачен тако, да од свих

СРПСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

нас, колико нас год има и каквих нас год има, ојача она снага потребна да бисмо живот живели, и ојача вера у узвишеност позива нашег и победу истине над лажју, добра над злим, племенитости над ниским страстима.

Ко год пође ка уметничком пољу ненаоружан најдубљим уверењем у истинитост таквога тврђења, тај се унапред обележио као неозбиљан и неспреман, обележио се као човек који, провлачећи штап тамо амо кроз воду, верује, да и на тачин нешто ствара.

Правој је Уметности једини циљ да унесе мало више светлости у онај широки свет појава, које — непрестано као кроз маглу назиремо, које нам се управо свакодневно намећу услед неких тајних инклинација душа наших и кад, на пример, гледамо њих двоје младих пред олтаром, и кад год гледамо болесно или старо створење од којега можда није далеко суђени час; и кад гледамо да се неко, принуђен на то животним приликама својим, прашта од својих рођених и својих пријатеља и завичаја свог, да им се, можда, више никад не врати; и кад запањени станемо пред појавом младости и дарова њених, који и без круне увенчавају главу каквога младића или девојке; и кад поражени посматрамо шта је каква бура учинила од оних до малочас питомих поља и градова и јадних људи што су на жртву пали, а који су још до мало пре били пуни живота и наде и прикупљали потребну снагу да стварају многе своје остварљиве снове.

Једном речи: правој је уметности крајњи циљ да све разне манифестације душе човекове, да све човеков осећаје, мисли, страсти, жеље и чежње проу ава, тражећи им тајно порекло и објашњавајући их тако, да се у многих, ако је могуће и у свих људи, замућени погледи на свет и живот избистре, а нејасне мисли и чувства осветле светлошћу истине. Циљ јој је, да вечно узбудљивој души и мисли човековој пружи што више потребних средстава да у што мање времена, и са што мање труда и муке, решава загонетке које им живот тако често ставља.

Зато се и могло рећи: да је поезија у исто време и једна солидна наука, која се диже на појавама вечним. А само пред таквим појавама душа је човекова у стању и да се диже, и да се снажи, и да развија све велике подобности своје.

И сваки данашњи најобичнији догађај, уметник ће представити тако, да у посматрању, односно читаоцу или слушаоцу задрхти око што је најсуптилније и најсавршеније у души и свем бићу његову, и кроз ту најобичнију слику и представу назираће он човека са свим оним што га кроз вечност као човека обележава, и што непрестано, као нерешена загонетка, стоји пред

нама. И само тамо где тога има, где нам неко дело и то пружи, има у истини уметничкога дела, а где тога нема — нема ни уметника ни уметничкога дела.

Шта ће, на пример, нама пружити неко дело, које није у стању да нас ма и најмање крене из наше обичне, свакидашње душевне диспозиције и са нашег обичног духовног нивоа, и после којега нећемо видети ама баш ничега новог ни на свом физичком, ни на свом духовном свакидашњем хоризонту?

Како ми верујемо, како ми на улогу уметности гледамо, ми држимо да би и наши тако звани књижевни оцењивачи требало пре свију других то питање себи да поставе кад год приђу неком делу да нам кажу шта они о њему мисле.

Једино уметничко дело на које не може да се примени онај горе наведени општи захтев, то јест од којег се не може тражити да пред нама остварa нове хоризонте, и даје нам духу полета и моћи, — то је портрет и у опште лик, и то лик савременика, и то само још за живота савременикова. Али кад и тога савременика понесе смрт, и нарочито, кад већ и преко успомене на њега време прође, онда одмах и портрет и сам лик његов добију нечега опште људског, увеличанога смрћу, пре чим и машта и душа наша са савременога и земнога пута, пођу путем вечности, и вечно нéмих хладних и непроменљивих закона природних. А тај је пут један од најбољих васпитних путева, то је управо пут ка духовном усавршавању.

*

Кад се зна, како су и колико су још наше шире класе неваспитане; кад се зна да смо ми у Европи најнеписменији народ; кад се зна колико су мало спремне и наше, тако зване, више класе у разумевању уметничких продуката, и колико још мало воље и наклоности имају да буду упућене и у томе правцу; кад се нарочито зна како се код нас још управо ни појма нема о оном правом богатству сваке куће, о кућевној библиотеци пробраних дела, која, као највеће благо сваке куће, има да се преноси с нараштаја на нараштај; и да од сваке хиљаде српских домова тек ако један има и какву поличницу с књигама, и то, ко зна, с каквим књигама — кад се све то зна, онда се тек може замислити: шта би нашем друштву вредео један високообразован, душеван, спреман и непристрастан оцењивач књижевних и у опште уметничких дела. Што су у своје време несумњиво били Доситеј и Вук, то би данас био тај.

Слабомоћни, а већина од њих и под утицајем болесне средине и друштва, — ни један од наших тако званих књижевних оцењивача није био у стању да створи себи какве више душевне и социјалне концепције, које би му биле једини вођ у раду, раду који треба да је од опште користи.

Место да у књижевних радника, на првом месту, васпитавају душу тако, да их оспособљавају за све суптилније разумевање вечних лепота које нас прате на путу кроз живот, они су, на пример, по неким јадницима пљескали и онда, кад су нам писали и песме и приче о нашим одвратним политичким приликама и моментима, немајући ни појма да су такви састави и њима слични, пред погледом уметности, исто то и лепцедерски коњи и девојке према Фидијасовим и Праксителовим коњима и девојачким фигурама. Они су пљескали и ономе што је сву мудрост и карактер и душу читавога једнога дéла нашега народа, и то мучки заробљена народа, представио јадним подлацем, једним гејачким шеретом. А међутим, тај народ гинуо је у одбрану својих народних светиња и традиција као ни један други, а душевним и моралним својим особинама виши је ма од ког другог народа на кугли земљиној.

Скоро сви они писали су похвалнице и оним дегенерисаним типовима, који су, по примеру оних фамозних *documents humains* износили пред нас и чисто порнографске слике, или нас, у *својој чедности*, стављали пред некакво ретко платно, да те слике гледамо.

Кад данас сваки добар Србин, кад данас свако топло патриотско срце српско са болом гледа на свакодневне несреће по читавом племену нашем, по свима земљама где један Србин, живи, — онда су на првом месту уметници позвани да делима и радом својим покажу шта нам треба чинити, па да све мирније душе бацамо поглед на народну будућност нашу. Они су позвани да, посматрајући живот с једне више тачке, упућују кораке наше путем разумевања.

Свакидашњи живот, са својим бригама и потребама, сузио је и свео највећем делу људи и душевни и умни хоризонат у најуже границе. Пружити средстава и тим многим људима да живећи и даље у обичним приликама својим, шире своје духовне хоризонте; да и обичним моментима свакога свог дана, и обичним предметима почну проналазити нове изгледе, нове особине и почну се занимати њима, а што дотле нису радили, — ето то треба да је смер сваког уметничког делања.

Ко, на пример, од већине људи има обичај да застане, да уредсреди мисли и пажњу своју пред оним светом мислй и представа, што се јави и на сáме тако просте, тако обичне речи: отац, покојна мајка, брат, сестра, дете, чежња, младост, старост, здравље, болест, смрт, које међутим свако дневно спомињемо? А и са само то неколико наведених још и појмова што оне представљају, не обележава ли се зар сав и духовни и физички живот наш?!

Ми смо се родили да умремо. Мисмо се из једне вечне тајне појавили на овај свет, да нас после извесног времена нестане у другој, опет вечној тајни. Нешто по навици, лености и слабости духа, нешто по вековима дегенерисаним појавама, највећи део људи, све, и душевне и умне подобности своје подчини инстинкту за одржање, инстинкту за којим слепимице јуре и сви остали

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

безбројни нижи животи на земљи. Тај је инстинкт силан, неодољив то је истина и њему се нико отети не може. Али зар се из дубине нашега бића само тај глас, тај инстинкт чује? Не тежи ли, исто тако неодољиво, биће наше и оним многим тајним гласовима који нам нуде тако чежњиво ишчекивану неку вишу, непомућену и истрајну срећу које на земљи нема и не може бити, пошто је такву, каквом нам је наша чежња представља, још нико није нашао? Јер што су, по обичним појмовима, на земљи срећнији и савршенији, интелигентнији и душевнији — све теже за тебе! И све изворе твоје среће, и све што је најдраже срцу твом чека скори крај; чека мрак вечан и непробојан.

На томе се појму ниже душе никад мало дуже задржати неће. И стога су такве душе биле стално болест на крилима духа човечанства, који непрестано вишему тежи.

Али све оне савршене јединке људске, на које су се најобилније изливали дарови неба, сви избраници духа човечанства пружали су нам и стално нам пружају руку да нас прихвате, и да нас поведу ка једном сјајном излазу из душевнога немира и очајања, у које, због смрти која ништи све што је људско, мора да утоне свака племенитија природа човекова.

А тај излаз једино је подизање духовне моћи ка идеји, ка идеалу; то је дизање погледа са свакодневне позорнице живота, на којој обично највећу хуку дижу они који најмање вреде, ка оним вечним лепотама и истинама, које само наговештене душама нашим, стоје стално више нас, тамо негде у даљинама простора и времена.

Ено, то, и само то, како ми држимо, требало би да буде мисао водиља и сваком правом уметнику кад год приступи раду, то јест, кад код приступи реализовању какве замисли своје, а и сваком оном споредном раднику што се зове оцењивач књижевних и у опште уметничких дела, кад год се реши да нам каже шта *он* о каквом делу мисли, али то да нам кажа тако како ћемо одмах и несумњиво видети, да и он зна за оно основно правило које је извео један од највећих француских литерарних критичара, а које вели: »Критика каквога дела није само у *формулисању* мишљења, но *мотивисању* мишљења, а то није једно исто.«

ИЗ ПЕСАМА С. Ј. НАДСОНА

(С руског превео Р. Ј. Одавић)

* * *

Друже мој и брате, патниче умôрни,
Не малакши душом, незнаниче драг.
Нек зло и неправда још царују орни
На земљи што сузе бележе јој траг;
Нек рȗже разбивен свети идеâл,
Крв невиних може и потоком поћи, —
Веруј: иде доба — погинуће Вал
И Љубав ће опет на земљу нам доћи!
Не с трновим венцем, ни с ланцима тешким,
Ни с крстом на леђма, погнута под њим —
Са славом ће доћи, с подвигом витешким,
Са светилом среће, с тим ће доћи, с тим!
Престаће на земљи сва душманства срамна,
Хумке без крстове, робови и плач,
И невоља тешка, убиствена, тамна,
И стубови срамни и крвави мач.
Друже! није привид њен долазак мили,
Није само нада њена силна моћ:
Види — зло је свугде у сувишној сили,
Сувише је свугде помрknула ноћ.
Свет ће клонут' с мука, загрцат' у крви,
Њега ће безумни уморити бој;
Љубави ће дићи, презасићен стрви,
С пуно брижне молбе тужни поглед свој.

УМРЛА МИ МУЗА!

(С. Ј. Надсон)

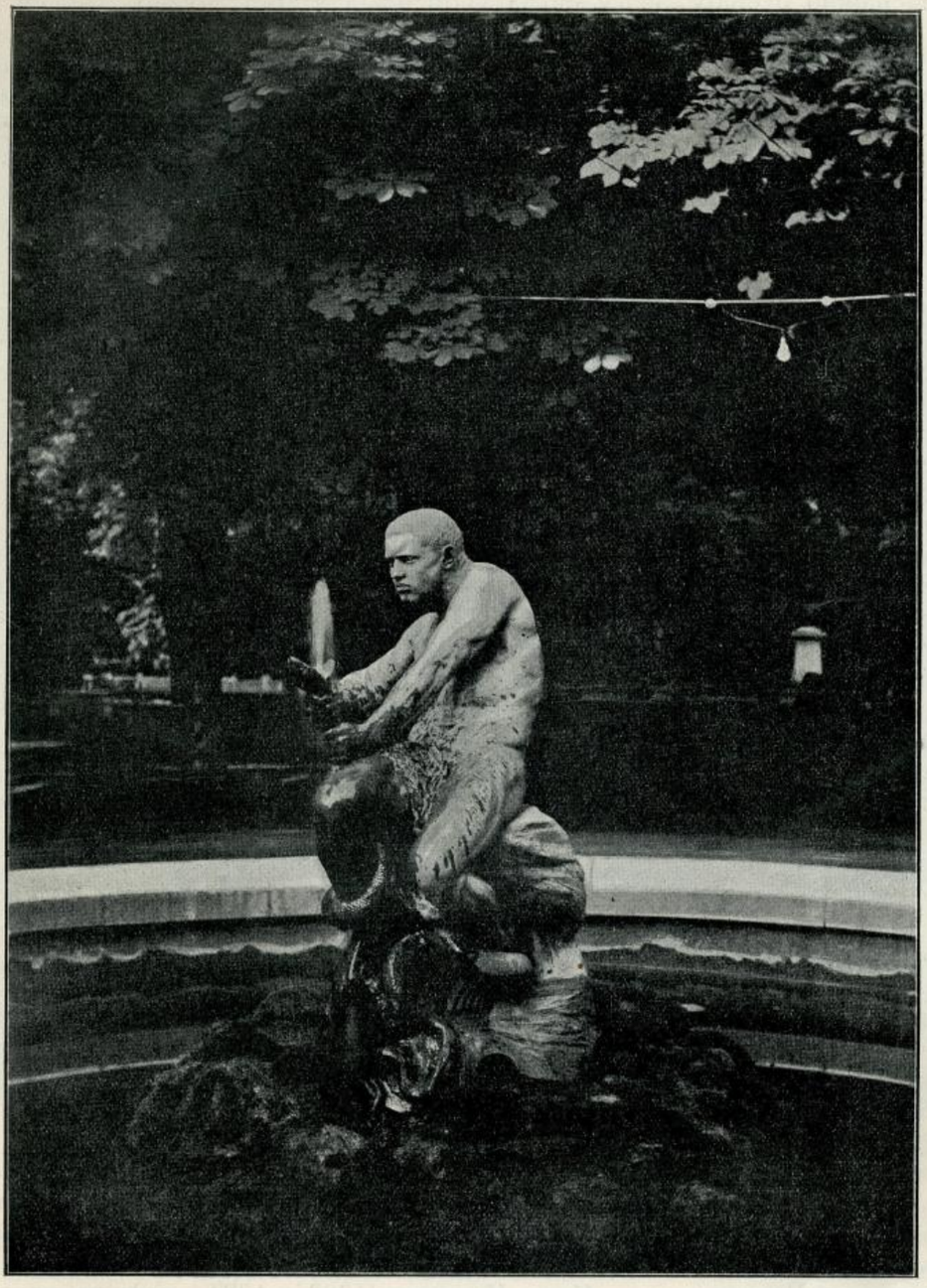
Умрла ми муза! Како брзо преста
Да ме усамљеног осијава зрачна;
Увехло је цвеће, догорели огњи,
А ноћ непровидна као гроб је мрачна.
Узалуд у срцу, клонулом од мука,
Лековит звук тражим, за њим жудно горим, —
Изгажен је, смрвљен мој мирисни венац,
Сад без песме тужим, без песме се борим,
А каквих је негде тајни и чудеса
Бивало у моме сиромашком кȗтку;
Зажелим ли само — блиставо се небо
Отварало мени у једном тренутку,
И пукне даљина сребрних језера,
Блесну колонаде раскошних палата,
У лазур се вйсе оштри завршеци
Снежне површине гранитних Хрбата!
А сад — сам без иког... Стан ме пусти гледа
Неугодно, мрачно, к'о да слутњу крије;
Поноћ непогодна, к'о тичура црна,
Преплашено крилма у окно ми бије...
Мрамор сјајних дворâ застрла је магла,
Поносне планине у праху се крију, —
Сможđено ми срце од туге и рâна,
А немоћне сузе с очију се лију...
Умрла ми муза! Како брзо преста
Да ме усамљеног осијава зрачна;
Увехло је цвеће, догорели плами,
А ноћ непровидна као гроб је мрачна!..

ОДГОВОР

Говоре нам често, земљо рода мог,
Да у наше дане, кад, к'о грдна тама,
Тобом немоћ влада и терет сна злог;
Кад под тешки јарам стављаш чело сама,
Кад је свугде мржња, свуд глухо и мир;
Кад туга к'о болест свим срцима влада,
А стȗд мрачних мисли сумњом мути вир
И пламених тежња и почетног рада —
Говоре нам да је плакат' грех и срам;
Да нам песма треба да трȕби у чами,
Да ти светих на́дâ распирује плам,
Да светиља буде у мȕклој нам тами!

Речи, речи, речи!.. Не тражи да стих
Пророчко-херојски силне душе буде;
Од маштине творбе, од сазвучја тих
Не чекај да поук ил' одговор нуде.
Твој смо одјек само! Јеси л' болна ти
И песма нам бол је: јек јада ти вȇља,
Привид што се теби у болима сни,
Крв тешких ти рана, туга твојих жеља!

Учитељи нисмо!.. Нек мудрачки лȉк
Твом питању жудном одговор искрâја;
Гладних и робова њима казују крик:
„Ваздуха, слободе! Сјаја... више сјаја!"
С твојим гласом биће наше лире звук,
К'о позивник тучни, као грома хук,
С песмом нам далеко твој ће јаук проћи!
А сваки твој успех чуће цео пук,
На сваку ти сузу и наша ће доћи, —
Али, отаџбипо, излазак и спас
Не знамо ти рећи из тамнине гробне.
Ноћ живота мучи, к'о тебе, и нас,
Болни смо, к'о и ти, од болести кобне!

С. РОКСАНДИЋ:
РИБАР.

УМЕТНОСТ * БЕОГРАД *

УМЕТНОСТ У СРБА IX—XVIII ВЕКА

УМЕТНОСТ ПРЕ XII ВЕКА

Уметност Срба у Средњем Веку тешко би се могла издвојити из оквира византиске уметности. У оно доба, када је у областима, које Срби на Балканском Полуострву населише, могло бити речи о некаквој уметности, Византија доминира на Истоку, а Запад је засенут блеском њене културе. Оно, што златни век Јустинијанов раније створи, беше сада у IX, X и XI веку крунисано новим творевинама од врло велика значаја. Ове су се неодољиво наметале као образац народима ниже културе, који дођоше у додир са Византијом. И Срби се нису могли отети снажним утицајима са те стране. Солун и Цариград беху средишта једне високе религиозне уметности, из којих је покрет зрачио и крајеве, које Срби населише.

Утицаја је било и са других страна. Свакако се не би смела превидети једна моћна струја, која је допирала са обала Каспискога Језера, са Кавказа и из области у његову залеђу (Јерменска, Грузија). Скоро све велике инвазије на Балканско Полуострво потицале су са те стране. Оне обележавају пут, којим су се ови чисто оријенталски утицаји кретали. Овде Јермени играју, како изгледа, велику улогу. То беше необично

истрајан народ, чији се утицаји снажно осећају у византиској хисторији. *Леон V* (813. — 820.), *Василије I Македонац* (867.—886.), *Јован Цимиск* (969.—976.) беху Јермени. Језгро војске *Василија II Бугароубице* (976.—1025.) и најзнаменитије војводе њене дадоше Јермени. Процват уметности, који Византија доживе под тзв. династијом Македонаца, зову *јерменском ренесансом*. Јермени су моћним колонијама били расути по целоме Балканскоме Полуострву. *Маврикије* (582.—602.) беше огромне масе Јермена пребацио на Балкан, а после њега и *Константин Копроним* (741.—775.). Ови Јермени донеше Павлићанску јерес, која је доцније онако значајну улогу играла код Срба и Бугара (богомили). Све ово са свим природно упућује на поставку, да су се јерменски утицаји морали осећати и у уметности. У областима, у којима су Срби били настањени, ти су утицаји могли бити и непосредни. Поједини манастири могли су преко монаха стајати у непосредноме додиру са јерменским и грузијанским манастирима. У потврду тога говориле би извесне појаве у суседним областима. Веома је поучан у томе погледу познати факт, да су два отмена Грузијанца године 1084. на земљишту садашње Бугарске основали манастир Пресветс (Бачково). Отуда би била далеко вероватнија хипотеза, да су извесну орнаментику, која се од IX века јавља на Балканском Полуострву, донели Јермени а не Бугари, као што би то хтео познати научар Ј. Стжиговски. Свакако се не би смела поред осталога изгубити из вида околност, да глаголица, којом Кирил и Методије написаше прве црквене књиге, формом својих писмена јако подсећа на грузијанско и јерменско унцијално писме.

Говорило се и о утицајима западне уметности преко Италије. Ту се обично мисли на области које су се налазиле у близине Италије (Зета, Хум и др.). При томе се полази са погрешне тачке гледишта, да је т. зв. романски стил оригинална творевина западних народа. Ну данас је несумњиво утврђено, да је овај стил оријенталскога порекла. Директне везе са Истоком (Малом Азијом, Сиријом, Палестином, Египтом) и моћни утицај Византије у Италије припомогли су његову формирању. Отуда би могло бити још говора о утицајима уметности Италије, само не о утицајима једне специфично западне уметности.

О уметности у Срба пре XII века ми смо, иначе, необично мало обавештени. О црквеној уметности могло би бити речи тек после покрштења Срба у IX веку. Поуздано се може рећи, да о каквој монументалној уметности ту не може бити ни говора. Свакако су се у области првих држава српских укрштали утицаји Византије, Истока и Италије. Стара црква у *Прокупљу*, која би могла бити из доба пре XII века, василичкога је типа и подсећа на старе цркве у Месемврији. Црква *Св. Петра и Павла* у близини Новога Пазара, поуздано ранија од XII века, подсећа својом основом на неке цркве из Сирије и Мале Азије. Један рељеф са представом Христа и са *јерменском* сигнатуром (сада у Нар. Музеју), нађен у области старога Браничева, поуздано није познији од X века. Он је пак несумњиво припадао каквој цркви. Интересантно је, да се ту близу у околини Жагубице у т. зв. *Тршкој цркви*, чије је доба постанка веома мучно утврдити, налази на царским вратима орнаментика, за коју би се рекло да је директна копија из Јерменске и Месопотамије. Једна плоча са записом од 1218. године (сада у цркви манастира Витовнице), која је стајала на прочељу какве цркве, посвећене Св. Петру и Јакову, понавља словенски текст и на јерменском језику. Ови знаци, ма како малобројни, упућују на утицаје јерменске у области старога Браничева.

УМЕТНОСТ XII—XVIII ВЕКА

Док смо за познавање уметности у Срба пре XII века скоро искључиво упућени на писане документе, пошто оно мало споменика сачуваних из тога доба није још довољно да створи јасну слику о њој, дотле је уметност од XII века па до данашњих дана далеко познатија. Већ оснивач династије Немањића, велики жупан *Стефан Немања* (владао до 1196. год.) подиже велики број цркава у својој области. Његови следбеници трудили су се ревносно, да не изостану један иза другога у подизању Божјих храмова.

Из XII века имамо сачуване цркве: Богородичину у Студеници, Св. Николе код Куршумља, Богородичину у Топлици (близу Куршумља, првобитно женски манастир), које подиже Немања. Срацимир подиже Богородичину цркву у Градцу (данашњем Чачку), Мирослав цркву Св. Петра на Лиму. Из овог је века, вероватно, и стара Павлица (недалеко од Рашке).

У XIII веку постадоше: Спасова црква у Жичи, архиепископска црква у Пећи, Милешева, Сопоћани, Градац (код Рашке), Ђурђеви ступови, црква Св. Ахилија (у Ариљу), Рача, Папраћа, Троноша и др.

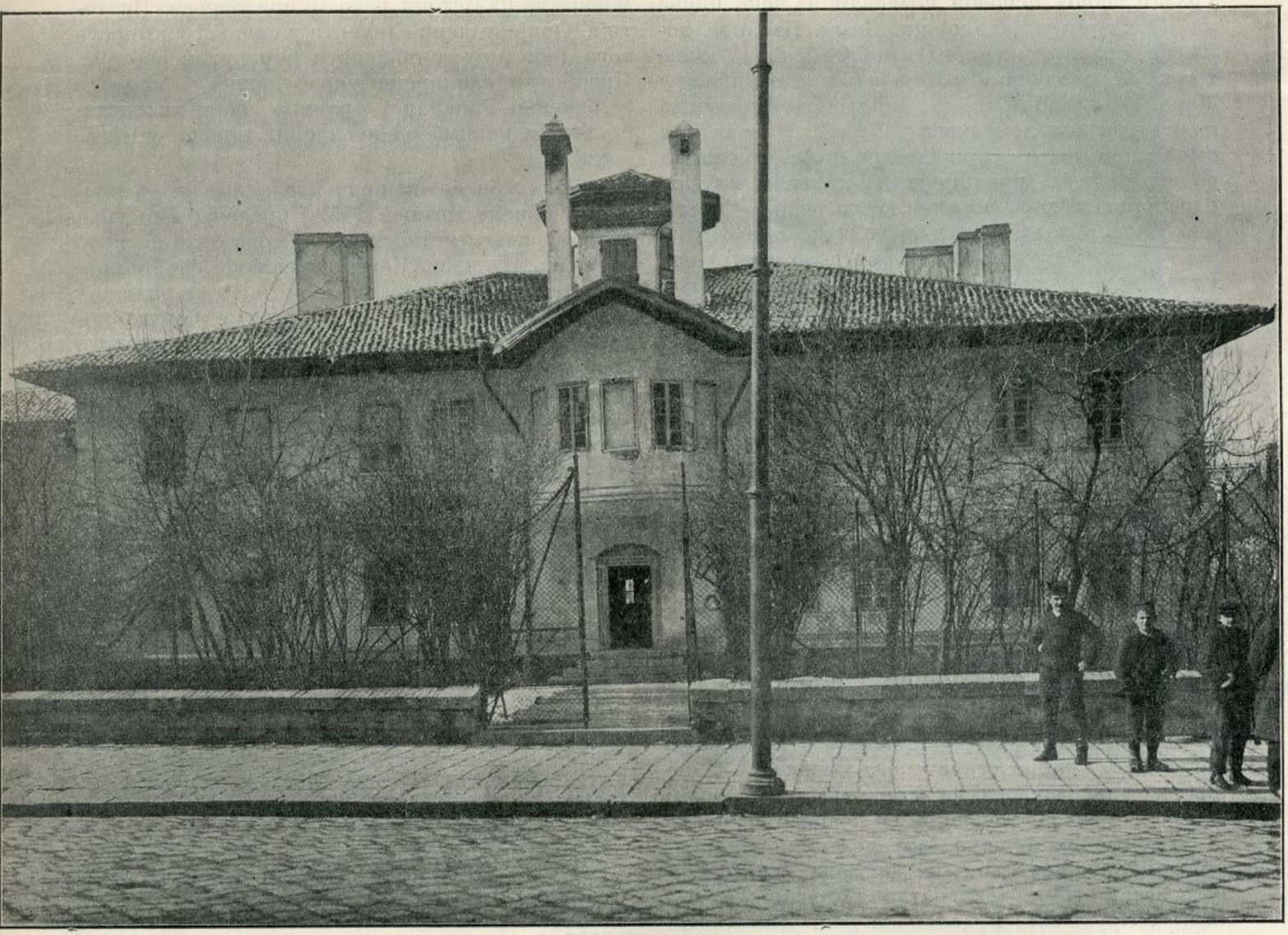
Краљ Милутин (1282.—1321.) подиже цркву Св. Стефана Бањског, Грачаницу, Св. Ђорђа у Нагоричу, Јоакима и Ане у Студеници, Св. Никите код Скопља и др.

У првој половини XIV века постадоше: Дечани, Матејша, Марков манастир, Љуботин, Лесново и др.

Из доба *Кнеза Лазара* су цркве: Нова Павлица (задужбина Стефана, сина челника Мусе), Љубостиња (задужбина Милице, жене Лазареве), Раваница, Ждрело (Горњак), Св. Стефан у Крушевцу (последње три су задужбине Лазареве), Дренча, Сисојевац и др.

Из доба *деспота Стефана* су цркве: Руденица (недалеко од Трстеника), Ресава (Манасија), Каленић, Павловци (близу Младеновца) и др.

Из доба *деспота Ђурђа* (1427. — 1456.) су: стара црква у Смедереву (задужбина деспотова), црква Св. Ђорђа у Врањевшници (задужбина челника Радича) и др.

КНЕЗ МИЛОШЕВ КОНАК У БЕОГРАДУ

Из *XVI века* су: Вољавча (код Аранђеловца), Боговађа (близу Лазаревца, у прошлом веку обновљена), Грнчарица (округ крагујевачки), Јашуњски манастир (округ нишки, храм Јована Претече, сазидан 1517. год.), Космача (код Куршумља, од 1535. године), Трнава (код Чачка од 1554. год.), Црковница (окр. нишки, од 1541. год.), Благовештење испод Рудника, Пустиња (?) (код Ваљева), Рашински Св. Арханђео (округ тимочки, 1518. год.), манастири у Фрушкој Гори (у Срему), Дубочица (код Плеваља), Житомислиће и др.

Из *XVII века* су: Крива Река (под Копаоником, од 1618. год.), Штава (топлички округ), Врх (код Студенице), Слимнички манастир код Преспе (1614.) и др.

Из *XVIII века* су: Драча (код Крагујевца), Тресија (под Космајем, од 1709. год.). Клисура (код Ариља), Моравци (окр. руднички) и др.

АРХИТЕКТУРА

Архитектура црквава XII—XIII века одликује се простотом и јасношћу конструкције, складним груписањем појединих делова у једну органску целину. Конструкција се ту истиче далеко изнад украса, пластични елеменат преовлађује над живописним. Архитектура тога доба чини исти утисак као и истовремена књижевност. Иста озбиљност простота, једрина одликује и једну и другу.

Архитектура је у строго православноме духу као и византиска, ну архитекти ових црквених грађевина нису свуда слепо ишли за византиским обрасцима. Наћи ће се безброј мотива, који су потпуно туђи чисто византиској уметности. Већ примена тесаног камена није византиска, него оријенталска карактеристична црта. Орнаментика на Богородичиној цркви Студеничкој је романска.

Црква у Градцу (код Рашке) показује крстасти свод и потпорне ступце (contreforts), ну и једно и друго овде је чисто декоративно примењено. Присуство ових мотива свакако је сасвим случајно.

Студеница (Богородичина црква) има исту основу као Св. Софија у Трапезунту. Жича и

Градац својом основом подсећају на неке цркве на Кавказу и у Кападокији. Стара Павлица показује основу скоро идентичну основи цркве Смрти Богородичине у Никеји или св Николе у Мирама. Фасада цркве св. Николе код Куршумља наличи на фасаде цркава у Сирији. Нарочито је омиљен мотив, да се квадратно поље, над којим се своди кубе, проширује на местима која су одређена за хор, или само на једној страни (св. Никола код Куршумља) или на обе стране (на северној и јужној), као што је то случај код Студеничке цркве, за тим у Жичи, Градцу (код Рашке), Ариљу, Придворици (код Ивањице), Тројици (у Каблару), Благовештењу (под Кабларом).

Насупрот овим црквама из XII—XIII века, које чине утисак, као да стоје под утицајем Истока, цркве, које у првој половини XIV века сазидаше Милутин и Душан у области Скопља и у Маћедонији, чисто су византиске. Грачаница је копија цркве св. апостолâ у Солуну, Матејша и Нагорич имају скоро исту основу као Грачаница. Једино Дечани испадају из оквира ових цркава својом обилном романском декорацијом.

Цркве из друге половине XIV века и из XV падају у очи својом једнообразношћу. Скоро све имају исту основу, исту структуру и исту декорацију. Три апсиде (једна олтарска, две за певнице) испадају на трима странама цркве и дају јој добро познату форму цркава са Атоса (т. з. триконхос, који је египатскога порекла). Зидна платна чине живописни ефекат наизменичном изменом редова тесаникâ са слојевима опекâ и лепа, слепим нишама, архиволтама, венцима, обилном орнаментиком око прозора, изнад њих (у розетама) и на архиволтама (Каленић, Љубостиња, Крушевац, Руденица и др.). Живописни елеменат овде преовлађује над пластичним. Нарочито је карактеристична орнаментика. Она је иста као у грузијанских и јерменских цркава. И ове цркве као и оне из XII и XIII века показују више оријенталских него чисто византиских елемената. Изгледа да у српским манастирима никада није био тако велики број монаха као тада. Они беху преплавили Атос, који од доба Душанова уживаше протекторат српски, да га после пропасти српске државе уступи влашко-молдавским господарима. Они стадоше на чврсту ногу у Палестини и на Синају. У Влашкој и Молдавији њих је тако исто морало бити у знатноме броју. У то доба се даје констатовати снажна инвазија Јермена у Молдавију, који су у првој половини XV века имали ту чак и свога епископа. Пада у очи у српским манастирима присуство т. з. *синајита*. Изгледа да ови нагрнуше у Србију после коначне пропасти бугарске државе. Да ли они беху *хезихасти?* Има знакова који на то упућују. Српски манастири у то време преко својих многобројних монаха стоје у директној свези са целим православним Истоком. Свакако су за српске цркве тога доба од далеко већег значаја били Атос и снажни центри православнога монаштва на Истоку, него ли притешњена Византија. Оријенталски елементи у српској уметности тога доба дају се објаснити поменутим свезама. Првобитан сликарски украс цркве у *Сисојевцу* (у близини Раванице) фрапира својом идентичношћу са некима од пећинских цркава у Кападокији.

Рекло би се на први поглед, да је са пропашћу српске државе (1459.) пресечен био даљи развој српске уметности и да је она била потпуно угушена. Ну већ *XVI век* изненађује својом продуктивношћу. У овом столећу живо се радило у српским манастирима, а нарочито се у другој половини тога века показује у најлепшој светлости пробуђена свест народна и осећа се снажан покрет, управљен на подизање и обнављање старих цркава и манастира. Тада постаде велики број нових цркава. Међу овима се истичу цркве у Фрушкој Гори (у Срему), као што су *Крушедол*, *Шишатовац*, *Хопово*, *Врдник* и др. Највећи број тих цркава, што постадоше у XVI веку, представља веома скромне грађевине, ниске, тесне и мрачне.

У XVII веку наставља се овај покрет из прошлога столећа. Поглавито се ради на рестаурацији старих цркава. При крају овога столећа имале су српске цркве да преживе једну варварску инвазију огорчених противника крста. Одлазак патријарха Арсенија Чарнојевића даде повода једноме беспримерноме пустошењу српских цркава и манастира. Изгледа, да ни један скоро манастир није овом приликом остао поштеђен од дивљих Турака.

Ни XVIII век није у архитектури ништа монументално створио. И у томе се веку највећма радило на обнављању запустелих и разорених цркава.

Што се тиче *цивилне архитектуре* Средњега Века, ми смо данас о њој врло мало обавештени. Није сачувана ни једна палата негдашњих владалаца српских. Отуда се она још једино даје студирати на доста великом броју градовâ, расутих по целој области на којој српски народ живи. Ту би дошли *Маглич*, *Острвица*, *Брвеник*, *Ресава*, *Копријан*, *Смедерево*, *Жрнов* (Авала) и др.

ЖИВОПИС

Далеко је значајнији од архитектуре живопис старих цркава српских. Док се ни једна црквена грађевина српска Средњега Века не може мерити са познатим катедралама истога доба на Западу, дотле живопис српских цркава не изостаје ниуколико иза истовременог живописа на Западу и у Италији. Он је од неоцењене вредности за студију иконографије источне цркве.

На жалост, старијега живописа у српским црквама веома је мало очувано. Богородичина црква Студеничка сачувала је само врло мало од живописа из првих дана XIII века. Још је мање, и то јако фрагментарнога, старога живо-

писа у Спасовој цркви Жичкој. Овај стари живопис у Жичи несумњиво је из XIII века (по свој прилици са краја овога столећа). Из прве половине XIV века имамо врло лепо сачуван живопис у Дечанима, који фрапира својом свежином и својом лепотом. Живопис цркве у Раваници припада другој половини XIV века. Из XV века је живопис цркава у Манасији и Каленићу.

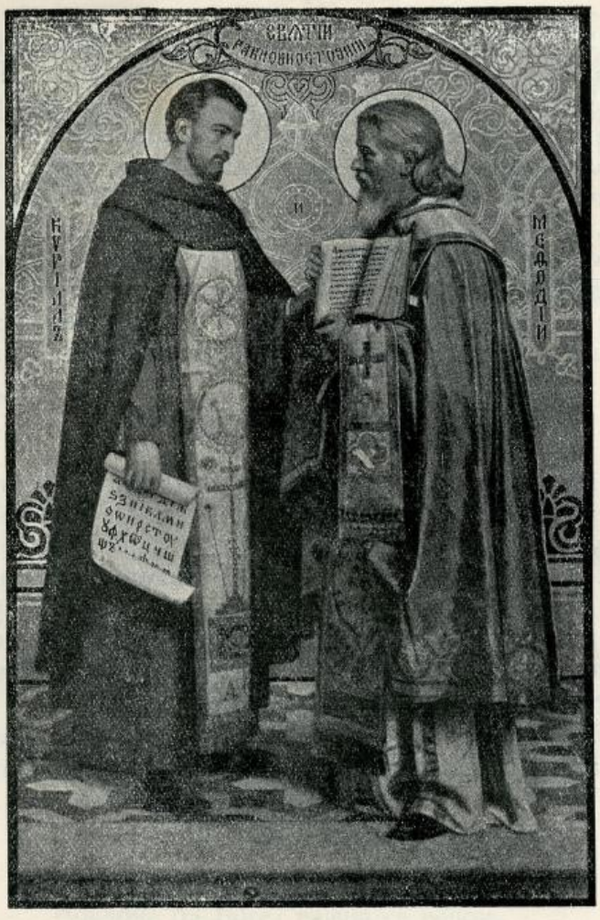
Највише старога живописа датира из XVI и XVII века. — XVI веку припада живопис у Жичи и, како изгледа, у Богородичиној цркви Студеничкој, а затим у Јашуњскоме манастиру и у Лапушанској цркви (окр. тимочки). Из XVII је века живопис Милутинове црквице у Студеници. (Из 1609. год.), у Никољу (под Овчаром), Благовештењу (под Кабларом), Јежевици (код Чачка), Пустињи (код Ваљева), Темској (код Пирота), Ариљу, Белој цркви код Карана и др. — XVIII веку припада живопис у Драчи (код Крагујевца), Врањевшници, Благовештењу (испод Рудника), и др.

Живопис старих српских цркава у суштини својој носи исто обележје које и архитектура. У XIII веку показује он озбиљност и мирноћу класичне уметности античке, достојанствене позе и отмене гестове. Оно, што је главно у слици, доминира над оним што је споредно; детаљи се губе поред онога што је опште. Све је повезано у једну органску целину.

Живопис XIV — XV века пада у очи својом гиздавошћу и тежњом за елеганцијом. Са предилекцијом се иде за декоративном композицијом и живописним детаљима. Фигуре су грациозне и живахне. Све је у покрету. Живопис је, истина, ушао у колосек византиски (у Нагоричу су све сигнатуре грчке), али многобројне варијанте у појединим темама иконописним сведочиле би о самосталности и оригиналности српских уметника. Кондаков, шта више, мисли: да су многе иконографске теме тада створили српски уметници.

У нашим старим црквама данас се најчешће среша живопис XVI и XVII века.

Уметници се враћају на првобитне теме хришћанске. Циклус сцена из живота Маријина илустрован у Милутиновој црквици у Студеници могао би бити директна копија каквога обрасца из VI века. Свугде се у живопису овога времена опажа покушај да се оживе традиције старе школе, али се назадак јасно запажа на свима тачкама. Уметници нису више у стању, да разумеју старе обрасце и да их представе у светлости античкога доба. Овде онде наћи ће се фресака, које, на први поглед, изненађују лепим формама фигура на супрот осталим мрачним, морозним, аскетичним фигурама, ну око, које загледа дубље испод површине, открије одмах све недостатке осталих фресака. Ту су пропорције ретко када правилно срачуњене и тачно обележене. Струк је обично висок, руке и ноге преко

ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ

мере су дугачке, глава је мала, труп дугачак и мршав. Композиција боја је сасвим друкчија него пређе. За уметност овога доба нарочито је карактеристично зелено сенчење меса. Осећа се јака тежња за стилизирањем. Уметник је обично далеко од тога, да поједине фигуре схвати као једну органску целину. Живопис српских цркава овога доба показује велике сличности са живописом цркава на Атосу, које тада добије свој сликарски украс.

Живопис XVIII века показује, да су се заборавиле традиције раније уметности. У њему се већ јаче осећа утицај Запада. Сада се обрасци највећим делом траже у Русији. Још од XVI века монаси наших манастира посећују Русију и просе милостињу за своје цркве. Никада та посета наших монаха у Русији није била тако обилна као у XVIII веку. Ну у живопису тога времена и у Русији беше се изгубило строго православље. Елементи западне уметности узеше у њему маха. Са овим живописом XVIII века почиње она безукусна уметност, која се у XIX веку деформише до карикатура. Ипак су „зографи“ последња два столећа били веома охоли због своје уметности. Док су сликари у нашим црквама ранијих векова из претеране скромности остали анонимни, дотле ови „зографи“ XVIII и XIX века сматрају за потребно да своја имена сачувају за вечност.

СКУЛТУРА

За вајара је било мало посла у српским црквама, исто онако као и у византиским. Ту може бити речи још скоро једино о вајаним орнаментима. Кад је реч о вајарском украсу наших цркава, онда се увек мисли на Богородицу Студеничку, на Дечане и на цркве из XIV — XV века (Каленић, Крушевац, Љубостиња, Руденица, Раваница и др.). Споменули смо већ, да је орнаментика Богородице Студеничке и Дечана романска, док је она у црквама XIV—XV века изведена у духу грузијанске и јерменске уметности.

СИТНА УМЕТНОСТ

Производâ старе српске ситне уметности (arts mineurs, Kleinkunst) није сачувано у великом броју. Они би се могли скоро на прсте избројити. Несумњиво је пак да је њихова продукција била веома обилна, нарочито у XIV веку. Ово столеће беше сведок највеће моћи српске државе, која једно време беше ту близу да утврди хегемонију на Балканском Полуострву.

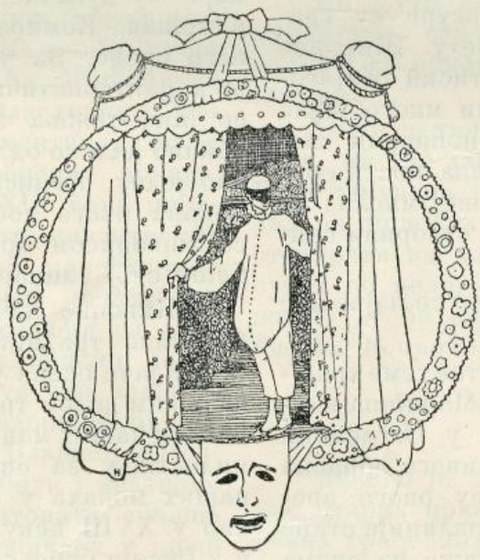
У *минијатурноме сликарству* истичу се Мирослављево Јеванђеље из XII и псалтир Минхенске Библиотеке из XIV — XV века. У првоме су иницијали формирани од тица, лавова, змија, грифона и фантастичнога зверињa. Они се подесно дају замислити у оквиру т зв. романске уметности. Минијатуре псалтира Минхенске Библиотеке крећу се потпуно у колосеку византиске уметности. Само је орнаментика ту потпуно оријенталска. У старим рукописима сирским и јерменским наћи ће се истих таквих орнамената.

И производња *бродерија* била је несумњиво веома жива. О литургиским тканинама, извезеним златом, искићеним бисером и драгим камењем, има врло много помена у писаним споменицима српским XIII — XIV века. Заслужује помена лепа завеса (*καταπέτασμα*), коју храму Богородице Хиландарске приложи монахиња Еуфимија, кћи кесара Воихне (в. слику у прошлом броју „Нове Искре“).

Производа *иозлатарства* није сачувано у толикоме броју, да би се о овој индустрији могла створити јасна слика. То би се исто могло рећи и за остале производе од метала и дрвета.*

* Овај чланак намењен је Стедовој књизи о Србији.

Д-р Влад. Р. Петковић.

ПОД СТАРИМ КРОВОМ

— ПЕСМЕ —

Старачким рукама своје мајке

I

Преплакала многе и дане и ноћи.
У грудима нада последња се гаси.
Сирота, без друга, чами у самоћи,
Док по коси ничу прве беле власи.

Само кад је тргне глас малога сина,
Који тепа „мама“ и пузи по поду,
Подигне се мало из обичних тмӣнâ
И са зебњом мисли на нову слободу.

Онда види светлост и веселе дане,
Па блажена ствара разноврсне плâне,
Молећи се Богу и његовој сили.

А мали се мази, ручицама бије,
У наручје њено хоће да се скрије
И муца полако: „'Ајде, мама, мӣли“...

II

Киша... Мутна јесен прерано се свали.
У паланци мртвој кô да пустош влада.
Она брижна седи: болестан је мали...
Душа пуна слутње, туге, нових јада.

Над креветац његов наднела се лако
И погледом нежним милује му очи.
Чим би синчић усне осушене макô,
Задршће јој срце и у страху скочи.

У собици тамно. Од велике кише
Кроз олуке вода ромори све више,
А ветар се чује час тихо, час јаче.

Над иконом старом кандило светлуца.
Мирно. Само мали у бунилу муца
И анђео један над њим болно плаче...

III

Божић. Служба прошла. Кроз улице дуге
Погурени људи домовима журе
И безбрижно, узгред, здраве једни друге.
Снег засипа земљу и кровове суре.

У црноме руву она скромно ступа,
Држећи за руку свог малог дечака.
Колико је срећна! Срце јако лупа:
Она води кући будућег јунака...

Дошли. Соба топла. Мали жељно гледа
Колачиће пуно шећера и меда,
Па прстићем влажи уснице и зубе,

А мајга зове, да му преда лепом
Поклоне од Боге: пајаца са репом,
Дрвене војнике, пушку, сабљу, трӯбе...

IV

Пре зоре се дигла. Нигде мира нема.
Збуњенога лица по собици ходи.
Смеши се и плаче... Тупка, броји, спрема:
Јутрос треба мајка школи да га води!

Купила му капу, хаљинице нове,
Таблу, сунђер, буквар и торбу од коже;
На торбици слика: ловци тигра лове,
А за њима групе црнаца се множе...

Слуша: звонце звони! Затим ведра лика,
Уз тепање дуго, пољупцем га буди.
Он се диже из сна пуног лепих слика.

И док јој се срећној брзо дижу груди,
Са очима сузним, шапуће му благо:
„Школа, сине... хајде! Устај моја снаго“...

Момчило Милошевић.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

X

ило је већ мрачно када стигосмо вили. Креснем жижицу и у првој соби угледам тетку: седи у наслоњачи и спава најмирнијим сном.

— Јадница, гладна је! рече Олга.

Тетка је и даље спавала. Упалисмо лампу и свећу у другој соби. Олга отиде у кухињу, па пошто куварице није било у кући (на две врсте од виле био је војнички логор), распали дрвени угаљ да би загрејала теткину млечну кашу.

— Теткице! Теткице! Пробудите се! поче је она будити,

Тетка мучно подиже своје изборане очне капке.

— Је сте ли будни?

— А шта хоћеш, мила?

— Теткице, ја сам се данас удала!

— Шта, шта, шта?

— Удала се! Венчала! над самим теткиним ухом гласно је узвикивала Олга.

— Шта ти је? — Не верујем!

— Кунем Вам се, теткице! Ево гледајте. Видите ли — је ли то човек? То је Андреја Николајевић!

Старица је, то се видело, напрезала све моћи свога вида.

— Као да видим!

— Гледајте, ја га љубим... Он је — мој муж!

Олга се припи уза ме и звонко ме пољуби у уста. Тетка се нестрпљиво узврпољи у наслоњачи. Осмехну се неким плачним осмехом и пређе у тихи, скоро безвучни смех.

— Истина?! — изговори она, али то нити је било питање нити изненађење и позва ме себи руком.

Ја јој приђем и приклоним се. Она обема рукама ухвати моју главу и пољуби ме у чело.

— Хвала им!... Она је златна!

Ова је новост толико узбудила тетку, да целог вечера није падала у дремеж, а жудно је јела своју кашу и с нама пила чај, непрестано ме молећи да је ја запајам. Покадшто би изговорила ма какву фразу, која је исказивала уломке њених мисли.

— Мислила сам да више неће доћи! — говорила је она. А за тим би, после дужег ћутања, додавала: — Сваки хоће да живи!...

После чаја метнусмо је у постељу. Спавала је у соби, из које није било засебног изласка.

Било је једанаест часова када смо ушли у врт. Ноћ је била месечинаста; танке гране врбине важно су се повијале с једне стране на другу, покретане тихим ветрићем. По становима, којих је у врту било много, већ се спавало Негде се у даљини пронесе звиждук. То се последњи воз примицао граду. Бескрајно море прелива се сребром и чује се мирни шум вала што ударају о обалу. Ваздух је био пун оштрог задаха неке миришљаве траве.

Ишли смо полако, ћутећи и не осећајући потребу говора. Не знам, о чему је Олга мислила, а што се мене тиче, био сам потпуно у власти ове чаробне ноћи. Осећао сам, да је поред мене и да се ослања на моју руку жена која живи једино љубављу према мени, а пошто је та жена била и млада и лепа, уживао сам. „Шта је то срећа?“ питао сам се. — „Ја сам човек позитиван и нисам се обмањивао, када сам мислио да волим Нађу. Да, ја је волим и знам зашто је волим. Па ипак, како сам необично срећан идући руку под руку с овом женом и осећајући уздрхтало ударање њезина срца“. — Изгледало ми је, да је љубав — измишљотина. Она се може увек створити при угодним приликама.

— Не, нећу умрети, нећу умрети! тихо рече Олга и стеже ми руку.

Затим поче опет говорити неким здравим и веселим пецкањем: она није ни мало болесна. Тако јој изгледа. Груди је боле само стога, што су препуне љубави, која је гуши свом својом тежином. А сад ево осећа, како скида и како ми даје ту љубав што се у њој накупила, те јој

груди почињу слободно дисати, лако се шире, а срце добија слободу да удара пуним темпом. Слушај само, како удара! У целом организму осећа силан прилив енергије, бадрости, здравља. Не, она неће умрети, она ће још дуго живети.

Те ноћи нисмо спавали. Уморени даном пуним брига, пуним утисака, осећао сам потребу да се одморим. Али ми Олга не допусти ни да помислим на сан.

— Како се може спавати када је у души тако пуно среће? Жалим часове које ћу спавати, јер у њима нећу знати ову срећу! Изгледа ми, да ја више никад нећу заспати. Зар није истина, — и ти то исто осећаш?

Потврдим јој. То, истина, нисам осећао, али сам знао да бих је друкчије увредио. Оставих јој пуну слободу »да буде свесна своје среће«. Она ме је миловала, гледала ми у очи, поредила их с морем, с небом, са шумом, са свим што је њојзи било лепо. Узбуђивала ме, те сам осећао насладу.

— Посматраћемо зору и рађање сунца. Знаш ли, да ми сада све изгледа ново, као да до сада нисам ништа видела. Цео свет излази ми у новој светлости!

Када се сунце родило, пођосмо спавати. То је био поремећај мојих навика. Тисућу пута почињао сам осећати умор, али ме је Олга задахњивала огњем своје страсти, и ја сам сагоревао заједно с њом.

Пробудили смо се када је избило три часа по подне. Тетка је била потпуно уверена да смо и данас ишли у град, те је стрпљиво гладовала. Олга није хтела устајати. Исправила се, лежећи у постељи, навукла покривач до подбратка и, жмиркајући, гледала ме, мазила се и смејала, као дивећи се што је све то тако, што ја, њен муж, седим поред њена узглавља, уживајући у њеним свиластим косама, разбацаним по белој основи постеље, и гладим јој чело. Наговарао сам је да устане, а она се смејала и изјављивала да се неће ни сместа помаћи и да неће ни малим прстом кренути, па макар морала све до сутра спавати. А то је значило, да је ја обучем, што сам и извршио до ситница. Била је у пуном одушевљењу.

— Знаш ли, да је право чудо, како се све мења и у коликој се мери и из најнезначајније ствари, на коју нисмо обраћали никакву пажњу, могу извлачити уживања! Ја сам се увек облачила махинално, у осталом тако се и све друге облаче. Сад ми ти облачиш чарапе, и гле — читава мала поема! Уживање у облачењу чарапа! Знаш ли да се томе нисам могла надати нити очекивати...

Њезину одушевљењу и чуђењу није било краја. Док смо се облачили и пили чај — наступи и сумрак. Вече смо провели на тераси; ноћу, разуме се, опет нисмо спавали, него смо силазили до самог мора и седели на песку. У свему смо налазили довољно разлога да се одушевимо и разнежимо — и у врту, и у мору, и небу, и земљи. Али зору не сачекасмо. Оштри ветар, који се у један мах сручи, отера нас у собу. И у том је било неке нарочите лепоте — бежати у двоје од буре, затворити се у собичку, затворивши што се боље могло и врата и прозоре, прислушкивати фијук ветра и припијати се једно уз друго.

Сутрадан устали смо раније, — у дванаест часова. Олга никако није могла погодити који је то недељни дан био, — била је сасвим изгубила рачун о данима. Па ни ја сâм нисам се могао одмах сетити да је био петак.

Проживели смо два дана, не обавештавајући се о томе, шта је у свету. Када обукох Олгу и када узех кључ да отворим врата од терасе, помислих, како је срећа чудно егоистична, па сећајући се свега што је било за ова два дана, нисам се доиста могао сетити ничега што би утврђивало да смо ми разумна бића.

— Охо! То није рђаво! чу се са терасе, када отворих врата.

То је био Кремчатов. На моје изненађење, с њим је био и Вјетвицки. Рекоше ми, да већ од десет часова чекају, да су већ били на обали и окупали се у мору. Појава Кремчатова у тренутку ме поврати прошлости. Знао сам, да је већ несумњиво био *тамо*. И преда мном се, у један мах, оцрта сва величина корака који сам учинио са толико одлучности. А шта ће бити ако сам погрешно рачунао? Веровао сам да сам Нађу добро проучио. Био сам потпуно уверен да је познајем и да знам како ће поступити у овом или оном случају. У дубини душе њене живи страсна жеља да буде богата, али то не зна и она сама. Принципи, које је била усвојила, гуше ту њезину жељу, сметају јој да се јасно оцрта и узме првостепену улогу. Потребан је какав силан ефект, потребно је да се узбуди, изведе ван себе и посваћа се са прошлошћу.

То ће јој послужити као оправдање пред самом собом; изгледаће јој да се свети за увређено самољубље, и тако ће се, на тај начин, обићи сурови принцип, биће обманут. Тако сам ја рачунао. Али ако у томе буде ма и најмања погрешка, коју нисам предвидео, све ће се у прах развејати.

Известио сам Олгу о доласку гостију, те она брзо уреди собу. Вјетвицки уђе к њој, а ја остадох са Кремчатовим.

— Има за Вас две три речи! тајанствено ми рече Кремчатов и показа руком према врту. Одмакосмо на једно двадесетину коракâ.

— Био сам данас. Али сам сазнао да сте им већ и Ви сами саопштили. Је ли истина? Баба ми је тако некако казала. Вели: знамо, већ нам је јавио Андреја Николајевић. Саопштите му, каже, наше жаљење што му не можемо и лично честитати, јер Нађењка није нешто најздравија... Ево Вам и ово писмо!

Гледај само каква је моја Ана Гавриловна. Зар сам могао и помислити да ће показати толико смотрености? Али нисам могао знати, ко

је то успео да их већ обавести. Посумњао сам у Вјетвицког, који је, разуме се, веровао да ми њиме чини највеће зло. Кремчетов није видео и Наду. Она просто није изишла пред њега.

Признајем да сам необично узбуђен узео писмо у руке. У самом оном тренутку чуше се кроз грање гласови Олге и Вјетвицког. Нема сумње, изишли су на терасу. Метнух писмо у џеп, узех Кремчатова под руку и упутих се с њим према летњиковцу. Вјетвицки није могао опростити Олги, што се спустила до одушевљавања моћном срећом.

— Још пре месец дана говорили сте, да смо дужни живети само ради ближњих! прекоревао је он моју жену.

— Ах, ја скоро већ десет свесних година живим ради ближњих, и нисам успела да им ишта учиним. Сад хоћу да живим само за себе, па ће можда и њима ма шта допасти од тога! одговори Олга.

— Браво! Браво! Дивно речено! виче и пљеска Кремчатов. Њему се необично допао Олгин одговор. Бојао сам се да тај разговор, који ми је изгледао досадан, не потраје дуже. Међутим, у моме џепу лежао је одговор на моје сумње! Хтео бих да што пре ухватим тренутак да прочитам писмо.

— Чујте ме, Вјетвицки, пре три месеца уверавали сте ме да сте заљубљени у мене. Да сам одговорила љубављу, да ли бисте ме одбили?

Вјетвицки није очекивао тако непосредно питање, те се ограничи одговором:

— Ја — то је друга ствар...

— Не, реците ми право, да ли бисте ме одбили? наваљивала је Олга.

— Признајем, не бих одбио! рече Вјетвицки, а његове очи плануше блеском.

— Да ли би и то било ради ближњих? настави Олга.

Данас је била немилосрдна. Кремчатов је и опет поздрави пљескањем. Запазио сам на лицу Вјетвицког не баш најбољи израз. Тај човек био је толико увредљив колико и насртљив. Најмање напомена на његову штету доводила га до беснила, а вероватно једино због тога што није био толико уман да би то могао одмах одбити.

— Хоћеш ли, Олга, остати са гостима? Ја треба да одем до универзитета, да се обавестим, кад ће бити готове дипломе, — рекох ја.

— Не, не, и ја ћу с тобом! брзо одговори Олга. Гости ће опростити!

То ми се није допало. Ја сам увек био човек друштвен, али покадшто волим да будем и сâм. Изгледа ми, да је сваком потребно по неколико часова самоће. Ја, право да кажем, могу озбиљно размишљати само кад сам у самоћи. Већ је три дана како не знам шта је самоћа, и моју пређашњу увереност већ је почела нагризати сумња. Осим тога, било ми је неодложно потребно прочитати писмо, а што нисам хтео учинити пред Олгом.

— Мила моја, требаће да тамо останем скоро читав час. Морала би чекати на улици...

— Па шта, чекаћу!.. Зар је то Бог зна шта?

Пристао сам. Пошли смо сви заједно. У граду се растанемо са Кремчатовим, — он је хитао Марији Николајевној. Вјетвицки је остао на улици с Олгом и наставио препирку.

Тек што сам ступио у широки вестибил, где се врзмало тридесетак студената и чекало, кад осетих у души необичну лакост. Ослобођен слатке контроле заљубљених погледа, похитао сам да се користим слободом и распечатим писмо. Другови ми прилазише, разговараху са мном, али ме то није ометало у читању, јер се никога није тицало ни шта ми пишу ни откуда. Неко ми честита женидбу и изјави чуђење што сам се оженио Олењином, када су сви мислили да је моја вереница Турчанинова, али ја сам знао, да ћу о томе још сто пута чути изразе изненађења. Ана Гавриловна пише:

„Да ти кажем, Андреја Николајевићу, да сам се већ сасвим изгубила. Нађењкин је карактер ђаволски. Шта јој све нисам говорила? Говорила сам јој, да си нашао врло богату вереницу и да си према томе — подлац. Али она не верује; каже — то не може бити, ја га познајем и знам ком је наклоњен. Иде бледа и ништа не једе. Већ је четврти дан како Масловитог неће да види. Знаш ли шта, Андреја Николајевићу, батали све то, ништа од тога неће бити! дођи!“

Ту је био потпис Ане Гавриловне, који је био подвучен. На другој страни опет се почињало.

Господе, шта си ти починио!? Био код нас Вјетвицки па нам каже: а знате, ваш Андреја Николајић јуче се венчао с Олењином! Ако ми не верујете, знајте да сам и ја био у сватовима!.. Говори нам са пуно злурадости. Баш си ти неки одважан човек, Андреја Николајевићу! Вјетвицког сам одмах отправила, а бојим се да Нађењки у очи погледам. Како да јој кажем? Па ипак сам јој јуче пришла и казала: Нануша — кажем — зар ти нисам говорила да је он подлац, — сад се показало. Андреја Николајић јуче се венчао. Она само уздрхта. — Венчао се, кажем, с Олењином... Она као да је то очекивала, и не крикну, већ само упита: с Олењином? и ништа више. Као да је грозница ухвати, сва дрхти, на образима јој избише црвене мрље, очи јој као у звера, јури по соби. Тако целог вечера не рече ни једне речи. А сутрадан устала — сасвим весела, смеје се цео дан, а о томе ни речи. Долазио Масловити, тако да ми је чак неугодно било. Пришла му и каже: гле, вели, Ви се још више угојили!.. Он се збунио, а она се целог вечера подсмевала његовој дебљини; а он се јадник само зној и црвени. Кад је одлазио, ја пођем да га испратим, а он ми јако стеже руку и рече: Надежда Алексјејевна баш ме презире! А како је ја волим!.. и сузе се завртеше у његовим очима. Тек сада ништа не знам на шта ће све ово изаћи. Господе, Господе!“

Нисам ни ја сâм знао шта ће бити. Главно је, чега сам се бојао, да Масловити не падне у очајање. А тада, ко зна, може на све одмахнути руком. Не, доиста сам се поколебао и осећао како губим терен под собом.

Фамулус ми предаде једно писмо. Погледам жиг: „Кијев“ а рука Викторова. Замишљам, колико у њему мора бити гнева и добру радих пребацивања. Хтедох у првом маху, да прочитам и то писмо, али осетих неугодност. Потреба да се ма од кога кријем — мучила ме. Одлучим, да писмо отворим пред Олгом и да на тај начин уведем принцип немешања. Ја знам да је она љубоморна. То ће је у први мах увредити, али после, захваљујући понављању, обикнуће.

Када сам пришао на улицу, Вјетвицки се опраштао. Изгледало је то свему, да је хтео избећи поздрав и са мном, а чиме је, без икакве сумње, желео да ми изрази своје презирање. Учинио сам се, као да то не видим, те ми оде испред самог носа.

— Ручаћемо у ресторану? упита Олга.

Тек што јој хтедох одговорити, кад ми пажњу привуче један фијакер, који је пролазио поред нас, а у који беше упрегнут ретко диван пар касача. Ја сам знао чији су то касачи, те ми се у једном тренутку јави мисао.

— Да, да, разуме се — у ресторану. Хајде ти тамо, у врт, знаш где смо ручали, а мене ето за четврт часа.

— Андреја, то је ужасно!

— Олга, мила, ја бих био необично срећан кад не бих имао послова... Треба мислити и на будућност... Сутра се уписујем у адвокате... Дакле, причекај четврт часа... И мени је самом тешко без тебе!

— Истина?

— Разуме се, да је истина! — При том се осмехнух, мора бити, веома искрсно и заљубљено, јер ми Олга потпуно пријатељски стеже руку и рече: хоћу да ме пољубиш.

Дакле, до виђења! После четврт часа! рекох јој и пољубих је у уста. То је силно збуни, јер је било на улици, али је у исти мах и занесе.

— Иди, само брже! рече она, гледајући љубавнички за мном.

XI

Брзо се упутим Кружној улици, узмем кола и пођем кући Масловитог. Послужитељ ме дочека доста неугодно.

— Не примају никог. Дошли су на пô часа. Нису најздравији и врло су нервозни! рече он.

Ја сам наваљивао, како имам посла која не трпи одлагања. Та изјава учини да слуга постаде још грубљи. Тако су говорили сви који су долазили Масловитом да траже помоћи, а таквих љубитеља на мрвице његових милиона било је веома много, а и њихови послови нису трпели одлагања. Слуга је мислио да сам и ја један од таквих. Тад и ја са своје стране приступим крајњим мерама. Назовем га будалом и рђом, извадим своју посетницу и наредим му заповедничким тоном да ме одмах пријави домаћину. То је добро утицало. Не прође ни тренут, а већ ме учтиво и са изразом оправдавања поведоше горе, по широким мраморним степеницама, застртим изванредним застирачем. Прођох низ огромних соба, истих као и у његову летњиковцу, без смисла напуњених гомилом скупог и ретког намештаја, сваких безделица а нарочито часовника, и уђох у кабинет. Овај кабинет био је до ситница сличан оном у летњиковцу, где ме је Масловити примио. Исти онакав тежак сто за писање, исти онакав ниски етажер за књиге и канабе. Видело се, да је у домаћина била оскудна машта и да је необично ценио своје мршаве идеје. Масловити ме дочека с уздахом.

— Врло сте ме обрадовали, врло обрадовали!.. Ах, Андреја Николајићу, ја сам веома несрећан!

Ова последња фраза прозвуча ми у ушима као какав дивљи подсмех. Човек, који има милионе, који је педесет година уживао најфиније насладе у најразличнијим врстама, напослетку је нашао могућности да каже: „Ја сам веома несрећан!“, и то само стога, што није успео да загрли једну од најобичнијих девојака, која се ничим није истицала. А колико је пута имао у свом загрљају жене сто пута лепше од Наће! Нисам допуштао, да у њој цени њезину памет или врлине. Зар је целомудреност, и то само са гледишта њене примамљивости, ствар која се, како се то обично мисли, не може за новац купити.

Масловити се необично променио од како сам га видео последњи пут. Он, разуме се, није ни омршавио ни побледео, јер је то за њега било скоро немогућно. Али му је лице постало некако овештало и посунуло; а тиме, разуме се, није ништа добило. Посади ме у наслоњачу, а он поче нервозно узбуђен шетати по соби.

— Ви сте сами криви! рекох му;

— Зашто? Зашто? Објасните! Научите ме! Ви, не гледајући на Вашу младост, тако добро познајете људско срце!

— Да, да, Ви сте криви! Говоримо искрено! Надежда Алексјејевна не може се Вама одушевити. Ни спољашност, а ни године Ваше не одговарају њезину идеалу. Али, разуме, Ви имате огромну моћ — своје богатство. Надежда Алексјејевна је човек, па зато и има урођене људске слабости. Нема ничег рђавог у томе, што би она хтела да поживи добро и угодно, како се само може живети са милионима у рукама. Али ни једна жена од реда неће то признати за себе. Њене очи треба ма на који начин заварати, потребно је ма чиме привезати. А реците Ви мени, чега сте јој позитивног понудили? Ја Вас волим и нудим Вам своје богаство? Ха, ха! Оно прво,

ја Вас волим, њу, дабоме, не може саблазнити, а оно друго — богатство, управо и јесте оно што треба прикривати... Понудите јој ма какву грандиозну ствар, која усрећава човечанство... Ма шта од идеја̂, па макар се то никад не могло испунити.

Сасвим је свеједно, што од тога неће ништа бити. Али је потребно, да дате хране њеним племенитим тежњама; она ће се за то одмах ухватити и рећи самој себи: ја то чиним ради велике ствари! Срећа људска вреди мог живота! Ха-ха-ха-ха! Та̂ зар Ви не знате, шта је све почињено од оног времена од када је свет под заставом на којој пише: „Срећа човечанства“?.. Уз то није ни мало лепо што пред њом попуштате. Ви треба да јој импонујете својом одлучношћу, уверењем у своју моћ, па чак и једном врстом немарљивости...

Стајао је преда мном пун израза поштовалачког изненађења.

— Реците ми, Андреја Николајићу, колико Вам је година?

— Двадесет и шест!

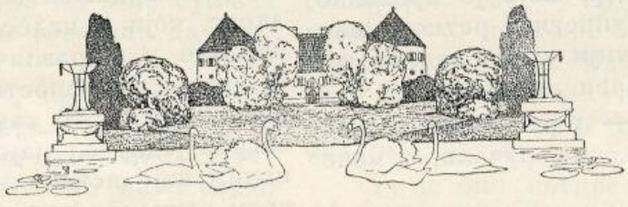
— Чудновато! Ко би могао, гледајући нас двојицу, смео и помислити да сте Ви — мој гувернер? Ви тако расуђујете, као да сте живели три живота!...

— То Вам тако изгледа само због тога, што Ви нисте ни један проживели. Ви тек сада чините први корак и видите како је то тешко. Ја мислим да живи само онај који на сваком свом кораку пролива по кап своје крви. Ја сам још од десете године био дужан да мислим о себи и о својој будућности. Мене је живот и нехотице направио философом.

— Знате ли шта? — рече неодлучно, Иван Јевсјеић: И ако немам никаква права да Вам чиним предлоге... Али ако бисте привремено хтели ма куд отићи... Иза границе, на пример... Што се тиче средстава — немојте бринути. Моја каса на Вашем је располагању... Мени се вазда чини, да њу буни Ваше присуство.

Ударим у смех.

(Наставиће се)

УЧИТЕЉ

Кад је тама завладала земљом, Јосиф из Ариматеје, ужегавши борову буктињу пође с брда у долину. Јер га је код куће чекао посао.

И на каменим плочама у Долини Очајања виде он младића како клечи. Младић је био наг и ридао је. Косе његове биле су бакарне боје, а тело његово било је слично белом цвету. Али он је своје тело изранављено трњем, а косу своју, као каквом круном, посуо је пепелом.

А онај, што је владао безбројним тајнама, рече нагом и уплаканом младићу:

— Мене не чуди што је тако велика туга твоја, јер заиста, Он је био велики човек.

А младић одговори:

Не оплакујем Њега ја, но себе. И ја сам претварао воду у вино, и губаве сам исцељавао ја, и слепима сам давао вид. Ја сам корачао преко вода̂ и из живих мртваца изагнавах демоне. Ја сам хранио гладне у пустињи, где није било пиће и мртве подизах из њихових тесних домова; и, по мојој заповести, на очиглед многобројне светине, осушила се бесплодна смоква. Све, што је чинио тај човек, чинио сам и ја. И ипак нису ме распели.

Оскар Вајлд.

ЦИГАНИ У СРПСКОМ НАРОДНОМ ВЕРОВАЊУ И ПРИПОВЕДАЊУ

Срби се опходе према Циганима доста човечно. Ако су и Цигани душу носе, рекну Срби бранећи Цигане. Они им удељују милостињу, јер их је проклео Бог да просе. У обичном опхођењу неће чак ни Циганима да их зову већ *мајсторима*, а Циганке *мајсторицама*, чиме као хоће да их карактеришу као људе од реда и заната. Понекад и ортакују с Циганима у куповини и продаји стоке Али при свем овом Србин Циганина вечито држи за нижег од себе, сматра га за нечистог и недостојног да живи животом којим Срби живе и да се користи свима српским правима.

Никад Србин неће јести хлеба, што га је месила Циганка, нити јела што га је она кувала. Никад неће пити воде из суда из кога је Циганин пре тога пио, јер су Цигани погани. Пре ће Србин пити из суда из кога је локало псето, но из кога је пио Циганин. Отуда скоро и нема случаја да се Србин оженио Циганком, или да је за Циганина пошла Српкиња. О изузетцима се говори као о каквоме чуду. Због тога и Цигани пазе те никад неће ни покушати да падну у грешку да Србина опогане. Кад Циганин пије или једе из извесног суда у српској кући, тај се суд после најмарљивије опере. Ако у Срба раде Цигани у пољу или у кући, никад не седају да једу заједно, већ се увек Цигани издвајају, те једу и пију обашка, из других судова.

Кад Циганин дође у српску сеоску кућу не може сести где хоће, већ се његово место зна, то је *завала*, где седају и просјаци и сироте кад дођу ради прошње[1].

Цигани су, веле Срби, погани не само с тога што нису крштени, већ и стога што им душа смрди. Негде опет кажу да је Циганин поган јер му је месо кисело, па због тога и смрди[2].

Турци су Цигане вечито сматрали као нечисте, због тога су их, ма да су једне вере, увек презирали и искључивали од себе у верском погледу. И Срби их исто тако сматрају. У свету има седамдесет и седам и по вера Цигани су оно пола вере, кажу и Срби исто онако као и Цигани[3]. Цигани су никаква вера, веле још Срби. С тога прости народ никако и не одобрава да Цигани прелазе у православље. Циганин је проклет да буде Циганин, он не може никад бити као ми! Зар Циганин да уђе у цркву и да узима причешће? То је грех! Кад је пак 1892. год. изишла наредба да се Цигани покрштавају и кад су се многи и крстили, народ је говорио да то неће изаћи на добро, јер да је Бог хтео да и Цигани иду у цркву и узимају причешће, он их не би ни створио Циганима већ Србима! Баш некако у то време поче пропадање винограда у Србији од филоксере, те је то народ протумачио као Божје проклество, што је поганим Циганима дато причешће[4].

---

[1] М. Ђ. Милићевић вели: У сеоској кући место откуда се налажу дрва на ватру зове се *преклад или завала*. Место пак на супрот завали зове се *прочеље*. Прочеље је најодличније место у кући, ту обично седа домаћин или одличан гост. За завалу седају: просјаци, сироте и Цигани. (Кнежевина Србија, стр. 412).

[2] У Турака се каже: *Циганин је кисела меса* (Фараон'н екши ети) *за то и смрди.*

[3] Турци кажу: *Фараон јетмиш једи милетен дишари д'р.* (Цигани су изван седамдесет и седам народа). Minas Tcheraz забележио је за Турке да „ils disent que le globe est habité par soixante-douze nations et demie (*ÿetmisch iki boutchouk millet*), et que les Tziganes forment cette fraction". (Congrès International des Traditions Populaires, 1900, стр. 31—32.).

[4] 1848. г. за време мађарске буне ишли су против Мађара поред Срба из Србије и Цигани. Цигане је предводио њихов харачлија Таса Ивановић. Прича се да су се Срби у Јагодини полазећи у бој причестили. Цигани, видећи да се Срби причешћују, а мислећи да причешће чува у боју, замоле Тасу да им одобри да се и они причесте: И ми смо људи, говорили су Цигани, и ми душу носимо, биће добро да се причестимо. Таса је пак држао да би обесветио причешће кад би га дао Циганима. Не могавши да им не испуни бар привидно жељу он им рекне да ће им дати причешћа. Наструже пун ћувеч рена па у њега наспе јакога ћесћим сирћета и измеша, за тим нареди да му улази један по један Циганин. Чим који Циганин уђе он му рекне да зине па му пуну велику кашику рена стрпа у уста и нареди

Епископ Тимочки Господин Мелентије пише ми да се у старом Књажевачком округу Срби клоне и покрштених Цигана »јер због своје простоте многи Срби хришћани не могу да појме, да су бивши безверци Цигани примањем хришћанства постали чисти пред Богом и светом црквом. У осталом на ову одвратност и туђење побуђује их и то, што има доста Цигана хришћана који још не могу да се отресу својих старих циганских навика и што су нечисти«.

И Власи у Србији своје крштене Цигане сматрају као погане.

Сматрајући Цигане као нешто ниже Срби при болестима кад бају, завршују бајање са речима: Нама живот и здравље, а у Цигане болештина и тролетница! Исто тако с пролећа кад Србин окуси први плод од нечега рекне: На живот и на здравље у Цигане болештина![5]

Цигани се сматрају и као страшило, те њима Срби плаше децу. Кад деца плачу или су немирна рекне им се: Сад ћу звати Циганина или Циганку, да вас мете у торбу и да вас носи.·

За Цигане кажу Срби да немају слезине, због тога су брзи и лаки.

Кад се Циганин мери никад не може изнети тачно известан број ока, већ увек мора бити тежак преко оке: или пола оке или литру. Н. пр. Циганин не може бити тежак тачно 50, или 51, или 52 оке већ увек мора бити преко тога нешто тежи или нешто лакши, тек тачно на цео број не може доћи.

Циганче може ићи и босо по снегу, па да му не буде хладно, јер му, веле Срби, чим се роди мати намаже ноге гушчом машћу, те му ноге не зебу исто онако као ни гуски.

Кад српско дете не може за дуго да проговори, његови родитељи треба да украду хлеба или друго што из циганске торбе Циганке која проси и да даду детету да поједе, па ће брзо проговорити, јер Цигани брзо и много говоре.[6]

Кад дете не може за дуго да проходи онда га ваља провући испод циганске батине, па ће проходити.

Поред овога Срби верују да Цигани доносе и срећу:

Кад неко изјутра или иначе полазећи на пут или на какав посао сретне Цигане, нарочито Циганку са пуном торбом, верује се да ће му пут бити срећан.[7]

Ако дућанџији, нарочито у понедељак, Циганин прави сефте, биће среће целога дана или целе недеље.

Ако ловац позазећи у лов сретне Циганина, верује се, да ће у лову бити среће.

Ако је Србин рад да запати добре коње, ваља да обљуби Циганку, па ће му коњи бити напредни и здрави као год и у Цигана џамбаса.

Сем овога ја имам још из народа прилично забележених казивања о Циганима, која овде износим.

Кад Срби хоће да дирају Цигане или да их исмевају или карактеришу рекну: Циганско је царство трајало свега три дана. Првога је дана цигански цар пројахао мајку кроз варош, другога је обесио оца, а трећега дана су га Цигани збацили. Због овога се за ствар која мало траје рекне: Троје као Циганско царство.

У селу Ратајима, у срезу жупском прича се да су Чивути, кад су хтели да распну Христа узели пет ексера, па му у обе руке и у обе ноге забили по један. Пети ексер хтели су да му забоду у пупак, али се ту деси Циганин, који украде тај ексер Кад то виде Христос благослови да буде и лопова у свету, те тако постаде од Циганина први лопов. У Дебру се верује да је јабучица постала од једног ексера („брут“) што га је Циганин начинио за Христа па прогутао. Кад су Циганину поручили да за Христа направи, ексере, он направи један више, па пошто га није могао на друго место да сакрије, он га прогута, али му се задржи у грлу и од тога постаде код људи јабучица.[8]

Цигани су врло плашљиви, због тога се за плашљивца рекне: Плашљив као Циганин! У Врању сам забележио ову причу која карактерише циганску плашљивост: Позвали Циганина да донесе у тестији воде. Он узме тестију, метне је на раме и пође чесми. Како је тада дувао ветар, то грлић од тестије почне од ветра учати. Циганин помисли да то за њим вук урличе, па од страха паде мртав.

му да прогута, и истера га напоље. И Циганин са пуним очима крупних суза излази напоље. Остали Цигани који чекају на ред питају га: *Љаљом ли гудло?* (Јеси ли узео слатко?) — *Љаљом иа прељаљом, кураволе кодинђале!* (Узео сам и преузео.....), одговара Циганин.

[5] Арнаути завршавају приповетке своје обично каквом жељом или другим чим сличним (Види *Les formules dans les contes* од René Basset-a у Revue des trad. populaires за 1902. г. св. за новембар стр. 536. Но ја знам да Арнаути имају изреку и: *Прола 'ништуи ексћа 'ндр Мађуи* (Прича у кучини, несрећа у Цигане), којом завршавају многе своје приповетке.

[6] М. Ђ. Милићевић, живот Срба сељака, Српски Етногр. Збор. књ. I, стр. 197. — О овоме сам слушао на много места у Србији. У Нишу сам слушао да и Турци кад хоће да су им деца разговорна и речита украду из циганске торбе мало хлеба и тиме дете први пут захране.

[7] У селу Врбници (у Окр. Крушевачком) каже се да је Циганина срести из јутра срећа, јер он мисли увек само за један дан да му буде добро. У Окр. Пожаревачком се верује да је Циганина добро срести из јутра, јер је он срећа. Он жели да цео свет има доста, па ће и њему бити доста. У Свилајинцу кажу: Циганку је добро срести из јутра, јер она мисли само о томе како ће јој бити пуна торба.

[8] Српске народне умотворине, обичаји и веровања из Дебра и околине од М. Вељића (Братство, књ. IX и X, стр. 443.) Minas Tcheraz казује, како се на истоку прича, да су Јевреји, поручивши у Цигана четири ексера ради распећа Христа, Цигани начинили пет, и да је пети који је Христу забоден у срце причинио толико бола да је Христос проклео Цигане и осудио их да проводе скитнички и бедни живот. (Congrès International des Traditions Populaires, 1900., стр. 31.). Види и српску пословицу: «Божа ти вјера, ако бих и крао, поштенији бих био човјек него Циганин» (В. С. Караџић, Српске нар. пословице, 1900, стр. 459.).

Једна приповетка из Власотинца казује да су Цигани на овај начин постали плашљиви: Договоре се Цигани да ухвате ђавола. Тога ради састану се неколицина, па и ако су били црни, још се више нагараве да су изгледали као ђаволи. За тим узму један гоч (бубањ) па дођу испод воденице где излазе ђаволи. Ту се договоре да један одњих лупа у гоч, остали да играју, па чим ђаво дође на игру да му један украде капу и да побегне.[9] Гочобија почне лупати у гоч, а Цигани почну играти. Син ђаволског цара беше изашао у шетњу, па гад чу гоч и виде да Цигани играју он помисли, да то ђаволи играју, те замоли оца да га пусти да мало поигра. Отац га не пусти, али он отидне сам. Али чим се ухвати да игра међу Циганима, један му Циганин зграби капу и побегне воденичару. Воденичар му за капу даде коња, а капу метне под доњи воденични камен, те је ђаво морао остати да служи у воденичара. Воденичар га је терао да иде у дрва али по мало да товари на кола. Ђаво отидне у шуму, па натовари мало дрва и позове све ђаволе да се возе на колима. Ђаволи се попну на кола, те је воловима било тако тешко да су били мртви уморни. Кад воденичар виде тако уморне волове рекне му да још мање дрва товари. Ђаво је још мање товарио, али су се ђаволи пели у кола, и воловима је опет било врло тешко. Тада воденичар рекне ђаволу да више товари. Ђаво натовари толико много дрва да волови нису могли кренути. Тада позове он све своје другове ђаволе, те су кола гурали и волови дођу одморни кући. Видећи то воденичар рече да увек по толико товари. — После неког времена ожени се воденичар. На дан свадбе замоли га слуга да му дâ капу, да се и он мало провесели, а ако се боји да ће побећи нека сва врата добро затвори, а кључеве нека метне испод воденичног камена. Воденичар пристане, затвори сва врата и дâ му капу. Ђаво почне играти, па од једном јурне кроз оџак и побегне својој кући. Цигане пак што су му капу украли све помори. Од тога доба су Цигани у свему плашљиви, јер се боје да ђаво и даље не тера освету.

Друга једна народна приповетка казује циганску досетљивост: Сахрањивали хришћани мртваца, па после сахране поставе поред гроба софру да једу за душу покојникову. Прође поред гробља гладни Циганин па упита: хоће ли дати и њему да једе мало мртвоме за душу. Даћемо ти, одговоре они, али по нашем обичају мора сваки ко на гробу једе очитати умрломе за душу по једну молитву. Циганин, и ако није знао никакве молитве, пристане, отидне на гроб и рекне: О мртви, нити сте ви ради ту лежати, нити сам ја рад над вама се драти, али нема ничега џабе.

Циганску равнодушност казује ова прича. Некаквоме Циганину јаве да му се отац удавио у реци. — А је ли могао заћи реку, а да је не гази упита Циганин? — Могао је, одговорише му, али би му тада ваљало дуго путовати. — А је ли могао за годину обићи? — Могао је. — Онда није ни штета што се удавио, кад је тако журио. Боље би било да је ишао полако па би стигао, но овако што је журио па се удавио.

Друга једна прича такође казује немарност циганску: Купио Циганин овцу да од ње запати стадо, па је везао у ковачници за наковањ, принео јој сламну прскалицу за храну, а за пиће јој оставио ону барицу из које прска воде у ватру, и отишао у кафану. Кад после неколико дана дође у ковачницу нађе овцу мртву. Видећи то рекне: Где је тор, ту је мор!

Како Циганин уме да нагрди, кад се према њему зло поступа, а како да похвали добро опхођење, казује ова прича, коју сам забележио у Алексинцу: Ишао владика по својој епархији па сретне Циганина и рекне му: Помози Бог *гаде!* — Бог ти помогао *смраде*, одговори Циганин. — После неког времена врати се владика и сретне истог Циганина па му рекне: Помози Бог *мајсторе!* — Бог ти помогао *иресвјатаја владичице*, одговори Циганин[10].

[9] И међу Србима и међу Циганима се верује да је сва ђаволова снага у капи, и да се без ње не сме враћати кући.

[10] Сем овога има у Срба још врло много народних приповедака које се односе на Цигане. У свима се износи или њихово лукавство, или досетљивост, или леност или веселост и безбрижност или им се истиче друга каква особина. Примера ради наводим из *Српских народних приповедака* које је скупио Вук С. Караџић оне под бр. 14., 34., 36. и 41. шаљивих прича; *Српских нар. приповедака* Вука Врчевића оне под бр. 78., 79., 80., 81., 82., 83., 84., 85., 86., 87., 88., 89., 90., 91., 106., 107,, 192., 200., 214., 229., 276., 286., 304., 307., које се све на Цигане односе; даље из *Српских народних умотворина* из разних српских крајева скупио Никола С. Кукић (Загреб 1898.) на стр. 85.; за тим из стотине шаљивих прича из српског народног живота у Херцег Босни скупио Лука Грђић Бјелокосић (Мостар 1902.) на стр. 31., 65., 74., 77., 91., 97., 99. итд. итд.

Н. Н.

ЛИСТИЋИ

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

ЕПИГРАМИ

(Превод са немачког)

ПРАВИ ПЕСНИК

Богоданог песника
И по том познаду,
Што га многа шкрабала
Неуморно краду.

БЕСПЛАТНИ ПРЕТПЛАТНИК

Позајмљује а не враћа никад!
Ал' ми знамо од чега се боји:
Лакше му је задржати књиге
Него л' оно што у њима стоји.

СЛАВНО МЕСТО

А.: Не кудите ово славно место,
Из њега је избраник изаш'о.

Б.: То сам и ја помислио одмах,
Чим га овде нисам више наш'о.

ПЛАГИЈАТОР

Запиташ ли: „Ко је? Шта је?"
Чудноватe чућеш гласе:
То је врана литерарна,
Јер њу туђа пера красе!

ЛАЖОВУ

Лажи што знаш боље,
Ја те мирно гледам;
Знам те да си лажов,
Преварит' се не дам.

Једанпут си само
Задовољство стек'о
Да и мене слажеш:
Истину си рек'о.

ГЛАДНОМ ПЕСНИКУ

Адам је проклет, јер Господ хтеде,
У зноју лица свој хлеб да једе;
Ти двапут више клетви му мостиш;
У зноју лица вечито постиш!

МУЗИКА

(у ритму гавоте)

Мојој најмилијој и најдражој мами

У твоме салону плакала је музика...

Она је тако нежна, та бескрвна, надземаљска прилика, да је свака неправда и свака мржња растужи.

А све је неправда и мржња.

А није и правда неправда за понеког и љубав сама постоји ли без мржње?

А може ли да постоји правда и љубав, ако нема мржње и неправде?

И зато плаче.

Она плаче, јер, да би могло постојати Племенито и Лепо, мора да буде (да бисмо судили) и Ружно и Гнусно.

Њу растужује плач, а кад плача нема — успомена на плач.

Она је тако тиха и блага и сетна, да је сневесели и сама помисао да постоји туга.

Да *може* да постоји туга.

Увек је она тужна, та твоја бледолика, расплетених златних коса, замишљена, плавоока музика.

Твоја музика, која дрхти и стрепи не од страха, — не познаје тај страх као што не познаје ни храброст...

Твоја музика коју не разумеју и твоја музика која не разуме ни друге ни себе.

Јер не зна и да се може разумевати — сва љубичасти сан, сва етер, сва свилена душа...

Та велика неразумљива и неразумљена...

Теши...

Теши твоја музика.

Париз

Ст. Винавер.

ХРОНИКА

X. НОВИНАРСКИ КОНГРЕС

27 јуна ове, 1911, године дан је отварања десетог свесловенског новинарског конгреса. Овај конгрес у Србији је дочекан свечано, као што су у опште и сви досадањи новинарски конгреси по разним местима словенских земаља дочекивани и одржавани.

За овај свесловенски новинарски конгрес ангажовани су не само професионални новинари, но и многи други јавни просветни радници. Отварање конгреса је у Народној Скупштини.

Свесловенска изложба новина је у Другој Београдској Гимназији. Изложба је уређена врло укусно. Руско новинарство само заузима четири собе. Велику салу заузима изложба новина Срба Хрвата. И овим једним чисто техничким јединством манифестована је лепа идеја српско-хрватског зближења. Остале собе заузима штампа чешка и моравска, словеначка, бугарска, штампа Лужичких Срба итд. На изложби су готово сви свакодневни као и повремени листови. Пада у очи да међу свеколиком словенском штампом има приличан број листова, који излазе у Америци.

Што се тиче југословенске штампе, она пада у очи и својом разноврсношћу. И ако млада, она покушава да створи све облике модерне штампе. Ту се налазе производи од сваковрсних листова до чисто илустрованих часописа. (На жалост чистих илустрација у нашој штампи нема).

Такође има леп број разноликих дечијих листова који сем своје педагошке вредности имају и своју уметничку вредност.

Старији листови (на пример „Српске Новине“) нису могли бити изложени, јер се чувају по библиотекама. Али су зато изложене верне фотографије листова, тако да се у ствари не осећа у томе погледу никаква празнина.

Поред новина и часописа изложена су и издања појединих научних и просветних библиотека.

Изложба је украшена тробојкама свих словенских народности као и грбовима.

*

За дочек гостију спремљени су нарочити славолуци и по вароши истакнуте тробојнице. Сам програм конгреса је овакав:

Првог дана (27. јуна) 1. Председник Савеза Словенских Новинара Г. Јосиф Холечек отвара и поздравља конгрес. 2. Избор часништва. 3. Поздравни говори. 4. Др. Јован Скерлић професор универзитета „Историски преглед српске штампе од 1791 до 1911 год.“ 5. Ј. Лакатош уредник „Obzora“. „Историјски преглед хрватске штампе“. 6. Свечано отварање *прве* изложбе словенских новина и часописа.

Другог дана. 1. Георги Т. Пајев (Софија) Задаци словенске журналистике у економским питањима. 2. Љ. Јовановић: Словенско новинарство као миротворац. (Д-р К. Остошевски-Боранси, директор „Ђеника Пољског“ (Лавов) који је требало да говори о *столећу пољске штампе*, јавио је да не може доћи).

Другог дана по подне. 3. Иван Иванић (Београд) Словенска новинарска телеграфска агенција. 4. Десета годишња главна скупштина словенских новинара.

Трећег дана. 1) Одређивање места за идући, XI., новинарски конгрес. 2) Затварање конгреса.

Поред овог чисто пословног рада, биће банкети и излет, који ће трајати два дана (30. јуни и 1. јули). Излет ће бити лађом кроз Ђердап. — Што се тиче овог излета могло би се приговорити, да би боље било провести словенске госте кроз каква чисто српска места и показати им лепоте Србије на место лепоте Казана, чија лепота не припада само нама, Србима.

Јавност и свеколико Српство за конгрес су заинтересовани. Ми се овој ретској свечаности придружујемо и у овој свесци доносимо неколико актуелних слика као и слике првих српских новинара.

Браћу Словене поздрављамо са добродошлицом, а цео новинарски конгрес с пуно усхићења и наде на словенску заједницу бар на културном пољу.

Б.

РАЗНО

* Управа Српске Књижевне Задруге одлучила је да у овогодишње коло уђу ове књиге: 1. Песме Алексе Шантића, 2. Антологија старе српске књижевности од Миливоја Башића, 3. Напуљске шетње, од Милорада Павловића, 4. Тито Дорчић, од Вјенцеслава Новака, 5. Поп Ћира и Поп Спира, од Стевана Сремца, 6. Тартарен Тарасконац, од Алфонса Додеа, у преводу Душана Л. Ђокића. — Коло ће бити готово до 1. октобра о. г.

* Из месечника „Българска Сбирка“ одштампане су путничке белешке и студије проф. Ст. Петкова: „По юго-западнитѣ кжтове на Македония“. То је опис Охридско-Струшке котлине, Охридског језера, Ресанско-Преспанске котлине, Преспанског језера, Перистера, Битоља, Водена и Јенице — Вардарског блата.

* Г-ђца Камила Луцерна, наставница женског лицеја у Загребу, објавила је (у издању књижаре М. Брајера) свој немачки превод и коментар српске народне песме «Женидба Максима Црнојевића». Пре пет година штампала је госпођица у Мункеровим «Forschungen zur neueren Literaturgeschichte» превод и коментар Фортисове «Хасанагинице.»

* Бугарско Књижевно Друштво у Софији пре кратког времена претворено је у Бугарску Академију Наука. По свом уставу дели се Академија у три одсека: 1. Историјско-филолошки, 2 Филозофско-друштвени, и 3. Природомедицински. Академија ће издавати: 1. Летопис Бугарске Академије Наука; 2. Списак Бугарске Академије Наука (два разреда; а) историјско-филолошки и филозофско друштвени, б) природо-медицински). Сваки разред имаће годишње по шест издања, а свако издање 10—15 штампаних табака; 3. Зборник (оба разреда и народних умотворина); 4. Бугарске старине, и 5. Бугарске уметничке старине.

* Норвешки лингвист О. Брок штампа у Петрограду своју «Енциклопедију словенске филологије». Сада је објављен 5. свезак (III + 262 стр.) у којему је «Очерк физиологій славянской рѣчи». — Цена 1 рубља и 45 коп. —

* Под уредништвом академика В. И. Ламанског штампају се у Петрограду «Статьи по славяновѣдѣнію». У трећем је свёску: «Оглед физичке карактеристике старих источних Словена», од проф. Ј. Д. Талько-Гринцевића. То су резултати антрополошких проучавања могила и гробљишта, Од нарочитог је интереса карта деобе лубања на типове старих источних Словена и њима суседних народа.

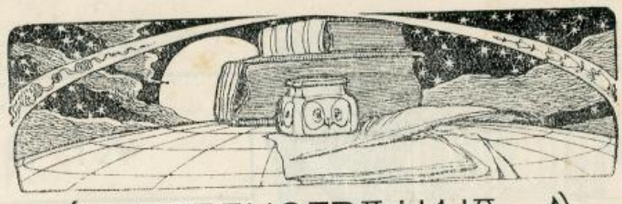
* Одбор за подизање споменика Змају Јовану Јовановићу одлучио је да приступи извршењу свога задатка. Израда споменика поверена је академском вајару г. Ђорђу Јовановићу. Споменик ће бити подигнут ове јесени. Прилози српског народа примају се и даље. —

* Одштампан је «Закон о средњим школама». Цена је пола динара.

* Српска Академија Наука расписала је награду од 1200 дин. из задужбине пок Пере К Јанковића за најбоље дело из области природних наука, или из њихове историје, методике и филозофије. Наградиће се у првом реду оригинална дела, затим научни изводи и преводи, али се искључују дела која су на српском језику већ штампана. Списе за награду треба поднети Академији Наука најдаље до 1 фебруара 1912. године.

* Уредништво «Врача Погађача» јавља да је већ у штампи књига «Мита Крадин у свету». Издање ће бити илустровано, а биће готово у јануару 1912. године. Цена је један динар или круна. Скупљачима 20%. Све поруџбине треба слати уредништву «Врача Погађача» (Нови Сад).

* Књижара Радослава Бачића (Осек) јавља да је дала у штампу треће и дефинитивно издање «Дубровачке Трилогије» Ива Војновића. То ће бити прештампавање издања Матице Српске са досадашњим исправкама у позоришном оригиналном рукопису.

БИБЛИОГРАФИЈА

Српска Краљевска Академија. Задужбина Димитрија Стаменковића. Књига 5. — *Учитељева писма са села.* Написао Милан Ст. Недељковић, учитељ. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1911. — 8°, стр. 127. По тестаменту великога просветног добротвора Димитрија Стаменковића све књиге његове задужбине раздају се бесплатно народу српском у Србији и ван Србије.

Закон о таксама. Београд, издање и штампа Државне Штампарије Краљевине Србије, 1911. — В. 8°, стр. 143. Цена 1·50 дин.

Грађа за историју српско-турскога рата 1876. године. Некоја страна дела о овом рату. Приредио пешад. потпуковник Иван С. Павловић. (Прештампано из «Ратника»). Београд, нова штампарија «Давидовић», 1911. — В. 8°, стр. 64.

Буквар за одрасле неписмене (аналфебете). Написао Љубомир Јовановић, школски управитељ и учитељ у Хомоксилу (?) Цена 60 потура. Четврто усавршено и потпуно издање. У Ујвидеку (?), парна штампарија Ђорђа Ивковића, 1911. — 8°, стр. 79. Цена 50 потура.

Главни задаци радикалне демократије у Србији. Предавање Ј. М. Жујовића. Београд, нова штампарија «Давидовић», 1911. — 8°, стр. 23. Цена ?

Der Einfluss besonderer Umstände auf Täterschaft und Teilnahme. Kritische Studie zur Behandlung dieser Frage in der deutschen Literatur und Gesetzgebung. Inaugural-Disertation der hohen juristischen Fakultät der Königl. Ludwigs-Maximilians-Universität zu München vorgelegt von Miroslav Jankovitsch aus Belgrad. München, Vereinigte Kunstanstalten A.—G., 1911. — 8°, стр. 99.

Д. Ј. Дороко: *Карта Краљевине Србије.* Размера 1 : 1,000.000. Београд, 1911. Geograph. Artist. Anst. Kümmerly & Frey, Bern. — Цена 1·20 дин.

Сръбско-български комитетъ за икономическо сближение на България и Сърбия. Рефератъ четенъ въ XIX сесия на Софийската Търговско Индустриална Камара на 9 ноември 1910. г. отъ секретаря и Д-ръ Пв. Златаровъ. София, печатница П. Глушковъ, 1191. — В. 8°, стр. 27. Цена ?

Славянскитѣ икономически организации въ Хърватско, Словенско, Чехско и Сърбия. Рефератъ, четенъ въ XIX сесия на Софийската Търговско Индустриална Камара, отъ Георги Т. Пѣевъ. София, печатница П. Глушков.

САДРЖАЈ:

1. *На таласима живота*, од В. Ј. Р.;
2. *На Комовима*, песма од Т. Р. Букића;
3. *Живот и уметност*, од Н. Ј. Одавића (свршетак);
4. *Из песама С. Ј. Надсона*, (с руског превео Р. Ј. Одавић);
5. *Уметност у Срба IX—XVIII века*, од д-р Влад. Петковића;
6. *Под старим кровом*, песме Момчила Милошевића:
7. *Здрави појмови*, роман Н. Н. Потапенка (наставак);
8. *Учитељ*, скаска Оскара Вајлда;
9. *Цигани у српском народном веровању и приповедању*, од Н. Н.;
10. *Листићи:* (Епиграми, превод с немачког; Музика, од Ст. Винавера);
11. *Хроника:* (X. новинарски конгрес);
12. *Разно;*
13. *Библиографија.*

Слике:

Карађорђе; Први српски новинари (Дим. Давидовић, Дим. Фрушић, Теодор Павловић); Народна Скупштина; Кнез Милошев конак у Топчидеру; Српски Универзитет; Београдска Задруга; С. Роксандић: *Рибар; Кнез Милошев конак у Београду; Ћирило и Методије.* — Додатак: Ђ. Л. Сејмур — *Далматинка.*

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.

Приспели Новитети!

и сву робу купљену од Г. Јевте Лаковића продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као:

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.

Највеће Стовариште: Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°
БЕОГРАД
КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.
ТЕЛЕФОН 887
галантериска и помодна трговина има велики избор:
Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, маншетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.
Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“
ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ
Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:
Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900
Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама:
2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже
РАЈИЋА и ВУКОВИЋА
ПРЕЋЕ
АДОЛФ РЕШОФСКИ
код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ
ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026
ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА
ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА
□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на Светској изложби у БРИСЕЛ 1910

Највеће одличије Grand Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К°

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^ОМП.

БЕОГРАД — КОД ЛУБЕНИЦЕ ВАСИНА УЛ. БР. 5. — ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВА ИСКРА

ЈУЛИ 1911. Власник, **Ж. О. Дачић.** — Уредник, **Р. Ј. Одавић.** ГОДИНА X.

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од

Г. Јевте Лаковића

продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као:

Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.
СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.
ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°
БЕОГРАД
КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.
ТЕЛЕФОН 887
галантериска и помодна трговина има велики избор:
Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, манжетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.
Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“
ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ
Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:
Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900
Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1 Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама

2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже
РАЈИЋА и ВУКОВИЋА
ПРЕЋЕ
АДОЛФ РЕШОФСКИ
код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ
ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026
ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА
ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА
□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

БРОЈ 7.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, ЈУЛИ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

БРИГА ОЦА МЕТОДИЈА

Судећи по свему, Његово Преосвештенство, (или како смо га ми звали краће: *Господин*), није имао разлога да се љути, те су биле излишне бриге оца Методија. Дан је био чист, ведар септембарски дан, без слане и жеге, и врло подесан за путовање. Пут раван и убивен, без прашине и камења, те су се каруце лако њихале и одмицале уз потмуо топот коњских копита. Околина је мило привлачила пажњу и мамила око, тамо, куда су се виделе зелене заотављене ливаде, њиве са стоговима жита, гумна са вршајима, камаре окомишана кукуруза, садевена сена, сламе, шаше... Путем су крчала претоварена кола, људи раздрљених груди и знојавих леђа промицали су скидајући капе, а чобани се надметали у песми. И што смо се ближе примицали селу, било је све занимљивије, а из планине допирао је горски ваздух и пријатно нас миловао по лицу...

Већ неколико дана како се и сам сеоски пут проширује и дотерује, из обала вире сасечене жиле од дрвећа, које су до скора биле испреплетане по путу, изравнате су урвине и утврђена ћуприја на речици са неколике нове талпе, и одређени људи који ће се ту наћи, и у рђавом случају прихватити Преосвештенство и преко реке га пренети „дориносимо“.

Ту, на реци, срели су нас пратиоци, неколико скоро-ислужених коњаника у тесним чакширама и шајкачама, на добрим коњима са прописном спремом, поздравили нас салуфтирањем, па пројурили напред. Кмет, са једном гомилицом сељака, на малим коњићима, умршених грива и дугачких репова са силество боце и чичкова, касали су за нама и око нас на самарицама, цимајући ногама и измахајући у коњске трбухе... Из сниских прљавих кућа повиривала су чупава чељад и забезекнуто гледала то што дотле нису видела, а стари људи излазили су на пут и с прекрштеним рукама стајали гологлави док прођемо...

Црква без торња, мала као кутијица белила се на брегу изнад села, на једном пропланку, видела се из далека, и лепо изгледала у ситној, још зеленој, шуми, што ју је са свију страна окружавала. Кад смо се помолили, људи, у чистим и белим преобукама, ужурбано су промицали цркви, затим изби из шуме један клобук дима, пуче прангија и разлеже се долинама, а за њом се чу и звоно.

Пред црквом стајала је група упарађених и гологлавих сељака и ђака са учитељем, а пред самим црквеним вратима месни свештеник, средовечан човек пуне смеђе браде, у одјејању од алево-угасите стофе, држећи у једној руци крст, а у другој јеванђеље, и за јеванђељем прикривено парче хартије са скицираном беседом, коју већ петнаест дана говори пред учитељем и виче му: „Ваше преосвештенство, премилостиви архипастиру“, — страхујући да се не збуни. И није се збунио. Добродошлицу ову, са сходним стихом из Св. Писма: „благословен грјади во имја Господње“, пуну радосних осећаја и топлих жеља, за следбеника Св. Саве, неуморног, прослављеног, гласовитог архијереја, изговорио је лепо, са мало дрхтавим гласом и уз лако трепереље одежде на десној руци. Учитељ се нарочито извиривао и загледао у обрву архијерејску, па уграбио прилику да шане попу, док је певао тропар храма, да се не брине, јер га је задовољио.

И доцне, на бденију, где су се свештеници надвикивали за певницама као да су полагали испит из пјенија; и после бденија, по изласку из цркве, ишло је све по тачно утврђеном реду. Док је Господин, окружен свештенством и првим људима из села, застао пред црквом да му љубе

руку, разговарајући о верским приликама у овоме крају, о похађању цркве, сујеверју, о породичном животу — отац Методије уграбио је прилику да одведе придворног ђакона у Господинову собу да је разгледа каква је, какав је намештај и је ли добра постеља. Стан је био у једној дугачкој грађевини, која је до скора била општинска судница, па је попуштана и настављана те је из далека изгледала велика као школа или друмска механа. Све три собе окречене су добро, а највећа и највиднија намењена за владику, дотеривана је толико да јој је патос већ сљуштен од песка и цеђа, па застрт новим чергама. Дуварови јој украшени ћилимовима, краљевом сликом и иконом светитеља Саве. Кревет пун са душецима и јастуцима од тазе рашчешљане вуне, прекривен чистим и провидним чаршавом. Нешто купљено, нешто узето на послугу од трговаца из чаршије код којих сељаци пазарују. На средини собе троножан сто, прекривен чаршавом плетеним од бордо вунице, и на њему стакло за воду, дивит, хартија и светњак. О прозорима двоје завесе: лаке чипкане и тешке штофане.

Ђакон се окрену по соби, мрдну ноздрвама, па повади букете цвећа иза слика по дувару и из чаше на столу, да не би јак и силовит мирис, који се у соби осећао, рђаво дејствовао на расположење Господиново; затим слеже раменима и рече:

— Изврсно!

Све је било тако изврсно да је био побуђен упитати оца Методија:

— Јесте ли одликовани?

Поп разгрну џубе и показа плаву поставу и загасит појас.

— Хм... дакле нисте! Кад сте рукоположени?

— Сад о Крстовдану било је пуних двадесет година, оче ђаконе.

Он искриви уста у знак чуђења. Затим ће важно, кратко и одсечно, као кад доктор издаје упуства за медицину:

— За вечеру чашу млека и три ровита јајета. Парче хлеба колико земичка. Толико. Све да је готово на време и док би ударио длан о длан, да му се принесе. Ужасно се љути кад му се ремети ред, зато пазите на све.

Поп се похвали шта је све спремљено за вечеру, каква густа и накисела чорба, печење од три сорте, гибаница што ју је састављала попадија, погача из воденице, пива, вина, ракије. А шта ће се тек сутра принети за дугачку совру, под венцем!

— Свега има, оче ђаконе, само, молим вас, реците ми све шта Господин воли?

Ђакон искриви главу, уозбиљи се и замисли, као кад решава какав математички задатак, па се трже и рече:

— Имате ли какву дебелу ћурку?

— Има, оче. Ако нема наћи ће се; ћурка, ћуран, мислим да је свеједно.

— Наравно. Дакле, ћурку ћете заклати вечерас и одмах, онако читаву, метнути у бакрач хладне воде, да преноћи. Сутра ћете је очупати, исчистити и испећи.

— Зар... с перјем у воду?

— Да, с перјем да преноћи у води. Тако се она укрти и бело месо дође јој меко као путер. Разумете ли?

— Знам, оче ђаконе. Знам шта је и путер. Истина, у нас га нема, али да сам знао да га Господин воли, ја би га набавио.

„Придворни“ се мало намршти:

— Није реч о путеру, оче. Слушајте! Печену ћурку, онако читаву, метућете сутра о ручку, пред Господина. Он ће појести јадац. Прота ће батак и тртицу. После, помакните је ниже, нек једе свет.

— Разумео сам све — рече поп.

— Станите! — рече ђакон: — Господин ће рано на јутрење; затим ће бити освећење храма и литурђија. По водоосвећењу покропиће народ пред црквом, па ће отпочинути у соби. Тада ћете му однети чашу воде и кафу. Затим — ово добро упамтите — ви лично испећићете му на жару ћурећу цигарицу и принети му на тањиру са залогајем хлеба. То му је сва част до ручка. Јесте ли упамтили?

— Јесам, оче ђаконе. Све ће бити као што сте рекли — рече поп и журно се даде на посао.

*

Било је јаког разлога да, како епископски дочек, тако и целокупна свечаност око освећења ове нове цркве, што лепше испадне, и да ниједна рђава реч, нити какав приговор, не пређе преко границе сеоског атара. А ево зашто. Ова црква сазидана је, тако рећи, на јуриш и с великим пожртвовањем мештана овога села Баништа. Разним регулацијама парохија и архијерејским наређењима упућивани су ови људи час једној час другој од околних цркава, које су удаљене на читавих два часа хода, што је било скопчано с разним тешкоћама, нарочито у зимње доба. Једаред на сеоском састанку, разговарајући о својим недаћама, рећи ће неко: „Море људи, зашто се не би потрудили па да подигнемо ми сами цркву?“ — „Да ли би то могло бити?“ — „Зашто не би“... И тако дођоше на мисао да о томе треба мислити и на томе радити. Поп Методије добар човек, али непредузимљив и плашљив. Цео век провео је у овим планинама, у варош је ишао само кад га позове власт или кад треба примити бир, те није ни имао каквих веза и познанстава с људима од утицаја, па није умео ни објаснити може ли се наћи какав начин да село добије своју цркву. Али што није умео поп, умео је учитељ, један отресит Ужичанин који је већ десет година у овоме селу и сродио се са Банштанима као да им је сељак. „Можемо и морамо“ — рекао је учитељ, и образовао је нарочити „црквенски одбор“ који ће стално, али потајно, радити на овом народном послу.

РАФАЕЛО САНЦИО:

ПАПА ЈУЛИЈЕ II.

На овом истом месту где је подигнута црква постојала је од памтивека некаква зидина на којој су сељанке палиле свеће о младој недељи и молиле се Богу. То им је добро дошло да кураж ирају да на овим зидинама озидају читаву грађевину од тврдог материјала, те једног пролећа сваки довуче по нешто од грађевинског материјала, а имућнији људи сревенишу се и положе по извесну суму новца за мајсторе, те тако за лето подигну ово што се данас види.

— Шта чините то, ви Банштани? Шта то направисте ту на тој пустолини? — питају их околни сељани.

— Мало неке капелице, колико да не кисне свет о рђавом времену, на светињи — одговарали су сељаци.

А учитељ и „црквенски одбор“ трчали су и надлежним и ненадлежним, да измоле одобрење да им се ова грађевина призна и освети за цркву. Једног дана призваше инжињера те им даде уверење да је грађевина од тврдог материјала и солидно израђена. Ускоро за тим, приликом ревизије цркава, увратише окружног проту те је прегледа и он и стави у извештај: да је капела окренута истоку и сазидана на чистом месту и у црквенском стилу“. Тада се већ није могла више крити намера Банштана. Скочиште околна села, — нешто из зависти а нешто из бојазни да се уз ову цркву, временом, не образује нарочита парохија на штету њихових цркава — и насташе да осујете да им се та зградица освети. Изнеше да на овом месту није била никаква светиња, већ да су то зидине од некакве карауле; да Банштани хоће да тргују црквом и од црквене куће да направе механу и у њој точе ракију; да су кмет и учитељ заћорили народ те не види шта они смерају... И шта ти не напричаше.

Тада и поп Методије, увређен потворама на Банштанску светињу, изађе из резерве и леже на посао и он, као год учитељ и кмет. И што су противници више дречали, то су се сељаци боље надметали ко ће више приложити да ову светињу украсе. Учинише понован разрез те је снабдеше са лепим иконостасом, купише књиге, утвари па и звоно. Те, ето, таком слогом дочекаше и овај дан радости њихове.

Зато није чудо што су прегли сви колико их има у селу, да ова свечаност надмаши све сличне свечаности какве су у овој околини биле, и да нико не оде одавде незадовољан. Ето зато ни отац Методије није имао мира ни спокојства док не припреми све што до њега стоји.

Кад је намирио Господина и уверио се да је легао да спава, он је смакнуо џубе, засукао рукаве и дао се на посао. Час је код нас, шест свештеника, у дугачкој соби где су намештена два гвоздена кревета за два протојереја, и један широки сељачки кревет са сламњачама и шареницама за три свештеника и ђакона, а на средини састављена два стола и на њима пића и јестива. Ми вечерамо у пуном расположењу, и да није епископ у близини, готови да запевамо „Преславнаја днес“; разговарамо о нашим пословима, о преуређењу свештеничког стања, о најновијем решењу арх. сабора о одбеглицама, о једнообразности у служби — а он допадне, принесе нешто на совру, нутка нас да једемо и пијемо, па узме залогај и омезети, подигне чашу и рекне: „благословите“, попије, па га нестане. Оде међу сељаке, тамо у помрчину, да чује шта ће ко донети сутра за дугачку совру, да лично објасни свакоме да им је сутра част и образ на кантару, пред околним светом, и да замоли свакога да донесе то што му је одређено.

И незнадосмо ни кад је легао и да ли је што одспавао...

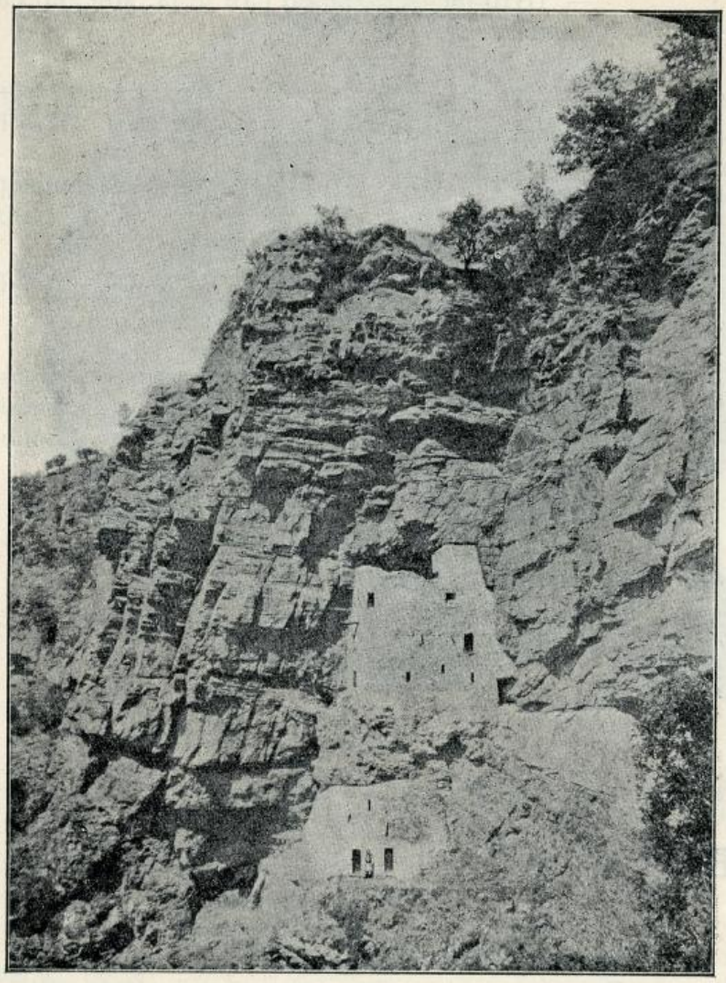
* * *

Сутрадан, чим се одјутрило, почео је свет долазити са свих страна, у лепом и чистом оделу. Мештани су вукли читаве упрте хаљина за простирку, јела, пића, за општу трпезу, колико је на кога одређено, и више но што је одређено. Звоно, углављено међу две рачве на церу више цркве, звонило је час по час и позивало на молитву, а у шевару грувала је прангија, и не чекајући кад ће јој се дати знак оздо од цркве. Више црквене зграде, уз саму обалу, направљена је привремена кујна од једног наслона од дасака, у којој је, нарочито добављени кувар из вароши, већ подложио ватру, сецкао месо за два три фина јела што се једу у вароши и припијао шљивовицу из једне округласте чутуре. Ћурка је већ набивена на ражањ и водоноша (општински пандур) добио је заповест да је испече истија и истишти као сугаре на лози. А ћуреће џигерица стајала је на полици лепо усољена и поклопљена једним малим порцеланским тањиром.

Стигоше и представници државне власти: срески писар у униформи и жандарм, коњаник. Писар отресе прашину, обриса качкет, уми се, па оде у цркву да стане на одређено му место; а жандарм, млад бркат човек, шеткаше се по дворишту, распоређиваше где ће ко сместити ствари, и ћуткаше свет да не ларма док се сврши богомоља.

У своје време крете се и литија из цркве. Забруја звоно, учесташе прангије, захори се црквена песма, и свет нагрну за владиком не скидајући очију са беле платнене кошуље коју је носио озго преко орната, у којој је мало час прао нову свету трпезу у олтару. Обиђоше трипут око цркве и владика ступи на западна врата, смаче кошуљу и баци у народ. Стотине руку дигоше се у вис и грмачиште за ову светињу, и у страховитом жагору и гурању растргоше је на комадиће. Том приликом најмлађи попа, на миг окружног проте, искочи из свештеничког строја, и јуначки зграби и откиде леви рукав поменуте кошуље, за неку протину пријатељицу, нероткињу, да тиме нешто уврача да роди.

У одмах сврши се и служба и водоосвећење под ладњаком, где је Господин са неколико топлих речи заблагодарио народу на по-

ИСПОСНИЦА СВ. САВЕ
КОД МАНАСТИРА СТУДЕНИЦЕ.

жртвовању око подизања дома Господњег; затим дуго кропио свет и заморио се толико, да су му млади попа и ђакон придржавали лактове да тај посао отаља, па је одмах отишао у собу да се одмори.

Отац Методије одану душом:

— Хвала Богу, све се благополучно сврши. Више прошло, а мало остало.

И док је Господин пио кафу, он потражи кмета и учитеља да се обавести је ли све спремљено што је наређено. Нађе их у шеварy, одмах иза куће. Кмет седи, а учитељ се нагао над њим и унео му се у очи:

— Јеси чуо немој да се стидиш и да будеш прост као цепаница... Није „првосвештенство“ него Преосвештенство... Ако не можеш да потревиш то, ти учини овако. Кад се заседимо и изређамо здравице, ти се подигни и реци слободно: „Свети владико! Што смо ову радост дочекали, прво имамо да захвалимо теби, па нашем добром свештенику попу Методију... Молимо те, смилуј се, и дај му црвен појас“ — А ми ћемо тада притећи: „Подај му га, свети владико! И ми ти се молимо!“

Попу заигра срце, па се осмену:

— Море, учитељу, остави човека; није сва срећа ни у појасу. Но, причајте ви мени је ли све у реду, и познајете ли да се Господин није штогод наљутио?

Али у том чу се ђаконов глас.

— Оче Методије!

— Изволте, ђаконе! — отрча поп.

— Дајте цигарицу!

— Видиш ти, ја заборавио. Сад, оче, сад! — отрча поп у кујну и грмачи за тањир на полици.

Подиже га и жацну га летка у срце. Нема цигарице.

— Шта је с цигарицом? Камо цигарица?

Кувар растре крмељиве очи, извири се и погледа на полицу:

— Ту је, ваљда.

— Шта, „ту је“... Говори камо цигарица? Куд је одавде? Где је ћурећа цигарица? — шкргутну зубима поп и клецнуше му ноге.

Стаде се вртети и обртати. Узмуваше се сви, поче се четити свет.

— Нема је!.. Неко је дигао!.. Појела га рђа!..

— Овај је мало час обилазио овуда — рече кувар и пружи прст на једног младића.

— Држи га! — викну поп.

Жандарм, који није знао о чему је реч, кад чу „држи га“, потрча отуд од цркве и јуриши као хрт на младића, који се измицаше. Ухвати га за прсник и повуче.

— Ја нисам... Нисам ја, Бога ми!

— Овамо ти, овамо, па ћемо видети јеси ли, ниси ли — вуче га жандарм кујни.

— Шта је то било? — упита водоноша, носећи два ћугума воде.

— Знаш ли ти ко је појео ћурећу цигарицу што је била у тањиру, овде на полици? — упита га поп.

Жандарм пусти младића и ослони се на сабљу. Водоноша погледа у жандарма, осмену се па рече:

— Знам. Богме, појео је господин џандар. Испекао је мало пре кад се отимао свет о ону кошуљу.

Зањуташе сви и загледаше се. Жандар мрдну брцима:

— Што јес' јес', појео сам је ја. Мислио сам да је куварева.

Отац Методије ухвати се за косе:

— Ћурка!.. Ћуран!.. Има ли ко близу ћурку или ћурана?.. Зини земљо, да потонем. Шта ћу сад, кукавац!

На то се размаче танка завеса на прозору и помоли се владика. Лице му се заокруглило од смеја, и проговори тихо:

— Оче Методије! Не треба ништа... скоро ће и ручак.

—

И без кметове беседе, владика је на ручку, одговарајући на учитељеву здравицу, похвалио ревновање оца Методија у „вертограду Господњем“ и одликовао га црвеним појасом.

Тадија П. Костић.

ГАВРАНИ

Да чупам из себе све део по део,
Да, ријући живце, подсмевам се злобно,
Да се светим себи сав модар и врео,
Да крв своју пијем ко причешће гробно

То сам тада хтео. Јер вечера тога,
Ко после погреба најдражега брата,
Ко свештеник храма испљуваног Бога,
Схватих бол кад човек воли децу блата.

Гледао сам како ти ми сунцем биваш
И ако сам знао колико си мала;
Осећах, да вид ми својом руком скриваш,
Гураш ме на море без неба и жала.

Сад бих да те мрзим. Колико си ниска!
Авај јадна жено и ти још ме волиш!
Зар мислиш да си ми икад била блиска?
Бежи. Зашто да се ко худ просјак сколиш?

О ми смо далеко, далеко бескрајно.
У твом оку видим тек леш среће своје.
Па ипак, ко да се још волимо трајно,
Тражимо се. Или из навике то је?

Свег си ме у себе сахранила с цйком;
Једно другом ми смо прогутали срце.
Све то беше рано! Сад ћутимо нйком.
Певамо: гробари што копају мрце.

Два гаврана ено. Кљују се и крйче
Бе́сни, што у једном срце другог ча́ми.
Једно другим живи. Они на нас личе:
Мрзе се због оног што створише сами.

Ми смо гробља. Ја бих да их раскрвâвим,
Лешинама мржња да нам се разбукти.
Вај! Чим лед се оспе, ја га крвљу кравим.
И док сфинкс замрачен врх нас кроз ноћ хукти

Пољупцем бих туђим да сав страх задавим.

М. Бојић.

Х. К. ТАЧЕВ:
ЦАР БОРИС.

СРБИ У ТРСТУ И ПРВИ УСТАНАК

(ПИСМО ЗА ДОБРОВОЉНЕ ПРИЛОГЕ)

Славныи Срблн

Драга, любезна браћо!

Мы са много страна от Васъ, кои се изванъ Србіе сладчайшегъ отечества вашегъ, находите, различите гласове чуемо, и писма примамо, коима насъ возбуждавате, и ободравате, да се храбро држимо, и отечество бранећи крвъ нашу проліемо. Мы изъ тога разумемо, колика е любовъ ваша к' отечеству и с' како радоснимъ срдцемъ Вы, као и мы очекуете онай предрагіи часъ, у коме ће свакіи Сербинъ, буди гди он быо дерзо рећи моћи: Мы Серби есмо, и мы наше отечество имамо. Сербинъ храбріи по чужимъ вилаетамъ разсеяни свакіи изгледа желнимъ и веселим сердцемъ, да рекне ове божествене речи: „*и Мы имамо отечество наше — независимо, самостояще* отечество, — *нисмо мы више слуге турске, нисмо бегунци изъ Турске, него смо слободніи Срблн, гдигодсмо, ербо имамо слободно отечество свое*“. Ово е свію Србаля, и цѣлогъ благочестивогъ христіянства обща радостъ и утѣха; наша, кои се трудимо, и крвъ нашу пролити не жалимо, само да се Србія освободити, и весело славну свою главу дигнути може. Ваша, кои насъ ободравате братски, и любвом вашомъ срца наша пламена возжигавате, и *любимагш потомства* е ова иста радость, кое ће сладкіи плодъ труда нашегъ вкушати, уживати, и уживаюћи гордо с' благодарнымъ сузама спомињати праотце свое, кои су крвъ свою пролили, имѣніе свое источили, но отечество спасли — Сербине, тко зна овай добитакъ оцѣнити „са нѣколико капли крви свое, и са неколико потрошени гроша, добити и возвисити отечество свое“. — Тко то оцѣнити зна, онай неће пожалити мало имнѣніе свое положити, за спасеніе дражайшегъ отечества, ербо е уверенъ, да чрезь то, хоће свое потомство од робства избавити, и своме чеду место нѣколико гроша, сокровище неоцѣнимо, свободно отечество, и гордо име, име избавителя шставити. Ови само Ирои, кои тако дѣлаю, кои се ни от жаркогъ сунца, ни отъ люте зиме, ни от оружія непріятелска неукриваю, *и кои више с' гладомъ, копати и сеяти немогући, боритисе иринужденису, него са свимъ прочимъ тягостима*; ови само имаю чисту радость, и сву ће высочайшу *славу имати, да су они отечество свое спасли*, за предрагу браћу прочу, и любимо потомство себе и све свое иманѣ жертвовали. Тако намъ многи от васъ, кои садъ у чужимъ земляма есте, поручую и пишу; мы имъ и на тимъ усрднимъ и похвалнимъ речма благодаруемо, ербо *чрезъ такова ободренія радостни идемо, и весели гинемо, за славу общу и Вашу и нашу*, кое славе учасницы сви можете быти, шгворенъ путъ имате, само ако хоћете. Нѣки пакъ и то намъ поручую, да бы се до садъ нѣчто више учинити могло, за избављеніе отечества, него што е учинѣно; и то е

истина бы безсумнѣно више, *и све бы што желимо, досад учинѣно было, кад бы сваки штогодъ и у толико само отечеству помогао*, у колико благодѣтелни люди, еданъ другомъ помаже приватно. —

А принужденисмо вамъ казати, да до садъ врло е мало было тако племените Србске наше браће, кои бы с' чимгодъ болѣ отечеству помогли, *него само лепомъ речію*, уздисанѣмъ, и изяснѣнѣмъ свое красне желѣ, а сваки зна, да онде, гди се ипште храна, оружіе, барутъ и олово, само желећи и уздишући помоћи нема!!!

Зато предрага браћо, кадъ насъ е всеблагіи творацъ сподобіо, да баш мы коисмо сада, у ово време живимо, и при овой прилици, кою наши стари нису имали за освобожденіе отечества свога, а потомцы тешко ће и имати; ѣръ обазрите се на сваку страну садъ, и гледайте шта се ради, и шта ће слѣдовати, и хоћелъ ове прилике, и ове среће кад'годъ быти; зато говоримо вамъ, сада е садъ и нигда; и зато, кадсте већъ насъ, коисмо овде, на то возбудили, да мы сви сложни докле е крви сербске една капля, непріятелѣмъ попустити нећемо, нити ћемо се у туђой земли закопати; тако садъ већъ еданпутъ време е да и вы сами себе, еданъ другога возбудите, и ободрите, гди годъ се двоица састанѣте, да и вы отъ ваше стране *двигущемъ се отечеству помоћъ дате*, кое се садъ онако колеба, *као на полю Косову* што се колебало, само сотомъ разликомъ, да мы досадъ помоћу божіомъ свагда међданъ противъ силе непріятелске одержали есмо, и уверени смо у Бога живога даћемо се и одъ садъ ограђени светимъ крстомъ добро одержати. Дакле мы одъ Васъ дражайшіи роде, и неиштемо, да вы с' нама на войску идете, ербо и овде има ихъ доста, кои пушке ни у руке ніе узео; *мы войске оружате имамо доста, ал' іошъ и доста их' има, кои бы воевати могли, кадбы оружія доста было. А друго браћо предрага, вы знате, да мы одъ ово четири године воююћи и зими и лети, послове полске достасмо запустити морали те садъ доволно хране немамо.*

Садъ браћо Тріесћани видите, а чрезъ васъ, нека узнаю сва проча браћя, единоверни наши, буди под' коимъ именемъ были код' насъ е све едно, Србинъ, Гркъ, Бугаринъ, Влахъ, свисмо браћа о сынови едне церкве, садъ видите, шта мы отъ Васъ свію, кои благородну крвъ у себи осећяте, иштемо. — Мыћемо воевати, а вы коисте богатствомъ славна общества, можете намъ помоћи, доносећи намъ оружіе, муницію и храну; кое нитко учинити неможе него вы, кои сте богата общества, и коихће имена као света у серцамъ нашимъ, и у актамъ сербскимъ остати. — И то све отъ васъ, страдающе отечество ваше, неиште да поклоните, ако кои хоће самъ одъ свое волѣ, *но само као люди богатіи, да кредитирате отечеству вашемъ, као што разумни Англези сами своемъ отечеству кредитираю и сами себи дугую, а не туђину, и зато и отечество имъ славно стои, и сваки е утѣшенъ и срећанъ.* — Заръ неможе тако исто и Сербія срећна быти, заръ е благородство и великодушіе само Англезомъ привезано и своиственно? А одъ садъ уверени быти можете, да докле е Сербске крви живе, ни еданъ што кредитира изгубити неће.

У томъ намѣренію и у твердой надежди, да су Србли свудъ они исти благородни, и отечество свое любящи Србли, шилѣмо к' Вамъ ово наше писмо, и два брата изъ Правителствующегъ Совѣта народнѣгъ г. Аврама Лукића и г. Іеремію Гагича, кои ће вамъ по налогу цѣлогъ народа ови, штовы пишемо устмено изяснити, и за све што, и како треба договоръ учинити; и како вы с' ныма уговорите, тако ће цѣли народъ контенъ быти, и држати, тако да ово писмо имъ, посланикомъ нашимъ, за полномоћіе служи.

Сотимъ васъ свакогъ во особъ любезно поздравляюћи, свако добро желимо.

Писано у Смедереву у Совѣту народню 7-го Августа 1806.

(М. П.)

Божа Груевичь с. р.
Паунъ Јовановичь с. р.
и прочи совѣтницы народни.

Смиренін Митрополитъ Сербски **Леонтіе** с. р.
Иωванъ Протичь с. р.

Благодѣтелы сербскіи у Тріесту.

Господ. Іоанъ Куртовичь изволіо дати на даръ	1.000 f.	
» Стефанъ Ризничь изволіо дати на даръ	2.000	»
» Ђуро и Перо Ѳеодоровићи изволіо дати на даръ	4.000	»
» Драго Ѳеодоровићъ изволіо дати на даръ	1.500	»
» Іоаннъ и Димитріе Ћирковићи изв. дати на даръ съ квитомъ	2.000	»
» Филипъ Цветковичъ изволіо дати на даръ съ квитомъ . .	300	»
» Ігуманъ Викентіи Ракичь изволіо дати на даръ съ квитомъ	100	»
» Іоаннъ Николићъ изволіо дати на даръ	500	»
Сѫмма . . .	11.400 f.	

Изъ Сараева

Господаръ Хаџи Коя (съ квитомъ) у готову 50 # а 9 f.	450 f.
полицу едну на г. Іакова и Ілію Мостарца да плате 100 # а 9 f.	900 »
Свега сума . .	12.750 f.

На Топчидеру 8. Октомв. 1806.

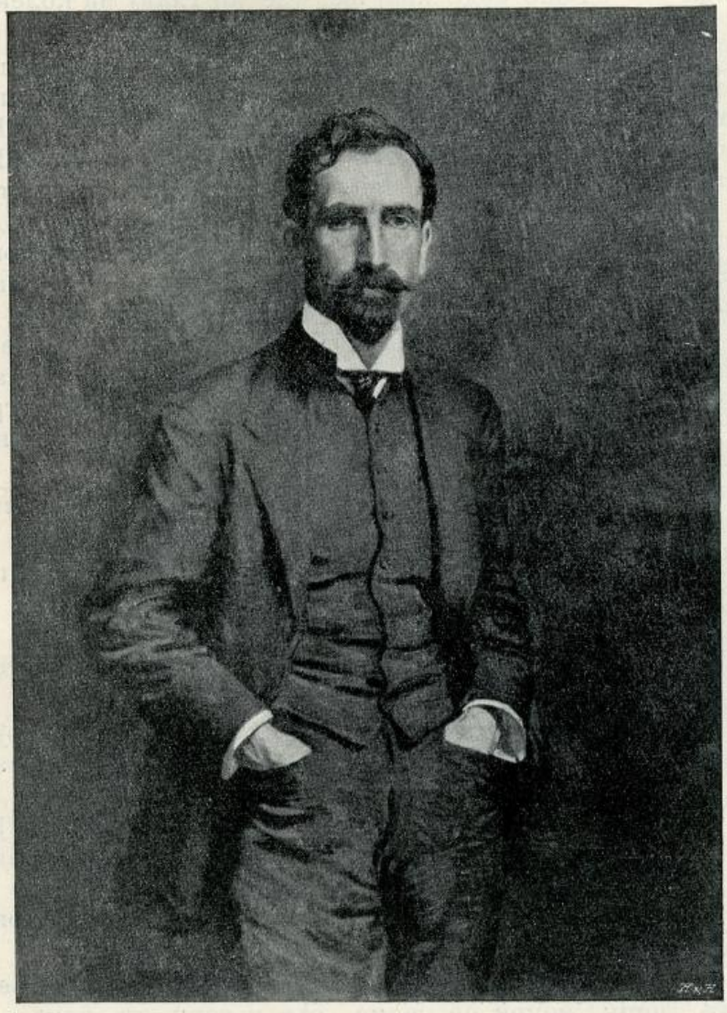
Предалисмо господину Гешргію Петровичу верховному коменданту у руке 12.750 f.

С. АЈДУКЈЕВИЋ:

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

МЛАДОСТ

Ц. ТОДОРОВ:
ЕЛИН-ПЕЛИН.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД *

НА БРАЗДИ

ЕЛИН-ПЕЛИН

Како удари киша, не стаде читаву недељу дана. Тихо, лагано дан и ноћ, сипала је, сипала, сипала и напојила лепо мајку земљу; па онда дуну лак ветар, разведри се небо и опече топло јесење сунце. Њиве просануше и начини се дивота за орање.

Боне Крајненац упреже опет Сивушку и Белча и пође за ралом. Њива му је у једној лепој широкој удолици. Са свих страна гора и заветрина, а земља се рони као шећер. Он ману копраљом и повика:

— Де-е, хајде браћо!

Из горе му се одазва живо одјек. Стари Белчо ману репом и пође спокојно. Сивушка — слаба крава, двапута мања од Белча, напреже све силе и пође упоредо с њим.

И, ето, рећају се бразда, две, три — читава леја.... Тужно Боново лице разведри се мало. Он заборави на своју сиротињу и свирну устима.

— Не хитај толико, Белчо.... Сивушка не може као ти.... Хајде Сивушка, хајде слабушка, хајде мила!... Уморни сте, али шта да радим? И ја се уморих.... Хајде! Горе!... доле!...

Белчо, испечен, стари во, фркће ноздрвама и корача као какав великаш. Ситна Сивушка запиње из све снаге отворених устију, уковрчена репа и грбаче пресавијене као кука. Белчо корачи једном, а она дваред. Исплазила већ и језик, али ипак корача!

Унаоколо нигде никога. У гори јесен лако корача босим ногама и под тим корацима слабо пуцкарају сухе гранчице.

— Хајде Сивушка, хајде мила! подвикује Боне гледајући са страхом како му је крава све уморнија и све слабија....

— Стôј! Де, мало одмора!...

Уморне животиње застају. Боне иде пред њих и милује их по челима:

— Белчо, ти немаш душе! Уморио си много Сивушку. Јели Сивушка? поче се он разговарати с њима.

А Сивушка и Белчо, дишући тешко, гледали су га спокојно својим тужним очима. Из

Сивушкиних устију капале су пене. Она погледа свога белог друга, погледа газду и глава јој опет клону.

— Шта је мила? Кажи! Тешко ти је, је ли? Сивушка слабушка.... Срце ти плаче, мила.... Али и данас да радимо, па сутра је празник — цео дан ћете се одмарати. Што ме гледаш Белчо? — Јунак си ти! говорио им је Боне.

Али Сивушка не диже главе. Речи њеног господара као да је нису могле утешити. Њени упали бокови отскакали су брзо и силно, а ноге су јој дрхтале.

— Кажи ми, Сивушка, шта ти је, шта ти би? повика уплашено Боне и поче да је милује као дете. После дохвати рало.

— Де, хајде! Да се загрејете!

Белчо запе и пође. Сивушка успе свом снагом, да пође за њим, али се није могло и она стаде.

Дѐ! Хајде, хајде! поче их, вичући, бодрити Боне, а из горе се јасно одби одјек.

Белчо пође опет. Сивушка покуша опет да крене, али јој ноге задрхташе. Она посрну, паде на јарам и мукну жалостиво.

Боне, уплашен, баци копраљу, испреже брзо Белча и стаде смућен пред Сивушком. Она је лежала непомично, опруженог врата, затворених очију, и, заривених жвала у трошну земљу, дисала тешко.

— Устај, Сивушка, устани! испреже је из јарма Боне и поче је дизати за рогове.

Сивушка једва отвори очи и погледа молећи господара као да хоће да му каже: остави ме да умрем мирно!

Боне се стаде вајкати око ње не знајући шта да чини. Њиву, тек заорану, пекло је сунце. Оно је једино гледало сељакове муке и слазећи полако с висине неба клонило се лагано иза брегова. У близини нигде никога, сем глухе горе.

— Хајде, Сивушка, устани! Гле, Белчо ти се смеје!... Устај.... пази, како је земља трошна. Душу је дала за орање!

И Боне дохвати краву за рогове и поче је лагано подизати.... Она се опре ногама, скупи последњу снагу, али се једва маче. И опусти опет главу на ровну земљу, па поче дисати тешко.

Боне седе крај ње, узе јој главу на колена, поче је миловати и љубити по челу.

— Немој тако, мила! Сажали се на мене! Слушај!... Ето, само та њива остала. Њу да пооремо, па после одмор!... Никад више нећеш ући у јарам. Стићи ће твоја мала Галица и помагаће Белчу, а ти ћеш цео дан лежати у дворишту, само да преживиш. Деца ће ти доносити воду у белом бакрачу; тимариће те и крмиће свакога јутра.... Оправићеш се, оздравићеш, ојачаћеш. Је ли, мила? Тада ће Галица и Белчо орати, а ти ћеш пасти по међи, гледаћеш их и говорићеш им: радите, радите! и радоваћеш им се. А кад увече пустим Галицу из јарма, она ће ти дотрчати и рећи: добро вече, стара мајко!... Устани мила.... устани.... хајде!...

Али Сивушка нити се маче, нити отвори очи, да га погледа. А дрхтала је као у грозници.

Боне устаде, одломи комад хлеба, посоли га и поднесе јој га под уста:

— Узми, Слабушка! Окуси!

Сивушка отвори очи, погледа благо у господара и мукну.

Боне уздахну тужно. Погледа на њиву, која се ронила под сунцем, на гору, која је ћутала; погледа Белчу који је кротко пасао међом и сунце које се све више клонило, па виде да је сам у тој удолини и да ни од куда нема помоћи.

Онда се опет окрете болној Сивушки.

— Устани, мила!... Устани, мечка је у гори, доћи ће да те поједе! поче је плашити.

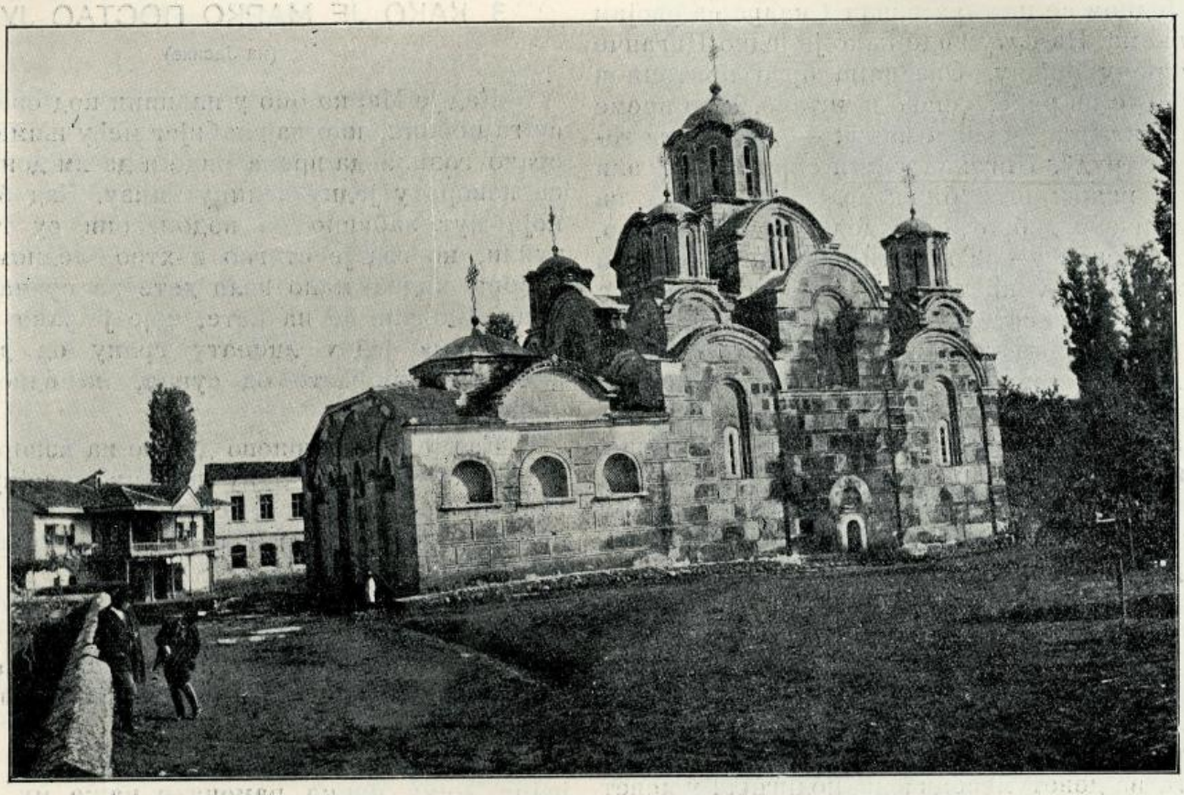
Па онда узе са кола стару, поцепану поњавицу, покри се њоме, уђе у гору, па поче да мумла као мечка и да бауља према бедној крави.

— Бау! Ауу! приближавао се он идући четвороношке.

Тада она отвори ужаснуто очи. У њеном дубоком излученом погледу горео је безуман страх. Као да хоће да бежи, животиња диже главу и мукну очајно, али се није могла ни маћи.

Боне баци поњавицу, исправи се очајан, прекрсти се и заплака.

Сивушка мукну још једаред, разрогачи страшно очи и престаде да дише.

ФОТ. Ј. ЦВИЈИЋ. ГРАЧАНИЦА.

КРАЉЕВИЋ МАРКО

У НАРОДНОЈ УСПОМЕНИ

ЗАПИСАО

СТАНОЈЕ М. МИЈАТОВИЋ

УЧИТЕЉ

ДЕЛА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА
СВЕСКА ЧЕТВРТА
СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА
БЕОГРАД

О Краљевићу Марку много се пева, а мање се прича. Народне песме о њему прикупљене су у довољној мери, али народне приче нису. У овоме је чињен покушај у »Караџићу«, па је с престанком овога доброг листа престао и тај уместан покушај.[1] Међутим вредно би било о Марку прикупити и објавити све оно што народ о њему приповеда. О његовом се имену зна свуда где год има Србина. Њега Срби сматрају *као најмоћнијег човека и као највећег јунака*. У историји је он, на жалост, још потпуно неиспитана и неодређена личност. Али је у народу, напротив, добро позната и омиљена личност. Ну на народни суд или на народно предање, о овом највећем српском јунаку, историја не сме да се наслони. Изгледа, да је у Марку оличена стара слава и величина српске државне моћи за време владе Немањића до српске пропасти, као и карактер српског народа из тога времена. Ко год буде упоредио српску државу, из тог времена, и овога јунака, како га је народ у својим успоменама схватио, наћи ће много којечега сличнога.

О Марку сам прибележавао што сам где год чуо већ десетак година. Забелешке су скоро све из Левча, Темнића, Белице и Ресаве; дакле из крајева кроз које сам путовао и које сам проучавао са антропогеографског гледишта. Да би збирка била потпунија бележио сам и ствари које су више мање познате. Ну, дуго сам се колебао, да ли овде да унесем и приче које су сличне са познатим песмама о Краљевићу Марку. На послетку сам се решио, да и њих не изоставим. Ако би ове приче биле доиста *млађе од песама*, онда се из њих може видети: како их народ препричава. Разуме се по себи, да ову збирку не треба сматрати као потпуну. Она је само покушај или почетак за већу или потпунију збирку, у којој би било унето све што се о Марку зна и приповеда у појединим крајевима Српства.

1. МАРКОВО РОЂЕЊЕ

(из В. Половића)

Краљица Јевросима није имала деце за пуних девет година. То јој је било жао, па је више пута говорила, *да би ире волела да буде мајка но кра-*

[1] Питања заједно са упутом, за прибирање народних прича и песама о Марку, саставио је Полак *Станислав Цишевски* године 1892., а оштампане су у «Караџићу», листу за српски народни живот, обичаје и предања, година друга, свеска за новембар и децембар.

љица. Једном се шетала изван Скадра са својим дворкињама. На путу виде како је једно Циганче пало у реку Бојану. Она сама брзо притрчи и извади дете из реке, здраво и читаво. У то време дотрчи Циганка, детиња мајка. — „Хвала ти госпођо на труду. Циганка сам и сирота сам, али ми опет кажи: шта би желела да ти дам за твоје учињено добро дело; деде рекни госпођо, рекни искрено!“ — „То ми ти сигурно не можеш дати, те ти нећу ни тражити; ја сам учинила само своју дужност“, — одговори краљица. — „Ја те опет молим госпођо тражи шта желиш; даћу ти“ — настави Циганка. — „Па дај ми *дете*, да га имам, као што га ти имаш“, каже јој Јевросима. — „Родићеш дете, госпођо пре године, родићеш, но деде рекни твојој Циганки: *желиш ли да родиш краља или јунака?*“ — „Па да родим краља; нека буде као што му је и отац“, одговори краљица у смеху. — „Немој госпођо; *краљ краљује, а народ га куне, па кад умре нико га не помиње; да родиш јунака, па сваки да га воли и да га помиње док је света.* Али јунака да родиш треба: да подигнеш цркву Богородици; да посадиш да окопаш и сиротиња да поклониш девет винограда; да се у Бојани купаш сваки дан по три пута за девет месеци; да подигнеш у девет места девет извора и да пијеш на дан по тулум млека од оваца са Шар планине. Послушај ме, госпођо; послушај ме и нећеш се после никад покајати“. — „Да те послушам, на послетку нека га родим само, па нека буде што му драго“, одговори краљица у смеху с непоуздањем.

Краљица је учинила све како јој је рекла Циганка крај Бојане. Кад је било на крају деветог месеца она је доиста родила мушко дете, које је било суво, мало и жољаво. „Ово никада неће бити ни човек, а камо ли јунак“, — рекао је краљ Вукашин, кад је дете видео. Наденули су му име *Марко* јер су сви *марили* (волели) да се он роди. — Кад је Јевросима после потражила Циганку да је награди за учињено добро, ње нигде није било. Сви су веровали после, да је то била Богородица или вила, прерушена у Циганку.

2. МАРКО И ЊЕГОВ УЧИТЕЉ

(из Бачине)

Марков учитељ био је неки поп Недељко. Он га је учио и спремао да буде краљ и да замени оца, али он то није волео. Једном му учитељ говорио, да су краљеви и цареви после Бога први на свету, а Марко му то предругојачи и рекне, да је сиротиња после Бога прва на свету. Другом приликом учитељ му је рекао, да Бога треба љубити, а цара и краља поштовати; а Марко је после, при одговарању, то предругојачио и одговорио: *да Бога треба љубити, а поштеног и праведног поштовати*. Учитељ се на ово наљути и тужи Марка код оца. Због овога краљ Вукашин отера Марка у планину, код чобана, да тамо борави за целу годину.

3. КАКО ЈЕ МАРКО ПОСТАО ЈУНАК

(из Јасике)

Кад је Марко био у планини код оваца, онда су га чобани, као најслабијег међу њима, непрестано гонили да враћа овце и да им доноси воду са извора у једну велику тикву. Кад би се, по који пут забавио са водом, они су га редом тукли, ко год је стигао и хтео. Једном је крај извора видео мало голо дете на сунчаној припеци. Сажали се на дете, које је јако плакало, те одломи једну лиснату грану од дрвета и њом заклони дете од сунца, па однесе воду чобанима.

Кад је после поново дошао на извор по воду нађе, код извора, лепу велику девојку са дугачком расплетеном густом црном косом и великим дојкама, која је била узела оно дете, које је он сконио од сунца, те га дои. То је била *вила*, а дете је било њено. На питање Марко одговори вили, да је он оно дете склонио од сунца и уз то јој исприча све: како га чобани сваки час туку и гоне да им враћа овце и доноси воду.

Сажали се вила на Марка, па му пребаци једну дојку преко рамена и каже му да дои. Кад се Марко тако добро надојио виљег млека, вила му заповеди да подигне један грдно велики камен, који је стојао ту у близини извора. Марко га само помери. Вила му опет заповеди да дои. После другог дојења Марко је подигао камен до колени. После трећег дојења подигао је камен до појаса. После четвртог — до груди. После петог — бацио га је далеко од себе.[2] — Сад га вила отпусти и рекне му, да иде и да се никога не боји, а ако кад год буде у невољи она ће му бити на помоћи. То је после била Маркова посестрима, коју је он често пута у невољи позивао.

Кад је Марко после овога понео воду чобанима они сви сложно јурну на њега да га туку, што се толико забавио, али он пред њима баци тикву с водом, која је одатле пала чак на врх планине Тикве (више манастира Калиниħа), а чобане похвата и почне једног по једног бацати, и тако је бацио: Комнена — на врх Кома, Думитра — на врх Дурмитора, Раде — на врх Радана, Петра — на врх Петрове Горе, Пајсија — на врх Пасјаче, Јована — на врх Дели Јована, те се и те планине после назову по именима бачених чобана. За овим је све овце побацао, са врх Шаре Планине, на планину Овчар, и отишао је кући у Прилеп.

[2] На више места у Србији налази се по где год, у планини или на брегу, по какав велики осамљен камен, за који народ тврди, да га је Марко ту бацио кад га је вила дојила. Такав се камен зове обично „Марков Белег“ или „Марков Камен“. При путовању кроз Темнић наишао сам на један такав камен више села Крвавице, а при путовању кроз Ресаву нашао сам један такав камен на Врланском Хуму.

4. ТО ИСТО АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Горње Ресаве)

Погодио се Марко код цара да му чува овце по Бељаници. Оваца је било много, а планина велика, те је муку имао док је овце сачувао од зверова и људи. Поред рђаве плате цар му је давао и рђаву храну. Јео је качамак и сурутку. Код овако рђаве хране Марко се био толико осушио и ослабио, да га је тукао сваки ко је год стигао. Једног дана кад је Марко чувао овце по планини, дође код њега један леп човек, на зеленом коњу, и кад му се овај потужи, како га цар рђаво храни, он му препоручи, да више не једе сурутку и качамак, већ да једе *качамак и млеко од оваца*. Првог дана да поједе млеко од десет оваца, другог од двадесет, трећег од тридесет, и тако даље редом. Кад десетог дана поједе млеко од 100 оваца, онда да покуша да баци један велики камен са Бељанице на Хумове,[3] па ако га баци, да остави овце и да се врати кући у Прилеп. То је био Св. Ђорђе, Марков домаћи заштитник код Бога. Марко све уради исто онако, као што му је светац рекао. Кад је бацио камен са Бељанице на Хумове, оставио је царске овце и вратио се кући у Прилец. Тај бачени камен и данас се налази на Хумовима и зове се *Марков Камен*.

5. МАРКО НАЛАЗИ ШАРЦА

(из Коњуха)

Ишао Марко друмом и срео кириџије, који су на коњима преносили ствари из Дубровника у Скопље. За натоварeним кириџиским коњима ишло је једно губаво шарено ждребе. Марко их све заустави и почне с њима разговор.

Марко: Одакле сте и куда ћете?

Кириџије: Из Рујна, а гонимо трговачке ствари из Дубровника у царско Скопље.

Марко: А би ли продали једног коња?

Кириџије: Могли би ти продати кад се вратимо, а овако су нам још потребни.

Марко: Па један од вас може отићи и пешке; Скопље није далеко.

Кириџије: Можемо на послетку, ако ћеш добро платити.

Марко: Платићу добро, али ћу прво пробати; коме коњу не ишчупам реп за њега ћу вам дати 100 цекина.

Кириџије се преваре те пристану, а Марко почне једног по једног коња окретати око себе и чупати им репове. Кад је свима тако почупао репове дошао је и до губавог шареног ждребета. Њега није могао да крене с места нити реп да му ишчупа, и ако се неколико пута навраћао. Није имао куда. Дату реч морао је да одржи. За то плати кириџијама по погодби губаво шарено ждребе и отидне с њим у Прилеп. То му је после био његов омиљени Шарац, с којим се није до смрти растајао. Од Шарца после није имао бољи коњ, а од Марка није имао бољи јунак.

У. ПРЕДИЋ: СВ. ЈОВАН.

6. МАРКО И МИЛОШ

(из Ланишта)

Јахао Марко Шарца и ишао у Скопље. Јахао Милош Ждралина и ишао из Скопља. На путу се сукобе.

Марко: Помаже Бог, незнана делијо.

Милош: Не помињи ми Бога, већ ми се уклони с пута, ако хоћеш још мало да поживиш.

Марко: Ја се до сада никоме нисам с пута уклонио, па нећу вала ни теби.

Милош: Онда нећу ни ја теби да се склањам, већ на мегдан, па да се пресудимо.

Марко: А ко си ти, да ти изађем на мегдан?

[3] Хумови су разгранато брдо у Д. Ресави, недалеко од Свилајинца.

Милош: Ја сам Милош Обилић; а ко си ти?
Марко: Ја сам Краљевић Марко.
Милош: Ти си Марко! Е онда брате да се не склањам ни ја теби ни ти мени, већ скин' се доле да се братски изгрлимо и ижљубимо, па да се почастимо. Ми обоје нашој земљи требамо.

7. МАРКОВА ЖЕНИДБА

(из Свилајинца)

Путовао Марко из Прилепа у Охрид да купи рибу за Ђурђев Дан. На путу наиђе на једно велико језеро. Крај језера седела је, са уплаканим лицем, једна лепа и крупна девојка, обучена у свечано одело. Марко је упита: шта чека ту? Она му одговори, да у језеру живи једна велика хала, која сваки дан прогута по једно чељаде. Сви су људи дали хали по једно чељаде из куће, па је дошао ред и на кућу њеног оца. Она је у оца јединица. Замену нема. Па је дошла да је хала прогута.

Марко се сажали на лепу девојку. Сиђе са Шарца, каже девојци да се уклони, а он стане на њено место, с копљем, мачем и топузом, да чека халу. У одређено време заљуља се вода у језеру и појави се грдна змијурина са разјапљеним чељустима. Кад је дошла близу Марка, он је прободе копљем кроз уста и закова за стену. Од силног прућања и бацања хала је сву воду из језера избацила. Кад се нашла тако на суву, Марко је опкорачи, па је почне мачем бости и топузом тући....

Тако убије халу и одведе девојку њеном оцу и мајци. Родитељи кажу Марку, да тражи од њих шта хоће, па ће му дати, што им је ћер спасао. Марко затражи девојку и родитељи му је, без речи, даду. Тако Марко место рибе, донесе у Прилеп девојку Јелену, с којом се после брзо и венча. По величини и крупноћи била је, кажу, врло слична с њим, те су изгледали као брат и сестра.

8. ТО ИСТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Опарића)

Заробили Турци ћер у Леке Капетана и тражили од Леке велико благо за откуп. Чуо за то Марко, па поручи Леки, да му спреми триста печених овнова и триста тулума вина, па ће доћи да му отме ћер од Турака. Лека му спреми и Марко дође.... Ту се частио месец дана, па кад се добро оправио, онда удари на Турке, побије их и отме Лекину ћер. Али је није одвео Леки у Дукађин, већ је одвео у Прилеп, и тамо се венчао с њом. Кад му је Лека потражио, одговорио му је: „На сабљи сам је добио, на сабљи ћу ти је и дати; мислим, да ће јој бити боље код мене но код Турака; не бој се и не брини. већ дођи да пијемо вино".

9. МАРКО И СВ. ПЕТАР

(из Обрежа)

Путовао Марко са Светим Петром, па на путу наиђу на губава човека, који се био сав у ране претворио. Грозно је и жалосно је било да га човек погледа, како се један мучи и злопати. — „Излечи га светитељу!", рекне Марко Св. Петру. — „Нећу; на њему треба свет да види казну Божју, па да га се боји", — одговори Св. Петар. — „Ако ти нећеш, онда ја хоћу", — одговори Марко — и измахну сабљом, те одсече губавцу главу. — „Хај, шта то уради, грешниче?" узвикне Св. Петар Марку. — „Скинуо сам га с мука, јер боља је лепа смрт, но мучан живот", — одговори Марко Св. Петру, и пођу даље....

10. МАРКО ТРАЖИ БРАТА АНДРЕЈУ

(из В. Дренове)

Ухватили горски хајдуци Марковог брата Андреју и одвели незнано где. Тражио га Марко, за дуго и за много, па на послетку чује, да му је брат у ропству у Шари Планини. Дуго је смишљао, како ће брата да нађе и да ослободи, па се, најпосле реши, да једно учини. Обуче се у хајдучко одело, па дође у Шару Планину и викне из свега гласа: „Аој, браћо, из горе хајдуци, изиђите из бусије на друм да примите брата вашег који ве тражи". — Хајдуци изиђу и спроведу Марка у њихов главни стан, где нађе с њима и брата Андреју, који га није познао. Ту Марко каже хајдуцима, да је с четом хајдуковао на Рилу планини и да му је сва чета изгинула од проклетог Краљевића Марка, те се једва он спасао. Чуо је да ће Марко сутра проћи кроз Шару Планину, па је дошао да замоли друштво да га причекају из бусије и да му се освете. Хајдуци пристану на то. Радосни, што су добили још једног друга више развеселе се и стану пити. Многи се и опију, па и поспе. Сад Марко устане и викне из гласа: „Ај хајдуци, ево Марка међу вама; он неће кукавички да отидне, већ ви се јавља да знате, да одведе брата Андреју. Ако који хоће откуп, нека пође да му дам". Превари се десетак хајдука, те ударе сложно на Краљевића Марка, али их он побаца, као деца лопту на утрини, и одведе брата Андреју у Прилеп.

11. МАРКО И БЕГ КОСТАДИН

(из неколико места)

Бег Костадин је много лепо живео са Краљевићем Марком и звали се побратими. Један пут је Костадин позвао Марка да му дође на славу. Марко му је рекао, да му не може доћи. Каже му: „Кад сам тражио брата Андреју ја сам једном био код тебе на слави и видео сам да не

славиш славу као што треба и као што Бог хоће. Сиротињу тераш од куће, а богаташе и господу примаш. Старе људе мећеш у дно совре, а младе у врх совре. Боље двориш младе људе но старе. Мајку и оца ниси посадио у совру, те да ти наздрављају гостима". — На овај прекор Бег се посрами и без речи се растане од Марка...

12. МАРКО И МЕХАНЏИЈА

(из Поточца)

Дошао Марко у механу и затражио ручак од механџије. — Ej механџија! имаш ли што за ручак? — Имам две печене јаловице, а имам и вина. — Колико имаш вина? — Четири мешине. — А шта ћеш ми наплатити за ручак мени и Шарину. — Па даћеш ми једну рубљу (4 дин.); нећу ти више. — Али ја хоћу да једем и да пијем колико хоћу и могу заједно са Шарином. — Па макар. — Е добро пристајем; дај ручак...

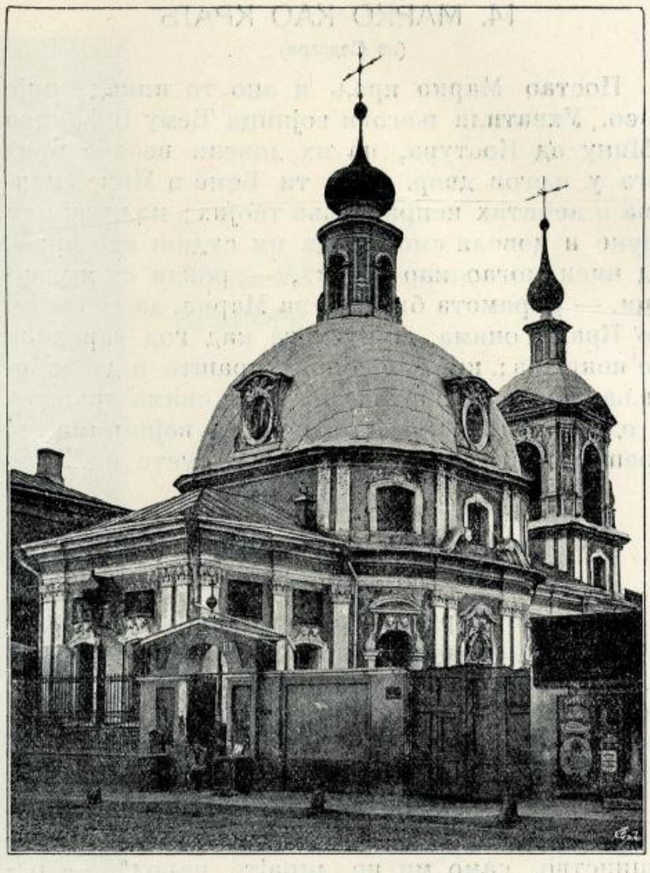
У часу Марко поједе механџији обе печене овце јаловице и попије све четири мешине вина и стаде тражити још. Механџија му донесе и чабар сира. Па кад и то Марко поједе, онда ће механџија њему: „Иди молим те незнана делијо; џаба ти све; нећу ти ништа; иди појешћеш ми за рубљу и још 4 овце; свакојако ти ниси обичан човек"... Марко проспава, па се дигне и пође. При поласку метне маханџији у шаку 4 златна дуката и каже му: Ја сам Краљевић Марко и од сада кад ти дођем поново немој више са мном да се погађаш на ћутуре да ручам".

У механи се почну људи чудити, кад им је механџија казао, шта је и колико је све Марко појео и попио. На то ће рећи један од људи: „Видите ли ви људи колики је он и какав је. Велики је за четири обична човека; широк је за три. Рука му је као наша нога у бутини. Прсти су му као наше руке. Ноге су му као наша лења. Глава му је, као велика мерица. Очи су му као наша песница. Бркови му као два пролетња јагњета. Веђе (обрве) су му као два црна повесма. Корак му је већи од три хвата. Таквог јунака је тешко нахранити и напојити. Па видите ли и онај шарен коњ, колики му је. За пет наших. Човек је нашао и коња према себи. Слушао сам до сада више пута о њему, али све нисам веровао, да је он толики. Данас смо у механи сви видели и уверили се"...

13. МАРКО У СЛУЖБИ КОД ГАЗДЕ

(из Глоговца)

Погодио се Марко код газде, да га служи за годину за једног коња. Једном га газда прати на ливаду да коси траву. Марку се придрема и легне мало да проспи. Кад се пробудио било је већ превалило подне. У то дође газда му и почне на њега викати, што није до сада косио. — „Не

СРПСКО ПОДВОРЈЕ У МОСКВИ.

бој се газда" ја ћу ти целу ову ливаду покосити за три сата". — „Али како ћеш ти мени ливаду покосити за три сата, кад је не могу покосити целу ни 10 добрих косача". — „Да се ја и ти опкладимо: ако ти не покосим ливаду за три сата служићу те три године без пара; а ако је покосим да ми даш коња кога ја будем изабрао". Пристане на то газда и Марко доиста покоси ливаду за три сата.

Газда је сада требало да одржи задату реч. Зато он пусти Марка у ергелу да изабере себи коња. Марко повуче једног коња и њему пукне реп до корена. Тако учини и са другим, трећим, четвртим, петим, и тако даље редом, док напослетку није наишао на једно губаво шарено ждребе. Њега почне вући за реп и тегљити к себи, али му није могао ни реп откинути ни померити га сместа. Допадне се Марку то ждребе, па њега узме. — Кад је газда то све видео, онда га је упитао да му каже: ко је и шта је? Марко му се каже, а газда му уз ждребе поклони и ливаду, те се и данас та ливада зове „Маркова Ливада"[4] и при растанку рекне му: „Иди молим те, за тебе је моја кућа мала, а моји коњи слаби"...

[4] О „Марковој Ливади" има и једна женска народна песма, а један мој друг, који одлично познаје нашу Стару Србију и Македонију, причао ми је, да има више места тамо, која се зову тим именом.

14. МАРКО КАО КРАЉ

(из Седлара)

Постао Марко краљ и ако то никада није волео. Ухватили његови војници Ђему Брђанина и Мину од Костура, па их довели везане пред њега у његов двор. „Ево ти Ђеме и Мине, крвника̂ и вечитих непријатеља твојих; пали су нам у руке и довели смо их, да им судиш као краљ, кад ниси могао као јунак“, — рекли су му војници. — „Срамота би било за Марка, да се свети, као Краљ, онима који су га кад год увредили као некраља; краљ треба да прашта и да заборавља увреде, као што и Бог нама свима прашта“ — одговори Марко и заповеди војницима те одреше везаног Ђему и Мину и пусте их...

15. МАРКО И ТУРЦИ

(из више места)

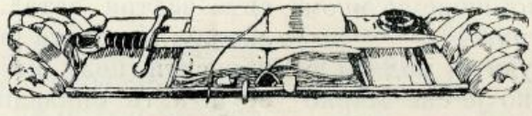
Ударили Турци с грдно великом војском на Маркове земље и тражили од Марка да се преда и да призна њихово старешинство. „Кад бих знао да може мој народ пола вас да надјача и савлада, ја бих ону другу половину сигурно побио; а овако побићу ја неколико стотина ваших, а ви ће те после за то побити цео мој народ, па ми га је за то жао; за то примам ваше старешинство, само ми не дирајте народ“, — одговорио је Марко са уздахом и са сузама...

16. МАРКО И МУСТАФ АГА

(из више места)

Отишао Марко у турску војску и тамо је, у неког Турчина који се звао Мустаф Ага, познао сабљу његовог оца, кога су Турци убили у боју на Марици. Кад је Марко упитао Мустаф Агу: од куда му ова сабља? — одговорио му је, да је наишао на једног рањеника, у битки на Марици, па му њом осекао главу и узео сабљу. Марка то дирне у срце, па онда истом сабљом посече Мустаф Агу. Цела се турска војска због овога узбуни, па отидну те то јаве чак и цару турском. Цар два пута позове Марка, али Марко није хтео да му иде. На послетку га цар позове и трећи пут. Марко узме топузину, па навуче калпак на очи и преврне ћурак и тако отиде турском цару. Кад га је цар видео тако страшног и наљућеног он се уплашио и почео је да се измиче. Цар се измицао а Марко се примицао, докле га тако није дотерао до дувара. Сад цар извади пуну шаку дуката и да̂ Марку у руке, рекавши му: „Ти си, посинче, нешто много љут; ево ти новца, па иди те пи̂ вина“. — Марко му каже: „Данас сам у твојој војсци, код једног војника, нашао сабљу мога оца краља Вукашина. Војника сам посекао истом сабљом за то што је и он мог оца истом сабљом посекао. Да сам је случајно, поочиме, и у твојим рукама нашао и теби не би било лако“...

(Наставиће се)

ХРАМ

Дићи ћемо, драга, храм љубави наше
у пределу дивљем, високо на стени,
усамљен, напуштен као срца наша,
а доле дубоко река ће да пени
и тећи ће хучно...

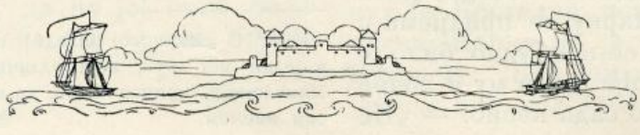
У пределу дивљем, високо на стени
од камена проста кô и срца наша
стајаће храм пусти свѣт теби и мени,
красиће га цвеће што буја и дивља
кô и љубав наша...

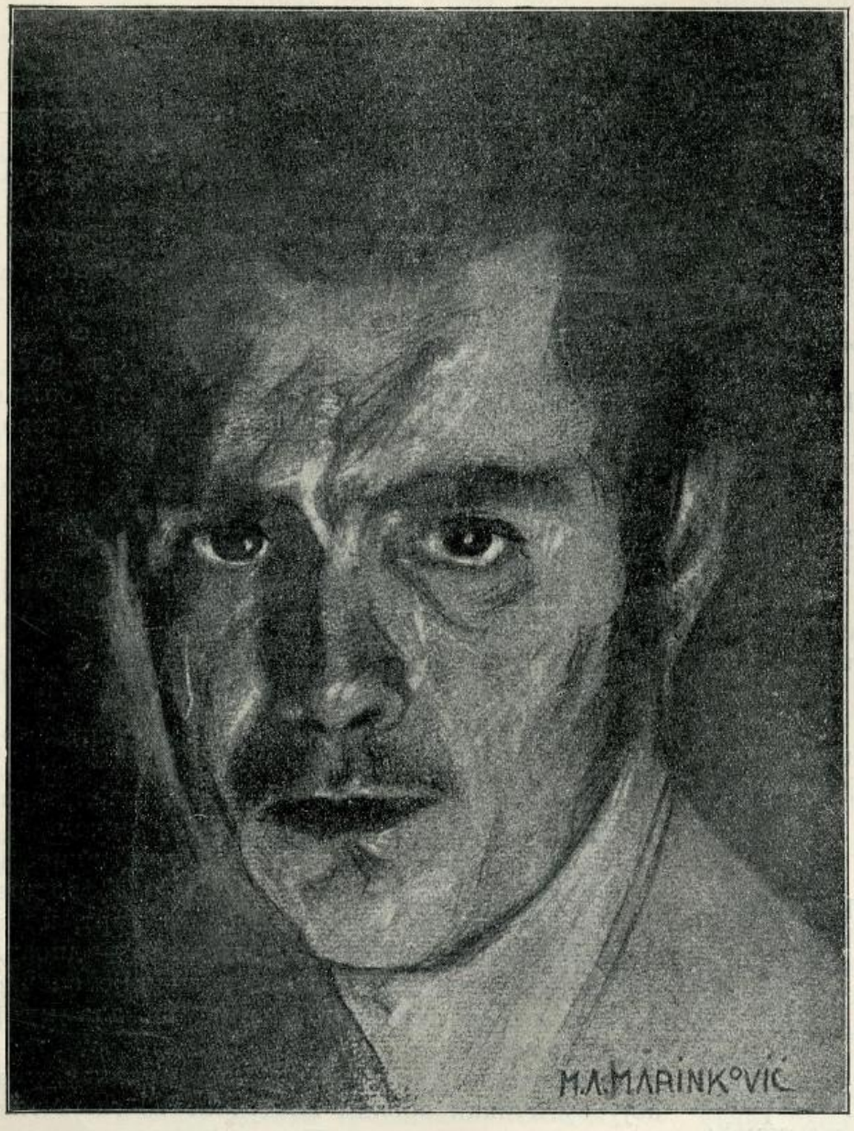
Усамљен напуштен као срца наша
стајаће он тако. Само орли сури
кликтаће над њиме у вечери мајске,
а урлаће ветри и облаци тмури
летеће у јесен...

А доле дубоко река ће да пени
и у ноћ'ма тихом певаће нам вали
песме вечне среће и хујаће ветри
лебдећи по стењу кô поноћне сени
елегије ноћи...

И тећи ће хучно,
кроз кланце и стење. Кроз трње и цвеће
хитаће нечујно у загрљај свету,
а ми ћемо живет' живот препун среће
на кршноме вису — слични горском цвету.

Стеван Шумкарац.

МИХО МАРИНКОВИЋ:
ЛУЦИФЕР.

СМРТ

— БОР. ЗАЈЦЕВ —

Кад су на соби отворили прозоре тад је Павле Антонич удахнуо априлски ваздух, видео је ведро небо, врапце и у врту траву која је тек почела ницати и разумео је да је то његово последње пролеће. Мисао о крају није га плашила; она је само јасније одређивала његово стање.

— Диван ваздух! рекао је он жени. Како је лепо! Ти си ми пружила велико задовољство.

— Није ти хладно? Упита га Надежда Васиљевна. Сад је у свима њеним мислима и речима било једно: како да не увреди Павла Антонича.

— Не. И он уздахну дубоко. Лакше ми је. Слободније дишем.

Надежда Васиљевна га пољуби у образ и изиђе. Цео дан он је био миран, ћутао је, није га ништа гушило. За све време гледао је у врт и с вечера је замолио да поспу по доксату зрневље за врапце. Посматрајући то, рече смешећи се:

— Како је пријатно гледати их!

Идући дан и цела недеља прођоше на миру. Чак се опазило да су несрећни отоци спали. Али сам Павле Антонич се изменио. Он је по читаве сате посматрао врапце, није ништа читао, и у његовим очима на које је Надежда Васиљевна већ тако свикла, она је видела неке упорне, тајне мисли.

— Павле Антоничу, запита она једном: о чему мислиш? Што ми не кажеш ништа?

— О чему мислим?

Он се засмеја.

— О духовном завештању.

— Што говориш тако, Павле Антоничу?

Он постаде озбиљан.

— Надежда, ја имам с тобом да разговарам.

Но, или зато што још све није био смислио до краја или зато што је дошао лекар, он одложи разговор.

Најзад, првих дана маја, кад је већ врт био зелен, кад се с манастира чуло весело да звоне звона, кад су Павла Антонича износили на доксат, он рече жени:

— Тиче се нечег, Надежда. Врло је пријатно живети с пролећа, но... ти разумеш једном речју. Тако је и сад. — Он задржа дисање. — Ти си ме много волела. Много.

— Ја мислим, одговори она. Њен је глас дрхтао.

— Да, ја сам тебе много мучио. То је тачно. Прашташ ли ми?

— Ах не говори тако. Бог с тобом; шта ја имам да ти праштам!

Надежда Васиљевна се ухвати руком за филарете, њена проседа коса се лепршала под свиленом везеном марамом.

— Можда има нешто и да опростиш — говорио је Павле Антонич такође пригушено и лагано.

— Али говоримо сад о другом.

Он одахну, усправи се, запали дуван.

— Ти знаш, има једна жена коју ја волим.

— Знам.

— Ја имам кћер. Ти и то знаш.

— Знам.

— Лепо. И ви — т. ј. ти и Ана Петровна — увек сте једна другу мрзеле.

— Ја слушам, слушам. Слушаћу све што ми о том кажеш.

Надежда Васиљевна држала се чврсто за филарете, стиснувши прсте.

— И пошто ћу ја скоро умрети, ја те молим још за милост. Жртву, шта ли. И од ње такође. Ево, ја сам јој написао.

Он показа куверат.

После мене, ви имате нешто да делите. Много смо трпели у животу. Немојте и тада мрзети једна другу.

— Шта хоћеш ти?

— Надежда, помирења. И опроштаја. Да бих могао мирно умрети.

Надежда Васиљевна не одговори одмах.

— Ми треба једна другој, да паднемо у наручја? Глас њен био је глух, пригушен.

— Не. Помирите се. Да не би она проклињала овај дом, а ти да не одагнаш кћер.

Надежда Васиљевна је ћутала.

— Кћер? — рече она. — Твоја кћи може бити само моја. Других кћери ти немаш.

— Надежда, одговори Павле Антонич — и лице његово пребледе. — Ја сам много пред тобом згрешио, много. Но,... учини тако. Бога ради.

Она је стојала као скамењена. Нешто засветли у њеним очима, као одблесак. Но она је владала собом.

— Павле Антоничу, ја се бојим да те не нађутим.

И она отвори врата балконска. Излазећи из собе она додаде:

— О том више нећемо говорити.

Тада Павле Антонич заћута. Испрва је лежао мирно, затим заплака, горким старачким сузама. Сад му се учинило да је заиста сам самцит, очајнички сам на целом светлом пролећном свету. Сад би му се да је дете, да га мати узме на руке, да му тепа. Но иза њега је стојао живот, већ проживљен живот, који је био тако рђаво, без плана проживљен. Шта је учинио он у целом том животу? Измучио две жене, па и себе.

Надежда Васиљевна уђе понова. Она је сад већ била друкчија; стари друг, лекар, болничарка. Али на Павла Антонича ранији разговор је учинио тежак утисак.

„Умирићу се“, рече он сам себи; „то су биле грешке, грех; сад ме то мучи; ја нећу видети ни Ану Петровну, ни Наташу. Умирићу се“.

Сећао се такође свог законитог сина. Он је био студент, био је на Универзитету.

Павле Антонич је желео да га види.

— Што не пишеш Андрушки? рече он жени. — Зови га да дође.

— Он има испите, зашто га мучити. Он мисли сад Бог зна о чему.

„Зар ћу ја тако умрети?“ хтео је рећи Павле Антонич, но не рече; само одмахну руком.

— У осталом, ако хоћеш, ја могу написати.

Павлу Антоничу је било особито рђаво средином маја; и ако су га износили у врт, и ако се он трудио да у себе упија пролеће — дисање је било све теже. По читаве ноћи није спавао, а жена у тим самотним ноћима трљала му је груди и леђа.

Најзад су за њега створили некакву каду коју су пунили врелим ваздухом. То га је тако страшно мучило, да је Павле Антонич скупљао све силе да не виче. Кад су отишли лекари, он је окренуо главу и, чувајући се да му жена не чује, рекао гласно:

— Што ме муче?

Тог јутра му је било мучно. Као никад дотле историја његове љубави кидала га је; мучила га је смрт. Једва говорећи, он замоли да му наберу јоргована.

Јорговани су били свежи, бледољубичасти, с капљама росе. Удишући њихов мирис он је слабим прстима чупкао цветиће. И засмејавши се горко, сетивши се да никад није могао наћи јоргован с пет листића, а то кажу значи срећу. Затим, затворивши очи, поче мислити о Богу. Тада је он заборавио на свој живот, на тровце, непријатеље; њему се чинило, да Бог постоји, и овај јоргован, и у опште прекрасно цвеће, дивна љубав све то показује Бога. Сећајући се жена које је волео, он помисли, да можда за праву неземаљску дивну љубав о којој је као младић маштао, никад није ни знао. Тада понова узе јоргован, пољуби га и свесрдно замоли Бога да га он спасе што пре овог несрећног страдалничког живота.

С вечера он написа сину. У том писму било је овакво место: „Желео бих, Андреја, да те видим. Давно се нисмо видели. Може бити ти си ме и заборавио, но ја те се сећам. Ти си мој син, ти си био дете, црноглави малишан, у то време, кад сам ја живео лакше но данас. Сада пак, сем тешке болести, која се не може отклонити, ја сам изнемогао од кривице коју учиних у свом животу. Ствар је у том, што ми је и до последњег часа, сем твоје матере, била блиска друга жена, Ана Петровна Горјаинова, с којом имам кћер Наташу. Надежда Васиљевна зна за то. Мени је данас страшно тешко, што се она није помирила, и како видим неће се никад помири с Ану Петровном, на што има разуме се, потпуно право. И у опште сва кривица је у том моја. Желим ти срећна и сјајна живота. Знај, драги мој, да највећа срећа као и највеће зло за човека јесте љубав. Постарај се да створиш себи живот достојан очевом. — Што се мене тиче, ако можеш сажали се на мене; ако ме и мало волиш — помози: не одгурни после моје смрти Ану, помози Наташу — сестра ти је".

После тог писма Павле Антонич страшно је опао. Целу ноћ је провео без сна, задувао се и погледом раширеним од бола гледао је у пламен свеће. Надежда Васиљевна повраћала га је к себи; он је ћутао метао руку на срце, уздисао. Тако прође идући дан, ноћ и још један дан. Треће ноћи напади учесташе.

— Надежда, — рече он око два часа, умирем.

Она га обухвати одостраг, држала га је, није га хтела пустити.

— Жено моја, Надежда, верна жено, — говорио је он. Нећеш задржати. А ипак држи.

Затим поче дисати све чешће, лице му се искези. Надежда Васиљевна једва се држала. Мирно је у другој соби седела болничарка. Павле Антонич одједном рече с муком прекидајући речи:

— Te spectum suprema mihi cum venerit hora. Te teneam moriens deficiente manu.

И пољуби је у руку. Надежда Васиљевна није разумевала тих речи и није их ни осећала.

Тада тихо, једва говорећи он изусти: опрости Надежда, Надежда, опрости.

Надежда Васиљевна знала је о чему он говори. Она заплака, наслони образ на његове јагодице и гледала је оне лепе, некада сурове давно вођене и излучене очи. Вероватно он је прочитао нешто у њеном лицу. Он климну главом, заћута па изусти.

— Да.

Изјутра је умро.

Спремили су га у четвртак уз слаб звук манастирског звона. Надежда Васиљевна, с Андрејом, који је стигао изјутра, присуствовала је опелу. Лак ветар начинио је небо чистим као кристал. У цркви је све било пуно светлости, долазио је живот. Гледајући на оца, који је лежао на узвишењу, над којим је кадио ђакон, Андреја се сећао њега као крепка и снажна човека. Сећао се писма и сад је разумео зашто је отац патио од грозничаве клонулости, зашто је мати тако рано оседела и зашто се у кући осећала нека празнина.

Дошао је час опроштаја. Мати се дуго није могла одвојити. Андреја покри очи; кад их отвори понова, крај сандука је стајала висока дама, у црнини и сагињала се да пољуби мртваца у руку. Она је била тако слаба, да се једва држала на ногама. „Горјаинова" шапну нешто Андреји и он осети језу. То је она, његова љубав. Љубав очева, зло материно. Андреја поче дрхтати. „Чиме га је она победила?" Горјаинова је била са свим обична жена, каквих има на хиљаде. „Да" помисли он, „она има кћер, моју сестру". Моја сестра. И оне нису могле бити при његовим издисају!

Кад се опело свршило, он је идући придржавао матер испод руке. Сандук су носили напред. Лагано је ишла пратња између белих споменика. Сахранили су га на новом манастирском гробљу, које је тек скоро отворено.

Пре гробља ту је било поље, а и данас је било још цветова и тек далеко на крају видела се два гроба. Павле Антонич леже трећи. Звонила су кандила, плавио се тамјан; златно вече је падало; на хоризонту дизао се беличасти дим — железнички воз; као опраштајући се плавили су се брегови. Кад су сандук спустили, Надежда Васиљевна клону. Андреја Васиљевић је придржа. „Мама, мама". Дуго се уздржавао. Но кад су отишли странци дуго је с мајком ридао за оцем.

Прошла је недеља. Била је вечер. Андреја је ишао по стазама у маленом врту, поред јаблана. Чак на крају врта он узабра јоргован. На балкону су спремали чај; Надежда Васиљевна бледа, ћутећи, седела је у наслоњачи; с манастира где је лежао отац, звонило је; ружичасти облаци кружили су небом.

— Мама, рече Андреја не са свим сигурним гласом: имам нешто с тобом да говорим.

— Шта то? — запита она. Андреја изиђе; врати се с очевим писмом.

— Ево... Мама, опростите ако будем узбудио ваше срце, но... чини ми се... нужно је.

Заплићући се, он објасни да се не оглуши о очеву жељу, коју је имао пред смрт, да њему блиски људи не буду у завади.

Надежда Васиљевна је читала писмо. Лице њено било је савршено мирно, ништа се на њеном лицу није променило кад је свршила с писмом.

— Бедни Павле Антонич, рече она.

Неко време су ћутали.

— Шта велите ви, мама?

Он је питао нежно, осећајући да га нешто стеже у грудима. Шта да радимо?

— То је стара историја, рече она. — Но сад се све свршило. Ја немам ничега против те жене.

Она понова заћута.

— После Павла Антонича остало је што шта. Мени не треба много. Ако је њој потребно, могу јој помоћи. Све то треба ти да учиниш. То јест да је нађеш и да јој то предаш. То је све.

Она уздахну. Андреја је пољуби у руку.

— Хвала Вам мама, рече он, ви сте врло добри.

— Реци јој, додаде она, да је не мрзим. Али, — она се лако намршти: „не желим да је видим“.

Кад су налили самовар, она се насмеја:

— Кад се ожениш, Андрушка, разумећеш све ово.

Око једанаест сати она изиђе. Андреја је ишао по стазама, где је цветао јоргован и њутали јаблани. Блистале су звезде, плаве дубине небеске разређивале се; гледајући у њих, Андреја је мислио о болима у животу, о мрачним удесима страдања, о људма који падају. „Кад се будеш оженио, Андрушка, знаћеш“. Је ли потребно кроз муку, унижења, неправду да прође и он, Андреја, пун љубави према Зини. При помисли на њу његово срце се стеже; он леже на клупу, гледајући у небо он је осећао љубав ка бесконачности, према оној, што је сијала врх њега. Он је шврљао до зоре кад су већ запојали петли.

По Андрејином одласку живот Надежде Васиљевне постаде још усамљенији. Из куће је излазила вечером и одлазила на мужевљев гроб. Ишла је кроз манастир, кроз златне стубе, крај древних просторија с ћелијама, крај споменика; ено тамо мраморне урне, бели часовник из александриске епохе; на гробу генерала из 1812 године стајала су два бронзана ритера; све то она досад није видела. Најзад ево и новог гробља. Савивши на лево од стазе, она седе на клупу плетену од жица. На крсту је горело кандило, свеже цвеће је лежало на гробу. Поседела је ту подуже, молила се Богу, осећала је у близини покојника, али не онаквог какав је био за живота; старо, свакидашње изгубило се. У успомени покојник јој је изгледао светлији, узвишенији.

Једне јулске вечери седела је она, као и увек крај гроба. Сунце је залазило. Светло и позлаћено било је небо. Осећао се мирис сена. Подигавши главу Надежда Васиљевна угледа одједном девојче, које је могло имати до четрнаест готина. Држало је у рукама цвеће.

— Опростите, ја вам сметам.

Она се крете да пође.

Надежда Васиљевна лако уздрхта. Шта је то познато, мило било у њеним очима?

— Не сметате ми — рече Надежда Васиљевна. — Прићите. Ја видим ви имате цвеће. Вероватно сте га понели на гроб?

— Да, одговори девојче — на гроб чича Павла.

Надежда Васиљевна уздахну.

— Ах. Тако.

Девојка се збуни. У неодлучности она је њутала.

— Вас зову Наташом? запита Надежда Васиљевна.

— Да.

— Прићите ближе, Наташа. Да се упознамо. Чича Павле је био мој муж.

Наташа уздахну. Испусти цвеће.

— Пошто сте донели цвеће, значи да сте се лепо живели с чича Павлом. Онда сте ви мој пријатељ.

Покоравајући се Наташа је пришла. Надежда Васиљевна је загрли и пољуби.

— Узмите своје цвеће, метните га на гроб. Њему ће то бити пријатно. Чича Павле је — додаде она — у животу видео само много зала.

Наташа метну цвеће и седе крај ње. Она је њутала, у њеним очима је нешто играло. Надежда Васиљевна миловала ју је по коси. Почело се смркавати; небо поста пространије, чистије, — јавише се звезде.

— Опростите, рече монахиња долазећи и клањајући се. Сад треба да закључамо гробље.

Од росе и свежине сено је мирисало оштрије. Које где црвенела су се кандила по гробовима. Надежда Васиљевна ишла је руку под руку с Наташом. Идући она је обухвати и рече:

— Пољубите топло своју маму и реците да је јако молим да дође к мени. Ако допусти ја ћу јој вратити посету.

Кад се вратила кући Надежда Васиљевна је осетила, да је сад свршено све. Она је опростила у дубини срца. „Сад сам, Павле Антоничу, учинила што си ти хтео“. Последњи окови — земље, живота — покидани су. Хтела је да пише сину, али је клонула и легла да спава. У сну је видела Павла Антонича. Он је био светао, говорио јој је нешто, али шта управо, она није могла разумети.

Надежда Васиљевна није видела ни сина, ни Горјаинову. Кроз недељу дана је умрла.

С руског **М. Б.**

МИХО МАРИНКОВИЋ:
ЧЕЖЊА.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

— И мислите да сте нашли најрадикалније средство, од којега се не може даље ићи... Ви и не слутите...

— Не, не слутим!

— Ја сам се, видите, оженио.

На лицу Масловитога изрази се препад.

— Шта је Вама? Шта је Вама?

— Шта Вас у том изненађује?

— Та све.... све.... Како то...? Шта је то Вама? Ви се шалите?

Ја му изјавим најуверљивијим тоном, да се доиста не шалим.

— Али то је и сувише!

Чак и седе од изненађења и погледа ме са пуно детињске недоумице, као човек који је потпуно избивен из такта.

— Ја се не шалим, Иване Јевсјеићу! још једном потврдих ја.

— Па како то? Та жена... је ли млада?

— Моја је жена млада, скоро лепотица и безумно ме воли!

— Али Ви, Ви!

— Уверавам Вас да према њој не осећам ништа осим уживања. Али то је друго питање. Главно је да сам се оженио и, према томе, порушио мост за собом. Надежда Алексјејевна то зна.

— Она зна?

— Зна, и Вама само остаје да радите. Ви видите, Иване Јевсјеићу, да се ја ни пред чим не заустављам. Дајте ми реч, да ни Ви нећете прекинути посао на по пута, да нећете пасти у очајање, да ствар нећете напустити.

— Дајем Вам, дајем! Доиста, Ви сте већ целог себе принели на жртву. Ви сте необично племенит човек! Хм... Женити се, а волети другу! Везати се за цео живот... Какав карактер!

Оставио сам га да се диви моме карактеру и отишао сам, саопштивши му да је моја адреса у универзитету.

Похитам у ресторан. Викторово писмо било је у мом џепу, али пошто сам знао да ћу Олги, кад га будем читао, створити малу непријатност, оставио сам га за после подне, не желећи да јој покварим апетит. Олга је била поручила ручак и у пуној мери осећала досаду, али, обрадовавши се моме доласку, убрзо је све то заборавила.

— Ово је трећи срећан ручак у мом животу! весело рече она.

Свих ових дана није она апсолутно ни о чему другом ни говорила ни мислила, већ једино о својој срећи. Њојзи је изгледало, да и ја треба исто тако да мислим и осећам. Она је личила на дете, које засипају новим играчкама, какве оно још није видело; па мисли да је цео свет одушевљен његовим играчкама као и оно само.

— Опрости молим те, рекох јој: хоћу да ти узмем два три минута.

Извадим писмо и распечатим га. Олга не рече ни речи, али, погледавши је искоса, опазим да је била изненађена. Уснице јој се стегоше, а око очију избише борице. Без сумње, хтела би да ја немам никаквих послова и никаквих односа са људима. Без сумње, у дубини душе своје осећала је жаоку самољубља, када, заједно са бригом о њој, бринем још ма о чему другом и интересујем се о другим људима.

Али зато сам ја сасвим мирно читао писмо. Није било дугачко, али је било сасвим одлучно:

„Не могу веровати ономе што ми је сестра јавила. Чудим се и не разумем, како се у твојој здравој глави, која се увек одликовала здравим мислима, могла родити тако дивљачна помисао! Сачувај Боже! Да моја сестра прода своје тело за милионе, — шта то треба да значи? Зар није боље пре полудети, него ли препоручити тако што? Чега заједничког има између ње и тога господина? Она се спремала за скромну пословну каријеру, а он је расипник, који о раду ни појма нема; она је пуна снаге и тек је почела да сазнаје живот, а он — страћио сву снагу, па јој сада само одмор нуди; она је скоро лепотица, а он скоро наказа. Предати себе таквом човеку, зар није исто што и поћи милионару на издржавање? Не, Андреја, та одвратна мисао дошла ти је у главу, захваљујући једино каквој чудовишној погрешци. Никада се неће догодити да моја сестра заборави, чему је свом душом тежила — поштену посленичку судбину, скромну службу ближњима. Похитај, Андреја, да се што пре уразумиш, иначе један другом никад више нећемо стегнути руку. За сестру сам ја уверен. Она није подобна да учини сличну подлост. Али, што ја никада не могу допустити, ако то баш и учини, знај да бих престао бити њезин брат. Понављам: ради нашег давнашњег пријатељства — врати се разуму. Твој Виктор“. —

У себи сам се смејао, читајући ту пријатељску посла́ницу. Прво — дошла је доцкан, јер читајујући је ручам са својом женом, те више ни по коју цену нисам се могао „вратити разуму“, а друго — у њему није било ничега осим громких фраза, каквих сам ја могао написати и десет пута више. Ни једног разумног закључка; чудновато, како је бедан мозак мог друга Виктора. Пружих чашу с вином према чаши Олгиној и рекох:

— Испијмо, мила моја!

Олга узеде чашу, куцнусмо се, али је ипак била немирна и гледала у страну. У њеним великим очима сијала је она иста туга која ни пређе није силазила с њезина лица. Било ми је жао. Зашто омрчавати срећне дане?

— Олга! Љубомора је велики порок! рекох јој примакнувши своју столицу ближе њој.

— Знам! рече она и насмеја се кроза сузе.

— Хоћеш ли да те у тренутку излечим? — Ево узми и прочитај!

Ја метнух писмо пред њу, она га узе, пажљиво сави и метну га у мој џеп. У исти мах некако живахну и поче се смејати самој себи. Ја сам знао да га она неће читати, напротив знао сам да ће овакав мој поступак поново пробудити њено поверење према мени. Туга је одмах прође и она стаде називати глупошћу свој малопређашњи наступ.

— Свеједно, ја те нећу никоме дати, мили мој! страсно је шаптала она, припијајући се уза ме, када смо се колима враћали кући.

XII

— Знаш ли, Олга, да нам је потребно мало друкчије живети! Треба да прегледамо своје приходе.

И доиста, то је било потребно. Моји приходи нису били велики: примао сам око сто рубаља интереса на капитал који је дао у банку још мој дед. А дед ми је био мали поседник у једној од јужних губернија. Када се оженио и када је добио првог сина, у главу му дође једна добра мисао. Дао је банци неку незнатну суму, са наредбом да припадне првом унуку од његова прва сина. Тај унук био сам ја. Отац ми није био ништа оставио. Већ од десете године, нашавши се у кући своје тетке, која је живела од злехуде пенсије, морао сам се познати са немаштином, а већ у дванаестој години давао сам лекције за по три рубље месечно. Тај и такав живот провлачио се до моје двадесет прве године, када сам добио своју ренту као први унук првог сина мог деда. Благосиљао сам оштроумље дедово, јер је до тога времена капитал већ био порастао на двадесет тисућа. И Олга је имала од прилике толико исто. Њена земља била је у закупниковим рукама, који је радио што је хтео, и давао Олги колико је кад хтео. Она је имала брата који је живео у селу; о томе човеку знао сам веома мало. Олга је о њему говорила са дубоким поштовањем, али ја себи нисам могао никако јасно представити какав је то човек. Једино сам знао, да је сељацима поделио своју земљу и да је сам лично обрађивао један део њен.

— Познаћеш се сњим, сам ћеш видети! говорила је она.

Он је долазио у град с јесени, после сређене жетве, и враћао к њој. Требало је да чекам јесен, да бих видео тог чудног човека.

Наши скупљени приходи давали су суму којом се мало што могло урадити. И ако нисам био навикнут на удобности, ипак ме је љутио намештај у нашој вили. У две собе биле су

свега две постеље, два стола и неколико столица. Некакве котарице вршиле су улогу комода. А све је то било грубо, базарско. Олга је живела у тишини својих остварених маштина и од свега тога није ништа опажала. Али када човек постане срећан, у исти мах осети и потребу угодности.

— Да, збиља је ужасно! сложи се и она. Треба се наместити.

Две собе било нам је сасвим мало. Ја нисам могао бити без кабинета. Осим тога била је потребна чекаоница, јер ћу имати и својих клијената. Потребна је била соба за спавање, трпезарија и засебна соба за тетку. Одлучили смо да узмем стан од пет соба и да купимо ма какав намештај. Заједно с Олгом тражио сам стан пуна два дана. Она је много захтевала, што од ње нисам био очекивао.

— Не, потребно је, неодложно потребно да твој кабинет буде поред собе за спавање.

Она је то у толикој мери захтевала, да јој се стан одмах није допадао, само ако би кабинет био у вези са трпезаријом.

Она није допуштала ни помисао, да будем даље од ње, већ једино у суседној соби. Напослетку нађосмо стан и поручисмо намештај. Остало је мени да поручујем штогод хоћу, али кабинет — кабинет је хтела Олга да намести по свом нарочитом плану.

— Овде ће бити сто за писање. Чекај, да ли ће бити добро осветљен?

Да би се боље уверила, постављала је столицу, седела и уверавала се да ће осветљавање бити са свим добро.

— Овде одмарача. Превучићемо је тамно сивом материјом протканом ружичасто, — биће врло лепо. Етажер.... Имаш ли много књига?

— Масу!

— Онда не треба етажер. Метнућемо стаклени орман!...

Она је замишљала и намештала сваку ситницу мога кабинета. Уживала је у томе. Не могу рећи да то није и мени годило. Видео сам, да је сва била заузета бригом о мени, о мојој удобности, и то ми је било пријатно.

Наместили смо се, али пошто је сезона летњиковаца била тек скоро у почетку, напустили смо вилу и одлучили да живимо час у граду час у пољу. Тетка нам није могла сметати да водимо такав чергашки живот. Она у толикој мери није ништа захтевала, да би била у стању, ако бисмо је и читава два дана заборавили, непрестано дремати у својој наслоњачи, не тражећи ни залогаја за себе. У нови стан донео сам цео свој прибор. Олга га је одушевљено дочекала. Моја проста мастионица беше јој необично дивна и угодна, олупани часовник са будилником учинио јој се лепши од свакога хронометра, па га је зато ваљда и наместила на најлепше место. А што се тиче мојих књига, нашла је да су све необично паметне, и ако су то биле најобичније правничке књиге, које нису ни могле занимати

У. ПРЕДИЋ: СПАСИТЕЉ.

Олгу. Према свима мојим стварима Олга је показивала исте осећаје које и према мени, те сам могао изводити тачан закључак да је Олга мноме одушевљена. Са неком нарочитом нежношћу она је, у својству домаћице, узела да се стара о мом рубљу и мојој скромној гардероби. Она је са пријатним дивљењем разгледала мој фрак, говорећи да га никако није могла схватити као засебну јединицу.

— Никада нисам видела фрак, само сам видела људе у фраку.

Тако прођоше четири дана. За све то време у мени се гомилала брига. Нисам имао никаквих вести од Турчанинових. То ме је чудило. Није могућно да се тамо није ништа догађало. Ако баш ништа добро, а оно ма шта рђаво. Ствар се толико развила, да више није могла трајати у једном и истом стању.

Најзад, једва једном, угледам са прозора нашег стана у граду Кремчатова, који је скоро јурио, задуван и гурајући пролазнике. Видео сам да је застао код нашег уласка и пођох му у сусрет. И не чекајући звоњење, отворим врата. Олга је била у соби за спавање. Укуцивала је

јексере у зид, те није чула када је Кремчатов дошао. Погледам га упитно. Овај човек, не знајући у чему је ствар, направио се читавим завереником. Разумео је моје погледе.

— Разболела се Надежда Алексјејевна! — изговори он испрекидано и тихо.

У томе тренутку дође нам и Олга. Кремчатов, са јасним предумишљајем, поведе разговор о једној интересантној проводњи, која ће бити у неком парку у градској околини.

— То је такозвани »празник ружа«. Даме ће на уласку добијати дивне букете ружâ... Три оркестра војне музике, хор и певачи...

— Како је то непријатно — разболети се пред венчањем! рекох ја. Јеси ли чула? Разболела се Надежда Алексјејевна.

Олга побледе. Још од дана наше свадбе нисмо ни једном речи помињали Надежду Алексјејевну. Чак ми је изгледало, да Олга нарочито избегава разговор о њој.

— Турчанинова? А шта јој је? упита она. Кремчатов се уплашио. Као какав прави завереник није допуштао, да се пред Олгом, ма због чега било, помиње Нађењка. Али ја сам сматрао да разговор о њеној болести, а нарочито жалећи што је то баш *пред свадбом*, није ни мало опасан, јер ми је у исти мах потребно да сазнам каква је то болест.

— Ето испричаће нам Василије Васиљевић шта је то са Надеждом Алексјејевном.

— Мислим да није ништа опасно. И ако је у постељи, толико је снажна да чак и пише. Задржали су ме да останем док не напише писмо свом брату Виктору. Примио сам га и спустио у сандуче... Био је и доктор Аларчин — знате га — Семен Семенић. Каже да је растројство нерава, последица неспаваних ноћи.

Ја нисам ништа распитивао, потпуно уверен да ће то после мене чинити Олга. И нисам се преварио.

— Могу замислити у каквом је стању вереник! — рече она.

— О, дабоме! додадох ја. Заљубљен је у њу као мачак!

— Тамо је и Масловити! Доиста, веома је узбуђен... Седи поред њене постеље и непрестано говори, како ће полудети ако она не оздрави.

»Браво, браво!«, умало не узвикнух гласно. Дóђе ми да запљескам од задовољства. Дакле, примају га. Сад ће све остало поћи својим редом. За време болести биће оцењени његово добро срце и псећа привржености. Нема сумње да је окружује царским удобностима, те ће, само ако Надежда полежи две три недеље, успети да буде као у својој кући. Ништа тако не зближује људе као посећивање и пажња за време болести. Масловити, који никако није успевао да своје осећаје доста јако искаже речима, добио је прилику да их делом докаже. Неће спавати две — три ноћи, што ће само бити од користи његовој »комплекцији«, и по читаве часе гледаће јој у очи. Нађа ће устати и он ће имати готов мотив за намеравани корак: захвалности. Ја мислим да ће све бити само тако и никако друкчије. Потпуно сам уверен, да тако мисли и Ана Гавриловна, иначе би гонила бригу и писала ми писма.

— А сада да вам кажем још једну новост, — рече Кремчатов на свршетку. Видите ли ово?

И он показа један масиван прстен који му беше на прсту. Разуме се да смо га видели.

— Да се нисте венчали? упитасмо обоје.

— Не, само сам прстеновао. Свадба ће бити кроз десетак дана. Надам се да ћете ми учинити част...

Разуме се да смо изјавили своје задовољство и обећали. Свадба ће бити свечана.

Кремчатов, заједно са безнадним тежњама ка оригиналности, имао је судбоносне симпатије према најобичнијим шаблонама. Уверен сам, да би целог свог живота био несрећан, када би му свадба била без претходне љубави, без прстеновања, без музике и игранке и без свечаног обеда, — као што је то с нама било.

— Дакле потпуно сте завршили курс узајамног проучавања? упитах ја.

— О, да! Могу рећи да једно другог познајемо до најмањих ситница. Ићи ћу у цркву тако мирно, просто и уверено, као што сваки дан седам да ручавам!

XIII

Не могу рећи да ми је брачни живот сметао. Али сам у њему ипак налазио једну неугодност: Олга никако није пристајала да призна моју индивидуалност. Ма куда да пођем по послу, чим јој то саопштим, одмах узима свој шешир и говори:

— Па добро, готова сам, хајдемо! и обилатно ме испраћа. Застајала је што је могуће ближе ономе месту где сам ја био. Ако уђем у двориште, чека ме на уласку, ако се пењем по степеницама, чека ме у дну степеништа. Сличне епизоде увек су је мучиле: пуштала ме је са жаљењем, а лице јој исказивало је такво очајање као да сам одлазио бар на неколико недеља. А чим се вратим, дочекује ме с одушевљењем као после каквог дугог растанка.

Када у својој писарници седнем за сто да пишем, она је иза мојих леђа и, обухвативши ме обема рукама око врата, ћутећи пратила моје писање. Понекад пођем шетати по соби, размишљајући ма о чему, што не стоји ни у каквој вези са нашим животом; она ми приђе, ухвати ме око пâса и прати ме, потпуно уверена да ја размишљам о оном истом о чему и она, то јест о нечему врло блиском теми: како је лепо бити овако заједно!... Није ни сумњала, да су за време такве шетње моје мисли бивале Бог зна где, да ми је у грудима кипела брига и да сам заборављао да је и она ту, поред мене. Да је на њезину месту била ма која друга жена, ја бих се бунио, али је она све то радила са таквом

бескрајном нежношћу, у њезину погледу било је толико привезаности, — да је сам њен додир ублажавао моју брижност.

Олга се несумњиво поправљала. Опазио сам, да је скоро престала кашљати; бледоћа која ме је пређе онако плашила, скоро се изгубила са њезина лица; чак је и сама била опазила да се нешто мало угојила.

— Кад би сви били срећни, не би на земљи било болесних! радосно је говорила она.

Уопште, у нашем стану никада није престајао говор о срећи у свима могућним комбинацијама. То би, истина, могло постати и досадно, када би се говорило само теоријски; али је Олга о томе говорила само зато што су јој осећаји превирали, — она се просто изливала.

Што се мене тиче, осећао сам се добро. И ако нисам био заљубљен, увек сам био пријатно узбуђен. Олгини погледи, заљубљени и испуњени страшћу, изазивали су у мени страсно узбуђење.

Једанпут само нагонила ме Олга да се побојим. То је било баш оног дана када је код нас био Кремчатов и када се пред њом повела реч о Нађењкиној болести. Цео дан и цело вече била је бледа и није са мном скоро ни говорила. Нисам могао разумети: да ли није тај и такав разговор изазвао љубомору у ње?

Чекао сам, да сама почне разговор о томе, али је она упорно ћутала и, изгледало ми је, била веома несрећна. Зато се одлучим да први почнем говор о томе.

— Зар се не стидиш, Олга? рекох јој и седох поред ње.

Она се приви уза ме и бризну у плач.

— Стидно, стидно! Али шта да радим, кад јој не могу опростити?

— Шта?

— Што те је некад волела!..

При тим речима удари у смех и избриса сузе. Засмејах се и ја; тиме се и заврши све. Измирили смо се потпуно.

Не треба ни помишљати. да Олга свих тих дана није ништа читала. Ако јој књиге и дођу до руку, одгурне их у страну и назива их, смејући се, својим „крвним непријатељима“.

— А зашто то? питам је.

— Дуго су ме варале! У њима сам тражила умирења, јер су ми све обећавале, али ништа нису могле дати.... Нека им је Богом просто, — ја им опраштам.

Од познаника посећивао нас једино Вјетвицки, који ми је био ужасно досадан. Све до овог времена нисам имао прилике да га тако често посматрам. Нисам могао разумети, како је то могућно бити у толикој мери једнолик и непроналазан. Изгледало је, да ништа друго не зна осим једне једине јеванђељске истине, из које излази да свој живот треба стављати ближњем у службу. Са те тачке гледишта стално је порицао личну срећу. Мене је чудила и Олга, која је, без обзира на њену равнодушност према свему изузимајући једино мене, — по пуна два часа говорила и препирала се с њим.

Он мене, просто на просто, није признавао и понашао се према мени веома грубо. Ја, разуме се, нисам од тога правио питање. У време таквих дугих препирака ја сам се користио неком врстом слободе. Могао сам отићи у другу собу, лежати сам на одмарачи, шетати из једног угла у други. Њих нисам слушао, па, заборављајући њихову присутност, користио сам се тим временом да бих могао срећивати своје мисли.

Већ је прошло три недеље од наше свадбе. Осим вести, што их беше Кремчатов донео, нисам одонуд имао никаквих извештаја.

Кад једном дођох у универзитет, дадоше ми депешу од Виктора. Јављала ми је: „Хитам да ти изјавим своје негодовање и презрење. Више се не знамо“.

Овај лаконски комплимент долазио је због моје женидбе. Због тога сам и закључио, да је Нађењка морала о томе размишљати и писати Виктору. Племенити „јуноша“ узбудио се. То је сасвим природно, те ме његово „негодовање и презрење“ није ни најмање вређало.

Нисам хтео молити Кремчатова. да оде *тамо*, а не нарочито због тога што је био сав заузет око спремања своје свадбе. Јурио је по граду као махнит. Сретали смо га по десет пута преко дана.

— Можете замислити! узвикивао је искрено узбуђен: Још ни до сада није ми готов фрак!

— Па Ви имате одличан фрак! Зашто сте поручивали нов?

— Та шта је Вама? Зар да се венчам у старом фраку? Све што будем обукао мора бити ново и нетакнуто, као и моја невеста! говорио је он са свим озбиљно.

Другога дана бринуо се о прстењу, трећега — о колима, а све некако тако свечано, као да је већ почео обред венчања. На два дана пре свадбе дође нам Марија Николајевна. Била је необично одушевљена што ствар већ прилази своме крају.

— Не можете замислити, како ме све то интересује! шапнула је Олги.

— То јест, шта Вас интересује?

— Па то... Како је бити удата... У један мах постане се госпођа.

Док је то говорила, као да је од ње пламен ударао, сва је горела; дебели јој образи зарумењеше се, очи заблисташе. Уопште, видело се да она све то боље разуме него ли што јој се чинило. Олга јој рече да ће јој роман постати необично досадан, ако раније сазна његов свршетак — и ту је остави. Међутим било је јасно да је Марија Николајевна дошла у намери да потражи неколико практичних савета.

Тог истог вечера добили смо раскошно штампане позивнице, са златним ивицама, које јављају да Василије Васиљевић Кремчатов и Марија Николајевна Крјучкова, због свога венчања

тад и тада, ту и ту, најпонизније моле сваког од нас да заједно обедујемо у ресторану „Северна Звезда“. Позив нас је довео у незгодан положај. Олга није имала потребну тоалету за такву прилику. Али Кремчатов, који нам допаде сутрадан изјутра да се извести: јесмо ли добили позивницу? — рече нам, да то није ништа, и да ће бити и других лица из нашега круга, и да је он у опште далеко од предрасуда. Признајем, да ми се и поред тога није ишло на ту свадбу. Ја, уопште, избегавам друштво које није за мене, али је Олга наваљивала. Изгледало јој, да ће бити веома забавно. Пошто није имала парадну тоалету, и ја сам нашао да ми није потребно облачити фрак, те обукох црни капут, а она изабра највеселију боју какву је била имала — ружичасту. Тако обучени отидемо у цркву. Прво, што нас је изненадило, беше раскошно осветљење: беху упаљена и паникандила. У цркви се већ била окупила одлична гомила.

Заузели смо скромно место сред публике и посматрали како строго систематски улазе у цркву румене девојке у лаким одећама од газа најразличнијих боја, али, разуме се, живахних одблесака. Уводили су их дебели и ухрањени кавалери у фраковима и белим рукавицама. Дође и Кремчатов. Ушао је поузданим, скоро господарским кораком, са дубоко усредсређеним и замишљеним погледом, не гледајући никако у страну. Био је блед и, као што је изгледало, узбуђен. Певачи врло јако и гласно отпеваше псалам. Напослетку замахаше рупцима, узбудише. Кремчатов се величанствено упути уласку у цркву и уведе у цркву, држећи је за руку, Марију Николајевну. Била је сва у белом, са гирландом цвећа на глави, са копреном дугом до земље; певачи је дочекаше још гласније него Кремчатова, а чим завршише отпоче обред.

— Ово има своје лепоте! шапну ми Олга. У свему, а нарочито у младиној тоалети има нечег необично свечаног... Осећа се некако да таквог празника неће више никад бити у животу!

Ја сам посматрао Кремчатова. Он је, као што се видело, био прожман свом озбиљношћу свога корака, пажљиво слушајући молитву и не погледајући у страну. Марија Николајевна, напротив, показивала је нестрпљивост, прелазила с ноге на ногу, окретала се, шаптала са другарицама, па се чак и осмехивала тихо, сакривајући уста подланицом. Покушавала је да говори и са Кремчатовом и два пута му нешто саопштавала на ухо, али он као да је није слушао, — стајао је непокретан, не мичући ни лицем, са погледом удубљеним у једну тачку. Венчање се свршило, младенци се пољубили и пришли олтару, где су им почели честитати, стезати руке и љубити се с њима. Затим се сав тај свет попе у екипаже и одвезе „Северној Звезди“.

— Хоћемо ли кући? упитам Олгу када изиђосмо из цркве.

Било је десет часова увече. Ноћ тиха и светла. Рад бих да пођемо у градски врт, где немачке певачице певају веселе песме. Али Олга не хтеде нипошто пристати.

— Увредићемо их. Венчали нас, а ми сада да не идемо!...

Требало је попустити. Ипак сам тражио да пођем тек у двагаест часова т.ј. на вечеру. Два часа шетали смо улицама.

Када уђосмо у салу, господа су намештала столице за своје даме и тражили своје „виз-ави“. Дочекао нас Кремчатов. Обрадован и одмах нас повео да нас представи своме тасту. Николај Јегорић Крјучков био је човек од својих педесет година; појава гигантска. Плећат, дежмекаст, висок и црвених образа изгледао је као младић од четрдесет година. У црној му броди једва су овде-онде избијале седе длаке; на глави му сва коса — густа и дуга, на крајевима поврнута. Био је у дугачком капуту, са чизмама у чије саре беше увукао панталоне. Могло се одмах погодити да је из трговачког реда, а и сам се присетих да сам га видео негде за тезгом.

Било је сасвим несхватљиво, како му је то Кремчатов постао зет. Сам изглед тога господина јасно је говорио, да за њега нема друге поезије осим тезге. Госпођа Крјучкова, којој смо такође били представљени, изгледала је са свим као баба; бледог и избораног лица, по којем су се озрцавали трагови најразноврснијих женских болести. „Изродила туце деце!“ — мора свако помислити ко је види.

— Је ли по вољи на игру? са поштовањем обрати ми се Николај Јегорић.

Запазио сам, да указује неко нарочито поштовање свима познаницима Кремчатова. Њих, у осталом, није било много, јер је већина из нашег друштва већ отишла на летовање. Видео сам Мишурика — чија се гојазна фигура непрестано гуркала око бифеа; такође и Карцова. раскошно обученог, уморног и кокетног, — играо је. И Вјетвицког, који се одлучио да свој огртач остави у предсобљу и остане у свом тамно сивом капуту и ружичастом прснику. Сакупио око себе гомилу калфица и дави их својом ученошћу. Његова аудиторија била је већ прилично повукла и, изгледа, подсмевала му се, сматрајући га за будалу, јер им се из дебелих гуша често орио смех, али он им је и даље држао орације. Необично ми се прохтело да послушам о чему ли то проповеда, али ми је било баш незгодно да оставим љубазнога таста. Поред тога, био сам уверен да ће одмах прекинути како ме угледа.

Одговорих, да никада не играм.

— И наш Василије Васиљевић не игра. Страшно је глават!

Нисам разумео, те га упитно погледам.

— Ви то ваљда због речи „глават“? — поче таст објашњавати. То је... како да кажем... човек велике памети! Гладан да га слушаш!... Тако млад, а већ толико света прошао!

— Да, путовао је! рекох ја у реплики,

— И још како! Био је и у Шпанији! Да, да!.. И како талентован. Црта... Своју женицу, Машу, нацртао једном кад је био код нас... Читава два месеца држао је у позицији и малао. Није, да кажете, баш сасвим налик, јер лице човеково и није тако лако ухватити. После тога, прави и полке и кадреле — све првог квалитета! Ја се, знате, баш не разумем потпуно у томе, али поштујем сваког способног човека. Ја им увек дајем прво место. Не гледајте Ви што сам ја овакав, тако рећи у роду бика.... Ипак ја у глави имам мисли, те волим и да размишљам, на пример, како се и на чему држи земља.

Из даљих објашњења Николаја Јегоровића изашло је, да је он далеко од предрасуда о киповима, и много штошта друго. Видео сам, да је и он мало више повукао.

Разумео сам такође и то, којим је оружјем извршио Кремчатов на ту тврђаву.

После вечере седео сам с Олгом. Причала ми, како Марија Николајевна сва дрхти од узбуђења. Вјетвицки напустио своје беседе, па почео усрдно јести и још усрдније пити. Пред крај вечере био је потпуно пијан, али се ипак подиже, узеде чашу и поче из далека навијати, како је у данашње време срамота женити се.

— Треба га извести! тихо рекох једном од својих суседа.

Четири одрасла помоћника извршише мој савет са необичним разумевањем ствари.

Изгледа, да смо од свега друштва били трезни само ја и Олга. После вечере одемо. Кремчатов нам је ужасно дуго стезао руке и захваљивао нам. Марија Николајевна била је толико узбуђена, да је почела и плакати. Тешили су је, те ми одосмо и не поздравивши се с њом.

— Чудан пар! рече Олга на улици.

— Зашто? Кремчатов је добио са својом дебељушом не само једну хиљаду, — а то ће рећи, моћи ће поправити своје стање и ствари. А када ствари добро иду, људи увек могу бити срећни, само ако нису глупи.

— Мислиш?

— Ја мислим, када ми не бисмо имали двеста већ само двадесет рубаља месечно, — наша би срећа била десет пута скромнија.

— Каква је то математика? Ха, ха, ха!

— Математика се у опште врло мало цени. Када би људи били у стању да одржавају строго математичку пропорцију између својих жеља и својих моћи — на земљи не би било суза. Треба у рачун узимати сваку кап крви, па чак и сваку кап зноја.

То не рекох ради лепе речи. Јер је математика у мом животу доиста играла веома важну улогу.

(Наставиће се)

ТО БЕХУ СНОВИ УМОРНОГА ТЕЛА...

Глува поноћ звездане летње ноћи.
Без шу̂ма крену се липино лишће и само
Заигра по њој просута месечева светлост.
Но одмах затим и меко шуштање поче,
И гле, све се већ стопи у једно моћно фиу —
Па се све стиша...
Кроз отворен прозор навали свежи ваздух,
И мирисом расцветане липе витеза засу.

Упро је поглед горе, и по тамном, кадифастом небу
Пред њим клизи цела његова прошлост дуга.
Доба, пун живот када уснама жедним је пио,
Жестином лудом мрзео, љубио и љубљен био,
Чини му се давно је било.
Ал' тада лепа жена, што спаваше крај њега млада,
(Коју је он себи погледом једним стеко,)
Подиже своју главу и спусти на груди њему
По њима густу расипљућ' косу своју.
А усне њене руј̂не у сну се на њега смеше.

Но, ко никад досад — он је не пољуби,
Већ остаде миран гледећи је хладно.
У њему свом беше свечана тишина нека;
И он тад помисли:
„Од сад више ничег не желим сем мира,
Тих ко светац какав живећу усамљен,
Шетаћу по шуми, усамљеним пољима,
Уживаћу мислећи о свем што је било".
Без шу̂ма се крену липино лишће и само
Заигра по њој просута месечева светлост.
И у том витез заспа.

Ујутру кад га љубећи будила жена,
И својом златном, низ плећа расутом косом трептала сва у сунцу,
Витез се из сна трже.
С осмехом сети се свега што је ноћас било:
„Ха, ха, то беху снови уморног тела!" И затим
Полете жени у загрљај дуг и врео.
А све око њих је певало моћно фиу.

Велибор Јонић.

ИЗ РУСКЕ ЛИРИКЕ

(А. Тетмајер)

ЉУБАВ

Чинило ми се да видим све сате, који су ми остали да проживим, како, као јато галебова, прелећу пред мојим очима, на заходу сунца једног жарког дана.

Некад бела крила свију часова мога живота беху испрљана крвљу, мојом сопственом крвљу; само један, последњи, час мога живота имађаше крила чиста и бела.

И ја помислих: бар ће ми смрт бити дивна и мирна...

У тај се пар појави она, она жена, коју ја волим; и видећи да су сви часови, који су ми остали да проживим, покривени крвљу, а само последњи чист и бео — рече:

— Хоћу да и овај буде онакав као и други.

Нисам је упитао зашто.

Али она запита:

— Одакле да узмем крви?

Ја јој показах на своје срце и пружајући нож, рекох:

— Удри!

Када је она подигла руку да удари, мислио сам само о једном: да ли ћу умети задржати узвик, да је не бих уплашио; а када је ударила не изустих бол, мада је био велики. Крв, која је шинула из мога срца, пегама је покрила бела и чиста крила последњег часа мога живота и ја помислих: чак ће и смрт моја бити жалосна и тужна. Али не запитах зашто је та жена учинила тако.

Она је тако хтела — а ја је волим.

СРЕЋА

Нећемо говорити о срећи за којом жудимо страсно, нећемо говорити о њој...

Она је као мала птичица, лако се може уплашити.

Чекаћемо је тихо, нећемо говорити о њој, чак нећемо ни мислити на њу. У куту нашег срца, у дубини његовој, страсно ћемо жудети за њом, скривајући ту страсну жељу и од наше сопствене мисли.

Срећа ће се, зато што је као искра међу облацима, показати само за тренутак, засветлуцати и опет се брзо скрити.

Нећемо звати срећу, нећемо циљати на њу, нећемо се борити за њу; као деца, која сањају Рождественске ноћи, да ће им Христос доћи носећи собом дарове, те га чекају немирно, у нестрпељивом страху — и ми ћемо је чекати.

Ако мора доћи — доћи ће...

Срећа је као сунце, о коме машта цвеће, што живи само један дан, које му не може поћи у наручја, које га чека.

Ако је ведар дан, оно ће доћи, а ако су облаци прекрили небо, она узалуд чека...

Свануће, али сунца неће видети, а у вече умирући рећи ће: залуду смо му отворили наше чашице — оно није дошло. —

— Мирно ћемо чекати срећу, оно је за срце исто што и сунце за цвеће, које живи само један дан... ако мора доћи — доћи ће.

Нећемо говорити о срећи, за којом жудимо страсно, нећемо говорити о њој, — она је плашљива као птичица.

СЕЋАЊЕ

Потамнеле су очи самртника, који је осетио блискост смрти и почео да гледа у назад на своју прошлост, хотећи да још једном види свој живот.

Пред његовим су очима пролазиле разне фигуре у дугим редовима, а сваки је ред носио собом сећање патње или задовољства. Али како је било много више успомена на патње, то је самртник помислио да није вредно жудети за оним, и да не жели да гледа она лица.

Али на мах засијаше у гомили два ока пуна суза — он их је познао и, гурајући од себе све остало, почео је гледати само у њих.

То су биле очи старчића просјака, коме је он, једне студене ноћи дао огртач, скинувши га са својих рамена.

И жао га је било што последњи пут види те очи, а што, после смрти, неће бити могућно сећати се њих.

СЕНКА

Свуда прати човека сенка и не оставља га никад — ни дању, ни ноћу. Он је често гледа и не види је, као што по некад не видиш дрвеће, што расте пред кућом, у којој већ одавно живиш, или као што не видиш пролазнике на улици, када те обузме нека друга мисао.

Нераздвојна је то сенка од човека и онда, када он, као младенац, пада на мајчине груди, када гледа у полузатворене очи жене, која пада од страсних загрљаја, тражећи у њима стид, или нешто јаче од стида — жељу, па и онда, када, гледајући на пролетњу траву, мисли, да ће она, можда, идућег пролећа зазеленити на његову гробу.

Дању и ноћу, свуда и на сваком месту, прати та сенка човека, она му је верна као чама, и вернија од страсне жеље за срећом.

Та је сенка — смрт.

ГРОБОВИ

Чудно је гледати на то. Стоје два гроба У једном лежи нешто, што је умрло и у другом лежи нешто, што је умрло. Па шта?

— Она два човека у оним гробовима, не знају, шта је баш ту у тим гробовима.

Има нечега, што им не да мира, чега им је жао, а што они не знају.

Шта више они не знају, кад је се родило то, што је могло умрети заједно, и сасвим се не могу сетити, када су спуштени остаци у ова два гроба.

Чудно је гледати на то. Стоје два гроба. У сваком од њих лежи нешто, што је умрло. Два човека ходају у њима. Нешто им не даје мира, нечега им је жао, нешто је умрло за њих.

Борис О. Глушчевић.

ВЕЧЕРЊИ ОБЛАК

А када су и последњи трâци сунчева златног руменила склизнули са рамена̂ белог облачка што се, усамљен и издвојен од дуге нйске браће своје, домакао Западу — све се ови лаким сутоном и тихо устрепта пред првом свежином Истока, која је пратила Сунце увек на истом растојању, слаба и немоћна да уђе у област његове светлости. И у колико је Сунце само собом одмицало, у напуштене крајеве допирала је свежина, први весник ноћне хладноће, и пакосно шапутала свима и свему: „Моја је победа!“

Бели облачак, изгубивши златну одору што је доби од Сунца, уздрхта јаче од свега пред сутонском свежином, опружи своје беле руке према Западу, али, тужан и немоћан, поново их скупи и остаде на своме месту као омађијан и прикован — миран и непокретан.

Сутон је брзо прелазио у таму.

Без Сунца и његових златних тракова, везан језом и хладноћом, потамнео је бели облачак, изгубивши и веру и наду у своје Сунце, али сада још пунији љубави, јер је била прешла у свој највиши степен — у мржњу према самом себи.

У томе је пролазила и ноћ.

А велико Сунце, заборављајући оне што за њим гину, не враћа се са свога пута, не јавља се са Запада још вазда упртим погледима свију који га воле, већ им долази са оне исте стране са које им је долазила и ноћ са својим грозотама.

А ноћ преживљују само они који не омрзну себе.

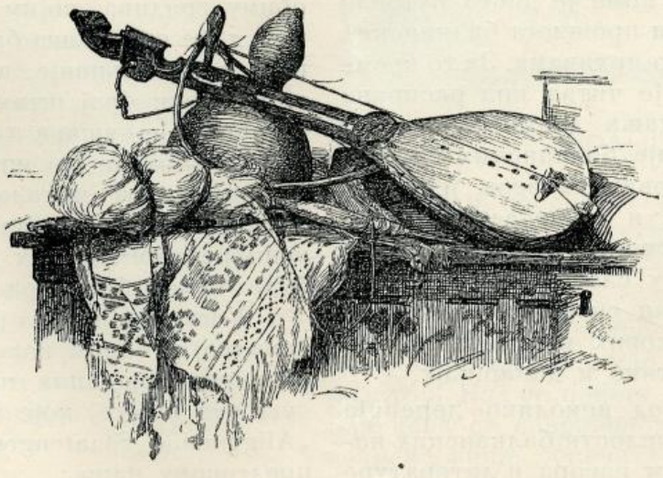
Када је зора забеласкала, бели је облачак, очајан од љубави и чежње, заплакао горко.

Сељанин, чију су њиву оросиле сузе усамљеног облачка, скинуо је капу са главе и благосиљао небо за благодат, а први сунчани зраци развејаше и последње остатке белога облачка...

Од Истока хитао је Западу прамен белих облачака, ношен неодољивом жељом да на себе прими златну одору Сунца на заходу.

А за Сунцем ми́ли сутон, а за њим ноћ са свима својим грозотама...

С. Ристић.

ХРОНИКА

НАУКА

ИСТОРИЈА СРБА

Написао КОНСТАНТИН ЈИРЕЧЕК, Превео ЈОВАН РАДОНИЋ

Први део (до 1371). Београд 1911. Цена 3·50 дин. (круна). Страна XVI + 423. 8º.

Пред Ускрс ове године изишла је у немачком оригиналу »Историја Срба« од К. Јиречека а првих дана месеца маја изишла је у српском преводу г. Д-р Јована Радонића.

Ова Историја од г. Јиречека давно је жељно ишчекивана. О њој се већ има десет година говорило и има већ пет година како нам је г. Јиречек у једном писму рекао да је с писањем Историје Срба тек на Немањићским временима. Данас европска публика има пред собом први део Јиречекове Историје Срба у немачком оригиналу издану под уредништвом збирке »Allgemeine Staatengeschichte«, а српска публика у преводу г. Д-р Ј. Радонића.

Има већ четири десетине године одкад је Јиречек познат својим радовима на Историји балканских народа европском и словенском научном свету. Његов први већи рад појавио се пре три и по деценије; то је била »Историја Бугара« штампана такође прво на немачком језику, а затим преведена у два маха на руски језик. Од појаве Историје Бугара до данас, Јиречек се често, а по кад што и врло дуго, бавио на Балканском Полуострву, по коме је доста путовао проучавајући и испитујући прошлост балканских народа и по изворима и по архивама. За то време из његова пера изишао је читав низ расправа и већих дела као и издања докумената, који се тичу политичке историје балканских народа, права, економских и трговачких веза, језика и књижевности, географије и етнографије, администрације и т. д. Тим својим радовима он се истакао и у западном и у словенском научном свету као добар познавалац свеколикога живота балканских народа и њихових међусобних веза како оних у прошлости тако и данашњих.

Дугим и истрајним од неколико деценија радом на проучавању прошлости балканских народа, дубоким познавањем извора и литературе Јиречек је заиста био у прилици да напише добру, ваљану и темељиту Историју Срба. И заиста кад се прочита овај први део Историје Срба види се, да се писац није ограничио само на сликање прошлости српскога народа, већ је ту прошлост довео у везу са прошлошћу околних народа: Византинаца, Бугара, Млечића и Мађара Осим тога унео је у своју књигу врло много грађе из досада непознатих и неупотребљених извора; затим умео је одабрати поуздано градиво, вешто га сложити и довести у складну целину. Тиме је учинио да је прошлост Срба постала јаснија и разумљивија у његовој књизи него у ма којој, која је до данас написана, а то и јесте оно, што Јиречекову књигу одваја од других књига те врсте.

Па ипак кад се ова »Историја Срба« сравни са »Историјом Бугара«, која је изашла пре 35 година, видеће се да је »Историја Срба«, како је написана научније, темељитије, како је боље документована, опет је »Историја Бугара« занимљивија, лакше се чита, више привлачи читаоца, док је »Историја Срба« сува, збијена, доста се тешко чита и тражи од читаоца да се јако напреже, те да при читању одржи сталну везу између догађаја, који су се дешавали на разним крајевима српске отаџбине и догађаја код разних околних народа, који су били у вези с онима или утицали на оне, који су се дешавали међу Србима. Ово долази од концизности, којом је књига писана, а за коју није крив, како се нама чини писац, већ уредништво збирке »Allgemeine Staatengeschichte«, које је писцу ограничило простор, на коме је требало изложити прошлост Срба одредивши му број штампаних табака, који сме заузети у поменутој збирци »Историја Срба«. Према великом броју употребљених извора, према обиму градива, којим писац располаже, изгледа нам, да је ова књига била написана много опширније и занимљивије, али ограниченост простора и одређени број штампаних табака, нагнали су писца, да је сужава и отуда је, мислимо, изашла тако концизна, те изгледа доста сува и тешка за шири круг читалаца. Међутим за онај број читалаца, који је задовољан чињеницама, који воли речитост самих факата, ова књига, кад је буде читао, биће врло пријатна.

Уосталом књига је намењена интелигентној западној публици, која жели да прати историјски развитак појединих народа и држава, као што су и све књиге, које издаје уредништво збирке »Allgemeine Staatengeschichte«, а сам писац у предговору каже:

»Ја сам за своју главну задаћу сматрао да да»дем заокругљен, тачан и објективан приказ нај»важнијих догађаја у историји ових крајева, пот-

„крепљен изворима. Појединости, које су ближе „домаћем историку и његовим читаоцима, морао „сам избегавати“.

О овој књизи ми ћемо, можда, писати опширније износећи главу по главу, а овде за сад напомињемо, да је писац у већини случајева поклањао већу пажњу страним изворима него домаћим, а као што се зна за догађаје из најскорашње прошлости Српскога народа, кад би се они изложили обраћајући више пажњу градиву црпеном из страних извора и архива, а мање градиву из домаћих извора, онда би та прошлост била једнострано осветљена, онда би она била приказана онако као што је Калај приказао српски устанак под Карађорђем за шест година (од 1804—1810). Међутим није сваки пут тачније оно, што се налази у страном извору од онога, што се налази у домаћем, као што то и писац врло добро зна. У том погледу имаће да се каже што и о маћедонској царевини, коју је писац назвао западно-бугарском државом, о устанку Петра Дељана и Ђорђа Војтеха, о крунисању Стевана Првовенчаног и о св. Сави, о краљу Урошу и т. д.

Јиречекова „Историја Срба“ и поред онога што напоменусмо, биће од неоцењене вредности за свакога оног, који жели да сазна српску прошлост изложену на сразмерно малом простору али скоро увек и поуздано, у погледу течном и јасном, и с тога је топло препоручујемо образованој српској публици.

М. В.

† ДИМИТРИЈЕ ИВАНОВ БОЈАЏИЈЕВ

Био је један од познатих Бугара. Привлачио је својом особеношћу, искреношћу, пријатношћу.

Више од десет година радио је на књижевности. Још кад му је било четрнаест година он је штампао у „Летопису“, чији је уредник тада био песник Величков, своју прву песму.

Он је у души био сентименталиста, песимиста. Тај вечити песимизам, тај вечити говор са самим собом, та повученост из које су се видели само црни видици у недоглед довело га је до личне душевне трагедије и учинише га самоубицом. Његов ум био је култивиран, али његова душа била је сирова, нетакнута тужна.

Но било је у тој души и светлих момената. Још као млад пун наде, пун идеализма заборавио је свој бол и певао:

...О нек је разрйвен
Сав живот овај жалостан и клет;
Надам се да ћу наћи кутак скривен
За своју срећу и свој сопствен свет.
Створићу тамо свој видик лазурни
Живећу тамо свој насмејан дан
Ко на острву цветном где но бурни
Већ од векова грува океан.

Његова лира је била велики поклоник руских револуционара, социолога. Он је с пуно наде тада гледао на будућност и певао о срећи која:

Зацароваће у бедном нам крају,
Где браћа само крвити се знају,
Јецају и сузи где се не зна крај.
А дотле дýше крéпи сваки кут
Не падај срамно, крчи себи пут.

Такав је оптимизам обично мало трајао и његова нервозна душа би опет осећала непојамни бол.

Он је био правник, али је брзо напредовао у дипломацији. Био је дуже времена у бугарском посланству у Београду и стекао леп број пријатеља.

Од њега се сад највише очекивало, он сам био је срећан: Ово дана требало је да се венча; и ипак она стална разривеност душе победила је.

За собом је оставио лепу збирку песама из које ми овде једну доносимо:

САМОЋА

У тузи тихе и вечерње таме
Милосрђе нас спаја једно с другим;
На прагу нашем мре с ридањем дугим
Пуст, један одјек уличне галаме.

Мишљах да око виле се свија
Вео ружичног твога одела.
Слушам те. Из твог слаткога тела,
Примамљеног ме, мирис опија.

Искрено скри ме у загрљај врео,
О моја дивна жено пуна бола.
Милован, скривен тада бих ти хтео

Причати како негде с пуно мира
Непобеђена мре, сред мирног дола,
Једна душа ко складно-тужна лира.

С бугарског **М. Б.**

ФРАНЦ ЛИСТ

18. јула навршило се равно двадесет и пет година од дана смрти великог композитора Франца Листа, а у октобру ће се навршити стогодишњица његова рођења.

Франц Лист је био један од највећих пијаниста свих времена као и силан оригиналан композитор. Кад се помене Лист као пијаниста подразумева се савршенство технике и стила што се неће више обновити.

Лист је створио програмни правац који од музике тражи и идеју, т. ј. да није само за уху но и за интелект.

Он се родио 22. октобра 1811. год. у Рајдингу у Мађарској. Умро је 31. јула 1886. год. у Бајрајту. Отац му је био музикалан човек. У десетој години Лист је већ јавно концертирао. После успеха у Бечу, прелази у Париз. Врхунац славе постигао је од 1839—1849, кад је обишао целу Европу. Живео је у Вајмару и у Риму. Умро је као калуђер, али је и у манастиру компоновао.

Већ у његовој четрнаестој години певана је у Парискоj Опери његова оперета „Дон Санко“. Од тада је написао масу композиција. Нарочито га је прославио низ симфонија (*Taco*, *Прелудијуми*, *Мазепа*, *Битка Хуна*, *Tastklänge* и др.). Од силних његових ствари за клавир треба споменути збирку петнаест мађарских репсодија и два концерта с оркестром (Es-дур и A-дур), *Danse macabre* за клавир с оркестром и читав низ парафраза на мотиве Вердиа, Вагнера, Чајковског и др.

Последњих година је највише радио на црквеној вокалној лирици, пошто му је вокална музика била такође омиљена.

Б.

РАЗНО

* Академија Наука у Петрограду одлучила је да ове јесени изда ново издање Пушкинових целокупних дела. Дела ће бити издата у повећом броју свезака. За редактора првих осам свезака изабрат је Шчељген. Редакција последњих двају свезака поверено је И. А. Кубасову и Б. Л. Модзалевском.

У кореспонденцији Пушкиновој (која ће бити издата у двема последњим свескама) бележиће се и портрети личности којима су упућене.

* У Море—Сир—Лоану откривен је споменик сликару Сислеју. Он је био добар француски пејзажиста. Његови радови одликују се колоритом и разноликим нијансама светлости. Живео је, радио је и умро је у месту, где му је подигнут споменик.

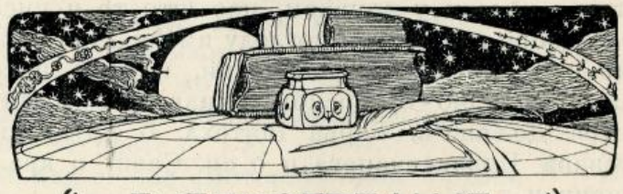
* Професор Лука Зрнић почео је издавати дописне карте српских великих и знаменитих људи. На картама поред слике изнета је и кратка биографија и поменута главна дела као и главна карактеристика. Прва карта из ове серије је *Доситије Обрадовић*. Г. Зрнић обећава да ће доцније почети издавати другу серију карата. У овој серији ће бити поједине српске покрајине, историска места и т. д.

* Г. Сретен Динић, учитељ, издао је књигу „Препорођај“. То је приповетка из сеоског живота. Књижица има 108 стр. вел. 8⁰. Цена 1 дин. Штампарија „Доситије Обрадовић“ Аце М. Станојевића.

* У Пловдиву је почео излазити лист *Литературъ бесѣда*. Лист излази једанпут месечно на једном табаку вел. 8⁰, а бави се литературом, критиком и библиографијом.

* Изишао је четврти број листа „*Veda*“, двомесечника, за науку и културу. Лист излази у Горици, а уредник му је Богумил Вошњак. У овој свесци су између осталог и ови чланци: Ростохар: Међународни филозофски конгрес, Вошњак: увод у обична начела државних наука, Тума Мерo: женски рад у социјалном напретку и т. д.

* Велика талијанска глумица Елеонора Дузе, која је по Европи проносила славу Талијана, а нарочито славила Д' Анунција креирајући његове драме, силази с позорнице. Њој је сад педесет година, а таленат јој је у пуном развићу. Она жели тишине и то је узрок овом раном силаску с бине.

БИБЛИОГРАФИЈА

Сриска граматика за први разред средњих школа, од Милоша Ивковића. Издавач: књижарница Геце Кона. Београд, штампарија С. Хоровица, 1911. — 8⁰, стр. 56. Цена 1 динар.

Мих. Јовић: *Моје Срце*. Одабране приче и песме за омладину. I књижица. Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1911. — 8⁰, стр. 32. Цена 0·20 дин.

Мих. Јовић: *Моје Срце*. Одабране приче и песме за омладину, II и III књижица. Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1911. — 8⁰, стр. 33—94. Цена 0·40 дин.

Алекса Шантић: *Хасанагиница*. Драмска слика у стиховима с пјевањем. (Ово је дело наградила „Матица Српска“ наградом од 300 круна из задужбине Јована Наке В. С. Миклушког). Нови Сад, електрична штампарија учитељског д. д. „Натошевић“, 1911. — В. 8⁰, стр. 28. Цена ?

Сриске дечје игре. За школску употребу прибрао и удесио Драгољуб Илић, учитељ. Издање уредништва „Народних Новина“. Београд, штампарија „Меркур“ Милорада Стефановића, 1911. — 8⁰, стр. 99 + II. Цена 1 динар.

Звездица. Књига за децу. Са 24 слике. Уредио Мих. Сретеновић. Друго поправљено и попуњено издање. Издање књижаре Велимира Валожића. Штампарија С. Хоровица, 1911. — 8⁰, стр. 96. Цена 0.60 дин.

САДРЖАЈ:

1. *Брига оца Методија* (приповетка), од Тадије П. Костића;
2. *Гаврани*, песма М. Бојића;
3. *Срби у Трсту и први устанак* (писмо);
4. *На бразди*, (прича) Елин-Пелин;
5. *Краљевић Марко у народној успомени*. Записао Станоје М. Мијатовић;
6. *Храм*, песма Стевана Шумкарца;
7. *Смрт*, прича Бор. Зајцева;
8. *Здрави појмови*, роман И. Н. Потапенка (наставак);
9. *То беху снови уморнога тела...* песма Велибора Јонића;
10. *Листићи*: [Из руске лирике (А. Тетмајер) *Љубав, Срећа, Сећање, Сенка, Гробови*, превео Б. Глушчевић. — *Вечерњи облак* од С. Ристића];
11. *Хроника*: (Наука, Књижевност, Уметност);
12. *Разно*;
13. *Библиографија*.

Слике:

Рафаело Санцио: *Папа Јулије II*; *Исисница Св. Саве код манастира Студенице*; Х. К. Тачев: *Цар Борис*; Ц. Тодоров: *Елин-Пелин*; Фот. Ј. Цвијића: *Грачаница*; У. Предић: *Свети Јован*; *Сриско подворје у Москви*; Михо Маринковић: *Луцифер*; Михо Маринковић: *Чежња*; У. Предић: *Спаситељ*. — Додатак — С. Ајдукјевић: *Младост*.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“
КАРБОН ПАПИРА

„РЕМИНТОН“
„СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЋЕ

САВИНА и КОЈОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних тканина за прање.
АТЛАЗА *и Сатена за јоргане, Цвилиха за душеке.*
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све употребе.
Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ И ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.
ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.
КОШУЉЕ: Phenix — Paris.
РУБЉЕ: Dr Lahmann.
КРАВАТЕ: London — Paris.
МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.
РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Cie Grenoble.
БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао ЖИЛ ПАЈО, превео с француског Јов. М. Јовановић.
Цена 2·50 дин. (у фином повезу 4·— дин.). Издање књижаре С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ
од каучука и метала
израђује
ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на Светској изложби у БРИСЕЛ 1910

Највеће одличије Grand Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К°

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и КОМП.

БЕОГРАД — КОД ЛУБЕНИЦЕ ВАСИНА УЛ. БР. 5. — ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВО!

Изашло је из штампе:

ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

НАПИСАО ФРИДРИХ НИЧЕ

са опширном студијом о Ф. Ничеу и сликом Ничеовом

од Д-р М. ЋУРЧИНА

Цена 3·— д.

Издање књижарнице С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА У БЕОГРАДУ

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВА ИСКРА

АВГУСТ 1911. Власник, **Ж. О. Дачић.** — Уредник, **Р. Ј. Одавић.** **ГОДИНА X.**

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од

Г. Јевте Лаковића

продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као:

Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.
СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.
ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°
БЕОГРАД
КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.
ТЕЛЕФОН 887
галантериска и помодна трговина има велики избор:
Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, маншетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.
Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“
ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ
Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:
Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900
Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1 Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама

2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже
РАЈИЋА и ВУКОВИЋА
ПРЕЋЕ
АДОЛФ РЕШОФСКИ
код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ
ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026
ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА
ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА
□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

БРОЈ 8.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, АВГУСТ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

БОРКАН СА ЛЕПЕНЕ

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

У малој чађавој колеби, слепљеној на брзу руку од дасака и брвана, ми смо седели около велике и јасне ватре. Од ње се издизао висок, жут пламен, и прекидајући се овда онда лизао до под сам тамни кров од колебе. Жутињава светлост једва да је могла полуобасјати оно неколико људских прилика, шумских радника, који су, седећи око ње, у оном полумраку изгледали као какви стари, заборављени и остављени дивови, висока раста и снажних и широких плећа. Њихова кошчата, мршава лица била су озбиљна и тмура, а у очима огледао се умор људи, измучених на тешком и напорном раду, и прозеблих на оштром и суровом мразу.

На пољу је била светла, сјајна и хладна јануарска ноћ. Високо на небу стајао је пун месец. Његова бледа светлост расипала се и прокрадала кроз огољене круне и гране високих дрвета, и падала по ситном, прашињавом и развејаном снегу. Ветар га је подухватао и, носећи га као лако паперје, бацао по кланцима и провалијама, по путевима и стазама, по крову и по уласку наше мале колебе. Под ногама јасно се чуло његово ситно шкрипање, показујући тиме сву јачину мраза и оштре и хладне ноћи, на којој се мрзла и кост у човеку.

На црним, кратким веригама висио је омањи котао, из којега се чуло пријатно струјење воде. То се стари Крста трудно да на брзу руку спреми нешто вечере. Верући се и клизајући целога дана по високој планини, мене је пријатно тешило сазнање да сам поред топле ватре, заклоњен колико толико од оштре студи, а прикревени умор обузимао је целу моју снагу и ја сам лено осећао, како се млитавост провлачи кроза све моје жиле и удове.

„Мрзне и река већ!“ рече неко од радника. „Одавна не памтим такве студи, и ако сам у планини одрастао. Јесте ли видели само како звезде трепере на овом мразу?“

„Јест, и Дунав је одавна стао. Још мало, и ето нам безброј нежељених гостију. Вуци су ту на домашају, као да се скупљају на велику мршу“.

„Та и до сад их је било, а за њихов квар ја се слабо плашим. Мени самом не могу нахудити, али бој се, ако овако дуже потраје, ништа се неће моћи у планини урадити.“

„Ех, децо моја, како то говорите! Зар нам је то први пут? Одиста, истина се мора признати, и јутро и вече затичу нас на тешком и мучном послу и једва да се и хлеб заради за жену и децу. Тврда је и горка та кора нашег хлеба, али радити се ипак мора. А пре но би помислио, како ти је живот један и пун бриге и невоље, научи се, да увек погледаш за собом. Има тамо и горих прилика! Како тек мора бити тешко оним стотинама несрећних отаца и младих, бујних и снажних живота, што одмах ту испод нас капљу дане свога младог века, не видећи ни сунца ни месеца, и не знајући да ли ће сутра угледати светлост белога дана.... А ми смо ту на зраку сунчеву, на оштрој зими, на ветру ћудљиву и бесну.... Па ипак, ипак, децо моја!... Како је топла и мила наша планина! Како је слатко срцу да осети њен силни хук и оштро шуштање високих растова, кад их ветар буром заошија!... Како ли мора бити пријатна та свирка уху нашега планинца, кад је увек у сазнању, да је у њој, мајци нашој, великој и силној, јак и снажан, силан и слободан као „орао на високој стени“....

Говорио је то стари Крста, старац око педесет година, још крепак и чио снагом, а бадар духом. Лице је његово широко, богињаво, са испалим и јако испупченим јагодицама. На бради и залисцима као сребро провлаче се седа влакна, а брци дугачки, на ниже оборени, црни као да су угљем премазани. Очи су његове као две крупне трњине, сјајне и живахне са великим беоњачама. И кад се Крста наљути, очи блесну необичним сјајем. А кад је пак миран и спокојан и очи његове тужно гледају, као да са жалошћу посматрају прошлост своју, читаво пола века мучног и тешког живота.

Наш кратки обед беше завршен. Запаливши црне земљане луле са кратким изглоданим камишима, ми смо полулежећи посматрали, како дрво пишти, пуштајући воду из себе. Пламен се часком високо уздигне и јаче обасја целу колебу, или се притаји, нестане га, као да хоће да угасне, и целом колебом овлада као неки полумрак, а снег, што се видео кроз пукотине, још јаче одудари својом белином.

Крста нам је причао:

»Било је то одавна, још онда кад се на месту мојих садашњих повесама поче помаљати оно неколико првих влакана, а у себи осетих прве знаке мушке снаге.«

»Као и отац мој и ја одох планини, дететом још. Тамо су онда радили страни људи неки, који нам говорише, да је штета оставити оне силне великане од растова наших, да тако бесплодно стоје. И секира запљушта. Оштар и љут звук јецао је кроз наша брда; дебело иверје летело је на све стране. А они, великани наши, дрхћући и тресући се целим стаблом, повијали се под тешким ударцима тежатничких руку, цичећи и пиштећи, као да јецају од силних болова, што им га рука људска зададе. И одвајајући се од својих прастарих пањева, од испуцаних дебелих жила, с хуком и шумом, као да се небеса отварају, падали на тешку земљу. Као многобројни рањеници по широком разбојишту, пошто је битка изгубљена, лежала су њихова витка стабла, све друг до друга, мртва и изгубљена. Са многобројних пањева, који се уздизали као непрегледне крстаче по разривеном гробљу, још час-два цурила је вода у танким сузама; — то су они плакали за својим великанима, који тако обезглављени, мртви и немоћни, леже поред њих....«

»А тамо поред стаза и путева уздизали се грдни витлови од дугâ и грађе, кола их прихватала и сносила доле ка плавом Дунаву.... Ми нисмо више видели наше горе; ридајући и плачући она је бежала од нас....«

»И од густих непроходних гора, које смо дотле познавали само ми, деца њена, створише се пољане и утрине; ижљика коров и дебела трава и место примамљива хлада да мами путника и намерника, поникоше безбројна стада оваца и коза, да доврше оно што иза људских руку још беше заостало.... Шума се таманила....«

»А међу радницима, мојим друговима, био је и један, који се од свију издвајао и својим јуначким растом и својим слободним духом. Био је то он, друг мој од колевке још, Боркан са Лепене. И колико је међу свима нама било снажних и високих младића, сви ми заостајали смо иза појаве Боркове који нас је по готову све надмашао још за целу главу. Све у свему моћна и силна цела његова појава. Лице му се није могло назвати лепим, црте му беху оштре и сигурне, али баш зато необичне. Црна и светла као гар коса падала је по широком испупченом челу. На уснама, одлучно извијеним, огледао се стално као неки пркос, а у његовим сјајним црним очима било је нешто што се не уме објаснити, али што је обичне људе с места нагонило к њему, на подчињеност и слепу послушност. И цела појава његова била је силно оличење снаге и мушке воље, чему се човек није могао противити и у чему је био њен цели значај.«

»И као што му је цела појава била изван осталих људи, тако је и његов целокупни живот одударао од наших општих навика. Он није хтео седети ни овде с нама у планини, нити силазити доле до села, међу људе. Још од оца беше му тамо покрај Лепене на једном оноском брдашцу остала нека бедна њивица, његово свеколико имање. И ту, на тој њивици, он беше себи саградио ниску и просту малу кућу. Одатле силазио је он овамо к нама на рад у шуму, или, кад би му то досадило, спуштао се доле до рудника, остајао тамо недељу две, ни с ким не дружећи се, и после пробанчена два три дана, а утрошивши целу своју зараду, опет се враћао к нама. И као бесан на себе дохватао се секире, снажно њоме замахивао, да је све около њега пуцало, као да је тиме хтео казнити себе за пропуштено време.«

»По кадшто пак Боркана нестане и као да му и цео траг пропадне. Нико од нас није могао сазнати, куда и којим путевима он одлази. Познавајући пак његову преку нарав и затвореност, нико се није ни усуђивао да што ближе сазна о тим његовим потајним изостанцима. Истина, онако шапутом говорило се, да он тада одлази у »печалбу«, јер се сумњало, да је Боркан један од највештијих и најдрских крijумчара, али како о томе није било никаквих сигурнијих података, и како нико није био рад да са њим кавгу заметне, то је све остајало по староме и при повратку његову међу нас свако је први гледао, како ће стиснути руку Боркановy.«

»Али са тих својих непознатих подвига није Боркан био знан само у кругу својих другова. Цео Пореч говорио је о њему и на његов рачун ницале су најчудноватније приче, у којима је на првоме месту увек стајало име Борканово, приче у којима је он кадшто имао толико заједничкога као и ма који други од нас. Све то пак створило је од њега у устима народним неустрашног јунака, готова на све, чије је име било у вези и са најлућим и најдрскијим делом, које би се

П. РУБЕНС: САМСОН и ДАЛИЛА

у околини одиграло. Отуда је према њему поштовање народно расло из дан у дан, а у то поштовање мешао се и неки непознати, тајанствени страх, који је испуњавао људе и при помену само имена његова.«

Крста ућута. Слушајући радознало његову стару причу, ми и не бесмо приметили, како се ватра постепено гаси и мрак све више обухвата малу колебу. Оштра студ осећала се сад много јаче и радници поново навалише на ватру читаве кладе. Пламен се високо уздиже и пријатна јара поче се поново осећати.

На пољу пак време се беше знатно променило. Месец зашао за облаке и густа магла својим велом испуњавала је целу планину, која као да је сва била обавијена сивим, тајанственим сенкама, што се купиле горе у гранатим крунама, или се провлачиле по смрзнутој земљи, посутој ситним снегом. Свуд у около беснела је снажна олуја, ријући по стогодишњим растовима као у каквом пшеничном пољу; јаучући посртала су снажна дебла тамо и овамо; хучећи повијали се високи врхови, а изнад њих силно се гонили мрачни облаци, као огромне, неправилне масе, које се налазе у дивљем бегству без икаква поретка. Беснела је олуја, која је знана и позната само у крилу дубоке планине.

„Ја сам био те среће«, отпоче Крста поново: „да будем нешто ближи Боркану од остала друштва. Истина, повереником својим он ме и тада не беше учинио, нити сам дубље могао заћи у све промене његова несталног живота, али ипак мени је кућица његова на Лепени у свако доба била отворена и ја сам могао видети много што шта, што је за остале смртне била књига са седам печата. Наиме, моја сумња да у Боркана није било све у реду потврдила се одмах, чим сам крочио у његову кућицу. Била је то ниска чатрљица само са једном кухињом и собицом, чији су прозори и преко дана редовно остајали под капцима. Али у колико је спољашњи изглед ове кућице био јадан и бедан, у толико је унутрашњост њена била угоднија и пријатнија. Истина, у њој се одмах могао осетити онај мирис на устајалост и непроветреност, али зато су мириси разног цвећа и планинске траве била богата накнада. Дугачки и широки миндерлуци били су свуда поред зидова, застрти као и сам под најразноврснијим вуненим ћилимима; по зидовима извешане пушке, пиштољи, јатагани и ножеви у свима могућим шарама, а опточени најбољим сребром.«

„И видећи све то ја сам као запањен стао, дочим се Боркан само неприметно осмехнуо. И онда ми је стао редом приповедати, шта је све од кога за услуге добио: од мађарских шверцера, од влашких бојара, од ага и бегова у Бугарској, с којима је био у дослуку.«

„Све је то лепо и красно!« рече ми: „али недостаје још само оно што живот чини животом, и што би ову малу, ниску собицу претворило у прави рај на земљи.«

„Одговорих му да је то бар најлакше, јер у колико је мени било познато, Пореч је имао таквих лепотица, са којима се и сам Боркан могао задовољити.«

„Он само махну главом.«

„Јеси ли био кадгод у руднику и јеси ли чуо за Флора Јонеска?«

„Ја се убезекнух.«

„Е тамо, видиш! Тамо има нешто и за Боркана. Отуда довешће Боркан себи цвет, што га ни у Султановој башти није!«....

„Још сам стајао запрепашћен. Флор Јонеску био је надзорник у руднику, скоро ожењен и од скора из Влашке.«

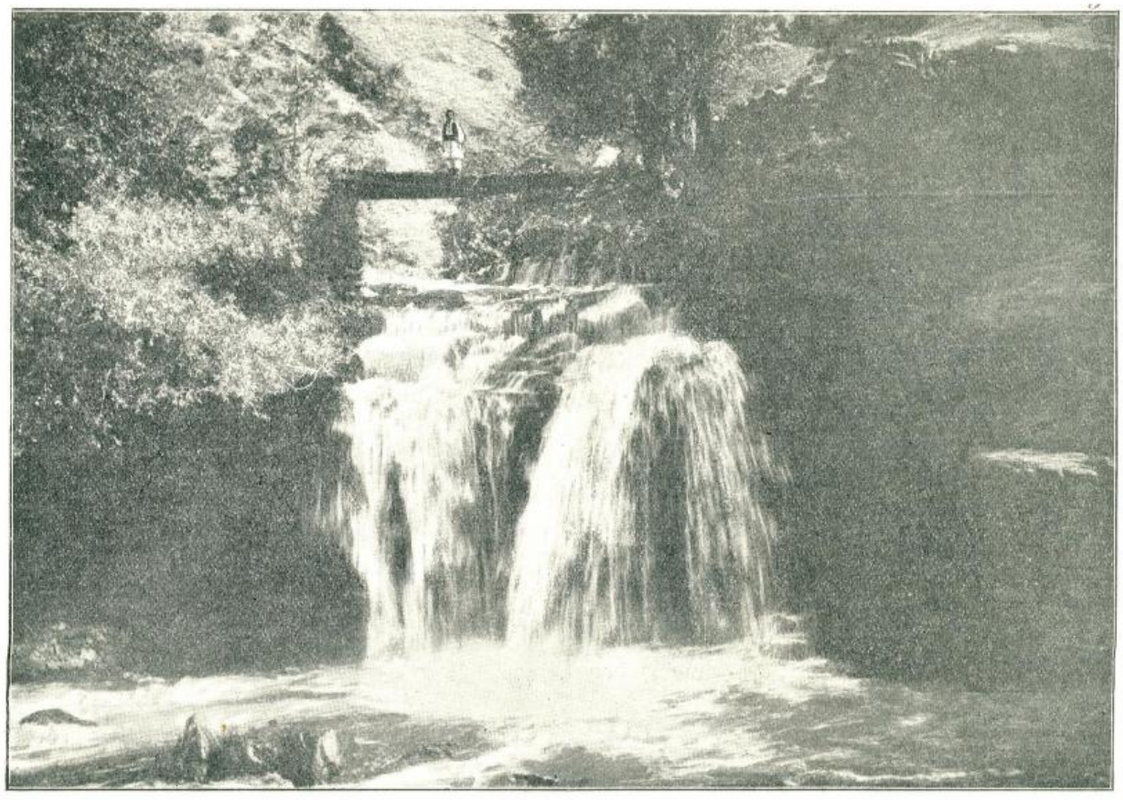
„О лепоти његове жене проносили се најчуднији гласови, да јој и вила другарица није. Али је Јонеску чувао своју жену као два ока у глави, и од нас обичних људи ретко да је ко год могао и видети, а камо ли и што друго смерати и помишљати. То је једини Боркан био кадар учинити.«

„Није прошло много времена од мог последњег разговора са Борканом, а у целој околини пуче глас, како је изненада нестало жене Флора Јонеска. Флор је, кажу, говорио својим познаницима да му је жена отишла у Влашку својој родбини; околина је на то сумњиво махала главом, јер у родбину се не иде тако без због остај. Боркан се такође био изгубио и на рад у шуму није никако ни долазио. Многи су држали, познавајући његове раније навике, да је „послом« опет по свету некуда залутао, али се до праве истине у свему није могло доћи.«

„Сећајући се свога последњег разговора са Борканом у његовој кући, ја сам, чини ми се, био на правом путу да могу погодити, где је истина. Али знајући, ко је Флор Јонеску и шта би по Боркана такав његов корак могао значити, моја је слутња морала отпасти, јер и ако сам био уверен, да је Боркан био кадар латити се и таквог дела, у коме глава мора играти, ипак изгледао ми је такав покушај и сувише смео и вратоломан.«

„Из недоумице извуче ме сам Боркан. Једног дана јави ми се у планини неко момче, које сам иначе чешће виђао у његову друштву, са поруком да Боркан жели да ме види. Одем му. У својој собици, на широком миндерлуку, гледајући у ниску таваницу, лежао је он. А поред њега, нагнувши главу његову лицу, седела је нека женска прилика, којој нисам могао одмах лица распознати, јер ми беше леђима окренута. Видећи ме, Боркан скочи са миндерлука; она женска збуни се и, побегавши у други крај собице, покуша да сакрије лице.«

„Боркан се осмехну, а жени рече влашки да се не плаши, јер пријатељ долази. И онда ме стаде о свему распитивати: шта се по руднику говори; како мисли друштво о њему, што га нема на послу и да ли се уопште што сумња у њега? Умирих га и то га очевидно још више расположи. Каменио сам се, гледајући га тако

Фот. Д-р Ј. ЦВИЈИЋ: ВОДОПАД САВОВСКЕ РЕКЕ У СТУДЕНИЦИ.

мирна и равнодушна; знао сам да за Боркана има вредности само оно што би у борби отео и задобио и да су му у животу драгоцени само олуја и крвава борба, а да не беше створен за олаку срећу и уживања, — па, ипак, ипак, ја нисам могао својим очима веровати. А из те неверице отрже ме опет глас Борканов, који нежно позва непознату к себи. И као сваког смртног обузе ме радозналост да још боље видим ту његову отмицу, ради које беше ставио и живот у питање.«

У некој лакој одећи, мекој као свила, а искићеној разним везовима и ситним шљокицама, да је од преливања све около ње чисто сијало, она стаде покрај Боркана. Глава јој била неповезана, покривена само неким лаким велом, а испод њега расула се чак до белих рамена густа, златна коса, као јечам пред жетву, кад га ветар развеје. Чело јој било високо и глатко, бело као снег у планини, а испод њених танких и црних обрва сијала су два лепа плава ока, чији је поглед био тако сладак и топал, а који би кад и кад тако силно синуо, као да је у њему каква ђаволска снага, те човеку изгледа као да га гуја ошине. И усне, као крв црвене, и брада и врат, бео и топал, све на њој, њена цела појава чинила је, да се сва крв узбуни, да жиле одскоче као да хоће попуцати, да се мозак изгуби и заборави и на свет и на људе, а за једну ноћ слатког и топлог миловања, па, могла је ако хоћете и глава отићи.«

»И гледајући је тако заносно лепу, тако мађијски привлачну, где наслоњена стоји поред Боркана, ја сам се сећао оних далеких ка́жа́ о нашим вилама и змајевима, о њиховој страшној љубави са старим јунацима и лепотицама, који су некада исто тако у заносу слушали ту мамљиву песму љубави, често полажући и животе своје, али и умирући у пријатном сазнању, да су им двери живота биле отворене ма и за кратко време....«

»Цико! Моја мала, слатка Цико!« тепао је као дете разнежени Боркан својој лепотици. »Сад те нико више не може отргнути од мене; сад нећу више чути оно твоје: »То не може бити«, што ми ту скоро у руднику под сенком багрема добаци. Отео сам те и одвео после тако дуге и упорне борбе; па ваљда ћу и даље остати победилац над Флором Јонеском!«.

»Ја и не могу више к њему!« рече му она, привијајући се само уз њега. »Никад, никад! — Али те само молим да не замећеш кавгу са Флором.«

»То не може бити, моја мала Цико! Ту се немој варати! Сазна ли само Флор да си овамо дошла, онда ту мора бити борбе на живот и смрт. Ја те тако лако нећу дати од себе, а њему како Бог помогне!«....

»И остављајући их тако као два заљубљена голуба, ја одох тешка срца одатле. Не да помислите, да ме је завист распињала према Боркану и његовој срећи. Ја сам њему могао пожелети само оно што и самоме себи. Али ја сам знао и био тврдо уверен, да се та лепа песма, отпочета у тихој ноћи и при месечини, не може тако лако и тако невино завршити. Флор ће најзад морати сазнати, где му се жена налази. А онда? — Онда се могло све очекивати....«

»И било је. Моје ме предосећање није преварило. Само што је све то тако брзо дошло, као

ненадна олуја, која се из небуха појави, ништећи и убијајући пред собом све, што се на њеном путу затече. И у место зелених поља и шарених ливада, што су дотле показивали сву бујну снагу млада живота, наиђе после тога жалосна и суморна пустош и мрачни печат разорења свије се на младу и болом испуњену душу, сипљући своје јетке капље на живот пао и малаксао. Али тако су чудни путеви у људском жићу, којима их судбина води. Човек се, као жедни намерник, мамљиво пружа за оно мало јадне сребнице, и док му чежња бесно распиње груди и он са страхом очекује да му се са плавих небеса зачује дивна анђеоска песма — одједном, као једним потезом неке више непознате, страшне и тајанствене силе, свега тога нестане. И у безграничном болу своме човек са страхом гледа, како је сва његова срећа само лепо сложени сан, а његова радост само бескрајна немоћ према оном великом, грдном и непознатом.«

»И на Борканову челу од неког времена све се више купили густи и тмури облаци, а из црних очију севао је онај оштри и љутити поглед, који ништа добро није обећавао. Нисам га хтео питати, али сам се јаду досећао.«

»И у сунчев заход одем му једнога дана. Сунце је тонуло за висока брда и од његове велике кугле видео се само један исечак, који је као круна каква последњим зрацима златио крајеве западнога неба. Боркан је седео пред кућом, поред њега стајала је она, Марицика.«

»Не могу даље, Боркане, не могу!« говорила је она тужно и жалосно. »К њему нећу ни за живу главу, али те молим као брата јединога, пусти ме тамо преко, у Влашку.... Не могу овде! Пропашћу као сасушена биљка, кад јој корена и жила нестане; увенуће моја младост, осушиће се моје усне, које су те тако силно љубиле; потамнеће светлост мојих очију, које су у теби сунце своје гледале....«

»Глас њен био је притајен, али ипак сладак и ласкав, као да му је тиме хтела олакшати сву тежину тренутка. Она је стајала поред самог њега, у полусенци, окружена мирисом пољског цвећа, које се свугде около ње издизало из својих круница. Полако је шуштала материја њене одеће, а везови на рукавима као да се дотакоше лица Борканова, које је било блеђе од бледог облачка над њима. За неколико тренута као да се борио са дисајем, а онда рече гласом, промуклим и тешким:

»Зашто ме више не волиш, Цико?« Она га немоћно погледа својим јасним, великим очима, које као да беху опточене велом од суза.«

»Шта имам још да ти кажем, Боркане, што ти до сада не рекох? Волим те, волим, волим! Ја те не бих дала ни једној другој — ја бих хтела бити вечито покрај тебе, ја бих само твоја уста желела и да ти увек могу рећи, колико те волим.... Али не може бити, Боркане!... Не разумеј ме криво, мили мој!... Јер такав живот води само у пропаст, а таква грешна љубав не може остати некажњена. Не да бих се Флора бојала; ја бих и сада смела стати пред њега и слободно му у очи погледати. Али ја све више осећам, како земља бежи испод мојих ногу и како се преда мном отвара силна и дубока провалија.... Повући те собом у ту бездну, језиву и страшну, ја нити хоћу, нити зато имам снаге.... И зато ме пусти, Боркане!«

»Ти не треба да идеш без мене!... Ако ти је овде тешко, и ако жалиш за земљом својом, бежаћемо заједно! Ма где тамо у свету биће и за нас места, где нас нико не може наћи....«

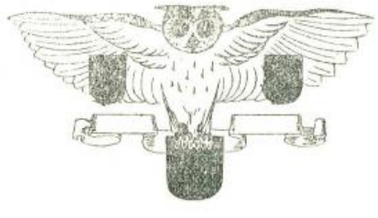
»Њено лепо лице још се више намрачи. И као да је ошину неки ужасни, непознати страх, она покуша да побегне од њега, од себе саме. И журно и силно отрже се бежећи доле према Дунаву.«

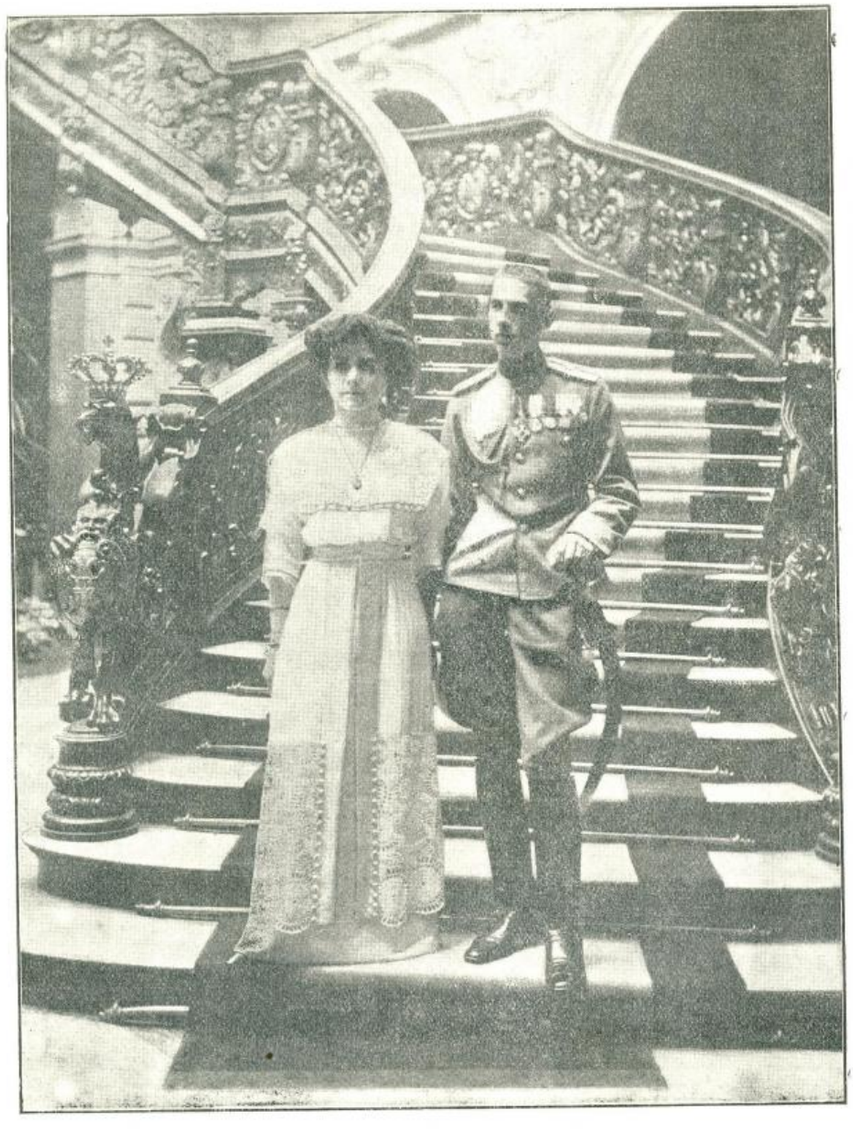
»Али је Боркан задржа и опет отпоче бурно и испрекидано да говори. Она не може побећи од њега — јер њих двоје припадају једно другом — а он ће је бранити, ма и цео свет имао противу себе. Само она треба да верује њему и његовој љубави. »Реци ми, Цико!« преклињао је он. »Само једну једину реч! Имам ли наде, реци? Хоћемо ли оставити све ово иза нас и онда заједно у далеки свет? Тамо да уживамо своју велику и топлу срећу!... Реци ми, Цико, реци!«

»Али се она не даде смилостивити. Снажно се отрже из његових руку и потрча право према Дунаву, где је стајао чамац Борканов. У недоумици он застаде тренут два. А затим потрча право према њој. Од једном силно и ненадно одјекну у целој долини пуцањ из пушке. Још корак два и држећи се за груди Боркан паде на зелену ливаду. Био је мртав.«

А тамо горе на високој стени, искежен од беса и дивље радости, стајао је са пушком у руци, која се још пушила, Флор Јонеску и гледао за чамцем, који је журно секао таласе ка влашкој обали. Тамо у чамцу ветар је јасно лелујао златну и растресену косу Цикину.

Јула 1911. године
на Јастрепцу.

Њ. КРАЉ. ВИСОЧАНСТВО ЈЕЛЕНА И Њ. Ц. ВИСОЧ. ЈОВАН КОНСТАНТИНОВИЋ РОМАНОВ.

ВЕРЕНИ 10. ЈУЛА 1911. ГОДИНЕ.
ВЕНЧАНИ 21. АВГУСТА 1911. ГОДИНЕ.

ПРЕД ПРАГОМ ИСКУШЕЊА

Завирио сам поново у стару, кривудаву улицу великога града. Тамо иза зеленог багрења беласа се стара кућа у којој сам провео толико слатко просањаних ноћи, тако много мучних дана. Сура, оронула, загњурена до прозора у меку подбарну црницу, рекао би човек нагиње се и шири своје блатом упрскане груди да што свечаније поздрави старог знанца. Корачам, и корак по корак све сам ближе свом старом ђачком гнезду. С десна и лева поздрављају ме избледеле тарабе, разваљене вратнице и маховином обрасли кровови, а стара калдрма пријатељски се угиба под мојим ногама. Доброћудна, постарела, равнодушна и мрзовољна лица поново сусрећем на уском кафанском тротоару код истог крчмара и за истим масним гломазним столовима. Понегде тек понешто промене: понеко ново лице на старом прозору, гдекоја нова кућа међу старима, гојазни ашчија у место мршавог »шустера« што је крпио цокуле, опанке и ђепове свога скомрачног суседа кафеције. Иначе поредак стари. Пред накривљеном тезгом сунча се још и сад пиљар што продаје дрва, хлеб, монополисане предмете и повртње, дугачки бравар и сад је где и пре, такође и матори младожења бакалин што празником тргује у дворишту, воли пекареву жену и не да дуван на вересију. На вратима удовице Мирјане жуте се као и пре објаве за самце с прописном таксом, поништеном на непрописан начин; пуковникове пасторке дремају крај прозора пред огледалом, а из двоспратне чатрље одјекује мазур карикираног Шопена под танким прстићима миражџике што носи клавир, сто динара ренте и половину збира својих година.

Корачам а једно ново осећање плави ми душу, нешто светло, велико утапа ми се у срце и чини ми се да негде око мене мирише кита осушена босиљка. И осећам како се стара крв

разиграва негданњом брзином и наглим, неједнаким скоковима срце удара о груди у којима се загрева и буди велика љубав за те оронуле кућерке, за људе којих сам се клонио, калдрму коју сам с вечитим проклетством оставио, за те бедне жуте објаве и још бедније трговкиње станова, тела и душе. Ја појмим јаук развалених тараба и вратница што се на поветарцу њишу, клањају и тугују својим сипљивим уздахом, и имам љубави за сву ту гомилу друштвених рушевина кроз које се и данас као и негда провлаче клице придављеног живота.

Још корак, и већ сам ту. Мутни, блатом упрскани прозори гледају ме као два дубока празна ока у којима се према одблеску јутарњег сунца заиграва некакав пригушен сјај. Осећам како ми се подиже коса, а рука немирно подрхтава као да би се руковала са овим немим зидовима кроз чије црне решетке, остављајући досадне књиге и хартије, посматрах некад гомиле мршавих прилика што се враћаху с рада. Њихова прљава, сува тела, утопљена у вечерњи сутон, изгледала су ми као сенке тамних рељефа у бронзу изливених. Разбарушених коса, са пуно сумора на мрком челу клатили су они својим спеченим удовима поред мене и одмичући један за другим стапали се на крају улице у тихи сутон. Ја сам их посматрао, грчио се и враћао својим књигама. А кад би стара газдарица мрзовољно унела моју бедну светиљку, ја сам се силом надносио над пожутеле листине, над којима ми је глава бучала и нисам могао мислити. И док су се редови, бескрајно пута прочитани, отезали са свима својим формулама и досадом, ја сам несвесно осећао како дубоко патим са том непрекидном поворком што сваке ноћи извире из мрачних зграда и подрума, отиче поред мога кавеза и улива се поново у ноћ.....

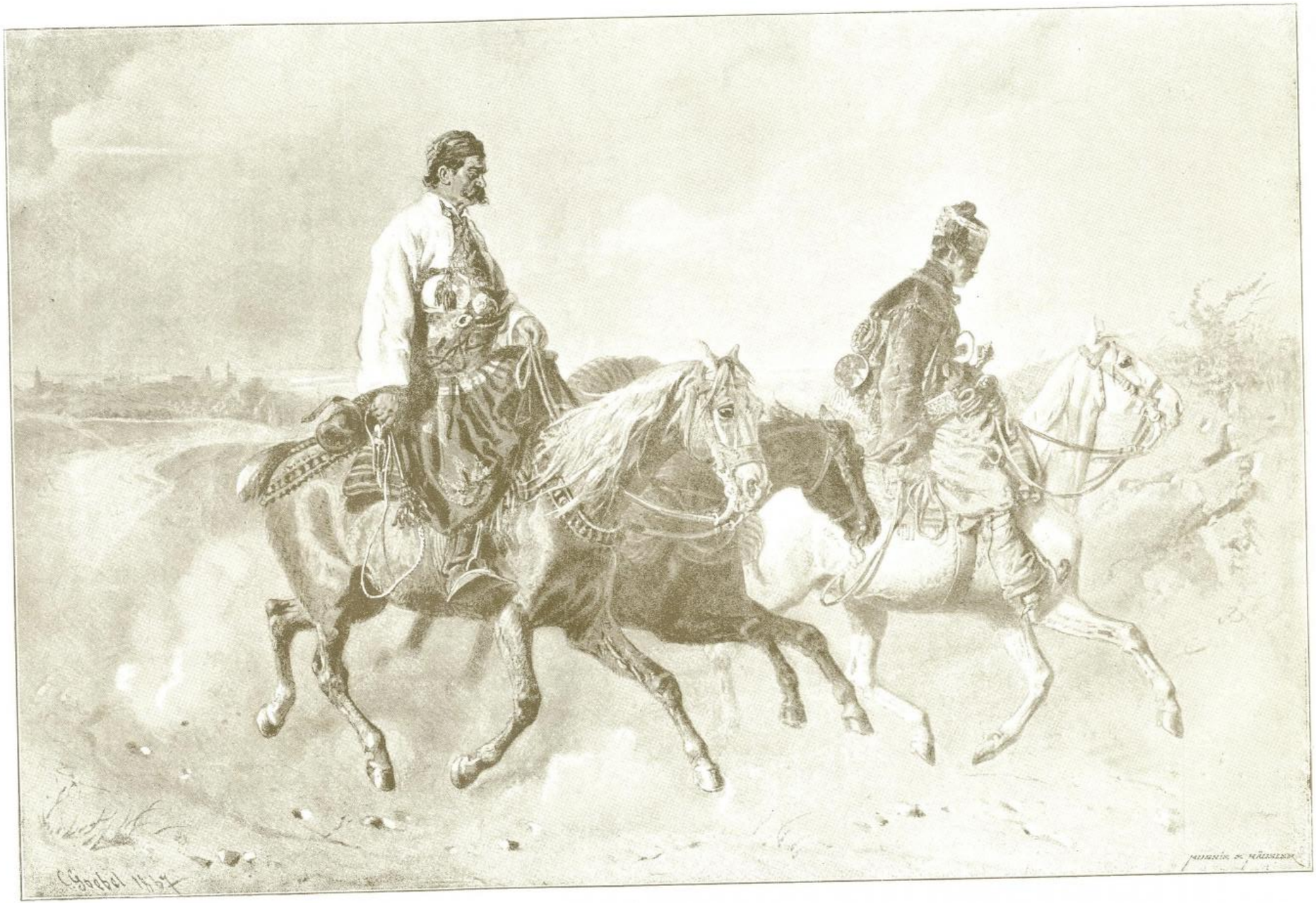
Мрачно накривљено слеме гиба се као да осећа како ми је познато и драго са својим полуразваљеним зачељима и црним скамењеним црепом, што тако неугодно опомиње на сиротињу и јад под собом. Изгледа ми као наборано чело слаба старца, кога је непогода живота тукла са свију страна. Чврсто припијено уз неме, трошне зидове покрива оно годинама хиљаде невоља, радости, хиљаде породичних драма и ситних историја и не пушта их никуд од себе, већ их преноси у наслеђе с колена на колено, с породице на породицу. Ту, под тим истим слеменом, сазнао сам прве горке часове у животу, први пут задрхтао гневом и псовком, а затим се смирио и навикао на проклество што прати тај и још многе домове за излишне. Ту сам се први пут насмејао своме јаду, први пут загазио у живот ствари и уверио се да дани нису снови. Ту сам први пут почео истински мрзити, радити и кајати се, ту сам први пут зарадио своју сопствену кору. Али то исто слеме и неми зидови знају и за светле тренутке бола, кад се сањало пуним срцем и под другарском руком кликтало у сусрет невољама. А живот се чинио млад и ружичаст као наша срца....

Али на суседовим вратима паук је упрео своје мреже, прозоре попала прашина, а мала голубица Љубинка одавно одлетела из свога гнезда. Она се једне јесенске ноћи изгубила у вишњикастом зраку и њен сребрни смех залегао се на огњишту старог гнезда. Затим су дани прогутали и старе родитеље, а у големом мору времена утонуо и спомен на њих. Ни доброћудног деда-Раке нема више, ни чика-Филипа, ни баба-Кате што је својим уњкавим непријатним баритоном с вечери разносила вести с пијаце и предграђа, делећи суседима и суседама танке цигаре из своје мршаве кутије. Ућутали су и кључеви старе господарице целе куће што је на десет дана пре првог увек са пуно савести обилазила врата, звецкала кључевима и прегледала да коме што не треба. Сви они одмарају се у тихом сну загрљени земљом и заборавом....

Умукнуо је и жагор мојих другова и смех и шале пркосне младости, утрнуо је и спомен на проста, сиротињска и скупа весеља, искупљена последњим комадом излишна одела, последњом књигом од вредности код бездушних антиквара. Мало, упорно и весело друштво с књигама испод руке и сновима на срцу развејао је живот на све стране и само је остао још један једини спомен на то, на горњем прозору, чија испрскала стакла још увек стоје облепљена поцрнелом хартијом....

Заплакао бих с осмехом на уснама ту над белегом прошлих дана, али осећам дубоку румен стида и чини ми се да би и једна једина суза на вратницама учмалих душа било читаво понижење. Ни уздахнути нећу. Јер дани у којима се наивна младост борила задахнути су најлепшим надама. И данас осећам драж оних дана кад сам, са првим мрљама на руменом лицу, хитао весео преко кољавог дворишта са својим књигама, поносит што могу живети и борити се ту, међу тим људима што су се под теретом живота вукли измрцварени кроз малодушне и увек подједнако гадне дане. Ил' кад бих у слободним часовима у очи празника и недеље са својим најбољим друговима дочекивао вече у братском разговору. Руку под руку враћали смо се из равнодушног града у мој малени стан. Ту, док би сутон распрео своје мреже, док под иконом трепти кандило старе газдарице, ми бисмо сањали о борби, животу и будућности. Далеко од чаршије и ситничарства, делећи последњу кору хлеба, патили смо и били срећни.

И док се преда мном нижу поворке бедних и плодних дана, светлих и замрачених патњом и невољама, док се уморно, као на спроводу, вуку унакажене маске лица̂ и душа̂ међу којима се патило и борило, ја се не могу ни насмејати ни заплакати. Ту пред оживелим скелетима згромљених дана осећам огромну снагу једне узавреле младости и све ништавило данашњице са тако мало жеља и замаха. И утапајући у разиграно

Ц. ГЕБЕЛ:

КНЕЗ-МИЛОШЕВА ПОШТА

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

валовље прошлости свој успламтели дух, ја силно желим да те неме зидове, те сведоке своје борбе и снова поздравим снажним кликом једног напорног и моћног живота....

Са јаком лупом прозор се изненада отвара и један непознат глас крешти ту покрај мојих ушију:

— Ако је по вољи, господине? Стан је прекрасан и има све удобности. А јевтиноћа, услуга.... Изволите се само уверити!

Између гвоздених шипака појављује се маторо женско лице, шиљатог црвеног носа, упалих очију с модро-жутим колутима. Жућкасте разроке зенице, између растурених власи гледају ме подмукло и вребајући.

Хвала лепо! Згрозих се, затресох главом и окрећем се улици пуној сунца.....

А неколико тренутака доцније ево ме где на хитром пароброду јурим у сусрет својим зеленим брдима и долинама, остављајући мемљиви зрак и чаму тромога града, који сам у пролазу додирнуо. Носећи собом погубљене слике немирне младости, које сам срцем снимио на прагу искушења, ја сам се осећао чио, свеж и спреман за нову борбу...

Жив. Девечерски.

ПОВРАТАК С ЈЕСЕЊИХ СВЕЧАНОСТИ

Обучени у мисли белих рухо
идемо ћутом кроз тишине дуге,
далеко негде дан умире глухо,
над нама небо кô огртач туге.

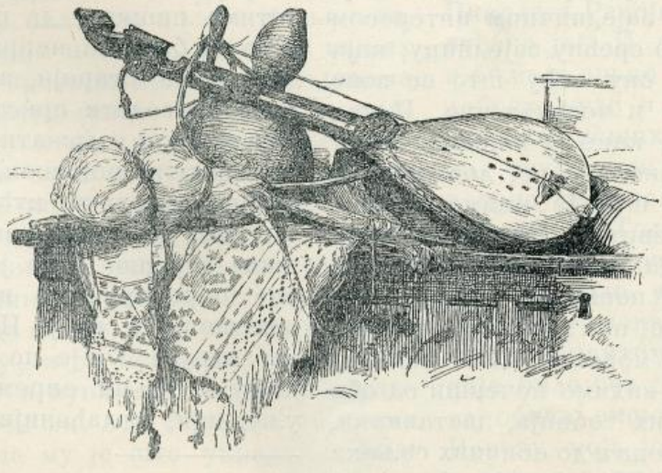
Мочарне сени кô краљевске даме
пролазе немо по суморном куту,
крај пустих двора пуних хладне таме
две црне жене сретосмо на путу.

Брашњавог лица на коме је зима
пред нама гази Pierrot пун страве,
сања о белим мртвим пољупцима
крijући дуге руке у рукаве.

Идемо ћутом, док зрак што је блисто
у дну уморног умре тада неба.
Страх нам у срцу. Сви мислимо исто
— тек што се пошло а враћат' се треба.

И као тице у суморном јату
и после једног одвећ лепог лета,
идемо с тугом по мраку и блату
и враћамо се крај црних дрвета.

Божидар Пурић.

МОРАЛ У НАРОДА НАШЕГА УОПШТЕ[1]

Ово је управо она страна, која ми је највише и дала повода да размотрим народно васпитање и изнесем ово народно поступање у подизању порода свога или народну педагогију. Моралне величине, које је сâм народ одгајио, много су ми више импоновале него оне, које је одгајила школа. Какав је био карактер у народа нашега пре пропасти наше и потпадања под Турке, то не знамо, нити о томе имамо тачних података. Али за време робовања од неколико векова његов је живот био свуда једнолик, свуда примитиван и чисто породички и племенски. Ни трага од државе и државне бриге о просвећивању народа свога. По томе, све оно, што је у Шумадији затекао Устанак српски, све оно што је и у другим крајевима српским било до школе и писмености, све је то дала и створила кућа српска или породица.

Живећи, истина у својој земљи, али под туђом влашћу и у великој несигурности за своју имаовину и живот свој, народ се наш много боље и безбедније осећао у већим породицама или *задругама*. Задруга је значила не само већу богаштину, боље имаовно стање, него и већу снагу, више пушака за одбрану. Више радника на њиви и ливади — више и мишица за одбрану од непријатеља. Отуда су му и изрике: *Задруга — богаштина, инокоштина — сиромаштина*. Ми смо већ и напред видели, да је у задрузи много боља храна, много боље одело и све погодбе за телесни или физички развитак. Исто смо тако видели, да је задружни живот био много повољнији и за умни развитак. Али је утицај задруге преголем и највећи тек овде, у моралном развитку. Повезани и сродством и заједничким интересом задругари су чинили тако срећну заједницу, која је најбоље спремала за ону већу што се зове народ, држава, друштво и човечанство. И кад не бисмо имали примера, како су поједини људи из народа стајали морално високо, довољна би била и сама ова грађа што је имамо за ово васпитање или овај развитак, па да се види висока моралност народа нашега у задругама. Сваки моменат из наше новије историје првог и другог Устанка казује нам све саме џинове не само физичке него и моралне. Јаке индивидуалности снажне воље видимо почевши од оба вођа наша па до појединих тобџија, заставника, мирних свештеника и ђакона и до обичних сељака и грађана. Неумрли М. Ђ. Милићевић обесмртио је и себе сачувавши спомен у својој „Кнежевини Србији“ а доцније у „Поменику“ барем онима најистакнутијима. А тих је било безбројно много. Сваки вам је био величина, морално већа од многих данашњих високо школованих. Мени је често какав неписмени кмет или обичан домаћин сеоски више импоновао него многи научни или политички ауторитети. Природан човек, овај неизвештачен, што га је дала кућа српска, излази пред вас цео, сав, потпун, неподељен, нелицемеран, отворен, и што хоће — хоће, а што неће — неће. Отуда је и тешко било тако јаке индивидуалности сложити, па то се и данас у народа нашега јако осећа. Отуда у њега тако много онога привиднога јогунства и тврдоглавости, које не дâ да се дође до многога споразума и заједничког посла, до слоге.

У задрузи су сви и старији и млађи. Као млађи они се навикавају на послушност, а као старији на пристојну употребу свога старешинства и своје власти. Отуда се сваки навикава и да слуша и да заповеда. А све је то зачињено добром вољом и љубављу, која потиче из сродства. Над свима је домаћин, најпаметнији а обично и најстарији, који и управља задружним пословима. И сви гледају у њега као у заједничког оца. „Иште се мудрости и такта од домаћина да буде свакад једнак и у карању и у миловању према свој деци (својој и братској) у кући“, вели М. Ђ. Милићевић.

У задрузи сви старији упућују све млађе. „Колико старији упућују млађе мушкарце, двојином су више дужни упућивати девојчице. То учење, то неосетно угледање на старијега, доноси чак и то, да девојка, а и млада, кад пред старијима пева, свакад држи руком пред својим устима пешкир, да пара из њених уста старијима не би била непријатна....“ (М. Ђ. М.) „У задрузи сви старији, а особито жене, уче децу: како ће седети пристојно, како ће јести, како шта радити и држати се. За пристојно владање и уопште за понашање деци је врло добра школа срећна задружна кућа на селу“. (М. Ђ. М.).

Кад се у задрузи навикну на друштво, да живе заједно, онда је то готов материјал и за оно шире друштво ван задруге, у комшилуку, општини и у свету. И свуда ћете познати човека из задруге. Он је не само одевенији и на бољем коњу с бољом опремом, него је и пристојнији, уљуднији, углађенији, слободнији и паметнији.

[1] Једна глава из „Народне Педагогије“.

И женско је боље из задруге. *Нека је из куће, па макар и од кучке*, вели народ при бирању девојке. А што он вели, то је из искуства. У доброј кући она се не само навикла доброме реду и раду, него се и васпитала, навикла да живи с другима, лепо и у љубави. Задруга и пази на понашање задругара не само у задрузи него и ван ове, у друштву, у свету; јер сваки задругар на лицу своме носи образ њен. А колико су задруге на ово пазиле, довољно је да поменемо само, да је бивало случајева, да је задруга по којега свога недостојнога члана и смрћу кажњавала. У књизи својој »Задружна кућа на селу«, стр. 24. М. Ђ. Милићевић вели: »Још је бивало, па се, бој се, дешава и данас, само се отворено не признаје, да нека јака задруга онога свога задругара, који се, тамо он, проневаљали толико, да му поправке нема, сама суди и осуди, да се смакне са света! Таквога човека у један мах нестаје, и не може му се наћи ни стрва ни јава: само се рашчује, да га је нестало....« Неки наредник Мих. Јовић из подринског округа у Србији причао ми је (а поднаредник П. потврдио је и допунио), да у истом округу и данас живи у селу Скупљену једна велика задруга од 70—80 душа. Зову се Мирковићи, а старцу домаћину име је Стеван, и он се вози на фијакеру а за њим по неколико кола и по неколико њих на коњима јашу поред њега. Једанпут се један члан те задруге удружи с неким неваљалим људима, те украду једноме сиромаху ћурана. Задруга га осуди на смрт и поведу га на стрељање. Али се он у путу некако отргне и побегне. А кад се доцније вратио, био је најбољи задугар.... Зато је било сразмерно много мање крађе, превара и лаже него данас; а много више правичности, честитости и поштења. И сам сам рођен и одрастао у задрузи, и у времену, када је, барем у селу моме, било много више кућа задружних него инокосних. И запамтио сам, кад ни на кући, ни на другим зградама, ни на подруму, ни на бачијама, ни на амбарима затвора није ни било. Само је у Жупи на подрумима било браве; али су кључ остављали више врата, да га је сваки могао наћи; и опет се не памти, да се икад учинила каква год похара. И стока је ноћевала по пољу и по дворишту, алати по пољу и по њивама, па никад ничега није нестало. Повише наших кућа на једној раскрсници лежала је годинама гомила дасака и друге грађе, извучене из планине и ту сложене, и ми смо се деца пели на ту гомилу, скакали с ње и градили љуљашке; али за све то време није нестало ни комада. Кад сам 1866. године, по свршетку основне школе, остао у селу и ишао с кметом Станком по селу те му бележио колико од кога наплати пореза, имао сам прилике да видим, како је било и у свем селу у том погледу; и за неколико месеца нашега хода по селу и купљења пореза расправљани су и други послови. Али се за све то време нико не потужи, да му је што украдено. Ја и данас то не тумачим толико неком особитом честитошћу и свешћу народном, него много више налазим узрока томе у околности: што су у задрузи подмирене потребе свима у свему, па нема невоље, која већином гони и на крађу и на преваре. На једном месту дође Станку један виђен домаћин Никола и пожали му се, како му комшија Радојица спори право на неку утрину и отерује му и стоку и чобанчиће, и како ће, вели, због тога да легне крв. Обојица су били познати као тврдице и задрибалде (тврдоглави), и то би и било. Станко одмах призове највиђенијега комшију њиховога Мијаила и рече му: »Мијаило, ти с Миленком и Радованом да извидиш ово између Николе и Радојице, и што им ви пресудите пресуђено је«. И, тако је и било. Спор је пресуђен, и било је онако како су они пресудили. Овај суд добрих људи и данас траје у Старој Србији не само код наших, Срба православне вере, него и код оних, који су примили мухамедову веру и поарнаутили се. (Види *»Путне белешке по Старој Србији«* од Тодора Станковића бив. срп. генер. консула у Приштини). Других злочина готово није ни било, или одвише ретко. Мањ ако урачунамо у какав злочин одвести девојку. Али добро запамтимо *одвести*, а не отети; јер нигде није било без пристанка њена. А кад је доцније тај обичај више узео маха, ја сам запитао сестру Невену, која још беше девојка, зашто је то? А она ми сасвим наивно одговори: »Бога ми, бато,

МИХО МАРИНКОВИЋ: МРЖЊА.

да се избегну трошкови. Има, где знају и отац и мајка, да ће ћерку да им одведу, па не бране«....[1]

А колико је у народа нашега било развијено срце и доброчинство, види се и по томе, што невољника у њега готово није ни било. Умоболника није ни било, а колико их је и било, они су од срца сажаљевани и гледани било код куће или ређе по манастирима. Слепи и хроми су изобила обдаривани, те су не само лепо живели него и куће имали и пород рађали и одгајивали. Путници и намерници свуда су примани и гошћени и никад и нигде нису гладни остали.[2] Сирочад па и самохрани одрасли примани су у куће, узимани под своје и сматрани у кући као равноправни чланови породице; и сви су се старали, да они и не осете да су туђини. А друге сиротиње није ни било. Ако би која породица остала без главе, без домаћина, без хранитеља, све би се околне куће удружиле да јој поору, посеју, окопају, пожњу и покосе па и умељу, да она тај губитак и не осети у свој страхоби његовој. Севап је био толико развијен, да се сматрало за највећу задужбину помоћи удовици и њеној сирочади и уделити сиротињи, а за највећи грех преорати њену њиву, пустити стоку у њену ливаду, откинути грозд у њеном винограду и не уделити сиротињи. И оно:

»Ој човече праведниче,
Један Божји службениче,
Ако мислиш Божји бити,
Чини добро за живота:
У добру се не понеси,
А у злу се не поништи.
Јер, човече праведниче,
Кад човека самрт нађе,
Ништа собом не понесе,
До скрштене беле руке
И *праведна дела своја*«, у истини је узето из душе народне. Исто се ово види и из оних речи Св. Петра, кад је враћао своју мајку, кад је ова у рај пошла:

»Врат' се натраг, моја мајко!
Ниси раја достојала:
Ниси *гладног нахранила*,
Ни *жедногa напојила*,
Ни *голога преодела*,
Ни *босога преобула:*
Не мож', мајко, у рај ићи«.

Исто ово потврђује и песма о Богатоме Гавану, као и многе друге народне песме и приче.

Толико је било развијено срце у народа нашега.

проф. **Ј. Миодраговић.**

[1] Види *Летопис* Матице Српске за 1880, чланак: «Женидба у Срба на селу».

[2] Српско гостољубље је већ познато. Али оно што прича г. Т. Станковић о Старој Србији, канда превазилази све. Запитали, вели, једног Арнауташа (поарнаућеног Србина), који му је дан у животу био најтежи? А он одговорно:

— Онај, кад нисам имао чиме госта да дочекам....

ОПАДА ЛИШЋЕ

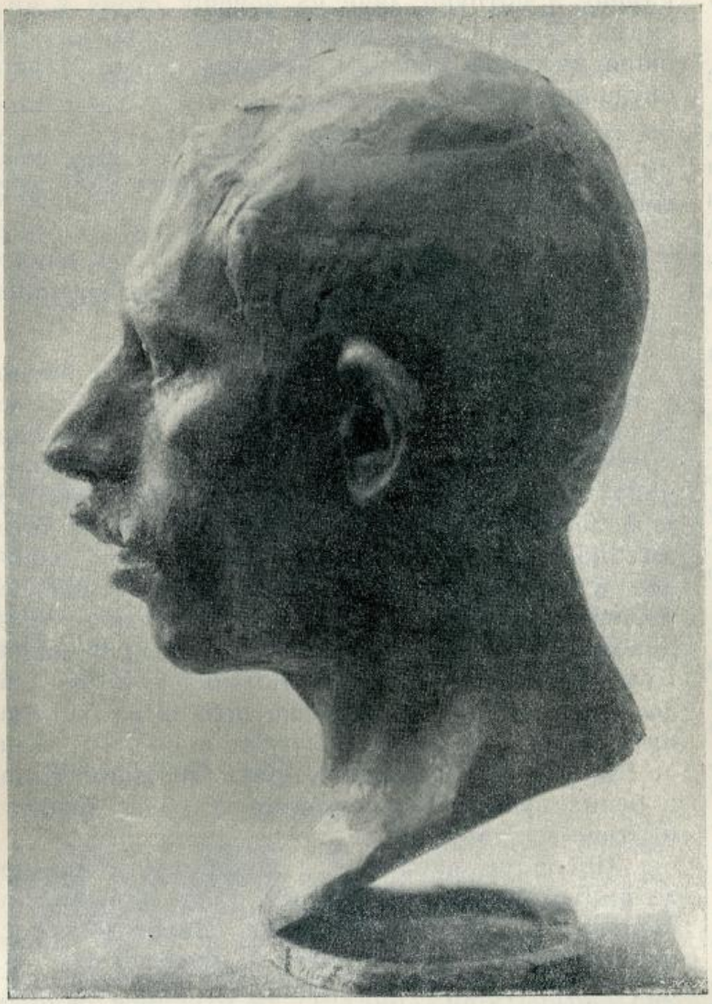
Опада лишће. Ко бол сетне душе
Јесења сутон бледолико слази,
Кроз голо грање студен ветар пуше,
Размеће лишће по засутој стази.

Сумрачак студни над нама се своди
Ко мрачна сенка из прошлости давне
Утвара сетна по мислима броди,
Лист по лист купи под скутове тавне.

Опада лишће. У јесењој студи
Прозеблу душу хладни пухор хвата,
Кроз влажне магле бујни ветар блуди
И шумно мами гавранова јата.

Драгутин Ј. Илић.

А. НИКОЛОВ:
ЦИГАНИН.

КРАЉЕВИЋ МАРКО

У НАРОДНОЈ УСПОМЕНИ

ЗАПИСАО
СТАНОЈЕ М. МИЈАТОВИЋ
УЧИТЕЉ

(НАСТАВАК)

17. МАРКО НА ВЕЧЕРИ С МАЈКОМ

(из више места)

Сео Марко с мајком да вечера. Вечерали су леба и лука и пили вина. Уз вечеру је мајка замолила Марка, да више не иде никуд од куће и да се не бије с Турцима, већ да седи код куће те да оре и да сеје пшеницу, па да храни и њу и себе. Послушао Марко мајку, па сутрадан рано узео рало и волове, па отишао да оре — не њиву, већ царски друм. Случајно туда наиђу Турци који су са собом на коњима носили три товара блага. Они су викали на Марка, што оре царски друм; а Марко је на њих викао, што му газе орање. У томе се сваде и побију. Марко се наљути, па дигне рало, те њим побије све Турке, па узме три товара блага и однесе мајци, говорећи јој: „Ето мајко, то сам ти данас изорао“. — А она њему: „Ej црни Марко, шта си то учинио? Навика је дете једна мука, а одвика две; што дикла-навикла“...

18. ОПЕТ МАРКО И МАЈКА МУ

(из више места)

Дошао Марку абер, да одмах иде на Косово и да каже: на коме је остало царство после смрти цара Душана, код кога је Марко био писар и поред кога се нашао кад је овај издахнуо. Разуме се по себи, да је царство припадало Урошу као једином сину цара Душана, али се о царство отимали још и Марков отац Вукашин и оба му стрица — Угљеша и Гојко. Кад је Марко полазио на Косово, да каже на коме је царство, мајка му се бојала да не погреши, те да не каже истину, зато га је загрлила и љубећи га, говорила му: „Немој сине сведочити криво, ни по бабу ни по стричевима, *већ по правди Бога истинога*; боље ти је изгубити главу, него своју огрешити душу. Ако ме ово не послушаш ниси више мој син и да ти је проклета она храна коју сам ти из недара дала“...

19. МАРКО КАЗУЈЕ НА КОМЕ ЈЕ ЦАРСТВО

(Из више места)

По позиву Марко је отишао на Косово, те да каже коме је цар Душан наручио царство, кад је умр̏о на Марковим рукама. Његов отац и његова оба стрица (Угљеша и Гојко) надали су се, да ће Марко слагати. Мислили су, да он неће послушати савете своје добре мајке, већ ће сигурно рећи, да је Душан оставио царство једноме од њих тројице, па ће после они Марка узети за свога наследника.

Ну Марко је послушао мајку. Није хтео да слаже и душу да огреши. Казао је, да је царство на Урошу. Од оца је остало сину. На ово се нађути његов отац, краљ Вукашин, па извади сабљу и појури Марка да га посече. Марко је био много јачи од свога оца. Он је могао онаких сто да дочека и све да побије. Али је он опет бежао од родитеља. Знао је да није лепо ни паметно да се бије са својим родитељем.

Видео је Бог да ће Марко да погине од свог родитеља на правди, па је за то брзо пратио анђела доле на земљу, да га склони. Анђео је склонио Марка у цркву. А Вукашин у љутини посече Божјег анђела. Кад је Вукашин то видео, он је почео да куне и да проклиње свога сина Марка. Краљ га клео, цар (Урош) га благосиљао. И доцније у животу испунило му се и једно и друго: очева клетва и царски благослов. Отац га проклео: да двори турског цара, и он га доиста дворио. Цар га благословио: да му се име *по добру* помиње, докле траје сунца и месеца, и да се над њим не нађе бољи јунак, па тако и јесте. — И данас се, кажу, код те цркве, око које је Вукашин гонио Марка, познаје на direку од црквених врата крв од анђела, кога је Вукашин у бесној љутини посекао.

20. МАРКО И ФИЛИП МАЂАР

(из Драгоцвета)

Отишао Марко цару у Једрене, а дошао Филип Мађар у Прилеп, па му поробио дворе и одвео и однео све што је имао. Дошао Марко други дан и нашао пусте дворе без игде ичега. Казали су му ко је то учинио и молили га да појаше Шарца и да похита те да га стигне, ако може, и да врати робље. „Стићи ћу ја њега да је ла́ни утека“, одговори Марко и седне да пије вино. — Залуд су га опоминьали непрестано да похита, он је ћутао и пио вино. Чак пети дан он је огрнуо ћурак, обуо чизме, натнуо калпак и узео топуз и ђорду, па скрочио ногама: прво на Шар, па на Копаоник, па на Авалу, те на Фрушку. Са Фрушке је скрочио у Будим и ту стигао Филипа. пред самим градом, па га испребивао топузом и повратио робље и драгоцене ствари, које је био понео са собом. Необично велике стопе од тих грдних Маркових корака, и данас се познају на врху Шара, Копаоника, Рудника, Авале и Фрушке. Оне су удубљене у камену и потпуно личе на човечју стопу у чизмама. Таквих „Маркових Стопа“ има још на више места по српским земљама, јер је Марко свуда путовао[1]....

[1] Таква једна „Маркова Стопа“ налази се у Црној Реци, између Бољевача и села Плетинице, с леве стране друма идући Зајечару.

21. МАРКО И ЋЕР КРАЉА АРАПСКОГ

(из Поњне)

Ухватио Марка арапски краљ, па га бацио у тамницу и ту је тамновао три године. За све то време њега крадом надгледала и хранила кћер арапског краља. Она му је ноћу доносила у тамницу хлеба, печења и вина. Поред тога она га је болесног надгледала и пазила као мајка дете што надгледа. Због тога је Марко много заволео и обећао јој да је узме за жену чим се избави из тамнице. Краљева кћер, једном приликом кад краљ није ту био, узме од тамница кључеве, отвори Маркову тамницу и позове га да бегају заједно. Сва срећна што ће му од сада бити жена, она га тада загрли и пољуби. Али се Марко уплаши од онога црног (арапског) лица и белих зуба, те за то одмах ту убије девојку и отиде из тамнице.....

После се растужио и покајао и жалио је до смрти ову добру Црнкињу. Ради покајања и опроштења, од великог греха, Марко је после подигао многе цркве, чесме и друмове. Од тих његових задужбина и данас се неке познају, било по имену било по трагу.

22. МАРКО И ТУРСКИ ЦАР

(из Стењевца)

Турски цар је био заповедио, да нико не сме уз рамазан[1] да носи чизме, зелене хаљине, црвену капу, сабљу, топуз, нити да пије вина. А Марко је све то носио и пио вино докле год је трајао тај велики турски светац. Јаве то Турци турском цару и цар га позове на одговор. Марко огрне ћурак наопако, обује чизме, намакне калпак на чело, узме топуз и сабљу (за сваки случај), па отиде љутит цару и у чизмама седне на серџаде поред цара. Цар се уплаши од Марка, па се измакне даље од њега и извади из џепа стотину дуката те му их да̑, само да му иде с врата....

[1] Рамазан је велик турски празник.

23. МАРКО КАО СУДИЈА

(из Медвеђе у Ресави)

Водио се спор између две мајке око детета. Једна је мајка тврдила, да је њено дете које се нашло у оне друге. А она друга је доказивала, да је њено и да га је она родила. Тако дођу на тужбу у Прилеп код Краљевића Марка. Марко

је био мудра и паметна глава, па да би дознао, која је права мајка детиња, он заповеди, да се дете не дâ ни једној ни другој мајци, већ да се баци у реку. На то права мајка детиња повиче кроз плач: „Не тако, краљу господине, не бацај га у реку, подај га тој проклетници, нека га носи, само нека је живо“. То је био довољан доказ за Марка, да узме дете, те да га преда у руке правој мајци, а ону другу лажљивицу да казни за крађу и превару.....

24. МАРКО У ЦРКВИ

(из Гложана)

Отишао Марко у цркву те се помолио Богу и причестио се, а срео га Турчин и упитао: „Зар се ти молиш Богу и идеш у цркву кад од тебе нема јачег и силнијег на овој царевој земљи“. — „Има, има Турчине“ — одговори му Марко — „има један који је од мене и јачи и силнији; према њему сам ја као мува, а ти као мрав; то је Бог коме се ја молим, и кога се бојим“.

25. МАРКО НАПЛАЋУЈЕ ДРУМАРИНУ

(из Крвавице)

Једном је турски цар наредио, да се сваком Србину, који хоће да се жени, наплаћује на име свадбарине по десет дуката. То је било тешко за сиротињу, те се сиротиња мучно и женила: није имала од куда да плати свадбарину. Марку је било жао што му се тако глоби његова сиротиња, па једном пресретне Турке на друму. Турци су носили небројено благо и Марко се реши, да им то благо узме, под изговором да им наплаћује друмарину...

Марко: Зашто ви Турци идете по томе друму; ко ви је казао и одобрио?

Турци: Бог с тобом Марко, ово је царски друм а ми смо царски, па што не бисмо ишли царски по царском.

Марко: Друм није царски већ је мој; или ћете ми дати све то благо што гоните, на име друмарине, или ни један од вас неће одавде изнети живе главе.

Знајући да у Марка нема шале, Турци му одмах предаду све благо и врате се да се потуже цару на Марка. Марко све одузето благо раздели, на равне части, сиротим ожењеним и онима који су били намерни да се жене.

Кад је цар чуо шта је урадио Марко, он му поручи, да више не наплаћује од Турака друмарину, а и он неће више наплаћивати свадбарину. Тако и учине....

26. МАРКО НА РОВИНАМА

(из Белушића)

Пошао Марко са Турцима у бој противу Влаха. Било му је криво и жао, што помаже безвернике и душмане, а иде противу хришћана,

У. ПРЕДИЋ: СВ. ДИМИТРИЈЕ.

али је морао задату реч да одржи. При поласку је рекао: „Да Бог да Хришћани да победе, па макар ја први погинуо“. Тако је после и било. Турци га се бојали, па га пустили да он први удари на Влахе и он пође напред, али се заглиби са Шарцем у једно велико блато.[1] На њега ту наиђе влашки војвода Мирча, па га убије. Шарац му се није могао извадити из блата, већ је ту и липсао. Кажу, да се Марко није бранио од Мирче, већ му је рекао: „Убиј ме ти, кад неће Бог; кад сам пошао на овај пут и право је да ме што пре нема“. После Маркове смрти Хришћани (Власи) су доиста победили Турке. У бојну их сатрли да не може горе бити.

[1] Приповедају, да је то велико блато било негде у близини Неготина. — У атару села Душановца (Цањева) има и данас једно место које се зове „Марково Блато“. Народ из околине и места прича, да се баш ту Марко заглибио са Шарцем.

27. МАРКОВА СМРТ

(из неколико места)

Марко је живео 365 година. И његов Шарац живео је исто толико. Једном је Марко путовао на Шарцу крај мора. Јашући Шарца он је

на њему задремао, што никад у животу није, а Шарац му се три пута спотакао, што дотле никад није учинио. — „Моје данашње дремање и твоје спотицање, мој добри друже, по нас добро бити неће“, — рекне тада Марко Шарцу. Тек што је то рекао, а јави му се посестрима вила и каже му, да му је дошао дан и да ће данас умрети, кад буде на врх Урвине Планине. Марка су тада прошле сузе и опет је рекао Шарцу: „Давор Шаро, давор добро моје, време дође да се растајемо“....

Кад је Марко изашао на врх Урвине Планине, онда је ту, под јелом, сео те се одморио и воде напио. За овим је бацио топуз у море, рекавши: „Кад овај топуз из мора изашао, тад се овакав јунак опет родио“. После овога посекао је Шарца и изломио сабљу па бацио у бунар. За овим је написао писмо и обесио га на јелу. У писму је казао да је умр̏о и да га нико није убио, као и да је он сам Шарца посекао.[1] Даље је казао, да се код њега налазе три ћемера блага: један ћемер да се раздели сиротним, слабим и нејаким; други ћемер да се употреби за његову сахрану, а трећи да узме онај који га ту први нађе и који ће то све да изврши. За овим је Марко легао под јелу, заспао и — умр̏о.

Сутра дан туда су прошли неки калуђери из Св. Горе, па кад се уверили из писма, да је Марко доиста умр̏о, однели су га у Св. Гору, те га тамо сахранили и учинили све онако као што је он наручио.....

[1] У Коњуху сам чуо, од моје мајке, да је Месец постао шарен (пегав) од Маркова Шарца, који је тамо одлетео после Маркове смрти, а пре тога није онакав био.

28. ОПЕТ ТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Рековца)

Ишао Марко на Шарцу друмом, па прошао поред једног чобанчета, које је било направило гвоздену цев, па у њу метнуло чађу и каменчиће. — „Шта ти је то мали?“ — упита га Марко. — „Пушка“ — одговори дете. — „А шта ће ти та пушка?“ — „Да убијем орла, да ми не носи јагањце“. — „Зар тим да убијеш орла?“ — упита га Марко зачуђено. — „Ја са овим“. — „А како то?“ — „Ево овако: овде ћу на ову рупу да запалим чађу, а она ће да пукне и да истера оне каменчиће, који ће да погоде орла и да га убију“. — „Па деде то пробај у мој длан!“ — Сад дете окрене пушку у Марков длан и потпали је; пушка пукне и каменчићи пробију Марков велики и дебели длан. Марко за овим почне загледати рану и чудити се, па ће на послетку рећи чобанину: „Е знај и чуј, мали, да од сада више не може да има јунака на земљи, чим се та ствар појавила“. За овим је отишао под једну јелу и ту прво убио Шарца, да га не би Турци под старост јâли, а затим је легао, заспао и — умр̏о.

29. ОПЕТ ТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Варварина)

Посестрима Маркова, вила Загоркиња, казала му је једно јутро, да се доста наживео, триста шесет и пет година, и да ће умрети у року од три дана. Марко је за овим отишао у једну велику пећину, па одатле бацио топуз у море, рекавши: „Кад овај топуз из мора изашао, тада Турци преко мора прешли“. За овим је положио Шарцу једно велико бреме сена да једе, говорећи: „Кад ово сено Шарац појео, тада се ја пробудио“. Најпосле је забо сабљу у камен до балчака, и рекао: „Кад се ова сабља из камена извадила, тада се Србима царство повратило!“ После овога је ту у пећини легао и заспао.[1] Кажу да се топуз већ види из мора, да се сабља више од пола извадила и да је Шарцу још мало сена остало.

[1] По једној другој народној причи, коју сам негде читао, он не спава у пећини, већ тамо чува и музе срне, те се храни млеком срнећим.

30. ОПЕТ ТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Јовца)

Наживео се Марко овога живота на земљи. Наживео се много, што ни један није. У свом дугом животу видео је више зло но добро, више неправду но правду. За то се реши да умре. Попне се са Шарцем на врх планине Шара и ту, заједно с коњем, легне, заспи и умре. Веле да одатле види у целом Српству шта се и како се ради, да се буди сваке године на Васкрс. Још верују, да ће се он поново са Шарцем дићи кад прођу од његове смрти двапута више година но што је живео, — дакле 730 година.[1]

[1] По једној другој причи: он је легао да спава на врху неке друге планине која се налази негде у врху северне Далмације или Лике и Крбаве, крај мора. Веле да се на тој планини и данас познају ноге, руке, труп и глава.

(Наставиће се)

Фот. Д-р Ј. ЦВИЈИЋ:
КРАЉ МИЛУТИНОВА ЦРКВА КОД СТУДЕНИЦЕ.

БАЈКА

— ЕЛИЗА ОЖЕШКОВА —

У шуми, пуној платана, мрачних чемпреса, пурпурне глоговине, млечно белог трња; у шуми где бију плавкасти млазеви воде, а изнад воде цветају црвене малине што миришу неким непознатим мирисом; у шуми што је одсвуд унаоколо опколила свету планину Ида, Пелагон са мишићима очеличеним у ловачким вежбама, заљуби се у Певајућу, у чију је колевку једна од Муза спустила као дар заносни глас.

Он је био ловац, она пастирева кћи што је чувала стадо оваца над бистрим потоцима.

Чувајући козе и овце седала је над водом. и замишљена би са длана пуштала крунице цветова на течне таласе водâ и певала тако звучно и љупко, да су се главе очараних срна помаљале из глогова жбуња, рогати јелени задржавали свој трк ка води, на храстовој грани застајала веверица, а ситна птичица заћутала у малинову шипражју и са црвеним јагодама у кљуну управљала на певачицу своје усхићене очи.

Једном, осем срна, јелена, веверица и птица, и Пелагон је прислушкивао њено певање и обазриво јој се приближив — метну своја уста на њена а дланове на очи јој.

После се обоје гледаху тако дуго, да су се, као у огледалу, слике њихове узајамно озрцавале у њихним зеницама.

После су заједно јели миришљавих малина, напили се воде са врёла и, попев се на врх Иде, дуго гледали бескрајно, острвима ишарано море.

Он јој исприча каква се чудеса дешавају у морским дубинама, а она му о њима заносно запева...

Тако им прође први дан љубави и од тада су се Пелагон и Певајућа волели.

Но у оно доба живљаше вила, безгранично моћна, која је имала велик утицај и на небу и на земљи. Била је то Артемидина љубимица и зато доби од ње, као баштину, шуму око горе Иде, у чијим је дубинама често раскошни приређивала лов.

Име јој било Сцила.

То је она коју су после, за учињене преступе, богови претворили у стену злокобну за мрнаре.

Али у ово време она беше још дева снажна и дивна. Облачила се у пурпурни огртач, јахала јелене са позлаћеним роговима, а у траг за њоме трчала чудна гомила дивних паса.

И кад год би Сцила у пурпури јурила кроз шуму, на злокобном јелену, изгледало је да за њоме трче са лавежом узбуркани таласи морски.

И тако та велика, премоћна вила спази једном Пелагона који је кроза зелено шипражје, изнад маховина и папрата, гонио кошуту.

Он не хтеде убити ову дивну зверку. Набацив јој замку око снежног врата, одведе је према потоку, и предаде Певајућој, која је онде чекала драганов повратак из лова.

О, како је Певајућа захвално примила овај поклон, како су обоје мазили кошуту и како су после, загњурени у бистром врелу, пљуском воде и смехом пуне среће испунили сва одјекова скровишта... Из дубина шумских била се помолила Сцила. Видела је и чула све. Златним прутом ошину осорно плаветног хрта, а сузе вреле спустише је се лицем. Нико је није волео, јер ни она никад никога није волела.

Имала је све осем среће.

Била је моћна, а угледав Пелагона осети се слаба; била је богиња, а поред ове чобанчице, плавих очију и витког стаса, осети се малена.

Од тога доба Сцила од љубави и зависти, што је пламеновима прождираху, изгуби мир. Но мир напусти и Пелагона, јер га је гањала свукуд и непрестано у њега заљубљена вила. Јављала се пред њим на разним местима, налазила га у свима склоништима, мамила га и вукла к себи. Или, стигавши га и обгрлив му ноге, молила му се шапатом свежим као пролеће а љупким као дечје јадиковање...

Или би га, као разбеснела свећеница Цибела, кад је у игри светој разбарушене косе и разголићених груди, усницâ распламтелих у пожару од вина, стезала стêгом снежних мишица што чекају да обисну око његова врата.

Или би, узевши лиру којој од музâ, покушала да одсвира на њој какву јуначку или љубавну песму. Пелагон је ипак окретао поглед од ње, час љупке и невине, час вреле и разблудне, час занесене од свирке на позајмљеној лири. На устима му промицаху мрски или презриви осмејци, док се једном није заклео свечаном и плахом заклетвом, да ће само волети Певајућу, и на земљи и на небу, и да ће само њој остати веран за навек. И ишао је Певајућој да је гледа у плаве јој очи, да јој љуби руј усница и да јој слуша песме, вечито да слуша.

И омрзну Сцила чари своје, некад тако моћне, јер ето нису биле кадре да јој Пелагона задобију. И науми да од природе позајми нове дражи.

Једном се претвори у птицу са крилима од сребра и тиркиза, па долетевши на младићева рамена шаптала му у ухо о Сцилиној љубави према њему и о бескрајним чарима којих је препуна вила и дворац њен. — Пођи за мном, пођи за мном — показаћу ти пут ка дворцу том.

Али тек што полете — паде на земљу са вапајем бола, јер Пелагонова стрела прободе јој крило.

Други пут претворила се у облак, мекан као паперје што се скрлетом прелива, и обви га њиме.

Већ се вину са њиме тамо, где не би никад угледао пастирку, када се Пелагон гипким скоком залете у потокове воде и гњураше се у њима све дотле док не изађе из њих чио и слободан, опран од оног рубинова паперја.

Припаде стопама своје драге и струк јој загрли од радости уздрхталим мишицама.

Најзад Сцила у властитој опреми стаде пред непоколебљивог ловца и прозбори овако:

— Охоли, што безумни пркос чиниш жељама и молбама богињâ? Знај да у часу овоме сам мораш да одлучиш судбу своју, или ћеш бити узнесен ка врховима несањане среће, или бачен у понор бедâ. Луче посетих Китеру, где сам код Благонаклоне измолила за те дар бесмртности, који ћеш одмах добити, чим напустиш пастиреву кћер. Пођи за мном! У наручју моме сакрићу те пред студеном смрти, а с усана мојих попиј амброзију вечитог живота! Била је уверена да ће победити, али Пелагонове очи, његове лепе очи, натмуреним погледом одбијаху њен превремено победнички поглед.

— Са *мојом* вилом — рече — хоћу да живим и да мрем. Бесмртност без ње била би ми само бесмртност мучења.

Опурпурена вила у вис диже свој бели длан:

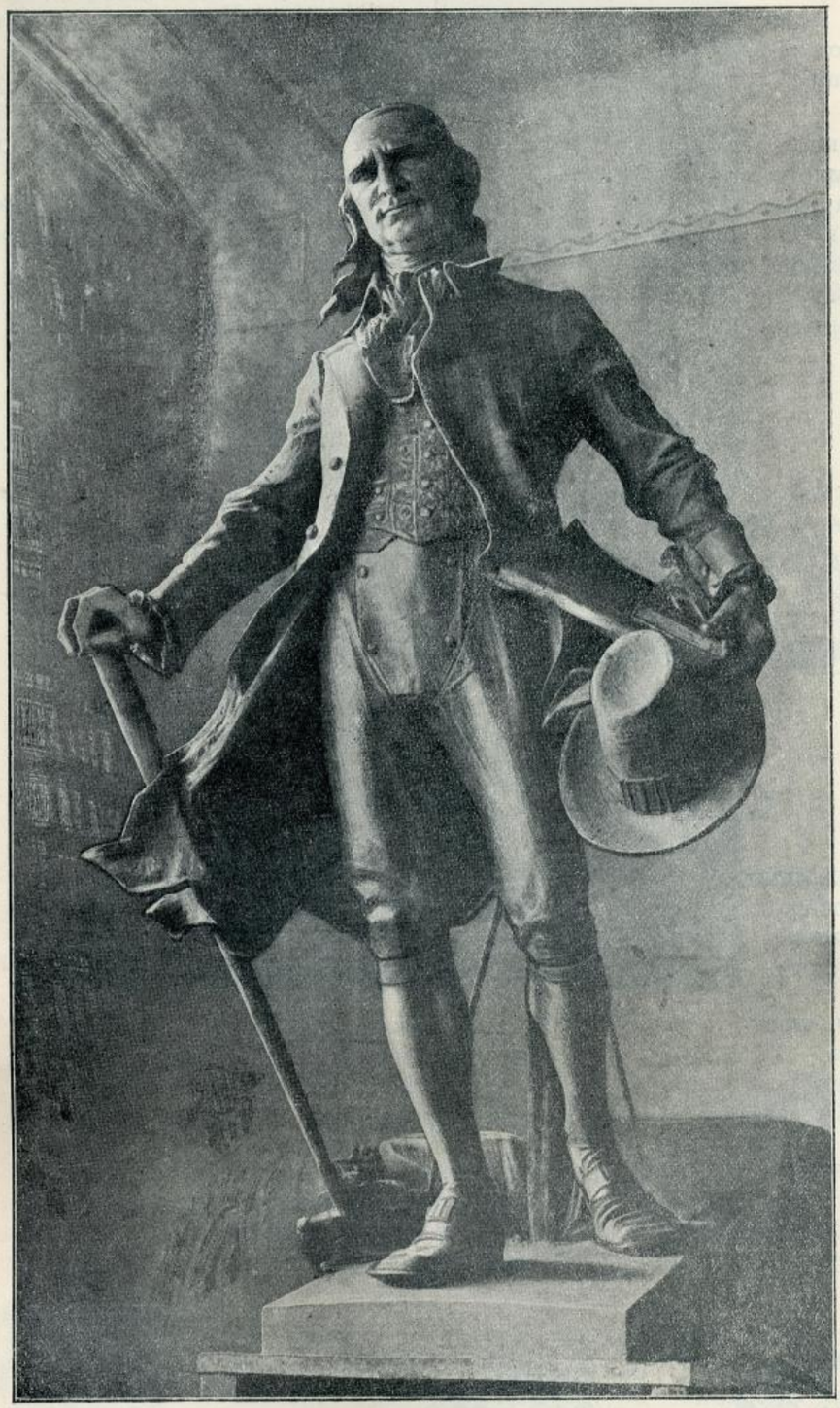
— Видиш ли, махнити, орла што се тамо високо узвија изнад шуме и тек што није, заморених крила, пао на платанов брег? Толико ти времена дајем за размишљање, колико ће протећи, док се птица не одмори у својој надваздушној колевци. Ево већ где летом широким почиње да просеца плавичасти етар, нагиње се, опȳшта, плови, већ је близу одморишта свога, крила савија... Сави их већ... Почину! — Пелагоне! смилуј се и мени и самом себи смилуј се!

Пелагон прозбори:

— Не плаши ме хладна смрт, ако ћу само Певајућој пасти у наручје. И поточна вода слађа ми је од амброзије, јер је пијем са Певајућом.

У бесу, горећи у пурпурном плашту свом, Сцила обе мишице небу уздиже и узвикну:

— Артемидо, у помоћ! Услиши, Артемидо! Освети! Прометни га у створ који је најнесталнији под сунцем и на звездама, који је најпроменљивији, који није никаквој вили покоран, који на сваку молбу остаје глух. Нека нигде, ни на небу ни на земљи, станка трајнога не нађе, нека га куну облаци под небеским сводом и вали на морским пучинама, нека га куну, што им не да мира, а он сам нека у неодређеном и бескрајном лутању не осети одмора, и нека уздисајима својим испуњује просторе.

Р. ВАЛДЕЦ:
ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ.
СПОМЕНИК ЗА ПАРК НА ТЕРАЗИЈАМА У БЕОГРАДУ.

ОТЕКА

Једва то изговори, а Пелагон ишчезе. У дотле мирним гранама зашушта ветар, па закука и поче по шуми летети час јаче час спорије, то расклапајући перјасте папрати, то из глогова жбуња кидајући ружичасте листиће, то горе, лелујући платанове врхове. А заљубљена вила упути молбу Артемиди, да љубавника Певајуће у ветар претвори, а она сама, кињена муком победе своје, одјури на златорогом јелену као плам, а у траг за њоме, као узбуркани морски вали, појурише модри хртови. Певајућа је дуго тражила Пелагона, и у шуми и по шумским пропланцима и изнад потокâ и у Кипарисову шипражју. Тако га је дуго и упорно, са таком пажњом и таквим сузама тражила, да јој ситне стопе покрише крваве ране, а лице угаси се бледо као звезде кад се у месечинастој ноћи према њима уздигну влажне земаљске сумаглице.

И постаде слична авети луталици: души што очајна блуди и лута, јер не зна куда да иде и шта да ради сама сред пустиње света.

У безмерној тузи пева о безграничној срећи; а глас њен узвије се тако високо и разлеже тако широко, да се морски таласи заустављају у своме току, орлови и галебови прекидају у ваздуху свој лет, гуштери на стрменитим кршевима и литицама претварају се у сјајне смарагде. И све, што је било и живело свугде около,

слуша јој песму. Али најжудније и најпажљивије слуша је ветар што око ње кружи, а она и најосећајније и најчежњивије пева кадгод на бледим образима својим или на израњављеним стопама осети уздах његов.

Али се догоди ствар чудна (није ипак толико чудна, јер је оствари сажаљиви и много моћни Аполо). Певајућа, на прилику облачка што се смањује, поче да ишчезава, да се губи, да се развејава, — и претвори се сва у звуке, у мирijаде звукова, које сместа прихвати ветар што је кружио около и омота невидним крилима, мазећи их пољупцима, утишавајући њихов плач и жалост, — па их тако однесе у далеки свет.

Од тада, кад год на земљи са струна танких или из флаута сетних или из узаврелих човекових груди потече музички тон, ветар га прихвати, грли и слуша све донде догод не умири пољупцима песму његову.

А кад музички тон, пригрљен од ветра, зањути негде у даљини, то лепи и верни Пелагон љуби своју плавооку вилу.

С пољског превела
Ружа Д-ра А. Винавера.

СЕЋАЊЕ

Сети ме се с тугом у ноћима влажним
Као драгог знанца, кад ветар обâра
Пожутело лишће и рукама снажним
И кошчатим тресе мутна окна стара.

Онда, кад осетиш да је грозни живот
Лажних обећања и немих ужаса
Уковô у хладан и мртвачки ћивот
Убијену младост и прошлост без гласа —

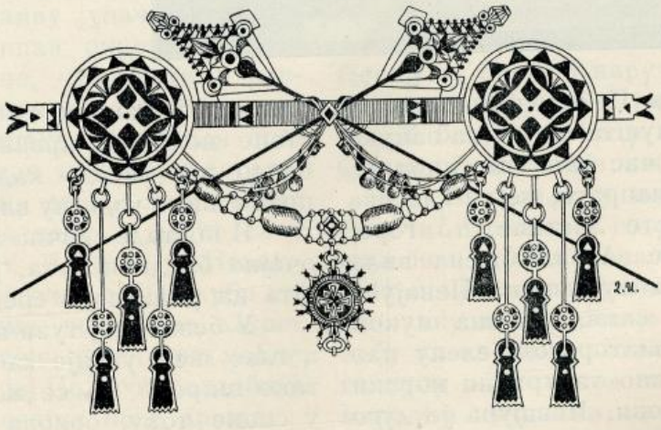
Сети ме се и знај да ја исто патим
И сломљен и крвав, клонуо на путу;
Да последњом снагом желим да се вратим
Нашој мирној срећи и мирноме куту.

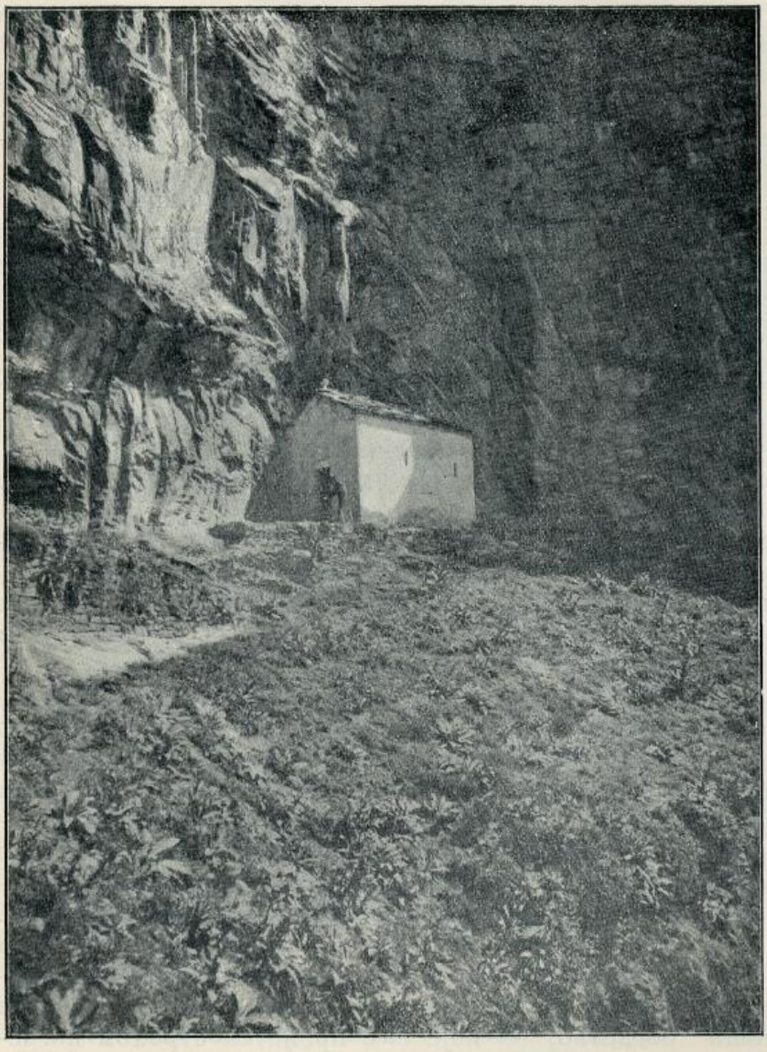
Знај, да сам у борби изгубио вере,
Изломио крила, истрошио снагу,
Сурвао у црну бездан која ждере
И последњу радост ишчупану, драгу...

Да сам с лажних мука срамно, гадно пао
И да више нећу и не желим ништа
До спомен на срећу, ону што сам знао
У наручју твоме, крај топлог огњишта.

Па плачи... И, авај! преко оштрог стења
И горâ пошљи ми поздрав прошлих дана,
А ја ћу га наћи те ноћи мучења
У јауку ветра и јецању грана.

Драгослав Илић.

Фот. Д-р Ј. ЦВИЈИЋ:
САВИНА ЦРКВА У СТУДЕНИЦИ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

XIV

Сутрадан, у дванаест часова, код нас су били Кремчатови. Дошли су да се опросте. Тог истог дана, у три часа, ишао је пароброд којим треба да се одвезу на Крим. Василије Васиљевић био је солидан и ретко озбиљан, што га је упућивао његов положај породичког старешине. Марија Николајевна била је нешто бледуњава и гледала некако збуњено. Мужа је називала час Васењком час Васиљком.

— Остаћемо свега три недеље, — важно је објашњавао Кремчатов, — веома је потребно. Срећа, знате, тражи самоћу... После тога вратићемо се право у свој нови стан, који ће нам, дабоме, наћи и наместити без нас... Ви ћете ме разумети, кад вам кажем да ћу напустити ове ситне композиторске послове. Сад смишљам један либрето за оперу која ће ми створити име... Материјал већ скупљам. А пошто је грађа из епохе татарског робовања, користићу се овим путовањем по Криму и по штошта забележити из татарских мелодија. Правом уметнику ни један покрет не иде улудо. Сваки његов корак — по једно је слово његове поеме, по један такт његове симфоније, по један потез његове слике.

У томе Марија Николајевна одазва Олгу у другу собу и поче јој говорити, скоро кроз плач:

— Саветујте Васињку, молите га да не иде! Какво је то уживање — мувати се... Биће некад и за то времена... И каква је то љубав — на путу...

Олга је саветовала, али без успеха. Кремчатов је понављао, да срећа тражи самоћу. То је било дефинитивно одлучено, а нарочито због тога што је било неодложно да покупи некакав

материјал. Марија Николајевна опростила се с нама необично тужно.

Све те епизоде занимале су ме веома мало, али су ми ипак више мање одводиле мисли од главне ствари. Проводили смо време доста једнолико. Олга ме није пуштала ни корак од себе. „То је медени месец“ — говорила је она. Већином смо ноћивали у граду, али смо дане проводили у вили. Уверивши себе, да ће Нађењкина болест доћи до жељеног резултата, ја сам ипак осећао муке очекивања, а можда и сумње. Почела ме нагризати жеља да пошто пото сазнам, шта се тамо ради; необично сам слутио да у универзитету има писмо на моје име, али никако нисам могао смислити изговор да тамо одем. Ту осетим да ми је Кремчатов веома потребан. Без њега сам као без руку, те због тога, признајем, пошаљем до ђавола цео њихов свадбени пут.

То је било четвртог дана после свадбе мога пријатеља. Одлучио сам с Олгом да направимо једну паметну шетњу, те смо пешке пошли из града у летњиковац. Пут је био дугачак неких пет врста. Ишли смо пољем, прилично удаљени од прашњавог друма, са којим је паралелно ишла и железничка пруга. У један мах погледам случајно на друм и згранем се. Отворена кола Маслoвитога ишла су у сав мах право према граду. У њима је седео Иван Јевсјеић — озарен, срећан, а поред њега Нађа у свом љубичастом оделу; говорила је нешто веома живо и од срца се смејала. Изгледало ми је, да је ослабела и побледела, али сам то објашњавао болешћу.

Немам моћи да опишем своје стање. Тако дрхће уметниково срце, када довршн и последњи потез на својој слици и посматра је, одмакнувши неколико корака, и јасно види, да је то баш оно што је он замишљао. Тако је, мора бити, ликовао Лесепс на дан открића Суецког канала... Не знам зашто, али ми у један мах дође да ижљубим Нађењку, да је помилујем по глави и да јој кажем: „Мудрице, мудрице моја!“ У том тренутку било ми је јасно да владам необичном уздржљивошћу. Преживљавао сам сва та осећања и застао само за један тренутак, као спотакнувши се, и одмах затим наставио пут. Олга ми је нешто говорила, исто као и ја њој (више се не сећамо о чему смо се то препирали), и, чини ми се, не баш глупо. Олга је била кратковида, те није ни опазила кола што друмом промакоше.

Било је то пред сунчевим заласком. Ишли смо у летњиковац, да у њему преноћимо, али сам ја нашао да је то неудобно. Сетим се, да сутра у осам часова треба да будем код свог будућег заштитника, те наведох читаву десетину разлога, већ се и не сећам каквих. Просто, нисам могао остати у летњиковцу, када сам био уверен, да ме у граду чека писмо, из којега ћу сазнати, како се све то догодило. Журио сам Олгу, да не задоцнимо за воз. Међутим, она је имала врло важан посао — да промени тетки рубље, што се радило увек двапут недељно. Ова операција трајала је обично по један сат, јер је тетку требало рукама придржавати. Па ипак смо за времена стигли на воз и вратили се у град око једанаест часова.

— Одмах ћемо лећи, јер сутра треба рано устати! рече Олга.

— Ти можеш спавати, колико хоћеш! одговорим јој.

— Како? Зар нећемо обоје ићи?

— Али, за име Божје, што ћеш ти? Ја ћу бити свега сат два. Нећеш ваљда за то време стајати на улици?

— Ах, како је то досадно!.. Хоћеш ли увек остајати тако дуго?

— Не, много више! Разуме се, ако немамо никаквог посла, могу остати и код куће. Али, ја мислим, ти то не желиш!..

— Ја не желим никакав посао! Ја бих само хтела да ти будеш са мном.

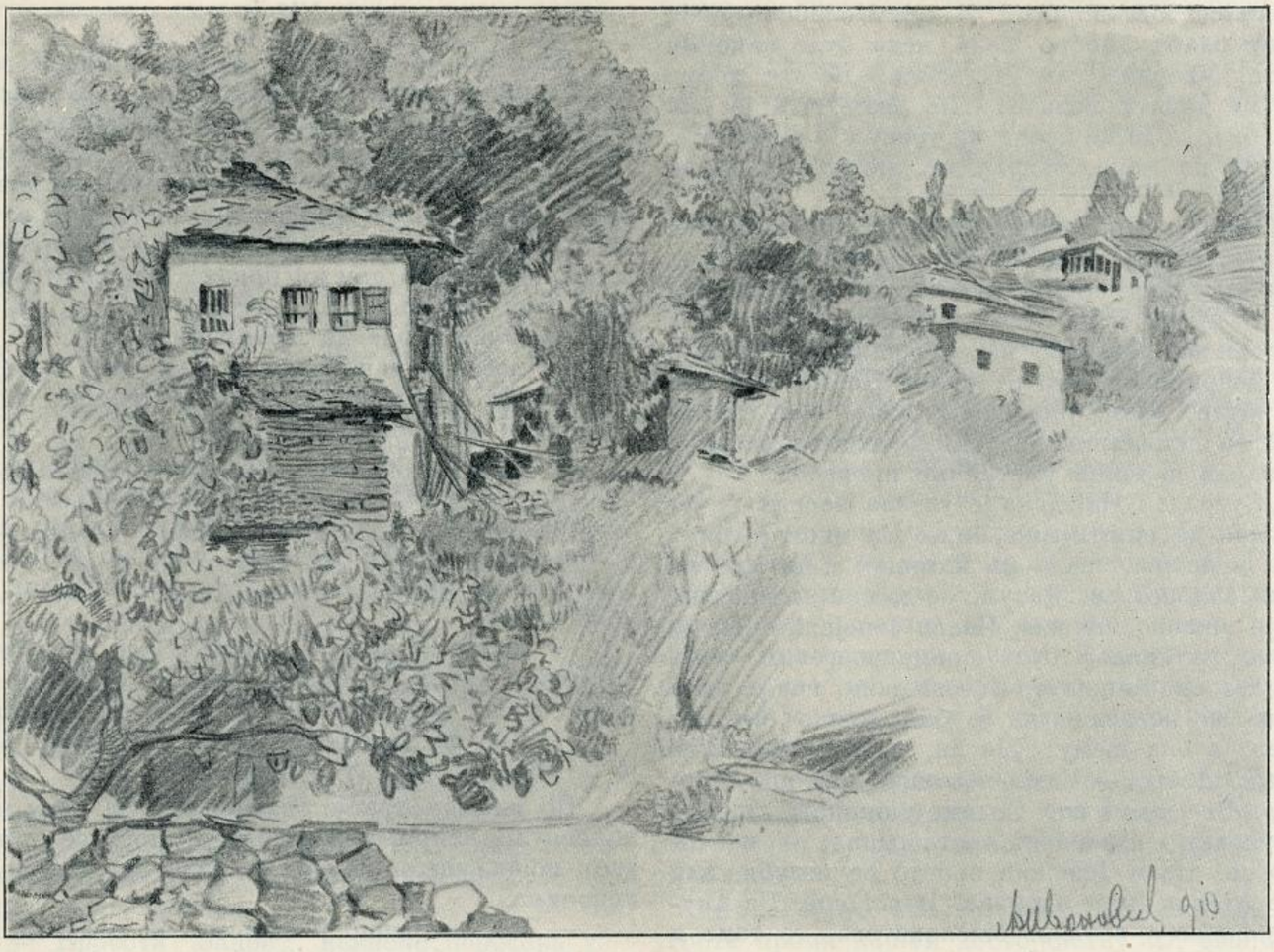
Олга се растужила. Помазио сам је и понављао да је волим и да њу, разуме се, претпостављам свима пословима — то је умирило моју жену. Уопште, моја мажња њу је мирила са свима непријатностима.

Сутрадан, око осам часова, нежно сам пољубио своју жену и пошао универзитету. Чувар ми даде прилично дебео пакетић с адресом коју је исписала Ана Гавриловна. Отворих га и почех читати дугу посланицу моје несуђене таште.

„Ах, Андреја Николајевићу, како бих те радо ижљубила! тако је почињало писмо Ане Гавриловне. Ти си управо генијалан човек, да знаш. Све бива како ти хоћеш, како ти наредиш. Сада живим у летњиковцу Ивана Јевсјеића, као пуноправна домаћица свега што је његово. Све то богаство, на које сам пређе са страхом погледала, сада је наше, наше, наше! А ево како се то догодило.

„У мом последњем писму јавила сам ти, да је Нађењка, чим је чула о твојој женидби, постала подругљива и исмејала Ивана Јевсјеића због његове дебљине. Истога дана писала је Виктору, као да је она од тебе очекивала ред у поступцима, и не знам још какву реч, чини ми се систему, а овамо изашло, да се другом жениш, — према томе, лагао си о својој љубави, што је проста превара и ти си, како излази, најобичнији подлац. Извини, што те нисам бранила, јер ти знаш моје мишљење о теби, па се због тога и нећеш срдити. Ја сам, шта више, у ту ватру и сама доливала уља: „Ето видиш, кажем јој, зар ти писам говорила. Знај да сам и пређе опажала, да он има нешто с том Олењином.“ — Врло лако, одговори она, али зашто ме је обмањивао? Зашто ми је чак уочи растанка говорио о својој љубави?

„А ја још мало долијем: Зато, кажем јој, што је можда познао наше домаћинство, наш му је живот врло јевтин. А она на то: Може се и то очекивати! За дивно је чудо, како је почела веровати свему што је за тебе било рђаво. Пре је бивало, тек уста отворим, а она ми их шаком заклопи, а сад да не верујеш!“

Љ. ИВАНОВИЋ: СТУДИЈА ИЗ ПРИРОДЕ.

Застадох за тренутак и помислих: Верује, јер то јој сада треба. Верује ради свога оправдања. Одлично, одлично. Тако и треба.

»Добро. Пославши писмо Виктору, — узгред буди речено, мој Виктор сасвим ошашавио: пише јој сваки дан и само омêта. Ти си се, вели, родила за поштен живот, за рад и тако даље. А она: Ето видите, и Виктор то исто каже! А ја Виктору: Чујеш ти, кажем, будало, ако јој, велим, напишеш још једну тако глупу реч — нећеш добити ни једне копјејке. И шта мислиш — престао! Више ни речи! И тако пославши писмо Виктору, она се на мене осу. Приредила ми је такву сцену, да још и сада дрхтим. Почела ми се у лице смејати. А хтели бисте, вели, да се што више обогатите! Као велите: ћерку старцу, а ја њу онда као бубрег у лоју. Прохтело вам се, вели, да мало проленствујете! Саблазнио Вас лак живот. Ха-ха-ха, па ха-ха-ха! Што даље све више! Ви, вели, нисте мати, него подводачица! Ја презирем и Вас, и Вашег Андрејy Николајевића, презирем и ону сладострасну дебелу свињу, — све вас, вели, презирем! И опет оно ха-ха-ха, ха-ха-ха! А одмах после тога сузе, јецање, хистерија, несвестица, ох, Боже мој!.. Била сам потпуно изгубљена. Метнем је у постељу, а сама потрчим Аларчину, — живи на летњаку недалеко од нас. Масловити је био у граду. Увече је дошао и био код нас. Пита о Нађењки, а ја му кажем: болесна, у постељи, несвестица, хистерија... А он заплака, али тако гласно да се чуло у целој кући... Нађењка га чула, па престаде и осмехну се: »Пустите га, вели, к мени!« Она је, разуме се, у блузи, лежи под покривачем, бледа, косе јој распуштене, очи ужагрене; лепа као никад дотле, управо рећи лепотица. Кад он уђе, приђе постељи, па дȳп! на колена: Ако, вели, Ви умрете, ја ћу полудети! — Ухватио је за руку и љуби. А она ништа, само што рече: Ето какви сте! — Знаш ли, драги Андреја Николајићу, гледала сам, радовала се, али својим очима нисам веровала. Довукао читаву гомилу доктора, и све чувених. Доктори се сложили да је то — ситница, потрес и да ће проћи. — Иван Јевсјеић није три дана одбијао од ње, поручивао цвеће из града, слаткише и триста чуда. А она ништа — расположена. Трећега дана он јој казао: Ето, вели, Надежда Алексјејевна, двапута сте ме одбили, а сада Вас и трећи пут просим: не могу без Вас живети, будите ми жена! Знам ја, вели, шта Вас омета. Ја сам врло богат, али не и млад, па изгледа као да Ви због новаца... Па шта? Нека би било и због новаца! Зар новци нису прâва сила? Узимајте их и употребљавајте на каква год хоћете добра дела. — Ја сам све то слушала из друге собе, срце ми је страшно ударало: шта ли ће му,

мислим се, одговорити? И чујем слаби гласић, сасвим слаб: »Добро, вели, нека буде како Ви хоћете. Уверила сам се, каже, да сте добри и да ме доиста волите!« Не знам шта је још тамо било, али не прође ни тренут, а он излете, баци се на мене, загрли ме, пољуби и назва *мамом!*«

Одахнух. Притрча ми један од другова и поче причати, како је додељен Министарству Правде. И ако му не одговорих, он ми је ипак доказивао, да је то много боље него адвокатура. Мора бити да га нисам погледао најљубазније, јер он оде и не довршивши што је почео. Поема коју сам био читао, поема исписана руком Ане Гавриловне на искиданим листићима, изгледала ми је као какав највиши уметнички производ.

»Сутрадан Нађењка је устала весела — весела као да ништа није било. Са мном је била добра и нежна, звала ме мамицом и питала, да ли сам задовољна? Разуме се да сам задовољна. Она је ужасно журила Ивана Јевсјеића. Он је тражио да свадба буде према његовим средствима, а она нипошто. Истога дана, кад је била устала из постеље, он је био дошао око пет часова, а она њему: »Је ли, каже, овде Ваш екипаж? Добро. — Мама, позовите доктора Аларчина, а Ви још ма ког. Седимо у екипаж, хајдемо у Акуловку — дванаест врста одавде — и венчајмо се. Иван Јевсјеић просто се изгуби, али се не одлучи да је одвраћа. И пођоше. Из Акуловке право у летњак Масловитога, те тамо и остадоше. Нађењка је тако нервозна, само жури. Прекосутра иду преко границе, а ја остајем пуноправна домаћица свега што је Ивана Јевсјеића. Ето ти како је било. А све си то учинио ти. Све до сада не могу да дођем к себи. У један мах таква срећа! А! Чим отпутују, бићу сама. Доћи са својом женицом, Олгом Михаиловном, коју волим као своју кћер. Ижљубићу те и указати сву почаст. Дођите ми у госте на целу недељу дана! Љуби те твоја Ана Турчанинова«.

Са стране је било дописано: »Даћу ти и новаца, колико хоћеш«.

Прочитавши ово писмо, похитам кући. Јадна Олга јамачно је растужена питањем: ко ће јој обући чарапе? Пошто се већ помирила с мишљу, да ће их сама обући (а што би било први пут после наше свадбе), биће врло пријатно изненађена мојим неочекиваним доласком. Тако сам и учинио. Ушао сам у стан кроз кухињу, полако се прокрао до собе за спавање, пришао својој жени и пољубио право у једва приметно напућене уснице. Пала је у дивље одушевљење, али, разуме се, из других разлога. Без сумње, одушевљен је био и Масловити, јер је дошао до свог жељеног циља; била је одушевљена и Ана Гавриловна, па мислим да ни Нађењка, осетивши милионе у својим рукама, није могла бити незадовољна у свом новом положају.

Сви су дакле били задовољни, а ако сам узрок томе био ја, онда је, дабоме, сасвим оправдано што сам се поносио таквим резултатом.

XV

Баш ми се прохтело да мало будем код господарице замка Масловитога, — али нисам хитао. Прво и прво, таква журба узнемирила би моју жену, која ни у којем случају не мора знати да се ја веома интересујем о онамошњим стварима, а друго — Ана Гавриловна може уобразити, да сам похитао поклонити се њеним милионима. А напротив, хтео сам јој показати колико ми је мило због Нађењке, а у исто време, да ми ни најмање није стало до њених милиона.

Од дана до дана одлагао сам своју посету. Било ми је потребно, да за то припремим Олгу. Саопштим јој Нађењкину удају.

— Врло ми је мило, врло мило! рече ми са пуно искрености: Ја сам увек веровала да је та девојка створена за богату кућу. Кадгод сам је гледала у нашем друштву, увек ми је изгледало као да није у своме друштву. Врло ми је, врло мило!

— Да, то јој више доликује. Сада је на путу са мужем. Знаш, ја мислим, било би потребно да одемо њеној матери у посету. Како ти мислиш?

— Ако ти хоћеш, ја нисам противна. Али ја не мислим да је то потребно.

По њезину гласу опазио сам да се у њој покренуло непријатно осећање, које се у њој увек појављивало кадгод је била реч о Турчаниновима.

— Не, потребно је доиста. Ја нећу да ма ко с правом објашњава нашу везу, која за туђе погледе изгледа изненадна, утврђена ма каквим изванредним приликама, на пример мојом свађом са Турчаниновима.

Ово објашњење допало се Олги.

— Да, у праву си. Ти си увек у праву, то је дивно чудо.

Али ни после тога разговора ја нисам журио. Хте сам да ме сама Олга подсети, па чак и да ме пожури. И то је она учинила управо после недељу дана.

— Треба ићи Ани Гавриловној! рече ми она. Доиста, већ је неугодно.

— Па добро, хајдемо! равнодушно јој одговорим и спремисмо се. Била је недеља када јој пођосмо. Јулска жега. Воз дупке пун градске публике, која је била и гладна и жедна пољског ваздуха. Морали смо стајати на платформи.

Када стигосмо завршној станици и сиђосмо, осетих како ме успомене хватају и савлађују. Сетих се последње сцене када јој рекох »Због ом, Нађук!« и помислих, да је то, можда, за увек. Не кажем да ми је било и тешко. Било ми је жао да изгубим жену као што је била Надежда Алексјејевна; било ми је непријатно, кад год сам замишљао, како је онај простодушни дебељко, сагоревајући и дрхтећи од старачке страсти, стеже у свој загрљај, захваљујући једино својим силним новцима. Али ме ти осећаји нису захватали дубоко. Место свега тога, ја сам такође имао дивну жену, а главно — имао сам права

да све те, што се осећају срећни људи, посматрам са висине своје великодушности. Јер ја сам их учинио срећним, ја, пошто сам умео да се у згодно време и сасвим паметно одрекнем свега онога што би ми могло створити много слатких часова. Дâ, ступајући на то земљиште, осећао сам се као јунак.

Прођосмо поред плавичастог летњака Турчанинових. Прозори беху потпуно затворени, а баштенска врата закључана огромним катанцем.

Не знам по чему се сетих старог чиновника, који је двадесет и пет година штедео пару по пару од своје оскудне зараде, а можда је и душу своју огрешио, да би само подигао ово гнездашце за своје птичиће. Разуме се, њему је плави летњак изгледао као врхунац раскоши и био је ван себе од радости онога дана када је постао његов власник. И у један мах толика непажња! У осталом, ако он сад ма шта зна о свему овом — несумњиво је да се ни он не срди, већ све то потпуно одобрава.

— Ах, каква дивота! узвикну Олга, када уђосмо у парк Масловитога. Нова домаћица, која је и сама све ово гледала као нову ствар, пустила је у ход све изворе. Десетак водоскока ударало је у исти мах по свима баштенским угловима; из далека се чуо шȗм водопада; а силна маса цвећа шаренила се као какав живи ћилим. Поведем Олгу у сеновиту алеју, где нас обујми дивна свежина.

— Красота! Занос!.. искрено понесена узвикну Олга. Када стигосмо до пролома и када нам се указа дивна падина, окружена с једне стране шумним и пенушавим водопадом, а са друге густо зеленом ливадом, када доле угледасмо купатило, које представља читаву једну зграду фантастичне архитектуре, са лепршавом заставом на своме врху, па пâрни бродић, чунове, мале мостове — Олга запљеска рукама.

— Ово мора да кошта силних пара! узвикну она скоро с ужасом. Ај, ај, ај!.. Колико би се гладних могло исхранити.

Била је сва под утисцима те слике, која је, уместо прелâсти, бацала у тугу.

Међутим, не опазисмо како већ неколико тренутака нека гојазна дама, која је изгледала још гојазнија због кроја своје блузе (сашивене из неке најлакше беле тканине, чију бих врсту и име врло тешко одредио) стоји на балкону и мâше рупцем према нама.

Довикивала је нешто, старајући се да нам то стави до знања, али жубор водопада сметао нам је да то чујемо. Познао сам у њој лик Ане Гавриловне, која ми се учинила толико забавна у својој широкој блузи са многобројним »пуфнама« и наборима, да ударих у смех. Пођосмо правце к њој и напослетку чусмо:

— Господе! Зар то ви? Тако мили гости, а нико да ми не јави! Гледам ја, гледам... Рекла бих, они су...

»Гле, молим те! помислих у себи. Ова већ прима са пријавом! Како се на добро брзо навикне!«

По уским степеницама попесмо се на балкон; у том истом тренутку нађох се у топлом и знојавом наручју Ане Гавриловне.

— Жељо моја!.. Не срдите се, — окрете се она Олги, — што ја овако Вашег мужића! Ми смо стари пријатељи... Допустите и Вас, голубице!

Ту пољуби и Олгу. Уђосмо у летњак. Намештај беше исти остао, као и за време Масловитога. Само што из једне велике собе беху уклонили један ретки намештај, да би Ана Гавриловна наместила у њој своју собу за спавање, са широком резбарском постељом, са раскошним столом за тоалету и осталим потребама. Била је сва одушевљена, али нас је, и поред тога, грдила што је се тако дуго не сетисмо.

— Али чим Вас погледам, голубице Олга Михаиловна, сва ми је душа радосна. Како сте лепи! Тако ми је мило, што је мој Андреја добио тако красну женицу! Ја сам Вас, знате, ретко виђала, па признајем, нисам се ни могла надати да сте таква лепотица! То јест, тако ми је мило, тако ми је мило! Он је мени исто што и рођено дете!

И доиста, моја се Олга беше у последње време тако расцветала, да сам и сâм у њој уживао. Дивно је чудо, како се жена пролепшава од љубави.

Ана Гавриловна предузе све мере да нас угости према нашем достојанству. О, звони се, о, долазе неки људи у фраковима, из сутерена извукоше главом главнога кувара и изговорише се називи неких јела, која је требало у тренутку створити.

— И јавите господину... Замолите нек изволи овамо! заповеди Ана Гавриловна.

Ја се упитно погледах с Олгом. Зар они нису на путу?

— То је Виктор, Виктор! Овде је, дабоме.

Виктор? Врло занимљиво!.. Па ја се с њиме »не познајем више«. Хајде да видимо какав ће бити и тај сусрет. Ја мислим да је морао необично омекшати у овом чаробном парку, у овој раскоши о којој он није могао ни сањати.

— Познајеш ли Виктора Алексејевића? упитах Олгу, кад Ана Гавриловна изађе послом.

— Дабоме, дабоме! Онај симпатични младић? Онај идеалиста, сањало... Видела сам га прошлога лета. Умало ме није на првом виђењу истукао што сам за свој шешир купила перо од пет рубаља. У њему је много жара и искрености!

После десетак минута дође и Виктор. Није знао, сумње нема, да сам ја онај гост о којем су му »јавили«. Он уђе и застаде на прагу као укопан. Сасвим неспремљен за овај састанак, могло се опазити како се домишља, шта да уради па да буде у складу са својим телеграмом. Био је у плавичастој кошуљи са заврнутом јаком, дуге косе падале му скоро до рамена и виле се по челу. Руса брадица уоквиравала му његово ле-

пушкасто и изразно лице. Изгледао је сасвим студентски.

Положај му је био глуп. Једно од двоје: или је требало да се одмах окрене и оде, или смо се морали пољубити као стари пријатељи. Ја се придигох, али сасвим равнодушног и закопчаног израза, као што се придиже при појави каквог непознатог човека. Лице моје није показивало никакву намеру, али је то ипак био покрет, који је овако или онако нешто казивао, и он је могао, само ако је хтео, да га тумачи као један корак с моје стране. И доиста, мој покрет поможе да реши задатак. Он ми право приђе и пољуби се са мном.

— Нисам се надао да ћу те овде видети! рече он и стеже руку мојој жени.

Без обзира на тако леп почетак, њему је, видело се, ипак било неугодно. То сам закључивао из његова говора који поче водити о својим завршним испитима, старајући се да у набрајању не изостави ни један предмет. Уз то се непрестано обраћао Олги, стално избегавајући моје погледе. »Да, доиста је омекшао!« — помислим у себи. А кад га Олга, неизлечно страсна за све што се тиче студенства, поче распитивати о универзитетском животу у Кијеву, — ја се користим и пођем да потражим Ану Гавриловну. Уверен сам да ће ми она испричати још по штошта занимљивијег. Прошавши ред соба, нађох се у пространој трпезарији где је већ спремљен доручак. Ана Гавриловна стајала је поред отвореног бифеа. Ни множина послуге није била у стању да је одвикне од навика »домостројитељке«.

— Шта имате да ми причате, Ана Гавриловна? шапнух, пришавши јој сасвим близу.

— Анђеле мој, Андреја Николајићу! Видиш ли како је све на добро изашло! поче она говорити полугласно. Можеш замислити, чим се венчала, одмах је почела управљати њиме. Да се човек збиља зачуди. Ма шта он казао, она противно! Хтео је да се овде проведе с њом једно месец два дана, а она — не, не, одмах у иностранство, још истог часа... Полако ми је шапнула: овде ми је, вели, савест немирна. А ко би знао зашто?.. Шта је ту рђаво, ако је дошла до такве среће?.. А њега, Ивана Јевсјеића, одмах је преобукла — од главе до пете. Баците, каже, те широке плундре, ја то, вели, не волим!.. Обукла га сасвим као каквог Енглеза. А он се само блажено осмехује и све ради... Сад су у Риму. Пише, да је тамо веома топло; кроз две недеље поћи ће у Швајцарску, куда ли... Имам нешто и за тебе! — додаде Ана Гавриловна сасвим полако, па се чак и обазре. — Од њега, Ивана Јевсјеића.

Даде ми знак да је причекам, па изиђе. Ех дабоме, било је сасвим природно да ми Иван Јевсјеић остави неколико топлијих врста.

И Нађењка је омекшала. Сви су они омекшали, чим у рукама осетише много злата. Чудо је само, што ми Нађењка не написа ни једне речи. Да ли доиста није разумела мој план, те верује да је ово с моје стране просто издајство?

Ана Гавриловна поново уђе и даде ми један омањи пакет без икаквог натписа.

— Замолио ме да ти неодложно дам у руке! додаде она.

Узмем пакетић и метнем га у џеп. Таква је моја навика, — чувам интересантна писма у џепу пре него што их отворим.

— Но, а мене зар није помињала? упитах као мимогредом.

— Не, није! Ни једном речи! За дивно чудо!

После пет минута били смо за доручком.

Ана Гавриловна нареди да се из подрума — Масловити је имао јединствен подрум — донесе флаша хереса, који је био стар око четрдесет година. То је нарочито за мене, — знала је да волим попити чашицу доброг хереса. Виктор је ћутао и, пошто је осећао потребу да ма шта ради, пио је више него што је било потребно. Пред свршетак доручка засијаше му очи, примаче се Олги, насу јој у чашу вина и понуди да заједно попију.

— Ја видим, да Ви ништа не пијете! рече јој он и одвише распричан. То је лажан поглед на ствари! Треба пити, јер то је весело! Господо! позва он, обративши се свима, али увидевши да се његова реч не може односити и на Ану Гавриловну, обрати се само мени: може се бити и добар човек и користити се животом! Зар не, Андреја?

Ту испи на душак чашу вина, па — журно уставши с места — приђе ми. Нема сумње, њему се већ вртело у глави. Тога тренутка његово лице, обасуто руменилом, било је надахнуто и лепо. — Андреја, допусти ми да ти стегнем руку! — Ја му је пружих, и он је снажно стиште. — Опрости, брате, ја сам те ђаволски увредио... А овамо, гори сам од тебе милион пута!.. Ти си бољи од свих нас!.. Да, да, да! Ти си бољи од свих нас!..

Олга, која је у почетку била збуњена таквим пијаним говором, опростила му је само зато што ме је хвалио. На завршетку Виктор изјави да је он у самој ствари само једна свиња, и потпуно збуњен оде у своју собу.

— Тако то с њим чешће бива! са уздахом рече Ана Гавриловна. Мучи га некакав бес. Бојим се само, да се сасвим не пропије.

Остали смо код Ане Гавриловне још један сат. Када се поздрављасмо, Виктор приђе сав умусан и дремљив, па нам стеже руке. Рекосмо му своју адресу и замолисмо да нас посети.

— Како чудан младић! рече Олга, када пођосмо у двоје по широком путу. Одлучили смо да до свог летњака дођемо пешице. — Доиста, баба је тачно казала: мучи га неки бес!

— Ја знам какав је то бес! Осетивши снаге у својим рукама, он је страсно жудан живота ради свог задовољства, али сêни прећашњих добрих речи, којих је у свом животу тако много казао, узнемирују га... Па ипак, разуме се, те ће

сêни све више и више бледети, док на послетку сасвим истáје у ваздуху...

— Ах, Андреја, како су ужасни твоји погледи на људе!

— Људи, веруј ми, нису бољи од мојих погледа! Видећеш у шта ће се развити овај младић, мој пријатељ Виктор Алексјејевић!..

Стигосмо и кући. Осетих жељу да пред Олгом распечатим писмо Масловитога. Хтео сам се уверити, колико је племенито утицала на њу лекција, коју јој раније дадох. Извадим коверт, распечатим га, раширим поштанску хартију и, на моје огромно изненађење, угледах само једну ружичасту хартијицу на којој беше наштампано: »С—ска Банка«, а доле потпис Масловитога. Паде ми у очи велика, масна цифра **„50.000“**, и осетих како ми задрхташе руке што су држале писмо и ту проклету хартију.

— Хуља! оте ми се и нехотице, те ме је стало тешког напора да не изгужвам или не исцепам писмо.

— Шта је то? брижно упита Олга, угледавши без сумње рђав израз на мом лицу.

Напрегох се и савладах у тренутку. Чак сам нагонио себе и да се гласно насмејем. — Глупост увек хита да се сама покаже! рекох с изразом равнодушности. — Господин Масловити послао ми плату за своју брачну срећу! Ха, ха, ха!..

Пружим Олги чек и потужим јој се због тога. Она се у тренутку сва претвори у страшни гнев. Образе јој осу силно црвенило а очи јој се упалише.

— Како је он то смео? Како је смео? — понављала је она: Како је смео? и у један мах речи јој се прекидоше под навалом плача. Била је то нека врста хистеричног напада. То је увреда! Страшна, гнусна увреда! Како је смео? — говорила је и у исто време гушила се у плачу.

Моји савети нису имали ни најмањег успеха. Теткица која је дремала у суседној соби, трже се и узнемири.

— Боже! Боже! Она плаче! Ето ти среће! Ах-ах-ах!.. Свега месец и по дана! тужно је она мрмљала.

— Олга, то није паметно! Тај господин у пуном је праву са свога гледишта. Он је навикнуо да сваку услугу плаћа новцем. Он би себе сматрао за непоштена, ако ми не би платио... Он је глуп, а према глупости треба се милостиво понашати...

Почнем читати мало писмо Масловитога: »Дубокопоштовани Андреја Николајићу! Немојте мислити, да ја оцењујем Вашу великодушност или да Вам за њу плаћам. Не, она је неоцењена и ја немам блага да бих је могао платити. Али ја рачунам, да све моје богаство Вама припада и да је ово незнатан део онога на што Ви имате прáво...«

Одлично: ја имам право, а тим се правом он користи. Изврсно. У осталом све је то он писао чисте душе, у то ни најмање не сумњам.

— Ти га мораш увредити, понизити, уништити! гневно је викала Олга. Зар то не осећаш и сам?.. Ти говориш тако мирно... Шта је то? Реци, шта је то?

— Увредити? Напротив, ја ћу му показати како поступају људи од реда. Ево...

Седнем за сто и напишем: „Милостива госпођо, Надежда Алексјејевна! Ваш поштовани супруг, упутивши ми једно пословно писмо, чудновато је погрешио и метнуо у исти коверт чек од 50.000 рубаља. Хитам да поправим ту погрешку врло поштованога Ивана Јевсјеића, и шаљем Вам поменути чек са покорном молбом да га по означењу предате. Ја потпуно разумем, да је његова срећа *бити Вашим мужем* толико расејала, па ми је веома драго што се то баш са мном догодило а не са којим другим човеком који би могао злоупотребити такву расејаност. Примите уверење о мојој непроменљивој оданости«.

Писмо сам прочитао и Олги.

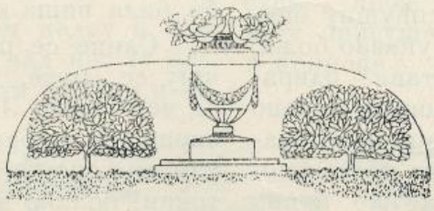
— Да, да, одмах да га пошаљемо! Само, ја мислим, није ни мало потребан онај додатак о срећи и расејаности.

Али је за мене баш тај додатак био од важности, па га зато и оставих. Адресујем за Рим, poste restante, па се обоје упутимо у пошту. Олга се умирила тек пошто је писмо дошло у руке поштанском чиновнику, који нам даде квиту.

Признајем да сам био веома задовољан овим догађајем. Требало је да Олга види моје некористољубље, а код Нађењке мој одговор требало је да подигне моје поколебане шансе.

Чему ће ми ово 50.000? Ради могућности да узмем стан са две собе више; да ми ручак буде пикантнији; да пијем боље вино и да пушим цигаре средње каквоће? Да ми, може бити, жена има и залишног одела и да ја поручим десетину непотребних књига?.. И зар је то она моћ коју дају милиони? Ја и без тога не једем рђаво, пијем пристојно вино и задовољан сам својим станом. Ради задовољства да имам на расположењу 50.000 — нема смисла кварити онако добро замишљени план.

(Наставиће се)

ЛИСТИЋИ

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

ЈЕСЕЊЕ РУЖЕ

ЧЕЖЊА

...Сањам тако. Кроз мртви сутон вуче ме чежња у даљну земљу руменила.

Тишина. Таласање ваздуха. Трептање гру́дй. Нада утону у добоку јаму. И све се изгуби, и мисао о животу и појам о свету. Још стоји чежња за нечим великим, несхватљивим, за нечим што ће да узбуди... за љубављу која би сажегла.

...И губи се све, само остаје чежња са болом и смехом.

И ОН ИДЕ

Седим у малој кавани коју окружавају олеандери с поља, а изнутра испуњава жмирава светлост почађале лампе, дувански дим и задах нечистоће, зноја. Око мене тупа, блесаста лица с полићем у руци, празним очима, упртим богзна куд.

С цигаром у устима, чашом вина пред собом на прљавом столу, ја гледам у своју безбојну прошлост и са зебњом назирем нова времена. Криво ми је што сам овакав, себичан, славољубив, љубоморан; хтео бих славу без амбиција, љубав без љубоморе. И највратоломније жеље јављају се, големе, шимарасте, неостварљиве. У почетку оне су мале, као први колут са моје цигаре, а затим се шире, увијају, заузимају непојамне просторије.

И жеље се рађају — да умру...

А из даљине се појави и приђе ми *Он*. *Он*, велик, оштрога гласа који убеђује и улива снаге, светла погледа и изборана чела, *Он*, који осећа туђе бо́ле, и не боји се да их гласно толи, *Он* који зна да не живи да кука за промашеном срећом, да носи богаље — него да их исправља и научи ићи, *Он* који је одредио своје путе, — насмеја се благо и засија. А ја као да чух гласове једних: — Шта ћеш нам, ко си?

— Ја сам *човек* и желим да познам *људе*.

— Ми смо навикли на своју сићушну средину, ништавни живот, и ко би нам указао бољи, направио би нас несрећнима... Остави! одвратише му они као иза сна и наслонише се поново на сто. И њихова идиотска лица озари нека блажена, срећна равнодушност. Живљи протествоваху. — Шта ми се ту представља као какав светац!

Нису га разумели...

И Он се одвоји, али се на њ дала читава гомила грдњи, нервозних, плашљивих. И Он међу њима виде врло многе који се, и кад грде, понижавају и осмејкују из учтивости. И на ове последње нађути се највећма...

И Он иде, оставља време за собом, и доћи ће сутра, да би затекао оне који ће бити незадовољни собом, који ће га разумети. Време не постоји, *сутра* је вечност.

И Он иде...

НАЈПРЕ СЕБЕ

У тмулој оловној ноћи преда мном се отвара широки хоризонат, пун снаге, величине. На обзорју, тамо где се једно небо спаја с другим, твоје светло око блиста и огледа се у трептавом даљном океану. И тада бих те у лудој, ватреној страсти притиснуо уз врело тело, и исисао светлост, чар очију твојих. Али наштo? Морам те презирати, морам...

Небо сиво. Смирај. Мирис липе и њена реава сенка. Под нама мири трава, а далеко, отуд са села, допире лавеж, кавга пасâ. Осећам дактање ти тела и ватру. Висим о концу; ако се прекине, и сувише сам лак. — Свој сам. Ти ме у својој нискости преклињеш, уздрхтала, али ја те том више нећу. Хоћу да пузиш преда мном. Освета, освета!

Но као да неко други пита из мене, неко који није ја, који је јачи од мене, већи: »Што се ниси ослободио заблуда, бар за овај часак, што ти је морал спутао мозак па и срце? Морал! зацерека се: *Он* се не тражи, већ равнотежа у њему...« Али што те ја правдам, када те морам презирати, морам...

Жао ми те, жао, и када те жалим, криво ми је и на себе, што да се преварим у теби, и што сам овакав. Дође ми да те у мржњи, помешаној с љубављу и страшћу, узмем у руке, уздигнем изнад себе високо, у небо, тамо где би била виша и од себе, где би била над собом.

Слике се рађају и разнобојним бојама бркају се, муте. Ја не знам шта хоћу и шта се од мене хоће. Љубав прелази у презирање, презирање у љубав... Предајем се вину да ми оно узмути успомене, збрише сећање, и осећам како тонем, полако тонем у бездну, у тмину и неосећање. Ништа није горе од појимања свог пада.

И кад сам већ поглавушио, јавља ми се и последња жеља, да осећам крај себе, на крилу, продано месо, разголићеност и оно разблудно запахивање; обузме ме дивља жеља да паднем, утонем у неповрат, сасвим, грлећи страсно та укочена купљена тела, да паднем *презрев најпре себе.*

НЕКА УВЕК БУДЕ СУНЦА

Осећам да ми тело још дрхти од топлих страсних загрљаја, да сваки мишић трепери као ваздух над усијаном земљом. Губим се у огромној маси која ни за чим вишим не тежи, и јасно видим, како ми се мушки рад, кога ради сам и саздан, губи у даљини, у неком лудом, непознатом бескрају, који не знам ни ја ни моја околина, — тамо где гуши, дави. Изгубио сам појам о узвишеном. Пао сам. Оно што је мост, мени је циљ.

Не, ја нећу ништа да знам, ја сам све заборавио, а нећу живот мйсли, снбва, идеја. Почињем бивати свестан тога, да од мене неће ништа бити, да сам једна најобичнија трунка прашине коју множиле виших газе, појмим да ћу вазда остати доле, мали, чак и издигнут другима.... И није ме стид сама себе, јер су таквим животом живеле хиљаде, јер њим живе и живеће, јер сам сâм изабрао свој положај.

Сањам о дугим пољупцима који уливају снаге и узимају последњу трунку те исте моћи, ја сањам о вечно кружној размени снаге, о пољупцу до у бескрај... Нећу да мислим. Свршено је. Остаћу бедник. Нико ме неће знати, јер и сам ја губим појам о свом бићу. Успомене већ полу избледеле губе се, садашњост не волим, будућност нећу имати. Свет ће задржати облик који је имао за мога вековања... А ја ћу, незнан, бити дубоко у земљи.

О, нека буду сунчани дани, када се листић приклапа листићу, када тице изјављују бесмртну љубав, и када липа мири. Нека буду топли дани да загреју мртво срце; нека буду дани светли као осмејак нељубљене жене, мили као невинашце, дани мирних сеновитих водâ, да усреће оживело срце. Нека увек буде сунца, оно ће ми бити место кандила, и осветљаваће моју плочу: умр̀о је незапажен...

Нека увек буде сунца!

Новак Животић.

?

Била је ноћ ружа. На Вашем недру и око нас тако су опојно мирисале. А кад нас је несташни мај засуо златним зовиним прахом и по Вашим чивитастим коврцама, као меко кадифено паперје, расуо скруњене јасминове цветиће, мени се учинило да сам Вас још једном срео.

Топла, ружична ноћ је била. У врбаку је ћутала тама, а по крововима на мекој маховини одмарала се жута месечина, топла и лака кô Саломини велови. Високо блисташе месец једар и румен, у врбама је дремала река и стари мост пјано и дремљиво се клатио у зеленим сенкама јаблана. Ви сте причали. И док ја у Ваше осећаје, очаран као у бајки, утапах сву своју душу Ваш благи поглед нежно ме миловаше, Ваш тајанствени поглед, непојмљив и пун чежње кô ова млада, раскошна ноћ.

Како сте топло ћеретали! Како сте дивни били!...

Кроз бисерне Вам зубе струјаше недопевана песма љубављу умивене душе, и ја осећах како ме све више плâве неоскврњени осећаји једне болне и нетакнуте младости.

Како сте дивни били! Како сте весело ћеретали!..

А мени се у тим узвишеним тренутима ипак чинило да неко иза нас плаче повест Ваших дана. И чудна слутња љуто ми пекла душу пјану од бола, радости, среће. Можда се сећате, можда не. Можда су врбе лице умивале, можда јецале бисерне капи росе...

*

Затим је дошао дан, и опет ноћ. Још једна и остале. Још један зрачан дан и сетна ноћ. А кад је поново свануло, Ви сте под кишом врелих сунчаних зрака казали због̀ом себи и свима. А после: без бола, без уздаха пођосмо својим путевима. Остало знате...

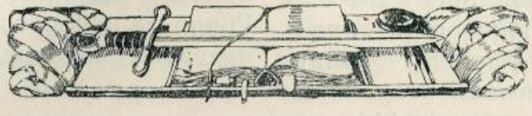
*

Данас је друго. Туђи смо и далеко. Воља је постала робом по старим глупим законима, срце комора за излишне, већ употребљене ствари.

Али ја ћу Вас још једном срести. Можда на месечини, можда не. Но Мај већ неће бити. Можда у августовско подне, кад зрели плодови пуцају под врелим пољупцем нагог сунца. Ја ћу Вас још једном срести, лепа жено, но тада ће ми се чинити да Вас први пут сретам. Ваше љиљанасто чело златиће озбиљност дана, а зреле усне, слатке и суве као презрело трешњево зрневље, причаће о побраним плодовима.

Да л' ћете ме се и тада сетити? Да ли ће и тада неко јецати иза нас, или ће пресићена страст кроз раскидане опрљене руже и Ваше косе пригушено певати химне богу пролазности и промене?

Жив. Девечерски.

ХРОНИКА

НАУКА

АНТРОПОЛОШКИ КОНГРЕС У ХАЈЛБРОНУ

У првој половини августа одржан је у Хајлброну 42. антрополошки конгрес. Маленн Хајлброн изабран је овом приликом за место конгреса стога што у њему живи чувени стручњак антрополог А. Шлиц. Од Словена суделовали су на овом конгресу два Пољака, један Чех и два Словенца, од којих је један наш сарадник *Г. Д-р Нико Жупанић*, кога је изаслало на конгрес наше Министарство Просвете.

За нас Словене значајно је са овога конгреса особито предавање познатог Бечког анатома Толда, чија је тема била о старословенским лубањама. Он је доказивао да је облик лубања старих Словена био већином долихокефалан т.ј. дугуљаст (само је 10% округлих лубања) и т. д. Тиме је оборио тврђења неких немачких научника да су се стари Словени у погледу размера између највеће дужине и највеће ширине тобож разликовали од Аријеваца (наиме Грка, Келта, Германа и др.). Разлагања Толдова потврђују само оно што је пре кратког времена доказивао Д-р Жупанић у своме делу „Систем Историјске Антропологије Балканских Народа".

Предавање самога Д-ра Жупанића тицало се једнога проблема из Палеоетнологије Троаде. Преисторијски Тројанци, по његову мишљењу, у премикенском доба нису били Аријевци, већ једно прастаро средземно племе негроидне спољашности, маленог раста и црвенкасте коже. Прејелински пак аутохтони у Тројади и Егеји били су састављени из два разна елемента, из једнога кепечког негроидног и једнога источног, округлоглавог и моћнијег.

И међу темама осталих предавача конгреса било је веома интересантних. Тако, професора Белца из Штутгарта „О кавкаским елементима у Источној Азији", на име код Јапанаца. Проф. Фишер из Фрајбурга говорио је о бастардирању рођака и племена доказујући да је нетачно гледиште, како чисто крвно мешање води дегенерацији и како при мешању крви пробија један елеменат на рачун другог. Бечки доцент Пох саопштио је резултате својих антрополошких, археолошких и етнолошких студија у јужној Африци, доказујући да су тамошњи Бушмани стара примарна раса чији раст мери просечно 1444 mm.

После још неколиких предавања у Хајлброну конгрес је наставио свој рад у Штутгарту, где су разгледали музеј. Последња серија предавања држана је у Тибингену и тицала се поглавито палеоетнолошких проблема. Конгрес је завршен банкетом у част гостију.

Колики је значај ових антрополошких конгреса сведочи скорашњи интернационални конгрес у Лондону, на коме су узели учешћа први светски стручњаци антрополози и историчари. Немачка влада је вотирала милијон круна на антропол. испитивање немачког народа. Наша влада имала је у Д-ру Жупанићу свога првог представника на оваквим скуповима, којих је значај врло велик, не само у научном већ и у политичком погледу, јер је антрополошки моменат често од пресудног значаја при решавању међународних питања.

J. Сл.

КЊИЖЕВНОСТ

DUŠAN MEKOVIĆ:

ANTIVARI

(Montenegro). Handelsbericht des k. u. k. Vizekonsulates für das Jahr 1910. Herausgegeben im Auftrage des k. k. Handelsministeriums vom k. k. österr. Handelsmuseum. Wien, Mai, 1911. P. 1.—14.

Последњих година претрпела је велики пораз аустро-угарска балканска политика. Царински рат с Румунијом и Србијом, бојкот аустријске робе у Турској и неуговорно стање са Црном Гором, учинили су своје. Аустро-угарска је изгубила многе добре пијаце, које ће тешко моћи, и то само делимично, да поврати. Откако се почела остваривати тежња појединих балканских земаља, да се економски еманципују од Аустро-угарске, од тог је доба она почела обраћати све већу пажњу на њихов економски и трговински развитак. О томе су доказ, између осталога, обимни и исцрпни конзуларни извештаји о економским односима Србије, Бугарске, Румуније и Грчке за 1909. год., који су изишли као прилог недељног часописа „Das Handelsmuseum".

У групу тих извештаја спада и овај о Барском пристаништу, у којем је конзул изнео кра-

так преглед економских прилика у целој Црној Гори за 1910. годину.

Извештај је подељен у осам одељака: 1. Општи положај, 2. Пољопривреда, 3. Индустрија, 4. Трговина, 5. Увоз, 6. Извоз, 7. Напомене и савети и 8. Саобраћај.

Консул пре свега констатује, да је саобраћај новог слободног Барског пристаништа с унутрашњошћу земље знатно порастао као што се појачала и транзитна трговина за Сев. Албанију. То, и повећање бродарског саобраћаја по Скадарском Блату, допринели су знатно подизању народног благостања у тим крајевима, а као последица овога ојачала је куповна снага народа. На пењање увоза утицали су и нови трговински уговори Црне Горе са Немачком, Грчком и Турском.

Зајам од 6 милиона круна, који је закључен у Лондону, употребљен је за одужење једног ранијег дуга и за подизање државних зграда. — Поред никленог новца искован је сребрн од 1, 2 и 5 перпера, и златан од 10, 20 и 100 перпера.

Економска година била је уопште повољна и ако у пољопривреди није било напретка. Житна жетва била је добра и квалитативно и квантитативно. Највише се обделава кукуруз, па пшеница и јечам. И ако је жетвени принос био добар ипак није могао да подмири домаћу потрошњу.

Кромпир који игра важну улогу у народној исхрани, имао је слаб род. И ако се воћарству не поклања нарочита пажња, ипак је берба лимунова и поморанџи била добра.

У винодељству се опажа мали напредак Подигнуто је неколико винограда с америчком лозом, а за поправку домаће врсте увезено је из Угарске око 260.000 чокота за последње две године. Ма да држава даје премије за справљање вина, оно ипак није добро. Берба је била слаба, те је појачан увоз талијанских слабих вина.

Маслине су рђаво понеле. Стога им је цена била висока и није било извоза уља. За справљање бољих врста уља држава даје премије.

Берба дувана подмирила је земаљске потребе, али га није било за извоз. Монопол има једна талијанска конзорција. Принос у 1910. год. цени се на 260 t. Откупна цена била је 75 п. д. за 1 кгр.

Сточарство је неразвијено. Стока живи често под небом. Нема довољно зимске хране, ни стоке за запат. Али како је месо важна народна храна, то је промет на главним земаљским сточним пијацама, у Подгорици и Никшићу, био живљи. У земљи је продато око 6.500 комада рогате марве. Извоза готово није било.

Међу сточарским гранама најнапредније је овчарство. Вуна је осредње каквоће и има добру прођу. Овце се извозе у Италију.

Индустрије готово нема. У Никшићу постоји пивара, која производи годишње до 900 hl. пива. Црногорско индустријско удружење намерава да подигне још једну с капиталом од 200.000 перпера, која ће моћи производити 20.000 hl. годишње.

У земљи су свега 2 парна млина и једна примитивна стругара.

Разноврсне предмете свакодневне потребе израђују занатлије. Златни везови и метални ков домаће су израђевине, али се материјал за њих добавља из иностранства.

Индустрија зејтина не показује квалитативно никакав напредак. Она се обавља у маломе, али на много места. Заостаци, употребљиви за фабрикацију сапуна, извозе се у Италију.

Влада тежи да подигне индустрију увођењем страних капитала и давањем концесија и повластица.

Новосаграђено, слободно, Барско пристаниште и железница, подигнута од њега до Вир Пазара на Скадарском Блату, изазвали су живљи развитак црногорског трговинског саобраћаја.

Због неуговорног стања с Аустро-Угарском промењени су трговински и кредитни односи Црне Горе на штету аустро-угарске трговине и индустрије, а у корист Италије. Талијанско друштво Società commerciale d'Oriente има у Бару свој филијал и ступило је у непосредне пословне везе с црногорским трговцима. Пошто му је уступљено једино велико стовариште у реону пристаништа, као и сав слободан простор испред њега, оно је у стању да, с робом овде наслаганом, води велику трговину готово без конкуренције. Главни су предмети, које друштво држи на стоваришту: брашно, петролеум, шећер, кафа, жито и грађевинарско дрво.

Трговачки је биланс Црне Горе пасиван према проценама о спољашњој трговини, пошто статистички подаци о њој још нису објављени од 1908. год. на овамо.

Вредност увоза достигла је 1910. год. 7·5 милиона Кг., и то преко Бара увезено је 5.800 t. робе у вредности од 3.7 мил. Кг. Због неуговорног стања с Аустро-Угарском знатно се оснажила талијанска и немачка конкуренција. Талијанска нарочито стога, што је у рукама њихових друштава грађење и експлоатација Барског пристаништа и железница од Бара до Вир-Пазара. —

Конзул затим говори о каквоћи, количини и вредности појединих увозних предмета у 1910. год. сравњујући све то са стањем у 1909. год. Даље, излаже извоз преко Бара и Уциња, и даје савете о трговачком пословању и кредитним односима у Црној Гори, па прелази на саобраћај.

Железничка пруга Бар — Вир-Пазар, дуга 42 км., уског је колосека. Саобраћај између Вир-Пазара и Ријеке и Плавнице (на Скадарском Блату) с једне, и између тих места и Скадра у Албанији с друге стране, обавља се свакодневном паробродском вожњом по језеру, која је уведена тек 1910. год. Даљи пак транспорт путника и робе од Плавнице за Подгорицу, највеће земаљско тржиште, обавља се колима, али ће их ускоро заменити железница. — Приходи од железница и лађа и субвенција за отправљање талијанске поште припадају за 60 година

талијанском друштву „Compagnia di Antivari“ за зидање пристаништа и грађење железница.

Заштитни пристанишни насип још није готов. Отуд у доба буре уз мало може пристати само један пароброд средње величине. Кад више лађа одједном улази у пристаниште, оне се морају укотвити на отвореном мору, па се истоварују с помоћу лакших лађа.

Поменута „Compagnia di Antivari“ управља пристаништем и приходима од пристанишних такса. Такса за пароброде износи 40 пара од К. t. У претплати плаћају пароброди 10 Kr. за годину и регистарску тону. Сем тога плаћа сваки пароброд 5 Kr. за утврђивање на месту пристајања. За истоваривање и утоваривање друштво наплаћује 15 пара од товара и још 8 пара за пренос у магацин или из њега. Ноћу и празником такса је за 75% већа.

Од 1909. год. постоји између Цетиња и Ријеке с једне, и Цетиња — Ријеке — Подгорице и Никшића с друге стране аутомобилски саобраћај, који је аустријско предузеће. Исто тако између Цетиња и Котора.

Интересантно је још поменути, да је 1909. год. пропутовало Црном Гором преко 3.000 путника и да се тај број повећао за 40—50% у току 1910. године.

Барско пристаниште и Уцињску луку редовно посећују пароброди Аустријског Лојда двапут, поштански пароброди друштва „Puglia“ четири пута недељно, а пароброди „Ungaro — Croata“ четири пута месечно.

Да завршим. Извештај г. Мековића, и ако је писан по општем плану за консуларне извештаје аустро-угарске, много изостаје иза осталих о балканским земљама, како у потпуности изнесених података тако и по оригиналности мисли и погледа. Па ипак нам је добро дошао у недостатку бољих извора о економском стању Црне Горе.

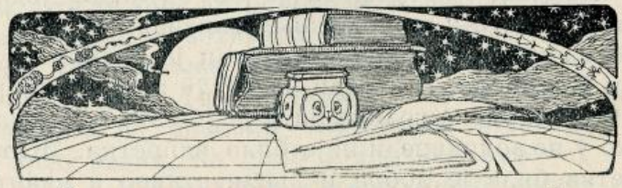
Проф. **Т. Радивојевић.**

* Књижара Учитељског д. д. „Натошевић“ (Нови Сад) штампала је друго издање књиге „Основи знанствене педагогије у свези са законом еволуције и социологије, написао Д-р Густав Линднер, превео Илија Радивојевић“. — Цена 1·50 круне.

* На овогодишњој професорској скупштини у Београду читана су три предавања: 1. Доба младости, његова психологија, од проф. Петра М. Илића; 2. Историјска настава у средњим школама, од проф. Милана А. Костића; 3. Како може да се изврши стварна реформа средње школе? од проф. Саве Максића.

* У Новом Саду дата је у штампу књига Бранка Ролера: „Значај, важност, задатак и циљ гимнастике.“ Књига ће изнети до пет штампаних табака. Половина чистог прихода намењена је Српском Соколу у Новом Саду и Ср. Карловцима. — Цена је 1 круна.

Богословија Св. Саве у Београду: *Извештај за 1910—1911 годину.* XI. Београд, 1911, штампано у новој штампарији Давидовић. Садржај: Модернизам, од С. М. Веселиновића, Црте с пута по Св. Гори, од М. Д. Смиљанића, богослова, Извештај о школи. — В. 8°. стр. 122.

Правила, уредба и наставни план ученичке дружине „Станковић“. Београд, електрична штампарија С. Хоровица, 1911.— 8°, стр. 38.

Огледало наших гимназија или Нишка гимназија по статистичким подацима за прошлу (1909—1910) годину. Написао прота Милош С. Анђелковић, професор. Ниш, 1911. год., штампано у новој штампарији Драгише Ж. Пајића. — 8°, стр. 68.

Бр. 3. Библиотека Младост Бр. 3. — М. Горки: *Историја једног злочина.* С руског Свет. Живковић, Београд, штампарија Андре Петровића, 1911. — 8°, стр. 38. Цена 0·30 дин.

САДРЖАЈ:

1. *Боркан са Лепене,* приповетка Милоша П. Ћирковића;

2. *Пред прагом искушења,* од Ж. Девечерског;

3. *Повратак с јесењих свечаности,* песма Божидара Пурића;

4. *Морал у народа нашег упоште,* од професора Ј. Миодраговића.

5. *Опада лишће,* песма Драгутина Ј. Илића:

6. *Краљевић Марко у народној успомени,* записао Станоје М. Мијатовић, учитељ (наставак);

7. *Бајка,* од Елизе Ожешкове, с пољског превела Ружа Д-ра А. Винавера.

8. *Сећање,* песма Драгослава Илића;

9. *Здрави појмови,* роман И. Н. Потапенко, превод с руског (наставак);

10. *Листићи:* (Јесење руже, од Н. Животића, ?, од Ж. Девечерског;

11. *Хроника:* (Наука, Књижевност);

12. *Разно;*

13. *Библиографија.*

Слике:

П. Рубенс: *Самсон и Далила;* Фот. Д-р Ј. Цвијић: *Водопад Савовске реке у Студеници;* Њ. Крал. Височанство Јелена и Њ. Ц. Височанство Јован Константиновић Романов; Михо Маринковић: *Мржња;* А. Николов: *Циганин;* У. Предић: *Св. Димитрије;* Фот. Д-р Ј. Цвијић: *Краљ Милутинова црква код Студенице;* Р. Валдец: *Доситеј Обрадовић* (дефинитивна израда); Фот. Д-р Ј. Цвијић: *Савина црква у Студеници;* Љ. Ивановић: *Студија из природе.* — Додатак — Ц. Гебел: *Кнез-Милошева пошта.*

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ | „РЕМИНТОН“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ | „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
КАРБОН ПАПИРА | ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЋЕ

САВИНА и КОЈОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова ул. 7 ица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних тканина за прање.
АТЛАЗА *и Сатена за јоргане, Цвилиха за душеке.*
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све употребе.
Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ И ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.
ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.
КОШУЉЕ: Phenix — Paris.
РУБЉЕ: Dr Lahmann.
КРАВАТЕ: London — Paris.
МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.
РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Cie Grenoble.
БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао ЖИЛ ПАЈО, превео с француског Јов. М. Јовановић.
Цена 2·50 дин. (у фином повезу 4·— дин.). Издање књижаре С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ
од каучука и метала
израђује
ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на Светској изложби БРИСЕЛ 1910

Највеће одличије Grand Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К°

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и КОМП.

БЕОГРАД КОД ЛУБЕНИЦЕ ВАСИНА УЛ. БР. 5. ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВО!

Изашло је из штампе:

ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

НАПИСАО ФРИДРИХ НИЧЕ

са опширном студијом о Ф. Ничеу и сликом Ничеовом

од Д-р М. ЋУРЧИЋА

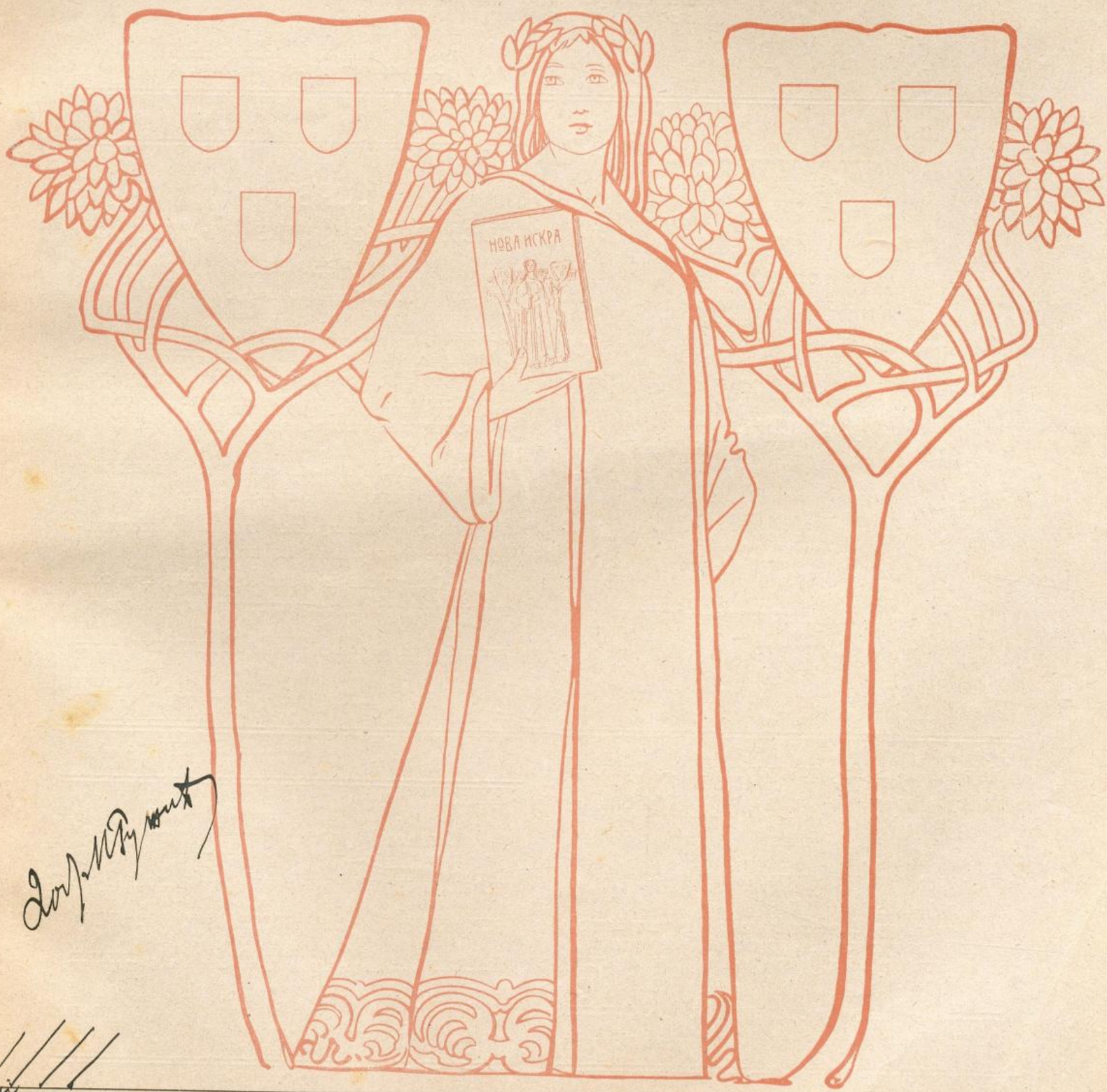
Цена 3·— д.

Издање књижарнице С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА У БЕОГРАДУ

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

9

НОВА ИСКРА

СЕПТЕМБАР 1911. Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић. ГОДИНА X.

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од

Г. Јевте Лаковића

продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као:

Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.

ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.

КАДИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.

АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.

ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.

ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°

БЕОГРАД

КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.

ТЕЛЕФОН 887

галантериска и помодна трговина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, манжетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.

Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО

У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1 Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама

2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЋЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

БРОЈ 9.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, СЕПТЕМБАР 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

КРАЈ

(ПРИЧА)

На скочањену земљу спуштао се ситан и оштар снег. Хладноћа. На улицама ретко где да се могла видети жива душа.

Из варошке болнице, која је више личила на какву средњевековну хапсану него на кућу са именом тако великог хуманог смисла, кренула се пратња најскромнијег изгледа. Таљиге са једним коњићем, на њима прост и неофарбан мртвачки сандук, на предњем крају тога сандука згрчио се таљигаш са дизгинима у једној и простом и неофарбаном крстачом у другој руци, пред коњићем свештеник и за сандуком гологлав човек обријане браде и бркова, у лаком кратком капуту. Слика, заједно са свештеником, слика беде и невоље људске.

И споредним улицама, које су представљале најкраћи пут, пратња стиже на гробље. И сандук спустише поред отвореног гроба у горњем крају гробља који општина још није доспела оградити.

Хладно, много хладно. Најежио се свештеник, дрхти таљигаш, тресу се гробари, а човек обријане браде и бркова модар је као чивит и зубма цвокоће.

На двоје на troје свештеник сврши опело и гробари већ подметнуше конопце под сандук да га у гроб спусте, али се у томе тренутку човек у лаком и кратком капуту испрси, извади из џепа неку исписану хартију и из ње дрхтавим гласом поче читати:

„Тужни зборе! Богињу Талију и њен величанствени храм задесио је један тежак удар: једна од њених првих будућих свештеница склопила је своје божанствене очи једном за свагда.“

„Добра покојнице! — —“

— Пријатељу — рече му свештеник — мени је хладно, сви дрхтимо, а теби је, чини ми се, најгоре. Бог нека је прости, она се мука опростила, и то нека јој буде сав помен на земљи — у удољи плача и невоље...

Онда скиде епитрахиљ, сави га и метну под пазухо и оде. И таљигаш се прекрсти, па и он оде. Гробари спустише сандук у гроб и почеше га журно затрпавати.

„Добра покојнице! — наставио је човек читање хартије као да није чуо речи свештеникове нити видео шта се пред њим дешава. — Рођена си у беди и невољи. А није право што је судба с тобом одиграла једну тако страшну игру. Није право, јер је у твоме срцу било огњиште добра и милости, јер су твоју душу загревали најузвишенији идеали једне истинске, једне рођене уметнице. И ако те нико није довољно ценио, и ако ћеш лако бити заборављена као згажени стручак најплеменитијег цвета, пониклог украј пута, твоја светла успомена живеће у души која је живела за тебе, да сад живи за твој тужни гроб — —“

И заплака се човек обријане браде и бркова у лаком и кратком капуту.

— Господине — рече му један гробар — ’оће ли да падне нешто на пиће?

Човек тек тад виде да је пред њим све свршено и сузне очи му се зауставише на већ пободеној крстачи која му се учини и сувише мала, и сувише сиротињска.

— Дођите вечерас у позориште — рече он гробарима — пустићу вас на галерију.

И кад оста сâм са тим хладним гробом, он се поново заплака, заплака се свим животом, свом несрећом својом...

Чеда Поповић.

СИРОТА

Она није жена као друге жене.
Никад није била материна маза:
Под туђинским кровом усамљена вене,
Страшљива и чедна, скромна, без мираза.

Она није чула ласку каваљера,
Нити кадгод виде свилене лепезе:
Заношена низом наивних химера,
Уз старинску песму ситно цвеће везе.

Она не зна шта су девојачке ћуди
И вечерње шетње по Калемегдану:
Младићски јој поглед не окаља груди—
Њу помињу само лепу и ваљану.

И из дана у дан погурена ради,
Са осмехом чистим на уснама бледим:
По свиленом платну цвет до цвета сади,
Док јој младост тужи у власима седим.

Момчило Милошевић.

ЈУТРО, ПОДНЕ И ВЕЧЕ

Наслоњена на свилено јастуче стајала је на прозору стара госпа. Градски часовници откуцавали су пети час поподнева. Њихови метални гласови допирали су чак до ње и умирали далеко негде изнад кућа у сивом зраку јесењег дана. Вече! Она немарно махну главом као да потврђује сопствене мисли, и баци кришом поглед на суседни прозор на коме се указаше два свежа, румена лица. У тренутку се обоје изгубише за свиленом завесом, и кроз паучинасти вез виделе су се још за часак две чврсто загрљене сенке. Затим је ветар зањихао празном завесом и унутра је било све мирно. Њени суседи повукли су се тренутно у дно тамног салона, али је она пре тога ипак видела како је млади човек спустио један нежан пољуб на кестењасту локну.

На улици је било још доста јесењег сунца. Зраци су плавили зеленкасти гранит и по прашини гњурали се врапци. Понекипут листак залутао би испред прозора. Тешка пиварска кола промакла су споредном улицом, протутњао трамвај с послугом и два немарна путника, једно гаравo девојче врелих очију окретало се ко зна који пут за дугокосим студентом. Окренуо се и он и дуго за њом гледао погледом чежње и снова.

Лепа, стара госпа необично се осећала. Зрак јој је голицао прса притиснута временом и корзетом, и чинило јој се да на образу осећа студентов поглед, на коси суседов пољуб. Зашто? То није знала. А кад се улица испразнила и зраци добили боју прашине она је опет прошаптала: вече!

Лепа, стара госпа осећала се млада, она је у тихим вечерима тако много волела јутро и младост. Лепа, стара госпа волела је живот и снове. Она је и сањала. У мирним вечерима увехнуле целе, хладне јесени лепо је сањати о пролећу...

То је било једног априлског јутра. Први пут тада видела је она свога *покојног* мужа код старе *тете*. Весео и задихан, упредајући своје велике бркове, причао је он пуно лепих ствари њој, размаженој и враголастој шипарици. Како је лепо причао! И тета га је слушала задивљених очију. После су прошетали. Шетајући дугом алејом он се тресао од смеја и ознојио као мало дете.

— Вама је топло, да се вратимо! приметила је она.

— Наштo? —

Тада се насмешио и додао:

— Између сунца и звезда не може бити хладно! —

— Звезде? Где их видите? упитала је.

— У вашим очима, госпођице!..

И стара госпа порумене исто као и онда и спусти поглед на тротоар.

Затим су се верили, венчали и били срећни...

Љ. ИВАНОВИЋ: ЈЕДНО ДВОРИШТЕ.

Једна залутала буба-мара заустави се на плишаној простирци испред ње. Она се саже и таман диже руку а из недара јој испаде, златни медаљон и мали пророк наивних раширив своја ватрена крилашца одлете поново у сури зрак. А златни медаљон расклопи се и показа фотографију дивног младића. Госпа се саже, пољуби лепу слику и загледа се...

Давно је томе кад је ту слику друкчије љубила, кад је грлила модел са ког је слика снимљена. Давно... године су прохујале. Она је тада била још доста млада, још свежа — тек зрела жена — сочна кô тамни грозд бремене лозе у августу. Њен стари муж оронуо, уморан тражио је мира и радо играо санса после ручка. Али у кафани се није могло спавати, а он је тако радо спавао иза друге партије. Код куће, пак, били су сами. Сем тога она се нерадо лаћала карте, она је хтела живота, шале, шумног смеха. Најзад се нашло погодно лице за обоје. Студент Петровић, даљни рођак њезина мужа, био је млад, леп и сиромах. Имао је још две године студија и знао играти карата. Они га приме к себи и од тад пође на боље. Стари је, после свршене партије, стално као победилац одлазио у своју постељу, а млади студент и госпа у салон за клавир, да тамо на миру уживају у лепотама великих мајстора...

Једнога дана, пред свршетак студија, младић је дошао раније дома. Стари се, мимо обичај, задржао дуже у граду. Било је подне и лето. Топлота дана гасила се под тешким завесама с последњим звуцима једне Шопенове фантазије. Тихо су умирали нежни звуци, на старим тапетима играле плаве сенке и у госпиним очима буктао понор од пакла. Тада су им се главе додирнуле изнад нотног система и она обамрла пала на његово раме. Сироте млечне, блиставе

дирке занемеле су истог тренутка. Било је подне. Лето. Сунце је пржило тешке завесе, на зидовима су играле плаве, мистичне сенке...

Давно је све то било. *Много година је од тога дана прохујало.* Живот је имао пуно радости и горчина за стару госпу. Најзад се свршило на миру: стари је дознао све и обесио се, а младог студента однео ђаво једнога дана са малом модискињом из суседства. Лепа госпа је с почетка много патила, јадиковала за златним данима зрелих плодова, а затим помирила се са судбином. Понекад тек, гоњена успоменама, устрептала би стара крв у њеном вечно младом срцу, и тад би отворила медаљон и дуго гледала и љубила малу слику...

Пролазници учесташе. Озебло сунце умирало је у жутим виноградима изнад брда. На прозорима се расплинуше наранџасте локве, последњи одсев сунчеве светлости прели их бојом крви, а за тим у даљини се развукоше тешке магле. Дан се гасио у смрти сунца, и све је бивало тише. Само је једна заостала, озебла ласта тужно цвркутала на телефонској жици као да је хтела рећи: „Гле, већ је јесен, лепа госпо!“

А она као да је разумела тај цвркут зањиха тужно проседом главом.

— Јесење вече! — прошапта тихо и повуче се у дно замрачене собе да тамо сакрије сузе испред сутона...

Жив. Девечерски.

МАРКОВЕ СТОПЕ

...Румено јутро ниче и разлива
Светлост са гора љубичасте боје...
Врх суре стене Марко седи — снива
Далеке снове домовине своје. —

И у просенку маглених планина
Он гледа Прошлост с барјацима плâвим
Како се враћа из својих давнина
И кô визија са мачем крвавим
Планином јури... И чȳ да га зове
Глас Будућности на прегнућа смéла
Из мутних сфера неке ере нове...
— Тад Марко скочи натмурена чела...
И виде како са планинских страна,
Као авети са горе и стења,
Силазе групе турских каравана...
— И грмну Срȕба дугих поколења:

— „Зар моје снове и сјај моје зоре
И сама Вечност може да помути?..
Вечност је моја!..“ Задрхташе горе
И вихором се замаглише пути...
Крв обли стене... Освану дан страве,
Борбе и таме, што доба раздваја —
Докле је, негде кроз ведрине плаве,
Кружила песма нових нараштаја...

А корак Марков — куд то јутро крену —
Уреза Вечност у гранитну стену.

Т. Ђукић.

П. П. РУБЕНС:
МАРИЈА И ЈОСИФ С ИСУСОМ.

МИС ХАРИЈЕТА

ГИ ДЕ МОПАСАН

ило нас је седморо у бреку, четири жене и три човека, — један је крај кочијаша седео — и лагано смо се пели уз брдо, по ком је пут кривудао.

У зору смо пошли из Етрета, да видимо рушевине Танкарвила, и сви смо дремали, јер нас је свеж јутарњи ваздух успављивао. Нарочито су жене, ненавикнуте на овака ловачка устајања, сваки час склапале очи, климале главом или зевале, а нису ни обраћале пажњу на лепоту сунчева рађања.

Била је јесен. С обе стране пута простирале се оголеле њиве, покривене жутом стрњиком покошене зоби или пшенице као рђаво обријаном брадом. Замагљена земља пушила се. Шеве су у ваздуху певале, а друге тице у џбуњу цвркутале.

Наједанпут се пред нама, на ивици хоризонта, појави сунце као ватра црвено, и што се више све светлије и светлије пело, пољана се чисто будила, смешила, кретала и као девојка, кад из постеље устане, скидала своју беличасту маглену кошуљу.

Гроф де Етрај, који је крај кочијаша седео, узвикну: „Погледајте, ено зеца“, и пружи руку лево на поље обрасло детелином. Животиња је бежала; из густе велике детелине само јој се дуге уши виделе; одједном претрча преко узоране њиве, па застаде; онда опет поче бесно јурити, удари у страну; поново узнемирена стаде, мотрећи да нема опасности, неодлучна којим путем да удари; потом окупи трчати избацујући стражње ноге у вис и нестаде је у једној четвртастој леји цвекле. Сви се људи раздремаше и стадоше гледати како животиња трчи.

Рене Леманоар проговори: „Јутрос нисмо нимало љубазни“, и гледајући своју сусетку, малу бароницу де Серен, која се борила са дремежом, полугласно јој рече: „Ви мислите о свом мужу, баронице. Не бојте се, он ће тек у суботу доћи. Остаје вам још четири дана.“

Она се дремљиво насмеши и одговори: „Како сте глупи!“ Онда отресавши се дремежа додаде:

„Ходе, причајте нам штогод, да се насмејемо. Ви, господин Шнале, који сте, како сам слушала, имали више успеха него ли и сам војвода Ришлије, испричајте нам какву љубавну историју, коју сте доживели; причајте, коју ви хоћете.“

Леон Шнал, стари сликар, који је некада био врло леп, врло снажан, одвећ поносит због своје лепоте и много вољен, ухвати се руком за дугу седу браду, насмеши се, а после неколико тренутака размишљања наједанпут се веома уозбиљи.

— Ово, госпође, неће бити весело; испричаћу вам најжалоснију љубав из свога живота. Желим својим пријатељима да је никад такве не пробуде.

I

Тада ми је било двадесет и пет година, и ја сам као мазало обилазио целу обалу нормандску.

Кад кажем „обилазити као мазало“, мислим оно лутање, с торбом на леђима, од крчме до крчме, под изговором да се раде скице и пределi с природе. Ништа није лепше од тога у лутању проведеног живота. Слободни сте, без икаквих препрека, без бриге, без тежња, чак ни о сутрашњици не мислите. Идете путем, који вам се допадне, без другога вођа сем своје фантазије, без другог саветника сем својих очију. Зауставите се, јер вас је какав поточић очарао, јер сте осетили пријатан мирис печених кромпира пред вратима какве гостионице. Покадшто вас мирис клематиса или безазлен поглед крчмареве служавке привуче. Немојте презирати ту простачку љубав. И те девојке имају душу и осећања, а уз то једре образе и свежа уста и њихов снажан и ватрен пољубац пријатан је као дивља воћка. Љубав, ма од куд долазила, има своју вредност. Срце које закуца, кад се ви појавите, и око које заплаче, кад одлазите, тако су ретке, миле и драгоцене ствари, да их не треба никад презирати.

Имао сам љубавних састанака у јаругама пуним пресличице, иза кошара, где краве ноћују и на таванима, у слами још млакој од дневне жеге. Остало ми је у сећању грубо суро платно на витком и чврстом телу и туга за безазленим и искреним миловањем, које у својој грубој срдачности има више сласти, него ли фина уживања, добивена од красних и отмених жена.

Али што човек највише воли у том тумарању, то је поље, шума, излазак сунца, сумрак и месечина. То је за сликара свадбени пут са земљом. Он је сам с њом у том дугом и мирном љубавном састанку. Легне у ливади усред прстенка и турчинка и отворених очију гледа сунцем обасјано сеоце са његовим шиљатим звоником, на ком подне откуцава.

Седне на обалу крај извора, што испод храста истиче, усред густе, меке, високе и блиставе траве. Клекне, сагне се и пије хладне бистре воде, која му окваси бркове и нос, пије је са уживањем, као да се с извором уста у уста љуби. Покадшто, кад дуж таког уског поточића наиђе на мало дубине, го се у њу загњури и осети од пете до главе хладно и пријатно миловање, као неко голицање лака и брза поточића.

Весео је на брегу, тужан на обали језера, одушевљен кад сунце потоне у крваве облаке и своје пурпурне зраке по реци расипа. А ноћу, кад месец небом плива, мисли на хиљаду чудних ствари, које му не би ни на ум пале при врелој дневној светлости.

Дакле путујући тако по овој истој околини, у којој се ове године налазимо, стигнем једно вече у мало село Бенувил, што је на стрменитој морској обали између Ипора и Етрета. Допао сам из Фекама, идући високом и као зид стрменитом обалом, чије су се шиљате стене у море спуштале. Од ране зоре путовао сам по као саг мекој трави што расте на обали провалије, под сланим морским ветром. Певао сам, што ме грло доносило, и корачао крупним корацима, гледајући час галеба како бежећи лагано кружи по ваздуху и према плавом небу показује беле превоје својих крила, час на зеленом мору суро једро рибарске барке. Тај дан провео сам весело и безбрижно.

Упутише ме у један мајур, који држи нека сељанка и прима путнике на стан. То је била нека врста крчме, усред пространог дворишта ограђеног двоструким редом букава.

Оставим обалу, упутим се у заселак, који је био скривен међу горостасним дрвећем, и јавим се баки Лакашер.

Била је то стара сељанка, смежурана лица, строга изгледа; чинило вам се да прима путнике преко срца и с неком врстом сумње.

Био је месец мај. Уцветале јабуке покривале су двориште мирисавим цветним кровом и непрестано сипале кишу ружичастих листића, који су ковитлајући се падали на људе и на траву.

Ја запитах: „Да ли имате, бако Лекашер, собу за мене?“

Изненађена, што јој знам име, она одговори: „Па како се узме; све је издато; али ћу опет видети.“

После пет минута погодисмо се и ја спустих торбу на земљани под једне сеоске одаје, у којој је била само постеља, две столице, сто и умиваоник. Из ње се излазило у велику задимљену кујну, где су гости обедовали заједно с радницима с мајура и газдарицом, која је била удова.

Умијем руке и изађем. Стара је за ручак пржила кокошку на широком огњишту, у ком су висиле читаве гронтуље црне чађи.

— „Имате ли доста путника?“ упитах је ја.

Она ми дурновито одговори: „Имам једну госпођу, неку постарију Енглескињу. Станује у другој соби.“

Платим још пола динара дневно и добијем право, да ручам сам у дворишту, кад је лепо време.

С. РОКСАНДИЋ:

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

РОБ

Поставише ми пред вратима и ја почех да зубима ситним мршаве делове нормандске кокошке и да пијем бистру јабуковачу, жвачући велике залогаје белога хлеба, који је, и ако је пре четири дана мешен, био изврсан.

Наједанпут дрвене вратнице, што на пут воде, отворише се и једна чудновата прилика упути се кући. Одвећ суха, одвећ висока, тако увијена у шкотски шал с црвеним квадратима, да би човек могао помислити да и нема руку, кад не би видео једну суху руку, како низ бутину држи бео путнички амрел. Њено као у мумије лице, окружено увојцима седе косе, који при сваком кораку одскакиваху, натера ме, ни сам не знам зашто, да помислим на харингу са витицама око главе. Она брзо, оборених учију, промаче поред мене и нестаде је у колеби.

Та чудновата појава развесели ме. Јамачно је то моја сусетка, постарија Енглескиња, о којој ми је газдарица говорила.

Тога дана више је нисам видео. Сутрадан био сам се намештио у дну оне дивне познате вам долине, што се пружа чак до Етрета, и спремио да цртам, кад наједанпут подигавши очи угледам нешто необично, како усправљено на брегу стоји, рекао би катарка је са заставом на врху. То је била Енглескиња. Чим ме смотри, нестаде је.

У подне дођем на доручак и седнем за заједнички сто, да начиним познанство са том старом чудакињом. Али она не одговори на моју љубазност; чак је и према мојој услужности била неосетљива. Ја сам јој упорно наливао воде, ужурбано додавао јела. Само лак, готово неприметан покрет главе, једна полугласно изговорена енглеска реч, коју сам једва чуо, беху једини одговори захвалности.

Махнуо сам је се, и ако сам непрестано о њој мислио.

Након три дана знао сам о њој толико исто, колико и госпођа Лекашер.

Звала се мис Харијета. Како је тражила неко забачено село, да у њему лето проведе, настанила се пре шест недеља у Бенувилу, и као да није имала намере да га остави. За столом никад није говорила, брзо је јела и уз јело читала неку књижицу протестанске пропаганде. Свима је те књижице раздавала. Чак је и свештеник добио четири свешчице, што му је некакав дечко, ком је она дала један грош, донео. Покадшто, без икака повода, рекне газдарици: „Ја воли Господ изнад све на свет, диви свему, што је створила, обожава га у сва природа и увек у срца носи.“ И изненадно би збуњеној сељанци ћушнула у руку једну од брошура, што су намењене да цео свет у њену веру обрате.

У селу је нису волели. Откад је учитељ рекао: „То је безбожница“, владало је као неко проклетство на њој. Свештеник, кога је госпођа Лекашер питала за мишљење, рекао је: „Она је јеретичарка, али Бог не тражи смрт грешника,

РАЛИ: ЗАБРАЊЕНИ ПЛОД.

а после тога ја мислим да је она потпуно часна особа.“

Речи „Безбожница — Јеретичарка“, чије се значење није поуздано знало, унеле су сумњу у духове. Осим тога тврдили су да је Енглескиња веома богата, и да је цео век провела путујући по свима земљама на свету — јер је њена породица отерала. Што ли је породица отерала? Због њеног безверја, разуме се.

У истини то је била одушевљена поборница за своја начела, тврдоглава протестанткиња, каквих Енглеска гомилама даје, једна од оних старих добродушних, а несносних девојака, које се вићају за свима заједничким столовима у Европи, које вам огаде Италију, окуже Швајцарску, учине досадним красне градове крај средземнога мора, свуд доносе своје чудњачко понашање, своју скамењену весталску чедност, тоалету која се описати не може, и извесан мирис гуме, да вам се чини као да их ноћу у кожну кутију затварају.

Како их у неком хотелу смотрим, одмах утечем као тица од виноградског страшила.

Међутим ова ми се учинила тако необична, да ми није била одвратна.

Госпођа Лекашер, од природе непријатељица према свему што није сељачко, осећала је у својој ограничености као неку врсту мржње према зане-

сеном понашању старе девојке. Пронашла је надимак, којим је прозвала; без сумње то је био израз презирања, који јој је не знам како прешао преко усана, а био изазван не знам каквим, магловитим и тајанственим радом духовним. Она ми је говорила: „То је права анатемница.“ И то име, пришивено једној озбиљној и пуној осећања особи, учини ми се изванредно смешно. И сам је већ нисам друкчије звао, већ „анатемница“, осећајући необично уживање да сасвим гласно изговорим ту реч, чим њу угледам.

Запиткивао сам баку Лекашер: „А шта нам данас ради наша анатемница?“

Сељанка чисто љутито одговори: „Можете ли веровати, господине, да је узела жабу, којој је била нога размрскана, однела је у своју собу, метнула у умиваоник и превија јој ногу као човеку каквом! Зар то није обесвећење?“

Једном, шетајући се по морској обали, купила је велику рибу, коју тек што су били ухватили, а купила је само зато, да је опет у море баци. Лађар, и ако му је било добро плаћено, изгрдио је, да не може горе бити. Чак и после месец дана није могао о том речи повести, а да не дође у јарост, и да не виче како је то велика штета. Ох! истина је, мис Харијета је била права анатемница; бака Лекашер ђенијално се досетила да је тако крсти.

Коњушар, кога су Пијонером звали зато што је у младости као војник у Африци служио, имао је друкчије мишљење и обешењачки је говорио: „То је нека стара, која се у своје време проводила.“

Сирота девојка, да је само знала!

Служавка Селеста нерадо је послуживала, што никако нисам могао знати зашто. Може бити једино стога, што је била туђинка, друге народности, другог језика и вере. Укратко то је била права анатемница.

Време је проводила у лутању по околини, тражећи и обожавајући Бога у природи. Једно вече затекао сам је како клечи у једном џбуну. Опазивши кроз лишће нешто црвенкасто, размакнем гране, и мис Харијета скочи, стидећи се што сам је тако видео, и упре у ме преплашене очи као совуљага, кад је усред дана нађете.

Неки пут, кад сам у стењу радио, изненада бих је смотрио, како стоји на морској обали као телеграфски дирек, и са заносом гледа час широко море позлаћено сунчаном светлошћу, час пространо пурпурно небо. Понекад је угледам како долином брзо корача оним лаким кораком, што га само Енглескиње имају, и ја се упутим к њој, једино да видим њено озарено лице, њено сухо и тајанствено лице, задовољно од неке дубоке унутарње радости. Често сам је затицао како пред неким мајуром седи на трави испод јабуке, на крилу држи отворену малу библију и некуд у даљину гледа.

Није ми се ишло одавде, јер ме је ова мирна земља привезивала својом пространом и красном околином.

Лепо ми је било у том забаченом мајуру, удаљеном од свега, а близу земље, добре, чисте, лепе и сирове земље, коју ћемо једног дана својим сопственим телом нагнојити. А може бити, треба ли да вам кажем, и мало радозналости задржавало ме је код баке Лекашер. Хтео сам да мало боље познам ту чудну мис Харијету, да сазнам што се догађа у тим самохраним душама старих Енглескиња луталица.

II

На веома чудан начин учинили смо познанство. Довршио сам један сликарски оглед, који ми се учинио одвећ смео, а и био је. После петнаест година продат је за десет хиљада динара. Међутим био је сасвим обичан и изван академских правила. Цела десна страна моје слике представљала је стену, огромну зупчасту стену, покривену окреком мрким, жућкастим, црвенкастим, по ком сунчана светлост као зејтин клизи. Светлост, и ако се сунце иза мене није видело, падала је на камен и као злато блистала. То је заиста вредило. Цела та страна засењавала је очи величанственом пламеном светлошћу. Лево видело се море, не оно плаво, шкриљасте боје море, већ море кречњака, зеленкасто, беличасто, па и само чврсто под тамним небесним сводом.

Толико сам био задовољан својим радом, да сам га све скакућући понео у крчму. Желео сам да га цео свет види. Сећам се како сам га једној крави, крај пута, показао и викнуо: „Погледај, прије. Овако што нећеш често виђати.“

Дошавши пред кућу, одмах викнем баку Лекашер, дерући се што ме грло доносило:

— „О! газдарице, о! газдарице, ходите брзо и посмотрите ово.“

Сељанка дође и тупо се загледа у моје дело; њене глупе очи нису ништа разликовале, нису биле кадре распознати ни да ли је то во, ни да ли је каква кућа.

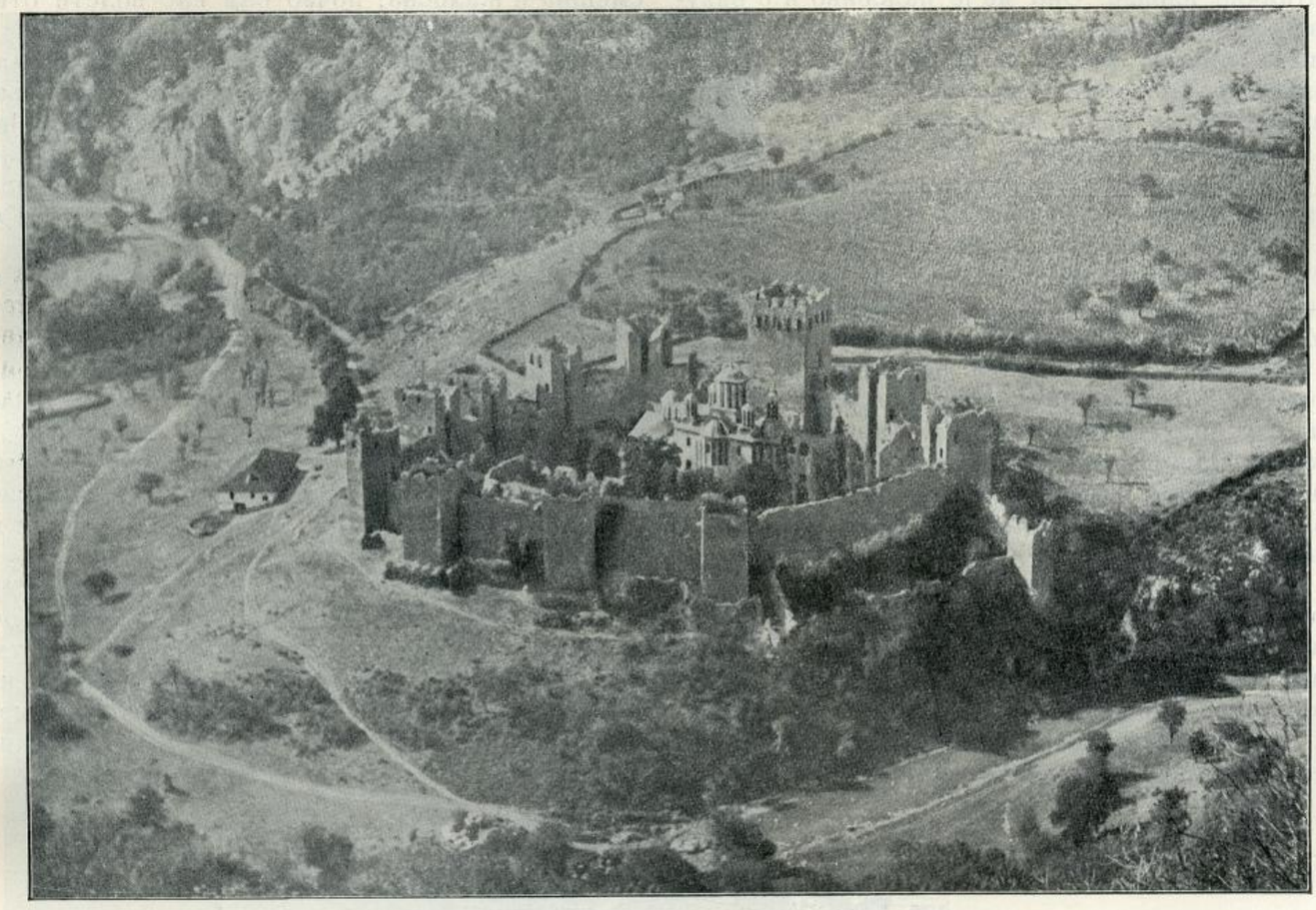
Мис Харијета се враћала кући и пролазила је иза мене баш у оном тренутку, кад сам ја испруживши руке држао слику и газдарици показивао. Анатемница није могла проћи, а да је не види, јер сам се ја постарао да је тако окренем, како не би њеном оку умакла. Она, узбуђена, изненађена, стаде као укопана. Била је то, како је изгледало, њена стена, на коју се она пела, да до миле воље сања. Наједанпут оте јој се из груди једно британско „Ао“, тако изразито и ласкаво, да се ја насмејана лица окретох к њој и рекох:

— „То је, госпођице, мој најновији сликарски оглед.“

Она, очарана, смешна и разнежена прошапта:

— „Ох! господине, ви на особита начин разумела природа.“

Ја се заруменех, задовољнији, вере ми, том похвалом, него да сам је из уста какве краљице

МАНАСТИР МАНАСИЈА.

чуо. Био сам очаран, освојен, побеђен. Дошло ми је да је пољубим, части ми!

За столом седнем крај ње, као што сам увек чинио. Први пут сад и она проговори, гласно понављајући своје мисли: „Ох! ја тако воли природа!“

Додавао сам јој хлеба, воде, вина. Сад је све примала с неприметним осмехом мумије. Ја поведох разговор о сликању предела.

После обеда заједно устанемо од стола и почнемо се по дворишту шетати. Онда ја, без сумње примамљен огромном пламеном светлошћу, што је сунце по мору расипало, отворим вратнице, које су на морску обалу водиле, и обоје раме уз раме упутимо се тамо као две особе које су се разумеле и прозреле.

Вече је било топло и благо, једно од оних вечери, кад су и тело и душа срећни. Све је уживање, све је чаробно. Топал ваздух, пун мириса од траве и алге, милује чуло мириса својим дивљим мирисом, милује чуло укуса сланошћу својом, милује душу својом мекотом, која у њу продире. Ишли смо по ивици провалије изнад широкога мора, које на сто метара испод нас ваљаше своје мале таласе, и отворених уста, раширених груди удисали смо лак и свеж ветар, који је прешао преко океана и слан од пољубаца морских таласа пиркао по нашем телу.

Увијена у свој шал, озарена лица, оголишених зуба, Енглескиња је посматрала огромно сунце, како се у море спушта. Пред нама, једва се оком могло догледати, једна лађа са три катарке бацала је своју сенку на разбуктало небо, а мало ближе пуштала пару, која се, димећи се, гомилала и остављала за собом бескрајан облак, који се преко неба простирао.

Црвена кугла непрестано се полако спуштала. Убрзо се дотаче воде управо иза непокретне лађе, која се као у огњу указа усред пламенога сунца. Оно се постепено губило; океан га је прождирао. Видело се како тоне, смањује се, нестаје га. Са свим га нестаде. Само мала лађа показивала је свој профил на удаљеном позлаћеном небу.

Мис Харијета је страсним погледом пратила тај ватрени смирај сунца. Извесно је обузимала неизмерна жеља, да загрли небо, море, читав хоризонт.

Она прошапта: „Ао! воли... воли... воли!..“ Видео сам јој сузе у очима. Онда опет рече: „Волео бих да сам мало тица, да одлети у небеско свод.“

Стајала је усправо, као што сам је често приковану на обали виђао, сва црвена у свом пурпурном шалу. Дође ми да је у албуму нацртам. Изгледала би као карикатура у усхићењу.

Окретох се, да се не бих насмејао.

Онда јој стадох говорити о сликарству, као што бих ком другу говорио; објашњавао сам јој тон, јачину боја, снагу утисака, употребљавајући

уметничке изразе. Она ме је пажљиво и с разумевањем слушала, трудећи се да погоди неразумљив смисао речи, да проникне моје мисли. С времена на време тек рекне: „Ох! разумео, разумео. То је врло занимљива.“

Вратисмо се кући.

Сутрадан, чим ме угледа, одмах ми прије и пружи руку. Убрзо смо се спријатељили.

То је била честита особа, која је имала неку врсту еластичне душе, што у часу пада у одушевљење. Недостајала јој је сталоженост, као што се то обично дешава код женскиња, које до педесете године остане неудато. Изгледало је као да је потонула у неку устајалу чедност, али је у срцу сачувала нечега младачког и запаљивог. Заносно је волела природу и животиње; волела је оном љубављу, што као старо пиће узаври, љубављу чулном, коју није људима поклањала.

Био сам уверен да кучка, која доји своје младе, кобила што са ждребетом трчи по пашњаку, гнездо пуно голишавих тичића, који отворених кљунова и огромних глава цвркућу, учине те од неког претераног узбуђења сва затрепери.

Јадна самохрана створења, што тужна лутате око заједничких столова, јадна створења и смешна и жалосна, почео сам вас волети откад сам њу познао.

Убрзо опазим да има нешто да ми каже, али се не усуђује, и та њена стидљивост забављала ме је. Кад изјутра с торбом на леђима пођем, она се ћутећи упути са мном, очигледно очајна, што не може да нађе речи којима би почела. Онда ме изненадно остави и брзо се хитрим корацима удаљи.

Напослетку се једног дана охрабри: „Ја волео да види како ви радила ваша слика. Пристајете ли? Ја врло радознао“. И сва се зарумени, као да је Бог зна какве смеле речи изговорила.

Одведох је на најудаљеније место Пти-Вала, где сам био почео једну велику слику.

Она остаде стојећи иза мене, и с особитом пажњом пратила је сваки покрет мој. Онда изненада, бојећи се ваљда да ми не смета, рече ми: „Хвала“ и оде.

Али не потраја дуго, а она постаде дружевнија са мном и стаде ме сваки дан с очигледним уживањем пратити. Понесе под пазухом своју столичицу, што се склапа — никад ми није допустила да је ја понесем — и седне крај мене. Читаве сахате остане тако нема и непомична, и очима прати сваки покрет моје кичице.

(Свршиће се)

ПЕХАР

Зрелом страшћу пехар ври, пени се, кипи,
Ево пиј из њега сву младост свитања,
Гризи груди докле кост до кости шкрипи,
Црпи младост која о вечности сања.

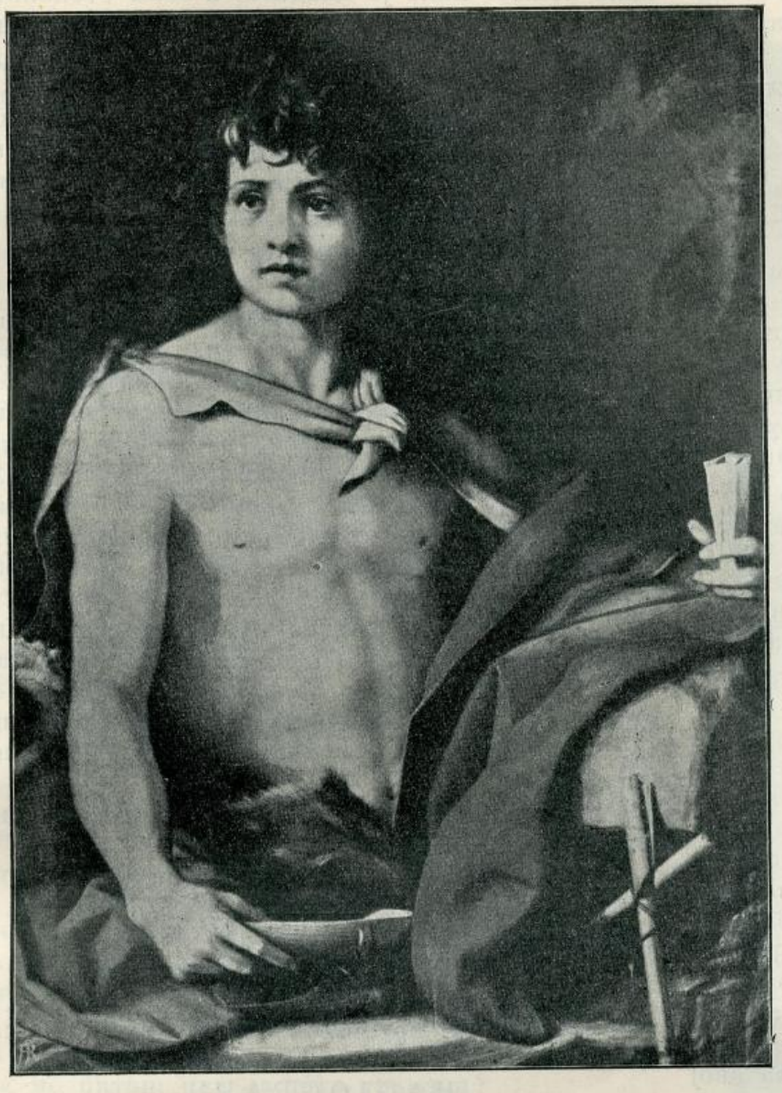
О, испиј је нагло, жудно и нечујно,
Вај, већ сад је горка и талога пуна!
Само прве капи из ње клизе хујно
И звоне ко чиста и сребрна струна.

...Резни ли горчина? Тад без речи бежи.
Испиј чашу само до талога сива,
У ком кључа отров, што цвет пржи свежи,
И из кога бије задах леша жива.

А кад у смех прсне демон искушења,
Пљунувши на прошлост, — смехом плач одгони,
Уз смех разбиј чашу прерanога врења,
Цикнувши нек падне и нека зазвони:

Тај звон биће живот и песма презрења!

М. Бојић.

АНДРЕА ДЕЛ САРТО:
ЈОВАН КРСТИТЕЉ.

ВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД

IN-PLANO

ПЈЕР ЛУИ

I

Кад се залупише велика врата уз шкрипу браве, мала Сила није испрва знала да ли треба да плаче или да се смеје, јер јој је самоћа била потпуно непозната.

За време од дванаест година, дакле од њезина рођења, никад је нису остављали дуже од пет минута саму. Свако би вече заспала у соби своје мајке која је није хтела ноћу остављати; пре подне је учила под надзором своје васпитачице; а после подне се око ње скупљала цела породица. Није се ни мало чудила што види око себе десетак лица, али јој је самоћа била непозната исто толико колико и Сигфриду страх.

Међутим сада је била сама, сасвим сама, за пуна два часа.

Отац јој је отишао из Париза у лов. Мајка се баш била извезла и повела собом кочијаша и лакеја. Собарица и њен муж собар отпутовали у унутрашњост да присуствују погребу неког свог рођака. Кувар и паракуварка отишли свако на своју страну, као што су чинили свако недеље. И тако је госпођица Сила остала под једином и можда непоузданом заштитом своје младе гувернанте из Мадрида, поред које је учила шпански.

На несрећу и „сењорита“ (тако је звала њена ученица) изгледа да је имала разлога да се шета. Тога дана је била непојмљиво расејана и нервозна, спремна на плач. Сила је њу много волела, па се распита о њеној невољи. Онда јој, изненада, сењорита рече: да ће изићи, али да њу не може повести, и да ће се зацело вратити кроз два часа; али да то нипошто не сме рећи госпођи, и да ће јој Сила своју љубав доказати тиме, ако буде још послушнија него што је у присуству своје учитељице.

Сила обећа, не знајући шта обећава, јер се још није у своме животу сусрела са самоћом. Сењорита убоде једну велику иглу у свој црни

шешир, журно пољуби девојчицу и врата се затворише за њом пре но што је Сила могла схватити шта се то догодило.

Снуждена седе полако на столицу пред којом је стајала и дубоко уздахну.

Цео свет је напустио!

Дакле од сто њих, који је тако воле и који јој то непрестано понављају, отац и мати, деда и баба, послужитељи, гувернанта, ујаци, тетке, кузине, другарице — од свих њих ни једна жива душа није остала која би имала част да се Сили удвара. Дакле, сви су они волели још понеког! Како то да се објасни? Сила никад није замишљала колика је невоља у таквој прилици.

Устала је и ишла на прстима из собе у собу, из салона у салон. Први пут је сада плашила ова пространа палата у којој је рођена. После дугог размишљања, Сила примети да у пустој кући влада у сред дана ноћна тишина. А ништа није тајанственије него промене које звук и светлост неочекивано изврше у појединим часовима. Без сумње, сунце је весело сијало на пољу, али због изненадног мира около ње, Сила ја дрхтала као да је помрчина.

Села је полако и послушно за клавир, отворила прву свеску Шуманову на означеном месту где је био њен најлакши комад »Повратак из позоришта« и хтела је да свира. Али после првог акорда она скочи поплашено са столице, толико се звук био јако одбио од четири зида. Нашавши да ће бити паметније ако не продужи, она затвори клавир.

Нечујно је отрчала до прозора: велико поплочано двориште, висока затворена врата од шупе и штале била су јој већ сувише познати, а сада и пуста слика, на коју је управила свој замишљени поглед. Чак је и кућица за пса чинила од одласка у лов утисак празне куће. Сила духну на глатку површину окна и полако написа по беличастој пари: »Ух!«

Али, од једном, једна мисао, једна сјајна мисао пролете кроз њену главицу.

Палата је имала три спрата, а цео трећи заузимала је огромна библиотека, забрањена малој Сили. И заиста, она је сматрала да су непостижна само два највиша слоја: прво та библиотека и, затим, небески свод. Ко јој смета да бар сада тачно испита, за тај један час потпуне слободе, тај први примамљиви слој који до сада није познавала? Ко је спречавао? Савест? Не. Сила се управљала по својој савести, али само кад се тицало погрешака или грехова чију је гнусност разумевала. На трећем спрату, као ни на првом, не би она учинила ништа што би било за осуду. Биће послушна, неће ништа разбити, ићи ће на прстима и неће оставити никаквога трага своје тајне посете...

Дрхтала је помало, пењући се.

Сваки нов степен, на који витки ђонови њених ружичастих папучица нису никад ступили, у исто време је и плашио и занимао, као испитивача путника сваки нови слој необрађиване земље. Било је двадесет и осам степеника до врха. Кад је стигла до горе, Сила се наже над оградом и погледа доле; чинило јој се да гази по највишем врху на земљи.

И плашљиво дете гурну одшкринута двокрилна врата, која се, у полутами, величанствено отворише као врата Тајне — и Сила, на прстима, уђе у незнани свет.

II

Ова се библиотека пружала као каква црква, врло висока, врло пространа и врло мрачна, са великим прозорима изнад полица. Мноштво мрких књига (Сила помисли: више од десет милиона) покривало је зидове с десна и с лева и чак позади у даљини. Сила је веома волела књиге. Ала морају бити занимљиве толике приче! Дабоме, сад сме себи допустити да мало чита. Пре свега, то неће нико ни дознати. А и никоме то не може нахудити. Зашто би јој бранили најпосле?

Само, била је велика мука изабрати једну књигу међу десет милиона. Коју да узме? Најлепшу. А најлепша је била највећа. И баш се пред њом, у најнижем реду велике полице, видела црна и златна полеђина једног огромног »in-plano«.

Ах, ово овде зацело и није књига! Не изгледају оне таке.

Сила се сети да је некада добила на Божић један поклон, неку занимљиву игру у кутији у облику лепе велике књиге.

— Кад би и то била игра? помисли она.

И саже се да прочита наслов.

Стајало је крупним златним словима написано:

HAGIOGRAPH.
HISPANOR.

Мала читатељка била је још сасвим почетница у библиографији и латинском језику, па није знала допунити целу реченицу: »Hagiographorum hispanorum opera selectissima«.*

Метне прст у уста, па рече после извесног размишљања:

— Један »Hagiograph Hispanor«... то мора да је каква игра са машинеријом.

Пошто је то одредила, она се одлучи. Ухвати обема рукама огромни »in-plano«, велики скоро као она, и извуче га с муком, тако да је леђа заболеше. Књига, отргнута са свога вечитог места, склизну, заниха се, заљуља и паде сасвим усправно.

Сила одахну, поносита са своје снаге, а још више са своје смелости; али се није усудила да пренесе тако тежак терет. Обема рукама окрете она први лист и измакну се неколико корака.

Сумрак је бивао све већи. Ноћ се спуштала врло брзо. Кроз једно плаво окно спуштао се дуги сунчани зрак и осветљавао је насловни лист књиге коју је тек отворила.

---

* Славна дела шпанских животописаца.

Ту је била насликана нека шпанска светица у кармелитском оделу, а иза ње се видела афричка пустиња. У једној је руци држала бич, а у другој срце из кога је капала крв.

Сила, уплашена, још више се измаче.

Ускоро је у целој соби осветљена била само тужна и бледа сенка ове светице; али што је околина постајала тамнија, то је она бивала све јаснија.

Изгледало је да расте, да се миче, да покреће очи.

Поветарац духну са пустиње иза ње и оживе наборе њене хаљине.

Нагла је главу.

Напослетку светица проговори:

— Сесилија...

Јадно дете, полумртво од страха, паде на колена.

— Госпођо... рече.

Па сетивши се за времена да треба свима калуђерицама рећи „сестро“, она, као добро дете, прошапута учтиво:

— Светице...

Привиђење одговори:

— Не бој се!

— Ох, ја се не бојим, рече Сила бела као зид: али сам се мало уплашила... опростите ми, светице.

Говорећи то, посматрала је широку одећу Бесмртне, мрку мантију, бели наплећник, босе ноге у сандалама и велики бели огртач који је око ње лебдео као светлост.

— Ходи ближе — рече светица — ближе. Шта би да учиним за тебе? Имаш ли о чему да ме питаш или да што тражиш?

Сила се ослободи:

— Да вас питам, светице? Има толико ствари што бих волела знати! А ви морате све знати кад са неба долазите.

— Па добро, допуштам ти да ми поставиш три питања. Три, и ни једно више. Дакле, слушам те и одговорићу ти, дете моје.

Дете одмах постави прво питање:

— Зашто ми забрањују да дођем овамо?

Светица полако одговори:

— Зато што су греде и даске и листови и слике у овој библиотеци, стабло и гране и листови и цветови Дрвета Познавања Добра и Зла.

— Познавање Добра и Зла! — понови девојчица. Шта је то?

— То је познавање живота.

— Живота... понови она опет. Ох, а какав ће бити мој живот?

Светица неприметно задрхта.

— То ће бити твоје последње питање, мала Сила, размисли се добро! Зар не би више волела да ми поставиш какво друго питање?

Али је дете, мало по мало охрабрено, наваљивало:

— Не, не, то је све што хоћу да знам.

— Ако ти одговорим, кајаћеш се што си ме питала.

У. ПРЕДИЋ: У ЦАРСТВУ НЕБЕСКОМ.

Сила се премишљала један тренутак, онда поново побледе и проговори умиљато:

— Светице, одговорите ми, обећали сте ми да ћете ми одговорити.

Онда привиђење подиже небу руку, у којој је држало велико пурпурно срце, и капљице крви стадоше капати, прво једна по једна, као суза, па затим потоком, као јецање.

— Могла бих — рече она пригушено — отворити књигу твога живота, знати како... с које стране... у каквоме облику... и прилици... Али на што? Живот свију смртних је начињен по једном истом калупу и, ма какав био твој живот, биће живот... Чуј ме, јадно моје дете. Ти живиш у обмани и нади: нестаће твоје обмане; све твоје наде биће покошене; никада, никада нећеш успети да сачуваш оно што волиш, ни да

добијеш оно што желиш, ни да оствариш оно о чему сањаш. Јуришеш за срећом у безумном трку; видећеш је увек на домашају руке, и увек ће твоја рука наићи на бездан, твоја колена падаће на земљу, а глава на колена са толиким јецањем да ћеш мислити, пред смрћу си... Сто пута ћеш умирати са својих сто снова. Послењи дан неће ти бити гори од осталих дана у животу.

Бујица крви потече из издигнутог срца.

— Чуј ме добро... Волећеш! Један нови осећај, чудноват, непојамно светао и нежан, обузеће твоју лаковерну душу која ће га сматрати за срећу. И што ти више радости буде обећавао, у толико ће јаче шибати твоје тело и твој разум својим троструким бичем ужаса, очајања и гнушања. Ма каква била твоја љубав, умреће у сузама, и твоји болови биће такви да их не можеш ни замислити...

Срце се надме неколико пута свом силином. Црвена крв текла је непрестано.

— Чуј ме још... Бићеш мати. Ах, тада ћеш мислити да си заиста нашла пут блаженог живота. Своје дете! Своје дете! Како ћеш га желети! Какву ћеш чаробну будућност замишљати за себе и за њега! Али од оног дана када ти га Бог буде обећао, неће престати да теку сузе низ твоје лице. Ужасни болови да га добијеш, свакодневни напори и муке да му сачуваш живот, страх ако је болестан, неизлечно очајање ако ти га Бог узме као што ти га је и дао. Онда ћеш сазнати да несрећа јури на живот човечји као плима, и без престанка, из године у годину, повећава своје таласе сузама.

Срце се ширило као вечерње сунце. Није му се готово више ни видео облик, јер се крв изливала свуд унаоколо.

— На послетку — настави светица — изброј данас све које волиш и знај да ни један једини од њих неће бити на твом самртном одру, када будеш као старица и скоро као странкиња у том новом свету умирала сама, сасвим сама. Видећеш како твоји мили, деда и баба, једно за другим нестају са места где си их ти грлила. Видећеш своју мајку како издише, може бити после самртних мука, због којих ћеш увек задрхтати. Положићеш свог мртвог оца у растов ковчег између два слоја дрвених струготина да се његова трулеж не би процеђивала у земљу кроз пукотине сандука, закуцаног над његовом главом...

— Ах!!!

Сила, ужаснута до крајности, викала је, плакала, пружала руке.

— Не... не... светице... не... не говорите ми тако...

Она сакри главу у наборе светлоснога огртача; али, кроз ваздушасто привијење, она се дотаче огромнога »in-plano« који је још увек усправно стајао. Књига се заниха уназад и сруши са великим треском да одјекну под сводовима, док је усред облака плавичасте прашине ишчезавала и губила се Света Тереза Исусова.

Истога тренутка врата се отворише... Изненада појури дванаест млазева светлости са електричне лампе, и Сила чу свога оца како виче љутитим гласом, какав још никада није чула:

— Сесилија! Неваљалице! Зар овде да те нађем!

Ах, јадно дете није било у стању да му одговори. Она саслуша гнев очев као у бунилу; чинило јој се да је то викање почетак несреће њезина живота. Испружи се на под и поче неутешно плакати.

III

— Хоћу да умрем одмах, одмах; хоћу да умрем одмах!.. покављала је она.

Отац, забринут, подиже је на своје крило, и запита је шта јој је? Шта се то догодило? Шта све то значи? Зашто је ушла овде? Нашта су ти очајни узвици? Али Сила није хтела да одговара. Сила је само хтела да умре.

Читав час је јецала, а није говорила зашто. Плакала је наслонивши главу на раме очево који ју је полако љушкао. Па је онда изненада испричала шта јој је рекла светица, танким, слабим, једноликим и очајничким гласићем, као што је у самртника кад казује своју последњу вољу.

Отац је слушао, хтео је да се покаже насмејан; али, и поред свих напора своје воље, није могао да задржи сузе, кад је прича била готова, а био је блеђи од самог детета...

Онда је јаче загрли. Његове две велике руке полако обгрлише уплакану плаву главицу, и он јој рече необично нежно:

— Дете моје... мало моје... утеши се... Била си кажњена, видиш, зато што ме ниси слушала. Ето шта бива са малим девојчицама које улазе у библиотеке. Оне прочитају о животу извесне ствари које не треба да знају...

После кратког ћутања продужи:

— ... и које нису истините!

Сила га погледа својим великим озбиљним очима:

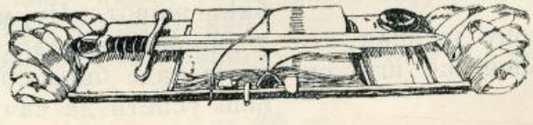
— Нису истините?.. Како нису истините?.. Оно што ми је светица казала зар није истина?

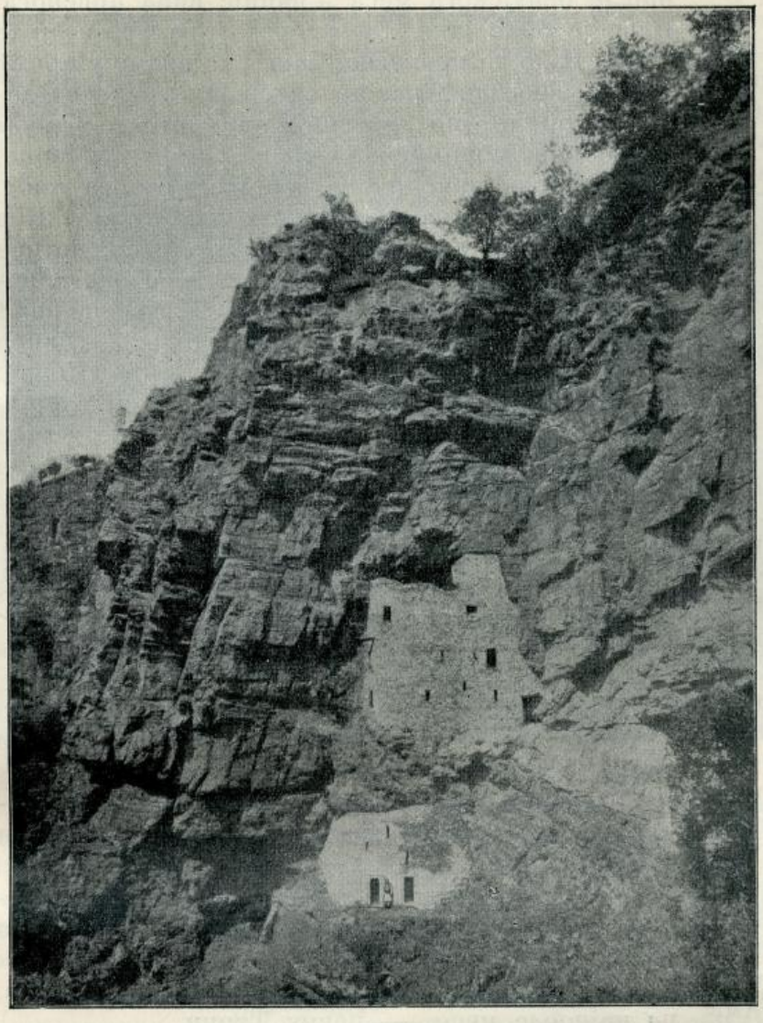
— Светица је хтела да те поплаши, злато моје; али живот је сушта супротност од слике коју ти је она показала. Живот је леп... Живот је благ... Живот је добар... Све сама срећа!

И опет се усиљено насмешпи.

Дете га је дуго гледало... па га стеже свом снагом дрхтећи целим телом.

С француског превео **З. М.**

Фот. Д-р Ј. ЦВИЈИЋ:
ИСПОСНИЦА СВ. САВЕ
У ГОРЊОЈ СТУДЕНИЦИ.

СВИЊА № БЕОГРАД

КРАЉЕВИЋ МАРКО

У НАРОДНОЈ УСПОМЕНИ

ЗАПИСАО
СТАНОЈЕ М. МИЈАТОВИЋ
УЧИТЕЉ

(СВРШЕТАК)

31. МАРКОВА ЧИЗМА

(из Видинске области)

У једном великом блату близу Дунава нађена је била, пре триста година, једна велика чизма. Али та чизма била је необична. Била је велика за пет данашњих, а тешка за четири. Почну стари људи дуглати: чија ће бити та чизма?.. Неки су говорили, то мора бити да је та чизма са Божје ноге, па му испала кад је по земљи ходио. Други су говорили, да је Исуса Христа; трећи Св. Јована, итд... На послетку ће рећи неки поп, да је то чизма *Краљевића Марка*. „Маркова ће и бити“, повикаше сви, „али нека је носи поп у цркву...“ Поп заповеди, те се чизма опере и она од црвене постане бела као сребро...

Однесу је у цркву и обесе пред олтар. Кад у јутру, а оно од сребрно беле чизме постала *златна*. Поп објави парохијанима то чудо, а парохијани дођу и увере се, да је нађена чизма доиста постала златна. — „Онда је опет то Божја чизма“, рекоше парохијани. — „Није ипак Божја, но Маркова“ — рећи ће поп — „ево видите на чизми урез, који означује Шарца и Марка са топузом...“

Предање, даље, каже, да је та чизма ту после стајала дуго и за много. Имала је ту чудотворну моћ: ко год би је на ногу натакао, постајао би *здрав, јак и јуначан*. За то је свет долазно тој цркви са сваке стране, да то чудо види и да се увери... То је тако трајало све дотле докле нису Власи ову чизму украли и некуд однели... — По тој чизми прозвано је место *Чизметинац*, а црква *Златинац*.[1] Данас је црква порушена...

[1] Оба се места налазила у видинској области, источно од Берковице.

32. КРАЉЕВИЋ МАРКО И ХАНЏИЈА

(из Левча)

Неки сељак ручао био, код неког ханџије, два кувана јајета и парче хлеба, па није имао паре ручак да плати. Ханџија га чекао за тај дуг пуних десет година, па кад овај ни дотле није хтео да му плати, он отиде на тужбу код *краља Марка:* „Честити краљу, снаго и славо наша! Ево дошао сам код тебе на жалбу. Један сељак из мога места појео ми, пре десет година, у моме хану, два кувана јајета и парче хлеба, па ми то још није платио. Оштетио ме много, оглобио ме тешко. Јер, честити краљу, славо и снаго наша, од та два јајета, добио бих две кокошке. Оне би носиле јаја, па би разлегле и излегле пилиће. Ти би пилићи порасли велики, па би такође носили јаја, разлегли се и извели мале пилиће... Рачунао сам нешто с мојом женом, па сам израчунао, да бих за прошлих десет година добили од та два јајета *10 товара блага.* Толико би се узело пара за јаја и кокошке. Молим те да ми овај дуг наплатиш од сељака...“

Краљевић Марко је лепо саслушао ханџију, обећао му помоћ и отпустио га. За тим је позвао к себи све своје дворане и велике старешине, па им целу ствар испричао и тражио од њих мишљење. „Ми мислимо да је ханџија у праву и да треба тај дуг сељак да му плати“, — одговоре старешине и дворани. „Добро, господо, онда ми за сутра спремите пшеницу за сејање, али је прво прокувајте у врелој води“, — рекне им Марко. Старешине се почну погледати и снебивати, па ће најпосле један од њих рећи: „Ама ми ћемо све то по заповести да урадимо, али како ће да никне кувана пшеница?“ — „Никнуће онако исто као што може да се излеже пиле из куваног јајета“ — одговори Марко, те старешине одустану од осуде, а тако после и ханџија.

33. МАРКО, НЕ ПИЈ

(из Груже)

Јахао Марко Шарца кроз Урвину планину; јахао и певао, да би дремеж одагнао. Али у певању би често причуо неки глас који му је говорио: „Марко, не пиј!“ Престао да пева, па почео да удара у тамбуре, а оно опета му долазио од некуда неки тајни глас: „Марко, не пиј!“ Престао да удара тамбуре, па почео да баца тешку топузину у вис, па га у руке дочекивао, а оно му опет до ушију долазио исти глас: „Марко, не пиј!“ Појурио честом Шарца, у највећем трку, не би ли немилог гласа избегао, а оно му опет нешто виче: „Марко, не пиј!“ — „Умукни, грло ти се осушило, где бих ја могао још да не пијем, кад ме мајка вином задојила“, — рекне Марко томе невидљивом гласнику, па метне маховину у уши и крене даље уз Урвину...

Кад је дошао на врх од планине, он сврати до своје посестриме, крчмарице Маре, па се наједе овнујскога меса и напије вина црвенога. Вино је било јако, те га брзо ухватило и он је морао мало да прилегне. Баш у то време у крчму стигне Троглав Арапин, са својих тридесет делија, који је био љут на Марка што га једном тукао крај мора. Кад је дознао да је ту Марко, он га одмах онако пијанога веже на свога коња, па узјаше Шарца и крене се низ Урвину. Кад се Марко растрезнио, он се и пробудио, па кад је видео шта је с њим било, сети се онога потајнога гласа који му је говорио: „Марко, не пиј!“ и љуто се покаје што га није послушао. — „Давор Шаро, давор добро моје“, рекне Марко Шарцу. А Шарац обори Арапина у једну камену провалију, па изгризе зубима Маркове везе и тако га ослободи ропства. Тада му се јави посестрима вила и рекне му: „Јесам ли ти говорила да не пијеш...“

34. МАРКО И ТУРЦИ ЗА РУЧКОМ

(из Темнића)

Сео Краљевић Марко да руча заједно са Турцима. За ручак су имали овсенога леба и јаније (чорбе) од овнујскога меса.

— Бива делијо, како је у вашем ћитабу: једете ли прво чорбу или месо? — упитају Турци Марка.

— Тамо ништа о томе не пише, али ми једемо како кад: негда прво чорбу, а негда прво месо, — одговори Марко.

— Е бива у нас се једе увек прво јанија, па најпосле месо, — рекну Турци.

Марко поједе прво месо, а Турцима остави чорбу. Тако један пут, тако други, трећи пут, тако увек. Од меса се Марко нагојио и ојачао, а Турцима остао врат на две жиле.

— Е бива делијо, нећемо више тако. Овако се више не може; на води се не живи; воду вари, воду лади оно вода те вода; и ми ћемо од селе јести прво месо, па ма нас Алах пљувао, а Пророк (Мухамед) камџијао, — рекну најпосле Турци.

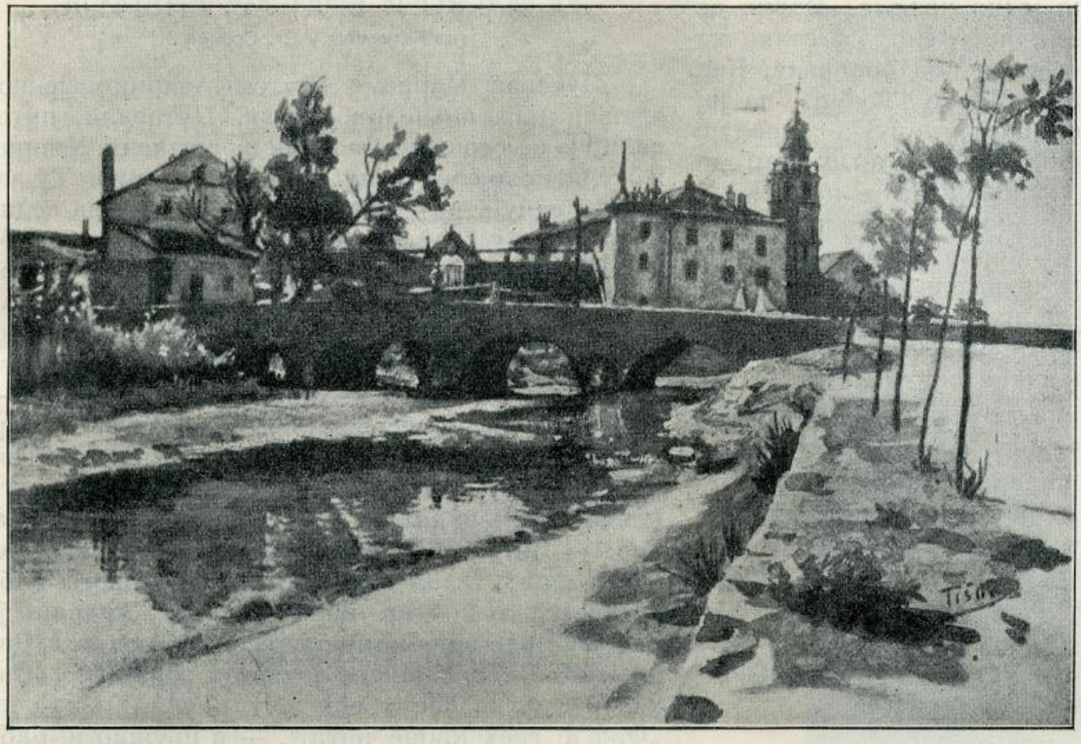
И како су они тада рекли Марку, тако и данас чине.

35. МАРКОВ ГРЕХ

(из Расине)

Сваке недеље Марко је ранио у лов у планину. Досади се то Богу, па пошље анђела, да га опомене да то не чини. Анђео се преруши у старог калуђера, па сретне Марка и каже му да је грех у недељу на посао ранити.

Марко није примио опомену већ је и даље у недељу ловио. Тако је једне недеље ловио три дана, па није ништа уловио. Кад је био у једној чести, нагази на једну велику змију са шест крила. Змија му се савије око врата и стане га пљувати по лицу. Марко се уплаши и пође кући.

ТИШОВ:
ЦРКВЕНИЦА.

Кад је Марко дошао кући почне викати за помоћ. У тај час пред њега изађе мати му Јевросима, љуба Јела и сестра Анђелија. Кад видеше шта је било с Марком, сви се уплаше. Не знајући како ће Марка ослободити беде, почну најпосле молити змију да му се скине с врата.

— Скин' се, змијо, с врата мога Марка, па ћу те држати у недрима и хранити медом и шећером, — рекне Јевросима.

Али змија за то није хтела ни да хаје.

— Скин' се, змијо, с врата мога Марка, поклони му живот с греховима, па хајде у моја недра да те чувам место сина и ћери и да те храним медом и шећером, — рекне љуба Јела.

Али змија за то није хтела ни да чује.

— Скин' се, змијо, с врата мога брата, па хајде у моју зелену башту и живи под мојом руменом ружом. Појићу те хлађеном водицом; хранићу те медом и шећером, — рекне сестра Анђелија.

И змија је послушала сестру. Скинула се са Маркова врата и отишла у сестрину башту. Тамо се претвори у лепу девојку и каже сестри, да је она Света Недеља и да је на овај начин хтела да уплаши и да опомене Марка, да више не иде у недељу у лов у планину, већ у цркву на службу Божју.[1]

[1] Слично овој причи постоји и народна песма.

36. ЦАР ДУШАН И МАРКО

(из Трстеника)

Једном цар Душан хтео да окуша Марково знање, па тражио од њега да му каже: колико има трава у његовој ливади, косе на његовој глави и звезда на небу? — „На све ћу ти то лепо одговорити, светли царе, само те молим, да ми даш за сваку избројану травку по једну иглу; да прво скинеш главу са својих рамена, како бих ти лакше косу избројио, и да ми прво одвојиш звезде, које покривају твоју велику земљу, те да њих у бројењу издвојим, — одговори Марко цару.

Задиви се Душан толикој учености Марковој, па затражи од њега, да му каже: колико има капи воде у реци Вардару и листа у Шари Планини? — „И на то ћу ти одмах одговорити, силни мој царе, само те молим, да кажеш Вардару да стане, докле му ја будем капи пребројавао, и да ми избројиш, колико на Шари има дрвета и колико на том дрвећу има грана, па ћу ти казати колико има листа у Шари“, — одговори Марко цару.

Цару се тада допадне Маркова памет, те га узме за свога писара, код кога је после до смрти остао.

37. МАРКО И ПРЕКОМОРСКИ ЦАР

(из Ресаве)

Чуо Марко да у прекоморског цара има лепа девојка, па пошао да је запроси. Цар му је обећа, али затражи од њега да сам ухвати и убије лава у планини. Марко огрне лавску кожу и отиде у планину, па завиче као рањен лав, који хоће помоћи. Потекну лавови брзо на ту страну и Марко убије — не једнога већ пет на броју. Задиви се прекоморски цар толиком Маркову јунаштву, па затражи од њега да убије аждају, која је живела у пећини близу града и која је

сваког дана гутала по једно чељаде. Марко се обрије и обуче у девојачко одело, па стане на врата од пећине у којој је аждаја боравила. Кад се у подне јави аждаја, Марко је убије, па јој одсече главу и однесе цару, чему се обрадује цар и сав његов народ. На послетку цар дâ Марку ћер, али под условом да је на леђима пренесе преко мора. Марко је метне на леђа и стане пливати. Пливао Марко тако три дана и три ноћи. Кад је било четвртог дана, он угледа земљу којој је пловио, чему се особито обрадује. Кад је већ стигао близу обале, морска риба прогута му девојку и он изиђе сам на суво.

— Е мој Марко, сва ти је мука узалуд била, — одговори му посестрима вила загоркиња.

— Није мука, но шала, а кад бих се ја доиста замучио, не би било ласно ни мору ни рибама у њему! — рекне на то Марко с поносом.

38. КРАЉЕВИЋ МАРКО И НЕЧАСТИВИ НА ОНОМЕ СВЕТУ

(из Расине)

Побунили се нечастиви (ђаволи) у паклу. Пробили пакао и кренули се рају. Баш у то време Господ Бог забавио се другим послом. На земљи се људи, деца његова, између себе били страшно завадили и зајели, па се тукли до истребљења. За то је Бог тада сву своју моћ и силу био уложио да измири несрећну завађену браћу. Од ове ђаволске побуне свеци се уплаше, те Св. Петар отиде брзо Богу да му то достави. Заузет другим послом Бог није тада могао да стигне да укроти ђаволе, већ заповеди Св. Петру, да се крене са свима свецима, светитељкама, анђелима и праведницима из раја противу нечастивих. Сви праведници послушају Св. Петра и одмах изиђу противу нечастивих; само је један огроман старац остао да спава у хладу испод једног лепог лиснатог дрвета. То је био *Краљевић Марко.*

Нечастиви потисну свеце, светитељке, анђеле и праведнике, и тако дођу до самих рајских врата. Ужасна вика и дрека, пред рајским вратима, пробуди Марка од спавања. У то време дотрчи један анђео, те му све каже шта је и како је... Марко се дигне, обуче чизме, преврне ћурак наопако, намакне самур калпак на очи, па изађе пред нечастиве и стане их топузом тући, чизмама газити и бацати којегде. Нечастиви се поплаше и нагну бежати. Марко их погони и тако их догони до у пакао, где се сви уплашени и настрављени затворе. Уз пут их је пола побио. Од тога доба нечастиви више не смеју да се буне никада више. Ужасно их је страх од Маркова топуза. Праведници, анђели и свеци поштују од тада Марка, као и Св. Петра, а Бог му је дао благослов и благоволење.

39. МАРКО И БРАТ МУ АНДРИЈА

(из Галичника у Ст. Србији)

Путовао Марко с братом Андријом једног летњег дана по великој жези. Путовали, путовали, па се страшно уморили и ожеднели. Уморни и жедни сврате у једну кућу крај друма. Ту застану једну стару бабу, која их понуди да седну пода храст у хлад. Марко затражи одмах од бабе да му донесе вина да пије. „Боља је вода од вина за свакога, па и за путника и намерника“ — рекне баба непознатим путницима. — „Вино, бабо, док ти нисам буве тресао, па ћу да ти кажем шта је боље!“ — узвикне љутито Марко — и баба на мах донесе пуно ведро вина и кондир. Марко попије први кондир вина, па узвикне: „Ово је грех; дај бабо још један“. — Испије други кондир, па узвикне: „Ово хлади; деде бабо сипај још.“ — Кад је испио трећи кондир, узвикнуо је: „Ово лечи; хвала бабо!“ — После овога баба је пружила кондир вина Андрији. Андрија је окусио мало вина из кондира, па је рекао: „Ово је лек“. Окусио је још једном и рекао је: „Ово хлади“. А кад је трећи пут окусио рекао је: „Ово је грех (више пити)“, — и пружио је баби кондир да остави. За овим су путници даровали бабу, па се дигли и отишли. А баба је остала за дуго да мисли: ко је од ова два непозната путника био у праву, кад су вино пили: онај старији или онај млађи. Баш у то време, док је она о томе размишљала, пролети јој врана над кућом гачући: „Лек, лек, лек“. „Ама и сама знам шта је лек, но сада мислим, да ли је у пуном или празном кондиру, јер ми данас један путник говораше једно, а други друго,“ рекне баба. „Празна, празна, празна“, прогаче, летећи, врана и нестаде је...[1]

[1] Ову сам причу слушао од некога Петка алвације из Крушевца, који је родом из Галичника, па је исту од своје мајке запамтио.

40. МАРКО ПОСЛЕ СМРТИ

(из Секурича)

Срео Марко на пругу једног Прилепчанина где гони на коњу две мешине вина, које је био купио у Скопљу за славу.

Марко: Помаже Бог, брате!

Прилепчанин: Бог ти помогао, стари.

Марко: А одакле си и шта ти је на товару?

Прилепчанин: Ја сам из Прилепа, а на товару ми је вино, које сам купио у Скопљу за славу.

Марко: Колико ти је ту вина?

Прилепчанин: У ове две мешине по 25 ока, свега 50 ока.

Марко: За колико си го́стӣ то спремио?

Прилепчанин: Имам једно 30 званица, осем путника и намерника, ако би их пут нанео.

Марко: А може ли то вино да истраје за све госте?

Прилепчанин: Може, Богме, а ја мислим, да ће ми и претећи.

Марко: Ej куку први људи. Јао људски изроде, доћи ће време кад ће једну сламку двојица носити. Ја сам некада пио сам по 50 ока вина, а сад не могу ни 50 људи то да попију.

За овим Марко каже Прилепчанину, ко је он и шта је. Па му за тим дâ за обе мешине 10 дуката. Попије их обе издушке, па отидне куд је пошао, а Прилепчанин се поново врати у Скопље да купи вино.[1]

[1] У збирци Вука Врчевића има слична прича са овим подназивом «Херцеговац и Краљевић Марко.»

41. КРАЉЕВИЋ МАРКО И ЦАР ЛАЗАР НА ОНОМЕ СВЕТУ

(из Падежи)

Кад су се — кажу — састали Марко и цар Лазар на ономе свету, онда је Марко хтео да пољуби цару руку, али му он није дао. Казао му је, да је још љут на њега, што је слушао Турке и што није дошао на Косово. Рекао му је, да ће му опростити ту велику погрешку ако тридесет турских царева, који дођу на онај свет, отера у пакао. Марко је већ кажу, топузом, отерао 27 турских царева; још има 3, па ће му Лазар опростити и тако ће се смирити...

42. СТЕВАН НЕМАЊИЋ, КОСТА НЕИМАР И КРАЉЕВИЋ МАРКО

(из Колашина у Ст. Србији)

Стеван Немањић, велики српски краљ, решио се био да направи велику и лепу цркву, у част своју и својих, а за славу Господа Бога, који га је од малоће до старости чувао и бранио. За то позове мајсторе са Охрида и с њима се погоди, да му начине цркву *Дечане*, која ће бити у свету најлепша и највећа. Међу мајсторима био је као најстарији неки *Коста Неимар*. Њему је било поверено да надгледа рад. Краљ му је казао, да не жали пара и динара.

Кад је црква, после пуних седам година, била свршена, краљ упита Косту Неимара: „Да ли би могла да се направи још боља црква?“ — „Да је било још више пара могла би“, — одговори Коста. — „А зашто ниси трошио, кад сам ти то казао?“ — прекори га љутито краљ, па одатле отиде... После овога наредио је тајом слугама, да оставе Косту на највишој скели, кад се он тамо буде попео, а све остале да поскидају. Слуге тако иураде...

Кад се Коста нашао на невољи, дуго је мислио како да се скине: да скочи угруваће се сигурно; да ту остане умреће од глади и од жеђи. На послетку се реши да направи крила од дасака са скеле, па да помоћу њих слети доле на земљу. Крила је правио за пуних пет дана. Кад је био

У. ПРЕДИЋ: УСКРС.

с њима готов, он одатле летне право ка цркви Грачаници. Народ се уплашио, кад га виде да лети, па мислећи да је то нека ала од мора, брзо позове Марка у помоћ. Марко стигне са Шарином и својим топузом обори на земљу Косту... Пао је недалеко од цркве усред поља. Од Косте се само кости по пољу просуле, те се по томе, од тада, и то поље назове Косово.[2]

[2] У Метохији се прича, да је овај Коста, у летењу, пао близу Ђаковице. Кажу да га је, у лету, угледала нека пастирка од оваца, па се томе зачудила, услед чега је он пао и погинуо. На месту где је пао изникли су коштани, који и данас тамо стоје. — Ова је прича, као што се види, слична са неким нашим народним песмама о зидању манастира, али је од интереса њена веза са постанком имена Косово, које Бранислав Нушић у своме лепом чланку «О постанку имена Косово» није поменуо.

43. МАРКО У РОПСТВУ

(из Црне Горе)

У Леке капетана била сестра лепа, веома лепа. Марку се допадне и затражи је, али му је Лека није хтео дати. Марко намисли да му је отме. Зато једном, изненада, дође у Лекине

дворе, када Лека није ту био, и поведе му сестру са собом. Лека брзо дође и кад дозна шта је и како је, потекне за Марком, не би ли га гдегод стигао и сестру повратио. Уз пут сретне Мусу Кесецију, те и њега поведе са собом.

Други дан стигну Марка близу Прилепа, па му отму девојку, а њега, после дуже борбе, савладају, вежу, баце на коња и поведу у ропство. Кад га је, тако везаног, видео отац, рекао му је: „Ето како ћеш главу да изгубиш због луде памети“. Мати му је тада рекла: „Несрећни синко, што се никад не смири“. Посестрима вила рекла му је: „Доста сам те помагала и бранила те, сад више не могу“. Брат му је рекао: „Тако ти и треба; не марим за тебе кад си такав“. А сестра, мила сестра његова, заплакала се за братом, па је узвикнула громовито: „Држ' се брале зарад наше хвале; ако будем жива и здрава, сунце ћу с неба скинути, тебе ћу из ропства избавити...“ [1]

[1] Ову сам причу забележио од Илије Мијатовића Црногорца из Крушевца. Он је често причао са највећим одушевљењем. Каже да је запамтио од својих родитеља у Ц. Гори, а мени се све чини да је ово варијанат једне сличне нар. песме.

44. МАРКО И КОСОВАЦ

(из В. Поповића)

Срео Косовац на путу једног погуреног великог старца са великом и белом брадом и косом. Назвао му старац Бога и он му одговорио. Кад му се казао одакле је, онда га старац упитао: „А Бога ти, кажи ми право, шта ћу те питати: ко влада данас Косовом?“ — „Турци, деда“, — одговори Косовац. — „Зар још Турци?!“ — „Још“. — „Па зар се за толико време не нађе нико да Турке са Косова отера, већ још Косово освећено није?! Ух жалости и срамоте; ух неправде и грехоте! Иди синко, па кажи, да си данас срео и видео Краљевића Марка, коме је много жао и који се много љути, што Косово још није освећено; што Српство још није све ослобођено. Грешан ће, пред Богом и пред нашим царевима тамо на ономе свету, бити сваки онај Србин који и даље буде гледао вас у ропству. Гледајте и трудите се, да се што пре ослободите, а ако се нико не нађе да вам помогне, онда ћу се ја сам скоро дићи, а већ Турци знају Краљевића Марка, па нека чекају ако смеју. Иди, иди, Косовче, и немој да будеш више роб. Теби не личи да робујеш...“

45. МАРКО И ДОЈЧИН ОД СОЛУНА

(из Темнића)

Позвао Дојчин Марка на гозбу и весеље. Марко му отишао. Дојчин га лепо дочекао и угостио како је боље могао. При поласку из Солуна затражи Марко да види Дојчинове родитеље. После дугог тражења нађе их у подруму, где једу обирке од јела, и то шакама из дрвеног вагана. Марку то не буде право, па се врати, да за то прекори свога побратима војводу Дојчина. Враћајући се, уз пут наиђе у дворишту на двоје деце Дојчинове, где су нешто узела па дељу и тако се забављају.

— „А шта то дељете, мали и добри моји соколићи?“ — упита их Марко.

— „Дељемо тати и мами вагане за јело, јер ће и они некада да остаре, као наш деда и баба, па ћемо их од нас одвојити — да нам не гаде јело“, — одговоре деца.

— „Ако, ако, право и имате; тако и треба“, — рекне деци Марко, па и без „Због ом“ отиде љутит из Солуна у Прилеп.

46. МАРКО И СВ. ИЛИЈА

(из Калудре)

Веле, да се Марко и Св. Илија често свађају на ономе свету. Марко хоће да Св. Илија гађа громом само Турке, а Св. Илија хоће да гађа и хришћане који су грешни. Услед тога се свађају, па и побију, при чему Марко гађа Св. Илију топузом, а и он њега такође. Али Марков топуз је тежи те при удару боље пуца но онај Св. Илије. Тако се тумачи јача и слабија грмљавина. (За јачу народ каже, да то Марко бије, а за слабију — Св. Илија).

Б. МУРИЛО: БОЖИЋ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

XVI

Око половине септембра сасвим се преселисмо у град. Мало по мало, па нам почеше долазити и познаници, — отпоче сезона. У граду С. било је разних клубова и скупова, али се нас т. ј. мене, Олге и других чланова нашега малога друштва, све то није тицало. Ми смо проводили време или у кући, или једни код других, или у позоришту.

Кремчатови се вратили са свадбеног путовања, Василије Васиљевић доиста је срећивао покупљени материјал за велику оперу, којој је било намењено да му створи име. Марију Николајевну непрестано је „припадала мука“ а због чега се њен муж необично одушевљавао, јер то му је као значило да је постао отац. Имали су грдан стан од читавих десет соба. Намештај је био нов и пристојан. По кући им се непрестано мували некакви и њима непознати људи, који су вечито само јели и пили.

— Трошимо годишње осам хиљада! са поносом говорио је Кремчатов.

Он није осећао задовољство што му је живот угодан, јер он је био философ и није томе давао никаквог значаја, него једино што троши осам хиљада, што му је кућа отворена и што се сваки у њој може лепо и задовољно провести.

Вјетвицки је напустио своје цртачке послове, па се одао репортерству.

— Не можете замислити, колико се људских суза утире тим послом! Са коликом се масом зла треба борити!

Тај човек нипошто није хтео признати да он само и једино зарађује свој хлеб.

Карцев је, одмах сутрадан после испита, ступио у судску службу. Имао је неку малу протекцију и рачунао је да ће добро проћи. Долазио је ретко и нама и Кремчатовима, увек се правдајући да има врло много посла. Мишурин, на против, долазио нам је веома често, а Кремчатову и сваки дан, говорећи да је то само због његове одличне ракије и закуске. Уписао се у адвокате, али је још био без посла, стално се веселио, дебљао и давао наде да ће постати пи-

јаница. Остали се растурили по разним пословима и дужностима, долазили нам ређе, и не мислећи више на »самоусавршавање«. Био сам једном покушао да опет скупим друштво, позивајући их на »паметне разговоре«, али нам дођоше само Мишурин и Вјетвицки, а поред њих, разуме се, није дошло ни до каквих паметнијих разговора. Вјетвицки је излагао велика достојанства своје нове професије, а Мишурин је само јео и пио. Једном речи, са изласком из школе завршио се теоријски део живота и почео практички. О каквом »самоусавршавању« нико више није осећао никакве потребе.

То је било у октобру. Наступише прве хладноће, те грађани С., навикнути на јужњачку топлоту, почеше са ложењем пећи.

Мој кабинет загревао се камином, и Олга је нарочито волела месташце поред њега; у вече би ту узимала место и весело гледала у сјајни пламен. Ја сам већ две недеље сваког вечера посећивао свога заштитника, упознавајући се са пословима. То ми није доносило никакве зараде, јер нисам хтео да будем неискусан, којега би могао збунити ма какав глупи прокурор. Сматрао сам, да је у почетку потребно до ситница проучити ток адвокатских послова.

Било је око десет часова када сам дошао кући. У мом кабинету горела је на столу лампа. Олга је седела недалеко од загрејаног камина и шила некакво парченце материје. На столу поред ње биле су још читаве гомиле таквих парчади. Када је пољубих, она ме погледа некаквим свечаним погледом.

— Какве су то крпе? упитах је.

— То нису крпе. То су пеленице! мирним и обичним тоном одговори она.

— Пеленице?

Мени, дабоме, није више требало објашњавати. Најтоплије загрлим своју жену и пољубим је са онолико искрености колико сам је ретко кад осетио.

— Одавно? упитам.

— Већ је крај четвртог месеца.

— И ти ми то ниси до сада казала?

Она се насмеја.

— У тим се стварима често греши. Данас знам поуздано. Више нема сумње.

Устаде и припи се уза ме.

— Само пажљиво! рече ми осмехнувши се. Не стежи ме тако. Да не повредиш нашег сина!

И поче ми описивати степен своје среће. Мислила је да је болесна и да неће бити никад мајка. Али од када је то постало факт — осећа читаву масу нових сила. Да, то је њу и излечило. Бременост је полако долазила. Лако гушење и безначајна главобоља — то је све од чега пати, али ја ни о томе нисам ништа знао већ пуна четири месеца.

Па ипак — нисам се заносио илузијама. Знао сам да слични случајеви осећања снаге за време бремености код слабих субјеката доносе страшну изнуреност после порођаја, а често се завршују и самом катастрофом. Бојао сам се, да Олга неће преживети порођај, и при тој помисли срце ми се од жалости стезало. Успео сам да се силно вежем за ту жену; а сад када у њој већ удара срце мог детета — постала ми је непојамно драга.

Марија Николајевна, сазнавши о стању Олгину, паде у неко дивље расположење. Била је од оног света који ништа не може да уради без компаније. Али је била поражена Олгиним стојицизмом.

— И Ви се не бојите? Доиста се не бојите?... А ја премирем од страха. Та то је ужасно, ужасно, ужасно!...

Олга је живела у раду, много је ишла и сама шила све што је било потребно нашем очекиваном детету. Духом је била бадра. С времена на време чак је и певала, чега пређе није никад било. Имала је танак и доста пријатан гласић.

Није ваљда потребно напомињати, да сам заједно с њом морао подносити сву тежину бремености, колико год ми је то било могућно. Суделовао сам најпреданије у припремању каде, у којој се Олга купала сваког дана, шетао сам с њоме сваког дана колико је то било потребно бременој жени, суделовао у одређивању фасонâ разних делова повојнице, па покадшто чак, када би Олгу заболеле руке, окретао и точак на ручној шиваћки. Мишурин, који ме је често налазио у том послу, смејао се и говорио, да му је збиља лако погодити ко ће од нас двоје добити принову — Олга или ја. Моје помагање доиста је било мало чудновато, али је то Олга захтевала; она је тако разумевала брачни живот: удружени и заједничким силама. Наше шетње јануара месеца привлачиле су пажњу свега света. У то доба, када је Марија Николајевна вршила здравствене шетње по свом великом стану, стидећи се да изиђе на улицу, Олга је излазила са пуно поноса.

Двадесетог фебруара, у три часа изјутра, јурио сам фијакером по бабицу. Олга се замучила, али се старала да не јечи и ходала је по соби. Када дођосмо и уђосмо у стан, она је била бледа, али се јуначила, не хотећи да легне у постељу. Видело се да је много патила. Рекох јој, да ћу поћи по лекара, али ми она забрани да то чиним.

Осећао сам у то доба, како се између мене и ње заснива железна, нераскидна веза. Већ сам схватио, да ће ми, после мука што их је препатила, губитак те жене бити грозан и страшан ударац.

Откуцало је било шест часова када је, после последњег очајничког материнског јаука, дошла на свет моја кћи. Видео сам јој црнкасту минијатурну главицу и посунуло лишце, те ми се учинило да ће личити на своју матер. Порођај се срећно свршио.

Марија Николајевна није могла посетити Олгу, јер се баш у то доба и она спремала за порођај. Само што се она почела врло рано при-

премати. Кремчатов ми дотрча одмах сутрадан по рођењу моје кћери — узбуђен и потресен. Питао ме за савет, које докторе да позове? Ја му препоручим нашу бабицу која је била веома искусна.

— Таман посла! Зар да поверим живот своје жене и детета бабици? А у толико још мање, јер сада имам средстава да се о свему побринем...

И побринуо се о свему. Довео је био бабицу и два доктора који, узгред буди речено, нису имали никаква посла, јер се Марија Николајевна породила необично лако, за непуна три часа. Али се Кремчатов ипак хвалио и поносио што му је син угледао света поред два доктора.

Не знам како је то Ана Гавриловна могла дознати о догађају у мојој кући. Јавила се у пуној гали, како приличи њезину стању и положају. Карета Масловитога, са упрегом од два касачка вранца, са ливрејисаним лакејем на боку, стајала је пред уласком у нашу кућу. Ана Гавриловна скиде своју скупоцену бунду и уђе у наш стан, обучена у црно свилено одело, украшено масом чипака. Донела нам диван дечји покривач од козје длаке, специјално поручен на Кавказу за моју кћер, и масиван златан крст, молећи да се све то прими од »старамајке«. Сматрао сам да немам права одбити је. Седела је поред Олге једно пола часа, али сам јој прочитао с лица, да не жели отићи док ми нешто не каже. Дао сам јој прилике да то и учини, предложивши јој да детаљно разгледамо наш стан. Били смо у гостинској соби када ми рече:

— Они су у Швајцарској... Ти знаш... Она ће ускоро добити бебу. Ево њено последње писмо...

Узмем писмо и снажно га стегнем. У приликама када ми је жена, измучена тешким порођајем, лежала у постељи, а поред ње, у малој постељи, спавала моја кћи, коју сам већ волео, тај разговор и то писмо били су потпуно неоправдани. Али у души мојој врло су се лако сажимљавала та два интереса — према овоме што је овде и према оном што је тамо. Достигнувши најближи циљ, оставио сам живот да иде својим током. Био сам задовољан својим личним животом и живео сам њим. Знао сам да Нађењка још није успела исцрпсти сав интерес свог новог положаја. Није имало смисла ни журити другог ни журити себе. Живот ће сам удесити све што је упућено вештом руком. Моји нерви били су увек мирни. Али ме то писмо у један мах нагони да се мислима пренесем у све што је било. Десет месеца — приличан је период, за који није излишно положити рачун. Из тога треба да сазнам шта је све било од моје творевине.

Ана Гавриловна оде. Олга је требала да спава, те се ја склоним у кабинет и забавим се око писма. Није било дугачко. Две странице обичне величине поштанске хартије. Види се да Надежда Алексејевна није налазила Бог зна каквог задовољства у поверењу према својој матери.

Писмо је било посвећено описивању песничког предела, где је био »наш замак«. Али на крају његову, у »пост-скриптуму« било је додато: »Кроз три месеца бићу мати«. А ни речи о томе, да ли је због тога срећна и да ли је задовољна својим стањем. Али, мора бити, ипак је била срећна, јер је о свему томе ћутала; каже се: говор почиње кад несрећа дође.

А о мени ни једне речи. Зар ме још ни досада није разумела? Али ће ипак разумети, било раније било доцније...

Вратим се Олги. Била је у грозници.

— Видиш — рече ми — кажу ми да сам болесна. А то је клевета! Не само што сам лепо родила, него како лепо дојим нашу ћерчицу!..

XVII

Олга се дигла из постеље, али је била још веома слаба. Доктор јој препоручио да узме дојиљу, али се она нашла увређена па то одлучно одбила.

— Своју кћер ником не поверавам! А и зашто? Ја имам толику масу млека!

И доиста, у ње није био недостак млека; али сам ипак опажао да је дојење умара. Често је имала главобољу и осећала потребу да спава. Дете је било сасвим мирно, а уз то је изгледало и сито и задовољно својим положајем. Моја кћи, поред мог непосредног задовољства љубави према њој и родитељског осећања, стварала ми и неко сасвим нарочито уживање. Чим је дошла на свет, ослабеше нежне везе што ме спајаху са женом, те осетих неку слободу. Могао сам мирно и сâм седети у своме кабинету, докле је Олга дете купала, повијала, хранила и свакојако се занимала њиме. Из куће сам излазио сам, одлазио познаницима, чак једно двапут био и у замку Масловитога, где ме је Ана Гавриловна частила четрдесетогодишњом мадером. Олга је тако била заузета својим материнством, да није ни опажала како сам се ја распојасио.

Читав месец дана најпажљивије смо проучавали календар, тражећи по њему име за своју кћер. Олга је налазила, да јој ни једно не одговара. Девојчица је као обећавала да ће бити гарава, са великим црним очима. Напослетку одлучимо да јој дамо име Клеопатра. У то нам дође и Ана Гавриловна, па изјави да жели бити кума. Оставио сам Олги да се одреди према овој понуди. Ваљда због тога што нисмо имали ближих познаника — Олга је примила. Марију Николајевну, жену Кремчатова, сматрала је као доста лакомислену за тако што. А када се појави питање о куму, Олга се сети свога брата, Ивана Михаиловића. Пријавићемо њега, а приликом обреда нека га ма ко замени. Нисам ништа имао противу тога, и ако је мени тај њен брат био као биће из какве бајке. Због неких нарочитих прилика, он није те јесени долазио у град или, ко зна, можда није само сестри долазио.

Малој Клеопатри било је два месеца када је крстисмо. Ана Гавриловна донела јој царске поклоне: невероватно танко и малецко рубље, којег је било туцетима, крст од брилијаната и скупоцен покривач. Олга је у почетку погледа некако искоса, али затим помисли, да ће малој бити веома угодно у тим нежним стварчицама, па се примири. Кремчатов је држао Клеопатру, замењујући кума. Марија Николајевна дошла је са својим синчићем, којему је дала име Василије ваљда једино због тога да би продужила до бескрајности фирму Василијâ Васиљевићâ. Крстили су га већ одавно, јер су то захтевали рођаци.

Једном, вративши се од свога заштитника, видим намештен стô и на њему три прибора. Помислим, ваљда ће Кремчатов код нас ручати. Олга ме дочека. Очи јој сијају, по образима избило снажно руменило — била је узбуђена.

— Дошао Иван! саопшти ми шапатом.

Нисам одмах разумео о ком то говори.

— Иван, мој брат! објасни ми она.

— Па врло добро! Познаћемо се, драго ми је! рекох својим обичним гласом.

Олга ме погледа некако расејано, као колебајући се због нечега.

— Није ти ваљда донео какву тужну вест? упитам је.

— Не... али он... не одобрава...

— Не одобрава?.. Шта?

Олга погледа у страну, — у очима јој сузе. Тај пригушени тон, то колебање и узбуђеност — у трену ока изазваше ми слику дивље и огромно тешке појаве у дугачком кафтану и великој обући, необријану и нечешљану, која упорно и неотесано не одобрава све и сва, пошто пото, а све то — у име велике идеје, која мучи и моју јадну Олгу, слабу и духом и телом. Улазећи у собу, у којој је био брат Иван, имао сам доста предуверења о том човеку.

Уђем и представим се:

— Олгин муж, Андреја Николајић.

Брат Иван подиже се са дивана, па ми се поклони неспретно и збуњено. Тада сам се уверио да моје замишљање ни по чему није одговарало стварности. Брат Иван био је нешто нижи и од средњег раста, плећат и снажан. Лице његово, густо обрасло кудравим русим залисцима и брадом, није показивало ни какве веће памети ни какве приметније глупости. То је било лице просечног човека, више паланчанина него ли интелигентног. Велике и дубоке очи гледале су мирно и тихо; косе пристојно очешљане са бочним раздељком. Био је обучен у сиво и кратко кројено одело од рђавог сукна и врло ружно шивено. Ничег бунтовног, упорног, енергичног у целој његовој појави. Напротив, сви његови покрети показивали су, да је необично неспретан и као да моли снисходљивости.

— А ја, видите, нисам знао да ми је сестра удата? рече ми он неким промуклим, али сасвим мирним тенором.

— Него шта! потврдих ја шаљивим тоном: Не само удата, него је учинила да будете и чика и кум у један мах!

— Да, да, да!

Он се осмехну и показа своје беле зубе, крупне као и Олгини што су, па ућута. По свој прилици није знао о чему би да говори са мном. Али ја сам био још у почетку одлучио да себи створим ма приближан појам о томе човеку.

— Ви, чини ми се, не одобравате њезину удају? рекох му.

Брат Иван порумене и збуни се.

— Не баш... Олги... Ја уопште мислим да то смета... рече он, силно запињући.

У мислима поредих тог човека са својим другом Вјетвицким. Нема сумње, обојица су из једне исте школе. Али мене је чудило, да је човек тако слабих уверења могао онако дубоко збунити моју жену.

— Па чему то може сметати? упитам га.

— Чему? упита и он, гледајући скоро сасвим устрану од мене. — Шта бисте казали, када би војници ма које зараћене стране, полазећи у бој, повели и своје жене, а поред њих и — своје топле перине? Шта бисте казали, кад би се, у време кад трубач засвира позив за бој, ти мужеви ваљали са својим женама по перинама, пуни љубавног заноса? Непријатељ наступа, његови редови примичу се све ближе и ближе, а трубач узалуд свира ратнички мотив — борци не слушају... Они се предали љубави!

Према ономе како је, гледајући устрану од мене, говорио, — у очима његовим разгоревао се огањ, глас му постајао јуначнији и снажнији. Он се преображавао у мојим очима. „Фанатик“ — помислим и одлучим да му не спорим, већ да га до краја саслушам. Видео сам, да се неће задржати и да неће прекинути свој говор догод не каже све. И он је наставио:

— Ви бисте казали, да ти војници нису ни за шта и да ће ратни сукоб бити проигран... Али зар то исто не радите и ви? Дођите к нама и погледајте, како слепи људи лутају по тами и како се спотичу на сваком кораку. И свака ма и најмања крвопија стара се да га докопа својим пипцима, да се припије уза њ и да му исиса коју кап крви... Кад бисте видели са прозора своје трпезарије, да ће какав слеп човек, прелазећи улицу, врло лако пасти под точкове екипажа — зар бисте могли мирно наставити свој ручак? А овамо баш слепи људи на сваком кораку налећу на опасност, а слепилу њихову једини је узрок умна тама. И догод у отаџбини буде ма и један слепац, нико од оних који виде нема права да ужива у животу, нико нема права да довршује свој ручак...

Последње речи изговорио је гневно и уз то баци и на мене свој пламени поглед. Приметих му веома благим тоном:

— Али Олга није тако здрава, и сами знате!..

— Није због тога здрава што не живи правим животом. Јер, знате, кадгод опазе да коњ

опада, воде га у еpгелу на поправку. Природа је најбоља апотека. Требало би да оде у село, у еpгелу људи...

И насмеја се овом свом последњем поређењу.

Хтедох га упитати, у чему је то лечење, али помислих да немам разлога рачунати на његову искреност. Олга ће ми све то објаснити. Користим се његовим смехом и нађем да је тај тренутак најзгоднији да га позовем на ручак. Он ћутећи устаде и пође за мном. За време ручка поново му се врати она његова збуњеност којом ме је и дочекао. Запињао је, говорио одсечно и вазда захваљивао. Олга је ћутала, али је то ћутање било некако тендециозно. Поглед је њен клизио по разним предметима, али се ни једном не задржа ни на мени ни на брату. Када из дечје собе допре до нас плач моје кћери, она се томе необично обрадова, те журно побеже.

Иван Михаиловић јео је јуначки и много, али није пио ни воде ни вина.

— Никад не пијем! објасни ми он. Код нас се врло много пије, па не могу и себи допустити тај луксуз.

Кад пређосмо на колаче — били су изврсни и спремљени у част доласка Ивана Михаиловића — дође и Кремчатов са својом госпођом. Василије Васиљевић слушао је већ одавно о брату Олге Михаиловне као о значајном човеку, а пошто је и сам био страстан за све значајно, одмах је пристао с њим.

— Веома ми је пријатно... С вама сам друг по оружју! — рече он.

Иван Васиљевић упре очи у њега.

— Па дâ... Ви то можда не знате? Ја сам оперни композитор.

— Али ја се никада нисам занимао музиком, — одговори му Иван Михаиловић.

— Не мари ништа. Ви живите у селу као просветитељ, а и ја музиком облагорођујем ту исту гомилу.

— Па то није баш тако! збуњено примети Иван Михаиловић: — Та Ваша благородна музика никада не допире до мојих сељака.

— Дâ, непосредно, али допире путем који не опажа обично око: путем утицаја на опште повишавање укуса.

И Кремчатов поче на дуго и нашироко доказивати Ивану Михаиловићу свој положај. И ако Иван Михаиловић није знао, да се Кремчатов тек припремао да пише оперу, ипак је он, како се дало видети, одмах разумео да је пред њим човек којега сврби језик, те му само за то није ни спорио.

— Ето, видите, и Ви се са мном слажете! рече на послетку Кремчатов; а Иван Михаиловић, лако климнувши главом, устаде и упита ме, где је Олга?

— Она је с Клеопатром! одговорих му. А што ће Вам?

— Да се опростим. Идем вечерњим возом. Ноћас ћу бити код куће.

— Којешта, шта је Вама?

— Сестра је, кажете, тамо? и показа руком према дечјој соби, па, и не сачекавши одговора, оде. Убрзо затим изиђе из собе и дође нам Марија Николајевна. Била је прилично збуњена.

— Дошао Ваш рођак и рекао ми: молим Вас оставите ме насамо са сестром!.. Чудњак!

— Опростите му, рекох јој: он је сељак.

Међутим и ја осетих непријатно предосећање. Изгледало ми је, да ће се тамо, у детињој соби, несумњиво одиграти каква тежа сцена. С једне стране — низ оштрих и жестоких прекора, а са друге — сузе, очајање, малодушност. Поседех не много са својим гостима и затим пријем детињој соби. Пришао сам вратима на потпетицама и, застанувши, могао сам чути цео разговор који се водио у соби.

— Тако ретко долазиш, па већ журиш! пребацивала је Олга.

— Овде ми се, Олга, не допада! Смета ми.

— Ваљда ти се не допада мој муж? ропко и, како ми се учинило, са премирањем у гласу упита она.

— Не... То не могу рећи. Али ми је тућ, тућ...

— Мени драг а теби тућ...

— Да. Шта да радим!.. Ми смо различни људи. Он мене не разуме...

— Ко? Андреја? Андреја? топло се заузе Олга: Он је тако паметан, он све разуме, све...

— Али не тиче се то памети. Тешко ми је кад видим како си се сва подала личној срећи. Та угодност, задовољност... Сад имаш дете и све си напустила.

— Ах, Иване! Па шта сам могла? Ништа нисам могла. Била сам некорисна.

— У толико више. Ти ниси смела примити срећу. То је туђа срећа... Разумеш ли? Ни једна кап среће не долази бесплатно. Ти је прихваташ, — значи да је други губи... Ал' опет опрости, опрости!.. Све сам ти казао, а ти заборави. Желим ти све што је најбоље!..

Чух два пољупца, један — несумњиво — Олги, а други Клеопатри.

Уз то чух и дубок уздах који је излетео из Олгиних груди. Ја, разуме се, пожурим да се уклоним. Љутила ме та тупа ограниченост, која је тако неодступно набацивала своје дрске погледе слабом створењу. Хтело ми се да му то и кажем, али се одлучим да поштедим Олгу. После пет минута он је био обучен и опраштао се с нама, гледајући испод ока. Олга је држала на рукама нашу девојчицу и била болесно бледа. Нестрпљиво сам очекивао кад ће већ једном отићи тај незграпни човек.

Он је по форми стезао наше руке, исто тако формално пољубио Олгу и изашао на улицу. Поседели смо остâли још једно десетак минута. Кремчатов, осећајући неугодност ситуације, поче причати о Мишурину, који не само што је код њега мезетисао, него је чак од њега носио и хлепчиће маслом намазане. Ја ударим у смех,

а исто тако, учини ми се, и Олга. Но заједно с тим она некако неочекивано устаде и оде у своју собу; по њеним покретима или не знам по чему — ја сам несумњиво осетио да јој није добро. Кремчатови су, вероватно, прочитали на мом лицу немир, јер се брзо опростише и одоше.

Ја пођем у собу за спавање. Заставши на прагу, угледам Клеопатру где лежи на канабету и очајно мâше ручицама. Њено посунуло лишце показује крајње незадовољство животом, тек што није заплакала. Олга полулежи на постељи, зарivши лице у подглавник.

— Олга! викнем је.

Она уздрхта и још се више зари лицем. Приђем јој. — Олга, мило моје, шта ти је?

Сва је дрхтала. Чујем јој пригушено јецање.

Хтедох је утешити, те је нежно обухватим око струка. Она се сва протресе и као да се хтеде ослободити. Затим подиже лице — самртнички бледо, запаљених очију, са великим црвеним мрљама око њих.

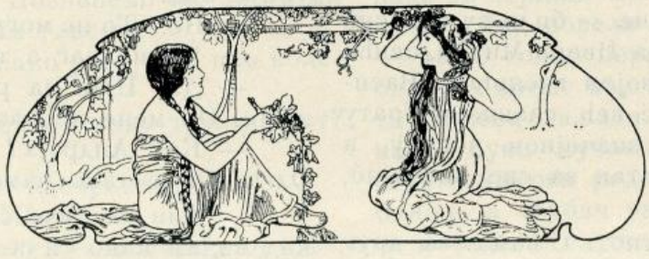
— Андреја, иди, иди... Ја не могу...

— Отићи ћу, само ако ће те то умирити, Олга! рекох поражен њеним првим одбијањем моје милоште. Пољубим јој руку и пођем према вратима. Али у том тренутку чујем иза себе пролом јецања. Обрнем се. Олга ми пружила обе руке. Брзо јој приђем и она ме стеже у наступ страсних загрљаја. Осећао сам, како на моју главу, заједно са њеним пољупцима, капљу топле сузе. Упитам је, шта је то с њом?

— Не знам, мили, не знам!.. Али сам осетила — учинило ми се да је болест опет дошла... Да ћу умрети... И да је то била обмана... Ужасна обмана!..

Пољубила је и мене и Клеопатру, плакала и говорила о смрти, док на послетку нисам успео да је успавам на својим рукама.

(Наставиће се)

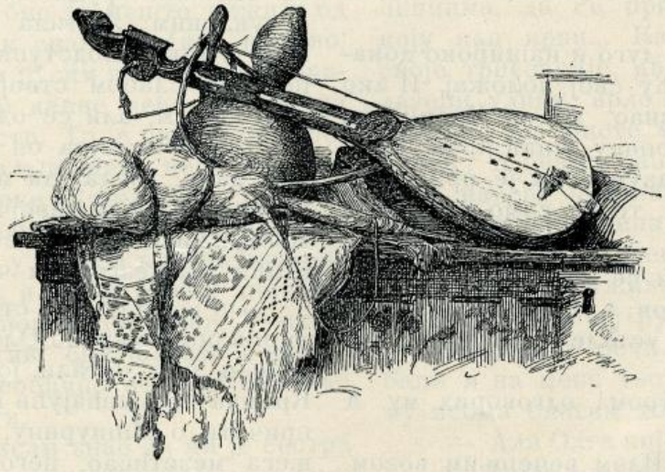

* * *

У мом је срцу блага полутама,
којом тек каткад по варница сêне,
ал одмах, брзо, угаси се сама,
кô да се плаши да из сна не крене
уморно гробље; да не спржи вео
плеснива мрака што се над њим свео.

Не, немој, чедо, својим оком чедним
у моје мутно упирати око.
Погледом можеш нехотичним једним
срушит у срцу ћутање дубоко,
да јекне хаос успаване песме...
— А моје срце будити се не сме!

Вел. М. Живојиновић.

ХРОНИКА

НАУКА

ЛЕК ПРОТИВ СТАРОСТИ

Жан Фино

Ми не умиремо више као стогодишњаци. Откуда ова превремена смрт? Зашто умиремо? Вечито спорно питање, које нам је донело толика тумачења која ништа не тумаче! Кад бисмо хтели изнети све разлоге, почев од богослова па до биолога, то би био посао који би захтевао стотине свезака, у осталом посве бескористан. Човечанство поглавито занимају средства за избегавање смрти, а ниуколико скривене побуде за његово живљење на земљи.

Стога оставимо у страну хиљаду и један узрок што их наводе наши претходници, а истакнимо један, који заслужује више части него што му се уопште признаје. Тај непризнати узрок је — страх од смрти. Човек, доспевши до извесних година или само у неко нарочито душевно стање, претрпи неку врсту аутосугестије смрти. Он тада верује да му је дошао крај и он се храни исто тако страховањем од смрти, као и животном храном. Почев од тога тренутка, смрт га је омађијала. Он види са очајном муком њене позиве свугде и свагда. Мудро и спасоносно очекивање другога света уступа место нервозном и кукавичком страху од престанка живота.

Човек се храни овим страхом, он се њим трује и од тога умире. Човек кога је обузела ова мисао лоше једе, а још горе вари. Његов живчани систем се заљуља и његов организам остаје глув према подстицајима живота, који нам долазе споља. Жаљење за животом, за који држи да ишчезава, одузима животне изворе његова организма, стварајући неку безграничну тугу и безимене болести.

Кад би човек био уверен да му је достигнутих 70 година далеко од крајне границе његова живота, он би извршио двоструку каријеру. Често пута би било довољно померити вештачке преграде дуга века, довољно би било улевати људма уверење, да их очекује живот од 150 година, па да га задобију. Аутосугестија, која иде дотле да изазива у човечјем организму укоченост зглавака и стварне повреде, прожела би човека у овом случају толико, да би њен утицај осетило цело његово биће. Јер не заборавимо да нас страх од смрти лишава свега, не изузев ни подобност живљења.

У рату гину мал' не увек и пре свију они, који највише стрепе од смрти. Они на њу мисле, због ње су брижни, од ње се чувају, од ње хоће да избегну, а она их најрадије изабира, она се најпоузданије устреми баш на оне који од ње беже. Тим се можда може протумачити онај ужас на лицима погинулих на бојноме пољу.

Испитајмо пажљиво прошлост, а нарочито садашњост стогодишњака, па ћемо се зачудити како су они равнодушни према крају прајева. Ово им се чини најмања брига, и они гре́ду ка крајним границама живота понајчешће и не помишљајући на смрт.

Неком човеку од сто двадесет година приписују овај ведри одговор, који заслужује да се усвоји као једно од основних начела *герокомије* (наука о дугу животу). Кад га упиташе да ли се боји смрти, он одговори;

— У сто десетој години као у шесетој, а у шесетој као у двaестој, хоћу рећи — никада. Ја сам се увек паштио да ваљано живим, уверен да ће ми то донети смрт у подесно време и у најлакшем облику.

Презирање смрти, то је још један начин да се продужи људски век. Јер живот се понаша према нама као и женскиње: оно се покорава поглавито ономе који показује равнодушност према њему, а окреће главу од оних који уздишу и који му највећма досађују својом претераном наклоношћу.

Најмоћније средство да човек не умре сувише рано, ово је: да негује дужности живота и да презире смрт.

II

Међутим старост, која нас насилно баца у наручја смрти, није ниуколико тако свирепа и неизбежна несрећа, као што се обично мисли. Да се разумемо: ми нећемо можда никада открити баснословни кладенац младости, о коме сањаху стари народи. По њихову безазлену веровању, овај кладенац би давао вечиту младост онима који би се у њему окупали, пружао би им отпорну снагу против рушења и трошења организма. Ну имајмо на уму ово: што беше негда само маштање, сад има извесних изгледа да постане научном стварношћу. Не тако лепа као сан оних који вероваху у врлину старе нимфе Јупитерове, ова стварност неће додуше уништити старост, али ће је одложити за дуги низ година.

Јер модерна биологија смислила је иројски план: да непосредно удари на саму старост. Она сматра да је могућно помаћи у назад рок њене појаве. Човечји организам био би тако заштићен од њених опасности. Њега ће бранити, као што ћемо мало час видети, читава војска ратника, решених да не допусте непријатељу да изненади тело, поверено њихову надзору.

Да бисмо схватили могућност ове револуције, коју ватрено желе сви људи, покушајмо да протумачимо физиологију старости, према најновијим подацима биолошке науке.

Ми разликујемо у крви, поред црвених крвних зрнаца, познатих под именом *фагоцита*, чија је задаћа да пружају ткањима кисеоник из ваздуха, и бела зрнца, *лајкоците*, којих је мање на броју, мада и она врше веома важне радње. Фагоцити и лајкоцити су обоје бића од по једне ћелице, чији је позив да сачувају наше тело од сваковрсних микроба. Чим се ови наметљивци појаве, удружена војска фагоцита и лајкоцита устреми се на дошљаке и прождире их. Ова операција не бива увек жељеном тачношћу и успешношћу. Час је војска што осваја сувише јака, час је војска што брани сувише слаба. Тада настаје дуга и свирепа борба, и од резултата ове продужене борбе зависи, у целини, безбедност, па и живот нашега тела. Ако победноци, микроби-освајачи, задобију човечје тело и, пошто га себи подчине, ослабе му отпорност, убрзавају његову старачку изнемоглост, те изазивљу смрт. Ове непрекидне борбе граде битни услов нашега живота. У тајнама наше личности откривају извежбане очи модерног биолога иројске борбе мириада бића, ради одржања и обезбеђења нашег организма.

Ну ове непрекидне борбе доносе многе рањенике. На ратном попришту леже раслабљене ћелице, неспособне да врше своје природне радње, па шта више, има их и мртвих. Важно је да се ови отпаци што пре уклоне, јер у микрокозму, каква је унутрашњост нашега тела, мртви и лешине не могу вечито и некажњено лежати на своме месту, исто као ни на бојноме пољу. Мора се по сваку цену извршити сахрана и уклањање мртвих из средине живих. То је улога која исто тако припада храброј војсци фагоцита и лајкоцита.

Хајдемо даље у своме упоређивању. Као што се у лоше организованој држави често пута обрћу они, који су позвани да јој бране земљиште, противу других, којима треба да дају заштиту, исто тако покрећу наши једноћелични чувари своју војску противу државе — организма — коју треба да бране. Овај братоубилачки рат у толико је лакши, у колико ткива, што састављају наш организам, постају са своје стране жртве узајамне борбе.

Наши главни органи, као јетра, мозак, бубрези, представљају две врсте ткива. Има најпре везивно ткиво, које гради неку врсту ослонца, а затим „племенито ткиво“, т. ј. ћелице својствене свакоме органу, које имају да врше и које извршују његове природне радње. Слабљење свакога од ових органа изазвато је нестанком или изнемоглошћу његових племенитих елемената. Њихово место заузима везивно ткиво које, будући нижег рода, нагло се развија у свима правцима. Лекарски израз *склероза*, *артериосклероза* тачно одређује извршену операцију. Губећи своје племените ћелице, које замењује везивно ткиво, орган се стврдњава и престаје да ради правилно. Тако избија на видело раслабљеност мозга, или болест јетре и бубрега.

Вратимо се својим добрим, а кадшто лошим изворима. Кад примете опадање наших органа, и у колико се племенити састојци показују све слабији, наши вајни чувари устреме се на њих и униште их, као да су то обични уљези. Пред унутрашњим непријатељем показују се племените ћелице немоћне. Склероза осваја наше органе, другим речима, старост се ближи крупним корацима, а смрт, крајни резултат старачке изнемоглости, приближује се и прети.

А који су то лоши војници, који тако изневеравају своју свету ствар? *Мечников* наводи као резултат својих дугих опажања (у Аналима Пастерова Завода и у Биолошком Годишњаку), да ваља међу нашим чуварима — фагоцитима и лајкоцитима — разликовати две врсте: *микрофаге*, који имају неколико ћеличних једара, и *макрофаге*, који имају само једно једро. И докле први савесно врше своју дужност бранилаца наше органске баштине, дотле други, као преторијанска војска, убијају чак и оне које треба по позиву своме да штите.

Решење проблема ласно је уочити: макрофаге, праве злочинце и штеточине по наше здравље и скоро искључиве изазиваче наше старачке изнемоглости, треба избацити из нашега тела. Треба им одузети могућност да продуже, или чак и да отпочну своја недела.

Навикнут на благотворни утицај разних серума против штетних микроба, Мечников ја хтео употребити један серум, који би био способан да разори макрофаге. Како би то био жесток ударац за старост, схваћену као скочањеност нашег тела, кад бисмо успели да уништимо њене моћне савезнике! Серум беше веома и сувише снажан: његов утицај није се ограничио само на лајкоците и фагоците са једним једром, већ је у исто време обухватио и добротворне микрофаге, верну војску и побуњене војнике. Стога се морало привремено одрећи овога серума и чекати да се пронађе други, који ће делати искључиво протир макрофага.

Међутим се Пастеров Завод трудио да реши овај проблем посредним путем. Ако унутрашњи непријатељи успевају да се тако ласно дограбе наших ћелица, онда је то стога, што ове не показују довољно отпорности према овим нападачима. Јер не заборавимо да су племенити састојци наших ткива и у нашој младости исто тако изложени прождрљивом апетиту макрофага, па

ипак ови не успевају да их начну. То је стога што је њихова чврстина, свежина, спречила сваки покушај побуне неверних војника. Место да бисмо уништили макрофаге, зар не би било боље да оснажимо племените елементе, како би били у стању да се снажно одупиру против опасности што им прете? Полазећи са овога гледишта, биолози Пастерова Института гледају да пронађу нарочита средства, неку врсту помагача, који би спречавали опадање племенитих ткива. Ради се на томе да се пронађе низ серума, који би имали да оснаже час јетру, час бубреге, час мозак.

Кад се ова средства буду једном пронашла, ми ћемо тим померити у назад крајње границе старачке изнемоглости. Тим се неће укинути смрт, јер се неће у недоглед помицати њен рок појаве. Све се временом троши, а нарочито тако сложен и осетљив организам, као што је тело у живих бића. Ну кад се постигне само то, да људи могу за дуги низ година уживати повољно здравље, да се смање патње и понижења превремене старости, то је већ знатна добит, која може да измени положај животних мерила.

Додајмо још, да огледи извршени другде (радови *Леба*, *Калкинса* и др.), иду на то да потврде поставку: да је старост, укупно узев, само случајна особина нашега живота. Случајан догађај, који се може отклонити, додаје поврх тога оптимизам извесних биолога.

Јер кад би се могла поново успоставити нарушена равнотежа између ћеличних елемената, вели Мечников у Биолошком Годишњаку, онда би се тим постигла обустава, или барем ублажавање старачке изнурености. Старост би тада постала сношљивија, и тада би се можда могао слободно развити онај инстинкт природне смрти, којега према данашњем стању ствари скоро никако и нема.

Ново схватање старости, као посебне болести, отвара нам нове, утешне видике. То нам даје наде, да ће метода, препоручена од Пастерова Иинститута, дати раније или доцније добротворних резултата. Било да се примени у облику серума против фагоцита, разорилаца наших племенитих ткива, било у облику серума за опорављање самих ткива, нова стаза, којом се упућује лекарска наука, пуна је ружичастих обећања за сутрашње човечанство.

С француског **Петар М. Илић.**

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ГОСТОВАЊЕ ОСЕЧКОГ КАЗАЛИШТА

Несумњиво је да се несрећно изведена и прилично несавесна реклама никоме није толико осветила као Осечком Казалишту. Пре но што је ово позориште стигло, реклама је о њему ишла и пером и речју, и очекивало се с правом да се добије нешто велико. Због тога је Осечка трупа у почетку одмах нападнута, јер се од прве видело да она није оно што се о њој говори. Уз то још Осечка трупа, која се специјално бави оперетом, почела је свој репертоар драмом сумњиве вредности. Разуме се да првог вечера стечена рђава репутација, која се ни другог вечера није могла поправити, доцније, кад ју је у ствари требало поправити, није остављала ово скромно и вредно позориште, које није заслужило онако рђав пријем.

Осечко казалиште је прве вечери дало „*Хасан-агиницу*“, драму у три чина од Милана Огризовића. Овај комад има оне особине, које имају сви комади писаца од добре културе, а осредњег талента. Г. Огризовић има појединих места добрих. Нарочито први чин има психологије и ми смо очекивали добру ствар. Интересантна је једна особина овог комада. У њему има у почетку нечег схваћеног мало декадентски, модерно. У првом чину разлог агина беса г. Огризовић не тражи у спољним узроцима, но чисто у души самог Хасан-аге. И то је што је необично симпатично. Али доцније је г. Огризовић, пошто нема јаког талента, напустио психолошко решавање драме, увео у драму и досадне моменте и непотребне личности и најзад упропастио све мелодрамским завршетком, јевтиним ефектима.

Уз то још кад се рекне да је извођење било као и драма, или још горе но драма, разуме се зашто се вратисмо разочарани.

И сутрашњица нас је дочекала с „*Циганском љубављу*“, која је врло опасна за почетак репертоара, јер се траже врло, врло добри и певачи и глумци да до зла Бога рђав либрето, који чак ни музика не може спасти, извлаче бар својом игром.

Такав почетак убио је овом позоришту глас и после су била залуд сва упињања.

Међутим „*Мала чоколадарица*“, комедија у три чина од Пола Гавоа, играна је боље. Што се тиче овог комада, може се рећи да је то једна обична француска шала, са доста заплета, без психологије, развучена, али са доста досетака и прилично духа у дијалогу. Жива конверзација, овда онда која биоскопска сцена, и комад ипак није досадан. Кратко речено, то је један од комада које човек заборави чим изиђе из позоришта и које гледа једино да би му прошло време.

Овај комад патио је и од рђаве режије, али ипак се може рећи да је ишао боље но ранији. Сем тога, у њему су се приказали госпођа и господин Лијанка, о којима се говорило да ће бити ангажовани код нас. Улога мале и несташне Бењамине добра је за продуцирање почетника. Међутим госпођа је старија глумица и ипак је погрешно играла: она је дала демимонденку место наивке. Господин Лијанка је играо глатко, али без темперамента. Има доста рутине, али талента не.

„*Лепа Јелена*“ од Офенбаха, са својом живом и вечито ведром и пријатном музиком, оперета је која тражи не само добар приказ и, разуме се, добре приказиваче, но и духовитог редитеља који ће она места, где се карикарају локални манири, умети елегантно колорисати. Та места, та локална карикатура била је овде оно што је најгоре. Све је то било дилетантско, јевтино. Она места која нису могли искварити својом духовитошћу, била су врло добра.

Госпођица Ашенбренерова има пријатан глас и, ма да је боља као певачица но као глумица, има пред собом лепу будућност.

Од мушких су се истакли г. г. Драгутин Вуковић, који је брзо постао симпатија београдске публике, и Теодор Стојковић који је несумњиво од најбољих њихових глумаца, ако не и најбољи.

„*Какав отац, такав син*“, комедија у три чина од Антоана Марса и Мориса Девагјера, комад је са биоскопским сценама, који толико дражи на смех, да се не сећамо вечера, кад смо се смејали више и слађе. Ово је комад у коме изгледа да је писац имао једну једину намеру: гонити на смех. И он се не устеже да измисли и стави у комад све што је смешно и то не мало смешно, но што је већ толико лудо, ненормално, да том својом комичном егзотичношћу гони на смех и интелигентног, озбиљног човека. Ово је комедија у којој личности раде и крећу се по психологији, која до душе не личи на земаљску психологију, али главно је да су те личности са толиком дозом комичнога, да је збрка личности, сродства, ситуација, друштвених редова, па чак и збрка логике таква да писац постиже оно што хоће: засмејава публику.

Овај комад не тражи нарочите студије. И глумци су га добро играли. Својом врло добром игром показали су где лежи њихова моћ: у водвиљској сцени.

Нарочито су добро играли г. Миловановић, за кога се може рећи много лепих речи, г. Вуковић и г. Стојковић.

Овај комад, ван литературе, створио је прве симпатије за Осечане. Тада је публика осетила, да је рекламирано једно, чега нема, а да није рекламирано друго, чега има у изобиљу. Тада су дошле искрене симпатије за ово позориште, које треба третирати као добру путничку трупу, где је целина добра, а сем тога има и неколико талентованих људи, који не би били на одмет ни већој позорници. Никако дакле не треба о њима говорити као о готовој, великој трупи. Да су одмах дали ове лакше ствари, где место уметности говори духовитост, друкчији би дочек био и несумњиво је да Осечани не би отишли с огромним разочарањем и још већим дефицитом.

„*Вера и отаџбина*“, комедија од Карла Шенхера, комад је у коме је г. А. Гавриловић био добар, г. Миловановић такође добар, а остали у главном добри. Сам комад није толико ваљан, али игра је била боља од комада.

У „*Лепој Рисети*“, комичној оперети од Леа Фала, где је музика пикантна, весела и необично пријатна, пуна полета и младости — играли су сви најбољи Осечани и то добри играчи. Главне партије су имали г-ђица Ашенбренерова и г. Митровић. Али је госпођица Драгица Фребе, која до душе није примадона овог позоришта, али која највише вреди, била душа целог вечера. Г. г. Вуковић и Стојковић, дајући дегенерисане дворске типове, били су одлични карикатуристи, можда мало и претерани, али отмени, духовити.

Драмски одсек овог позоришта, који је врло хладно дочекан, опростио се са Београдом једном глупом немачком шалом и отпутовао. Та је немачка шала „*Чежња за хусарима*“, комедија у четири чина, коју су написала два доброћудна Немца: Густав Каделбург и Рихард Сковронек. Можда су се они сами пишући ову шалу смејали, али онима који је гледају — досадна је. Г. Миловановић је био приличан, а г-ђа Жанка Стокић најбоља.

„*Маскота*“, оперета у три чина, музика од Одрана, била је изведена тачно и укусно. И солисте и хор били су на своме месту. Женске солисте г-ђица Хрвојић (Маскота) и г-ђице Гросова и Фребеова играле су с вољом и певале врло добро.

Г. Вуковић је и овде показао да је одличан оперетски карикатурист.

„*Кнегињица*“, Лехарова оперета, показала је колико је Осечко казалиште добро у оперети. Овде се већ видело да је г. Митровић одличан певач, да је г-ђица Ашенбренерова његов добар партнер, и да ту има довољно одлика доброг хора. Сад је осечко казалиште већ стекло велики број симпатија, чак и међу онима, који су га у почетку дочекали врло опоро.

И најзад је дошла највећа атракција *Гроф Луксенбург*, оперета од Лехара. Ово је оперета која данас доминира у оперетном свету својом лакоћом, својом елеганцијом. Музика је топла, заношљива, а либрето духовит.

Госпођица Ашенбренерова је прво играла главну улогу. У репризи је играла госпођица Гросова, која је овде била изврсна и гласом и игром. Г. Вуковић овде има своју најбољу улогу. Може се рећи да се овде најбоље види колико је г. Вуковић добар глумац. Он свога дегенерисаног кнеза изводи физиолошки тачно и складно. Његов валцер из другог чина долази у најбоље глумачке партије, а процепан глас му даје драж оперетског комичара. Г-ђица Фребе је овде врло, врло пријатна. Њена пикантна наивност, детињске несташности, — све је то пажљиво, љупко, готово заносно изведено.

„*Музикантова кћи*“, од Јарна, завршила је програм и оставила најпријатније успомене. Главну улогу играо је г. Гошић, кога смо мало пута видели, али који заслужује пажње.

И тако најзад можемо рећи, да је Осечко Казалиште оставило чудноватe утиске. Као свако

позориште, које тек почиње каријеру, оно има извесних комада изведених ванредно лепо, а има и комада савршено дилетанског извођења.

Б.

КЊИЖЕВНОСТ

НАШЕ ШКОЛОВАЊЕ

Говор Љуб. Стојановића на XXVIII Учитељској Скупштини, 7. августа 1911. год. — Прештампано из „Одјека". Београд, 1911. год. Нова Штампарија — Давидовић, Љуб. М. Давидовића. (Први део стр. 1-27 а други такође од 1-27 мала 8⁰).

Исписани наслов носе две врло занимљиве књижице, у којима је расправљано о једном животном питању нашега народа и наше државе. Питање о школовању и васпитању наше омладине тако је крупно, да је вредно да се о њему позабави сваки јавни радник и сваки родољуб, који мисли о будућности нашега народа. Г. Љуб. Стојановић, као радник на науци, као ранији професор гимназије и професор Велике Школе, као шеф једне странке и као пређашњи министар просвете заиста је имао много да види и да сазна, шта ваља а шта не ваља у нашем школовању и васпитању. Резултати, које даје наше школовање, такви су, да се заиста сваки родољуб мора забринути за будућност свога народа. Држава, окрузи, срезови и општине дају милионе на школовање, на њему раде хиљаде посленика, па опет резултат школовања тако је бедан, да нам народ остаје *неписмен*, а људи, који прођу кроз средње и више школе, нису са спремом готови да ступе у живот и да одговоре оним великим дужностима државне службе и државнога живота, које их очекују у животу. То је могао увидети сваки, који је иоле размишљао о ономе, шта нам дају данашње школе и са каквом спремом пуштају у живот наш подмладак и нашу омладину; али ако је могао сваки увидети да не ваља ово што наше школе дају, није могао рећи шта ваља учинити, шта ваља променити у нашем школовању, па да оно даје ону спрему која је потребна како нашем подмлатку тако и омладини, да би ступили у живот наоружани спремом и знањем, који одговарају савременим потребама друштва и државе. У данашњој нашој немарности и општој пометености, кад се ни у једној грани државнога и друштвенога живота не ради са одређеним и утврђеним планом и програмом, заиста је за похвалу, што је то тако знаменито питање дотакао један од највиђенијих наших јавних и политичких радника, уз то и шеф једне странке. Бојати се да то не остане само »дотакнуто« питање, па да на том *дотицају* и остане. Питање о школовању и васпитању омладине једнога народа о њеној спреми за будући државни и друштвени живот толико је значајно, да оно не сме бити само покренуто и дотакнуто, већ расправљано и решено онако, како ће најбоље одговорити савременим потребама народа.

Писац поменутога говора у првом делу своје књижице на првом месту објаснио је, зашто је узео да говори о том питању баш пред представницима наших учитеља основних школа, пред Учитељском Скупштином.

Затим је (под I стр. 5—8 у првом делу) изнео у најкраћим потезима о потребама, које су изазвале први пут да се заведу школе. Говорећи даље (под II стр. 8—11) о задатку школе рекао је *да је њен задатак да васпита омладину и да јој даде спрему за доцнији живот.* И одмах поставивши питање шта је задатак школин, рекао је, да она *не одговара* томе задатку, она данас, оваква каква је у нас, *нити може да васпита омладину, нити јој може дати корисних знања за живот.* Наша школа не даје нашем народу ни основно средство, помоћу кога се тече знање потребно сваком, и мушком и женском, члану нашега друштва; она не даје нашим грађанима *ни писменост*, јер у Србији *од стотине нема ни пуних 20 писмених* и ако постоји обавезна основна настава има већ 30 година.

При даљем излагању г. писац је изнео какве су нам школе, које треба народу да даду писменост и знање. Све школе поделио је на оне, које дају писменост сељаку, дакле најпретежнијем делу народа, и на оне, које дају писменост осталом становништву, које се не занима земљорадњом. Затим је (у одељку под III стр. 11—25) изнео: шта је задатак основној школи, каква је код нас и шта даје, и зашто наш сељак мрзи овакву школу, каква је. Одмах за овим говори о другим школама, које дају знање нашем сељаку, с њима је био одмах готов, јер их има *само три* за целу земљу (у Краљеву, у Букову и у Шапцу). Од свију школа ове су најкорисније за наш сеоски свет. Г. Љ. Стојановић мисли, да би по угледу на њих требало уредити све школе за наше сељаке (нарочито по угледу на Шабачку ратарску школу). У исто време предлаже, како се то може постићи.

У другој књижици, односно у IV одељку његова говора, изложено је какве резултате дају остале школе у Србији почевши од основне по варошима па до Универзитета. За свакога који, има децу на школовању у гимназији или их мисли школовати у гимназијама у опште, топло би препоручили ову другу књижицу г. Љ. Стојановића.

Сва питања о нашем школовању, дотакнута у обе књижице, тако су важна по будућност наше омладине и народа, да их обе најтоплије препоручујем сваком, који се ма и најмање интересује како будућношћу омладине наше и народа тако и срећом њиховом.

М. М. В.

РАЗНО

* «Мусавет», орган муслиманске народне организације у Босни и Херцеговини, престао је излазити.

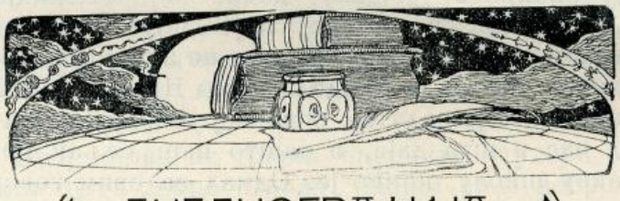
* Богдан Ж. Ђурђевић, професор Српске Учит. Школе у Пакрацу, јавља да је дао у штампу «Учитељски Календар за 1912. годину.» Садржина му је чисто педагошки стручна, а објавиће и списак свих српских просветних радника. Календар ће бити готов крајем октобра, а цена му је 1·50 круне. Претплату прима књижара Ж. Јапковића (Вршац). —

* У Државној Штампарији прештампан је «Закон о избору народних посланика» (издање од 1903. године) са свима изменама и допунама од 14. јула 1910. године. Продајна је цена пола динара. —

* За издање Матице Српске у Новом Саду примљени су рукописи: «Шкрипац» и «Очева смрт», од Боже Ловрића, «Римски мудрац Епиктет» од П. М. Бирјакова (превео Н. Николајевић), «Јоакима Вујића учитељовање и страдање у Земуну» од Димитрија Руварца: «Две песме из спева Краљевић Марко и Арапин» од Д-ра Ник. Продановића.

* Из «Извештаја Српске Велике Гимназије Карловачке за школску годину 1910—11.» засебно је одштампана расправа Д-ра Николе Радојчића «Александар Стојачковић као историк».

* Као трећа књига «Одабраних дела за омладину» које издаје Г. д-р Тихомир Остојић, професор у Новом Саду, изашла је књига г. Богдана Поповића «О књижевности». То је једно од приступних предавања г. Поповићевих приликом почетка предавања упоредне књижевности. Уз предавање иде предговор у коме се говори у опште о књижевности у демократско доба.

БИБЛИОГРАФИЈА

Здраво и болесно дете. Лекарски савети родитељима од Д-ра Слободана Рибникара. Са 19 слика. Београд, 1911. Нова штампарија «Давидовић». В. 8⁰, стр. 275. Цена 3 дин. (3 круне).

Д-р Тома Живановић 1. *Dr. Franz v. Liszt*; 2. *Појам кривичног дела у Пројекту Немачког Казненог Закона*; 3. *Принципи законодавног регулисања основних проблема позивне тајне.* Прештампано из Архива за правне и друштвене науке. Београд, штампарија Доситије Обрадовић, 1911. — В. 8. стр. 17. Цена?

Министарска одговорност у српском јавном праву, од Јосифа Касановића. Београд, штампарија Доситије Обрадовић, 1911. — Прештампано из «Дела». В. 8⁰, стр. 219. Цена 2·50 дин.

О напреднијем пољопривредном раду наших манастира. Предавање држано на годишњој скупштини Монашког Удружења. Д-р Милан З. Влајинац. Прештампано из «Тежака». Београд, штампарија Доситије Обрадовић, 1911. — В. 8⁰, стр. 26. Цена?

Ђорђе Ђурић: *Марксове теорије о вишку вредности.* Прештампано из Архива за правне и друштвене науке. Београд, штампарија Доситије Обрадовић, 1911. — В. 8⁰. стр. 66. Цена?

Издање Учитељског Удружења — *Учитељски Дом*, подигнут 1910—1911 године у Београду. Београд, 1911, штампарија Доситије Обрадовић. — В. 8. стр, 98.

Црна Гора и Скендерија Написао Раде Туров Пламенац. Цетиње, штампано у Крал. Црногорској Државној Штампарији, 1911. — В. 8, стр. 29.

Град Битољ. Из Дела «Кроз Стару Србију и Маћедонију» Од Д-ра Јов. Хаџи Васиљевића. Са 11 слика у тексту. Београд, штампарија «Св. Сава», 1911. — В. 8⁰, стр. 60. Цена 1 динар.

О физичком и умном раду. Предавање које је у име Друштва држао Крста Јонић 5. децембра пр. године у сали треће Београдске Гимназије. Одштампано из «Светлости». У Београду, штампарија Доситије Обрадовић, 1911. — В. 8⁰, стр. 19. Цена?

Издање Хришћанске Заједнице Студената Београдског Универзитета, Бр. 2. *Најтежа борба у животу студената или победа над самим собом.* Предавање Д-ра Ц. Мота. Београд, штампарија Доситије Обрадовић, 1911. — 16⁰, стр. 31. Цена?

144 Издање Задужбине И. М. Коларца 144. *Духовне беседе Гаврила Поповића, владике Шабачког.* Књига II. Издао Алекса Илић, прота, уредник «Хришћанског Весника». У Београду, штампарија «Штампе», Ст. М. Ивковића, 1911. — В. 8⁰, стр. 204. Цена 2 динара.

Цртице за историју Београдске полиције и државног уређења у Србији. По архивним изворима А. Г. Београд, штампарија Ђ. Мунца и М. Карића, 1911. — 8⁰, стр. 77. Цена?

№ 4. Библиотека Младост. № 4. Станислав Пшибишевски: *Гости.* Драмски епилог у 1 чину. Плес смрти. Превео Свет. Живковић. Београд, штампа Андре Петровића, 1911. — 8⁰, стр. 24. Цена 0·20 дин.

Десет година рада В. Шиљеговачке земљорадничке задруге, 1901—1910 год., средио Сретен Динић. Стр. 91. 8⁰. Београд. Штампарија «Доситије Обрадовић» Цена?

Трговинско-занатлијски шематизам Краљевине Србије. VI. Уредник Ил. Јефремовић. Власници и издавачи Св. Р. Христић и комп. — Београд. Нова штампарија Давидовић. 1911. В. 8⁰, 288 + 27. — Цена?

Српска Краљевска Академија Наука издала је седамнаесту књигу Српског етнографског зборника: *Етнолошка грађа и расправе.* У овој књизи су ове расправе: д-р Сима Тројановић, Главни српски жртвени обичаји; д-р Јован Ердељановић, Постанак племена Пипера; Тод. М. Бушетић, Народна медицина Срба у Левчу. Стр. 595. Цена 6 дин. има 25 слика и једну карту.

САДРЖАЈ:

1. *Крај*, прича Чеде Поповића;
2. *Сирота*, песма Момчила Милошевића;
3. *Јутро, подне и вече*, прича од Жив. Девечерског;
4. *Маркове стопе*, песма Т. Ђукића;
5. *Мис Харијета*, приповетка од Ги де Мопасана, прев. С. Г.;
6. *Пехар*, песма М. Бојића;
7. *In Plano*, Пјер Луи, с француског превела З. М.;
8. *Краљевић Марко у народној успомени*, записао Станоје М. Мијатовић, учитељ (свршетак);
9. *Здрави појмови*, роман И. Н. Потапенка, превод с руског (наставак);
10. * * * песма Вел. М. Живојиновића;
11. *Хроника*: (Наука, Уметност, Књижевност);
12. *Разно*;
13. *Библиографија*.

Слике:

Љ. Ивановић: *Једно двориште*; П. П. Рубенс: *Марија и Јосиф с Исусом*; Рали: *Забрањени плод*; *Манастир Манасија*; Андреја дел Сарто: *Јован Крститељ*; У. Предић: *У царству небеском*; Фот. Д-р Ј. Цвијић: *Исповиница Св. Саве у Горњој Студеници*; Тишов: *Црквеница*; У. Предић: *Ускрс*; Б. Мурило: *Божић*. — Додатак — С. Роксандић: *Роб*.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ „РЕМИНТОН“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
КАРБОН ПАПИРА ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЋЕ

САВИНА и КОЈОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних тканина за прање.
АТЛАЗА *и Сатена за јоргане, Цвилиха за душеке.*
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све употребе.
Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ И ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.
ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.
КОШУЉЕ: Phenix — Paris.
РУБЉЕ: Dr Lahmann.
КРАВАТЕ: London — Paris.
МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.
РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Cie Grenoble.
БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао ЖИЛ ПАЈО, превео с француског Јов. М. Јовановић.
Цена 2·50 дин. (у фином повезу 4·— дин.). Издање књижаре С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ
од каучука и метала
израђује
ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на Светској изложби БРИСЕЛ 1910

Највеће одличије Grand Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К°

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и КОМП.

БЕОГРАД КОД ЛУБЕНИЦЕ ВАСИНА УЛ. БР. 5. ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВО!

Изашло је из штампе:

ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

написао ФРИДРИХ НИЧЕ

са опширном студијом о Ф. Ничеу и сликом Ничеовом

од Д-р М. ЋУРЧИНА

Цена 3·— д.

Издање књижарнице С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА У БЕОГРАДУ

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

10

НОВА ИСКРА

ОКТОБАР 1911. Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић. ГОДИНА X.

Корисна Прилика!!...

На захтев мустре шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од

Г. Јевте Лаковића

продајемо са знатно спуштеним ценама јефтиније но игде као:

Помодне, Мануфактурне, Платнарске и Галантериске робе.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од цене 1·60, 2, 2·50, 3, 3·50, 4, 5 па до 15 дин. метар.

ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3·50, 4, 5 до 8 динара метар.

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе, ауфпуца и т. д.

КАДИФЕ праве венецијанске и АТЛАЗА за бунде и либадета.

АУФПУЦА као: шпицн-штофа, уметака и чипке од тила, флитера, злата итд. у свима бојама.

ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама и квалитетима.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.

ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К°

БЕОГРАД

КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. 12.

ТЕЛЕФОН 887

галантериска и помодна трговина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља мушких и женских, крагнова, манжетана, кишобрана и сунцобрана, парфимерије.

Деверске спреме, спреме за удаваче, кумовских свећа, сопствена израда мушких машлија и разних галантериских новости.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО

У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1 Осигурање људског живота на неограничене суме и по разним комбинацијама!

2. Осигурање свих грађевина, индустријских предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЋЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разноврсних дечијих играчака, музичких инструмената, кафанског прибора, нирнбершко галантеријске робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЗОНА И БОЈА

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

БРОЈ 10.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА X.

БЕОГРАД, ОКТОБАР 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Краља Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Капетан-Мишина улица број 8.

МЕЂУНАРОДНА ХИГИЈЕНСКА ИЗЛОЖБА У ДРЕЗДИ

Ових дана (31. октобра по новом календару) затворена је интернационална изложба у Дрезди, која је отворена још маја месеца ове год.

Ова је изложба, и по својој огромној величини и организацији, и по вароши у којој је изложена, и по броју и каквоћи предмета, који су на њој изложени и по циљу, коме је намењена, одвојила од сличних стручних изложаба, те је сасвим оправдано, што је изазвала велику заинтересованост не само стручњака, већ и масе народа — разних сталежа, како у Немачкој тако и ван њених граница.

С тога заслужује да се и ми, при њеном затварању, њом мало позабавимо и покажемо њену праву вредност и значај. Ово је у толико пре потребно, што наша земља у овој међународној утакмици није учествовала, а и иначе је посета од стране наших сународника била и сувише скромна.

Али пре него што пређемо на само описивање хигијенске изложбе у Дрезди,[1] потребно је најпре, да утврдимо, *шта се разуме под* самом *хигијеном*; јер о хигијени постоје у широкој маси народа још нејасни и чудновати појмови.

Хигијена је не само *наука о чувању људског здравља*, већ и наука која нас учи *како ћемо своје здравље да ојачамо* и повећамо, да бисмо што лакше могли издржати борбу за опстанак.

Јавна је хигијена исто толико стара колико и лична, и може се сматрати као мерило културе појединих народа. Готово код свију културних народа налазимо законе и обичаје, који се односе на чување и негу људског здравља. У многих старих народа религија и држава утврђивале су, са највећом тачношћу, правила о животу и чувању здравља. Тако нпр. још код Египћана начин исхране био је до ситница прописан, хранива вредност појединих средстава за исхрану, као и њихова варљивост, најтачније објашњена, чак и утицај појединих доба годишњих на дијету до потанкости описан. Али поред ових правила и прописа, који спадају у приватну хигијену, налазимо код старих народа — Египћана — и знаке јавне хигијене (канале, дренаже и т. д.), који говоре о њиховој високој култури. Код Евреја постојали су женидбени закони за одржавање породица и чистота племена (бракови међу сродницима забрањивани); затим строги прописи по којима су вршени полни сношаји (коитус за време менструације забрањиван и т. д.), да би се свет сачувао од разврата и болештина. У Мојсијевим књигама има прописа о гробљима, уклањању људских измета, чистом држању бунара и резервоара, о изоловању губавих и кужних. У Грка и Римљана налазимо многобројне прописе о нези тела и његовом снажењу, о физичком васпитању деце и т. д. У Римљана су водоводи и купатила били узорити а постојали су и прописи о надзору средстава за живот, клоака, канала и т. д.

Столећима су живели стари народи под владом ових закона, обичаја и навика и достизали до највеће културе. Доказ су за то споменици архитектуре и уметности, који су нам из тога доба остали. Тек када су, са појачаним благостањем, занемарени ови хигијенски прописи и обичаји и на место уредног живота наступио

[1] При изради овога служио сам се: 1) званичним каталогом интернационалне изложбе хигијене у Дрезди (Offizieller Katalog der internationalen Hygiene-Ausstelung. Dresden 1911.). 2) Историја, организација и спољни облик интернационалне изложбе, од саветника Денгеса (Die internation. Hygiene-Austellung Dresden 1911. Ihre Vorgeschichte, ihre Organisation und ihre äussere Gestalt, von Hofrat Doenges); 3) специјалним издањима за поједине одељке које сам цитирао у тексту.

Д-р Воји. Ж. Ђорђевић.

разврат и мекуштво, и народи су пропадали. Са пропашћу римског царства пропали су и сви напретци, које је хигијена у старом веку учинила. Пропаст старог века пада баш у доба када се јавља хришћанство, са својом узвишеном науком о једнакости људи пред Богом и љубави према ближњем. Оно се у своме почетку није интересовало за земаљска блага и негу тела, већ је обраћало више пажње на други, духовни, морални живот и свет. Отуда је и хигијена занемарена и аскетизам развијен, а заразе, које су се нагло ширили и мориле свет, сматране су као казна Божја или судбина од које се не може побећи.

Тек у новије доба, крајем XVIII столећа, обраћена је пажња културног света опет у јачој мери на чување људског здравља; а нарочито је се последње столеће, услед великог развитка човечјег духа и напретка природних наука и медицине, заинтересовало опет за хигијену. Данас је хигијена постала тако рећи права државна наука и њу мање у програм свака политичка партија; јер се увидело да је здравље највећи капитал не само појединаца, већ и читавог народа.

И ако интересовање за народно здравље још није у такој мери, као што је било код некојих народа у старом веку, ипак постоји нада, да ће модерни културни народи, у којих се наука и техника са индустријом колосално развила, у скоро претећи античке народе. Да се ово постигне потребно је пре свега, *да хигијенске поуке* не остану у уским границама државне управе, већ да *постану опште добро народа;* да народи дођу до свести, да је чување људског здравља основа благостања, не само појединца, већ и народа; да је само у здравом телу и здрава душа, и да у моћи сваког човека лежи, да допринесе штогод за одржање и снажење свога народа.

Показати пут и начин како се до овога долази, била је *основна идеја* ове интернационалне изложбе хигијене у Дрезди.

Одавна постоји жеља свију људи од науке, који воде прву реч у хигијени, *да се свима слојевима народа представе успеси и напретци науке о чувању људског здравља*, јер је здравље највеће благо човеково, јер оно представља не само основу за срећу појединаца, већ и читавих породица, па чак је услов и за економско благостање једног читавог народа.

Отуда сви истакнути хигијеничари на чисто су били с тиме, да цео овај рад може само тада бити од користи, ако се практично изведе и на тај начин постане приступачан широким слојевима народа и опште добро свију грађана.

Али како то да се постигне? До сада су, као што је познато, чињени многобројни и разноврсни покушаји за распростирање хигијенских знања у народу. Штампана су многобројна дела и расправе, држата су предавања и курсови за народ и све је то имало добрих резултата у многим правцима. Али, ако се све узме скупа, успех до сада није нас могао задовољити. Изузев кругове, који се директно баве хигијеном или медицином, или имају посла, по својој дужности, са јавном хигијеном, *маса народа има још врло површно знање из науке о чувању здравља*. Већина људи зна о своме телу — том највећем уметничком делу творчевом — врло мало или готово нимало. С тога они нису начисто ни са опасностима по њихово здравље а нарочито како треба ове опасности избегавати. Исто тако, код велике већине становништва, још није јасан ни циљ ни смисао свију мера јавне хигијене. Као резултат овог незнања долази то, да маса народа не уме ни да чува ни негују своје тело, да преко мере и пре времена троши своју снагу, да не ужива у добром расположењу и срећи здравих људи и да према томе представља мању вредност за државу.

Све је ово било разлог, што се у круговима људи од науке у Немачкој дошло до решења, *да се* једном *покуша у великом стилу и тако да народу поука о чувању здравља*. Само се сада наишло на нову тешкоћу, требало је решити питање: *каквог би облика требало да буде та поука о чувању народног здравља*, која би по могућству имала да представи целокупно досадање знање из хигијене, која би требало на сваког посетиоца да учини утисак, да је хигијена један од најјачих стубова човечјег живота и целе његове културе.

Имало се бирати само између хигијенског музеја и хигијенске изложбе, и избор је пао на хигијенску изложбу са многих разлога, у које се ми овде не можемо упуштати.

Мисао за извођење једне интернационалне изложбе, на којој би се народу показало: како да чува здравље и изнео систематски преглед досадашњег научног рада на хигијени, била је већ сазрела 1903. год. приликом „Прве немачке изложбе вароши у Дрезди", на којој је била приређена и једна мала али врло интересантна и поучна изложба „народних болести и њихова сузбијања".

Идеју о томе изнео је тајни трговачки саветник немачки и познати велики индустријалац дрезденски, *К. А. Лингнер*, коме има највише и да се благодари, што је ова идеја и остварена и у дело приведена.

Мора се поменути, да су биле велике материјалне тешкоће за подизање једне овакве међународне хигијенске изложбе, јер је зато оскудевало и новаца и ранијег примера, по коме би се изложба организовала; али благодарећи помоћи савезних немачких држава а нарочито краљевине саксонске, као и општине дрезденске и њених свесних грађана, изложба је, ево, остварена и може се слободно рећи, да је потпуно успела.

Идеја водиља, које се држао Лингнер при организацији ове изложбе, била је та, да је срећа појединаца, као и читавог народа, у тесној вези са његовим здрављем, и да само оне установе и закони могу усрећити један народ, које му штите

АНДРЕЈА ДЕЛ САРТО:

БОГОРОДИЦА С ИСУСОМ

и унапређују здравље. Једини пут за поправку једне расе јесте помагање јавне и приватне хигијене. То нам доказује и историја народа.

Док су се стари народи придржавали мудрих закона и обичаја, који су им штитили здравље и учили их паметном животу, били су на врхунцу своје славе; а чим су напустили ове принципе и одали се пороку и развратном животу, постали су слаби и морали су пропасти после краћег или дужег времена. С тога, на овој огромној изложби представљена је не само хигијена у прошлости, већ и садање стање науке о чувању људског здравља у свима њеним многобројним областима; изложено је не само све оно што се из хигијене у пракси показало као добро, практично и разумљиво за масу, већ су изложени и последњи резултати научног испитивања и показане методе за решавање нерешених хигијенских питања; уступљено је велико место техници и индустрији, која подстиче научне у пракси остварује и у масу уноси све инсталације и објекте, које је хигијена препоручила; исто је тако дато прилике и свима струкама, које имају тесне везе са хигијеном (као што су: школа, болница, грађевинарство, управне власти и т. д.) да покажу шта је из науке о чувању људског здравља у њима примењено и у живот уведено. Једном речи, на овој интернационалној хигијенској изложби представници хигијене, лекари, техничари, власти, приватна лица (индустрија) и научни институти из Немачке и иностранства изложили су све што је наука о чувању људског здравља и њена примена у пракси и животу могла показати.

Посматрајући ово колосално дело, у које су Лингнер и његови сарадници унели пуно воље и рада научног и практичног знања и организаторске вештине, ми са дивљењем одајемо поштовање немачком народу, који је поред Енглеске на хигијенском пољу заузео прво место међу културним народима. Може се слободно рећи, да модерна хигијена ради по угледу, који нам даје Енглеска, али под научним вођством Немачке.

Сад да пређемо на кратак опис саме изложбе. Хигијенска се изложба налази у Дрезди у великој краљевој башти на којој заузима простор од 325.000 кв. м. На овом огромном простору, усред зеленила и лепе ладовине, подигли су вешти неимари читаву варош од дивних зграда и уметничких павиљона. 80.000 кв. м. има озидане површине.

Сама је изложба тиме много добила, што је изведена у Дрезди, једној од најлепших немачких вароши, у којој су заступљени готово сви услови варошке хигијене.

Цела је изложба распоређена у облику једног *уџбеника хигијене*, тако, да свака глава (нпр. стан, одело, храна и т. д.) представља за се једну област науке о чувању људског здравља, која је изложена у нарочитој згради на изложби. И као год што се у једном уџбенику, у појединим његовим одељцима износи, најпре, теорија, па затим долазе практични примери, тако је и на овој изложби у сваком одељку, најпре, изложен *научни материјал (научни одељак)* и тек, пошто је посетилац информисан о теорији те области, прелази се на изложбу индустријских предмета, у којима је теорија у пракси примењена — *индустријски одељак*.

Поред овог, тако да кажемо, великог хигијенског уџбеника на изложби, постоји у неку руку и један *хигијенски ушут* — нарочити одељак — *популарни*, који је посвећен лајицима — нестручњацима и који чини *clous* ове изложбе.

Популарни одељак налази се у једној монументалној згради (Бр. 18). Одмах на уласку у огромну салу те зграде пада нам у очи, у њеној позадини, једна снажна људска прилика — статуа — симбол живота, здравља и снаге, која сва усхићена од радости подиже руке ка сунцу — творцу свега живога на земљи. Испод ње написане су ове речи: „Kein Reichtum gleicht dir, o Gesundheit“ (Никакво ти богаство није равно, о здравље).

Задатак је популарног одељка, да у поучном и разумљивом облику упозна посетиоце, који немају стручног знања и интересовања за хигијену, са основним начелима науке о чувању људског здравља; да им на пробраним примерима из обичног живота покаже, шта треба да раде, те да своје здравље и снагу одрже и ојачају и да им најзад изнесе пред очи циљ и дејство мера јавне хигијене (дезинфекција, карантини, каламљење и т. д.).

Полазећи од утврђеног принципа, да је за разумевање хигијене потребно знање човечјег тела: његове грађе и радње његових органа, популарни одељак почиње са великим одељењем у коме је представљен *„човек, као уметничко дело“*: грађа његових појединих органа и радње њихове, опасности које му прете, као и начин, како да ове опасности уклони. Ми се у овој прилици не можемо упуштати у описивање огромног материјала који је овде годинама збиран и изложен. Довољно је само да поменемо, да је читав штаб лекара и природњака, читава војска техничара и уметника радила, под управом Лингнеровом, да створе овај огромни пластични уџбеник популарне хигијене.

Д-р Воj. Ж. Ђорђевић.

(Свршиће се)

ПРИЧА О НАМА

РАЂАЊЕ СУНЦА

Још беше мрачно. Кроз тишине дуге
промичу сенке и одјеци ходе,
ишчезле давно месечеве пруге
сјаје по тамном лишћу на дну воде.

Далеко сутон беличасти снежи
и једва исток назире се плави,
уснама модрим дах и ветар свежи
црвене булке буђаху по трави.

Тад кренусмо се. У срцима свима
певаше зора и надање смело,
пођосмо с песмом и са пољупцима
за све што с нама отпочеће дело.

И остависмо ружâ пуне снове
крај мирних вода тога златног јутра,
спокојство дасмо за подвиге нове,
за громко данас и велико сутра.

И остависмо, као и све друго,
суморне куће и топла огњишта,
и добра лица што плакаху дуго,
чије нам сузе не рекоше ништа.

И борбом што ће вођем да нам буде
кренусмо силни као орли лêтом
у други живот и међ друге људе,
по трагу среће за жељеним светом.

А никад нико не запита куда,
и никад нико не запита зашто,
ни да л' ће бити успеха од труда,
ил' само дело варљиво и ташто.

Јер деца беде бесмо жедни славе,
јер деца мрака бесмо жељни дана,
јер земљу нашу тешке тмине даве,
јер родисмо се из бола и рана.

И зато кад се зацрвени поље,
ми поврвесмо у те нове дане,
и за наш напор и гвоздене воље
не беше нигде уставе ни бране.

А кад се ватром окупаше стране
и блесну сунце са крвавим ликом,
живот и снагу и борбе незнане
ми поздрависмо летењем и криком.

У СЕНЦИ УСПОМЕНА И ПРЕДОСЕЋАЊА

Ал' после када наша мушка лица
испржи ватра и подневна жега,
за нама паше јата грабљивица,
постасмо брзо тада сити свега.

И кад другари у снази и слави
један за другим попадаше редом,
и кад нас вече, клизећи по трави,
остави саме у сумраку бледом,

очи се наше зажелеше плача,
и лепих ружа и детињских снова,
тад пружив главе крај суморна драча,
далеки наши, видесмо вас снова.

И кад, кô тице жуте што се плаше,
одоше зраци сунца умируħа,
видесмо лепо добре душе ваше
у сивом диму изнад наших кућа.

Разумех тада и суморан поста'
због старе приче чију познах силу,
разумех тада да ми срце оста
у нашој соби на мајчином крилу.

Још бледе руке грљаху ме свеле,
кад ноћ ме покри љубичасто сана,
потрчах теби са две сузе вреле
и пољупци ми паше са усана.

Ал' све то брзо кô у магли прође,
умре у зраку што је тренут блисто,
и опет мисô спаситељка дође
за сутра кад ће поновит' се исто.

И многи од нас, у борби и ходу
кроз равни сунца и спржене куте,
пашће јуначки за лет и слободу
и посејаће шанчеве и путе.

И док редови попадаће жалом,
фаланге других пристижу и јуре,
а море борбе шибаће нас валом
и разнеће нас ветрови и буре.

А кад се хајка у клонулој моћи
стйша и стаде очајничка звека,
видех у магли оне што ће доћи
и поколења у срећи далека.

Велико јутро. Са далеких гора
силази тихо љубичаста тама,
галије стоје по пучини мора,
за нама они иду обалама.

И њина срца страх испуни тавно,
кад се журећи, пуни црне страве,
сетише нас што отишли смо давно
и за њих пали у данима славе.

ПРАЗНИК ЉУБАВИ

Из мирне ноћи, бескрајне и сјајне,
претихи шум се тајанствено роди,
зелене сенке корачаху тајне
и клањаху се звездама по води.

Праћен свитама одблеска и зрака
месец, кô бледи краљ, лагано ступа
и свет алеја ослобођен мрака
у смарагдовој светлости се купа.

Блаженство вечно кроз тишине свеже
и твоја сенка моју душу плени,
тајанствено се примичу и беже
и поздрављају хорови скривени.

Лабуди бели, кô почасне даме,
пловљаху крај нас кроз сутоне дуге,
твој глас ми тада пун сребрне таме
певаше љубав и далеке туге.

Познах у њему све што сањах давно
и све што некад из груди се оте,
скривене слутње и чекање тавно
и осећање страсти и лепоте.

О, ничег нема тако пуног плама,
и нигде оне божанствене моћи,
као кад жена с чежњом и сузама
пева о срећи у великој ноћи.

О, да л' то беше она с којом снева'
сутоне беле мојих златних дана,
или то душа моја тада пёва
и моје срце са њених усана?

И да л' то беше час жељене тајне,
кад моје бледо од чезнућа чело
дирнуше косе сунчане, док сјајне
тонуше песме у ћутање свело.

Ја нисам знао. Слушах речи твоје,
прастаре бајке и снивање смело,
ружама бледим и као крв боје
и пољупцима окитих ти чело.

И љубљах дуго твоје лице бело
и лепе очи са плашљивим страхом,
и срце своје и душу и тело
испуних твојим мирисом и дахом.

И познав све што може да нам даде
блаженство што се свега једном срёће
и драж бескрајна једне душе младе
— ја, луд од тебе, љубави и среће,

понех те снажно крај свилених шума
и кријући те на грудима својим
желех да умрем крај тебе без шума,
кô лиске ружа у недрима твојим.

КО ПОБЕДИ

Зацика соко. Из далеког праха
диже се хорда и блештећа звека,
и све занеме од мртвога страха
и страшну борбу и долазак чека.

Ватрено подне проломи се тада
подземном хуком и громовским тресом,
и све се крете пуно мутна јада,
и све се опи победом и бесом.

Ваздух је цико од бола и врући,
отровне мржње и удара груби',
јечаху пољем јеци умирући
и црном злобом шкрипели су зуби.

И док мачеви играху крај главе,
и кад нас кише покрише од стрела,
рањени тешко у црвене траве
с јауком паше сред крвавих врела.

И кад се створи окршај и пакô,
гомила јурну и обнови жртве,
избезумљени прелетесмо тако
и прегазисмо рањене и мртве.

А кад се вече у пурпурном болу
зажари и дан као тица прну,
Он, сав у зраку, у крвавом долу.
страшан и голем, диже се и грмну:

Другари, због ом! Јер ако и мене
очајни напор и окршај сатре,
јер ако и ја сутони црвене
велики паднем сред крви и ватре,

и ако Усуд мени не би дао,
да чујем звуке победе и славе,
ја вечит, знајте, ни тад нисам пао,
мој дух ће бити сред туге и страве

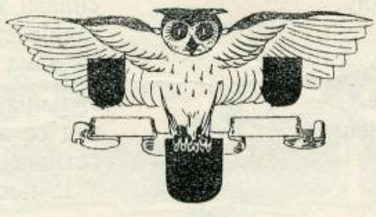
са вама увек, и мишице саме
водиће ваше и летеће први
мој дух кô светлост и гонилац таме,
мој дух кô борба и божанство крви.

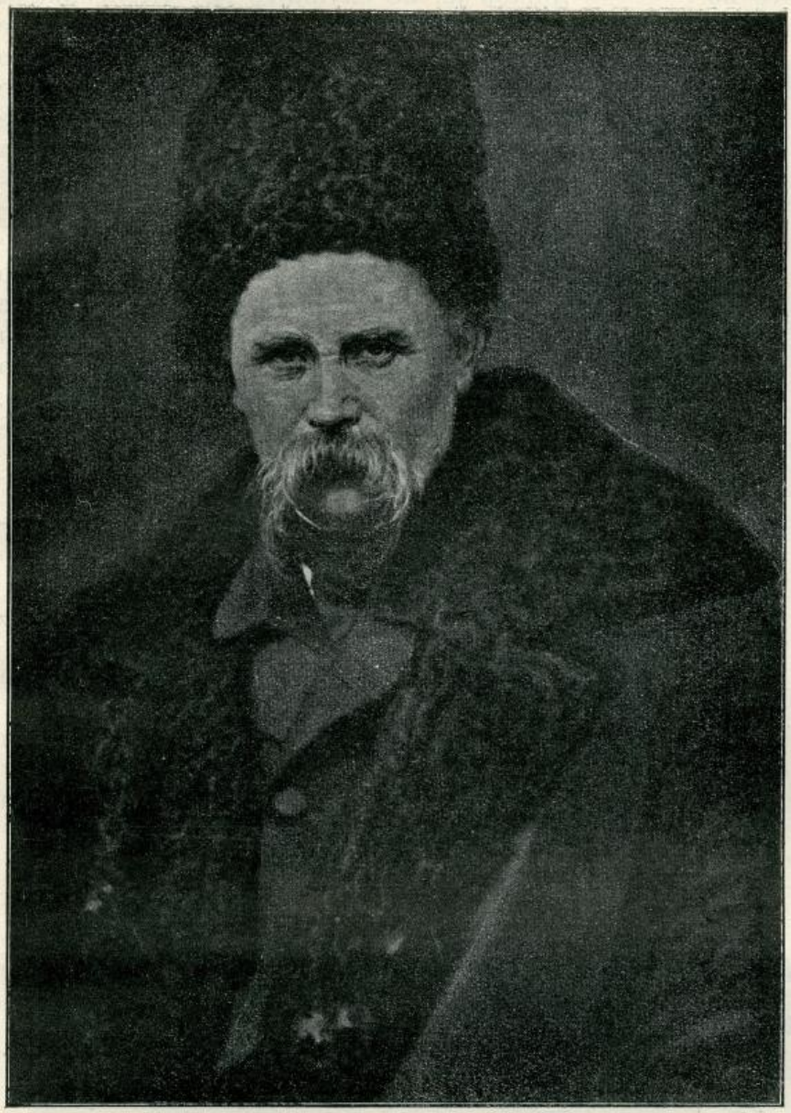
И кад се зора засмеје кроз поља,
ми ћемо прећи градове и села,
и опет биће силна наша воља
и страшна ватра пржиће нам чела.

А после борбе и стрпљених мука
јурнуће на нас жеља бесног лёта,
и летећемо више наших лука,
силни и горди, победници света.

И самог неба латиће се рука,
пурпурни зраци купаће нам плеће;
уз грмљавину победе и звука
пићемо сунца махнити од среће.

Божидар Пурић.

Т. ШЕВЧЕНКО.
ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦА ОД СМРТИ.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД *

ТРИ ПУТА

Вече нас стиже под планином у малој планинској варошици. Пред првом крчмом сиђосмо с кола да потражимо одморište и конак. Кочијаша вратисмо натраг у село. Пред нама се тискао свет довршујући своје послове. Чуло се како стари бравар још струже, из ковачнице је бректао наковањ и пиштале светле варнице. Сељаци из околних села завириваху још по који пут у дућане и спремаху се за полазак. Неки су већ и одлазили. Суседна зграда мале планинске железнице ћутала је згурена под својим зеленим кровом, а радници су још истоваривали робу из вагона више скретнице. Било је доста жагора и живота у тесној котлини између мрачних гора над којима је висила хладна и нема ноћ.

Тада ми друг показа на једног путника чудна изгледа, који је долазио друмом. Погледах га. На њему чудно одело, коса му растресена, проседа, очи светле, севају, корак му поуздан, тело право и једро. Изгледао је као младић, и поред седе косе. У руци је носио чворновак, док је мимо нас корачао поносно дигнуте главе. Поздрави нас, седе и снажном гласином затражи чашу воде. Његова велика путничка торба остаде му преко рамена. Изгледало је да лако носи своје бреме, јер на његову нешто намрштеном челу не беше ни капи зноја, нити на лицу умора, а по упрашеном оделу видело се да је већ више часова прошло како се није одморио. Тада сам први пут видео тога човека, а ипак ми се чинио тако познат.

— Никада не видех тако лепа старца, — рече ми друг кад виде да га и ја одавно посматрам.

— Ни ја тако стара младића! — одговорих. Ја не знам што сам тако рекао, али ми се чинило да треба тако рећи.

А путник и не гледајући на нас диже се, махну главом у знак поздрава и пође...

— Зар се нећете одморити, можда сте из далека? упита дебели крчмар услужно клањајући главом.

— Нисам уморан! — одговори путник.

— А куда путујете господине? — приђе беспослени кочијаш. — Могу ли служити? — Кола су добра. —

— Путујем преко планине. Кола ми не требају, још сам здрав. Пут ће ме већ одвести преко гора у далеке рâвни. —

— Само да не залутате! — слегну кочијаш раменима. Има три пута да се преко планине пређе. —

— Најзгодније ће бити железницом, али она не иде до сутра, — рећи ће опет крчмар. — Преноћите, а сутра можете продужити без бриге. —

— А ако господин жури, могао би сресским друмом. На колима би до зоре прешли планину, — умеша се други кочијаш.

— Нећу ни железницом ни колима — одговори путник.

— Е онда можете преко мог забрана, овуда уз брдо стазом, па после лево кроз честу. Пређе је и брже ћете стићи, — добаци подругљиво један одрпанко пред крчмом трљајући на длану скупљене цигарице.

— Вуци се одатле, ленштино! — довикну му бакалин из суседства. Па, обраћајући се путнику, настави:

— Лажов је, не слушајте га! Железницом је одавде најлакше отићи, а ако нећете, можете и колима; иначе пут је опасан и можете зло проћи. Међутим овај трећи пут што води кроз шуму и није пут него стаза. Туда је најопасније ићи. Ко зна куд та стаза излази. Неки веле да иде до у рâван, а други кажу да се губи у провалама и стењу. Туда се и пастири ретко веру, а козе које тамо залутају и не траже, ако се саме не врате. Има ту и звериња. А баш да све то претурите преко главе, кад дођете с оне стране планине нећете моћи на друм изаћи. Горштаци ће вас пре испребијати и раскинути псима него што ће вам допустити да преко њива прећете. Јер кроз те мале њивице нема путова док се жито не покоси... Пазите!..

Путник се насмеја.

— Онда ћу ићи тим путем! — рече он прекосно, захвали се на савету и оде...

Њега прогута ноћ а ми се згледасмо.

Упитах за њега гомилу која се беше искупила око нас.

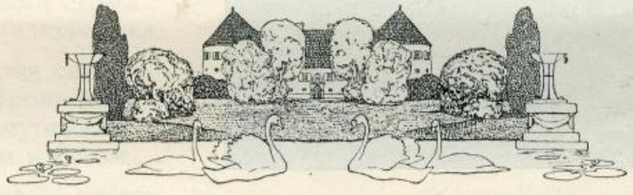
— Мудрац, — рекоше једни — познаје му се по лицу и очима.

— Будала! — додадоше други. Ко би други био?

А један старац дижући своја уморна плећа обори главу и рече једну једину реч:

— Човек! —

Жив. Девечерски.

МОМ СРЦУ

О, срце моје, неразумно дете,
Вечито исто, неискусно, смело,
Ти жудиш, луташ, не знајући мете,
И све би неке лепше крајe хтело.

Ал' чему жудиш и куда би хтело?
О, срце моје, из окова куд би?
Зар не знаш да нам погнут' ваља чело?
Зар не знаш да смо предали се судби?

Јер нигде није ни боље ни горе,
Свугде су људи једни исти људи;
Мене ће исти ланци свуд да море
А тебе свугде исте, уске груди.

Вел. М. Живојиновић.

СТ. ТОДОРОВИЋ:

НА ОБАЛИ МОРА

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

Госпоѣа ЛЕДИ ПАЏЕТ
СУПРУГА ЕНГЛЕСКОГ ПОСЛАНИКА.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА × БЕОГРАД

ЛЕДИ ПАЏЕТ

Друштво за Заштиту Животиња, које је постојало скоро шест година а једва се било чуло, ове године било је такве среће какве ни једно друштво у нас: за њ се заинтересовала и примила се за реформаторку друштва и за председницу Одбора Госпоѣа једна висока особа и племенита жена — Леди Паџет.

Леди Паџет, супруга овдашњег енглеског посланика, Сер Рефа Спенсера Паџета, дете је по култури велике Енглеске. Она је кћи Сер Артура Хенрија Паџета, генерал-лајтнанта енглеске војске и Леди Паџет, јединице кћери поч. Парана Стивенса. Она је унука Лорда Алфреда Паџета, синовица првога Маркиза од Англсија, потомак чувене енглеске племићске породице Маркиза од Англсија односно графова од Аксбрица. Њен отац одликовао се у многим ратовима а њени предци, као и предци Сер Рефа Паџета (њихови деди били су браћа од стричева), у дипломацији и заповедништву војске. Она је рођена у Лондону а образовала се у Лондону, Паризу, Флоренцији и Њујорку. Удала се 1906. године за Сер Рефа Паџета, који је у то време био посланик у Банкоку у Сијаму, и с њим је пропутовала многе земље, нарочито на Далеком Истоку. Она је била седам пута у Америци и провела је две године у Мисиру; читаву једну годину крстарила је по Средоземном Мору, а Европу је прошла унакрст. Она има високо образовање, јаку интелигенцију и велику душу. Више свега, свакога заноси њена велика душа. Она се бави уметношћу као образована жена и спортовима као Енглескиња. Она врло воли музику и читање, јахање и пливање, али више свега воли животиње. Као Енглескиња она је животиње волела од увек; али да се брине о њима, да ради за њих, у томе јој је дала диван пример њена свекрва, по роду Графица Валбурга од Хохентала, која је организовала Друштво за Заштиту Животиња у Бечу и Риму (где јој је муж, Сер Агост Паџет, био амбасадор), у Неапољу, Флоренцији, итд. Леди Паџет од срца жели да цео свој живот посвети створењима немушгог језика. И ако странкиња, она се сва предала раду Друштва за Заштиту Животиња у нашој земљи, и чак је уступила локал у својој палати

за друштвене седнице, којима она редовно председава. Она о томе друштву с пуно љубави говори и од срца би се радовала кад би сваки Србин, човек, жена и дете, примили к срцу познату изреку краљице Викторије: „Не може бити потпуне културе ни у једној земљи где се не поштују права свих створења“. Леди Пацет ради, и рад јој ствара радост. Поред огромног посла у друштву, она плете топле зимске махраме за убоге наше старице. Како је дивна с тим послом у рукама! Она се осећа срећна кад олакшава тешку муку беднима и побољшава рђаво стање животињама. Она је жена од расе. Она је Енглескиња по крви, по души, по осећањима, по пожртвовању за ближњега, по љубави према животињама, по раду, по уредности, по тачности, једном речи по свему, и то Енглескиња из највишег енглеског друштвеног сталежа, из најстаријег енглеског племства.

Својом отменошћу и скромношћу, својом симпатичном појавом и љубазношћу, ова млада дивна жена, Леди Пацет, очарава свакога који има част и срећу да је види и да с њом говори. Њеним доласком, Друштво за Заштиту Животиња добило је неисказано много и материјално и морално; и оно јој се за њен рад и племенитост одужује својом дубоком захвалношћу и признањем.

Њеном народу част, а њој хвала!

J.

ЈЕДАН СОНЕТ

Госпођици Гарисон д'Естидак

Каква је то веза између' вас и мене?
Шта ја то налазим својега у вама?
Откуд ми је познат осмех на уснама
Вашим? Ваше очи — моје успомене!

Зашто ми музика гласа вашег крене
Један свет велики, мртав годинама?
Како у душиним тајним дубинама
Ја налазим нешто од вас — стране жене?

Откуд? Зашто?.. питам: одговора није.
Имала сам давно, пре небројно летâ,
Једну милу душу из вашега света...

Можда сад у вама та се душа крије
И одводи мене у часове снова...
Стара познаница чини ми се нова!

Јелена Ј. Димитријевић.

СА ИЗЛЕТА НАСТАВН. КОЛЕГИЈУМА БИТОЉ. ГИМНАЗИЈЕ У СРПСКО СЕЛО ТОПОЛЧЕ (БИТ. ВИЛАЈЕТ).

ЛИКОВИ КТИТОРА У СТАРИМ ЦРКВАМА СРПСКИМ

Још пре неколико година у науци се управо ништа није знало о иконографији наших старих цркава. Са пуно одушевљења говорило се само о архитектури. Она је увек истицана и на њу је нарочито указивано. Лепоти појединих цркава испеване су праве химне. И наша народна поезија, која са усхићењем говори о красотама задужбина наших предака, допринела је у знатној мери, те се укоренило у нас наивно мишљење, како су неке наше црквене грађевине исто толико монументалне, колико је славна и прошлост, којој оне припадају. Ствар, доиста, може тако изгледати, кад се на нашу стару црквену архитектуру гледа очима једнога родољубивога песника. Ну у истини ствар се јавља у сасвим другој боји. Наше највеће и најлепше цркве потпуно би се изгубиле пред великим црквама, које постадоше у Цариграду и Солуну, у Јерусалиму и у Сирији, у Египту и у Малој Азији. Упоређене са катедралама, које Запад створи у тако званој романској и у готској периоди, оне изгледају сиђушне и неугледне. Ну није само наша стара црквена архитектура, која изгледа тако скромно. И стара цивилна архитектура наша није стајала боље. Свакако, није пуки случај, што нам не остаде у целости сачувана бар једна од палата негдашњих краљева, царева, кнежева и деспота наших. Све говори за то, да је било недовољно средстава за подизање монументалних грађевина.

Ну далеко изнад архитектуре истиче се живопис у старим црквама нашим. Оне, истина, не могу да покажу мозаике, којима беху украшени зидови великога броја цркава византиских, али њихне фреске лепотом и религиозним осећањем, којим су прожете, достојно се такмиче са истовременим и ранијим живописом византиским. Оне што више не би имале ни у чему да се постиде пред сликама, које постадоше у италијанскоме дученту и трећенту. На жалост, нашем старом живопису, због кога бисмо могли бити доиста поносити, није се никад поклањала достојна пажња. Он је, што више, немилосрдно упропашћиван и то од руке, која је у првоме реду била позвана да га сачува. Увек се налазило „реставратора“, којима су старе фреске боле очи; увек је било побожне паствe, која је без милости штетила стари живопис наш. И дан данас се посетиоци старих цркава наших са ревношћу, којој нема равне, надмећу у сатирању старога живописа нашега. Тако су пропале најдрагоценије фреске, а велики број од њих дошао је до нас у очајним фрагментима. Свакако је ненак-

надна штета, што је исти удес задесио и најинтересантније међу њима, којима мислимо да посветимо неколико речи.

То су *ликови ктитора*, ликови оних личности, што подигоше дотичне цркве и манастире. Међу њима ћемо познати наше негдашње краљеве, цареве, кнезове и деспоте, нашу властелу, државне и црквене високодостојнике наше, смерне монахе и смирене монахиње. Они припадају прошлости, махом далекој, и ми смо веома радознали, да познамо ликове оних, чија је слика живела још само у нашој машти.

Појава ликова ктитора у једној цркви, појава саликâ профаних личности поред фигура светих људи није у нашим црквама оригинална, није специфично српска. И ту се показује, како је немогућно нашу уметност замислити сасвим издвојену из оквира византиске уметности. Међу скоро пронађеним мозаицима цркве *св. Димитрија* у Солуну налазе се и ликови оснивача ове чувене василике. Ту је један епископ у белој хаљини, сачињеној од сребрних коцкица и један префекат у зеленој хаљини, сачињеној од златних коцкица. Лица су необично фино моделисана и прожета су индивидуалношћу пуном израза. То су, вероватно, префекат Илирика, *Леонтије* и неки од епископа његових савременика. Мозаик би, према овоме, био са краја V века. На далеко су чувени мозаици ктитора цркве *Сан Витале* у Равени из VI века. Они се налазе у олтарској апсиди. Представљени су император *Јустинијан* и царица *Теодора* са њиховом дворском свитом. Цар држи у рукама златан суд, у коме се налазе прилози за цркву. Три високодостојника са дугим плаштевима налазе се иза њега. Њих прати дворска гарда. Лево од цара насликан је епископ *Максимијан*, несумњиво онај, који је мозаик довршио и имао интереса, да му се име обесмрти. Њега прате два духовна лица. Царица Теодора на другоме мозаику са својим дворским дамама приближује се улазу у цркву. Пред улазом на гиздавоме, канелираноме стубу стоји кантарос. Један од послужитеља забацује натраг завесу. Подизање завесе знак је, да високе личности улазе у храм. И царица носи златан суд са прилозима за цркву. Величанствено одело царево, његових високодостојника и његове гарде; сјајни костими, раскошно искићени златом и драгим камењем, које носе царица и даме из њене свите привлаче веома пажњу, ну оно, што је на овим мозаицима нарочито уочљиво, то је индивидуални карактер, који је оцртан у свакој од ових фигура. Свака је од њих портре за себе, жив и пун израза. Међу мозаицима цркве Св. Софије у Цариграду, који су из доба рестаурације за владавине *Василија I Македонца* (867.—886.), налази се у нартексу у тимпанону улазних врата мозаик, који показује цара обучена у раскошну хламиду од свиле, са диадемом од бисера на глави. Цар пада ничице пред ноге Христа, који седи на једноме раскошноме престолу. Два медаљона горе, лево и десно од Христа, показују две симболичне фигуре. У тимпанону царских врата Цариградске цркве *Мони тис Хорас*, познате под турским именом *Кахрие-Џами*, налази се величанствена мозаична представа великога логотета *Теодора Метохита*, који подноси цркву Спаситељу. Метохит је у костиму великога логотета и носи на глави оригиналну, високу капу. Нарочити утисак чини његово лице, у чијим се цртама осећа исписана једна индивидуалност за себе. Мозаик је из првих десетина XIV века. И у живопису цркава *Мистре* (у Пелопонезу) фигурирају представе ктитора. У *Вронтохиону* на северноме зиду северозападне капеле представљен је заповедник Мореје *Теодор II Палеолог* као деспот, у отменој хаљини једнога владара и као монах, у смиреној, монашкој ризи. У средини је Христос на крсту. Фреска је из прве половине XV века. У нартексу *Пантанасе* на самоме гробу уз јужни зид представљен је *Манојил Ласкарис* у једној фрески из прве половине XV века (1445.). *Тада је био обичај, да се умрли портретирају на зиду изнад њихова гроба.*

У живопису наших старих цркава скоро ће се свагда наћи, како ктитори у рукама држе своје задужбине и подносе их Богородици, Христу или оној светој личности, којој је црква посвећена. Ну место, на коме се ликови ктиторâ у цркви појављују, није нарочито одређено. Отуда их нећемо наћи представљене увек на истоме месту у цркви. Час их сретамо у нартексу (као у Ариљу, Љубостињи, Каленићу, Враћевшници), а час у правој цркви (као у Грацу, у Студеници и т. д.). Час су они ту насликани на северноме (у Белој Цркви код Карана) или јужноме зиду (у Грацу, Студеници, Пустињи), а час на западноме (у Раваници, Манасији). Изгледа, да су и у нашим црквама ликови ктитора обично гледали озго са зидова на места која беху одређена за гробнице оснивача ових задужбинâ. У *Грацу*, задужбини краљице Јелене, супруге Уроша I, ликови ктиторице и њена супруга-краља налазе се изнад саме гробнице ове симпатичне краљице, чије су врлине код архиепископа Данила онако дирљиво описане. Исто тако у Богородичиној цркви Студеничкој, у Раваници, Манасији, а вероватно и у Каленићу, Павлици, Руденици, Белој Цркви код Карана и у другим црквама ликови ктитора насликани су на зиду поред гробница њихових.

У *Жичи* су ктитори представљени у простору испод куле. Капела у овој кули као да носи обележје гробне капеле, јер има доле крипту. Овде се сретамо са интересантном појавом, да су поред лика првобитнога ктитора представљени и ликови познијих ктитора. Док је *доле* јужно од улазних врата насликан ктитор Жиче, краљ *Стефан Првовенчани*, а северно млади краљ *Радослав*, дотле се *горе* изнад врата појављују ликови доцнијих обновилаца Жиче краља *Милутина* и архиепископа *Саве III*. Обојица се налазе у пратњи своје свите и узимају учешћа у једној сцени, која је дословна илустрација једне дивне химне Дамаскинове, што се пева о Божићу. |„Шта ћемо

ти принети, Христе, који си се нас ради јавио на земљи као човек? Свака ствар, која је од тебе постала, подноси ти захвалност: анђели песму, небеса звезду, краљеви дарове, пастири дивљење, земља пећину (вертеп), пустиња јасле: а ми мајку девицу...“]. И у *Ариљу* се сретамо са истим појавама. На јужноме зиду нартекса насликани су ту краљ *Милутин* („Стефань краль все српьске земле и поморьские Оуршшь“), краљ *Драгутин* („Стефань краль и први ктитшрь“) и краљица *Катерина* („Кателина кралица“). Ну Драгутин је сигниран нарочито као први ктитор. Како он држи цркву у руци, то је, несумњиво, он подигао цркву. Ту у нартексу на западноме зиду, а северно од врата, насликани су синови краља Драгутина („синове крала Стефана“): *Владислав* [„г(осподи)нь Влад(и)славь; г(осподи)нь Оурш(шиць)“] и *Урошиц*. Овај последњи требао би да је сахрањен ту у цркви. Црква у Ариљу, иначе, садржи, тако рећи, галерију слика наших предака. У правој цркви налазе се ликови *Стефана Првовенчанога* као монаха („сты Симшнь Стефань краль“), *Уроша I* као монаха („сты Симешнь Оурошь краль“) и краљице *Јелене*, његове жене („Ꙗелена кралица вьсе српьские земле“). Ту су ликови *Св. Саве* („сты Сава први архиепскупь српьски“), архиепископа: *Арсенија* („сты Арсение архиекупь срьпски“), *Саве II* („Сава архиепискупь српьски“), *Јоаникија* („сты Ианики архиепископь српьски“), *Јевстатија I* („сты Ꙗвьстаѳие архиепископь српьски“), *Јевстатија II* („Ꙗвьстаѳие архиепископь вьсе срьпские земле“) и т. д. У другим црквама поред слике ктитора насликани су и чланови његове породице. У *Павлици* сликар се није ограничио да представи само лик ктитора цркве *Стефана Мусића*, сестрића кнеза Лазара, већ је поред лика овога нашао места и лик његова брата *Лазара* („гнь Лазар брать гна Стефана“). Обоје су, пошто-пошто, пали на Косову поред њихова ујака кнеза Лазара и били су сахрањени ту у цркви поред њихове мајке, монахиње Теодосије, за коју се, иначе, на једноме месту вели, да је она подигла ову цркву и наменила је женама. Можда ће се једаред наћи у цркви и лик ове жене, кад се буде скинуо леп, којим је сада цео стари живопис у овој цркви у Павлици премазан. И у *Белој Цркви* код Карана поред лика *жупана Брајана* насликана је и његова супруга и његове кћери.

Више личности налазимо у слици ктитора представљених у Руденици и у Каленићу. У *Руденици* је на западноме зиду јужно од врата представљен *деспот Стефан*, а поред њега његов брат *Вук*. Деспот држи цркву у рукама и подноси је њеноме светоме патрону. Једна рука из облака пружа се пут њега са благословом. Одмах до деспота насликани су на јужноме зиду један властелин и једна отмена дама. Доња хаљина ове даме раскошно је урешене медаљонима, у којима су извезене тице. Њен плашт закопчава се једном аграфом испод грла. Њена коафира је веома брижљиво удешена. Дама је сигнирана

У. ПРЕДИЋ: БОЖИЋ.

као: „раба б(ож)и(ꙗ) Вькосава ктиторица подроужие Вькашиноу“. То је, дакле, нека *Вукосава*, жена некога *Вукашина*, која је ктитор ове цркве. Она је подигла цркву. И ако деспот Стефан држи цркву у руци, није много вероватно, да је он њен оснивач. Против тога говори већ та околност, што се Вукосава изречно наглашава као „ктиторица“. Црква уз то, ма како да је лепа и складна, својим размерама не би одговарала задужбини једнога владаоца. Појава деспота Стефана и брата му Вука међу ктиторима имала би се објаснити на други начин. Познато је, да су наши стари краљеви, цареви, кнезови и деспоти потврђивали својој властели и другим лицима хрисовуље, у којима су записиване баштине задужбинама њиховим. Том приликом су владаоци давали и извесне повластице селима, која су овим задужбинама била дарована. Цар Душан на пр. потврди хрисовуљу протосевасту Хрељи, којом Хреља својој задужбини, цркви светога архангела у Штипу беше подарио нека села.

Цар у тој хрисовуљи ослобођава дотична села »великих и малих работа«, као зидања и чувања градова, кошења сена и других послова. У хрисовуљи се изречно вели, да цар на тај начин жели да и сâм постане ктитор дотичне свете цркве. Утврђујући појединим црквама дотична имања и дајући извесне повластице, владаоци су тако постајали и сами ктитори дотичних цркава. Нарочито је наглашавано, да цркву са свима баштинама њеним, кад јој је хрисовуља потврђена, нико није могао одузети ни за шта осем за одметништво од владаоца. Тако је деспот Стефан цркву у Павлици одузео од некога Обрада Драгољалића, на чијој се баштини налазила и поклонио је Св. Богородици Хиландарској, јер се овај Обрад беше одметнуо од њега и мајке му Милице.

У Руденици се, дакле, деспот Стефан и његов брат Вук јављају као ктитори индиректни т. ј. само за то што за своје владе утврдише хрисовуљу овој цркви и дадоше извесне концесије. То је исто случај у *Каленићу*. Ту се у нартексу на северноме зиду поред лика деспота Стефана налазе још три лика насликана. Од њих је у целости, и ако јако оштећен, очуван само најзападнији лик, који је сигниран као: »Петрь братъ Богдановь«. Остала два лика скоро су сасвим упропашћена варварским пробијањем прозора баш на томе месту. Ну испод лика деспота Стефана угребан је један дугачак запис, из кога дознајемо о личностима, које су ту биле насликане. Запис спомиње ""ктитора Петра, брата »протодовијарова«, госпођу Милицу »протодовијарицу« и Богдана »протодовијара«..."". За овим се Богданом даје трагати. Спомиње се један *Богдан* као протовистиар и логотет деспота Стефана и деспота Ђурђа. Тај Богдан могао је имати својих баштинâ овде и у околини Каленића. Једно место, на коме се налазе виногради манастира Љубостиње, и данас се зове »Богдање«. А имање манастира Каленића сучељава се са имањем манастира Љубостиње. Игумана манасира Каленића *Василија* убише Турци у селу *Богдању* 1768. године. Прави ктитор Каленића, т. ј. онај који је подигао манастир, несумњиво је био овај Богдан. Његова жена Милица и брат му Петар насликани су као чланови породице. Деспот Стефан је утврдио хрисовуљу овој цркви и дао извесне повластице селима, која су јој била дарована. Тако је и он постао индиректно ктитор ове цркве. За то и он фигурира овде међу ктиторима, а и у споменутоме запису се вели: »Сѣмꙋ храму ктїторъ бістъ блгочастіви Стефан деспотъ Лазаревичъ«.

Ну када је реч о ликовима ктитора у старим црквама нашим, онда се намеће питање, које је од врло велика интереса, да ли су ликови ктитора у нашим старим црквама портретски тачни; да ли су на пр. слике св. Саве, деспота Стефана, Стефана Првовенчаног, краља Милутина, цара Душана снимци верни природи или су идеално замишљени? Да су нам сачувани детаљни описи спољашњега изгледа наших старих краљева и царева, ми бисмо лако на то питање одговорили. Ну као што је познато, наше старе биографе интересовала су једино и искључиво духовна својства лицâ, о којима су писали, а физичких особина њихових они би се сасвим случајно дотакли и то у општим фразама, које, у томе погледу, казују мало. Тако се на пр. код архиепископа Данила за *Милутина* вели, да је био наочит и леп. Много више се ту каже за цара *Душана*: »Красан беше он лицем и телом, красниј него ли многи синови људски и страшан својим непријатељима и свима околним царевима дивотан«; »Муж велики, силан крепошћу, премудрошћу још силнији«. У једноме Хиландарскоме јеванђељу, које је писано за владе Душанове (између 1333. и 1348. године), каже се за Душана: »Он је украшен мужанством и лепотом тела. На очи није такав ни један од благочастивих царева«. Филип Мезијер, који пише у другој половини XIV века, вели о Душану: »Inter omnes homines mundi suo tempore maior erat corpore et terribilis facie«. („Од свих људи на свету свога времена беше он већи телом и страшна изгледа лица"). Далеко је детаљнији Мавро Орбини, који, истина, пише одмах у почетку XVII века, али који се несумњиво служи много ранијим подацима. Он вели за Душана: »Беше врло лепа изгледа и тела веома лепо скројена. Имађаше широка плећа, развијене мишице..... снажне ноге, висок, прав и мушки стас. И ма да је временом у телу много одебљао, ипак је знао владати њиме, вежбајући га беспрекидно у свима врстама оружја; и налажаше доста уживања у лову, волећи и ценећи ваљане људе, којима је давао власт над својим покрајинама«.

И за *Немању* веле савременици његови, да је својом појавом задивљавао свакога. Он не беше обичне висине, какву природа даје људима, већ је био узраста необично висока и на очи кршан. Лик Немањин из Богородичине цркве у Студеници одговара овоме опису. Слика, истина, припада живопису, који не може бити ранији од XVI века, ну она је, поуздано, верно репродуковала првобитни лик. Пред очи нам излази веома развијен човек, висока раста, широких плећа, снажне главе са дугачком лобањом. Пада у очи, да су наши стари зографи претпостављали да Немању насликају као монаха. Скоро редовно сретамо га као монаха *Симеона*, у оделу схимника, са сирским велом преко главе, на коме је извезен крст. Овде у Студеници у ктиторској слици представљен је он са круном на глави, док у левој руци држи цркву. Ну његов је костим схимнички: доле хитон, горе химатион набачен на плећа, испод грла прикопчан, а тако исто и доле на три места. Један једини пут представљен је он као владалац у оделу василевса и то у једној фрески цркве у Ариљу. Фреска се налази на северноме зиду нартекса и представља један сабор, сигниран као: »зборь свѣтаго симешна«, на коме су, по свој прилици, изобли-

ПОРОДИЦА СЕОСКОГ СТАРЕШИНЕ ДЕДА МИЦКА ИЗ СЕЛА ТОПОЛЧЕ (БИТ. ВИЛАЈЕТ).

чени јеретици, поуздано, Богомили. Горе седи Немања, сигниран као: „сты Немани Симешнь краль“, на једноме оригиналноме престолу, а лево и десно од њега седи по један архепископ. Доле су на једној страни „правовјерни“ са нимбима око главе, а на другој страни „половјерници“. Први указују на јеванђеље, као на основ хришћанске науке и хришћанске цркве, други, јеретици, стоје постиђени погнуте главе. Немања носи круну на глави, а појављује се као крупан и снажан човек са дугом белом косом и дугом седом брадом. *Стефан Првовенчани* има нешто оријенталскога у својим цртама. Такав је он на слици у Жичи, а рекао бих, да је такав изгледао и у генеалошком стаблу Немањића, насликаноме у цркви манастира Дечана. *Св. Сава* се увек представља са метластом брадом и са тонзуром на глави. Дугуљасто лице са извијеним обрвама за њ је нарочито карактеристично. *Краљ Милутин* је крупан човек, на слици у Ариљу још млад, у Студеници нешто старији, а у Дечанима сасвим сед. И *Драгутин*, као и *Урош I* веома су крупне и снажне фигуре. Такав је и *Стефан Дечански*. Цар *Душан* се на слици у Дечанима јавља као импозантна фигура, крупна и развијена тела и необично озбиљна лица, које је непријатељима могло изгледати страшно. Кнез *Лазар* је доброћудан, симпатичан човек, у чијим цртама лица као да је исписано нешто трагично. Деспот *Стефан* је импозантна појава, у слици цркве у Манасији необично фина лица, у Каленићу нешто пунији и нешто млађи. Судећи по томе, што су главне црте лица свагда остајале исте, иако је било неке разлике у детаљима, могло би се тврдити, да су се стари сликари наши трудили, да у овим сликама ктитора дају праве портрете.

Пада веома у очи, да се ликови ктитора у нашим црквама брижљивом израдом својом уочљиво издвајају од осталога живописа. Правилно цртани, са главама, у којима је индивидуалност оштро оцртана, они се необично разликују од ликова светитеља, мање више шаблонски сликаних. Изгледа, да су се стари сликари наши трудили, да душу својих модела изнесу у борама образа и чела, у браздама око уста, у већој или мањој натмурености обрва, у боји очију и у сјају погледа. Данас је познато, да је код Византинаца било правих портрета у смислу данашњем. Ови су, слично иконама, били израђени на дрвету. Такве иконе са портретима стављане су најчешће на гробове. Ну ови су се портрети изгубили и ми можемо данас само да слутимо, да су они били веома брижљиво израђени. То сведоче фреске, у којима се они опет појављују и које служе као накнада за ове пропале портрете. Несумњиво је и код нас Срба било сличних икона. Фреске, у којима се у нашим црквама јављају ликови ктитора, могле су бити рађене према тим иконама.

И друге околности говоре у прилог тврдњи, да у ликовима ктитора у старим црквама нашим ваља гледати праве портрете. Најважнија је окол-

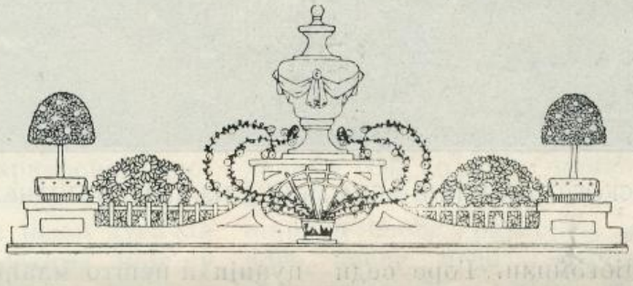
пост та, што се у свакоме лику појединих ктитора оцртава једна индивидуалност за себе. Сликар се увек трудио, да ту индивидуалност нарочито истакне. Интересантан случај у Павлици доказује такође, да су ови ликови од увек сматрани као прави портрети. Ту је, као што смо мало пре споменули, као ктитор цркве насликан *Стефан*; син челника Мусе у нашој поезији народној познат као *Мусић Стеван*. Живопис у цркви обновљен је, како изгледа, у XVII веку. Из тога доба је и слика Стефана. Ну живописцу је било веома стало до тога, да верно сачува првобитни лик, па је за то стару главу оставио недирнуту, а све је остало обновио. Да он у овоме лицу није гледао прави портре, свакако би му било свеједно, како ће и главу обновити.

Овај летимичан и површан преглед имао је за задатак, да вас колико толико упозна у првоме реду са ликовима оних, који су у својим рукама носили судбину нашега народа, за тим са ликовима старе властеле наше, државних и црквених високодостојника. Ну поред ликова ових великих личности ми ћемо се у нашем животу срести и са ликовима скромних монаха и смирених монахиња. Имамо на пр. у цркви *Пустињи* (код Ваљева) на јужноме зиду слику *јеромонаха Јоакима* као ктитора цркве. Слика је нарочито због тога од интереса, што показује, како је и у доба највеће беде било људи, који су радили на подизању цркава. Јеромонах Јоаким је, пуздано, из XVI века, који се у нашој хисторији обично обележава као seculum obscurum. За хисторичара културне хисторије сви ови портрети били би од врло велика значаја.

Ликове ктитора, који су у мистичној полутами старих цркава наших стајали толико векова незапажени, требало је пре свега пронаћи. Сада би их требало скупити на једно место и створити галерију ових ликова. Надајмо се, да на то нећемо дуго чекати.*

Д-р Влад. Р. Петковић.

* Предавање, држано на Универзитету 7. октобра 1911. г.

* * *

(М. Ј. Љермантов)

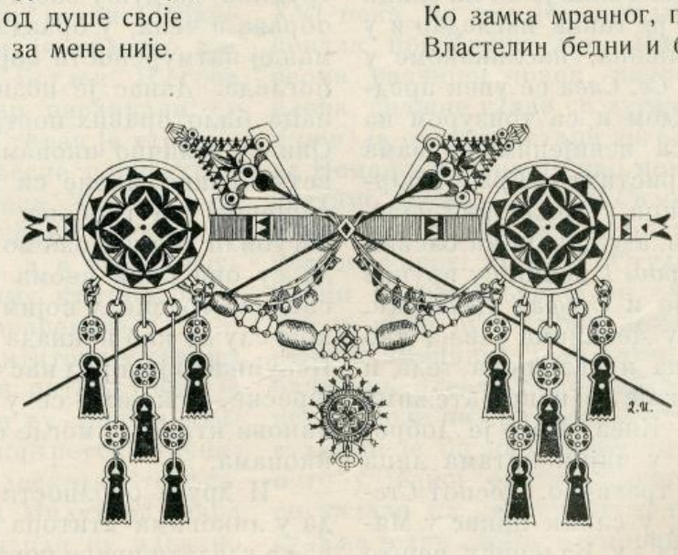
Као у ноћи пале звезде пламен,
Овоме свету не требам ни ја;
Ма да је срце тешко као камен,
Ипак је зато под њиме змија.

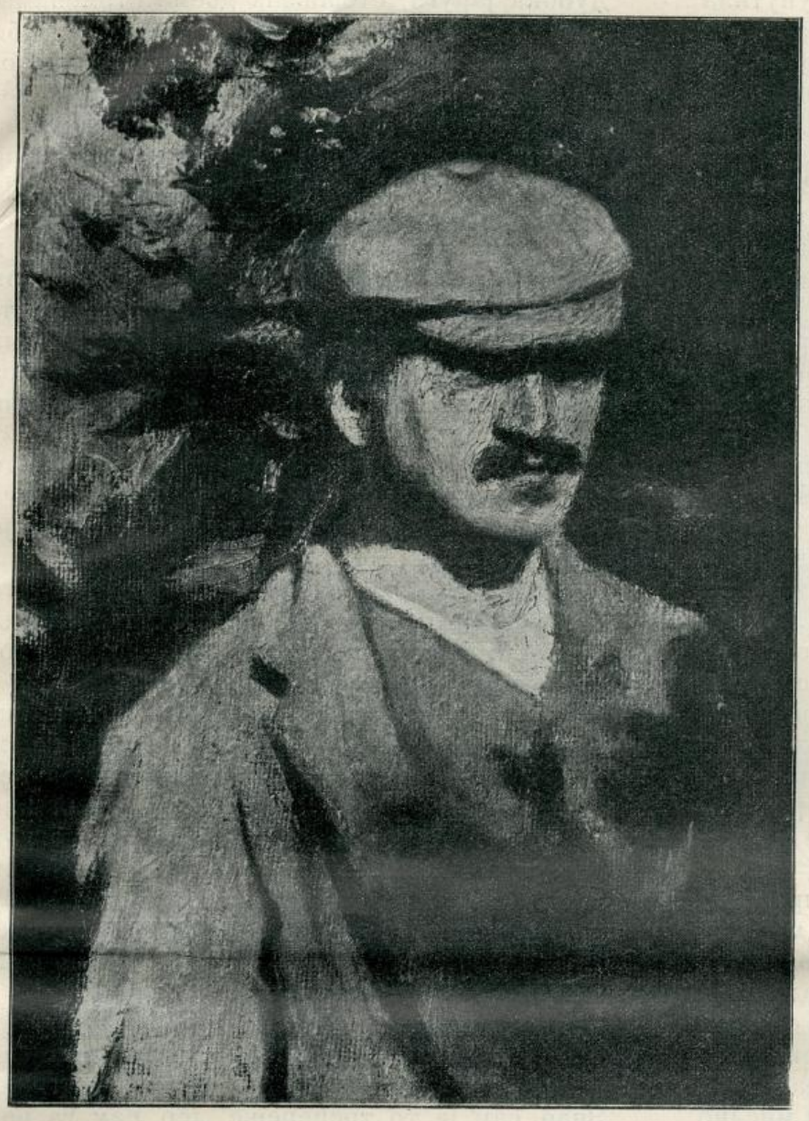
Спас ми је било надахнуће моје
Кад безначајна сујета ме свије;
Али спасења и од душе своје
Чак ни у срећи за мене није.

Ја желех срећу — и без ње не оста:
Најзад ми дође сјајна и пуна...
Ал' моја срећа мени тешка поста
Ко владаоцу његова круна.

Одбацив снове ја сам опет сада
Остао самац, пађеник тајни,
Ко замка мрачног, пустог, пуног јада
Властелин бедни и безначајни.

О.

М. МАРИНКОВИЋ:
РАДНИК.

ОПШТА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

МИС ХАРИЈЕТА

ГИ ДЕ МОПАСАН

(свршетак)

Кад повећом количином боје, коју брзо сликарским ножићем ставим, постигнем тачну и неочекивану сличност, она нехотице узвикне једно: „Ао!“ чуђења, радости и дивљења. Она је гајила неку врсту нежног поштовања према мојим сликама, могло би се рећи побожног поштовања према томе људском препочињању једног трунка Божјег дела. Моје јој слике изгледаху као иконе; и покадшто ми је говорила о Богу, покушавајући да ме у веру обрати.

Ох! чудна је добричина био тај њезин Бог, као нека врста сеоског философа, без великих средстава и без јаке моћи, јер она га је замишљала увек ожалошћена због неправде, што се пред његовим очима чини, као да је он није могао спречити. Међутим она је била у одличним односима с њим, чак је изгледало као да јој он поверава своје тајне и своје незгоде. Она је често говорила: „Бог хоће“, или „Бог неће“, као каплар кад регруту говори: „Пуковник је заповедио“.

Она је у дну срца сажаљавала моје незнање Божјих намера и трудила се да ми их открије. Сваки дан налазио сам у својим шпаговима, у шеширу кад га на земљу спустим, у кутији за боје, у ципелама кад их изјутра испред врата очишћене узмем, те мале побожне брошуре које је она, без сумње, непосредно из раја добивала.

Ја сам се с њом опходио као с давнашњом пријатељицом, искрено и срдачно. Али убрзо опазим да се њено понашање мало променило. У почетку нисам ни обраћао пажње на то.

Кад сам радио у дну своје омиљене долине, или на отвореном путу, изненада бих је смотрио,

како се хитрим и одмереним кораком упутила к мени. Дође и одмах седне, задихана као да је трчала, или да је неко силно узбуђење обузело. По лицу јој се разлије јако руменило, оно енглеско руменило, које ни један други народ нема; онда без икаква узрока побледи, добије земљасту боју и изгледа као да ће се онесвестити. Мало по мало поврати јој се обична мирноћа и почне се са мном разговарати. Онда изненадно на пола реченице заћути, скочи и побегне тако брзо и неочекивано, да се ја питам: да нисам учинио штогод што јој се не би допало или што би је увредило?

Напослетку мислио сам да је такво њено обично понашање, које је у почетку, без сумње мени за љубав, мало ублажавала.

Кад се враћала у мајур, пошто је више сахата лутала по морској обали, њена дуга коса на увојке опустила би се због ветра, који је шибао, и висила као да је изгубила сву еластичност. Пре она није ни обраћала пажње на то, већ је не устручавајући се седала за обед, онако рашчешљана својим братом ветром. Сад је одлазила у собу да доведе у ред оно што сам ја стаклетима за лампу називао, и кад бих јој ја другарском љубазношћу, која је увек бунила, рекао: „Данас сте, мис Харијета, као зора лепи“, одмах би јој мало руменила ударило уз образе, руменила младе девојке, девојке од петнаест година.

Одједном постаде сасвим дивља и престаде долазити, да гледа како ја радим. Ја сам мислио: „То је криза, проћи ће она“. Али није пролазила. Кад заподенем разговор с њом, она ми одговара или с извештаченом равнодушношћу, или с неком скривеном срдбом. Била је осорљива, нетрпељива, нервозна. Само сам је при обедима виђао и више се нисмо разговарали. Збиља сам мислио да сам је нечим увредио и једно вече упитам је: „Мис Харијета, зашто сад нисте према мени онакви, какви сте пре били? Шта сам вам учинио, да ме омрзнете? Ви ме јако жалостите“.

Она ми с неким чудним раздражењем одговори: „Ја сам увек био с вама исти као пре. То није истина, није истина“, и побеже у своју собу и закључа је.

Покадшто ме је некако необично гледала. Од тога времена често сам себи говорио: „Мора бити да осуђени на смрт тако гледају, кад им објаве да је последњи час куцнуо“. У њеним очима била је нека врста лудила, заносног и силног лудила, и још нешто, нека грозничавост, очајна жеља, нестрпљење и немоћ због нечег неоствареног и неостварљивог. Осим тога чинило ми се да се у њој води борба између срца и неке непознате силе, коју би она хтела да победи, а може бити било је и још нешто друго... Шта му ја знам? Шта му ја знам?

III

То је збиља било невероватно откриће.

Неколико дана радио сам од ране зоре на једној слици, чија је садржина била оваква:

Дубока јаруга, стешњена двема стрменима, које су се, обрасле трњем и дрвећем, с обе стране уздизале, пружала се у недоглед потонула у беличасту маглу, у оно памучасто испарење које покадшто раном зором по долинама плива. А сасвим у даљини те густе и прозрачне магле видело се, управо назирало, како се двоје загрљени приближују, момак и девојка; она уздигнуте главе према њему, он мало нагнут, и љубе се у уста. Један сунчев зрак, пролазећи кроз грање, пресеца ту јутарњу маглу, осветљава је ружичастом светлошћу иза ових сеоских љубавника, а њихове нејасне сенке пролазе кроз сребрнасту светлост. То је било добро, вере ми, врло добро.

Радио сам на оној узвишици, од које води пут у малу долу Етрета. Као неком срећом тога јутра ширила се баш онака магла, каква ми је требала.

Нешто се као авет усправи преда мном: то је била мис Харијета. Кад ме смотри хтеде да побегне, али је ја зовнух: „Ходите, ходите, госпођице, имам једну сличицу за вас.“

Она као преко воље приђе. Ја јој пружим свој рад. Она ништа не рече, већ остаде непомична и дуго је гледала моју слику; онда наједанпут бризну у плач. Грчевито је јецала као неко који се дуго против суза борио и не могући им одолети заплаче се, али се још једнако бори. Ја скочим, и сам потресен њеном тугом, коју нисам разумевао, и срдачно је узмем за руке, с оном искреном срдачношћу, што је само Француз има, који брже ради него што мисли.

Она остави неколико секунада своје руке у мојим, и ја осетих како трепере, као да им се сви нерви кидају. Онда их брзо повуче, управо отрже.

Знао сам ја то треперење, јер сам га већ више пута осетио, и ништа ме не би могло преварити. Ах! љубавно треперење једне жене, била она од петнаест или педесет година, била сељанка или из отменога друштва, улази ми право у срце, и ја се никад не колебам, да бих га разумео.

Цело њено јадно биће дрхтало је, треперило, изнемагало. Она оде, а ја јој ни речи не рекох, и остави ме пренеражена као пред чудом каквим, ожалошћена, као да сам неки злочин учинио.

Нисам ишао на доручак. Отишао сам да се прошетам по морској обали; долазило ми је и да плачем и да се смејем; налазио сам да је овај случај и смешан и жалостан; чинило ми се да сам ја подсмеха достојан, а она неописано несрећна.

Питао сам се шта сад треба да радим. Нашао сам да је најбоље да отпутујем, и одмах се на то решим.

Пошто сам цео дан лутао, помало тужан, помало растројен, вратим се кући на вечеру.

Седнемо за сто као и обично. Мис Харијета била је с нама, озбиљно је јела, ни с ким није говорила, нити је очију дизала. И понашање и изглед били су јој као и увек.

Сачекао сам док се вечера свршила; онда се окренем газдарици и рекнем: „Е, госпођо Лекашер, скоро ћемо се растати.“

Добра жена, изненађена и ожалошћена, отегнутим гласом узвикну: „Шта то говорите, господине? Хоћете да нас оставите! А ја сам се тако научила на вас!“

Испод ока мотрио сам мис Харијету; њено се лице и не покрену. Али служавка, Селеста, упре очи у ме. То је била крупна осамнаестогодишња девојка, зајапурена и свежа лица, као коњ снажна и, што је реткост, чиста. Покадшто сам је у каквом углу љубио, просто из луталачке навике по крчмама, ни због чег другог.

Вечера се сврши. Ја изађем да испод јабука попушим своју лулу, шетајући се уздуж и попреко по пространом дворишту. Сва размишљања којима сам се преко дана бавио, чудно откриће тога јутра, та неприродна и страсна љубав према мени, сећања која су после тога открића искрсла, дивна и узбудљива сећања, а може бити и служавкин поглед, управљен на мене, кад сам свој одлазак објавио, све то смешано и удружено довело ми је цело тело у весело расположење, уста надражило на пољупце, а у крв унело не знам какву силу, која ме гонила да чиним лудорије.

Ноћ се већ спуштала и бацала своју сенку испод дрвета, кад спазим Селесту, како се упутила да затвори кокошар на другом крају дворишта. Ја јурнем за њом, трчећи тако опрезно, да ме она и не чу, и кад је спустила вратаоца, кроз која улазе и излазе кокошке, дочепам је обема рукама и обаспем је по широком и меснатом лицу кишом пољубаца. Она се отимала, али се ипак смејала, јер је већ на тако што била навикла.

Зашто сам је одједном пустио? Зашто сам се нагло осврнуо? Како сам осетио да има некога иза мене?

Мис Харијета се враћала кући; она нас је видела и непомично је стајала као пред каквим привиђењем. Онда некуд у мрак ишчезе.

Ја се вратих посрамљен, збуњен, очајнији што ме је она тако затекла, него да ме је видела како сам неки злочин извршио.

Рђаво сам спавао; био сам до крајности нервозан и обузет тужним мислима. Чинило ми се да чујем како неко плаче, али сам мислио да сам се варао. Више пута учинило ми се да неко хода по кући и да се спољна врата отварају.

Пред зору, савладан умором, тврдо заспим. Доцкан се пробудим, и тек кад је било време доручку појавим се, још збуњен и не знајући како да се понашам.

Мис Харијете није било. Подуже смо је чекали; она се не појави. Бака Лекашер уђе у њену собу; Енглескиња је била отишла. Мора бити да је у зору изишла, као што је често чинила, да види рађање сунца. Нисмо се томе чудили, и ћутећи почесмо јести.

Била је врућина, јака врћина, један од оних жарких, несносних дана, кад се ни један листак не миче. Сто је био изнесен напоље, под јабуку. Пијонер је сваки час ишао у подрум, да напуни крчаг јабуковачом, јер смо врло много пили. Селеста је доносила јело из кујне: јагњећи рагу с кромпирима, пржена зеца и салату. Напослетку спусти пред нас тањир пун првих овогодишњих трешања.

СОФИЈА ЛУКОВИЋКА
ПРЕДСЕДНИЦА КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА.

Хотећи да их оперем и расхладим, замолим служавку да извади из бунара једну кову хладне воде. Она се после пет минута врати и рече, да је бунар пресушио. Одмотала је, вели, цело уже и кова је ударила у дно, и опет је била празна, кад је извукла. Бака Лекашер хтеде да се сама увери; оде и наднесе се над бунар. Потом се врати и рече да се заиста унутра види нешто необично. Извесно је сусед бацио навиљак сламе, да би јој се осветио.

И ја хтедох да видим у нади да ћу боље погодити шта је, и нагнем се над бунар. Једва назрем нешто бело. Али шта? Паде ми на ум, да на ужету спустим фењер. Жућкаста светлост лагано се спуштала и дрхтала по каменим зидовима. Све четворо стајали смо нагнути над отвором, јер су и Пијонер и Селеста били дошли. Фењер се заустави изнад неке неодређене масе, беле и црне, чудноватe и непојмљиве. Пијонер викну: „То је коњ. Видим му копиту. Мора бити да је ноћас побегао с пашњака и овде упао“.

Наједанпут мене обузе језа до саме сржи. Угледао сам изнад воде једну стопалу и голе-

ницу. Спопаде ме така дрхтавица, да је фењер све одскакао над водом, и једва чујно промуцам: „То је нека жена... што... што... што је унутра... то је мис Харијета“.

Једини Пијонер ни оком не трепну. Видео је он и страшнијих ствари у Африци. Бака Лекашер и Селеста вриснуше и утекоше без обзира.

Требало је мртву извадити. Чврсто вежем слугу око појаса и станем спуштати, гледећи како га у помрчини нестаје. У једној руци носио је фењер, а у другој уже. Убрзо се чу његов глас, који је, рекао би, из средине земље долазио: „Станите“, и ја видех како по води нешто хвата — то је била друга нога. Он их обе веза ужетом, па опет викну: „Вуците“.

Почех вући, али сам осећао како су ми руке клонуле, а мишићи ослабели, те сам се бојао, да ми точак не измакне из руку, и да не упустим човека да падне. Кад му се глава помоли изнад ограде, ја упитах: „Но, шта је?“ као да сам се надао да ће ми донети неку вест од оне што је тамо на дну лежала.

Обојица станемо, један према другом, на повисоко камење, нагнемо се над отвор и почнемо вући. Бака Лекашер и Селеста мотриле су на нас издалека, сакривене иза кућњег зида. Кад угледаше да се помолише из бунара црне ципеле и беле чарапе утопљеничине, њих нестаде.

Пијонер је дочепа за чланке и извуче сироту чедну девојку у најнескромнијем положају. Глава јој је била ужасна, црна и израњављена, дуга седа коса, сасвим спала и засвагда расплетена, висила је мокра и каљава. Пијонер чисто с презирањем рече: „Господе Боже, како је мршава!“

Однесосмо самртницу у њену собу, и како се оне две женске не појављиваху, ми је преобукосмо. Умијем јој тужно и унакажено лице. Под мојим прстима једно јој се око малчице отвори и погледа ме безбојним погледом, оним хладним, ужасним мртвачким погледом, који, чини ти се, с оне стране гроба долази. Опрао сам јој, како сам могао, расуту косу и невештим рукама наместио на темену нову необичну коафиру. Онда сам јој скинуо мокро одело, и стидео сам се, као да сам неко оскврњење учинио, што сам јој оголишио рамена, груди и мишице, мршаве као сухе гране.

После тога одем и наберем цвећа: турчинка, различка, прстенка, свеже мирисаве траве, и прострем га по њеном самртничком одру.

Требало је да се постарам за све уобичајене обреде, пошто сам ја једини био крај ње. У писму, што сам у њеном шпагу нашао, а које је у последњем часу написала, тражила је да је сахране у том селу, у ком је последње дане свога живота провела. Једна страшна мисао прође ми кроз главу и срце ми се стеже. Да не буде због мене та њена жеља да се у овом месту сахрани?

Пред вече торокуше из суседства дођоше, да се нагледају самртнице, али ја не допустих ником да уђе; хтео сам да останем сам крај ње, и целу ноћ сам је чувао.

Према светлости воштаних свећа гледао сам ту несрећну жену, сваком непознату, која је тако далеко и тако бедно завршила свој живот. Да ли је гдегод оставила пријатеља, сродника? Какво је било њено детињство, њен живот? Одакле је дошла тако сама, лутајући изгубљена као псето, кад га од куће отерају? Какво очајање и бол беху скривени у том ружном телу, у том телу које је целог века као какав сраман недостатак носила, као неки смешан обмотач, који је одбијао од ње сваки нежнији осећај, сваку љубав?

Како има несрећних створења! Чисто сам осећао како овај људски створ притискује вечита неправичност неумољиве природе. Сад је она занавек са животом свршила, а може бити никад није имала онога што и највеће беднике храбри, није имала наде да ће и она једанпут бити вољена. Јер зашто се она тако крила? Зашто је избегавала друштво? Зашто је тако страсно волела сву природу и све живе створове који не спадају у род људски?

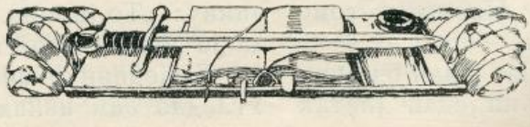
И појмио сам да је морала веровати у Бога, и надати се да ће на оном свету добити награду за свој патнички живот. Сад ће она иструнути и од ње ће биљка постати. Цветаће на сунцу, краве ће је опасти, тице ће јој семе разнети, и од животињског меса опет ће људско месо постати. Али оно, што се душом звало, угасило се на дну мрачнога бунара. Она више не пати. Дала је свој живот у замену за друге животе, који ће од ње постати.

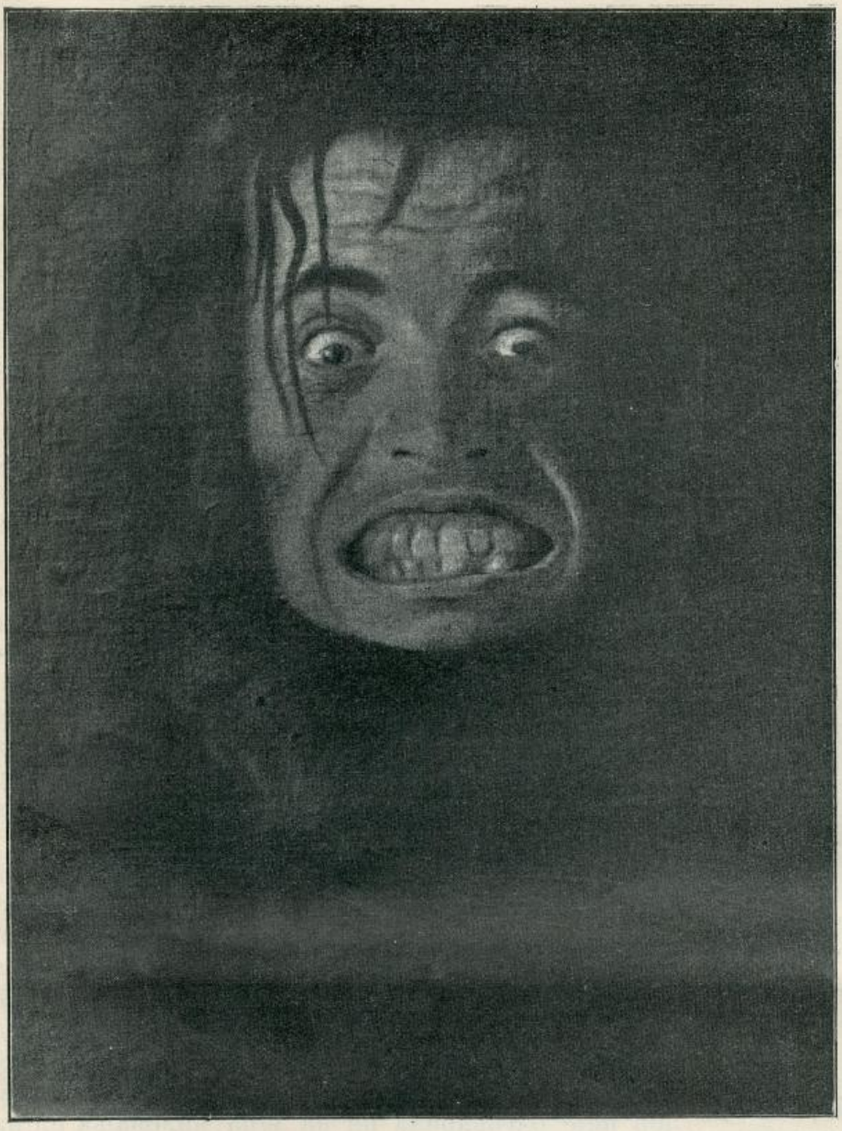
Сахати су пролазили у том језивом и немом нашем састанку. Бледа светлост објави зору; затим један румен зрак продре до њене постеље и као ватрена пруга заигра по рубљу и њеним рукама. Тице се беху избудиле и певаху на дрвећу. Ово доба дана она је највећма волела.

Отворим прозор широм, размакнем завесе, нека нас цела васиона види, и нагнувши се над укочену самртницу, узмем у руке њену онакажену главу и лагано, без грозе и одвратности, спустим један дуг пољубац на та мртва уста, која га никад, никад нису добила —

Леон Шнал ућута. Жене су плакале. Крај кочијаша чуло се, како се гроф де Естрај сваки час ушмркује. Једини је кочијаш дремао. Коњи, осетивши да бич више не ради, беху успорили ход и понајлак су нас вукли. Брек се једва кретао; наједанпут је отежао, као да је био самом тугом натоварен.

Превела **С. Г.**

М. МАРИНКОВИЋ:
МЕДУЗА.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

XVIII

Ако Ваша жена настави да дoји дете — рече ми доктор — она ће... њој ће то много шкодити!

Доктор, дабоме, није хтео да ме дубоко заболи, па је зато потражио најблажи израз. „По њу би то било од веома штетних последица“ — није означавало ништа друго, већ једино да Олги прети скори свршетак. Доктор је био у праву, али да ипак није грешио приписујући једино храњењу? Ја то нисам могао разумети. И како да се та дубока промена поклопи са кратком и чудном посетом Ивана Михаиловића? И зашто да се баш после те злослуте посете прекине у њој баш она струна која је дотле њезину животу давала срећни колорит, и да јој живот постане несрећан?

Промена је одлучно наступила у свему. Олга, која се још неколико дана пре тога заносила срећом што је жена и мати, Олга која је треперила од мог миловања и одушевљено гледала своју Клеопатру, — уједанпут као да охладне и према мени и према њој. По читаве часе седео сам у свом кабинету за столом, а она не само што није долазила да ми „смета“, него се ни на мој позив није одзивала. Понекад сам јутром излазио из куће а враћао се тек на ручак, али то њу није бунило, јер би само питала: где сам био? и на томе се задржавало све њено инте-

ресовање према мојој личности. Због тога сам и почео да се бринем. Једном седнем поред ње, нежно је обгрлим и почнем говорити, како не би било рђаво потражити какав лепши летњачић, и нацртам јој цео план како бисмо се наместили. Она ме није одбијала, али ни мојој милости није одговарала.

— Шта мислиш, Олга, да пођемо сутра? А? упитам је.

— Ја нећу никуд ићи... Мени је свеједно!.. одговори она не гледајући ме.

— А зашто?

— Тако. Не знам зашто... Мени је свеједно ма где живела или, још боље, ма где умирала!..

— Шта то говориш, Олга? Откуда ти сад смрт паде на памет? За ову годину поправила си се одлично и тако јуначки родила нашу ћерчицу. Постала си сасвим друго створење. Сад си нешто слабуњава, али то је само због тога што се још ниси потпуно оснажила.

— Више се и нећу оснажити! рече она у толикој мери простим и уверљивим тоном да сам се доиста уплашио.

— Доста, какве то глупости говориш!

— Не, нису глупости! Ја то знам, видим и осећам. Друкчије не може бити. Целе ове године живела сам у једном очајном напрезању нерава. Мислила сам да је то било здравље и срећа, а оно... то је било усиљавање да се живи...

Мирноћа којом је у пуном сазнању откривала преда мном своју рану — потресала ме. Долазио сам до плача... А она је настављала: Хтела сам обманути природу — али у томе још нико није успео. Умрећу врло брзо, Андреја, врло брзо!

Горе од свега било ми је што јој на све то нисам могао одречно одговорити. Јер све је то била истина. Пошто ми је доктор говорио о „веома штетним последицама“ које ће храњење донети Олги, ја јој рекох:

— Престани са дојењем, — узећемо дојиљу.

— Добро! одговорила ми је она: Узећемо дојиљу!

Помислих: а да сам јој то казао пре једно месец дана? Узбунила би се, пригрлила би Клеопатру на своје груди и казала: да никоме другом не допушта дојење... Доиста, било је као што она каже: очајно напрезање нерава. Под случајним утицајем немилосрдних прекора оног чудног човека, њезина брата, који је њу, несумњиво, придавио својим дивљачки фанатичним уверењем, — то је напрезање у један мах клонуло а она осетила невероватну малаксалост. Њена болест није попуштала, него је тињала под страсном жудњом за живот, а сада је претила да се разгори у прождрљиви пламен.

Узели смо дојиљу. Олга јој дала Клеопатру без и најмањег потреса. Сада је осећала једну нову потребу. Одлазила је у своју собу за спавање, легала у постељу и тако проводила по неколико часова, лежала на леђима и теглила се у сву дужину, подмећући длanове под главу.

— Малаксала сам, страшно малаксала! говорила је она, кад год сам јој прилазио и старао се да је разговором забавим. Гледао сам њено лице, које беше посунуло, помршавело и побледело, и размишљао: како је све у ње брзо пошло у пропаст!

Седећи брижан у кабинету, нисам једанпут само чуо уздржавани плач и пригушиване уздахе.

— Зашто то Олга? питао сам је, али ме је она посматрала сурово, са узвијеним обрвама и са оштрим наборима око усана. Моја жена, која ми је пре онако поверљиво отварала своју душу, сада ми се закопчала. Изгледало ми је чак, да у њезину понашању према мени има и нечег непријатељског.

Тако прође скоро цело лето. У кући нам било је суморно. Ни пређашњег смеха, ни другарских искрених раговора, — сад више ничега није било. Говорили смо само кратке и одсечне фразе, — Олга их је цедила кроза зубе и не гледајући ме у очи, а ја — пажљиво, бојећи се да је случајно не ражљутим и не нагоним да оде у собу за спавање, где ће опет уздисати и плакати. Наши односи били су, као да су се, по некој неодложности, у једној кући населила два душманина, од којих је сваки сам себи дао реч, да ће, догод то буде потребно, уздржавати своје непријатељске осећаје.

Али већ у августу ја сам знао поуздано, да је с Олгом веома рђаво. Уздржавана болест, као оно када се провали брана на пут стављена, хитала је да накнади пропуштено време. Олга је опет пала у бесаницу и кашаљ, који ме је ноћу будио и нагонио да стрепим и скачем са постеље. Прилазио сам њеној постељи, нудио јој воде, узимао за руку, која је била безизразна, јер није одговарала ни на моја миловања ни на моје саосећање.

— Олга, ти треба да се лечиш! говорио сам јој.

У одговор на то, њене су се уснице склапале у саркастично презриви израз, и мени је било јасно, да она више не верује ни у какво лечење, већ једино у блиску и несумњиву смрт. Једне ноћи пробуди ме страшан наступ Олгина кашља. Отворим очи и погледам је на постељи, — плаче. Пријем јој и угледам на покривачу огромну крваву мрљу. Узмем је за руке, ижљубим и осетим да ми се очи напуниле сузâ.

— Олга моја, мила, драга, чуј ме, душо... Ти можеш још живети, али ти саму себе гураш у смрт. Послушај мене, свог најбољег пријатеља: лечи се! Сутра ћемо поћи у Швајцарску... одмах!

Мора бити да је слушала како ми дрхти глас, осећала да говорим искрено и видела колико ми је драга. Гледала ме поверљиво и наслонила на мој образ своје хладно чело.

— Не, одговори ми. Знаш ли шта ми је казао Иван Михаиловић?

Чим помену то, осетих негодовање у грудма. Дабоме, тај дивљак дубоко је утицао на њу и

ДРВАРСКА ПИЈАЦА У БИТОЉУ.

био један једини узрок тако брзог свршавања. Да је није збунио својим деспотским пребацивањима, можда у њој још задуго не би наступала реакција и могла би бар још годину дана проживети на овоме свету.

— Ах, Олга, па зар ти не видиш, да сам ја твој једини и најбољи пријатељ, а да ти је Иван Михаиловић само твој тиранин и ништа друго?..

Она одбијајући замаха главом.

После четврт часа била су два лекара поред њене постеље. Дабоме, није им било потребно дуго се бавити око ње, јер је болест била и јасна и несумњива.

— Одмах... овог тренутка — у Швајцарску! рекоше оба лекара у један глас: Спаса нема, али се може поправити и живот продужити.

— Видиш, Олга, лекари ми кажу, да можеш живети још двадесет година, само ако одеш одавде, — говорио сам јој.

— Лекари лажу! просто и, као што је изгледало, сасвим мирно одговори она.

Али ја сам био одлучан да је приволим. Знао сам да то нећу моћи без Ивана Михаиловића, те му још истог јутра написах: „Олга умире. Потребан је Ваш неодложан долазак". Нисам се могао сетити, како да му то писмо пошаљем. Поштом би путовало бар три дана, а телеграм би могао остати и недељу дана на станици. У том нам дође Мишурин.

— Дошли сте као поручени! рекох му и објасних у чему је ствар. Онај тврдоглави човек, Иван Михаиловић, може оставити на столу и непрочитано писмо. Он је као од камена. Треба живи човек, који би га, у случају потребе, и силом довукао. Мишурин је, разуме се, одмах пристао да иде. Све његово време било је слободно. А баш и кад би имао каква посла, он би га одложио.

— Ево Вам писмо, а ево и новаца. Узмите их повише за сваки случај.

Мишурин се збрунио. — Ја новаца доиста немам! рече он. Пожурим га на станицу и он оде возом у 10 часова.

Дан и ноћ, што их проведох у очекивању, беху тешки и мучни за мене. Олга је, истина, била нежна са мном, чак ми била допустила да јој помажем у облачењу, али о каквом путовању није хтела ни слушати. Међутим, слабост је њена била тако велика да је осећала вртоглавицу чак и када би пошла по соби, те је морала седати.

Нисам спавао целе ноћи. Нестрпљиво сам очекивао када ће ударити шест часова. У то доба долазио је воз, којим је требао да дође Иван Михаиловић. Јутро је било ведро. Родило се сунце и целим снопом зракова засуло ми собу. Олга је, после бесане ноћи, чврсто спавала. Чујем зврк фијакера и погледам кроз прозор. На кочијашкој брички седе Мишурин и Иван Ми-

хаиловић. Пажљиво отворим врата и пустим их у трпезарију.

Иван Михаиловић био је блед. По очима му видео сам да је веома узбуђен. Није могао мирно седети на месту, него је непрестано поимао да шета по соби.

— Дакле шта је у самој ствари, допустите да знам? Шта је у самој ствари? питао је он сасвим узнемиреним гласом.

— Па Ви знате, да је она већ одавно туберкулозна.

— Да, знао сам. Али последњи пут видео сам је потпуно здраву...

— Била се поправила. Захваљујући угодним приликама, захваљујући њезину осећању среће, — свршетак је био одложен и, може бити, задуго. Али Ви... опростите ми .. Ви сте је својим излишним и нетактичним прекорима бацили у очајање... и то је била она обртна тачка...

— Не говорите то, молим Вас! рече он, мрачно ужагривши очима, али то није био гнев, него страх. Дâ, видео сам да се он сада поколебао и боји, да се не би уверио о истинитости мојих речи.

— Ја сам говорио оно што мислим и осећам, то је — моје уверење.

Али ја сам био прилично гневан те се нисам могао уздржати. Уверење! Ако је то лудачко уверење доиста твоје рођено, онда буди човек да примиш и одговорност за последице. Међутим, за мене је било несумњиво, да се Иван Михаиловић уплашио и силно се забринуо, како би да скине одговорност са себе.

— Којешта! Којешта!.. зажарено сам говорио: — И јесте неки подвиг — упркос несумњивим околностима износити своје уверење, а нарочито када се казује пред слабим створењем које трепери као листак... Одупрети челом о зид и онда тако остати непоколебљив... О, то је огроман подвиг! Јединствен подвиг! Али сте том приликом бар видели, како то поражљиво утиче на Олгу, како је то њу гушило, уништавало!.. И ви сте уживали у сазнању да сте јачи од ње, а *њена* срећа, *њен* живот. Вас нису занимали... Опростите, али ја се према свему томе не могу друкчије понашати, осим са негодовањем.

Иван Михаиловић седео је поред округлог сточића, метнувши на њ лактове своје и покривши лице длановима. Изгледало ми је чак, да је био заптио и уши, те због тога и прекидох своје објашњавање. Од мене је, у осталом, било довољно што сам му ставио до знања своје мишљење о њему и нагонио га да се збуни.

Донесоше самовар. Изглед застрвеног стола са чајним посуђем, са кајмаком, свежим маслом и шиштавим самоваром ублажише напрегнутост. Ја сам се мајао око стола, Мишурин је мазао масло по хлебу и јео, а Иван Михаиловић устао и ходао по соби, пажљиво обилазећи и сто и столице.

— Господо, је ли по вољи? Олга још спава, а ми се дотле можемо поткрепити. Иване Михаиловићу, ево Вам чај. Узмите.

Иван Михаиловић узеде свој чај и поче га махинално мешати.

— Данас имам масу послова, наставих ја: треба извадити путне листове за иностранство, спремити ковчеге... Хтео бих поћи сутра брзим возом. За Олгу је скуп сваки час!.. Надам се да ће је Иван Михаиловић наговорити да пође у Швајцарску.

Иван Михаиловић одгурну чашу са чајем.

— Шта? Не мислите ваљда да јој ја што пре желим смрт? изазивачким тоном изговори он.

— Сачувај Боже! Због тога се баш и надам. А и иначе зашто бисмо се препирали? Ја сам се још онда познао са Вашим погледима, а данас сам ја Вас упознао са својима — и то је све. А сада пред још живим бићем да заборавимо своја уверења и да мислимо само о његову животу.

У осам часова Олга се пробудила и позвала ме. То је био добар предзнак. Помогнем јој да се обуче, донесем јој чај и саопштим да имамо госта.

— Ког? упита.

— Твога брата, Ивана Михаиловића.

Она се осмехну, али у исти мах на лицу јој се показа и бол. Она као да упита: »Зар је дошао да ме опет мучи?« — Кажи му да ме не грди! проговори она слабим гласом.

— О, не, данас је добро расположен, па је чак и пажљив према мени!

Замолим Ивана Михаиловића да уђе у собу за спавање. Овога пута сматрао сам за своју дужност да присуствујем његову састанку. Он се пољуби с њом и седе на столицу поред постеље. Био је блед и гледао расејано. Њега је, нема сумње, изненадио Олгин изглед, а може бити тада се несумњиво уверио да је он узрок тој промени. Глас му је био слаб и без уверења.

— Твој муж се жали да га не слушаш, рече он, старајући се да своме говору дâ шаљиви тон. А зар ти не знаш, да је жена дужна у свему се покоравати своме мужу? Не, доиста, здравље је пре од свега. Иди што пре у Швајцарску!

Олга га погледа некако зачуђено. Она је од њега очекивала друкчији говор.

Уверивши се, да доиста није намеран вређати је нити јој читати своја сурова наравоучења, њојзи лакну те уздахну и, на моје потпуно задовољство, поче говорити, како ћу ја имати и сувише посла, јер ћу морати сам слагати у ковчеге...

Оставим је са братом, а сâм пођем да извадим путне листове. Обећаше ми да ће спремити до сутра изјутра. Одатле пођем право Ани Гавриловдој у летњак. Било је око десет часова пре подне, када ме мој кочијаш довезе до уласка у познати летњак. Брзо прођем кроз парк, не опажајући ни цвеће ни раднике.

— Је ли код куће Ана Гавриловна? упитам првога лакеја који наиђе.

— Још спава! одговори ми он.

Ана Гавриловна, докле је била само чиновничка удовица, устајала је у шест часова, а

када је постала милионарева ташта спавала је до десет.

— Молим Вас, пробудите је и дајте јој ову посетницу! рекох.

Лакеј је неодлучно узе, али мој поглед, који није уступао, даде му одлучности, те пође горе. После три минута врати се.

— Изволите, они ће се се одмах обући и изићи! говорио је он најљубазније. Одведоше ме у трпезарију. Станем поред прозора и загледам се у море које се вечито узбуђивало и брујало. Узгред погледам на обалу, и учини ми се да је купатило Масловитога необично запуштено, и да је половина чамаца на песку, јамачно очекујући оправке. Као што се јасно види, Ана Гавриловна није се много заносила фантазијама Масловитога.

После десетак минута већ сам стезао руку Ане Гавриловне, а она ме љубила у чело. Пребацивала ми је, што сам заборавио да је обавештавам о здрављу Олге и Клеопатре, али ја јој на питање и не одговорих.

— Ево Вам, Ана Гавриловна ретка прилика да ми учините услугу! рекох ја.

— Шта је? Говори, говори!

— Олги је веома рђаво! Ви знате да она пати од насладне туберкулозе, и да врло брзо вене...

— Господе Боже!

— Ја је сутра водим у Швајцарску, у планине... Ви треба да узмете Клеопатру са дојињом и да је чувате као своје рођено.

— Та шта то говориш, Андреја Николајићу? Па зар ми она није већ род? Ах, Боже мој!..

— Осим тога да примите стару и болесну тетку Олгину, да се побринете и за њене угодности...

— Узећу је. И места и људи има овде и сувише! А од нерада могао би овде човек и полудети.

— И, на послетку, да ми дате новаца, једну тисућу, јер ја својих немам!..

Ова последња молба просто је одушевила Ану Гавриловну. Рече ми, да ће још данас узети из банке и донети ми.

Кад сам се кући вратио, затекао сам чудну слику. Олга седи на столици, а поред ње Иван Михаиловић, по њеним наредбама, слаже рубље у ковчег. Он се сасвим примирио и изгледао као јагње. Било ми је угодно видети како тај човек, што ме с онакве висине гледао, сада савио преда мном.

— Коме ће оставити своју јадну Клеопатру? — упита Олга.

И ако нам је било немогућно повести и своје дете, и ако сам се ја за времена постарао о судбини своје кћери, — то ме је питање ипак зачудило.

Мислио сам да се Олга ни у ком случају неће одлучити на растанак са Клеопатром и да ћу јој морати доказивати и уверавати је, да је то неодложно. Али Олга није више била таква. Осетивши опет у грудима својим смрт, у један мах постала је дубоко равнодушна према свему чиме је била везана за живот.

Објасним јој да ће Клеопатри бити врло добро код Турчанинових, чак у толико боље што јој је Ана Гавриловна кума. Али се изненадих, када ни то саопштење не изазва никаквог израза незадовољства на лицу Олгину. Рекох јој и за тетку.

— А ја мислио да тетку собом поведем, — примети Иван Михаиловић. Али при том и остаде, не није више наваљивао.

У два часа дође нам Ана Гавриловна, уђе Олги и изговори јој читаву гомилу ганутљивих речи о томе, како она њу воли као своју рођену, како ће јој Клеопатра бити уживање и како ће чувати тетку као какво дете, а Олгу поче уверавати како ће се брзо поправити и вратити. Затим дође у мој кабинет и вешто као крадљивац, даде ми новац.

— Ту је десет тисућа, драги. Ко зна шта све може бити. Она не сме ни у чему осетити недостатка. А ако се тај новац потроши, одмах ми телеграфуј, тражи... Одмах ћу послати.

Узмем новац и захвалим јој. Она је била у праву: требало је очекивати свакојаке случајности.

Кремчатов, који дође баш када смо ручали, направи кисело лице чим за столом угледа Ивана Михаиловића. Чим је сазнао да путујемо, одмах се поче присећати епизода из свог некадашњег путовања. И ја и Олга слушали смо их већ толико пута, те се због тога и обраћао само Ивану Михаиловићу који је, како је изгледало, дао самом себи реч да ће бити миран и слушати га ћутећи, али са изгледом пажње.

— А куда ћете управо? упита ме он.

— У Швајцарску, доктори нам препоручују Веве.

— Веве? Одлично! Ја ћу вам дати препоруку. Имам тамо једног пријатеља, m-r Гарте, закупника пансиона. Само му помените моје име и он ће вас примити као рођаке!.. У његовом пансиону живео сам три недеље... То је пажње достојна личност, видећете.

— А одатле месеца октобра ићи ћемо у Италију.

— О, то је још боље. У Италији сам живео пуно шест месеци! У Риму имам дивних познанстава... На пример, професор живописа сињор Пикколоти, ах, што је то интересантан човек!.. Ја сам га знате, унео у своју књигу знаменитих типова... Само му реците signor Kremtchatoff — и он ће вам с одушевљењем показати цео Рим!.. Ја увек имам веза...

Све то, разуме се, није требало проверавати, јер када бих своје угодности на путовању по туђини заснивао на везама и препорукама Кремчатова, не бих, сумње нема, далеко отишао. Али ми је Кремчатов ипак био од велике користи. Својом обичном љубазношћу и ретком љубављу према ствари, примио је да се брине о свима ситницама, да покупује што треба, да врши по-

рудбине, примио се да нам обезбеди угодан купе, добавио нам путничке карте, променио рубље у франке, једном речи, примио на себе све оно од чега човек добија вртоглавицу кад год се спрема на пут. Али он је волео баш она осећања од којих се човеку глава врти, али поред којих се човек осећа радан и забринут. Изгледа, да је он то схватио као неку врсту надахнућа.

Сутрадан, када до поласка воза није било више од пб часа, у нашем стану били су окупљени најближи познаници т. ј. Кремчатови, Мишурин, Ана Гавриловна и Вјетвицки. Олга је облачила свој путнички постављени огртач. Иван Михаиловић одведе ме у трпезарију и рече ми:

— Ја сам пред Вама крив. Много сам мислио и дошао сам до уверења, да од слабих не треба захтевати оно што можемо захтевати од себе... То сам био заборавио.

Говорио је са потпуно озбиљним изгледом, као да ми је саопштавао какво ново откриће. А у самој ствари њему је било потребно да образложи, да прилагоди ма каквом тезису промену у свом понашању. А та промена, по мом уверењу, долази отуда што је лично видео болесну и напаћену Олгу, па га се то коснуло; кроз дебели оклоп доктринарства пробио се живахан осећај према живом човеку. То је све.

Донесоше Клеопатру, Олга је пољуби топло и снажно, али би се исто тако опростила с њом да је пошла у позориште на провођење вечера. Тетку је замолила да јој не буде досадно, а тетка јој на то само одмахнула руком.

После четврт часа већ смо седели у купеу. Прозори на вагону били су отворени. То је допуштао топли сутон. Било је остало још десет минута за недоумицу шта да кажемо једни другима. На послетку зазвони и трећи пут.

— Ах, до ђавола! узвикну Кремчатов, ударивши се дланом по челу: Ја вам спремио писма за m-r Гартеа и сињора Пикалоти, али сам их, замислите само, заборавио код куће! Каква брука!..

Нисам имао времена да због тога изјавим жаљење, јер воз већ пође, те се наши пријатељи убрзо претворише у магловите фигуре.

XIX

До Женеве смо путовали без дужих застајања и без догађаја, а одатле паробродом дођосмо у Кларан.

Одсели смо у хотелу чија је задња фасада, изгледало је, израсла из самог језера. Две собе на другом спрату, са изгледом на језеро, и са балконом под којим се љуљушкају плавичасти таласи — доводише нас у одушевљење. Сунчани зраци заливају обадве собе јасним, заслепљивим сјајем.

— О, како је овде лепо! — ускликну Олга и, потпуно заморено, слатко се растéже на широком, меком и угодном дивану. — Баци, молим те, тê досадне ковчеге и седи поред мене!

И ту се припи уза ме, страшћу какву не памтим, и поче ме љубити. Вратило се све што је некад било.

Према таквом почетку требало је да од Швајцарске очекујем права чуда.

Али у један мах отрже она своју десну руку и њоме отре наврле сузе.

— Шта је то, Олга? упитам је.

— Не знам, како се то могло догодити! Како сам могла оставити своју мачкицу? говорила је Олга уздрхталим гласом. Како је сад њој без мене? Како сам могла, како смела? Не разумем, не разумем! Нисам се, као што треба, ни опростила с њоме!.. Јадна моја Клеопатрица! Зашто ме нисн опоменуо? Требало је да ми наредиш!.. Како сам то отупела и запустила се?..

Умирим је, рекавши јој да дете није ни требало водити у крај нама сасвим непознат.

Још од првог дана нашег доласка поклањао сам Олги све време. А она је тражила да радим исто што и она ради. Шврљао сам с њом по неколико часова по планинским стазама, водио је ка виноградима, па чак и грожђе јео с њом; и ако нисам осећао никаквог задовољства, и ако је за мене било без икакве користи, водио сам је у планине или возио чамцем по језеру. Повратила јој се скоро сва бадрост духа, само једно нисам опажао: није се попуњавала. Лице јој и даље остало мршаво, али му је боја бивала сваког дана свежија.

То је било у октобру. Наш хотел почео се већ празнити, а и по целом лечилишту опажало се мање тишме и живахности. Већ од раног јутра осећа главобољу и жали се на њу. Хтедох јој понудити фијакер и провести је ма куд даље.

— Не, данас нећу! Не можеш замислити колико сам сетна и како ми се због тога срце стеже!.. Неко страшно предосећање!

— Знаш ли шта, Андреја, додаде после краћег ћутања: испуни ми одмах једну молбу. Седи за сто, узми перо и хартију, па пиши!

Испуним јој жељу.

— Пиши „У С. — Ани Гавриловној Турчаниновој. Пошљите одмах Клеопатру са дојиљом и још ма с ким“ — издиктова ми Олга. Не можеш замислити колико безумно желим да је видим! Изгледа ми да је никад више нећу видети, ако је не видим сад.

Пажљиво јој загледам у лице. На њему није било ничег трагичног. Тужни израз, са којим је тога дана устала из постеље, сада се ублажио. „Шта ли хоће тим?“ помислим. Зазвоним и наредим да се телеграм пошаље у Русију.

У том нам донесоше и ручак (ручавали смо у соби). Олга седе за сто и поче јести. Као и пре једва је дотицала свако јело, почињала га јести, али брзо затим остављала тањир.

— Како је данас неукусан ручак! говорила је после сваког јела.

Ти неукусни ручкови почеше се рећати сваког дана. Олга изгуби апетит. Увече ме молила, да што боље притворим балконска врата. Њени

болесно осетљиви нерви осећали су свежину коју ја још нисам осећао. Вечером је, подрхтавајући, седела завијена у плед. После недељу дана требало је да оставимо свој диван стан над језером и да пређемо на другу страну хотела, одакле се није могло видети ни језеро ни планине.

На десет дана после послатог телеграма, угледасмо један фијакер што је приступао хотелу, и у њему Ану Гавриловну и дојиљу са Клеопатром на рукама. „Не, то није случајно само, помислим у себи: то мора да је у вези са догађајима".

— Како? Зар нас нисте очекивали? А? весело узвикну Ана Гавриловна. Ево вам Ваше гаравуше!.. Погледајте само каква је то сада дундица!.. Питала сам се, с ким да пошаљем ту мачкицу? А овамо и мени се већ одавно путује у туђину. Па је тако и испало.

Олга се дивила њеној љубазности и није знала како да јој захвали. Узе Клеопатру на руке, па је поче стезати и љубити, никако је не испуштајући с очију. То је било за њу прави празник. Клеопатра се није отимала; смешкала јој се и пружала ручице да их љуби. Њено посухнуло лишце необично је подсећало на лице Олгино. Ана Гавриловна одмах је потражила одељење за себе, разуме се: најраскошније у хотелу. Дали су јој три собе са ванредним изгледом на планине. Нашла је да је то нешто чаробно, тешко да је и у самом рају боље. Ја сам је посетио, користећи се тиме што је Олгу сасвим окупирала мала гошћа.

— С Олгом није добро! рече ми сажаљиво Ана Гавриловна. Ти не замери, али ја што видим, то и кажем!.. А знаш ли, зашто сам дошла?

— Знам да није ни због чега! одговорим јој шалећи се.

— Разуме се. Зар бих могла тек ма како послати оно мале! Заволела сам је као своје рођено... А после тога, кроз неколико дана доћи ће овде и *они*...

— Они? А зашто? упитах је мало убрзано и са више интересовања него што би требало. Не знам, да ли је Ана Гавриловна опазила, шта сам осећао при том саопштењу. Али је оно пробудило у мојој души интересовање према догађајима, који су за мене већ неколико месеца били скоро као заборављени. Зашто долазе? Ја то нисам хтео. Ја нисам хтео да се видим са Нађом, женом Масловитога, а такође нисам хтео ни да тâ нова жица зазвучи у мом срцу, док још није умукнула она друга, која је допевала своју тиху мелодију.

— Зар она не зна да смо ми овде?

— Зна. Ишли су у С. Јер су, знаш, имали сина, па им умр̀о... Ах, не можеш замислити како нам је било тешко. Нарочито Ивану Јевсјеићу... Толико је жалио да смо се већ и за њега бојали... Мали је био исти отац. Да знаш само како су га чували, па ето опет!..

— Па кад она зна, зашто долази овамо?

— Казаћу ти, Андреја: кад је била у С. поверила ми се: нећу се, вели, све дотле смирити догод се не разговорим с Андрејом. У мени се, каже, и сувише накупило.

— Аха!

— За то и долази овамо, — да се с тобом види.

— А Ви јој саопштите, да ја нећу тај састанак!

— Како? Нећеш? изненађено упита Ана Гавриловна. Уосталом, додаде она некако збуњено: разуме се, она је пред тобом крива, веома крива...

— Па како Ви то мислите, Ана Гавриловна, у чему је крива?

— Па дабогме. Била је твоја вереница а удала се за другог!

Ја се насмејах.

— Ех, Ана Гавриловна, срећан живот направио Вас наивном и избрисао сећање. Па зар сте већ заборавили да сам се прво ја другом оженио? Та Ви врло добро знате да сам баш ја највише желео брак Надеждин са Масловитим. Ја сам га и извео!

— Да, да, тако је, доиста.

— Е, па кад је то тако, по чему је онда Надежда Алексјејевна крива преда мном? Доиста ни по чему, као ни ја пред њом. Ми смо свршили своје рачуне.

— Па зашто онда нећеш да се видиш с њом?

— Зато што не могу да трпим лажне положаје. Зар Ви то не разумете? Моји одношаји с Надеждом Алексјејевном могу бити само чисти; ми смо обоје довољно паметни да би могло друкчије бити. Али њен муж и моја жена имају пуно разлога да о томе друкчије мисле. Олга у све сумња шго се год тога тиче. Ја знам да она неће дуго живети, па зашто бих јој, без икаква разлога, загрчавао остатак живота? Што се тиче господина Масловитога — његова сумња може скупо стати и Вас и Нађу... Јесте ли ме разумели, Ана Гавриловна?

— Ах, разумела сам те, драги, разумела! са пуно осећања рече Ана Гавриловна, а при том јој се из груди оте дубок уздах. Тај уздах, вероватно, био је изазван мрачним представама о могућности да се сумња Масловитога може скупо платити.

Ана Гавриловна одмах тог тренутка седе за сто и написа Нађи писмо, које је и мени изгледало уверљиво. Доиста је правилно излагала моје мисли. На крају је био и савет да се доселе ма где у близину Женеве а да ни у ком случају не долазе у Кларан.

Наступише влажни дани. Затворисмо прозоре и почесмо марљиво ложити камине. Наш се живот свео на три собе (трећу смо узели за Клеопатру и дојиљу). Олга као да је већ заборавила да има планина, свежег ваздуха, језера, па чак и људи. Није показивала ни најмање жеље да изиђе из собе и да се надише ваздуха.

Није ни помишљала на будућност, па чак ни на сутрашњи дан. Живела је сасвим једно-

ликим, али непроменљиво пријатним утисцима које је добијала од мене, Клеопатре и топлоте из камина. Сама она разнежила се и сувише ослабела. Гледајући је, помишљао сам на сиви пламичак свеће која догорева. Може пламен још дуго трептати, али треба само мало непажљивије проћи поред њега и струја покренутог ваздуха угасиће га у једном тренутку.

Било ми је допуштено да одлазим из куће ради куповине и предаје писама на пошту. Тада сам увек свраћао Ани Гавриловној. Код ње сам сазнавао све што се тицало породице Масловитих. Живели су у Женеви. Иван Јевсјеић није у том налазио никаквог задовољства и није разумевао тај избор. Говорио је да Женева није занимљива и да је право чудо заседети у њој тако дуго, када се зима може провести и на југу Италије или у којем другом згодном месту. Али је Нађа упорно навољивала, те је напослетку и он пристао.

Чести разговори с Аном Гавриловном изазивали су ми читав низ живахних мисли. Пре свега ја сам се постарао да разгледам сав онај багаж који већ одавно лежи у мом срцу добро затворен и непрегледан, то су — моји осећаји према Нађи. Изненадио сам се кад сам видео да је багаж по мало оштећен. Вадио сам једну по једну стварчицу, разгледао је са свих страна и уверавао се, да ми она више не изазива ни одушевљења, ни жеља, па чак ни топлијег пријатељског осећаја, који ме је увек везивао за Нађу. Не, живот је доиста примио од мене моје дуговање. Две и по године близине с Олгом, заједно проживљене радости и несреће нагонише ме на осећање, да је Олга — мени најближе створење, а да је Нађа негде далеко и мени туђа. Живот мачкице Клеопатре као да је завршивао ту слику, и стављао на њу последњи и најодлучнији потез.

Кратка швајцарска зима прође поред нас брзо и неопажено. У половини фебруара већ је било пролеће у свој лепоти зеленила, цвећа и топлоте.

— Но, сад ћу и ја дисати ваздуха! рече Олга. Вукло је на улицу и у брда. И ја сам рачунао да ће је мирисни ваздух освежити; преко зиме је ослабела и непрестано осећала умор. Нагоним је да се обуче скоро зимски, па изиђемо. Прошавши десетак корака, морали смо застати. Олгу је опио ваздух, глава јој се занела. Али се врло брзо опорави, те пођосмо даље

Никада још у своме животу није Олга била тако живахна и нежна са мном као тога јутра. Говорила је да у грудма осећа некакво невероватно одушевљење; хватала ме за руку и прислањала је на своје срце.

— Слушај како бије.

И ја сам приметио да јој ударање срца није обично.

— Никад још нисам толико желела да живим и да те волим, као данас, као сад! Ужасно, ужасно! клицала је гласом пуним нежности и страсти, припијајући се уза ме и стежући ми руку.

Попевши се после педесет корака на један од многобројних брежуљака, који су окружавали место, нађосмо један усамљени кутак. Олга ме нагони да седнем на траву и да је узмем на руке. Обавивши рукама мој врат и страсно се пријубивши уза ме, седела је на мојим коленима непокретно и ћутећи.

Срце је њено ударало неправилно и лупало као мај.

— Нека каже штогод хоће, мени је сада сасвим свеједно! рече ми она на ухо уздрхталим гласом.

— Ко?

— Иван Михаиловић! Нека не одобрава и нека ми пребацује, мени је свеједно! Овако ћу да умрем, пригрливши тебе!..

И она ме страшним напрезањем стеже у своја наручја. Али у један мах осетим, како јој руке ослабеле, и једва успем да је прихватим својим рукама. Лице јој је било бледо, трепавице опуштене, очи затворене.

— Олга!

Ослушнем јој срце: ударало је слабо и полако. Била је у дубокој обамрлости. Наступ страсти био је јачи од њезине моћи.

Кад се повратила, била је невероватно малаксала. Скоро сам је донео до нашег хотела. Увече тога дана имала је страшан наступ кашља, температура тела необично се подигла. Дозвасмо доктора, који је метну у постељу.

— Мира, никаквог узбуђења, што мање разговора! рече стари доктор немачки, а када га испраћах по ходнику, он ме упита:

— Је ли та дама — ваша жена?

Разумео сам зашто ме пита, па му одговорим:

— Дâ, моја жена, докторе, али ја знам сву горку истину, коју ни Ви не можете сакрити од мене...

— Онда не треба ништа да Вам говорим! — рече он, стежући ми руку осећајније него ли што то доктори обично чине.

(Наставиће се)

ХРОНИКА

НАУКА

ДУША У ЖИВОТИЊА

— ЖАН ФИНО —

Захваљујући напредцима упоредне физиологије, данас се не би ни један обазрив научник усудио да посумња у душевни живот, или боље рећи, у разумност животиња. Данас се људи не усуђују да одричу животињама уобразиљу, схватљивост, способност уопштавања, премда у ограниченој мери (опште слике, представе), чак и неке врлине, које се не признају приличном делу човечанства, као: предвиђање сутрашњице, захвалност, дубока оданост према својима, која иде често пута до пожртвовања. Провалија која одваја свет човечански од животињског светâ, све се више попуњава. Сад се више не говори о непроходној подвојености, већ о поступности умних подобности.

У поређењима што их је извршио *Романсе* између душевног живота човекова и у животиња, ми налазимо овај закључак, који ће радо потписати сви непристрасни посматрачи животињског живота, на име: дупљари одговарају новорођенчету; мекушци — детету од седам недеља; гмизавци и главоноге — детету од четири месеца; месождери — детету од десет месеци; човеку слични мајмуни пак изједначивали би се по својој душевности — деци од петнаест месеци.

Исти научник, који беше један од најтемељнијих посматрача животињскога света, приписује разним представницима животињског света такве душевне особине, које нису посве познате. Тако би се мајмуни и пси истицали неким моралним особинама; мајмуни и слонови употребом оруђа; месождери, глодари и преживари схватањем механизама; птице распознавањем слика, разумом за речи и снивањем; неки редови зарезника — саопштавањем идеја; гмизавци и главоноге распознавањем особа; виши љускари и крабе — разумом; рибе и жабе — везивањем представа по сличности; мекушци — везивањем представа по једновремености...

Радови *Дарвина*, *Уолеса*, *Џона Лебока* и многих других природњака су веома потиснули и померили уображене границе између оба царства живих бића. Данас привлаче нашу пажњу бесконачно ситна бића природина појавама свога душевнога живота, које су у толико чудноватије, што су досад биле одрицане или незнане. По *Желту (Jelt)*, неке врсте паука у Јужној Америци примењују веома вешто начела механике, само да би догонили веће инсекте у своје мреже. Познат је занимљив случај *амеба* које су разумно вребале једног полипа да изађе из утробе своје мајке, да би га појдерале, па чекајући овај срећни тренутак, оне су умеле да се извуку испод отровних хваталица својих непријатеља. Посматрање унутарњег живота у мрава показује, да су они у извесним правцима напреднији од неких дивљачких племена из Средње Африке. Гмизавци и љускари показују често пута осећања која личе на страх или на привржености. Пчеле што се находе у близини шећерних фабрика сматрају да је практичније потражити шећера у фабрици, него ли да траже своју храну по цвећу у пољима и ливадама. Рибе избегавају она места, где су им бацане мреже за хватање, чак и артикулација говора, која је досад сматрана као искључива повластица човекова, налази се, у својим почецима, у птичјем свету, судећи по брижљивим испитивањима *Маго д'Обисона* у овој области.

Испитивачки дух, који је тако својствен мајмунима, изазиваше дивљење у *Романеса*. *Лебок*, *Дарвин* и други природњаци наводе примере о разуму у голубова, којима се човек мора дивити. *Аше-Суиле* (Hachet-Souplet), писац књиге „Дресура животиња“, пошто је утрошио двадесет година свога живота на обучавање животиња, тврди: да је механизам примања утисака и осетака у животиња потпуно сличан са механизмом, мада много сложенијим, у свести човековој. И најзад, шта је у суштини вештина животињске дресуре, ако није способност, да се изазову у животиња, упућивањем, положаји и покрети, који су супротни њиховим дотадашњим навикама?

Па и васпитање је, у строгом смислу ове речи, само нека врста дресуре, примењене на децу. У оба случаја суштина је у томе, да се искористи снага уверења и убеђења или душевна сугестија, која проистиче из јачега мозга, те утиче на слабији мозак. Способност неке јединке да буде васпитана, већ је по себи нека виша особина. Овом приликом ваља имати на уму да душевна сугестија утиче само на нормалне душе. Према хипнотским огледима д-р *Берџона*, блесавци и тупоглавци увек су упорни према сугестији.

Разумност у животиња вероватно није много напредовала за последњих столећа. Само се из-

менио наш начин понашања према животињском свету. Ми га посматрамо пажљивије, и у колико се увећава поље наших проучавања, у толико интелигенција у животиња расте стално у нашим очима и достиже неслућене границе. Ко би могао данас предсказати, шта нам у овом погледу обећава сутрашња наука?

С франц. **П. М. И.**

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ГОСТОВАЊЕ СУЗАНЕ ДЕПРЕ

Сузана Депре дошла је у нашу средину без великих реклама и отишла је нечујно. Она није оставила дубок утисак на оне којима је позориште забава, њу неће памтити они који знају позоришне датуме из гостовања појединих уметника; Сузана Депре је играла за оне, којима је позориште храна, оставила утисак код оних који позориште осећају, воле и који живе моментима на сцени.

Сузана Депре није играла у комадима које данас славе. Она неће да иде за модом. Игра оно што воли. „Рампа“, драма од Анри Ротшилда, може се рачунати у врло, врло слабе ствари. Ротшилд слабо познаје и свет и позорницу. Али у тој драми има једна улога која је добра у позоришном, у сценичном ма да не у драмском смислу. И Сузана Депре је ту улогу разрадила. Сузана Депре има чар суза, чар туге, тихе емоције, поезије бола. И чим јој се укаже улога у којој је то основни мотив, она ствара, ради, игра.

Њена Мадлена у „Рампи“, њена Мими у „Чергарском животу“, њена јадница у „Жртви“, њен Црвенко у „Црвенку“, све то дише једним дахом, пуним чара тихе резигнације, дубоке интелигенције, продирања у најскривеније тајне срца.

Кад изађе на сцену, ви осећате да њу гони живот, мучи и невину окривљује. Она је као Федра способна да воли, али ко њу воли?

Сузана Депре није од оних глумица које живе моменат по моменат. Она има једну одређену сигнатуру. И кад први пут баци поглед уморен и мио преко сале и као жртва, изведена у арену живота, где је само чека бол, резигнирано опусти руке, ви осећате како њен поглед клизи салом, продире у ваше зенице и заустављa се тек онда, кад је дубоко зашао у ваш најскривенији кут и отео, међу мирijадама разних ћелица у једну велику и светлу животну ћелицу у коју ће да усади себе.

Сузана Депре зато ипак није монотона. Она је модерна у пуном смислу. Она уме да вибрира будући у једном тону, а не да вибрира у тоновима. То је у осталом главна разлика између оног што са сад тражи и оног што се негда тражило.

Док је пре уметност било мењати тон емоције, данас је уметност остајући стално у једном тону истог ступња емоције, давати нијансе.

А Сузана Депре уме да нијансира. И то њено нијансирање је у целој њеној фигури, али је цео израз тог нијансирања ипак у оку, у цртама лица, у устима. О колико говори само немо кретање **њених уста!**

Цела њена душа је, ма да је то можда на први мах парадоксно, највише изражена у Црвенку („Црвенко“ од Жана Ренера). Она је интелигентнија но што живот хоће, искренија но што је у животу потребно, наивнија но што животна борба хоће. Она кад гледа свет осећа дубок инстиктивни бол, осећа онај велики бол без бола или боље рећи она живи у своме болу, коме нема узрока, коме нема циља, а који постаје сладак у свој својој бруталности. Она кад воли, воли тихо, скривено, без великих екстаза, не дајући рачуна сама себи зашто воли. Она не уме да буде љубоморна на суров начин. Кад је љубоморна она пати, страда, а не свети се. Она се свом осећању предаје целом душом не водећи ни мало рачуна шта ће бити, ако се због те емоције пропадне. Она не зна за ретираду. Ако се разочара, онда је боље пропасти но повлачити се. Она је наивна, детињски наивна, јер не уме да буде покварена.

Отмени бол, отмена игра Сузане Депре задобија тихо, спонтано и ствара велику уметност туге која је сама себи извор и сама себи циљ.

М. Б.

ЛУТКЕ

комедија у четири чина, написао ПЈЕР ВОЛФ

У колико сам живот еволуира у свом току, у толико рекло би се чланови, јединке тога живота, сва више залазе у стање мира. Време великих екстраваганција, време гигантских страсти протутњало је и данас ми више не посматрамо велика осећања у свој њиховој општности. Данас ми више не можемо за циљ уметности, као што је то Вагнер говорио, сматрати оне велике емоције опште целом човечанству. Данас наш дух тражи не да од општег иде ка појединачном и да у појединачном корпорира општност, данас наш дух тражи ситне замахе душе, распарчане моменте и од њих компонира већи комплекс. Данас ми не гледамо на моменте љубави, љубоморе, страсти у опште онако како су гледали класици. Данас ми не дајемо једној личности једну психолошку сигнатуру, нити је снимамо осветљену једном светлошћу. Те и такве фигуре стварали су велики мајстори. Данашње поколење ствара људе, не вођене једним психолошким импулсом, но људе прилично неодређеног колорита, у којима надвлада овај или онај афект, али у којима ипак тај афекат траје кратко време.

Пјер Волф је својим личностима одузео и последњи атом тог сепаратистичког колорита,

његове личности не подлежу ни јаким афектима. Оне су онакве, какве их је живот створио, ситне, са својим малим страстима, својим ситним илузијама. Пјер Волф не види у човеку ништа од оне, како се то некад говорило, „божанске“ или „демонске ватре“. Људи су код њега подједнако у сенци као и на светлости. Те личности немају као оно класне личности своју сенку, коју су сви правдали, оном досетљивом и наивном реченицом, да све што је осветљено, мора бацати сенку; те личности имају на себи и тућу сенку, збркану са својом рођеном. Кратко речено, ни једна од ових личности Вам не импонује својом специфичном вољом, својом индивидуалношћу, која би у осталом, у етичком смислу могла бити потпуност неоправдана као оно у Бернстенову „Самсону“ и „Вихору“, али које су у амотивном смислу јаче.

Пјера Волфа рачунају у најрафиниранје писце. Он је рафиниран до суптилности. Он нигде није наиван. Он нигде није лиричан на баналан начин. Његов предмет нема у себи ничег великог, али је све савршено, како у смислу баналне, тако и литерарне технике. Све је код њега срачунато, али симулира на један величанствен начин природност.

Писац „Лутака“ није, да се изразимо мало неукусно али тачно, од оних који су живот гледали телескопом и видели у животу главне контуре, док су појединости ишчезле; он је од оних што анатомски секцирају сваки моменат под микроскопом и са психологијом у руци.

Из сцене у сцену ви видите да имате посла с човеком који уме да посматра ствар, који је пун живе духовите конверзације и чија свака реченица дише отменошћу. Писац ће на много места напустити третирање неке теме и ако би то било интересантно, само зато, што би било заморно. А он је као можда ни један Француз схватио позориште као пријатну забаву, где све треба да је што је могуће логичније.

У осталом ево фабуле што је могуће краће.

Господин од Монклара није један од оних типова који у животу траже љубав да уживају у свим њеним нијансама. Он воли једну жену. Да ли је волео раније кога, нико не зна. И прилике су биле такве да се оженио женом, која му је апсолутно неинтересантна у својој чедности и детињској искреној првој љубави. Но када та жена уђе у свет, кад потпомогнута својим ујаком господином од Фернеја, честитим старцем, симулира да има љубавника, муж је заволе.

Како то личн на стару причу, на стари љубавнички рецепт. Али као што рекох Пјер Волф је уметник речи, ситуације, сцене. Он ће дати своме јунаку један симпатичан гест, једну крилату реч, један поглед и цела ће позорница бити проткана пријатношћу и духовитошћу.

Монклар је прецизиран, израђен не великим потезима, но ситним радом, где је много цртано и брисано и најзад дато уметнички. Његова скривена љубомора у другом чину, његов стид који је љубоморан, свака његова реч показује дубоко познавање човека.

Фернанда, мала, чедна Фернанда, поштовани, доброћудни Фернеј, па вечити песник женских срдаца, вечити освајач, вечито весели и тужни, рутинирани и ентузјазмирани Низерол, сви су они живи, пуни меса, душе.

У другом чину кад се Валмон удвара госпођи од Лонсеја, она му вели: „Ах, па то су старе песме“. — „Да“, рекао је он „али зависи од онога ко их пева“. Тако је и с комадом Пјера Волфа који стару песму о љубави пева на нов начин. Тај начин нема ничег толико новог, да Вас занесе, али склад Вам је нов, у целом даху има нечег прилично особеног. И то је доста.

Па ипак има нешто у целој комедији што је ново. Није ни то апсолутна новост, али је лепо речено, констатовано на један леп начи, зачињено лепим поређењем. То је и поента целе комедије: „Није потребно бити онакав каквог те свет хоће, довољно је показивати се као такав. Потребно је бити лутка. Фернанда није имала љубазника. Она се претварала као да га има. И свет се с њом понашао као да га има.

Као што видите, писац вели: кад свет жели од вас да будете неморални, ви не морате то заиста бити. Претварајте се. А ко Вам смета, да у суштини будете морални. До душе да ли је само то претварање морално, не велим Вам. Размислите о том сами. Главно је да је то потребно. У осталом и морал је релативна ствар.

Наши су „Лутке“ извели у појединостима добро, а у ансамблу рђаво. Није нам намера да анализирамо сваку ролу. Можемо рећи да су од главних извели своје роле с успехом г. Тодоровић (најбоље), г. Руцовић, г-ђа Таборска, г. Гавриловић.

Скроз рђаво су играли г-ђа Стокић, г-ђа Гошић и г. Гошић.

Б.

РАЗНО

* Ст. Милићевић, новинар, превео је и дао у штампу „Цију—Цицу“, књигу о систему физичког васпитања у Јапанаца. Књига ће изнети до 11 штампаних табака и имаће 19 слика које приказују вежбања разних делова тела. Цена 1·50 дин.

* Удружење српских железничара издало је, у преводу Д-ра В. Ж. Ђорђевића, књигу проф. Есмарха „Прва помоћ у несретним случајевима“. Књижица је у 8°, има 193 стране. Корисна је и потребна не само железничарима већ и свакој кући.

* Академија Наука доделила је овогодишњу награду од 1000 динара у злату из задужбине пок. Димитрија Стаменковића г. Ж. О. Дачићу за збирку прича „Како моји живе“.

* У издању књижаре Рајковића и Ћуковића штампан је нов „Немачко-српски речник“ у изради проф. Јована Кангрге. Речник је у џепном формату, на 655 страна ситног, али веома читког и прегледног слога, са преко 30.000 речи.

* Народна Одбрана штампала је у 50.000 примерака књигу о своме раду у прошлој години. Књига има седам штампаних табака, а цена јој је само 0.20 дин.

* Проф. Миленко Вукићевић дао је у штампу своје дело «Историја српског народа у слици и речи». У књизи су ови одељци: I. Ми и наша отаџбина; II. Како је било у данашњој нашој отаџбини пре доласка Срба? III. Како су Срби дошли у данашњу отаџбину и како су живели у њој за првих двеста година? IV. Како су Срби почели стварати своју државу и примати хришћанство? V. Како су Срби створили јаку државу? VI. Како је српски народ достигао првенство на Балканском Полуострву? VII. Како је постало српско царство? VIII. Како се распала Душанова царевина? IX. Каква је била судба српског народа после Косова? X. Зашто су Турци тако брзо напредовли, а Грци, Бугари и Срби тако брзо пропадали?

Књига ће заједно са сликама изнети до 400 страна велике осмине, на лепој хартији, а стаје за претплатнике 4 динара или круне. Претплату прима, до 15. јануара 1912. године, писац (Београд, улица Браће Недића, 3.)

* *Л. Х. Соларовић*, ђенерал у пензији, спремио је за штампу свој рад «У прилог јачања српске оружане силе». Претплатничке пријаве и књижарске поруџбине прима писац (Београдска улица број 4).

* Г-ђа Савка Суботићка држала је у Пештанском феминистичком клубу предавање о жени на истоку и западу.

* Ивана Мештровића, нашег прослављеног вајара, одликовао је Њ. В. Краљ орденом Св. Саве III степена.

* Штампана је и четврта књига «Одабраних дела за школу». У њој је Смрт Смаил-аге Ченгијћа, у редакцији Драгутина Прохаске, професора у Загребу. «Одабрана дела» излазе у власништву проф. Тихомира Остојића (Нови Сад). Цена је овој књизи 1 динар.

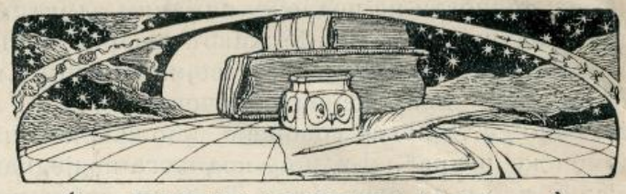
* Добротворна Задруга Српкиња у Иригу одлучила је да поред манастира Раванице у Врднику подигне споменик Милици Стојадиновићевој Српкињи. Израда је поверена г. Ј. Пешићу.

* У издању књижаре С. Б. Цвијановића штампана је нова књига г. Ст. Новаковића «Двадесет година уставне политике у Србији, 1883.—1903.» У књизи су историјско-мемоарски записи из тога времена, а нарочито о постанку и примени устава од 1888. године. Штампање ове књиге помогла је Задужбина И. М. Коларца. Цена је 3 динара.

* Одбор Госпоћа «Кнегиња Љубица» штампао је свој календар «Српска Црква» за 1912. годину. Поруџбине прима Одбор (Југовића ул. бр. 10).

* Милан Јовановић, секретар Шумарског Одељења Министарства Правде штампао је у засебној књизи: «Кратке поуке из науке о подизању и гајењу шума и науке о употреби шума, са шумском технологијом за ученике практичне шумарске школе». Поруџбине прима писац.

* Штампана је и може се поручити преко свих књижара књижица И. Павловића: «Грађа за историју устанка и ратова 1875. и 1878. године. Страни извори». Цена 0·50 дин.

БИБЛИОГРАФИЈА

Д-р Богдан Ст. Марковић: *Земљорадничке коморе и њихово оснивање у Србији.* Издање Српског Пољопривредног Друштва. Београд, штампарија «Доситије Обрадовић», 1911. В. 8⁰, стр. 79. Цена 1 динар.

Нови живот. Приповетка Ж. Отјера. Превео с француског Миомир П. Илић. Крагујевац, 1911. — 8⁰, стр. 30. Цена 30 п. дин.

Преписка ђен. Будислава Будисављевића (* 1790 † 1862). Приопћио Димитрије Николајевић. 8⁰, стр. 87. Цена 1 круна.

Божићна посланица епископа шабачког Сергија. Београд, штампарија «Доситије Обрадовић», 1911. — 8⁰, стр. 14.

Савремени чланци. Друго коло. II. О устројству синодском. Написао Д. Руварац. У Срем. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1911. — В. 8⁰, стр. 55.

Д-р Драгослав Ј. Поповић. Експериментална испитивања дезинфекционих начина основаних на принципу штављења. Саопштено на Првом југословенском хируршком конгресу. Београд, Нова штампарија Саве Раденковића и Брата, 1911. — В. 8⁰, стр. 13.

Д-р Драгослав Ј. Поповић: О интравенозној Хедоналовој наркози. Саопштено на Првом југословенском хируршком конгресу. Београд, Нова штампарија Саве Раденковића и Брата, 1911. — В. 8⁰, стр. 9.

Глас Српске Академије Наука LXXXVI, други разред. 51. Цена 2 дин. Стр. 290 са тридесет и две табле. Садржај: Неколико питања из римске старине, од д-р Ник. Вулића; Градац, преисториско налазиште латинскога доба, од др. Милоја М. Васића; Година смрти Немањине, од д-р Д. Н. Анастасијевића; Манастир Убожац. Приложак к средњовековној географији српских земаља од Ст. Новаковића; Пиво у Србији XIII и XIV века. Прилог к објашњавању старих споменика од Ст. Новаковића; Тројанци и Аријевци, прилози преисторији и палеонтологији Мале Азије, Егеје и Балканског Полуострва, од д-р Ника Жупанића.

Петар Јовановић, митрополит београдски. Његов живот и рад. 1833.—1859. год. По архивским изворима написао Алекса Илић, прота, уредник «Хришћанског Весника», Београд, штампарија К. Грегорића и Друга, 1911. — В. 8⁰, стр. 442. Цена је 2 динара или 2 круне.

Сукоби. Драма у 4 чина. Написао д-р Светислав Стефановић. (Ово је дело наградила «Матица Српска» првом наградом од 700 круна из задужбине Јована Наке В. С. Миклушког). Нови Сад, 1911. Електрична штампарија учитељског д. д. «Натошевић». В. 8⁰, стр. 75. Цена?

САДРЖАЈ:

1. *Међународна хигијенска изложба у Дрезди*, од Д-ра Вој. Ж. Ђорђевића;
2. *Прича о нама*, песме Божидара Пурића;
3. *Три пута*, прича Жив. Девечерског;
4. *Мом срцу*, песма Вел. М. Живојиновића;
5. *Леди Пацет*, од Ј.;
6. *Један сонет*, песма Јелене Ј. Димитријевић;
7. *Ликови китора у старим црквама српским*, од Д-р Влад. Р. Петковића;
8. * * * песма М. Ј. Љермонтова;
9. *Мис Харијета*, приповетка од Ги де Мопасана, прев. С. Г.;
10. *Здрави поједови*, роман И. Н. Потапенка, превод с руског (наставак);
11. *Хроника*: (Наука, Уметност);
12. *Разно*;
13. *Библиографија*.

Слике:

Андреја Дел Сарто: *Богородица с Исусом*; Т. Шевченко, педесетогодишњица од смрти; Госпоћа *Леди Пацет*, супруга овдашњег енглеског посланика; *Са излета настав. колегијума Битољске гимназије у српско село Тополче* (Битољски вилајет); У. Предић: *Божић*; *Породица сеоског старешине деда Мицка из села Тополче* (Бит. вилајет); М. Маринковић: *Радник*; *Софија Луковићка*, председница кола српских сестара; М. Маринковић: *Медуза*; *Дрварска пијаца у Битољу*. — Додатак — Ст. Тодоровић: *На обали Мора*.

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.